W. Lawrence Neuman

Toplumsal Araştırma Yöntemleri

Nitel ve Nicel Yaklaşımlar

I

YAYIN ODASI

TOPLUMSAL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Nitel ve Nicel Yaklaşımlar

1. CİLT

YAYINODASI Toplumbilim Dizisi

TOPLUMSAL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar / W. LAWRENCE NEUMAN

Özgün Adı
SOCIAL RESEARCH METHODS, Qualitative and Quantitative Approaches
(Translated from the English Language 6. Edition of Pearson Education-Allyn Bacon USA.)
© 2006, 2003, 2000, 1997, 1991 Pearson Education, Inc.

© 2006, Yayınodası Ltd.
Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü, yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi dahil elektronik veya mekanik yöntemlerle kopyalanamaz, çoğaltılamaz veya kaydedilemez.

ÇEVİREN
Sedef ÖZGE

DÜZELTİ
Neslihan Demir

KAPAK ve KİTAP TASARIMI
Dilek Çetinkaya

BASKI
Desen Ofset
Birlik Mh. 448. Cd. 476. Sk. No. 2 Çankaya Ankara
T. 0312 496 4343
www.desenofset.com.tr

7. BASIM
Ekim 2014, Ankara

DAĞITIM
Siyasal Kitabevi
Şehit Adem Yavuz 14/1 Kızılay Ankara
T. 0312 419 9781

ISBN
978 9944 171 06 9 (TAKIM)
978 9944 171 07 6 (1.CİLT)

YAYINODASI
Yayıncılık Hizmetleri San. Tic. Ltd.
E. info@yayinodasi.com

TOPLUMSAL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ
Nitel ve Nicel Yaklaşımlar

1. CİLT

W. Lawrance Neuman

ÇEVİREN
SEDEF ÖZGE

YAYINODASI

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM
Temeller

1. BÖLÜM
Bilim ve Araştırma **1**
Toplumsal Araştırmanın Alternatifleri 3
Bilimin İşleyişi 10
Nicel ve Nitel Toplumsal Araştırma 20
Araştırma Sürecinin Adımları 20
Neden Toplumsal Araştırma Yapılır? 31
Sonuç 32

2. BÖLÜM
Araştırmanın Boyutları **35**
Araştırmanın Boyutları 36
Sonuç 73

3. BÖLÜM
Kuram ve Araştırma **75**
Kuram Nedir? 76
Toplumsal Kuram ve İdeoloji 77
Toplumsal Kuramın Parçaları 80
Kuramın Farklı Yönleri 89
Dinamik İkili 112
Sonuç 115

4. BÖLÜM
Metodolojinin Anlamları **117**
Üç Yaklaşım 119
Pozitivist Sosyal Bilim 120
Yorumlayıcı Sosyal Bilim 130

Eleştirel Sosyal Bilim 140
Feminist ve Postmodern Araştırma 152
Sonuç 156

5. BÖLÜM
Literatür Değerlendirmesi ve Etik Kaygılar **163**
Literatür Değerlendirmesi 164
Toplumsal Araştırmada Etik 191
Sonuç 218

İKİNCİ KISIM
Planlama ve Hazırlık

6. BÖLÜM
Nitel ve Nicel Araştırma Tasarımları **221**
Nirengi 222
Araştırmaya Nitel ve Nicel Yönelimler 223
Nitel Tasarım Başlıkları 232
Nicel Tasarım Başlıkları 237
Sonuç 260

7. BÖLÜM
Nitel ve Nicel Ölçüm **263**
Ölçüm Neden Gerekli? 265
Nicel ve Nitel Ölçüm 266
Ölçüm Sürecinin Bölümleri 267
Güvenilirlik ve Geçerlik 276
Nicel Ölçüm için bir Rehber 290
Endeks Oluşturma 297
Ölçekler 302
Sonuç 315

8. BÖLÜM
Nitel ve Nicel Örnekleme **319**
Olasılıklı Olmayan Örnekleme 320
Olasılıklı Örnekleme 327
Sonuç 353

ÜÇÜNCÜ KISIM
Nicel Veri Toplama ve Analiz

9. BÖLÜM

Deneysel Araştırma	**357**
Deney için Uygun Olan Araştırma Soruları	358
Toplumsal Araştırmada Deneyin Kısa Tarihi	360
Rastlantısal Atama	362
Deney Tasarımı Mantığı	365
İç ve Dış Geçerlik	378
Pratik Etkenler	387
Deneysel Araştırmanın Sonuçları: Karşılaştırma Yapmak	388
Etik Üzerine	389
Sonuç	390

10. BÖLÜM

Tarama Araştırması	**394**
Taramaya Uygun Araştırma Soruları	395
Tarama Araştırmasının Tarihi	396
Tarama Araştırmasının Mantığı	400
Anketi Oluşturma	401
Tarama Türleri: Avantajlar ve Dezavantajlar	433
Görüşme Yapma	441
Etik Tarama	453
Sonuç	456

11. BÖLÜM

Tepkisiz Araştırma ve İkincil Analiz	**462**
Tepkisiz Ölçüm	463
İçerik Analizi	466
Var Olan İstatistikler/Belgeler ve İkincil Analiz	478
Çıkarım ve Kuramı Test Etme Sorunları	489
Sonuç	491

12. BÖLÜM

Nicel Verilerin Analizi	**494**
Verilerin Ele Alınması	495
Tek Değişkenli Sonuçlar	500
İki Değişkenli Sonuçlar	507

İkiden Fazla Değişken 522
Çıkarımsal (Vardamlı) İstatistik 530
Sonuç 536

DÖRDÜNCÜ KISIM
Nitel Veri Toplama ve Analiz

13. BÖLÜM
Saha Araştırması **540**
Saha Araştırmasına Uygun Araştırma Soruları 542
Saha Araştırmasının Kısa Tarihi 542
Saha Araştırmasının Mantığı 548
Yerin Seçilmesi ve Erişim Sağlama 552
Sahadaki İlişkiler 562
Gözlemleme ve Veri Toplama 569
Saha Araştırması Görüşmesi 585
Sahadan Ayrılış 591
Saha Araştırmasında Etik Açmazlar 593
Sonuç 596

14. BÖLÜM
Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırma **601**
Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırmanın Kısa Tarihi 603
Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırmaya Uygun Araştırma Soruları 604
Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırmanın Mantığı 605
Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırma Projesinin Basamakları 616
Tarihsel Bağlamda Veri ve Kanıtlar 620
Karşılaştırmalı Araştırma 629
Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırmada Eşdeğerlik 647
Etik 652
Sonuç 653

15. BÖLÜM
Nitel Veri Analizi **658**
Veri Analizi Yöntemlerinin Karşılaştırılması 659
Kodlama ve Kavram Oluşturma 662
Nitel Veriler için Analitik Stratejiler 673
Diğer Teknikler 692
Sonuç 703

BEŞİNCİ KISIM
Ötekilerle İletişim Kurma

16. BÖLÜM
Araştırma Raporunun Yazılması ve Toplumsal Araştırmanın Politikası **706**
Araştırma Raporu 707
Toplumsal Araştırmanın Politikası 726
Objektiflik ve Değerden Bağımsızlık 744
Sonuç 746

EK A
Amerikan Sosyoloji Derneği Etik Kuralları **750**

EK B
Rastlantısal Olarak Seçilmiş Beş Basamaklı Sayılar Tablosu **770**

EK C
Veri Arşivleri ve İkincil Analiz Kaynakları Örneklemi **773**

EK D
Ölçüm Kuramı ve Endeks ve Ölçek Oluşturma için Özelleşmiş Teknikler **776**

EK E
Değerlendirme Araştırması **782**

Kaynakça 790

Adlar Dizini 835

Konu Dizini 839

GİRİŞ

On beş yıl kadar önce bu ders kitabının ilk baskısını yazdığımda, böylesine başarı kazanacağını ve bu kadar çok sayıda, sadık takipçisi olacağını hiç düşünmemiştim. Bu kitabın, alanı henüz tanımayan öğrencilerin rahatlıkla erişebileceği, kapsamlı, yetkin bir sosyal bilim araştırmasına giriş kitabı olması için çabalarımı sürdürüyorum.

Altıncı baskıda genel olarak örnekleri güncellemek ve belirli veri toplama teknikleri üzerine yakın tarihli araştırmaları dahil etmek dışında değişiklikler de yaptım. Kitabın daha önceki baskılarını kullanan öğretim görevlilerinin taleplerine göre yapılan bu değişiklikler, sunuşun anlaşılırlığını artırmaya yönelik bir çabayı temsil ediyor.

Öncelikle, anahtar öneme sahip terimlerin tanımlarını kitabın sonundaki ayrı bir sözlük bölümünden metnin içinde yer alan notlara taşıdım. Öğrenciler bana bazı tanımlamalarla ilgili sorun yaşadıklarını ve bir terim metin içinde ilk kez geçtiğinde, çoğunlukla kitabın sonundaki sözlük bölümüne başvurup formel tanımları okuduklarını söylediler. Ben de tanımları metin içinde uygun yerlere taşımanın, öğrencilerin terimleri daha hızlı ve gerçek bağlamlarında öğrenme ve anlamalarına yardımcı olacağını düşündüm.

İkincisi, daha önceki baskıları okumuş olanlar, materyalin çeşitli bölümler halinde düzenlenmesine ilişkin değişiklikler yaptığımı fark edecektir. Bu, kavramları art arda sıralamak ve materyalin öğrencilere daha anlaşılır biçimde sunulmasını sağlamak amacıyla yapıldı. Nitel ve nicel araştırma biçimlerinin bütünleştirilmesi korundu, ancak bu iki araştırma biçiminin farklılıklarına rağmen birbirlerini nasıl tamamladıklarını konuyu sadeleştirerek açıklığa kavuşturdum. Ayrıca, birbirinden çok farklı bir dizi başlık üzerine yapılmış birçok araştırmadan söz etmek yerine, artık birkaç konu üzerine az sayıdaki örnek çalışmaya yaptığım atıfları tekrarlamakla yetiniyorum. Bunun öğrencilerin, bir çalışmayı derinlikli bir biçimde incelemesini ve daha genel bir bilgi sahibi olmak için aynı konu üzerine yapılmış birden çok çalışmanın birbiriyle nasıl bağlantılandırılabileceğini anlamasını kolaylaştırması gerekir.

Üçüncü değişiklik, bazı bahislerin daraltılması, bazılarının ise genişletilmesi oldu. Örneğin, Internet ağı (*web*) taramasıyla ilgili bilgi genişletildi ve pek çok yere didaktik şemalar eklendi. Her bölümde bazı kısımları yeniden yazmanın yanı sıra, kuram ve araştırma tasarımı ile ilgili bölümleri esasen yeniden düzenledim ve gözden geçirdim. Tarama araştırma teknikleri, kültürler arası araştırma ve olumsuz örnek olay incelemesi üzerine yeni bilgiler eklendi. Hem öğrencilere hem de öğretim

görevlilerine yardımcı olmak üzere aşağıdaki ekler hazırlandı:

- Test Örnekli Eğitmen El Kitabı
- Windows ve Macintosh için TestGen EQ Bilgisayar Tabanlı Test Bankası
- Veri CD-ROM'lu Öğrenci Alıştırma Kitabı
- Öğrenci SPSS yazılımı (talep halinde özel fiyat karşılığında metinle birlikte paketli olarak)
- Research Navigator™ adlı, anahtar kelime ile arama yapılabilen ve akademik sosyal bilim dergileri ile popüler dergi ve gazetelerden binlerce makalenin tam metnine erişim olanağı sunan çevrimiçi araştırma veritabanı (öğrenciler için, metin Research Navigator™ Kılavuzu ile birlikte paketli olduğunda ücretsizdir)
- Allyn & Bacon Toplumsal Araştırma web sitesi <www.ablongman.com/socialresearch>

Kitabın bu baskısı da öğrencilere toplumsal araştırmanın gerçek insanların yürüttüğü heyecan verici, önemli bir süreç olduğunu gösterme kararlılığını sürdürüyor. Benim önermem, toplumsal araştırmanın somutlanmamış soyut ilkeler ya da gizli tekniklerin bir toplamı olmak yerine, yaşayan, nefes alan bir keşif ve bilgi yaratma süreci olduğudur. Bu süreç, öğrencilerin pek çoğunun biraz çaba ve çalışma ile hakim olabileceği ya da en azından anlayabileceği bir süreçtir. Profesyonel araştırmacıların adanmışlık ve bağlılık düzeyinin çok yüksek olması gerekir, ancak sonuçta onlar da sadece insandır. Onlar da gerçek toplumsal, politik ve tarihsel dünyada yaşarlar ve bu dünya onları etkileyebilir. Bu etki, dikkat etmezse kişiyi etnomerkezci ya da milliyetçi görüşlere sevk edebilecek kültürel varsayım, inanç ve değerlerin etkisini de içerir. Bu metin uluslararası okuyuculara ulaşmayı hedeflemektedir.

Ben, toplumsal araştırmacıların kendilerini çevreleyen toplumsal-politik dünyadan aynı anda hem kopuk hem de onunla ilgili olmaları gerektiğine inanıyorum. Gündelik olaylar ve kaygılardan bir derece kopmak, eleştirel bilimsel perspektifin korunmasına yardımcı olur. Güncel modalar, acil meseleler ve kamusal kaygıların araştırma üzerinde olumsuz etkisi olabilir. Bunlar, uygulanabilirlik uğruna araştırmanın aceleye getirilmiş yanıtlar sunmasını, bazı aşamaların atlamasını ve kestirmeden gitmesini talep eder, düşünmeye ya da geçmişte birikmiş bilgileri ve alternatif bakış açılarını incelemeye pek az zaman tanır. Çoğu kez ekonomik, politik ve pratik baskılar, toplumsal araştırmayı, çok geniş bir yelpazede yer alan güncel sorun ya da konuları çözmek için herkesin uygulayabileceği, düşünce içermeyen bir "hızlı ve kalıcı olmayan çözüm" teknolojisine dönüştürmeye çalışır. Toplumsal araştırma, basit bir teknolojiye indirgendiğinde, araştırmanın taşıdığı gerçek anlamın önemli bir bölümünü geride bırakmış olur. Toplumsal araştırma *ethos*'u, tavrı ve perspektifi, günümüzdeki çağdaş toplumun ötesine uzanan, incelikli bir bilgi yaratım sürecidir.

Aynı zamanda, aşırı kopukluk da bir tehlike oluşturur. Araştırmacılar pratik uygulamaları araştırmadıkları ya da günün kaygılarını göz ardı ettiklerinde, fildişi kule oyunu oynuyor olabilirler. Çok geçmeden kamu ve toplum liderleri araştırmaya güvenmez, onu anlamaz ya da desteklemez olurlar. Bu nedenle, toplumsal araştırmacıların, bir derece kopukluk ile araştırmanın pek çok pratik meseleyle ilgili olduğu bilinci arasında bir denge kurmaları gerekir.

Son olarak, bu metin, araştırmaya yönelik hem nitel hem nicel yaklaşımların değerini öğrencilere göstermeyi sürdürmektedir. Bakış açısı ve araştırma tekniklerinde çeşitlilik sağlamanın toplumsal dünyaya dair sahip olunan bilgileri en iyi şekilde geliştireceğine ve farklı araştırma tarzları arasındaki gerilimin ise sağlıklı olduğuna inanıyorum.

TEŞEKKÜR

Toplumsal Araştırma Yöntemleri'nin bu baskısını gözden geçirenlere teşekkür ederim: Linda Liska Belgrave, Miami Üniversitesi; William Gabrenya, Florida Teknoloji Enstitüsü; Kelley Hall, DePauw Üniversitesi; Sandra L. Hofferth, Maryland Üniversitesi; Bethany L. Letiecq, Montana Eyalet Üniversitesi ve Rae S. Shevalier, Metropolitan Eyalet Üniversitesi.

I. BÖLÜM

BİLİM VE ARAŞTIRMA

TOPLUMSAL ARAŞTIRMANIN ALTERNATİFLERİ
- Otorite
- Gelenek
- Sağduyu
- Medya Mitleri
- Kişisel Deneyim

BİLİMİN İŞLEYİŞİ
- Bilim
- Sahte Bilim ve Yararsız Bilim
- Bilimsel Topluluk
- Bilimsel Topluluğun Normları
- Bilimsel Yöntem ve Tutum
- Dergi Makalelerinin Bilimdeki Yeri
- Dönüştürücü Bir Süreç Olarak Bilim

NİCEL VE NİTEL TOPLUMSAL ARAŞTIRMA

ARAŞTIRMA SÜRECİNİN ADIMLARI
- Adımlar
- Nicel Çalışmalar
- Nitel Çalışmalar

NEDEN TOPLUMSAL ARAŞTIRMA YAPILIR?

SONUÇ

> *Demek ki, sosyolog, toplumu disiplinli bir biçimde anlamaya çalışan kişidir. Bu disiplinin doğası bilimseldir. Bu, sosyoloğun incelediği toplumsal fenomenler hakkında buldukları ve söylediklerinin son derece kesin tanımlanmış belirli bir referans çerçevesi içinde gerçekleştiği anlamına gelir.*
> – Peter Berger, *An Invitation to Sociology* (Sosyolojiye Davet), s. 16

Farkında olsak da olmasak da toplumsal araştırmayla çevrelenmiş durumdayız. Eğitimciler, anne babalar, şirket yöneticileri, idareciler, hükümet görevlileri, patronlar, sosyal hizmet sağlayıcıları ve sağlık görevlileri mesleklerinde düzenli olarak toplum-

sal araştırma bulgu ve ilkelerini kullanır. Çocuk yetiştirmek, suç oranını azaltmak, kamu sağlığı hizmetini iyileştirmek, ürünlerini satmak ya da sadece birinin yaşamını anlamak için toplumsal araştırmaya başvururlar. Araştırma uzak görünebilir, ama gündelik yaşamda yeri vardır. Araştırma raporları haber programlarında, dergi ve gazetelerde kendisine yer bulur. Son zamanlarda, takip ettiğim günlük gazetede daha çok TV izleyen çocukların okuma başarılarının daha düşük olduğu ve bu çocukların daha fazla davranış sorunu sergiledikleri, uyuşturucu karşıtı D.A.R.E. (Uyuşturucu Kullanımına Direnme Eğitimi) programı ve suçlulara yönelik "askeri düzen kamplarının" tümüyle yararsız olduğu, yaş sınırlaması olan filmleri izleyen 10 ila 14 yaş arası çocukların yalnızca her yaştan insanın izleyebileceği veya anne baba gözetiminde izlenebilecek filmleri izleyenlere oranla sigara içmeye daha erken başladıkları, eşcinsel gençlerin yüzde 31'inin okulda fiziksel tehdit ya da yaralanmaya maruz kaldığı ve Pozitif Ayrımcılık programları yoluyla işe alınan doktorların en az sınavlardaki başarı ve notlarına göre alınanlar kadar başarılı olduğunu gösteren çalışmalarla ilgili haberler okudum [1]

Kararlara her zaman araştırma yön vermez. Bazen siyasi liderler bilimsel kanıtlara dayanmayan, yahut zayıf ya da hatalı araştırmalara dayanan yeni politikalar geliştirir. Örneğin Başkan George W. Bush, 2001 yılında göreve geldikten hemen sonra geleneksel yöntemler yerine "inanca dayalı" toplumsal programlar için devlet desteği önerdi. Eleştirmenler, inanca dayalı programların etkili olduğuna dair neredeyse hiçbir kanıt olmadığını belirtti. Uyuşturucu bağımlılığının inanca dayalı bir program yoluyla azaltılması üzerine yalnızca tek bir çalışma bulunuyordu, ancak bu çalışma yayımlanmamıştı ve pek çok yöntembilimsel hata içeriyordu [2].

Bu kitap **toplumsal araştırma** hakkında. Basitçe ifade edersek araştırma, sorulara yanıt bulmaya doğru giden bir yoldur. Sosyologlar, sosyal bilimciler ve diğerleri, toplumsal dünya hakkındaki sorulara yanıt bulmak için toplumsal araştırma yapar. Toplumsal araştırmanın ne gerektirdiğine dair bir fikriniz zaten vardır. Öncelikle, olası yanlış anlamalara bir son verelim. Öğrencilere araştırmanın ne gerektirdiğini sorduğumda çoğunlukla aşağıdaki yanıtları alırım:

- Yalnızca olgulara dayanır, kuram ya da yargı içermez.
- Yalnızca uzmanlar ya da üniversite profesörleri tarafından okunur veya kullanılır.
- Yalnızca üniversitelerde ve doktora derecesi olan kişilerce yürütülür.
- Kütüphaneye gidip bir konu hakkında makaleler bulmakla ilgilidir.
- Egzotik bir yerde takılıp insanları gözlemlemektir.
- İnsanların bir şey yapmaları için kandırıldığı bir deney yürütmektir.

Toplumsal araştırma Araştırmacıların toplumsal dünya hakkında bilimsel temelli bilgi üretmek için sistematik olarak uyguladığı yöntem ve yöntembilimlerin bir toplamıdır.

- Bir insan kümesi örnekleyerek onlara anket uygulamaktır.
- Hükümet raporları ya da kitaplardaki bir sürü tabloya başvurmaktır.
- Bilgisayar, istatistik, şema ve grafikler kullanmaktır.

Bu yanıtların ilk üçü yanlıştır, diğerleri de toplumsal araştırmayı oluşturan koşulların yalnızca bir bölümünü tanımlar. Bir bölümü bütünle karıştırmak akıllıca olmaz. Nasıl ayakkabı giymeyi tamamen giyinik olmakla karıştırmıyorsanız, bu maddelerden herhangi birini de toplumsal araştırmayla karıştırmamalısınız.

Toplumsal araştırma, toplumsal dünya hakkında yeni şeyler öğrenmekle ilgilidir. Bunu yapmak için bir araştırmacının mantıklı düşünmesi, kurallara uyması ve adımları sürekli yinelemesi gerekir. Bir araştırmacı, kuram ya da fikirleri olgularla sistemli bir biçimde birleştirir ve bunu yaparken hayal gücüyle yaratıcılığını kullanır. Düzenlemeyi, dikkatle planlamayı ve bir soruyu ele alırken doğru tekniği seçmeyi öğrenir. Ayrıca araştırmacının çalışmada yer alan insanları etik ve ahlakî biçimde ele alması gerekir. Bunlara ek olarak, araştırmacının diğer insanlarla net bir biçimde iletişim kurması gerekir.

Toplumsal araştırma, insanların bilgi üretmek için sistematik olarak kullandığı yöntemler topluluğudur. Heyecanlı bir keşif sürecidir; ancak kararlılık, kişisel bütünlük, belirsizliğe tahammül, başkalarıyla etkileşim ve nitelikli iş yapma kıvancı gerektirir. 2. Bölümde, toplumsal araştırmalardaki çeşitlilik hakkında daha fazla şey öğreneceksiniz.

Bu kitap, araştırma *yöntembilimi* ve *yöntemler* hakkındadır. Bu iki terim sık sık birbirinin yerine kullanılır. Yöntembilim, yöntemlerden daha geniş bir alandır ve yöntemleri de kapsar. Yöntembilim, yöntemleri kullanan toplumsal araştırmacılar kurumunun toplumsal-örgütsel bağlamını, felsefî varsayımları, etik ilkeleri ve politik meselelerini anlamaktır. Yöntemler ise vakaları seçmek, toplumsal yaşamın çeşitli yönlerini ölçmek ve gözlemlemek, veri toplamak ve elemek, verileri incelemek ve sonuçları rapor etmek için kullanılan belirli teknik kümeleridir. Yöntembilim ve yöntem, yakından ilgili ve birbirine bağlı olmakla birlikte ayrı şeylerdir.

TOPLUMSAL ARAŞTIRMANIN ALTERNATİFLERİ

Toplumsal dünya ile ilgili bildiklerinizin çoğunu, toplumsal araştırmanın bir alternatifi yoluyla öğrendiniz. Bildiklerinizin büyük bölümü, ailenizin ve diğer kişilerin size anlattıklarına dayanır. Ayrıca kişisel deneyimden öğrendiğiniz bilgiler de vardır. Okuduğunuz kitap ve dergiler ile izlediğiniz film ve televizyon programları da size bilgi vermiştir. Sağduyuyu da kullanabilirsiniz.

Toplumsal araştırma, bir yöntemler topluluğu olmasına ek olarak bir bilgi üretim sürecidir. Alternatiflerine göre daha fazla yapılandırılmış, düzenli ve sistematik

bir süreçtir [3]. Alternatiflerden edinilen bilgi çoğunlukla doğrudur, ancak araştırmaya dayanan bilginin doğru olma olasılığı daha yüksektir ve daha az yanlış içerir. Araştırmanın her zaman mükemmel bilgi üretmediğini kabul etmek önemlidir. Bununla birlikte, alternatifleriyle karşılaştırıldığında, araştırmanın hatalı olması olasılığı daha azdır. Toplumsal araştırmayı incelemeden önce alternatiflerini gözden geçirelim.

Otorite

Kitaplar, televizyon ve diğer iletişim araçlarının yanı sıra anne baba, öğretmen ve uzmanlardan da bilgi edinirsiniz. Otorite konumundaki biri söylediği için ya da otorite sahibi bir yayında yer aldığı için bir şeyin doğru olduğunu kabul ettiğinizde bilginin temeli olarak otoriteyi kullanırsınız. Otoritelerin bilgeliğine güvenmek bir şey öğrenmenin hızlı, basit ve ucuz yoludur. Otoriteler çoğu zaman bir şey öğrenmek için zaman ve çaba harcamaktan kaçınmaz ve siz de onların deneyim ve çalışmasından yararlanabilirsiniz.

Otoritelere güvenmenin de sınırları vardır. Başka insanların uzmanlığını abartmak kolaydır. Haklı olmadıkları halde haklı olduklarını varsayarsınız. Otoriteler, hakkında çok az şey bildikleri alanlar üzerine konuşabilirler; oysa düpedüz yanılıyor olabilirler. Bir alanda uzman olan biri, otoritesini ilgisiz bir alanda kullanmaya çalışabilir. Bir futbol uzmanının, uzmanlığını kullanarak sizi araba satın almaya ikna etmeye çalıştığı bir televizyon reklamı gördünüz mü? Ayrıca, şu soruları da unutmamak gerekir: Kim otoritedir, kim değildir? Farklı otoriteler birbiriyle anlaşmazlığa düştüğünde kime inanırsınız?

Otorite sıklıkla kötüye kullanılır. Örneğin, büyük şirketler tarafından parasal olarak desteklenen bir yandaşlık grubu olan National Center for Public Policy Research'ün (Kamu Politikası Araştırmaları Ulusal Merkezi), politikanın 27 alanında çalışan çevre uzmanlarını içeren bir listesi bukunuyordu.Listedeki 141 isimden yalnızca 51 tanesi bir alanda doktora derecesine sahipti ve sahip olunan doktora derecelerinin bazıları da ilgisiz alanlardan alınmıştı [4]. Meşru bilimcilerin hepsi bu konuda her zaman hem fikir olmayabilir, ancak bazen bir alanda (örn. uzay fiziği) eğitim görmüş ve uzmanlaşmış bir kişi ilgisiz başka bir alan (örn. suç politikası) hakkında konuşur. Hale etkisini (daha sonra tartışılacak) kullanarak kişi, bir alandaki uzmanlığını gayri meşru bir biçimde farklı bir alanda otorite gibi davranmak için kullanabilir.

Benzer bir durum, bir kişi, X üzerine Bilimsel Araştırma Merkezi gibi etkileyici bir adı olan özel bir "düşünce kuruluşu"nda "kıdemli uzman" ya da "yardımcı öğretim üyesi" olduğu zaman da yaşanır. Bazı düşünce kuruluşları, meşru araştırma merkezleridir; ancak pek çoğu, zengin özel çıkar grupları tarafından yandaş politikalarıyla ilgilenmek için yaratılmış paravanlar kuruluşlardan ibarettir Düşünce kuruluşlarında (*think tank*) verilen unvanlarla ilgili herhangi bir düzenleme yoktur ve

gruptaki herkes "akademisyen" olabilir. Amaç, kişinin kitlesel iletişim araçlarına sanki bir tür uzmanlığı bulunan tarafsız bir üçüncü şahısmış gibi yetkili açıklamalar yapmasını kolaylaştırmaktır. Gerçekte ise bu kişinin hiçbir uzmanlığı olmayabilir ve ciddi araştırmalara dayanmayan açıklamalar yapıyor olabilir [5].

Tarih, yanlış bilgilendirilmiş olduğunun artık farkına vardığımız uzmanlarla doludur. Örneğin, geçmişteki bazı "uzmanlar" zekâyı kafatasındaki tümsekleri sayarak ölçüyordu; başka "uzmanlar" ise hastalıkları iyileştirmek için kan akıtma yöntemini kullanıyordu. Hataları şimdi çok açık görünüyor, ancak bugünün uzmanlarının da yarının budalaları olmayacağından emin olabilir misiniz? Ayrıca otoritelere çok fazla güvenmek, demokratik bir toplum için tehlikeli olabilir. Uzmanlara aşırı bağlılık, onların diğer insanları karanlıkta bırakmalarına olanak verir ve kendi iktidar ve konumlarını güçlendiren fikirleri destekleyebilirler. Uzmanların sahip oldukları bilgiye nasıl ulaştıkları hakkında fikrimiz olmadığında, kendi kendimize yargıya varma becerimizin bir kısmını kaybederiz.

Gelenek

Bazen insanlar bilgi için geleneğe güvenir. Gelenek, özel bir otorite durumudur -geçmişin otoritesidir. Gelenek, bir şeyin doğruluğunu "eskiden beri böyle olageldiği için" kabul etmeniz anlamına gelir. Örneğin, kayınpederim, "bir bardak viski soğuk algınlığına iyi gelir" derdi. Bu sözünü açıklamasını istediğimde, bunu çocukken babasından duyduğunu ve nesillerdir böyle bilinegeldiğini söyledi. Tedaviye ilişkin bilginin temeli gelenekti.

Şimdi de toplumsal dünyadan bir örnek verelim. Pek çok insan, evde anneleri tarafından yetiştirilen çocukların başka ortamlarda büyüyen çocuklara göre daha uyumlu olduğuna ve daha az kişisel sorun yaşadığına inanır. İnsanlar bunu "bilir", ama nasıl öğrenmişlerdir? Çoğu, bunu böyle kabul eder; çünkü bunun geçmişte doğru olduğuna ya da hep böyle olageldiğine (doğru ya da yanlış) inanırlar.

Bazı geleneksel toplumsal bilgiler, basitçe önyargı olarak başlar. "Kötü bir çevreden gelenler asla adam olamazlar" ya da "o ırktan kimseye güvenmeyeceksin" gibi inançlar geçmişten gelir. Geleneksel bilgi, bir zamanlar doğru olmuş olsa bile kuşaktan kuşağa geçtikçe çarpıtılabilir ve kısa süre sonra doğruluğunu yitirir. İnsanlar, gerçek anlayıştan yoksun olarak da geleneksel bilgiye tutunabilir; geçmişte işe yaradığı ya da doğru olduğu için bir şeyin her zaman doğru olması gerektiğini varsayarlar.

Sağduyu

Toplumsal dünya hakkında sıradan mantık yürütme ya da sağduyu aracılığıyla pek çok şey bilirsiniz. Herkesin bildiği ve "mantıklı gelen" şeylere güvenirsiniz. Örne-

ğin, ölüm cezasının olmadığı ülkelerde cinayet oranlarının yüksek olması "mantıklı gelir", çünkü idam edilmek ihtimaliyle karşı karşıya kalırlarsa insanların öldürme olasılıkları daha az olacaktır. Bu inanç ve örneğin yoksul gençlerin aykırı eylemlerde bulunma olasılığının orta sınıftan gençlere göre daha yüksek olduğu ya da Katoliklerinin çoğunun doğum kontrol yöntemi kullanmadığı gibi geniş kabul gören, sağduyuya dayalı diğer inançlar yanlıştır.

Sağduyu, gündelik yaşamda değerlidir; ama düşüncenize mantıksal yanlışlıkların sızmasına olanak verir. Örneğin, "kumarbaz yanıltmacası" şöyledir: "Eğer loto oynarken defalarca kaybedersem, bir dahaki sefere oynadığımda kazanma şansım daha yüksek olacaktır". Olasılık ve olgular açısından bu yanlıştır. Ayrıca sağduyu, insanlar onları farklı zamanlarda kullandığı için fark edilmeyen çelişkili fikirler içerir –örneğin, "zıtlar birbirini çeker" ve "it ulur, birbirini bulur" gibi. Sağduyu gelenekten kaynaklanabilir. Yararlıdır ve bazen doğrudur, ama aynı zamanda hatalar, yanlış bilgiler, çelişkiler ve önyargı içerir.

Medya Mitleri

Televizyon şovları, filmler, gazete ve dergi makaleleri, toplumsal yaşam hakkında önemli bilgi kaynaklarıdır. Örneğin suçlularla hiçbir teması olmayan çoğu insan, televizyon şovları ve filmler izleyerek, gazete okuyarak suç hakkında bilgi edinir. Ancak televizyondaki suçlu portreleri ve pek çok başka şey, toplumsal gerçeği doğru yansıtmaz. Aksine televizyon şovları ve film senaryoları için gerçek yaşamı uyduran ya da "uyarlayan" yazarlar, ya cehaletten ya da otorite, gelenek ve sağduyuya güvendikleri için gerçeği çarpıtırlar. Başlıca amaçları insanları eğlendirmektir. Örneğin, psikiyatrik tedavi betimleyen 400 filmden ancak 5 tanesi bunu doğru biçimde yapmaktadır (Goode, 2002) ve ABD'deki Müslüman nüfusun büyüklüğü ile ilgili olarak medyada yer alan neredeyse tüm tahminler, bilimsel temelli tahminlerin iki ya da üç katı daha fazladır (Smith, 2002).

Medya, bir kültürün mitlerini sürdürme eğilimi gösterir. Örneğin medya, sosyal yardım alan insanların çoğunun Siyah olduğunu (oysa çoğu Beyazdır), akıl hastası insanların çoğunun şiddet gösterdiğini ve tehlikeli olduğunu (oysa gerçekte yalnızca küçük bir yüzdesi öyledir) ve yaşlı insanların çoğunun bunak olduğunu ve huzur evlerinde kaldığını (oysa çok küçük bir azınlığı böyledir) gösterir. Ayrıca, kitle iletişim araçlarının "şişirmesi" ile hiç yoktan çok büyük bir sorun olduğu fikri yaratılabilir (bkz. Kutu 1.1). İnsanlar, görsel imgelerle, diğer "yalan söyleme" biçimlerine göre çok daha kolaylıkla yanlış yönlendirilir; yani, filmler ve televizyonda yer alan öyküler ya da basmakalıp tiplerin insanlar üzerinde güçlü bir etkisi olabilir. Örneğin, televizyon kent merkezinde yaşayan, düşük gelirli Afrika kökenli Amerikalı gençleri yasadışı uyuşturucu kullanırken tekrar tekrar gösterir. Sonunda çoğu insan, kentli

KUTU 1.1 Güvenli Sürüş ve Medya Mitleri

Amerikalılar yol hiddeti hakkında çok şey duyuyor. *Newsweek* dergisi, *Time* dergisi ve başlıca şehirlerdeki çoğu gazete bununla ilgili başlıklar attı. Önde gelen ulusal politika yetkilileri bu konu hakkında basın açıklamaları düzenledi ve federal hükümet azaltılması için polis ve ulaşım departmanlarına milyonlarca dolar aktarıyor. Kaliforniyalı bir psikolog şu aralar bu bozukluk üzerine uzmanlaşmakta ve konuyu tartışmak için birçok önemli televizyon programına çıktı.

Yol hiddeti terimi ilk kez 1988 yılında ortaya atıldı ve 1997 yılına gelindiğinde basılı medyada hakkında yılda 4.000'den fazla makale yazılmaktaydı. Medyanın "saldırgan sürüş" ve "direksiyon başındaki öfke" ilgisine karşın, yol hiddeti ile ilgili hiçbir bilimsel kanıt bulunmuyor. Terim kesin olarak tanımlanmış değil ve arabalardan ateş etmekten elle hareket çekmeye, bisikletçileri yoldan çıkarmaktan öndeki arabanın tamponuna değecek yakınlıkta gitmeye ve hatta oto tamircisi faturalarına yönelik kızgınlığa kadar her şeyi işaret ediyor olabilir! Çarpışma ve kazalarla ilgili tüm veriler, yol hiddetinin bir salgın halini aldığı dönemde düşüş gösteriyor.

Belki de medya raporları, yol hiddetinin algılanmasına hız vermiştir. Yol hiddeti ile ilgili haberleri duyduktan ya da okuduktan ve bu davranışın bir etiketi olduğunu öğrendikten sonra, insanlar kaba sürüş davranışlarını fark etmeye ve *seçici gözlem* yapmaya başlamışlardır. Gereğince araştırılana kadar kesin olarak bilemeyeceğiz, ama bu tür davranışların miktarı değişmeyebilir. Ulusal yol hiddeti salgınının aslında kitle iletişim araçlarındaki haberlerin teşvik ettiği ve yaygın kabul gören bir mit olduğu ortaya çıkabilir.

Gazete ve televizyon haberleri, tatillerde gerçekleşen çok sayıda kaza ile ilgili acil uyarılarla dolu. Bu yüzden, ABD'deki 4 Temmuz Bağımsızlık Günü tatili de ölümcül olarak sunuluyor, yıllık ortalama 161 kişi bu tatilde yaşanan trafik kazalarında ölüyor. Ancak, tatil dönemi diğer zamanlardan daha tehlikeli olmayabilir, hatta daha güvenli bile olabilir! Bu nasıl olur? Diğer hafta sonlarıyla dikkatli bir karşılaştırmadan sonra ve fazladan sürüş miktarı da hesaba katıldığında, bu tatilde ortaya çıkan kaza oranı çok farklı değildir. Güvenlik savunucuları, insanların daha güvenli otomobil kullanmasını teşvik etmek için istatistiksel bilgileri medyada yayınlatmakta ve çarpıtmaktadır. Bu özel bir durum sayılmaz; pek çok toplumsal meselede böyle olur. "Sorunları büyütenler" çoğunlukla dramatik olayları vurgular ya da dikkat çekmek ve toplumu bir toplumsal sorun hakkında galeyana getirmek için istatistiksel bilgileri seçici biçimde kullanır. Medya raporları yanlış olmasa bile çok yanıltıcıdır. Halkı ikna etmek açısından, ortaya çıkan tablonun dikkatli bir biçimde belgelenmiş bir sunumunu yapmaktan çok daha fazla etkilidir.

Kaynaklar: Best (2001), Fumento (1998) ve Wald (2004).

Siyahların ABD'deki diğer gruplara göre çok daha yüksek oranda yasadışı uyuşturucu kullandığını "bilir";oysa bu fikir yanlıştır.

Medya, ayrıca, birbiriyle rekabet halindeki çıkar gruplarının kamu desteği kazanmaya çalıştıkları bir forumdur. Halkla ilişkiler kampanyaları çoğu kez medyayı halkın bilimsel buluşlarla ilgili düşüncelerini değiştirmek için bir araç olarak kullanır. Örneğin neredeyse tüm bilimsel araştırmalar, (sanayileşmeden ve ormanların kitlesel imhasından kaynaklanan kirlilik unsurlarının dünya ısısını artırmasının, dramatik iklim değişikliklerine sebep olacağı ve çevresel felaketler yaşanmasına yol açacağı şeklindeki) küresel ısınma tezini desteklemektedir. Bilimsel kanıtlar gittikçe artmakta ve güçlenmektedir. Halk, medyada küresel ısınmayı sorgulayan birkaç aykırı sese eşit ağırlık verildiğini görmektedir. Bu, "aslında kimsenin gerçekten bir şey

bilmediği" ya da bilimcilerin küresel ısınma hakkında kararsız olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Aykırı ses çıkaranların aslında tek tük olduğu, aykırı çalışmaların çoğunun masraflarının küresel ısınmaya en büyük katkıyı yapan ürünleri üreten endüstrilerce karşılandığı ve aynı endüstrilerin artan eleştirilerin yönünü değiştirmek ve şirket çıkarlarını zedeleyebilecek çevre yönetmeliklerini geciktirmek amacıyla aykırı bulguların propangandasını yapmak üzere milyonlarca dolar harcadığı medya kaynaklarında çok nadiren belirtilir.

Kişisel Deneyim

Eğer başınıza bir şey gelirse, eğer kişisel olarak onu görür ya da deneyimlerseniz, onu doğru kabul edersiniz. Kişisel deneyimin ya da "ben gördüğüme inanırım" anlayışının güçlü bir etkisi vardır ve önemli bir bilgi kaynağıdır. Ne yazık ki, kişisel deneyim sizi yanlış yöne götürebilir. Optik yanılma ya da seraba benzer bir durum gerçekleşebilir. Doğru gibi görünen şey, aslında yargılamadaki küçük bir hata ya da çarpıtmadan kaynaklanıyor olabilir. Dolayımsızlık ve doğrudan kişisel temasın gücü çok büyüktür. İnsanlar, bunu bilmelerine rağmen bazen hatalar yapar ya da yanılsamalara kapılırlar. Böyle hataları önlemek için tasarlanmış dikkatli araştırmaların açığa çıkardıklarının yerine, bazen kendi gördükleri ya da tecrübe ettiklerine inanırlar.

Dört kişisel deneyim hatası, birbirini destekler ve başka alanlarda da ortaya çıkabilir. Bunlar, insanları propaganda, dolandırıcılık veya sahtekârlık, sihirbazlık, klişeleştirme ve bazı reklâmlar yoluyla yanlış yönlendirmek için bir temel oluşturur.

1. Aşırı genelleme, inandığınız bir kanıtınız olduğunda bunun pek çok başka durum için de geçerli olduğunu varsaydığınızda gerçekleşir. Sınırlı genelleme uygun olabilir; belirli koşullarda az miktardaki kanıt, daha büyük bir durumu açıklayabilir. Ancak sorun, insanların çoğu kez sınırlı genellemenin çok ötesine geçen genellemeler yapmasıdır. İnsanların hakkında çok az şey bildiği ya da hiçbir şey bilmediği pek çok birey, alan ve durum bulunmaktadır; bu yüzden bildikleri azıcık şeyle genelleme yapmaları makul görünebilir. Örneğin, yıllar içinde görme özürlü beş insan tanıdım. Hepsi de son derece dost canlısıydı. Bundan tüm görme özürlülerin dost canlısı olduğu sonucunu çıkarabilir miyim? Kendileriyle kişisel deneyim yaşadığım bu beş kişi, görme özürlü tüm insanları tam olarak temsil eder mi?

Birçok çalışma, kişisel deneyim ve kendini tanıma konusunda ciddi ölçüde şüphe ortaya koymuştur. İnsanlar, çoğu kez kendilerini yanlış değerlendirirler; cezai adaletin sağlanmasında kullanılan türden görgü tanıklığı ifadeleri, büyük ölçüde yanlıştır; çoğu insanın bir kaza olması olasılığına yönelik tahminleri gerçek olasılık-

Aşırı genelleme Eldeki veriler ya da ampirik gözlemlere dayanarak gerekçelendirilebilecek olanın çok ötesine geçen ifadelerdir.

tan çok uzaktır ve insanlar kolaylıkla görünüşlere aldanabilir.Örneğin, gerçekte daha tehlikeli olduğu halde, güvenli olduğu gerekçesiyle 4x4 araç satın alabilirler [6].

2. Seçici gözlem, bazı insanlar ya da olaylara özel olarak dikkat gösterdiğiniz ve sonra bunlardan yola çıkarak genelleme yaptığınız zaman gerçekleşir. İnsanlar, çoğunlukla belirli olay ya da durumlara odaklanır ya da bunları gözlemler, özellikle de bunlar önceden kabul edilmiş fikirlere uyuyorsa. Çoğu kez zaten bildiğimiz ya da inandığımız şeyleri doğrulayan kanıtlar arayıp buluruz ve vakaların çeşitliliğini ve çelişik bilgiyi göz ardı ederiz. Fikirlerimizi doğrulayan özelliklere duyarlılık gösteririz; oysa bu özellikler aksi takdirde fark edilmeden geçip gidebilir. Örneğin, ben aşırı kilolu insanların arkadaş canlısı olduğuna inanıyorum. Bu inanış klişelere, annemin bana söylediklerine ya da başka şeylere dayanıyor olabilir. Aşırı kilolu insanları gözlemliyorum ve farkında olmadan, gülümsemelerine, kahkahalarına vb. özel bir dikkat gösteriyorum. Bilincinde olmaksızın, önceden kabul edilmiş fikirlerimi destekleyen kişi ve durumları fark ediyor ve anımsıyorum. Bazı psikologlar, insanların "arayıp bulma" ve düşündükleriyle daha uyumlu hale getirmek için anılarını çarpıtma eğilimlerini incelemiştir. Ben jestleri ya da gülümsemeleri "aşırı yorumluyorum", karşıt kanıtlara daha az dikkat gösteriyorum ve aşırı kilolu kişilerde dostane olmayan davranışlar aramıyorum.

3. Erken bitirme, önceki iki hatayla birlikte işler ve onları destekler. Erken bitirme, tüm yanıtları bulduğunuzu düşünüp daha fazla dinleme, bilgi arama ya da soru sorma gereksinimi duymadığınızda gerçekleşir. Ne yazık ki, çoğumuz biraz tembeliz ya da baştan savma iş yapabiliyoruz. Birkaç parça kanıt elde ediyoruz ya da kısa bir süre için olaylara bakıyoruz ve sonra her şeyi çözdüğümüzü zannediyoruz. Bir fikri olumlamak ya da reddetmek için kanıt arıyor ve azıcık kanıt olduğunda duruyoruz. Kısacası hemen sonuca varıyoruz. Örnek: Günde altı paket sigara içen ve 80 yaşına kadar yaşayan üç kişi tanıyorum; demek ki, çok sigara içen insanlar 80 yaşına kadar yaşar.

4. Hale etkisi, çok olumlu ya da itibarlı olduğuna inandığımız şeyleri aşırı genellediğimizi belirtir. Saygı duyduğumuz kişi ya da şeyleri bir haleyle çevreleriz ya da onlara büyük önem atfederiz. İtibarın, hakkında çok az şey bildiğimiz başka şeylere ya da insanlara da "bulaşmasına" izin veririz. Böylece, diyelim ki itibarlı bir üniversiteden, örneğin Harvard ya da Cambridge Üniversitesi'nden, bir kişinin hazır-

Seçici gözlem Tarafsız ve dengeli bir biçimde gözlem yapmak yerine, önceden var olan düşünceleri destekleyecek biçimde gözlemler yapmaktır.

Erken bitirme Bilimsel standartların gerektirdiği kanıt miktarı ya da derinliğine ulaşmadan bir yargıya varmak ya da bir karar almak ve soruşturmayı bitirmektir.

Hale etkisi Tarafsız, eşit bir değerlendirme yapmak yerine kişi, yer ya da nesnelerin önceden var olan saygınlığının değerlendirmelerinizi etkilemesine izin vermektir.

ladığı bir rapor elime geçtiğinde yazarının zeki ve yetenekli olduğunu ve raporun mükemmel olacağını varsayarım. Adı Sanı Duyulmamış Üniversiteden birinin raporu için aynı varsayımda bulunmam. Kafamda bir görüş oluşturur ve rapora önceden hüküm veririm; bu yüzden de rapora yalnızca kendi özelliklerini değerlendirerek yaklaşamayabilirim.

Toplumsal araştırmanın çeşitli alternatiflerinin, çamaşır yıkama konusunu nasıl ele alabileceği, Tablo 1.1'de gösterilmektedir.

BİLİMİN İŞLEYİŞİ

Toplumsal araştırma, toplumsal dünya ile ilgili sorular hakkında düşünmek ve bilime dayalı yeni bilgi üretmek için bir dizi süreci takip etmeyi gerektirir. Şimdi, 4. Bölümde daha ayrıntılı biçimde inceleyeceğimiz bir konu olan *bilim*in anlamına bir göz atalım.

Bilim

Pek çok insan bilim kelimesini duyduğunda, akıllarına gelen ilk imgeler test tüpleri, bilgisayarlar, uzay roketleri ve beyaz laboratuvar önlüğü içindeki insanlardır. Bu görsel süsler, bilimin bir parçasıdır. Doğa bilimleri –biyoloji, kimya, fizik ve zooloji–, fiziksel ve maddi dünyayla (örn. kayalar, bitkiler, kimyasallar, yıldızlar, kan, elektrik, vb. ile) ilgilenir. Doğa bilimleri, yeni teknolojinin temelidir ve bunlar herkesçe tanınır. *Bilim* kelimesini duyduğunda insanların çoğunun aklına önce doğa bilimleri gelir.

Antropoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi sosyal bilimler, insanların –inançlarının, davranışlarının, etkileşimlerinin, kurumlarının vb.– incelenmesiyle ilgilidir. Daha az insan bu disiplinleri *bilim* kelimesiyle özdeşleştirir. Bazen bunlara *yumuşak bilimler* denir. Bunun nedeni, bu disiplinlerdeki çalışmaların özensiz olması ya da titiz olmaması değil, inceleme konuları olan insanın toplumsal yaşamının, akıcı, gözlemlenmesi güç ve laboratuvar araçlarıyla kesin olarak ölçülmesinin zor oluşudur. Bir bilimin konusu (örn. insan davranışları, protoplazma veya galaksiler), kullanılacak teknik ve araçları (örn. anketler, mikroskop ya da teleskoplar) belirler.

Bilim, toplumsal bir kurumdur ve bilgi üretmenin bir yoludur. Ezelden beri varolagelmemiştir; insan icadıdır. Bugün insanların bilim olarak adlandırdığı şey, Batı Avrupa tarihinde 1600'lerle 1800'lerin başı arasında yaşanan Akıl Çağı ya da Aydınlanma ile başlayan ciddi düşünme biçimi değişikliğinden ortaya çıkmıştır. Aydınlanma, bir yeni düşünce dalgası başlattı. Aynı zamanda mantıksal usavuruma güveni, maddi dünyadaki deneyimlere vurguyu, insani ilerlemeye olan inancı ve geleneksel dini otoritenin sorgulanmasını da beraberinde getirdi. Doğal dünyanın incelenmesiyle başladı ve toplumsal yaşamın incelenmesine doğru genişledi. Bilgi arayı-

Tablo 1.1 Toplumsal Araştırmanın Alternatifleri

TOPLUMSAL ARAŞTIRMAYA ALTERNATİF AÇIKLAMA	ÖRNEK BAŞLIK: Ev işlerinin cinsiyete göre bölünmesinde, neden kadınlar çamaşır yıkamaya eğilimlidir?
Otorite	Uzmanlar, bir ailedeki çocuklar ve diğerlerinin bakımına ve fiziksel görünüme yönelik kadınsı odaklanmanın parçası olarak kız çocuklara elbise seçme, onarma ve temizlemenin öğretildiğini söylemekte. Kadınlar, çocuklukta hazırlanmaları dolayısıyla çamaşır yıkarlar.
Gelenek	Yüzyıllardır çamaşırı kadınlar yıkamıştır, dolayısıyla bu uzun zamandır olan bir durumun sürmesidir.
Sağduyu	Erkekler giyim konusuyla kadınlar kadar ilgili değil, bu yüzden çamaşırı çoğunlukla kadınların yıkaması daha akla yatkındır.
Medya miti	Televizyon reklamları kadınları çoğunlukla çamaşır yıkarken ve bundan zevk alırken gösterir, dolayısıyla kadınlar eğlenceli bulduğu için çamaşır yıkıyor.
Kişisel deneyim	Benim annem ve tüm arkadaşlarımın anneleri çamaşır yıkıyordu. Kadın arkadaşlarım kendi erkek arkadaşlarının çamaşırını yıkıyordu ve hiçbir zaman bunun tersi olmadı. Kadınların bunu yapması daha doğal geliyor.

şının bir temeli olarak bilimin önemi, Sanayi Devrimi denen toplumsal dönüşümle ilişkilidir. Bilimin ya da sosyoloji gibi bilim dallarının ilerlemesi, kendiliğinden olmaz. Bireysel araştırmacıların zafer ve mücadeleleriyle kesişir. Ayrıca savaş, ekonomik kriz, hükümet politikaları ya da kamu desteğindeki kaymalar gibi önemli toplumsal olaylardan etkilenir [7].

Bilim, bütünüyle yerleşik hale gelmeden önce, insanlar bilim öncesi ya da bilim dışı yöntemler kullanıyordu. Bunlar arasında, daha önce tartışılan alternatifler ile modern toplumda daha az kabul gören diğer yöntemler (örn. kâhinler, mistisizm, büyü, astroloji ya da ruhlar) bulunuyordu. Bu türden bilim öncesi sistemler, insanların gerçek kabul ettiği bilgiler üretmenin sorgulanmayan bir yoluydu. Günümüzde çok az insan, bilimin modern toplum hakkında bilgi üretmenin meşru bir yolu olup olmadığını ciddi biçimde sorgular.

Bilim, hem bilgi üretmeye yönelik bir sistemi hem de o sistemden üretilen bilgiyi işaret eder. Sistem, uzun yıllar boyunca evrilmiştir ve yavaş yavaş, ama sürekli olarak değişmektedir. Dünyanın ve bilginin doğası hakkındaki varsayımlarla, bilgiye yönelimi ve bilgi edinmek için kullanılan prosedür, teknik ve araç kümelerini birleştirir. Bilimsel topluluk olarak adlandırılan toplumsal kurumda görünür.

Bilimsel bilgi, kuramlar halinde düzenlenir. Şimdilik, **toplumsal kuram,**

toplumsal dünya hakkındaki bilgileri özetleyen ve düzenleyen, birbirine bağlı fikirler sistemi olarak tanımlanabilir. Çeşitli toplumsal kuram türleri, 3. Bölüm'de tartışılmaktadır. Toplumsal kuram, toplumsal dünyanın bir haritası gibidir; insanların dünyadaki karmaşıklığı gözünde canlandırabilmesine yardım eder ve olayların neden gerçekleştiğini açıklar.

Bilimciler özelleşmiş teknikler kullanarak veri toplar ve kuramları desteklemek ya da reddetmek için bu verileri kullanır. **Veriler**, kural ya da prosedürlere uygun olarak dikkatle toplanan ampirik kanıtlar ya da bilgilerdir. Veriler, *nicel* (yani sayılarla ifade ediliyor) ya da *nitel* (yani kelime, resim ya da nesnelerle ifade ediliyor) olabilir. **Ampirik** kanıt, insanların duyuları –dokunma, görme, duyma, koku ve tat alma– aracılığıyla deneyimlediği gözlemlere işaret eder. Bu, insanların kafasını karıştırır; çünkü araştırmacılar, yanıt aradıkları toplumsal dünyanın pek çok yönünü (örn. zekâ, tutumlar, fikirler, hisler, duygular, güç, yetki vb.) doğrudan gözlemlemek için duyularını kullanamaz. Araştırmacıların, toplumsal dünyanın bu tür yönlerini gözlemlemek ve dolaylı olarak ölçmek için kullandığı pek çok özelleşmiş tekniği bulunmaktadır.

Sahte Bilim ve Yararsız Bilim

Gerçek doğa bilimi ya da sosyal bilim gibi görünen **sahte bilime** karşı tetikte olmalıyız. Halk televizyon, dergiler, film, gazeteler, özel seminerler ya da uygulamalı toplantılar ve benzerleri yoluyla sürekli sahte bilim yağmuruna tutulur. Şirket işleten bazı bireyler ya da bir inanç sistemine kuvvetle bağlı olanlar, bilimin aksesuvarlarıyla (örn. teknik jargon, süslü makineler, karmaşık formüller ve istatistikler ya da beyaz laboratuvar önlükleri) birkaç bilimsel olguyu mitler, fantezi ya da umutlarla harmanlar. Sonra da bir "mucize ilaç", "yeni harika tedavi", "öğrenmede devrim yapan program", "yaratılışçı bilim", "uzaylı ziyaretçilerin varlığının kanıtı" ya da "yeni çağ ruhani enerjisini" bulduklarını iddia ederler. Posta yoluyla çalışan üniversitelerden aldıkları doktora dereceleri, ilgisiz akademik alanlarda alınan dereceler ya da başka şüpheli özellikleri bulunan birkaç sözde uzman da sahte bilimin parçası olabilir.

Popüler (ya da "pop") sosyal bilim kitapları da bazen sahte bilime girer. Bazıları meşru toplumsal araştırmacıların ürettiği bilgileri gerçeğe uygun olarak popülerleştirir. Diğerleri ise uzman olmayan birine meşru sosyal bilim olarak görünebilir, ama aslında sosyal bilimin çarpıtılmış bir resmi ya da kötüye kullanımıdır. Sosyal bilim kisvesi altında belirli politik ya da toplumsal değerleri desteklerler. Bu tür kitaplar, bilimsel topluluğun standartlarını nadiren karşılar. Örneğin kadın cinselliği hakkındaki Hite Raporu, bilimci olmayan biri tarafından yürütülmüş ve gerçek toplumsal ilişkileri inanılmaz biçimde çarpıtan ciddi ölçüde hatalı bir çalışmaydı. Ancak bu durum, kitabın kitle iletişim araçlarında geniş yer bulan bir çoksatar olmasını

engellemedi. *The Bell Curve* (Çan Eğrisi) bunun bir örneğidir [8]. Televizyon ya da radyoda reklâmı yapılan, gazete makalelerinde alıntılanan ya da yerel kitapçılarda satılan sosyal bilim kitapları üzerinde çok az kalite kontrolü uygulanmaktadır. Çoğunlukla kişisel görüş ya da siyasal ideoloji içeren kitaplar, "gerçek" sosyal bilim metinleri gibi görünecek şekilde tasarlanmaktadır.

Yararsız bilim terimi, 1980'lerin sonunda büyük şirketler tarafından tutulan halkla ilişkiler şirketleri tarafından çevre, halk sağlığı ve kamusal çıkar gruplarının, mahkemelerde kendilerine karşı sunduğu bilimsel kanıtları karalamak için ortaya atıldı. Bu şirketler bunu *güvenilir bilim* (yani, ileri sürdükleri iddiayı kanıtlayan,destekleyen çalışmalar) ile tezat oluşturuyor gibi gösteriyordu. *Güvenilir* ve *yararsız* terimleri kesin terimler değildir ve her ikisi için yürütülen araştırmanın niteliği, yöntembilimi ya da kesinliği farklılık göstermez. Bunun yerine insanlar, dili kendi çıkarlarına göre kullanarak güvenilir bilim ve yararsız bilimin birbirinden farklı olduğu izlenimini yaratmaktadır.

> *"Yararsız bilim", büyük şirketlerin avukatlarının çevreyi ve halk sağlığını korumaya yönelik kanunları haklı çıkaran bütün araştırmalara, ne kadar titiz yapılmış olursa olsunlar, uyguladığı terimdir. Karşıt terim olan "güvenilir bilim" ise ne kadar hatalı olursa olsun, çevre ve halk sağlığını korumaya yönelik önlemlere meydan okumak, onları yenilgiye uğratmak ya da tersine çevirmek için kullanılabilecek bütün araştırmalara atfen kullanılır. (Rampton ve Stauber, 2001: 223)*

Tütün endüstrisi yararsız bilimi, edilgen içicilikle ilgili araştırmaları eleştirmek için bir taktik olarak kullandı ve sigara içmenin sağlığa zararlı etkilerini yadsımak için milyonlarca dolar harcadı [9]. Bu şekilde, halkın kafasını karıştırmaya ve bilimcilerin açık ve tutarlı araştırma kanıtlarından yoksun olduğu izlenimi yaratmaya çalıştı.

Toplumsal kuram Toplumsal dünya hakkındaki bilgileri özetleyen ve düzenleyen, onun nasıl işlediğini açıklayan birbiriyle bağlantılı fikirlerden oluşan sistemdir.

Veriler Kural ya da yerleşik prosedürlere uygun biçimde dikkatle toplanmış sayısal (nicel) ve sayısal olmayan (nitel) bilgi ve kanıtlardır.

Ampirik Doğrudan insan duyuları (dokunma, görme, duyma, koklama, tat alma) aracılığıyla ya da dolaylı olarak duyuları destekleyen teknikler kullanarak gözlemleyip deneyimleyebildiğimiz şeydir.

Sahte bilim Kabul görmek amacıyla bilim jargonu ve dış görünüşüne bürünen, ama bilimsel yöntemin gerektirdiği standart ya da sistematik titizlikle yaratılmamış fikir veya bilgilerdir.

Bilimsel Topluluk

Bilime can veren, bilimsel topluluğun bilimin varsayımları, tutumları ve tekniklerini sürdüren çalışmalarıdır. **Bilimsel topluluk**, bir grup insan ve onları birbirine bağlayan normlar, davranış ve tutumların toplamıdır. Profesyonel bir topluluktur, çünkü aynı etik ilke, inanç ve değerleri; teknik, eğitim ve kariyer yollarını paylaşan, birbiriyle etkileşim içindeki insanlardan oluşan bir gruptur. Coğrafi bir topluluk değildir. Bilimsel topluluk, büyük oranda, hem doğa bilimlerini hem de sosyal bilimleri kapsar [10].

Bilimsel topluluğun nüvesi dışındaki pek çok insan da bilimsel araştırma tekniklerini kullanır. Uygulayıcı ve teknisyenlerden oluşan geniş bir yelpaze, bilimsel topluluk tarafından geliştirilip rafine hale getirilen araştırma tekniklerini uygular. Örneğin pek çok insan, derin bir araştırma bilgisine sahip olmadan, yeni araştırma yöntemleri keşfetmeden ve bilimin kendisini ilerletmeden, bilimsel topluluk tarafından yaratılmış bir araştırma tekniğini (örn. tarama) kullanır. Ancak bilimin teknik ya da sonuçlarını kullanan kişiler, bilimsel topluluğun ilke ve süreçlerini anlarlarsa, yaptıkları işi daha iyi yapacaktır.

Bu topluluğun sınırları ve üyeliği gevşek biçimde tanımlanmıştır. Bir üyelik kartı ya da ustaların adının kayıtlı olduğu bir defter yoktur. Pek çok insan bilimsel bir alanda alınan doktora derecesini (Ph. D.) bilimsel topluluğa üyelik için resmi olmayan bir "giriş bileti" olarak görür. Felsefe doktorluğu anlamına gelen Ph.D., kişiyi bağımsız araştırma yürütmeye hazırlayan mastır (yüksek lisans) derecesinin ötesindeki lisans üstü derecedir. Bazı araştırmacıların doktora derecesi yoktur ve doktora derecesi alanların hepsi araştırma yapılan işlerde çalışmaz. Çeşitli işlere girerler ve başka sorumlulukları olabilir (örn. öğretmenlik, yönetim, danışmanlık, klinik uygulama, danışmanlık, vb.). Aslında, bilimsel doktora derecesi alanların yaklaşık yarısı, etkin araştırmacı olarak kariyer sahibi olmaz.

Bilimsel topluluğun merkezinde, tam zamanlı ya da yarı zamanlı çalışmalar yürüten araştırmacılar yer alır ve çoğunlukla asistanları öğrencilerdir. Pek çok bilimci için araştırma asistanı olarak çalışmak, araştırma yapmanın ayrıntılarını gerçekten kavramanın yoludur.

Bilimsel topluluğun nüvesini oluşturan üyelerin çoğu kolej ve üniversitelerde çalışır. Bazı bilimciler, hükümet için ya da özel sektörde National Opinion Research Center (Ulusal Kamuoyu Araştırma Merkezi) ve Rand Corporation gibi kurumlarda çalışır. Çoğu, yarım düzine gelişmiş endüstri ülkesinde bulunan yaklaşık 200 araştır-

Yararsız bilim Doğru biçimde yürütülmüş olsa bile bir grubun karşı çıktığı bulgular üreten bilimsel araştırmaları eleştirmek üzere kullanılan bir halkla ilişkiler terimidir.

Bilimsel topluluk Bilimsel bilginin üretimi ve ilerlemesini sağlayan tutum, inanç ve kurallar sistemini paylaşan insanların toplamıdır.

ma üniversitesi ve kurumunda yer alır. Bu durumda, bilimsel topluluk coğrafi olarak dağılmış olabilir, ama üyeleri küçük kümeler halinde birlikte çalışma eğilimindedir.

Bilimsel topluluk ne büyüklüktedir? Bu, yanıtlanması kolay bir soru değildir. En genel tanımıyla (bütün bilimciler ve mühendislik gibi bilimle ilgili meslekler dahil edildiğinde), gelişmiş sanayi ülkelerindeki emek gücünün yaklaşık yüzde 15'i bilimsel topluluğun üyesidir. Bilimsel topluluğa bakmanın daha iyi bir yolu, daha geniş topluluğun temel birimi olan disiplini (örn. sosyoloji, biyoloji, psikoloji, vb.) incelemektir. Bilimciler, belirli bir disipline aşina olurlar, çünkü bilgi özelleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 17.000 profesyonel sosyolog, 180.000 mimar, 950.000 avukat, 1.639.000 muhasebeci ve 819.000 tıp doktoru bulunmaktadır. Bu ülkede her yıl yaklaşık 600 kişi sosyoloji doktora derecesi, 15.000 kişi tıp dereceleri ve 38.000 kişi de hukuk dereceleri almaktadır.

Sosyoloji gibi bir disiplinde çalışan yaklaşık 8.000 etkin araştırmacı bulunabilir. Bu bireylerin çoğu kariyerleri boyunca yalnızca bir ya da iki çalışma tamamlamaktadır. Küçük bir azınlık ise düzinelerce araştırma yapar. Çalışma alanları ya da disiplinler içindeki uzmanlık alanlarında (örn. boşanma ya da ölüm cezası çalışmaları) 100 etkin araştırmacı gibi düşük sayılar söz konusudur [11]. Bilimsel topluluğun elde ettiği sonuçlar, milyonlarca insanın yaşamını etkilemektedir, ancak araştırma ve yeni bilgilerin çoğu az sayıda insanın çabalarına dayanır.

Bilimsel Topluluğun Normları

Herhangi bir insan topluluğunda davranış toplumsal normlarla düzenlenir. Bilimsel topluluk, araştırmacıların uzun yıllar süren eğitimin sonunda öğrendiği ve içselleştirdiği bir dizi profesyonel norm ve değer tarafından yönetilir. Normlar karşılıklı olarak birbirini destekler ve bilimcinin benzersiz rolüne katkıda bulunur[12]. Etkin araştırmacıların çalıştığı ortamlar ve bilim sisteminin işleyişi, normları güçlendirir[13]. Diğer toplumsal normlar gibi profesyonel normlar da doğru davranış ideal-leridir. Araştırmacılar da etten kemikten yapılmış gerçek insanlar olduğundan önyargıları, egoları, hırsları, kişisel yaşamları ve benzeri etkenler profesyonel davranış biçimlerini etkileyebilir. Bilimin normları, pratikte her zaman mükemmel işlemez ve kimi zaman ihlal edilir[14]. Aynı şekilde, bilimin işleyişinin gerçek dünyadan yalıtılmış bir boşlukta gerçekleşmediğini de akılda tutmak gerekir. Çeşitli toplumsal, politik ve ekonomik güçler bilimin gelişim ve işleyişini etkiler.

Bilimsel topluluğun beş temel normu, Kutu 1.2'de gösterilmektedir. Bunlar, diğer toplumsal kurumlardakilerden (örn. şirketler, devlet) farklıdır ve bilimcileri ayrı kılar. Bilimciler, normlara uyulup uyulmadığını anlamak için birbirini kontrol eder. Örneğin bilimciler, *evrensellik* normuyla tutarlı olarak, parlak ve yaratıcı bir araştırmacıyı tuhaf kişisel alışkanlıkları yahut düzensiz bir görüntüsü olsa bile takdir

KUTU 1.2 Bilimsel Topluluğun Normları

1. *Evrenselcilik*. Araştırmayı yöneten kim olursa olsun (örn. genç ya da yaşlı, kadın ya da erkek) ve araştırma nerede yürütülüyor olursa olsun (örn. ABD ya da Fransa, Harvard ya da Adı Sanı Duyulmamış Üniversite), araştırmanın yalnızca bilimsel liyakat temelinde yargılanması gerekir.
2. *Örgütlü şüphecilik*. Bilimcilerin özensiz, eleştirmeden yeni bilgi ya da kanıtları kabul etmemesi gerekir. Tüm kanıtlara meydan okumalı ve onları sorgulamalı, her bir çalışmayı enine boyuna incelemeye tabi tutmalıdırlar.
3. *Tarafsızlık*. Bilimciler nötr, yansız, yeniliklere hazır ve beklenmedik gözlemler ya da yeni fikirlere açık olmalıdır. Belirli bir düşünce veya bakış açısına tamamen adanmış olmamalıdır. Kendi konumlarına karşıt kanıtları kabul etmeli ve hatta aramalı, yüksek nitelikli bir araştırmaya dayalı bulguların tümünü dürüstçe kabul etmelidir.
4. *Paylaşımcılık*. Bilimsel bilgi başkalarıyla paylaşılmalıdır; bu bilgi herkese aittir. Bilimsel bilgi yaratmak kamusal bir eylemdir; bulgular kamu malıdır, herkesin kullanımına açıktır. Araştırmanın yürütülme biçimi ayrıntılı biçimde tanımlanmalıdır. Yeni bilgi, diğer araştırmacılar onu gözden geçirmeden ve özel bir biçim ve tarzda kamuya açık hale getirilmeden resmi olarak kabul edilmez.
5. *Dürüstlük*. Bu genel bir kültürel normdur, ama bilimsel araştırmada özellikle güçlüdür. Bilimciler tüm araştırmalarda dürüstlük talep eder; bilimsel araştırmada sahtekârlık ya da aldatma önemli bir tabudur.

edecektir. Bilimciler birbiriyle ciddi biçimde tartışabilir ve bir araştırma raporunu *örgütlü şüphecilik* normunun parçası olarak "yırtıp atabilir". Çoğunlukla, ne kadar garip olursa olsun yeni fikirleri dinlerler. Bilimciler, *tarafsızlık* normuna uyarak objektiftir ve kendi araştırmalarınınki de dahil olmak üzere sonuçları geçici kabul ederler. Diğer bilimcilerin kendi araştırmalarını okumasını ve bunlara tepki vermesini seve seve kabul ederler ve bazıları sansüre karşı verilen mücadelelere öncülük etmiştir. Bu, *paylaşımcılık* normuyla tutarlıdır. Paylaşımcılık her zaman işlemez, özellikle de kâr etme güdüsüyle ters düştüğünde. Tütün, ilaç ve bilgisayar çipi endüstrilerinde çalışan bilimcilerin araştırma bulgularının yayımlanması, kâr etme güdüleri, paylaşımcılık bilimsel normu karşısında galip gelen şirket görevlileri tarafından geciktirilmiş ya da engellenmiştir [15]. Bilimciler, araştırmanın yürütülmesi ve rapor hazırlanması sırasında kesin dürüstlük beklemekte ve araştırmada sahtekârlık yapıldığı zaman ahlâki olarak büyük bir haksızlığa uğramaktadır.

Bilimsel Yöntem ve Tutum

Büyük olasılıkla bilimsel yöntemden söz edildiğini duymuşsunuzdur ve onun tüm bunlar içinde nereye oturduğunu merak ediyor olabilirsiniz. **Bilimsel yöntem** tek bir şey değildir. Bilimsel topluluğun kullandığı fikirler, kurallar, teknik ve yaklaşımlara

Bilimsel topluluğun normları Bilimcilerin araştırmalarını nasıl yürüteceklerini düzenleyen bir dizi resmi olmayan kural, ilke ve değerdir.

işaret eder. Yöntem, bilimciler topluluğu içindeki gevşek bir fikir birliğinden doğar. Toplumsal araştırmanın temel yöntemleriyle ilgili bir tartışma 4. Bölüm'de yer almaktadır.

Dünyaya bakmanın bir yolu olan **bilimsel tutum**a odaklanmak daha iyi olacak. Bılımsel tutum yaratıcılık, yüksek nitelikli standartlar ve çok çalışmayı yüceltcn, hünere değer veren bir tutumdur. Grinnell'in (1987: 125) belirttiği gibi:

> *Çoğu insan bilimsel tutum yerine "bilimsel yöntemi" öğrenmektedir. "Bilimsel yöntem" ideal bir yapıdır; oysa bilimsel tutum insanların dünyaya bakış biçimidir. Bilimle uğraşmak pek çok yöntemi içerir; onları bilimsel yapan, bilimsel kolektif tarafından kabul edilmeleridir.*

Dergi Makalelerinin Bilimdeki Yeri

Belirli akademik sosyoloji dergilerini ya da uzmanlaşmış dergileri biliyor olabilirsiniz. Bilimsel topluluk yeni bilgi yarattığında bunlar, akademik kitaplarda ya da akademik dergi makalelerinde yayımlanır. Akademik dergilerle ilgili daha ayrıntılı bir tartışma 5. Bölüm'de yer almaktadır. Araştırma bulgularının ya da yeni bilimsel bilginin ortaya atılmasının ana biçimi **akademik dergi makaleleridir**. Bunlar aracılığıyla bilimciler birbiriyle resmi olarak iletişim kurar ve bilimsel araştırma sonuçlarını yayımlar. Ayrıca bu dergiler, çok tartışılmakta olan bilgi patlamasının bir parçasıdır. Her bir disiplin ya da alanda 100'den fazla dergi vardır ve bunların her biri her yıl pek çok makale yayımlar. Örneğin, sayıları 200'e varan sosyoloji dergilerinin önde gelenlerinden biri olan *American Sociological Review*, yılda yaklaşık 65 makale yayımlar. Dergi makalesi, araştırma sürecinin ve bilimsel topluluğun çok önemli bir parçasıdır; ama her zaman doğru anlaşılmaz [16].

Araştırmacı çalışmasını tamamladıktan sonra neler olduğunu düşünün. Önce çalışmanın bir tanımını ve sonuçlarını özel bir biçime uygun araştırma raporu ya da tebliğ olarak yazar. Çoğu kez tebliğini mesleki birlik toplantısında, örneğin American Sociological Association'ın (Amerikan Sosyoloji Birliği) toplantısında, sözlü olarak sunar ve birkaç bilimciye bir kopyasını göndererek onların yorum ve önerilerini alır. Sonra araştırmacı *Sociological Quarterly* veya *Social Science Quarterly* gibi akademik bir derginin editörüne çalışmasının kopyalarını gönderir. Diğer bilimciler tarafından dergiyi denetlemek üzere seçilmiş saygın bir araştırmacı olan editör, yaza-

Bilimsel yöntem Bilimsel topluluğun bilgi üretmek ve değerlendirmek için kullandığı fikirler, kurallar, teknik ve yaklaşımlardır.

Bilimsel tavır Dünyaya bakış ve dünya hakkında düşünmenin, bilimsel topluluğun norm ve değerlerine bağlılığı yansıtan bir biçimidir.

rın adının yer aldığı tek sayfa olan başlık sayfasını çıkarak tebliği **isimsiz değerlendirme** için pek çok hakeme yollar. Hakemler, aynı uzmanlık alanı ya da konuda araştırma yapmış bilimcilerdir. Değerlendirme "isimsiz" olur; çünkü hakemler araştırmayı kimin yürüttüğünü ve yazar da hakemlerin kim olduğunu bilmez. Bu, evrensellik normunu destekler; çünkü hakemler tebliği yalnızca liyakat esasına göre yargılar. Araştırmayı açıklığı, orijinalliği, yüksek araştırma standartları ve bilgiye katkısı üzerinden değerlendirirler. Dergiler doğru yapılmış olan ve bilgiyi önemli ölçüde ilerleten araştırmaları yayımlamak ister. Hakemler, değerlendirmelerini editöre gönderir ve editör tebliği reddetmeye, yazarın tebliğigözden geçirmesini istemeye ya da tebliğin yayımlanmasını kabul etmeye karar verir.

Akademik alanların neredeyse tümünde makale yayımlanması için aynı alandaki hakemler kullanılır, ama hepsinde isimsiz değerlendirme süreci kullanılmaz. Sosyoloji, psikoloji ve siyaset biliminde, hemen tüm akademik dergilerde isimsiz değerlendirme kullanılır ve bir çalışmayı çoğu kez üç ya da daha fazla akademisyen gözden geçirir. Biyoloji, tarih ve ekonomi gibi alanlarda ise bunun tersine bir dizi farklı değerlendirme süreci kullanılır; değerlendirmeciler bazen yazarın kimliğini bilir ve çalışmayı yalnızca bir-iki akademisyen gözden geçirir. Çok sayıda hakemin katıldığı isimsiz değerlendirmeler süreci yavaşlatır ve yayıma kabul edilme oranlarını düşürür[17]. İsimsiz değerlendirme, örgütlü şüphecilik ve evrensellik normlarını ilerleten çok dikkatli bir kalite kontrol sağlama yöntemidir.

Bazı akademik dergilerin geniş bir okur kitlesi vardır ve son derece saygındırlar. Yayımlayabileceklerinden kat kat fazla tebliğ ellerine geçer. Örneğin, *American Economic Review, American Sociological Review, American Political Science Review* ve *Social Problems* gibi önde gelen sosyal bilim dergileri, gönderilen yazıların yalnızca yüzde 10 ya da 15'ini kabul eder. Daha az itibarlı dergiler bile düzenli olarak başvuruların yarısını reddeder. Böylece yayımlanma, bilimsel topluluk tarafından geçici olarak kabul edilmeyi temsil eder. Bir kitabın yayımlanması, maliyet ve satışın da değerlendirilmesini içeren daha farklı bir gözden geçirme sürecini gerektirir; ancak bu durumda kabul edilme oranı çoğunlukla daha düşüktür[18].

Bayilerde bulunan popüler dergiler için yazılan makalelerin yazarlarının aksine bilimciler, akademik dergilerde yayımlanan yazılar için ücret almaz. Hatta yalnızca tebliğlerinin değerlendirilmesi için yapılan harcamalara katkıda bulunmak için küçük bir ücret ödemek zorunda kalabilirler. Araştırmacılar, akademik dergiler

Akademik dergi makalesi Özelleşmiş bir yayında yer alan ve başlıca okurları bilimsel topluluğun üyeleri olan makaledir; yeni fikir ve bilgileri bilimsel topluluk içinde yaymanın bir aracıdır.

İsimsiz değerlendirme Araştırmacının kendi çalışmasını değerlendiren meslektaşlarının kimliğini, değerlendirmeyi yapan araştırmacıların da çalışmayı gerçekleştiren araştırmacının kimliğini baştan bilmeden yürüttükleri bir araştırma raporunun özelliklerini yargılama sürecidir.

aracılığıyla araştırmalarının meslektaşlarına (yani diğer bilimci ve araştırmacılara) sunulmasından mutluluk duyar. Aynı şekilde, danışılan kişiler de tebliğleri gözden geçirmek için para almaz. Gözden geçirme için kendilerine başvurulmasını bir onur ve bilimsel topluluğun bir üyesi olmanın getirdiği bir sorumluluk olarak görürler. Bilimsel topluluk, önde gelen akademik dergilerde pek çok makalesi basılan araştırmacılara büyük saygı gösterir. Makaleler, bu araştırmacıların bilimsel topluluğun en temel amacının gerçekleştirilmesinde –yani bilimsel bilginin birikmesine katkıda bulunulmasında– lider konumunda olduğunu kanıtlar.

Bir araştırmacı, bu türden yayınlar yoluyla bilimsel topluluk içinde saygınlık ve onur kazanır, meslektaşlarından saygı görür ve usta bir araştırmacı olarak ün kazanır. Araştırmacılar, meslektaşlarının, yani araştırma konularında bilgi sahibi olan diğer iyi eğitimli bilimcilerin saygısını kazanmak ister. Buna ek olarak saygın yayınlardan oluşan etkileyici bir sicil, bir araştırmacının ödenek, burs ve iş teklifleri almasına, öğrenciler tarafından izlenmesine, daha iyi çalışma koşulları ve maaş artışı elde etmesine yardımcı olur[19].

Akademik bir dergide hiçbir zaman bir makaleniz basılmayabilir, ama büyük olasılıkla bu tür makaleler okuyacaksınız. Onlar, bilimsel araştırma sisteminin vazgeçilmez bir bileşenidir. Yeni bilimsel bilgilerin çoğu, ilk kez akademik dergilerde ortaya çıkar. Araştırmacılar diğer araştırmacıların yürüttüğü araştırmalar, kullandıkları yöntemler ve elde ettikleri sonuçlar hakkında bilgilenmek için akademik dergileri takip eder.

Dönüştürücü bir Süreç olarak Bilim

Araştırmayı, bazen *hipotez* olarak adlandırılan fikir, önsezi ve soruları bilimsel bilgiye dönüştürmek için bilimsel yöntemlerin kullanılması olarak düşünebilirsiniz. Araştırma sürecinde araştırmacı, tahmin ya da sorularla başlar ve bu hammaddeye özelleşmiş yöntem ve teknikler uygular. Sürecin sonunda, bitmiş bir değer ürünü ortaya çıkar: bilimsel bilgi. Çok üretken bir araştırmacı, insanların dünyayı kavrayışını son derece geliştiren çok sayıda yeni bilgi yaratır.

Araştırma sürecinin sizi aştığını düşünmeye başlamış olabilirsiniz. Sonuçta bu süreç, karmaşık teknik beceriler ve çok güçlü bir bilimsel topluluk gerektirir. Oysa araştırma yapmanın esaslarına çoğu insan erişebilir. Eğitim ve pratikle, bilimsel araştırma yapmayı öğrenebilirsiniz. Bunun için, bilimsel tutum ya da kültürü özümsemenin yanı sıra araştırma tekniklerinin nasıl ve ne zaman uygulanacağı konusunda yetkinleşmeniz gerekecektir. Bu kitabı okuduktan sonra bunları anlayacaksınız. Yakında kendiniz küçük çapta araştırma projeleri yürütebilir hale geleceksiniz.

NİCEL VE NİTEL TOPLUMSAL ARAŞTIRMA

Bu kitapta toplumsal araştırmaya yönelik hem nitel hem de nicel yaklaşımları öğreneceksiniz. İlk birkaç bölümden sonra, kalan bölümlerin çoğunun düzenlenmesine yardımcı olmak için bu iki yaklaşım kullanılacak. İki yaklaşım da pek çok belirli araştırma tekniği kullanır (örn. anket, görüşme ve tarihsel analiz), ancak veri tipiyle araştırmaya yaklaşım arasında pek çok örtüşme söz konusudur. Çoğu nitel araştırmacı nitel veriler kullanır ve tam tersi de geçerlidir.

Ne yazık ki, iki araştırma yaklaşımının takipçileri arasında kötü niyete de sık rastlanmaktadır. Bazıları diğer yaklaşımı anlamakta ya da takdir etmekte zorlanır. Örneğin Levine (1993:xii) şöyle yazmıştı: "Nicel sosyal bilim", ki kendisi bunu "gerçek sosyal bilim" diye adlandırıyordu, itirazlarla karşılaşmış, ama "savaşı kazanmıştır". Denzin ve Lincoln (2003a) ise nitel araştırmanın ciddi bir alan genişlemesi kaydettiğini ve modası geçmiş nicel araştırmayı hızla yerinden etmekte olduğunu ileri sürüyordu.

İki yaklaşım da bilimin temel ilkelerini paylaşmasına rağmen kayda değer farklılıklar gösterirler (bkz. Tablo 1.2). Her ikisinin de kendi güçlü yanları ve sınırları, parıldadığı başlık ya da konular ve toplumsal yaşama unutulmaz anlayışlar kazandıran klasik çalışmaları vardır.

Hangi yaklaşımı benimserse benimsesin, araştırmacılar bu bölümde daha önce bahsedilen hatalardan kaçınmaya, veri toplarken sistematik olmaya ve karşılaştırma fikrini kapsamlı biçimde kullanmaya çalışır. Her iki yaklaşımı da anladığınızda, geniş bir araştırma yelpazesini biliyor olacaksınız ve ikisini de tamamlayıcı biçimlerde kullanabileceksiniz. Ragin (1994a: 92), yaklaşımların birbirini tamamlama yollarından birini şöyle açıklamıştır:

> *Bütün nitel yöntemlerde ortak olan anahtar özellikler, bunlar nicel yöntemlerle karşılaştırıldığında görülebilir. Nicel veri tekniklerinin çoğu, veri özetleyicileridir. Büyük resmi görmek için verileri özetlerler... Nitel yöntemlerse, tersine, en iyi veri çoğaltıcılar olarak düşünülebilir. Veriler arttığında, olayların anahtar yönlerini daha net görmek mümkün olur.*

ARAŞTIRMA SÜRECİNİN ADIMLARI

Adımlar

Araştırma yürütmek, bir dizi adımı takip etmeyi gerektirir. Adımlar ve adımların kesin sırası toplumsal araştırma türüne göre biraz değişir (2. ve 4. Bölümlerde araştırma türleri tartışılmaktadır) ama temelde yedi ana adım vardır. Bir çalışmanın yaklaşım ve

Tablo 1.2 Nitel ve Nicel Yaklaşımlar

NİCEL YAKLAŞIM	NİTEL YAKLAŞIM
Nesnel olguları ölçer.	Toplumsal gerçeklik, kültürel anlam inşa eder.
Değişkenlere odaklanır.	Etkileşim içindeki süreçlere, olaylara odaklanır.
Güvenilirlik, kilit önemdedir.	Hakiki olma kilit önemdedir.
Değerden bağımsızdır.	Değerler vardır ve açıkça görünür.
Kuram ve veriler ayrıdır.	Kuram ve veriler kaynaşmıştır.
Bağlamdan bağımsızdır.	Durumla sınırlıdır.
Çok sayıda olay, özne söz konusudur.	Az sayıda olay, özne söz konusudur.
İstatistiksel analiz gerektirir.	Tema analizi gerektirir.
Araştırmacı tarafsızdır.	Araştırmacı ilişki içindedir.

Kaynaklar: Creswell (1994), Denzin ve Lincoln (2003a), Guba ve Lincoln (1994), Marvasti (2004), Mostyn (1985) ve Tashakkori ve Teddlie (1998).

verilerinin nicel ya da nitel oluşuna göre adımlar küçük değişiklikler gösterir.

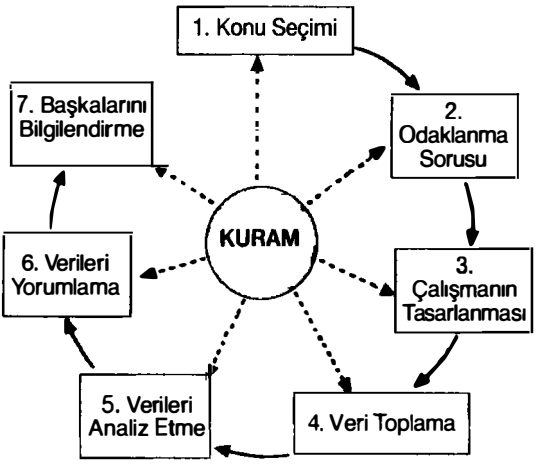
Nicel Yaklaşım. Nicel bir çalışma yürütme süreci, bir araştırmacının bir başlık seçmesiyle başlar. Tipik olarak, nicel araştırmacılar profesyonel veya kişisel olarak ilgi duydukları, genel bir çalışma alanı ya da konusuyla başlar. Örneğin, bu alan ya da konu boşanmanın etkileri, çocukları suç işlemeye iten nedenler, evsizliğin etkisi ya da seçkinlerin medyayı nasıl kullandığı gibi başlıklar olabilir. Ancak bir başlık, çalışma yürütmek için fazla geneldir. Bu yüzden sonraki adım çok önemlidir. Araştırmacının başlığı belirli bir *araştırma sorusu*yla sınırlaması ya da buna odaklanması gerekir. Bu da çoğu kez *araştırma literatürü*nün (5. Bölüm'de ele alınır) dikkatlice gözden geçirilmesini ve sıklıkla *toplumsal kuram*dan (3. Bölüm'de bahsedilecektir) gelen hipotezler geliştirmesini (6. Bölümde tartışılmaktadır) gerektirir.

Örneğin genel bir başlık –gençleri suç işlemeye iten nedenler–, odaklı bir araştırma sorusuna dönüşüyor: Kendi ülkelerindeki kültürle güçlü bağları olan ve yeni toplum tarafından özümsenmemiş genç yaştaki Doğu Asyalı göçmen erkeklerin çocuk yaşta suç işleme olasılığı, zayıf bağları olup özümsenmiş olanlardan daha mı fazladır? Son derece belirsiz bir başlık(çocuk yaşta suçun nedenleri), belirli bir insan grubu için (Doğu Asya'dan gelen genç yaştaki göçmen erkekler), belirli bir sebebe (özümsenme derecesi) odaklanarak sonraki adıma, *bir çalışma tasarlamaya* geçmek için kullanılır (6-11. Bölümlerde tartışılmaktadır). Çalışmanın tasarlanması, hangi örnek olay ya da örneklem tipinin seçileceği, ilgili etkenlerin nasıl ölçüleceği ve hangi araştırma tekniğinin (örn. anket, deney) kullanılacağı hakkında karar vermeyi gerektirir.

Bir araştırmacı çalışmayı tasarladıktan sonra *veri toplamaya* başlar. Bir nicel araştırmacı neredeyse her zaman sayılar halinde olan bilgileri çok büyük dikkatle kaydedip doğrulayacak ve genellikle bu verileri bilgisayar tarafından okunabilen bir

biçime aktaracaktır. Bütün veriler toplandıktan sonra araştırmacı beşinci adıma, *verilerin analiz edilmesine* geçer (bkz. 12. Bölüm). Bu tipik olarak pek çok çizelge, tablo, grafik ve istatistik oluşturmak üzere bilgisayar yazılımı kullanarak verileri ya da sayıları işlemeyi gerektirir. Çoğu kez araştırma, araştırmacıya özetleştirilmiş bir veri tablosu sunan çok sayıda bilgisayar çıktısıyla sonuçlanır. Araştırmacı bundan sonra *verileri yorumlamalı* ya da anlamlandırmalıdır. Analiz edilen verilere bakarak, araştırma konusu ve sorusu üzerine artalan bilgilerini kullanarak ve kuramdan yararlanarak araştırmacı başlangıçtaki araştırma sorusunu yanıtlar. Araştırmacı ayrıca verilerin alternatif yorumlarını da değerlendirir, çalışmanın sonuçlarını daha önceki çalışmalarınkiyle karşılaştırır ve daha genel sonuçlarını açığa çıkarır. Artık araştırmacı en son adım olan *başkalarını bilgilendirmeye* hazır olacaktır. Bu ise çalışma hakkında belirli bir formata uygun olarak bir rapor yazmak (16. Bölüm'de tanımlanmaktadır) ve çalışmanın tanım ve sonuçlarını profesyonel dinleyicilere ve bir ya da daha fazla yayınla okuyuculara sunmak anlamına gelir (bkz. Şekil 1.1).

Nitel Yaklaşım. Norman Denzin ve Yvonna Lincoln (2003b: 31-38) nitel araştırma için biraz farklı bir dizi adım tanımlamaktadır. Nitel araştırmacılar, toplumsal-tarihsel bağlamda konumlandırılmış olarak kendileri hakkındaki düşünceleri ve bir öz değerlendirmeyle başlar. Bu, son derece öz-bilinçli bir biçimde *toplumsal benliğin kabul edilmesi* ya da araştırmacının toplumdaki konumunun kabulüdür. Nitel araştırmacılar, dar anlamda belirli bir soru üzerine yoğunlaşmaz, bir *bakış açısı benimserken* kuramsal-felsefi *paradigma* (4. Bölümde tartışılmaktadır) hakkında sorgulayıcı, açık uçlu bir yerine oturtma süreci dahilinde enine boyuna düşünürler. Nicel araştırmacı gibi nitel araştırmacı da bir *çalışma tasarlar* (6. Bölüm), *veri toplar* (13-14. Bölümler), *verileri analiz eder* (bkz. 15. Bölüm) ve *verileri yorumlar*. Nitel araştırmacı, büyük olasılıkla verileri aynı anda hem toplar, hem analiz eder ve hem de yorumlar; bu adımlar arasında gidip gelir. Bu adımlar esnasında var olan kurama dayan-

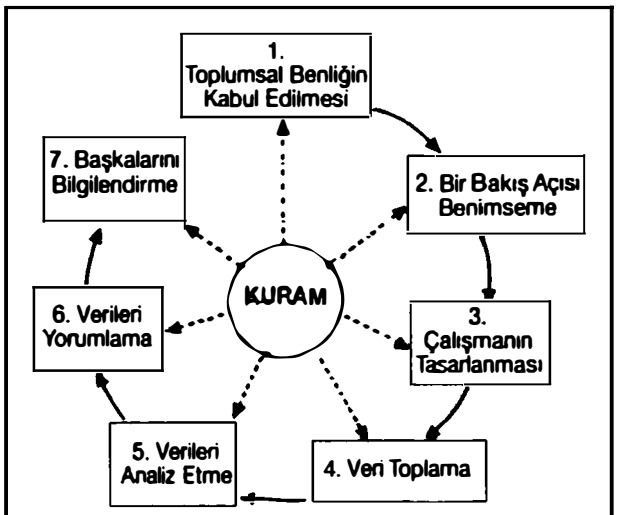

ŞEKİL 1.1 Nicel Araştırma Sürecinin Adımları

manın yanı sıra yeni kuramlar oluşturmakla uğraşır. *Verileri yorumlama* aşamasında birçok nicel araştırmacı, daha önce geliştirdikleri hipotezleri test ederken nitel araştırmacılar yeni kavramlar yaratma ve kuramsal yorumların inşasını vurgulamakla ilgilenir. Son adım, *başkalarını bilgilendirme*, her iki yaklaşım için de benzerdir; ama burada sonuçları diğer insanlara bildirme tarzı, uygulanan yaklaşıma göre değişir (bkz. 16. Bölüm). (Bkz. Şekil 1.2)

Şekil 1.1 ve 1.2'de derli toplu biçimde gösterilen yedi adımlık süreç, aşırı yalınlaştırılmıştır. Pratikte ise araştırmacıların önce 1. adımı tamamlayıp sonra onu bırakıp 2. adıma geçmesi vb. pek ender görülür. Araştırma, adımların birbirine karıştığı etkileşime dayalı bir süreçtir. Daha sonraki bir adım daha önceki bir adımın yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir. Süreç kesin olarak doğrusal değildir; bir sonuca ulaşmadan önce pek çok farklı yöne gidebilir. Araştırma 7. adımda birdenbire bitmez. Devam eden bir süreçtir ve bir çalışmanın sonu çoğunlukla yeni düşünce ve yeni araştırma sorularını doğurur.

Bu yedi adım, tek bir araştırma projesi için geçerlidir. Araştırmacı belirli bir başlık üzerine tek bir araştırma projesinde bu adımlar döngüsünü uygular. Her bir proje daha önceki araştırmaların üzerine kurulur ve daha büyük bir bilgi topluluğuna katkıda bulunur. Bilimsel keşif ve yeni bilgilerin birikim süreci aynı anda pek çok araştırmacının çok sayıda araştırma projesiyle uğraşmasını gerektirir. Tek bir araştırmacı aynı anda birden çok araştırma projesinde çalışıyor olabilir veya birden çok araştırmacı bir projede ortaklaşa çalışabilir. Aynı şekilde, bir proje tek bir akademik makaleyle ya da birden fazlasıyla sonuçlanabilir ve bazen birden çok küçük proje tek bir makalede anlatılır.

ŞEKİL 1.2 Nitel Araştırma Sürecinin Adımları

Nicel Çalışmalar

Toplumsal araştırmanın yedi adımını örneklemek için aşağıda Meksika'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne göç konusunda yapılmış, 2000 ve 2004 yılları arasında akademik dergilerde yayımlanmış dört nicel ve iki nitel çalışmanın kısa özetleri

yer alıyor. Yazarlar farklı akademik alanlardan geliyor ve farklı araştırma teknikleri kullanıyor.

Nicel Örnek 1. R. Michael Alvarez ve Tara L. Butterfield (2000), seçmenlerin neden Kaliforniya'daki göçmen karşıtı 187. Yasa Teklifi'ni desteklediğini araştırdı.

Konu Seçimi. Kaliforniya'da pek çok konuda halk oylaması yapılmaktadır. 1994 yılındaki 187. Yasa Teklifi, yasadışı göçmenleri sosyal hizmetler ve sağlık hizmetlerinin büyük bölümünden mahrum etmeye yönelikti. Yazarlar, Kaliforniya'nın 187. Yasa Teklifini kimlerin ve neden desteklediğini öğrenmek istiyordu.

Odaklanma Sorusu. 1994 yılında Kaliforniya eyaletinin ekonomisi, 1930'lardaki Büyük Bunalımdan bu yana en kötü durgunluğun ortasındaydı. Bir milyondan fazla kişi işini kaybetmiş, devlet ve yerel hükümetler ağır bütçe krizleriyle karşı karşıya kalmıştı. Bu sırada yetkililer sözde artan sahtekârlığa ve kamu hizmetlerinin yasadışı göçmenler tarafından kötüye kullanılmasına son vermek için 187. Yasa Teklifini hazırladı. Yazarlar, 187. Yasa Teklifinin kamunun dikkatini asıl sorundan –kötü bir ekonomi ve hükümetin bütçe sorunları– başka yere çektiğini ve güçsüz bir nüfus olan göçmenleri günah keçisi yaptığını düşünüyordu. Onlara göre, 187. Yasa Teklifi için seçmen desteğinin asıl kaynağı doğuştancılık (*nativism*) olabilirdi. Doğuştancılık, ABD tarihinde doğuştan Amerikalı olan insanların yeni gelenlere karşı iktidar ve ayrıcalıklarını haklı çıkarmak için dönem dönem ortaya çıkmıştır. Kurulu bir düzeni olan yerlilerin kendi yerleşik çıkarlarını savunmak ve korumak için politik olarak zayıf olan yabancıları, sorunlarının kaynağı olarak göstermeleri ve onlara karşı gittikçe artan bir düşmanlık beslemeleri biçiminde ortaya çıkan rekabete dayalı bir tepkidir.

Çalışmanın Tasarlanması. Yazarlar, doğuştancı profiline (göçmenlere karşı rekabet hissi, çeşitli ekonomik sorunlardan onları sorumlu tutma ve onlara karşı düşmanlık besleme) uyanların 187. Yasa Teklifini destekleyip desteklemediğini görmek için seçmenlerden oluşturdukları bir örnekleme grubuna tarama yaptı.

Veri Toplama. Yazarlar, verileri 3.147 kayıtlı seçmene oy kullanma kabininden çıktıkları sırada anket soruları veren bir ulusal araştırma kurumundan edindi. Seçmenlere hangi ırktan oldukları, kişisel gelir kaynakları, eyalet ekonomisi hakkındaki görüşleri, eğitim düzeyleri, yaşadıkları bölge, destekledikleri siyasi parti, siyasi ideoloji, oy verdikleri vali ve çalışma durumları soruldu.

Verilerin Analiz Edilmesi. Yazarlar, 187. Yasa Teklifinin desteklenmesinde fikirlerin ve

geri plandaki etmenlerin etkisini ölçmek için ileri istatistiksel analiz tekniğini kullandı. *Verileri Yorumlama.* Yazarlar, 187. Yasa Teklifinin desteklendiğinin en güçlü işaretinin, bir seçmenin eyalet ekonomisi hakkındaki görüşleri olduğunu buldu. Kaliforniya'nın ekonomik sorunları için göçmenleri suçlayan ve en büyük ekonomik ve kültürel rekabetin göçmenlerden geldiğini düşünen –kısa süre önce göç eden göçmenlerin yakınında yaşayan, daha az eğitimli ve Latin kökenli olmayan– seçmenler, 187. Yasa Teklifine en güçlü desteği veriyordu. Siyasi parti ve ideolojinin oy verme üzerinde çok az etkisi vardı. Yazarlar, doğuştancılığın 187. Yasa Teklifi için seçmen desteğinin başlıca kaynaklarından biri olduğu sonucuna vardı.

Başkalarını Bilgilendirme. Yazarlar bulgularını Southern Political Science Association'ın (Güney Siyaset Bilim Birliği) 1996 Toplantısı'nda tebliğ olarak sundu ve daha sonra çalışmalarını yayımlatmak üzere *Social Science Quarterly* dergisine başvurdu.

Nicel Örnek 2. Lisa Magana ve Robert Short (2002), politikacıların Meksikalı ve Kübalı göçmenler hakkında söylediklerini inceledi.

Konu Seçimi. Yazarlar, politik adayların Meksikalı ve Kübalı göçmenler hakkındaki açıklamalarını gözden geçirdi.

Odaklanma Sorusu. Yazarlar grupların, birey ve simgelerin kültürün geneli tarafından nasıl algılandığını inceleyen toplumsal inşa kuramını uyguladı. Politik adaylar tarafından açıklanan ve basında yer alan görüşleri ve bu görüşlerin politikayı nasıl etkileyebileceğini ya da belirli grupları toplumsal sorunların günah keçisi ilan etmek için nasıl kullanılabileceğini incelediler.

Çalışmanın Tasarlanması. Yazarlar seçim yılları ve seçim dışı yıllarda, federal seçimler, eyalet seçimleri ve yerel seçimleri inceleyerek her iki ABD siyasi partisinin adayları dahil olmak üzere altı yıllık bir dönem boyunca (1993-1999) gazetelerde yer alan beyanatlara içerik analizi uyguladı.

Veri Toplama. Veriler, gazete makalelerinin tam metnini içeren elektronik bir veritabanı olan Lexis-Nexus'tan alındı. Arama, ABD'li politikacıların Meksika ve Kübadan göçle ilgili söylediklerine atıflarla sınırlandı. Son örneklemlerinde 495 makale yer alıyordu.

Verilerin Analiz Edilmesi. Yazarlar yüzdeleri gösteren tabloları ve istatistiksel metinleri inceledi.

Verileri Yorumlama. Altı yıl boyunca tartışılan başlıca konu, Meksika'dan yasadışı göçtü. Başat basın organlarında, bu konu çok olumsuz olarak ele alınıyordu; çünkü adaylar, göçmen karşıtı seçmenlere seslendiğinde politik olarak daha az kayıp yaşanmaktaydı. Başta ekonomik ve kültürel meseleler hakkında olmak üzere, en fazla olumsuz beyanat verenler, federal meclis için yarışan Cumhuriyetçi adaylardı. Hiçbir partinin adayları, Kübalı göçmenleri tartışmıyordu. Yazarlar, göçmenlikle ilgili politik retoriğin halkın gözünde göçmenlik meseleleriyle ilgili toplumsal politika içerimleri olan çarpıtılmış bir görüş olduğunu öne sürmektedir.

Başkalarını Bilgilendirme. Yazarlar elde ettikleri sonuçları *Review of Policy Research* dergisinde yayımladı.

Nicel Örnek 3. Yeuch-Ting Lee ve Victor Ottati (2002), ABD'de göçmenlik politikasına yönelik tutumları ve genel grup içi/grup dışı hisleri inceledi.

Konu Seçimi. Yazarlar, Amerikalıların göçmenlere yönelik tutumlarının kaynağını araştırdı.

Odaklanma Sorusu. Yazarlar, yasadışı göçmenlerin kamu hizmetlerinden yararlanmasını engellemek üzere tasarlanmış olan Kaliforniya'nın 187. Yasa Teklifi üzerine odaklandı. Geçmişte yürütülen araştırmalar, bazı insanların kendi ırksal-etnik gruplarına yönelik olarak çok güçlü aidiyet hisleri beslediklerini ve grup üyesi olmayanlara karşı olumsuz tavır gösterdiklerini öne sürüyordu. Yazarlar, bu genel yönelimin insanların yeni kanun hakkındaki konumlarını da biçimlendirip biçimlendirmediğini anlamak istedi, çünkü bu kanun belirgin biçimde destek görüyordu ve teklifin kamudaki destekçileri ırksal-etnik önyargıyla harekete geçmediklerini iddia ediyordu. Yazarlar, yasadışı göçmenlere yönelik tavırlarla ilgili üç hipotezi karşılaştırdı: (1) bir grup içi/grup dışı önyargısı (insanlar kendi ırksal/etnik grubunun tarafını tutuyor tezi), (2) ekonomik kaygılar (insanlar işsiz kalmaktan korkuyor tezi) ya da (3) yasalara boyun eğme (insanlar herkesin kanunlara uymasını istiyor tezi).

Çalışmanın Tasarlanması. Yazarlar göçmenlere yönelik tutumla ilgili 10 soru içeren bir anket kullandı. Yüksek puan, tüm göçmenlere yönelik insani bir yaklaşımı işaret etmekteydi. Yazarlar, katılımcılara yasadışı bir göçmenin ABD'de doğan (dolayısıyla ABD vatandaşı olan) çocuklarının ABD'de eğitim görme fırsatına sahip olması gerekip gerekmediğini ve 187. Yasa Teklifi gibi bir yasa için oy verip vermeyeceklerini de sordular. Yazarlar, katılımcıların Meksikalı bir göçmenle ilgili bir öykü okuduğu, ardındangöçmenlik ve diğer sorunlara ilişkin soruları yanıtladığı üç çalışma yürüttü. Yazarlar, katılımcıların etnik artalanını ve verilen öyküyü değiştirerek üç hipotezi test etmeye çalıştılar.

Veri Toplama. Birinci çalışmada 100 üniversite öğrencisinden oluşan iki küme yer alıyordu; bir küme Springfield Massachusetts'ten, diğeri ise Mexico City, Meksika'dandı. Katılımcılara Meksika'dan ABD'ye göç eden ve 187. Yasa Teklifinin yasalaşması halinde sonuçlarından pek çok açıdan olumsuz etkilenecek olan varsayımsal bir kişi hakkında bir öykü okutuldu. İkinci çalışmada katılımcılar pek çok etnik gruba üye olan 286 ABD vatandaşıydı. Aynı öyküyü okudular ve kendilerine göçmenlikle ilgili sorular soruldu. Üçüncü çalışmanın katılımcıları Kaliforniya'dan 125 Anglo-Amerikan kökenli üniversite öğrencisiydi. Bazıları Meksikalı göçmen hakkındaki aynı öyküyü okudu, diğerleri ise göçmenin Anglo-Kanadalı olduğu bir öykü okudu. Göçmenlik, çocuğun eğitimi ve oy kullanmayla ilgili sorulara ek olarak, katılımcılara göçmenlerden kaynaklanan ekonomik tehdit ve yasalara uymanın önemi hakkında sorular soruldu.

Verilerin Analiz Edilmesi. Birinci çalışmanın verileri için yazarlar ABD'li ve Meksikalı üniversite öğrencileri arasında büyük farklar buldu: Amerikalı üniversite öğrencilerinin yüzde 76'sına karşılık, Meksikalı üniversite öğrencilerinin yüzde 5'i 187. Yasa Teklifini olumlu buluyordu. İkinci çalışmanın verilerinde, Amerikalılar arasında etnik gruba göre büyük farklar buldular: En düşük olumlu tutum puanı Anglo kökenli Beyazlardaydı, sonra Asyalı ve Afrikalı Amerikalılar geliyordu, en yüksek puanı alanlar ise Hispanik kökenlilerdi. Asyalı ve Afrikalı Amerikalılar ve Hispanik kökenliler arasındaki fark küçüktü, ama Anglo olmayanlar ve Anglo kökenliler arasındaki fark büyüktü. Örneğin, Angloların yüzde 70,0'i, Asyalı ve Afrikalı Amerikalıların yüzde 12,6'sı ve Hispanik kökenlilerin yüzde 3,5'i 187. Yasa Teklifini destekleyici oy vereceğini belirtiyordu. Üçüncü çalışmada yazarlar öykünün etkisini (Meksikalı göçmene karşı Kanadalı göçmen), ekonomik tehdidin varlığına duyulan inancı ve yasalara uyum yönelimini istatistiksel olarak karşılaştırdı.

Verileri Yorumlama. İlk iki çalışma Anglo kökenli Beyazların, Meksika uyruklulardan ve Beyaz olmayanlardan çok farklı bir tutum benimsediğini gösteriyordu. Anglo Beyaz görüşlerinin kaynağı ise en ilginç olanıydı. Etnik grup aidiyeti, ekonomik tehdit korkusu ve yasalara uymanın her biri, göçmenlere yönelik olumsuz bir yaklaşıma ve 187. Yasa teklifine destek verilmesine katkıda bulunuyordu. Ancak ırksal-etnik etken tek başına, göçmen çocuğun eğitimi hakkındaki soruya olumsuz cevap verilmesini belirliyordu. Yazarlar, tek etken olmamakla birlikte, yabancıları dışlamaya dönük ırksal-etnik arzunun pek çok Anglo kökenli Beyazın göçmen karşıtı görüş taşımasında önem taşıdığı sonucuna vardı.

Başkalarını Bilgilendirme. Yazarlar, makaleleriyle Haziran 2000'de *Journal of Social Psychology* dergisine başvurdu ve makale Ekim 2001'de yayımlandı.

Nicel Örnek 4. William Kandel ve Douglas Massey (2002), ABD'ye dış göç verme oranları yüksek olan Meksika topluluklarını inceledi.

Konu Seçimi. Genç Meksikalıların ABD'de yaşamayı ve çalışmayı "umduğu" ve ABD'ye göç etmeyi hayatın normal akışının bir parçası olarak gördüğü "göç kültürü."

Odaklanma Sorusu. Yazarlar Meksika'nın ABD'ye en çok göçmen veren yerlerinden biri olan Zacatecas eyaletindeki öğrencileri inceledi. Yazarlar, göç etme ve Meksika'da okumayı bırakma arzusunu kestiren göç etme kültürünü ifade etmek için bir denklem geliştirdi. Kestirimler, genç bir insanın daha önce göç etmiş diğerleriyle toplumsal bağlarına dayandırılıyordu.

Çalışmanın Tasarlanması. Araştırmacılar bir anket formu kullandı ve başkentte, orta ölçekli bir kentte ve kırsal alandaki iki düzine başka küçük yerleşimden okullar seçti, ileri düzey teknik okulları ile yüksek okullarda okuyan 6. sınıfla 12. sınıf arasındaki 7.061 öğrenciye ulaştı.

Veri Toplama. Öğrenciler, sınıflarda aile üyelerinin toplumsal ve demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, meslek, iş yeri, medeni durumu ve hane üyeliği), öğrencinin eğitim geçmişi, okulda ve gündelik işlerde ya da ücretli çalışarak geçirilen süre, öğrencinin babasının ABD'ye gidip gitmediği, öğrencinin çekirdek ailesinin ve akrabalarının göç deneyimi ve öğrencinin kendi amaçlarıyla ilgili soruların bulunduğu 5 sayfalık bir anket formunu doldurdu.

Verilerin Analiz Edilmesi. İstatistiksel tablolar ve karmaşık istatistiksel testler kullanıldı.

Verileri Yorumlama. ABD'de çalışmayı isteme olasılığı ailelerin göçmenlikle ilgisinin daha fazla olmasıyla istikrarlı biçimde artıyordu. Öğrenciler ve aileler, Meksika'da sınıf atlamaya dönük yatırımlarını azaltarak ve göçmenliğe yatırım yaparak ilerleyen yaşlarda fiilen göç etme olasılıklarını artırıyordu. Yazarlar, ABD'de çalışma amacının kadınlarda çok daha düşük olduğu, ama yaşla birlikte arttığı sonucunu elde etti.

Başkalarını Bilgilendirme. Çalışma sonuçları, American Sociological Association'ın (Amerikan Sosyoloji Birliği) 1999 yılındaki yıllık toplantısında sunuldu ve daha sonra *Social Forces* dergisinde yayımlandı.

Nitel Çalışmalar

Nitel Örnek 1. Sofia Villenas (2001) Kuzey Carolina'da küçük bir kasabadaki Latin kökenli kadınların yaşamlarını inceledi.

Toplumsal Benliğin Kabul Edilmesi. Yazar, Ekvator'dan gelen göçmen anne babanın, Los Angeles'te doğan birinci kuşak kızı (*Chicana*) olduğunu ve Güney Amerika'daki And Dağları'nın Quechua dilini konuşan halkının dağılmış bir kabilesinin soyundan geldiğini belirtmektedir. Latin Amerika/Chicano/a Çalışmaları alanında bir derece aldıktan sonra, Los Angeles'te çift dilli bir İspanyolca öğretmeni olarak çalıştı. Kuzey Carolina Üniversitesi'nde doktora derecesi için çalışırken, yetişkinler için ikinci dil olarak İngilizce (*ESL*) kurslarında çift dilli öğretmenlik, otobüs şoförlüğü ve küçük bir Kuzey Carolina kasabasında anne babalar için düzenlenen kurslarda annelere ESL öğretmenliği yaptı.

Bir Bakış Açısı Benimseme. Yazar, ırksal iktidarla ekonomi politik arasındaki bağları incelemek üzere öz-bilinçli bir biçimde ırka dayalı feminist bir bakış açısı benimsedi. Hem ırksal ideolojileri hem de Kuzey Carolina kırsalındaki Latin kökenli annelerin gündelik deneyimlerini anlamak için kendisini hem Latin kökenliler topluluğuna hem de İngilizce konuşan profesyoneller topluluğuna *dâhil* ve *hariç* olarak konumlandırdı.

Çalışmanın Tasarlanması. Yazarın topluluktaki rolleri, ona aynı zamanda Latin kökenli ailelerle ve özellikle Latin kökenli annelerle yakın ilişki kurma olanağı sağladı. İki yıl boyunca toplumsal olaylara, cemaat toplantılarına, okul toplantılarına ve İspanyolca Katolik ayinlerine katıldı.

Veri Toplama ve Analiz Etme. Yazar, 21 Latin kökenli topluluk üyesinin sözlü yaşam öyküsünü teybe kaydetti, bunlar arasında yakın birliktelik içinde çalıştığı 11 anne de yer alıyordu. Katılımcı gözlemde bulundu ve yerel günlük gazetenin de aralarında bulunduğu kasaba belgeleri ve kamusal yayınları analiz etti.

Verileri Yorumlama. Bir çeşit hayırsever ırkçılık içinde Beyaz eğitimciler, sağlık görevlileri ve sosyal hizmet uzmanları, "Amerikalı" (ırksal olarak "beyaz"ın kodlanmış hali) kadınları üstün ve Latin kökenli kadınların taklit etmesi gereken modeller olarak, Latin kökenli anneleri isc "eğitimsiz" ve geri kalmış "maço" ailelerin üyesi olarak görüyordu. Oysa Latin kökenli anneler kendilerini güçlü ve eğitimli, küçük bir Amerikan kasabasında gördüklerinden daha üstün yaşam ilkelerine bağlı olarak görüyordu. Onlar, Latin kökenli topluluk için çok önemli olan ve ayrıksı bir ahlaki eğitim sağlayan kıvançlı *mujeres de hogar* (evlerinin kadını) idi.

Başkalarını Bilgilendirme. Çalışmanın sonuçları, *Anthropology and Education Quarterly* dergisinde yayımlandı. Villenas'ın biyografisi ile feminist yaklaşımının araştırmasını nasıl etkilediği üzerine bir anlatım da *Harvard Education Review* (1996) içinde yer aldı.

Nitel Örnek 2. Tracy J. Andrews, Vickie D. Ybarra ve Teresa Miramontes (2002), Meksikalı kaçak göçmen kadınların deneyimlerini araştırdı.

Toplumsal Benliğin Kabul Edilmesi. Yazarlar arasında daha önce Amerika Yerlileri üzerine araştırma yürütmüş olan bir antropolog, aynı zamanda kamu sağlığı klinik eğitmeni de olan bir klinik çalışanı ve bu çalışmadan sonra tıp akademisine girmeden önceki altı yılını, devam eden ortak araştırmada ve stajyerlik projelerinde geçiren bir öğrenci bulunuyordu.

Bir Bakış Açısı Benimseme. Çalışma, göçmen kadınlar üzerine daha önce çok az araştırmanın yapıldığı bir bölgedeki bir sağlık kliniğinde yapıldı. Yazarlar disiplinler arası, klinik destekli bir yönelim benimsedi. Uluslararası göçü açıklamak için neoklasik ekonomi ve toplumsal sermaye kuramlarının önermelerini değerlendirdiler ve bunları çalışmada yer alan kadınların göçmenlik kararı alma süreçleriyle karşılaştırdılar.

Çalışmanın Tasarlanması. Çalışma Washington Eyaleti'ndeki Yakima Valley Farm Workers Clinic'te (YVFWC) (Yakima Vadisi Tarım İşçileri Kliniği) gerçekleştirildi. Klinik, göçmen mevsimlik tarım işçilerinin, göçmenlerin ve yeterince mali kaynağı bulunmayanların sağlık ve sosyal hizmet gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak çalışıyordu. En büyük anne sağlığı merkeziydi ve her yıl yaklaşık 1.300 kadın kliniğin anne sağlığı hizmetlerinden yararlanıyordu. Bu kadınların yaklaşık yüzde 40'ı Meksikalı kaçak göçmenlerdi. Araştırmacılar, İspanyolca olarak standartlaştırılmış ve açık uçlu sorular yönelterek 14 kadınla mülakat yaptı.

Veri Toplama. Teybe kaydedilen İspanyolca mülakatlar üç başlığı ele alıyordu: (1) sınır geçme deneyimi ve bağlamı, (2) sınırı geçme nedenleri ve (3) sınırı geçme motivasyonu. Yazarlar ayrıca Meksika'dan gelen göçmenlerin ulusal ve yerel bağlamına ilişkin siyasi, tarihsel, ekonomik ve demografik etkenlerle ilgili de araştırma yaptı. Hamile kaçak göçmen kadınlarla ilgili 1989'a kadar uzanan ayrıntılı sağlık bilgilerinin yer aldığı benzersiz bir "İlk Adımlar Veritabanına" erişim imkanına sahiptiler.

Verilerin Analiz Edilmesi. Yazarlar, tarihsel bağlamın tanımlanması ve demografik proilin çizilmesinin yanı sıra, 14 kadınla ilgili bilgi ve onların kendi sözlerinden alıntılara da yer verdi. Kadınların çoğu çok tehlikeli ücra sınır bölgelerinden geçmişti; tehlikeler arasında kadın olmaları ve/veya çocuklarla yolculuk etmeleriyle ilgili koşullar da bulunuyordu. Motivasyonları çeşitliydi, ama kocalarına ya da daha önce göç etmiş başka bir aile üyesine katılmak ve iş bulmak ana etkenlerdi.

Verileri Yorumlama. Erkek deneyimlerine dayalı beşeri toplumsal sermaye ve rasyo-

nel ekonomik seçim modelleri, kadınların deneyimlerini kapsamamaktadır. Yaş ve aile tarihi, önemli etkenlerdi; karar verme süreçleri ise çalışma seçenekleri ve çocuk bakımının idaresiyle ev-içi sorumluluklara ilişkin bir anlayışın birleşiminden oluşuyordu. Pek çoğu, kocalarıyla yeniden bir araya gelmek ve ailelerini dağılmaktan korumak için muazzam riskler alıyordu.

Başkalarını Bilgilendirme. Bulgular, *Social Science Journal*'da yayımlandı.

NEDEN TOPLUMSAL ARAŞTIRMA YAPILIR?

Üniversiteler, araştırma merkezleri ve devletteki öğrenci, profesör, profesyonel araştırmacı ve bilimciler asistan ve teknisyenlerden oluşan bir orduyla birlikte toplumsal araştırmanın büyük bölümünü yürütür. Bu araştırma ortalama insanın karşısına çıkmaz. Sonuçları yalnızca özelleşmiş yayınlarda ya da ders kitaplarında yayımlanıyor olsa da profesyonel araştırmacıların temel bilgi ve araştırma yöntemleri, toplumsal araştırmanın tümünün temelini oluşturur.

Üniversitelerdekilere ek olarak gazete, televizyon şebekeleri, piyasa araştırma şirketleri, okullar, hastaneler, sosyal hizmet kurumları, siyasi partiler, danışmanlık firmaları, hükümet kuruluşları, personel bölümleri, kamusal çıkar kuruluşları, sigorta şirketleri ve hukuk firmaları işlerinin bir parçası olarak araştırma yürütürler. Pek çok insan, toplumsal araştırma tekniklerinden yararlanır. Araştırma bulguları tahmin, sezgi, içe doğma ve daha önce kullanılan kişisel deneyimlerden (bkz. Kutu 1.3) çok daha fazla bilgiye dayalı, daha az önyargılı kararlar doğurur. Ne yazık ki haklarında

Kutu 1.3 Uygulayıcı ve Sosyal Bilim

Bilim, insanlara sabit, mutlak bir Gerçek sağlamaz ve sağlayamaz. Bunun nedeni, bilimin gerçek olmayanı azaltma yolunda yavaş, tamamlanmamış bir süreç olmasıdır. Bilim dikkatli, sistematik ve açık fikirli bir biçimde şevkle çalışan, adanmış bir grup insan tarafından en olası yanıtlar için yürütülen arayıştır. Pek çok insan bilimin özenli ilerleyişi, duraksamalı gelişmesi ve kesinlikten yoksunluğundan rahatsız olur. Bu tip kişiler acil, mutlak yanıtlar talep eder. Birçoğu en bolundan nihai, kesin gerçekler sunan dindar fanatiklere ya da siyasi demagoglara yönelir.

Peki, bu, günlük çalışmalarında hızlı karar almaları gereken özenli uygulayıcılar (örn. sosyal hizmet çalışanları, sağlık profesyonelleri, suçlulara yönelik adalet memurları, gazeteci ya da politika analistleri) için ne anlama gelmektedir? Bilimsel düşünmeyi bırakıp yalnızca sağduyu, kişisel yargı ya da siyasi doktrine mi dayanacaklar? Hayır. Onlar da sosyal bilimsel düşünceyi kullanabilir. Görevleri zor, ama imkansız değildir. Özenli bir biçimde, var olan en iyi bilgiyi bulmaya çalışmalıdırlar; dikkatli ve bağımsız bir akıl yürütme uygulamalı; bilinen hata ya da safsatalardan uzak durmalı; tamamlanmış, nihai yanıtlar sunan her türlü doktrine karşı tedbirli olmalıdırlar. Uygulayıcılar, her zaman yeni fikirlere açık olmalı, birden çok bilgi kaynağı kullanmalı ve bir eylem dizisini desteklemek üzere sunulan kanıtları sürekli sorgulamalıdır.

araştırma yapılanlar, çok fazla araştırıldıklarını ya da araştırmalar tarafından kendilerine çok fazla yüklenildiğini düşünebilir. Örneğin, seçimler sırasında oy kullanma kabininden çıkışta yapılan çok sayıda anket çalışması insanlarda oy kullanmayı reddetme şeklinde güçlü bir ters tepki doğurdu ve böyle anketlere yönelik yasal kısıtlamalarla ilgili tartışmalara neden oldu.

Ayrıca bazı insanlar toplumsal araştırmayı yanlış ya da kötüye kullanmaktadır: Bunlar, titiz olmayan araştırma teknikleri kullanmakta; bulguları yanlış yorumlamakta; daha önceden kararlaştırılmış sonuçlara ulaşmak için çalışmalara hile karıştırmakta ve benzeri faalıyetlerde bulunmaktadılar. Ama bu türden yanlış kullanımlara yönelik düşmanca tepkiler araştırmayı kötüye kullanan kişilere değil, genel olarak araştırmanın bütününe yönelebilmektedir.

SONUÇ

Bu bölümde toplumsal araştırmanın ne olduğunu, araştırma sürecinin nasıl işlediğini ve kimlerin araştırma yürüttüğünü öğrendiniz. Ayrıca araştırmanın alternatiflerini de öğrendiniz. Bu alternatif yöntemler hızlı, kolay ve pratik, buna karşın çoğu kez hata, yanlış bilgi ve mantık hatası içeren bilgi edinme yollardır. Bilimsel topluluğun nasıl işlediğini, toplumsal araştırmanın bilimsel kuruma nasıl uygun olduğunu ve bilim normları ve dergi makalelerinin bilimsel topluluk için ne kadar büyük önem taşıdığını gördünüz. Ayrıca araştırmanın adımlarını da öğrendiniz.

Ancak toplumsal araştırma *insanlar* içindir, *insanlar* hakkındadır ve *insanlar* tarafından yürütülür. İlke, kural veya prosedürlere verilen öneme karşın, toplumsal araştırmanın bir insan etkinliği olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Araştırmacılar, bilgiyi yaratma ve keşfetme arzusuna kapılmış ve sizden farklı olmayan insanlardır. Pek çoğu toplumsal araştırmayı eğlenceli ve heyecanlı bulur. Yeni bilgiler keşfetmek ve toplumsal dünyaya dair daha zengin bir anlayış geliştirmek için araştırma yaparlar. Profesyonel bir toplumsal araştırmacı, mesleğinin bir parçası olarak birkaç araştırma tekniği uygulayan biri ya da yalnızca araştırma sonuçlarını kullanan biri de olsanız, araştırma süreci hakkında öğrendiklerinizden yararlanacaksınız. Eğer kendinizle araştırma süreci arasında kişisel bir bağ oluşturmaya başlayabilirseniz zenginleşeceksiniz.

Mills, *Sociological Imagination* (Toplumsal İmgelem, 1959: 196) adlı eserinde şu değerli öneride bulunmaktadır:

> *Yaşam deneyimlerinizi entelektüel çalışmalarınızda kullanmayı öğrenmelisiniz: onu sürekli incelemeli ve yorumlamalısınız. Bu anlamda zanaatkârlık sizin benliğinizin merkezidir ve üzerinde çalışabileceğiniz her bir entelektüel üründe, kişisel olarak yer almaktasınız.*

ANAHTAR TERİMLER

Akademik dergi makalesi
Ampirik
Aşırı genelleme
Bilimsel tutum
Bilimsel topluluk
Bilimsel topluluğun normları
Bilimsel yöntem
Erken bitirme
Hale etkisi
İsimsiz değerlendirme
Sahte bilim
Seçici gözlem
Toplumsal araştırma
Toplumsal kuram
Veriler
Yararsız bilim

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Hangi bilgi kaynakları toplumsal araştırmanın alternatifleridir?
2. Neden toplumsal araştırma çoğunlukla alternatiflerinden daha iyidir?
3. Toplumsal araştırma her zaman doğru mudur? Her soruya yanıt verebilir mi? Açıklayın.
4. Neden bilim ve kâhinler farklı dönemlerde aynı amaçlara hizmet etti?
5. Bilimsel topluluk nedir? Rolü nedir?
6. Bilimsel topluluğun normları nelerdir? Bu normların etkileri nelerdir?
7. Bir çalışma akademik bir sosyal bilim dergisinde nasıl yayımlanır?
8. Bir araştırma projesini yürütürken hangi adımlar izlenir?
9. Araştırma adımlarının kesin bir sırasının bulunmaması ne demektir?
10. Ne tip insanlar toplumsal araştırma yürütür? Hangi amaçlarla?

NOTLAR

1. Bkz. Ethan Bronner, "Study of Doctors Sees Little Effect of Affirmative Action on Careers," *New York Times* (8 Ekim 1998); Fox Butterfield, "Most Efforts to Stop Crime Fall Far Short, Study Finds," *New York Times* (16 Nisan 1997); Bob Whitby, "Truth or Dare," *Isthmus* (Madison, WI) (8 Kasım 1996); Lies, Damned Lies, and...," *Economist* (19 Haziran 1997); James Brooke, "Homophobia Often Found in Schools, Data Show," *New York Times* (13 Ekim 1998); Wysong, Aniskiewics ve Wright (1994); John O'Neil, "See a Movie, Then Light Up," *New York Times* (6 Haziran 2004); ve Jane Brody, "TV's Toll on Young Minds and Bodies," *New York Times* (3 Ağustos 2004).
2. Bkz. Laurice Goodstein, "Church-Based Projects Lack Data on Results," *New York Times* (24 Nisan 2001).
3. Yanlış fikirlerle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Babbie (1998:20-21), Kaplan (1964) ve Wallace (1991).
4. Bkz. Rampton ve Stauber (2001: 256).
5. Rampton ve Stauber (2001:274-277, 305-306).

6. Kendini bilmenin kısıtları üzerine, Wilson ve Dunn (2004); doğru olmayan görgü tanıklığına dayalı anlatımlar üzerine, Wells ve Olson (2003); gerçek dışı risk değerlendirme üzerine, Gowda ve Fox (2002), Paulos (2001); 4x4 araçlar üzerine, Bradsher (2002).
7. Bilimin doğuşu, Camic (1980), Lemert (1979), Merton (1970), Wuthnow (1979) ve Ziman (1976) içinde tartışılmaktadır. Sosyal bilimlerin tarihsel gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Eastrope (1974), Laslett (1992), Ross (1991), Turner ve Turner (1991).
8. Bkz. Herrnstein ve Murray (1994) ve Fischer ve d. (1996) içinde yer alan bir eleştiri.
9. Bkz. Rampton ve Stauber (2001: 229-252).
10. Bilimsel toplulukla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Cole (1983), Cole, Cole ve Simon (1981), Collins (1983), Collins ve Restivo (1983), Hagstrom (1965), Merton (1973), Stoner (1966) ve Ziman (1968).
11. Sosyolojideki özelleşmiş alanlarla ilgili incelemeler için bkz. Cappell ve Guterbock (1992) ve Ennis (1992).
12. Bilimcinin toplumsal rolü üzerine daha fazla bilgi için bkz. Ben-David (1971), Camic (1980), Tuma ve Grimes (1981).
13. Hagstrom (1965), Merton (1973) ve Stoner (1966) içinde normlar tartışılmaktadır.
14. Norm ihlalleri, Blume (1974) ve Mitroff (1974) içinde tartışılmaktadır.
15. Bkz. Lawrence K. Altman, "Drug Firm, Relenting, Allows Unflattering Study to Appear," *New York Times* (16 Nisan 1997); John Markoff, "Dispute over Unauthorized Reviews Leaves Intel Embarassed," *New York Times* (12 Mart 1997) ve Barry Meier, "Philip Morris Censored Data About Addiciton," *New York Times* (7 Mayıs 1998).
16. İletişim ve yayımlama sistemi, Bakanic ve meslektaşları (1987), Blau (1978), Cole (1983), Crane (1967), Gusfield (1976), Hargens (1988), Mullins (1973), Singer (1989) ve Ziman (1968) içinde tartışılmaktadır.
17. Bkz. Clemens ve Powell (1995: 446).
18. Bkz. Clemens ve Powell (1995: 444).
19. Bilimde ödül ve katmanlaşma üzerine daha fazla bilgi için bkz. Cole ve Cole (1973), Cole (1978), Fuchs ve Turner (1986), Gaston (1978), Gustin (1973), Long (1978), Meadows (1974) ve Reskin (1977).

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BOYUTLARI

ARAŞTIRMANIN BOYUTLARI
Araştırmanın Alıcı Kitlesi ve Kullanımı
Araştırmanın Amacı
Araştırmanın Zaman Boyutu
Veri Toplama Teknikleri
SONUÇ

> *Akademik araştırmanın amacı, ister sosyologlar, ister siyaset bilimcileri ya da antropologlar tarafından yürütülsün, kendi alanlarındaki kuramsal sorulara yanıtlar bulmaya çalışmaktır. Uygulamalı toplumsal araştırmanın amacı ise, aksine, karar almak için verileri kullanmaktır.*
> – Herbert J. Rubin, *Applied Social Research* (Uygulamalı Toplumsal Araştırma), s. 6-7

Üniversiteden mezun olduktan üç yıl sonra, Tim ve Sharon öğle yemeğinde bir araya geldi. Tim, Sharon'a sordu: "Toplumsal Veri A.Ş.'de araştırmacı olarak yeni işin nasıl gidiyor bakalım? Neler yapıyorsun?". Sharon yanıt verdi: "Şu anda kreşler ile ilgili uygulamalı bir araştırma projesinde çalışıyorum. Bir değerlendirme çalışması için tanımlayıcı veriler toplamak üzere kesitsel bir araştırma yürütüyoruz". Sharon'ın çalıştığı kreşlerle ilgili araştırma projesi, toplumsal araştırmanın dört boyutuna değinmektedir. Bu bölümde bu boyutlar tartışılıyor.

1. Bölümde çizilen toplumsal araştırma resmi, basitleştirilmiş bir resimdi. Araştırma, birden çok biçim ve boyutta karşımıza çıkar. Bir araştırmacı bir çalışmaya başlamadan önce, belirli bir araştırma türünde karar kılmalıdır. İyi araştırmacılar her bir türün avantajları ve dezavantajlarını anlar, ama çoğu sonunda bir tanesi üzerinde uzmanlaşır.

Bu bölümde araştırmanın dört boyutunu öğreneceksiniz (bkz. Çizelge 2.1). İlki, uygulamalı araştırma ve temel araştırma arasındaki fark ya da araştırmanın birincil alıcı kitlesi ve kullanımıdır. İkincisi, araştırma yapmanın amacı veya bir çalışmanın hedefidir. Sonraki iki boyut daha özeldir. Üçüncü boyut, zamanın çalışma tasarımına nasıl dahil edildiğidir; sonuncusu da kullanılan özel veri toplama tekniğidir. Boyutlar, araştırma hakkında karar almayı basitleştirir ve belirli boyutların çoğunlukla birlikte bulunacakları biçimde birbiriyle örtüşür (öm., bir araştırmanın

ÇİZELGE 2.1 Toplumsal Araştırmanın Boyutları ve Başlıca Türleri

ARAŞTIRMANIN ALICI KİTLESİ VE KULLANIMI
- Temel
- Uygulamalı
  - Değerlendirme
  - Eylem
  - Toplumsal Etki

ARAŞTIRMANIN AMACI
- İnceleme
- Tanımlama
- Açıklama

ARAŞTIRMANIN ZAMAN BOYUTU
- Kesitsel
- Uzun dönemli
  - Zaman dizisi
  - Panel
  - Kuşak
- Örnek olay incelemesi

VERİ TOPLAMA VE ÇÖZÜMLEME TEKNİKLERİ
- Nicel Veriler
  - Deney
  - Tarama
  - Tepkisiz (içerik çözümleme, ikincil çözümleme, varolan istatistikler)
- Nitel Veriler
  - Alan (etnografya, katılımcı gözlem)
  - Tarihsel-karşılaştırmalı

amacı ve bir veri toplama tekniği). Araştırma yapmanın bu boyutlarını öğrendiğiniz zaman, incelemek istediğiniz belirli araştırma sorularının hangi biçimde tasarlanmış çalışma ve veri toplama yöntemleriyle daha uyumlu olduğunu anlamaya başlayacaksınız.

Boyutları anlamanın bir yolu, onları, genel bir başlıktan dar bir araştırma sorusuna, oradan da bir çalışmanın tasarlanmasına doğru ilerleyen bir araştırmacının karar alma noktaları olarak görmektir. Boyutları anlamak sizi böyle kararlar almaya hazırlayacaktır. Buna ek olarak, araştırmanın boyutlarının farkında olmak ve bu boyutların birbirlerini nasıl tamamladıklarını anlamak, akademik dergilerde okuduğunuz ya da duyduğunuz araştırma raporlarını anlamanızı kolaylaştıracaktır.

ARAŞTIRMANIN BOYUTLARI

Araştırmanın Alıcı Kitlesi ve Kullanımı

Yüzyılı aşkın bir süredir, toplumsal araştırmanın iki kanadı bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar daha yansız, bilimsel ve akademik bir yönelimi benimsemektedir; diğerleri daha aktivist, pragmatik ve reform yanlısıdır. Bu, keskin bir ayrım değildir. İki kanattaki araştırmacılar işbirliği yapar ve dostane ilişkiler sürdürür. Bazıları meslek hayatlarının değişik aşamalarında bir kanattan diğerine geçer. Yönelim farklılığı, bulguları kimin tükettiği ve kimin kullandığı çevresinde gelişir. Basitçe söylersek, bazıları araştırmayı genel bilgiyi ilerletmek için kullanır, diğerleri belirli problemleri çözmek için. Toplumsal gerçekliğin temel doğasını anlamaya çalışanlar **temel araştırma** ile ilgilenir (*akademik araştırma* ya da *saf araştırma* olarak da adlandırılır).

Uygulamalı araştırmacılar ise, aksine, temelde belirli bir pratik sorunu ele almak için bilgiyi uygular ve değiştirir. Bir politika sorusunu yanıtlamak ya da baskın bir toplumsal sorunu çözmek isterler.

Temel Araştırma. Temel araştırma, toplumsal dünya hakkındaki esas bilgileri geliştirir. Toplumsal dünyanın nasıl işlediğini, olayların gerçekleşmesine nelerin sebep olduğunu, neden toplumsal ilişkilerin belli bir biçimde olduğunu ve neden toplumun değiştiğini açıklayan kuramları reddetme ya da destekleme üzerine odaklanır. Temel araştırma, yeni bilimsel bilgilerin ve dünya hakkındaki düşünme biçimlerinin çoğunun kaynağıdır. Başlıca alıcı kitlesi bilimsel topluluktur.

Bilimci olmayanların pek çoğu temel araştırmayı eleştirir ve "Ne işe yarar?" diye sorar. Temel araştırmayı zaman ve para kaybı olarak görürler , çünkü doğrudan bir kullanımı yoktur ve acil bir sorunun çözülmesine yardımcı olmaz. Temel araştırma tarafından üretilen bilgilerin çoğunlukla kısa vadede pratik uygulamalardan yoksun olduğu doğrudur. Ancak temel araştırma pek çok politika alanına, problemlere ya da çalışma alanlarına genellenebilecek olan bilgi ve anlayış için zemin sağlar. Temel araştırma, uygulamalı araştırmacıların kullandığı araçların çoğunun –yöntemler, kuramlar ve fikirler- kaynağıdır. Kavrayışımızı etkileyen gerçekten büyük buluşlar ve bilgide çok önemli ilerlemeler çoğunlukla temel araştırmalardan gelir. Sorulara bir ay ya da bir yıl içinde kullanılabilir yanıtlar isteyen uygulamalı araştırmacıların aksine, temel araştırmacılar düşünce üzerinde yüzyıldan uzun sürecek bir etkisi olabilecek sorulara itinayla yanıtlar ararlar.

Temel araştırmacılar tarafından sorulan sorular pratik değildir. Örneğin, AIDS'in keşfedilmesinden on yıldan uzun bir süre önce ilgisiz bir başlık üzerine yürütülen araştırma –tavuklarda kanserin nedenleri-, şu anda AIDS virüsü üzerine araştırmaları ilerleten en umut verici kaynağı sağlamaktadır. 1975 yılında Nobel ödülünü alan Howard Temin'in yürüttüğü temel araştırma, virüslerin işleyiş biçimini anlamanın esasını oluşturdu ve yıllar önce kendisi çığır açıcı araştırmasını yaptığı sırada henüz var olmayan sorulara bile yanıt bulmada önemli içerimleri oldu. Yüzyılı aşkın bir süre önce matematik alanında yürütülen saf araştırma olmasa, o sırada bilinen hiçbir pratik uygulama bulunmadığı halde, günümüzün bilgisayarları varolmazdı.

Polis memurları, çocuk yaşta suç işlemeyi önlemeye çalışan memurlar veya genç yaştaki suçluların avukatları, "Sapkın davranışlara yol açan nedir?" sorusu üzerine temel araştırmayı kendileriyle fazla ilgili bulmayabilir. Temel araştırmanın uygulayıcılara gündelik kaygılarıyla ilgili olarak doğrudan yardımcı olmasına pek sık rastlanmaz. Yine de sapkın davranışlar konusunda uygulayıcıların yaptıklarını belirgin biçimde geliştirme ve kökten değiştirme potansiyeli bulunan yeni düşünceleri teşvik eder. Her ne kadar politika belirleyiciler ve hizmet sağlayıcılar çoğunlukla temel araştırmayı ilgisiz bulsalar da gerçek nedenler anlaşılmadığı takdirde kamu po-

litikaları ve sosyal hizmetler etkisiz kalacak ve yanlış yönlendirilmiş olacaktır.

Uygulamalı araştırma da yeni bilgiler oluşturabilir. Yine de temel araştırma bilgiyi besleyerek büyümesini sağlamak için gereklidir. Temel araştırmanın çoğunu bilimsel topluluğun merkezindeki araştırmacılar yürütür ve tüketir.

Uygulamalı Araştırma. **Uygulamalı araştırma** yapanlar belirli bir sorunu ele almak ya da işverenlerinin, ilişkili oldukları bir klübün ya da kurumun, topluluklarının ya da bağlı oldukları bir toplumsal hareketin bir sorununa çözüm sunmak için bir çalışma yürütürler[1]. Uygulamalı araştırmacılar nadiren daha genel bir kuram oluşturur, test eder ya da böyle bir kuramla bağlantı kurar veya yıllar boyu sürebilecek büyük ölçekli bir inceleme yürütür. Uygulamalı araştırmacılar, insanların kısa vadede kullanabileceği pratik sonuçlar sağlayan hızlı, küçük ölçekli bir çalışmaya güvenir. Örneğin diyelim ki X Üniversitesinin öğrenci meclisi, eğer meclis gelecek yıl alkolsüz partileri desteklerse alkollü araba kullandığı için tutuklanan ya da araba kazası yapan X Üniversitesi öğrencilerinin sayısında azalma olup olmayacağını bilmek istiyor. Bu duruma en uygunu uygulamalı araştırma olacaktır.

Şirketlerde, hükümet dairelerinde, sağlık tesislerinde, sosyal hizmet birimlerinde, siyasi örgütlenmelerde ve eğitim kurumlarında çalışan insanlar çok sayıda uygulamalı araştırma yürütür. Karar almak için uygulamalı araştırma sonuçlarını kullanırlar. Uygulamalı araştırma, bir müşterinin hizmetlerden yararlanmasından önce geçen bekleme süresini azaltacak yeni bir programın başlatılması, eşlere yönelik tacizi etkin biçimde azaltacak yeni bir polis tepkisinin benimsenmesi, bir öğrenci disiplini prosedürünün kurallara uyumu artırmak üzere değiştirilmesi, bir adayın ekonomi yerine çevreye önem verdiğinin vurgulanması ve A ürününün gençlere değil, ileri yaştaki yetişkinlere pazarlanması gibi kararları etkiler.

Uygulamalı araştırma bulgularının başlıca alıcı kitlesi ve tüketicileri öğretmenler, danışmanlar ve sosyal hizmet uzmanları gibi uygulayıcılar ya da müdürler, yönetim kurulları ve memurlar gibi yetkililerdir.

Örneğin bir yasal takibatta, tarama sonuçları gibi araştırma sonuçları kullanılırken, başka araştırmacılar bu sonuçları değerlendirmez. Bunun yerine, bilimci olmayanlar (hâkimler, jüri üyeleri, avukatlar), araştırma metodolojisini ve sonuçlarını çoğunlukla bilimsel olmayan bir temelde değerlendirir[2]. Sonuçları yanlış yorumlayabilir ya da bilimsel topluluğunkinden farklı değerlendirme standartları kullana-

Temel araştırma Dünyanın işleyişiyle ilgili esas bilgileri ilerletmek ve kuramsal açıklamalar oluşturmak/test etmek için tasarlanan araştırmadır. Başlıca alıcı kitlesi bilimsel topluluktur.

Uygulamalı araştırma Somut bir soruna pratik çözümler sunmak ya da klinik çalışanlarının veya uygulayıcıların acil ve özel gereksinimlerini karşılamak üzere tasarlanmış olan araştırmadır.

bilirler. Bilimci olmayanlar temel bilimsel kriterleri karşılamakta yetersiz kalan bir çalışmayı kabul edebilir ya da bilimsel kalite ve özenin en yüksek standartlarına uygun olan bir çalışmayı reddedebilir. Bu, uygulamalı araştırmacıların bilimsel-teknik bilgi bulgularını, karar vermede yetkili uzman olmayan kişiler tarafından kullanılan dile çevirirken son derece dikkatli olmaları gerektiği anlamına gelir. Ayrıca bir çalışmanın tasarımı ya da araştırma sonuçlarıyla ilgili her tür kısıtlama konusunda yeterince uyarıda bulunmaları da gerekir. Karar vermede yetkili bir kişi bir çalışmanın nasıl yürütüldüğünün ayrıntılarıyla ilgilenmiyor ve yalnızca önemli bulguların çok kısa bir özetini istiyor olsa bile, uygulamalı araştırmacının öteki ilgilenenler ve araştırmanın niteliğini değerlendirebilecek olanlar için tamamlanmış, ayrıntılı bir araştırma raporu hazırlaması gerekir.

Uygulamalı araştırma sonuçlarının yayınlarda kamusal alana girmesi olasılığı daha düşüktür. Sonuçlara yalnızca araştırma sonuçlarının nasıl uygulamaya konacağına ya da kullanılıp kullanılmayacağına karar veren ve sonuçları akıllıca kullanabilecek veya kullanmayabilecek olan az sayıda karar vermede yetkili kişi ya da uygulayıcı erişebilir.

Uygulamalı araştırmanın doğrudan içerimleri olduğu için çoğunlukla çatışmaya neden olur. Bu yeni bir şey değildir. Örneğin Ellwood, 1903 yılında Missouri'deki hapisaneler ve düşkünler evleri ile ilgili uygulamalı bir çalışma yürüttü ve ciddi eksiklikleri belgeledi. Araştırma raporu, kamuda büyük öfkeye yol açtı ve bunun üzerine Ellwood kendisine iş veren eyalete iftira etmekle suçlandı[3].

Whyte (1984), Oklahoma'daki bir fabrikada ve Chicago'daki restoranlarda yürüttüğü uygulamalı araştırmasının bulguları konusunda anlaşmazlık yaşadı. İlk olayda, yönetim iş ilişkileri hakkında bilgi edinmektense bir sendikayı bozguna uğratmakla daha fazla ilgileniyordu; diğerinde ise restoran sahipleri, işletmelerinin özüyle ilgili bulguların kamuya açıklanmasının değil, endüstrilerinin iyi görünmesini sağlamanın peşindeydi.

Gerçekte önde gelen politika meseleleriyle ilgili uygulamalı araştırma arayışları, eleştirilerin yönünü değiştirmek ya da bir kararı politik harareti geçene kadar ertelemek isteyen görevlilerin bir geciktirme taktiği olabilir.

Uygulamalı ve temel araştırmacıların benimsediği araştırma metodolojisi yönelimleri farklıdır (bkz. Çizelge 2.2). Uygulamalı araştırmacılar daha uzlaşmacıdır. Hızla kullanılabilir sonuçlar elde etmek için bilimsel titizlikten ödün verebilirler. Ancak uzlaşma, baştan savma araştırmaya gerekçe olamaz. Uygulamalı araştırmacılar, araştırmayı uygulamalı bir ortamın sınırlarına sığacak şekilde sıkıştırır ve özenle pratik gereksinimler arasında denge kurar. Bu tür bir dengeleme için derinlemesine araştırma bilgisi ve standartlardan ödün vermenin sonuçlarının farkında olmak gerekir.

Uygulamalı Araştırmanın Üç Türü. Uygulamalı araştırmanın pek çok özel türü bu-

ÇİZELGE 2.2 Temel ve Uygulamalı Araştırma Karşılaştırması

ÖZELLİK	TEMEL	UYGULAMALI
Başlıca alıcı kitlesi	Bilimsel topluluk (öteki araştırmacılar)	Uygulayıcılar, katılımcılar ya da süpervizörler (araştırmacı olmayanlar)
Değerlendirenler	Araştırmacı meslektaşlar	Uygulayıcılar, amirler
Araştırmacının bağımsızlığı	Yüksek	Düşük-orta
Araştırmanın titizliği	Çok yüksek	Değişir, orta
En büyük öncelik	Kanıtlanmış gerçek	İlgililik
Amaç	Yeni bilgiler oluşturma	Pratik bir sorunu çözme
Başarı göstergesi	Yayın ve bilgi/bilimciler üzerindeki etkisi	Belirli bir meseleyi/sorunu çözmek için doğrudan uygulama

lunur. Burada, başlıca üç türünü öğreneceksiniz: değerlendirme, eylem ve toplumsal etki belirleme.

1. *Değerlendirme araştırması.* En yaygın kullanılan uygulamalı araştırma türü **değerlendirme araştırması**dır[4]. Büyük bürokratik kurumlarda (örn. şirketler, okullar, hastaneler, hükümet, kâr amacı gütmeyen büyük kuruluşlar) bir programın, bir şeyi yapmanın yeni bir yolunun, bir pazarlama kampanyasının, bir politikanın ve benzerlerinin etkin olup olmadığını –başka bir deyişle "İşe yarar mı?" diye- öğrenmek için yaygın olarak kullanılır.

Örnek değerlendirme araştırma soruları şöyledir: Sokratesçi öğretim tekniği, ders vermeye oranla öğrenmeyi daha fazla geliştirir mi? Tutuklamayı zorunlu hale getiren bir yasal uygulama programı, eşlere yönelik şiddeti azaltır mı? Esnek çalışma saatleri programı çalışanların üretkenliğini artırır mı? Değerlendirme araştırması bir programın, politikanın veya bir şeyi yapmanın bir yolunun etkinliğini ölçer. Değerlendirme araştırmacıları birçok araştırma tekniği kullanır (örn. tarama ve saha araştırması). Eğer kullanılabiliyorsa, en etkin teknik çoğunlukla deneysel tekniktir.

Bir politika ya da programla uğraşan uygulayıcılar kendileri bilgilenmek için veya zaman zaman neyin incelenebileceğine dair sınırlar koyarak ve çıkarlara uygun sonucu belirleyerek araştırmacılara kısıtlar koyan dışarıdan karar verme yetkisine sahip kişilerin talebiyle değerlendirme araştırması yürütebilir.

Değerlendirme araştırmasında çoğunlukla etik ve politik çatışmalar yaşanır , çünkü bir program hakkındaki bulgularla ilgili olarak insanların karşıt çıkarları bulunur. Araştırma sonuçları işe alınmayı, politik popülerlik sağlamayı ya da alternatif bir programı desteklemeyi etkileyebilir. Bulgulardan kişisel olarak hoşnut

kalmayan insanlar sık sık araştırmacıya ya da kullandığı yöntemlere saldırarak gelişigüzel, önyargılı ya da yetersiz olduklarını öne sürer. Zıtlıklara neden olmanın ve saldırıya uğramanın yanı sıra değerlendirme araştırmacıları, bazen bir çalışmayı hileli olarak yürütmeleri için çalışmaya başlamadan önce baskılara maruz kalır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'larda pek çok yeni federal toplumsal program oluşturulduğunda değerlendirme araştırmaları büyük ölçüde arttı. Çoğu araştırmacı pozitivist bir yaklaşım benimsedi (bkz. 4. Bölüm) ve maliyet-yarar analizini kullandı. 1970'lere gelindiğinde, federal toplumsal programların çoğu tarafından değerlendirme araştırması zorunlu hale getirilmişti. Ancak değerlendirme araştırmasının kısıtları vardır. Araştırma raporları aynı alandaki meslektaşların değerlendirmesi sürecinden çok seyrek olarak geçer, ham veriler çoğunlukla kamuya açık değildir ve araştırmanın odağı, bir programın insanların hayatlarını etkileme sürecinden çok girdilerin ve çıktıların seçilmesine indirgenmiştir. Bunlara ek olarak, karar verme yetkisine sahip kişiler, değerlendirme raporlarını seçici biçimde kullanabilir ya da yok sayabilir.

ABD'deki 1996 refah reform yasası, değerlendirme araştırmasına dayandırılmıştı. Araştırma, elde edilen gelir miktarlarına ve yönetim programlarının maliyetine odaklanmıştı, ancak anneler çalışmak zorunda kaldığı için yerine getirilmeyen aile yükümlülüklerini ve çocukların gördüğü zararı ölçmede yetersiz kaldı. Politika uzmanları ve politikacılar, aile gelirine bazı olumlu katkıları gösteren kanıtları yeni yasaları meşrulaştırmak için seçici biçimde kullandılar[5].

Wysong, Aniskiewicz ve Wright (1994), ABD'de ve 42 başka ülkede 10.000 okulda bulunan D.A.R.E. (Uyuşturucu Kullanımına Direnme Eğitimi) programının etkinliğini değerlendirdi. Yazarlar programın yaygın biçimde kullanıldığını, mali olarak iyi desteklendiğini ve polis departmanları, okul yönetimleri, anne-baba grupları ve diğerleri arasında çok popüler olduğunu belirtiyordu. D.A.R.E., alt sınıflardaki öğrencilerle polis memurlarının konuşmasını sağlayarak uyuşturucular hakkında bilgilendirme, uyuşturucuyla mücadele etme becerilerini geliştirme ve kendine güveni artırma yoluyla gençler arasında yasadışı uyuşturucu kullanımını azaltmaya çalışmaktadır. Yazarlar, Indiana'da bir lisede son sınıfta okuyan iki öğrenci grubunu inceledi. Bir grup yedinci sınıfta D.A.R.E. programına katılmıştı, diğeri ise katılmamıştı. Geçmişteki araştırmalarla tutarlı olarak yazarlar, ilk kez uyuşturucu kullanma yaşı, uyuşturucu kullanma sıklığı ve özgüvenle ilgili olarak gruplar arasında hiçbir kalıcı farklılığa rastlamadı. Yazarlar, programın popülerliğinin politik sembolik etkisine bağlı olabileceğini belirtmektedir. Program örtük amaçlar (örn. politikacıların, okul yönetimlerinin ve diğerlerinin ahlaki olarak kendilerini iyi hissetmelerine ve uyuşturucu karşıtı eylemlerde yer aldıkları hissine kapılmalarına yardımcı olmak) için etkili olabilir, ancak resmî amaçlar (yani, gençler arasında yasadışı uyuşturucu kullanımını azaltmak) için etkili değildir.

Değerlendirme araştırmasının iki türü vardır: Biçimlendirici ve özetleyici. *Biçimlendirici değerlendirme*, program yönetimi için kullanılan bir programı yerleşik olarak izleme veya sürekli geri beslemedir. *Özetleyici değerlendirme*, kesin program sonuçlarına bakar. Çoğunlukla ikisi birden gereklidir.

Değerlendirme araştırması birçok kurumun yönetiminin bir parçasıdır (örn. okullar, hükümet daireleri, şirketler, vb.). Buna bir örnek, ilk kez 1960'larda ABD Savunma Bakanlığınca kullanılan *Planlama, Programlama ve Bütçelendirme Sistemi*'dir (PPBS). PPBS, araştırmacıların bir programı, belirtilen amaçları ve hedefleri temelinde başarılarını ölçerek değerlendirebilecekleri düşüncesine dayanır. Bir değerlendirmeci, bir programı bileşenlerine ayırır ve her bir bileşeni maliyeti (çalışanlar, malzeme, vb.) ve program amaçlarına ulaşılmasındaki başarılarına göre inceler. Örneğin, bir kadın sağlığı merkezi hamilelik eğitimi sağlıyor olsun. Program bileşenleri sosyal yardım, eğitim, danışmanlık ve sevk etmedir. Program hedefleri hamile olduğuna inanan kadınlara ulaşmak, hamilelik hakkında eğitim sağlamak, kadınlara sağlıklarına yönelik tehlikeler ve kaygılarıyla ilgili danışmanlık yapmak ve hamile kadınları sağlık merkezlerine ya da aile planlaması kuruluşlarına sevk etmektir. Bir değerlendirme araştırmacısı, programın her bir parçasını inceleyecek ve programın amaçlarına ne kadar ulaştığını ölçecektir. Araştırmacı, yardıma gereksinim duyanlara ulaşmak için çalışanların ne kadar zaman harcadığını ve ne kadar malzeme kullanıldığını, bu çabaların sonucunda ne kadar çağrı ya da başvuru geldiğini ve çabaların hedeflenen gruplardan merkeze gelen kadın sayısını artırıp artırmadığını sorabilir[6].

2. *Eylem araştırması.* **Eylem araştırması**, bilgiyi bir iktidar biçimi olarak gören ve araştırmayla toplumsal eylem arasındaki çizgiyi kaldıran uygulamalı araştırmadır. Pek çok eylem araştırması türü vardır, ama en fazla paylaşılan ortak özellikler şunlardır: İncelenenler araştırma sürecine katılırlar; araştırma, sıradan veya popüler bilgileri kapsar; araştırma, güçlendirme hedefiyle iktidar üzerine odaklanır; araştırma, bilinçlendirme ya da farkındalığı artırma amacı taşır; araştırma, doğrudan politik eylemle bağlantılıdır.

Eylem araştırmacıları, kendileriyle araştırma konuları arasındaki iktidar ilişkilerini eşitlemeye çalışır ve incelediklerinden daha fazla denetim, statü ve otorite sahibi olmaktan kaçınırlar. Bu araştırmacılar, kamu bilincini artırarak bir davayı ilerletmeye ya da koşulları iyileştirmeye çalışırlar. Açıkça politiktirler, değerden bağımsız değildirler. Amaç, araştırmaya katılanların koşullarını ve yaşamlarını iyileştirmek olduğu için resmî raporlar, makaleler ya da kitaplar yayımlamak ikincil hale gelir. Eylem araştırmacıları bilginin deneyimden, özellikle de sosyopolitik eylem deneyiminden geldiğini varsayar. Ayrıca sıradan insanların koşulların bilincine varabileceğini ve ilerlemeye yol açabilecek olan eylemlerde bulunabileceğini farz ederler.

Eylem araştırması, 4. Bölümde tartışılan eleştirel sosyal bilim yaklaşımıyla

ilişkilidir. Belirli perspektifleri olan araştırmacılar (örn. çevreci, radikal, Afrika kökenli Amerikalı, feminist, vb.) için caziptir. Örneğin, feminist araştırmaların çoğunun çifte misyonu bulunur: Toplumsal cinsiyet ilişkilerini dönüştürerek toplumsal değişim yaratma ve bilginin ilerlemesine katkıda bulunma[7]. Cinsel tacizi inceleyen feminist bir araştırmacı, hem cinsel tacizi azaltmak için politika değişiklikleri yapmayı hem de potansiyel kurbanları bilgilendirerek kendilerini korumalarını ve haklarını savunmalarını sağlamayı önerebilir. Bir yerde, eylem araştırması bir baraj projesi tarafından yok edilecek olan bir kasabanın korunması için çalışmayı gerektiriyordu. Bir eylem araştırmacısı işçilerin geçici olarak işten çıkarılmasını önlemek için sendika görevlileriyle ve yönetimle birlikte çalıştı. Gelişmekte olan uluslarda, eylem araştırmacıları okuma yazma öğretmek, yerel koşulları incelemek ve koşullar hakkında bilinçliliği yaygınlaştırmak ve bu koşulları geliştirmeye çalışmak üzere okumamış, yoksul köylüler arasında çalışır[8].

Randy Stoecker (1999), *katılımcı* eylem araştırmasının nihai hedefinin bilgi üretme sürecinin demokratikleştirilmesi, adaletsizliklerin göz önüne serilmesi, toplumsal çatışmanın merkeziliğinin altının çizilmesi ve toplumsal yapıları değiştirmek için toplu eylemde yer almanın öneminin vurgulanması olduğunu ileri sürmüştür. Bu durum, yerel araştırma katılımcılarının araştırmanın formüle edilmesi, tasarlanması ve yürütülmesinde etkin bir rol üstlendiği anlamına gelir. Profesyonel araştırmacılar ve yerel katılımcılar sürekli yerel grupların çeşitli deneyimlerini içeren ortak süreçlerde birlikte bilgi üretirler (Greenwood ve Levin, 2003: 149). Katılımcıları sorunun tanımı ve çalışma uygulaması konusunda tamamen bilgilendirmekle birlikte, eğitimli bir araştırmacının çoğunlukla katılımcılara yardımcı olması ve çalışmanın tasarlanması, veri toplama ve veri analizi/yorumlanması aşamalarında yol gösterici uzmanlık sağlaması gerekir. Araştırmacı bir danışman ya da araştırma sürecini destekleyen, ama onun üzerinde tümüyle denetim sahibi olmayan bir işbirlikçi rolünü üstlenir. Araştırmacının profesyonel standartları korumakla yerel koşullara uyum sağlamak, katılımcıları dahil etmek ve onların sorunlarını ele almak arasında denge kurması gerekir.

Pek çok topluluk temelli örgütlenmedeki kişisel deneyimlerine dayanarak Stoecker, çalışmanın başarısının araştırmanın topluluk tarafından kabul edilmesini ve büyük ölçüde topluluğun denetiminde olmasını gerektirdiğini keşfetti. Bu, araştırmacının ve yerel katılımcıların araştırma bulgularını ortaklaşa kontrol ettiği ve bulgular üzerinde ortaklaşa hak sahibi olduğu anlamına gelir (Kemmis ve McTaggart, 2003). Stoecker, halktan gelen katılımcıların çoğunlukla araştırmacıların bulguları yalnızca kendi kariyerlerini ilerletmek için kullanmasından korktuğunu belirtmektedir. Bizi şöyle uyarır (1999: 851): "Topluluğun izni olmadan araştırmayla ilgili bir makale yayımlamaya kalkışmayın". Bu bir ikileme yol açabilir; araştırmacılar yalnızca ötekiler gibi kariyer baskılarıyla karşılaşmakla kalmaz, aynı zamanda bilimsel normlar da çalışma ayrıntılarının tümüyle açıklanmasını ve bulguların yayılma-

sını gerektirir. Profesyonel meslektaşlarla ve yayınlarda bilgileri paylaşmak ayrıca araştırma üzerinde kalite kontrolü sağlamaya ve araştırmayı meşrulaştırmaya yardımcı olur.

3. *Toplumsal etki belirleme araştırması*: **Toplumsal etki belirleme**[9], hükümet daireleri tarafından zorunlu tutulan daha büyük bir çevresel etki bildiriminin parçası olabilir. Amacı, planlanan bir değişikliğin olası sonuçlarını tahmin etmektir. Böyle bir değerlendirme, planlama ve alternatif politikalar arasında seçim yapmak için kullanılabilir –örneğin, yerel bir hastanenin bir depreme yanıt verebilme olanağını tahmin etmek için, yeni bir büyük otoyol yapıldığı takdirde yerleşimdeki değişiklikleri belirlemek için veya tüm kolej öğrencilerinin 20 yıl içinde geri ödenmek üzere gelirlerinin büyüklüğüne dayalı taksitlerle faizsiz kredi alması durumunda kolej ücretleri ve uzun vadeli borç üzerindeki etkiyi belirlemek için. Toplumsal etki belirleme çalışması yürüten araştırmacılar pek çok sonucu inceler ve çoğunlukla disiplinlerarası bir araştırma ekibinde çalışır. Birçok alan üzerindeki etki ölçülebilir ya da değerlendirilebilir (bkz. Kutu 2.1).

ABD'de çeşitli kumar türleri hızla çoğalmıştır. 1980'de kumar yalnızca birkaç eyalette yasaldı ve 10 milyar ABD dolarının altında kazanç getiriyordu. 20 yıl kadar sonra, 48 eyalette yasallaşmıştı ve kazançlar yılda 50 milyar ABD dolarını geçiyordu. Neden basittir. Yasa koyucular, vergileri yükseltmeden yeni gelir kaynakları arıyordu ve ekonomik gelişmeyi desteklemek istiyordu. Kumar endüstrisi yeni işler, ekonomik canlanma ve kumarda dönen büyük paralardan "pay" almayı vaat ediyordu. Bu, yasa koyucular için ideal göründü: Daha fazla iş yaratabilir, yerel ekonomiyi güçlendirebilir ve vergileri artırmadan gelir elde edebilirlerdi.

Bugün bu vaatlerin çoğu gerçekleşmeden kalmıştır ve yaygın ölçüde hayal kırıklığı yaşanmaktadır. İş olanakları sınırlı olmuştur ve çoğu düşük ücretli, vasıfsız işler kategorisindedir. Çok yüksek gelir tahminlerine ulaşılamamıştır, çünkü daha fazla alan kumar olanağı sundukça, arz talepten daha hızlı büyümüştür. Ayrıca para, başka sektörlerden çevrilmiştir. İnsanlar kumara harcadıkça giyim ve diğer tüketim mallarına daha az para kalmıştır. Buna ek olarak çok az kamu çalışanı yasaların uygulanması, sosyal hizmetler, sokakların temizliği ve kumara eşlik eden benzeri alan-

Değerlendirme araştırması Bir program ya da politikanın ne kadar iyi işlediğini ya da amaçlarına ve hedeflerine ulaşıp ulaşmadığını belirlemeye çalışmakta kullanılan uygulamalı araştırmadır.

Eylem araştırması Asıl amacın toplumsal değişimi kolaylaştırmak ya da değer yönelimli bir politik-toplumsal hedefi gerçekleştirmek olduğu uygulamalı araştırmadır.

Toplumsal etki belirleme Bir topluluğa yeni, büyük bir değişiklik getirildiğinde toplumsal yaşamın çeşitli alanlarındaki olası sonuçları belgeleyen uygulamalı araştırmadır.

KUTU 2.1 Toplumsal Etki Çalışmalarında Belirlenen Alanlar

- Topluluk hizmetleri (örn. okullara kaydolma, polislerin harekete geçme hızı)
- Toplumsal koşullar (örn. çocukların oyun alanlarında arkadaşlık kurması olası olan başka çocukların ırkları; suç oranları; yaşlı insanların kendi kendilerine bakabileceklerini hissetmeleri olanağı)
- Ekonomik etki (örn. gelir düzeylerindeki değişiklikler, şirketlerin başarısızlık oranı)
- Demografik sonuçlar (örn. yaşlı ve genç insanların kaynaşmasındaki değişiklikler, bir bölgeye ya da bölgeden doğru nüfus hareketi)
- Çevre (örn. hava kalitesindeki değişiklikler, gürültü düzeyleri, evle iş arasında gidip gelme süresi)
- Sağlık sonuçları (örn. hastalıkların görülme sıklığındaki değişiklikler ya da zararlı maddelerin varlığı)
- Psikolojik sağlık (örn. stres, korku ya da özgüven değişiklikleri)

lar için ekstra masrafları önceden tahmin edebilmiştir. Kumar, en çok düşük gelirli insanlara darbe vurmuştur ve toplumsal bir sorun olan kompulsif kumar sorunu artmıştır. Nüfusun yalnızca yüzde 2'si ile 4'ü arasında olmakla birlikte, kompulsif kumarbazların iş üretkenliği düşüktür, ailelerini perişan ederler ve çoğunlukla da suça yönelirler.

Böyle sonuçlar önceden tahmin edilebilir miydi? Kimse neticeyi kestirebilir miydi? Eğer memurlar ilk önce yüksek nitelikli *toplumsal etki belirleme* araştırması yapmış ve araştırmanın sonuçlarını kavramış olsaydı, evet. Bu pek seyrek gerçekleşir. Çoğu memur endüsrti savunucuları tarafından ortaya atılan abartılı iddiaları kabul eder ve hiç yoktan bir şeyler elde etme yanılsamasına kapılır. Çoğu sosyal bilim araştırmasına ilgisiz kalır ya da güvenmez. Yapılan birkaç toplumsal etki çalışması doğru tahminlerde bulundu ve sonuç hiç de sürpriz olmadı.

Uygulamalı Araştırmada İki Araç. Uygulamalı araştırmacılar iki araç kullanır: gereksinim değerlendirmesi ve maliyet/yarar analizi.

Bir **gereksinim değerlendirmesinde**, bir araştırmacı başlıca gereksinimleri ve büyüklüklerini belirlemek için veri toplar. Bu çoğunlukla bir hükümet dairesi ya da hayır kurumu insanlara yardım etmek için bir strateji üzerinde karar kılmadan önceki hazırlık aşamasıdır. Ancak çoğunlukla bir topluluk içindeki karmaşık ilişkilerle iç içe girer. Bir araştırmacı ikilemlerle ya da zorlu sorunlarla karşı karşıya kalabilir.

Sorunlardan biri, değerlendirme için hedef alınacak gruba karar verilmesidir. Araştırmacı bir parkta uyuyan evsizlerin gereksinimlerine mi, at yarışında bahse girerek büyük miktarlarda para kaybeden çalışan insanlara mı, yoksa kulüpte çok fazla içen yöneticilere mi odaklanmalıdır? En görünür olan gereksinim, en ciddi gereksinim olmayabilir. Araştırmacı, kime soru sorar, kimi gözlemler? Evsizlerin gereksinimlerini şirket sahiplerine mi sormalıdır?

İkinci bir sorun da şudur: İnsanlar bir gereksinimlerini doğrudan politikalara

ya da uzun vadeli çözümlere bağlantılandırarak ifade etmeyebilir. Bir araştırmacı evsizlerin barınma gereksinimi olduğunu bulabilir. Ancak bu durumu inceledikten sonra, eğer evsizin işi olsa barınmasının mümkün olacağını belirleyebilir. Barınma gereksinimi, iş gereksiniminden kaynaklanmaktadır. İş gereksinimi de sırasıyla beceri gereksinimi, "hayatını idame ettirmeye yetecek ücret" ve çeşitli iş türlerinden kaynaklanıyor olabilir. Yani, barınma gereksinimini ele almak için belirli iş türleri için cazip olmak, yeni bir asgari ücret yasası çıkarmak ve mesleki eğitim sağlamak gerekli olabilir. Görünen gereksinim daha derin bir probleme ya da koşula bağlı olabilir. İnsanlar nedenlerin farkında olmayabilir. Örneğin, sağlık hizmeti gereksinimi kirli su içmekten, yetersiz beslenmeden ve egzersiz eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir. Bu daha fazla sağlık hizmeti gereksinimi midir , yoksa daha iyi işlenmiş su ve bir halk sağlığı eğitimi programı gereksinimi midir?

Üçüncü bir sorun, insanların çoğunlukla birden çok gereksinimi olmasıdır. Bir araştırmacı insanların kirlenmenin azaltılmasına, çetelerin önüne geçilmesine ve taşımacılık hizmetlerinin iyileştirilmesine gereksinim duyduğunu bulduğunda, bunlardan hangisi daha önemlidir? İyi bir gereksinim değerlendirmesi, bir hedef grubun daha ciddi veya yaygın gereksinimlerinin yanı sıra hem ifade edilen hem de daha az görünür olan gereksinimlerini belirler. Bir araştırmacı, en fazla önceliğe sahip olanları belirlemek için ilgili gereksinimler arasındaki bağlantıların izini sürmelidir.

Dördüncü bir sorun, bir gereksinim belirleme çalışmasının politik anlaşmazlığa neden olabilmesi ya da yerel denetimin ötesinde çözümler önerebilmesidir. İktidar sahibi gruplar, bazı gereksinimlerin belgelenmesini ya da kamuya açıklanmasını istemeyebilir. Bir kentte pek çok rapor edilmemiş suç olduğunu bulan bir araştırmacı, Ticaret Odası ve kent yönetimi tarafından desteklenen güvenli, iyi idare edilen şehir imgesini zedeleyebilir. Irk ayrımcılığını belgeleyen bir gereksinim değerlendirmesi, kendilerini halka önyargısız kişiler olarak tanıtmayı yeğleyen belediye yöneticilerini utandırabilir. Bir grubun, örneğin hipodromda çok fazla bahis oynayan kişilerin gereksinimleri, o gereksinimi yaratarak yarar sağlayan başka bir grubun, örneğin hipodromun sahipleri ve çalışanlarının eylemleriyle bağlantılı olabilir. Bir araştırmacı gereksinimleri belgeleyip onlara bir çözüm önerdiğinde, muhalif gruplar arasında kalabilir.

İkinci araç, **maliyet-yarar analizidir**. Araştırmacının hedeflenen bir ya da birden çok eylemin gelecekteki maliyetlerini ve yararlarını tahmin ettiği maliyet-yarar analizi, ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. Kısaca şöyle işler: Bir araştırmacı hedeflenen bir eylemin tüm sonuçlarını belirler. Sonra, her bir sonuca bir para değeri atfeder. Sonuçlar arasında temiz hava, düşük suç oranları, politik özgürlük, güzel manzara, düşük stres düzeyleri ve hatta bizzat insan yaşamı gibi elle tutulamaz şeyler olabilir. Çoğunlukla araştırmacı, çeşitli sonuçların gerçekleşmesine bir olasılık atfeder. Ardından, politika uzmanları ya da diğerleri olumsuz sonuçları (maliyetleri)

ve olumlu sonuçları (yararları) belirler. Son olarak, maliyetler yararlarla karşılaştırılır ve politika uzmanları dengeli olup olmadıklarına karar verir.

Maliyet-yarar analizi yansız, rasyonel ve teknik bir karar alma stratejisi gibi görünür, ama tam tersi olup ihtilaflı bir konu haline gelebilir. İnsanlar olumlu ve olumsuz sonuçların ne olduğu konusunda mutlaka hemfikir olmayabilir. Örneğin, ben yakındaki bir yolun genişletilmesini yarar olarak görüyor olabilirim , çünkü benim işe çok daha hızlı gidip gelmemi sağlayacaktır. Ama yolun kenarında oturan ev sahibi, aynı eylemi bir maliyet olarak görebilir ; çünkü onun arazisinin bir kısmını içine alacaktır ve sonrasında da daha fazla gürültü, kirlilik ve trafikle karşı karşıya kalacaktır.

Maliyetlere ve yararlara, parasal değerler atfetmenin iki yolu vardır. *Olasılık değerlendirmesinde* insanlara bir şeyin kendileri için değerinin ne kadar olduğu sorulur. Örneğin, olağan bir kişi için sağlıkla ilgili sonuçlar doğuran hava kirliliğinin maliyetini tahmin etmek isteyebilirim. İnsanlara şu soruları sorabilirim: Sizin için çok fazla öksürmenin ve yılda iki gün astım nedeniyle işe gidememenin maliyeti ne kadardır? Eğer insanların belirlediği ortalama değer, 20.000 kişilik bir kasabada 150 ABD doları ise o zaman olasılık değerlendirmesi ya da öznel sağlık değeri yılda 150$ x 20.000 = 3 milyon ABD dolarıdır. Bunu, kirliliğe izin vermenin bir şirkete getirdiği daha yüksek kârlar ya da daha fazla iş olanağı ile dengeleyebilirim. Bu tahminle ilgili bir sorun, insanların çok seyrek doğru tahminlerde bulunma ve farklı insanların çok farklı değerler atfedebilmesidir. Yoksul bir insan için öksürmek ve işe gidememenin değeri 500$, ama zengin bir insan için 10.000$ olabilir. Bu örnekte kirlilik yaratan şirketler, düşük gelirli insanların yaşadığı kasabalara taşınarak onların yaşam koşullarını daha da kötüleştirme eğilimi gösterecekti.

Aynı örneği kullanırsak, *gerçek maliyet değerlendirmesi* gerçek tıbbi maliyetleri ve iş kaybı maliyetlerini tahmin eder. Sağlık üzerindeki etkiyi tahmin eder, doktor ve ilaç faturalarını, işverenlerin hasta işçiler yerine geçecek işçiler tutmasının maliyetlerini toplarım. Örneğin, eğer tıbbi tedavi faturaları kişi başına ortalama 100$ ise ve geçici bir işçi ekstra 150 dolara mal oluyorsa, her yıl 10.000 kişinin tedavi edilmesi ve iki günlüğüne 5.000 geçici işçinin tutulması 100$ x 10.000 kişi = 1.000.000$ artı 300$ x 5.000 işçi = 1.500.000$, toplamda 2,5 milyon dolara malolur. Bu yöntem ağrıyı ve acı çekmeyi, rahatsızlığı ve dolaylı maliyetleri göz ardı eder (örn. hasta bir çocukla birlikte anne ya da baba evde kalır, bir çocuk astım yüzünden

Gereksinim değerlendirmesi Araştırmacının bir gereksinim, sorun ya da kaygıyla ilgili olarak bunların büyüklüğünü, kapsamını ve ciddiyetini de içeren tanımlayıcı bilgiler topladığı bir uygulamalı araştırma aracıdır.

Maliyet-yarar analizi Ekonomistlerin geliştirdiği, bir sürecin girdilerine ve çıktılarına parasal bir değerin atfedildiği ve sonrasında araştırmacının bunlar arasındaki dengeyi incelediği bir uygulamalı araştırma aracıdır.

spor yapamaz). Bu yöntemle maliyetleri yararlarla dengelemek için kirlilik yaratan fabrikanın ekstra 2,5 milyon $ kâr etmesi gerekirdi.

Maliyet-yarar analizinin önemli bir sorunu, her şeyin bir fiyatı olduğu (öğrenmenin, sağlığın, aşkın, mutluluğun, insan onurunun, saflığın, vb.) ve insanların benzer değerler atfettiği varsayımıdır. Ayrıca ahlaki ve politik sorunlar da yaratır. Maliyet-yarar hesapları, çoğunlukla yüksek gelirli insanları düşük gelirli ya da yoksul insanlara göre kayırır. Bunun nedeni, bir maliyet ya da yararın göreli değerinin kişinin serveti ve gelirine bağlı olmasıdır. İşe gelip giderken 15 dakika kazanmaya yüksek gelirli insanlar tarafından atfedilen değer ya da yarar, aynı 15 dakikaya düşük gelirli insanlar tarafından atfedilenden daha büyüktür; yüksek gelirli bir kişinin zamanının 15 dakikası parasal olarak daha değerlidir. Aynı şekilde, bir yolu yüksek maliyetli evlerin olduğu bir bölgeden geçirmektense yoksul bir mahallenin ortasından geçirmenin maliyeti daha azdır, çünkü mülklerin değerleri daha düşüktür.

Maliyet-yarar analizi, soruların ahlaki-politik yönünü gizleme eğilimi gösterir. Örneğin, çok hasta biri için yaşam destek makinesinin "fişini çekmenin" insani maliyeti ve makineyi çalışır durumda tutmanın yüksek masraflarından tasarruf etme yararı arasındaki dengenin hem ahlaki hem ekonomik yönleri bulunmaktadır. Ahlaki yön, karar vermede yetkili kişinin duygusal bağının bulunduğu tek bir tanımlanabilir kişiyle ilgili kararlarda öne çıkar. Çok azımız bu meseleye yalnızca ekonomik maliyet ve yararlar açısından bakarız. Ahlaki yön, büyük bir grup içinde kolaylıkla bireyler olarak özdeşleşilemeyecek olan ve karar vermede yetkili kişilerin doğrudan kişisel bağlantısının bulunmadığı insanlarla ilgili bir kararda kaybolabilir. Odak, ekonomik maliyetler ve yararlar üzerinde bile olsa hep ahlaki bir yön vardır.

Temel-Uygulamalı İkiliğinin Ötesinde. Temel araştırma karşısında uygulamalı araştırma ikiliği basitleştiricidir ve birbiriyle ilişkili üç özelliği göz ardı eder: (1) üretilen bilginin biçimi, (2) araştırma bulgularını kullanan çeşitli alıcı kesimler ve (3) bir çalışmanın bağımsız bir araştırmacı tarafından mı , yoksa araştırmacı olmayabilecek diğerleri tarafından mı başlatıldığı, tasarlandığı ve denetlendiği. Şimdi bu üç etkene ve daha geniş bir araştırma türleri kümesine bakacağız.

Bilginin İki Biçimi. Temel ve uygulamalı araştırmacılar iki bilgi biçimi üretirler: araçsal ve düşünümsel bilgi. Biçimler nötr, tarafsız, göreve yönelik araçsal davranışla ilkeli, değer taahhütlü, düşünümsel davranış arasında bir ayrımı yansıtır. Akademik dergilerde yayımlanan ve uygulayıcılar tarafından yürütülen çoğu çalışma araçsal bilgiyi oluşturur ve büyütür. Araştırmacılar (1) eski araştırma tekniklerini sürdürür ve yeni teknikler icat ederken; (2) yeni olgusal bilgiler toplar, doğrular, bağlantılandırır ve biriktirirken; ve (3) kavrayışın sınırlarını ilerletir, yeniler ve ayrıntılandırırken **araçsal bilgi** üretirler.

Araçsal bilgi üretimi çoğunlukla ahlaki ya da değerler tarafından yönlendirilen meseleleri es geçer ya da doğrudan bunlardan kaçınır. Aksine, düşünümsel bilgi öz bilinçli, değere yönelik bilgidir. Düşünümsel bilgi üreten araştırmacılar (1) belirli ahlaki taahhütlere dayanır; (2) bilinçli olarak bilgi oluşturma bağlamı ve süreçleri üzerine derinlemesine düşünür ve (3) yeni bilgilerin içerimlerini ve kullanımlarını vurgular. Şöyle sorular sorarlar: Bu bilgi nedcn vc nasıl oluşturuluyor? Önemi ya da değeri ne? Öteki bilgiler, insanlık ya da ahlaki değer ilkeleri için içerimleri neler?

Toplumsal Araştırma Bulgularının Alıcı Kitleleri. Araştırma bulgularını çok çeşitli alıcı kitleler okur ve kullanır. Bir alıcı kitle, yeni temel araştırma sonuçlarıyla bilginin temelini genişletmeye çalışan bilimsel topluluktaki akademisyenler ya da profesyonel araştırmacılardır. Ayrıca araştırmacı olmayan dört alıcı kitle vardır. Biri genel kamu ya da bir toplumun bilgili üyeleridir. Araştırma sonuçlarını örgün eğitim sırasında okullarda ya da kitle iletişim araçlarından öğrenirler. İkinci bir alıcı kitle türü politik eylemciler, bir topluluğun savunucuları ya da eylem araştırmasındaki araştırma katılımcılarıdır. Bu alıcı kitlenin üyeleri bir çalışmanın yürütülmesinde araştırmacılarla kişisel olarak işbirliği yapmış, çalışmış ya da çalışmayı kolaylaştırmış olabilir ve sonuçlara dolaysız, doğrudan ilgi duyabilir. Üçüncü bir alıcı kitle türü, uygulamalı bir konu alanına uygulanabilir olan ya da ilgili konularla yakından bağlantılı bir dizi pratik, ilgili bilgiyi birleştiren genel uygulayıcılardır. Bu uygulayıcılar, hükümette ya da büyük kuruluşlarda (örn. şirketler, hastaneler, polis departmanları) politika uzmanları olabilir. Sonuncusu, dar hedefli uygulayıcı alıcı kitlesidir. Bu uygulayıcılar acilen belirli bir pratik problemi ya da halihazırdaki bir meseleyi ele almasına yardım edebilecek araştırma bulguları ister.

Araştırmacının Özerkliği ve Görevlendirmeyle Yapılan Toplumsal Araştırma. İdealleştirilmiş ve romantik bir toplumsal araştırmacı imgesi, hiçbir engel olmaksızın tamamen özgür olarak bilginin peşinde giden biridir. İdealleştirilmiş araştırmacı bağımsızdır, bir çalışmayı yürütmek için yeterince fon sağlamıştır ve neyi nasıl inceleyeceği üzerinde tamamıyla denetim sahibidir. Bu özerk araştırmacı imgesinin bir karşıtı, başkaları tarafından yaptırılan veya sponsorlu araştırmadır. Araştırmacılar, çoğunlukla iş bulma ve araştırma fonları için başkalarına bağımlıdır ya da başkalarının buyruğunda araştırma yürütür.

Araçsal bilgi Temel ya da uygulamalı bir araştırma sorusunu, sorununu ya da kaygısını sonuca ya da göreve yönelik bir yaklaşımla dar anlamda yanıtlamaya odaklanmış bilgidir.

Düşünümsel bilgi Temel ya da uygulamalı toplumsal araştırmanın varsayımlarını, bağlamını ve ahlaki değer konumlarını, araştırma sürecinin kendisi ve öğrenilen şeylerin içerimleri de dahil olmak üzere geniş anlamda inceleyen bilgidir.

Başkaları tarafından görevlendirilerek yapılan çoğu çalışma bir şekilde araştırmacının özerkliğinin kısıtlanmasını gerektirir. Etkin biçimde araştırmada yer alan araştırmacıdan başka biri parayı sağlar ve başlığı ve araştırma sorusunun kapsamına kadar belirler. Fon sağlamayla gelen başka "bağlar" arasında belirli konuları inceleyip diğerlerini incelememek, bir çalışmayı bitirme süresi üzerindeki kısıtlar, kullanılacak tekniklerin belirlenmesi ya da bir çalışmada bağlantıya geçilecek insanlar ve bulguların nasıl yayımlanacağıyla ilgili talimatlar yer alabilir.

Genişletilmiş Temel ve Uygulamalı Araştırma Türleri Kümesi. Bilgi biçimi, alıcı kitle ve çalışmanın başkaları tarafından yaptırılmış olup olmadığının birleşimi bize genişletilmiş bir temel ve uygulamalı araştırma ve toplumsal araştırmacının rolleri kümesi verir (bkz. Çizelge 2.3). Bilimsel topluluk için temel araştırma düşünümsel ya da araçsal olabilir. Burawoy ve meslektaşları (2004), bunları eleştirel ve profesyonel diye adlandırır. Bazen büyük bir özel kuruluş ya da hükümet dairesi, araştırmacıları çalışmalar yürütmekle görevlendirir; bu temel sözleşmeli araştırmadır. Bazen araştırmacılar kamuya açık bir entelektüel rol üstlenirler, burada özerk araştırmacılar kamusal görüşme ve tartışmaları ilerletmek için düşünümsel bilgi üretirler. Diğer zamanlarda, kamuya yönelik bilgi araçsaldır. Başkaları tarafından yaptırılmış ve belirli bir politikaya adanmış olabilir ya da özerk ve politikaların tartışılmasına demokratik bir katkı olabilir. Bir çalışmadaki katılımcılarla ve katılımcılar için paylaşılan araştırma, bilgi düşünümsel olduğunda araştırmacıyı halka yönelik bir eğitmen rolüne yerleştirir. Araçsal olduğunda, araştırmacı katılımcılara yönelik bir danışman olarak ya da katılımcılarla daha eşit düzeydeki bir katılımcı araştırmacı olarak hareket edebilir. Bazı durumlarda genellemeci ve hedefe dönük uygulayıcılar, konuların ya da karar seçeneklerinin tartışılmasında ve müzakeresinde düşünümsel bilgi oluşturabilir ve uygulayabilir. Daha sıklıkla uygulayıcılar, araçsal bilgi üzerinde yoğunlaşır. Hammersley (2000) açık, demokratik kararlara katkılar olarak bilgi üreten ve kullanan genellemeciyle sonuçları kendine daha kısıtlı uygulama alanı ya da dağılım imkanı bulan hedeflenmiş belirli bir konuya odaklanan dar uygulayıcı arasında bir ayrımı ortaya koymuştur. Araştırma dışarıdan bir grup ya da işveren tarafından yaptırılabilir veya özerk biçimde yapılabilir, bu da bize iki tür uygulayıcı tarafından sözleşmeli ya da uygulamalı kullanım biçimlerini verir.

Araştırmanın Amacı

Birine neden bir çalışma yürüttüğünü sorduğunuzda çeşitli yanıtlar alabilirsiniz: "Patronum öyle istedi"; "Sınıfta verilen bir ödevdi"; "Merak ettim"; "Oda arkadaşım iyi bir fikir olabileceğini düşündü". Araştırma yapma gerekçelerinin sayısı neredeyse araştırmacıların sayısı kadar çoktur. Ancak toplumsal araştırmanın amaçları, araştır-

ÇİZELGE 2.3 Genişletilmiş Temel ve Uygulamalı Araştırma Türleri Kümesi

BİLGİ BİÇİMİ ALICI KİTLE	DÜŞÜNÜMSEL *Özerk*	ARAÇSAL *Görevlendirmeyle*	ARAÇSAL *Özerk*
Temel Araştırma Türü			
Bilimsel topluluk	Temel eleştirel	Temel sözleşmeli	Temel profesyonel
Uygulamalı Araştırma Türleri			
Genel halk	Kamuya açık entelektüel	Adanmış politika	Demokratik politika
Katılımcılar	Kamuya dönük eğitmen	Danışman	Katılımcı araştırmacı
Genellemeci uygulayıcı			
Demokratik tartışmalı	Demokratik sözleşmeli	Demokratik uygulamalı	
Dar uygulayıcı	Adanmış tartışmalı	Adanmış sözleşmeli	Adanmış uygulamalı

macının gerçekleştirmeye çalıştığı şeye dayalı olarak üç gruba ayrılabilir: yeni bir başlığı inceleme, toplumsal bir fenomeni tanımlama ya da bir şeyin neden gerçekleştiğini açıklama[10]. Çalışmaların birden çok amacı olabilir (örn. hem incelemek hem tanımlamak), ama çoğunlukla bir amaç baskındır (bkz. Kutu 2.2).

İnceleme. Belki siz de hakkında bir şey öğrenmek için yeni bir konu ya da başlığı incelemişsinizdir. Eğer konu yeniyse veya hakkında araştırmacılar tarafından yazılmış hiçbir yazı bulunmuyorsa, işe en başından başlamışsınız demektir. Buna **incelemeci araştırma** denir. Araştırmacının hedefi, gelecekteki araştırmacıların yanıtlayabileceği daha kesin sorular formüle etmektir. İncelemeci araştırma, bir dizi çalışmanın ilk aşaması olabilir. Bir araştırmacının daha sistematik ve kapsamlı ikinci bir çalışmayı tasarlamak ve yürütmek üzere daha fazla bilgiye sahip olmak için önce bir incelemeci araştırma yürütmesi gerekebilir.

AIDS (edinilmiş bağışıklık sistemi bozukluğu sendromu) araştırmaları incelemeci araştırmaya örnektir. AIDS ilk kez ortaya çıktığında, 1980 civarında, hiç kimse ne tür bir hastalık olduğunu, hatta hastalık olup olmadığını bilmiyordu. AIDS'e neyin neden olduğunu, hastalığın nasıl yayıldığını ya da neden ortaya çıktığını bilen yoktu. Görevliler, yalnızca insanların daha önce rastlanmamış semptomlarla hastanelere geldiklerini, hiçbir tedaviye yanıt vermediklerini ve kısa süre içinde öldüklerini biliyordu. Araştırmacılar hastalık hakkında kesin çalışmalar tasarlayacak kadar bilgiye sahip olmadan önce pek çok tıbbi çalışma ve sosyal bilim çalışması yürütülmesi gerekti.

İncelemeci araştırmalar çoğunlukla yayımlanmadan kalır. Bunun yerine araştırmacılar, bu tür araştırmaları daha sonra yayımladıkları daha sistematik araştırmalara dahil ederler.

İncelemeci araştırma Asıl amacın ön fikirler geliştirmek ve "ne" sorusu üzerinde odaklanarak rafine edilmiş araştırma sorularına doğru yönelmek için çok az anlaşılmış bir meseleyi ya da fenomeni incelemek olduğu araştırmadır.

KUTU 2.2 Araştırmanın Amacı

İNCELEMECİ
- Temel olgular, ortam ve kaygılara aşina hale gelmek.
- Koşulların genel düşünsel bir tablosunu çizmek.
- Gelecekteki araştırmalar için soruları formüle etmek ve odağa yerleştirmek.
- Yeni fikirler, varsayımlar veya hipotezler üretmek.
- Araştırma yürütmenin fizibilitesini belirlemek.
- Gelecek verileri ölçmek ve yerleştirmek için teknikler geliştirmek.

TANIMLAYICI
- Ayrıntılı, son derece doğru bir tablo çizmek.
- Geçmiş verilerle ters düşen yeni verileri yerleştirmek.
- Bir dizi kategori oluşturmak ya da türleri sınıflandırmak.
- Bir basamaklar ya da aşamalar dizisini netleştirmek.
- Nedensel bir süreci ya da mekanizmayı belgelemek.
- Bir durumun artalanı ya da bağlamı hakkında rapor oluşturmak.

AÇIKLAYICI
- Bir kuramın kestirimlerini ya da ilkesini test etmek.
- Bir kuramın açıklamasını ayrıntılandırmak ve zenginleştirmek.
- Bir kuramı yeni konular ya da başlıklara genişletmek.
- Bir açıklamayı ya da kestirimi desteklemek ya da reddetmek.
- Konuları ya da başlıkları genel bir ilkeyle bağlantılandırmak.
- Birden çok açıklamanın hangisinin en iyisi olduğunu belirlemek.

Lavoie, Robitaille ve Martine (2000), bir akademik dergide yayımladıkları incelemeci bir çalışma yürüttü: *Violence Against Women* (Kadınlara Yönelik Şiddet). Araştırmacılar, gençlerin kişiler arası ilişkilerde şiddet hakkında ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu. Quebec'te yaşları 14 ile 19 arasında değişen 24 Kanadalı gençle yürüttükleri tartışma gruplarından nitel veri topladılar. Araştırmacılar, gençlerin toplumsal ilişkilerinde şiddetin pek çok biçimini yaşadığını ortaya çıkardı. Gençler şiddeti ve rızaya dayanmayan cinsel ilişkileri bireysel, çiftlerle ilgili ve toplumsal faktörlere (örn. arkadaşların ya da pornografinin etkisi) vurgu yaparak açıkladı. Gençler, çoğunlukla kurbanı suçluyor ve şiddet içeren eylemlerin sorumluluğunu şiddet kurbanlarının üzerine yıkıyordu. Yazarlar, taciz ve şiddetin önlenmesiyle ilgili çalışmaların gençlerin şiddeti nasıl anlamlandırdığı ve açıkladığına göre değiştirilmesini önermektedir.

İncelemeci araştırma çok seyrek tanımlayıcı yanıtlar sağlar. "Ne" sorusuna yöneliktir: "Bu toplumsal etkinlik aslında neyle ilgilidir?". Yürütülmesi zordur , çünkü izlenecek çok az anahat bulunmaktadır. Her şey potansiyel olarak önemlidir, basamaklar iyi tanımlanmamıştır ve araştırmanın yönü sık sık değişir. Bu durum, akıntıya kapıldıklarını ya da "dönüp dolaşıp aynı yere geldiklerini" hissedebilecekleri için araştırmacıları hüsrana uğratabilir.

İncelemeci araştırmacılar yaratıcı, açık fikirli ve esnek olmalıdır; sorgulayıcı bir duruş benimsemeli ve tüm bilgi kaynaklarını araştırmalıdır. Yaratıcı sorular sorar

ve *tesadüfler*den, daha büyük içerimleri olan o beklenmedik ya da şansa dayalı etkenlerden yararlanırlar. Örneğin, araştırmacılar, yeni bir ülkeye göç etme sırasında bir çocuk ne kadar küçük olursa, koleje giderken bu göçün o çocuğun üzerindeki olumsuz etkisinin de o kadar az olmasını bulmayı bekliyordu. Oysa belirli bir yaş grubunda (6 ile 11 yaşları arasında) göç eden çocukların göçün yarattığı altüst oluşa özellikle kendilerinden büyük ya da küçük çocuklardan daha fazla açık olduklarını beklenmedik biçimde keşfettiler[11].

İncelemeci araştırmacılar çoğunlukla veri toplamak için nitel teknikleri kullanırlar ve belirli bir kurama ya da araştırma sorusuna daha az bağlı olurlar. Nitel araştırma, bir dizi kanıt kullanmaya ve yeni konular keşfetmeye daha açık olma eğilimi taşır.

Tanımlama. Bir toplumsal fenomen hakkında daha iyi geliştirilmiş bir fikriniz olabilir ve onu tanımlamak isteyebilirsiniz. **Tanımlayıcı araştırma** bir durumun, toplumsal ortamın ya da ilişkinin belirli ayrıntılarının bir resmini sunar. Akademik dergilerde bulunan ya da politikalara karar vermek için kullanılan toplumsal araştırmaların çoğu tanımlayıcıdır.

Tanımlayıcı ve incelemeci araştırmanın pek çok benzer yönü vardır. İkisi pratikte birbirine karışır. Tanımlayıcı araştırmada, araştırmacı iyi tanımlanmış bir konuyla başlar ve onu kesinlikle doğru biçimde tanımlamak için araştırma yürütür. Tanımlayıcı bir çalışmanın sonucu, konunun ayrıntılı bir resmidir. Örneğin, sonuçlar belirli bir görüşü benimseyen ya da belirli davranışlar sergileyen insanların yüzdesini mesela anne-babaların yüzde 10'unun çocuklarını fiziksel veya cinsel olarak taciz ettiğini- gösterebilir.

Tanımlayıcı bir çalışma insan tiplerinin ya da toplumsal etkinlik türlerinin bir tablosunu sunar. Örneğin, Donald McCabe (1992) ABD'deki üniversite öğrencileri arasında kopya çekmeyi inceledi. İnsanların normalden sapmayı nasıl rasyonalize ettiğiyle ilgileniyordu. Kendi imgelerini korumak ve kendilerine dönük suçlamalarını başka yöne çevirmek için ahlaki kınamayı etkisiz duruma getirecek veya geri çevirecek gerekçelendirmeler geliştirdiklerini düşünüyordu. 6.000'in üzerinde öğrenciyle bir tarama yürüttü ve üçte ikisinin büyük bir testte ya da ödevde en az bir kere kopya çektiğini kabul ettiğini gördü. Kopya çekmenin başlıca altı türü yaygın görünüyordu. McCabe, öğrencilere neden kopya çektiklerini sorduğunda dört ana *etkisizleştirme stratejisi* kullanarak davranışlarını gerekçelendirdiklerini keşfetti. En yaygın strateji öğrencilerin yarıdan fazlasının kullandığı sorumluluğun reddi stratejisiydi. Bu stratejide insanlar kendi denetimlerinin dışında güçlerin, örneğin aşırı iş yükü ya da arkadaş davranışlarının, sapmanın gerekçesi olduğunu öne sürer. Kopya çeken öğrencilerin diğer gerekçelendirmeleri arasında birilerinin bundan zarar gördüğünü reddetme, öğretmeni suçlu çıkarma ya da arkadaşlık gibi daha yüce

bağlılıklara başvurma yer alıyordu.

Tanımlayıcı araştırma "nasıl" ve "kim" soruları üzerine odaklanır ("Nasıl oldu?" "Kiminle ilgili?"). Yeni konuları incelemek veya bir şeyin neden olduğunu açıklamak (örn. neden öğrencilerin kopya çekmeyi etkisizleştirdiği ya da neden öğrencilerin belirli dinî inançlara sahip olduğu), tanımlayıcı araştırmacılar için olguların nasıl meydana geldiğini tanımlamaktan daha az ilgi çekicidir.

Toplumsal araştırmanın çok büyük bölümü tanımlayıcıdır. Tanımlayıcı araştırmacılar çoğu veri toplama tekniğini kullanırlar –taramalar, saha araştırması, içerik analizi ve tarihsel-karşılaştırmalı araştırma. Yalnızca deneysel araştırmaya az rastlanır.

Açıklama. Zaten bilinen ve tanımı olan bir konuyla karşılaştığınızda, olanların *neden* böyle olduğunu merak etmeye başlayabilirsiniz. Açıklama, "neden"ini bilme arzusu, **açıklayıcı araştırmanın** amacıdır. İncelemeci ve tanımlayıcı araştırmanın üzerine kurulur ve bir şeyin olma nedenini belirlemeye yönelir. Bir başlık üzerine odaklanmanın ya da onun bir resmini çizmenin ötesine geçen açıklayıcı araştırma, nedenler ve amaçlar arar. Örneğin, tanımlayıcı bir araştırmacı anne-babaların yüzde 10'unun çocuklarını taciz ettiğini ortaya çıkarabilir, açıklayıcı araştırmacı ise anne-babaların çocuklarını *neden* taciz ettiğini öğrenmekle daha çok ilgilenir.

Araştırmacılar açıklayıcı araştırma yaparken birden çok strateji kullanırlar. Bazı açıklayıcı çalışmalar, yeni bir açıklama geliştirir ve onu destekleyici ya da ona karşı ampirik kanıtlar sağlar. Başka çalışmalar iki ya da daha fazla birbiriyle rekabet eten açıklamanın ana hatlarını çizer ve sonra her biri için kanıt sunarak hangisinin daha güçlü olduğunu görmek üzere onları bir anlamda "kafa kafaya" getirir. Daha başkaları da çoğunlukla toplumsal kuramdan ya da önceki araştırmalardan türetilmiş olan mevcut bir açıklamayı alır ve onu yeni bir konuyu, ortamı ya da bir grup insanı açıklamak için genişletir. Amaç, açıklamanın ne kadar iyi dayandığını görmek ve değiştirilmeye gereksinimi olup olmadığını veya yalnızca belirli koşullarda işlemekle sınırlı olup olmadığını anlamaktır.

Örneğin Lee, Farrell ve Link (2004) "temas hipotezi"ni yeni bir alanı, ABD kentlerindeki evsiz insanları açıklamak için genişletti. Toplumsal araştırmacılar, temas hipotezini özellikle de ırklar arası ilişkiler konusunda 1950'lerden beri incelemektedir. Bu hipotez, önyargı ve olumsuz tavır derecesini, insanların bir "dış gruba" karşı olumsuz görüşler benimsemesinin nedeninin cehalet ve olumsuz örnekler

Tanımlayıcı araştırma Asıl amacın kelimeler ya da sayıları kullanarak "bir resim çizmek" ve bir profil, türlerin bir sınıflandırması ya da kim, ne zaman, nerede ve nasıl gibi soruları yanıtlamak için basamakların ana hatlarını oluşturmak olduğu araştırmadır.

Açıklayıcı araştırma Ana amacın olayların neden gerçekleştiğini açıklamak ve kuram oluşturmak, ayrıntılandırmak, genişletmek ya da test etmek olduğu araştırmadır.

olduğunu söyleyerek açıklamaktadır. İnsanlar bir kez dış grubun üyeleriyle temasa geçip onları tanıdığında, cehaletlerini ve olumsuz örneklerini daha olumlu görüşlerle değiştirirler. Bu hipotez, "Neden insanlar dış gruplara karşı olumsuz duygular besler?" sorusunu "temas eksikliğinden" diye yanıtlamaktadır. Pek çok çalışma hipotezi incelemiş, belirli temas koşullarına ve bir dış grubun tehdit edici olarak görülme derecesine bakmıştır.

Lee, Farrell ve Link (2004), evsiz insanlardan etkilenmenin 14 ölçütünü dahil ederek temas fikrini genişletti. Bunlar, bilgi sahibi olmaktan (örn. makaleler, televizyon) kişisel gözleme, kişisel etkileşimden kendisi evsiz kalmış olmaya ya da aile üyelerinden birinin evsiz olmasına kadar uzanıyordu. Ayrıca evsizlerle ilgili görüşler için kapsamlı ölçütler geliştirdiler. Bunlar arasında insanların neden evsiz kaldığıyla ilgili inançlar, olumlu duygular, evsizleri tehlikeli olarak görme, empati besleme ve evsiz insanların haklarını destekleme yer alıyordu. 1990'da ABD'nin 200 metropoliten bölgesinde rastlantısal örneklemle seçilmiş 1.388 yetişkine uygulanan telefonla tarama verilerini kullanarak temas hipotezini açıkça destekleyen kanıtlar buldular. Evsizlerle daha fazla temas kuran ve daha yakın türlerde temas kuran insanların, çok az teması olan ya da hiç olmayan insanlara göre evsizleri destekleme olasılığı daha yüksekti. Ayrıca evsizler hakkındaki görüşlerde kişinin ırkı, yaşı, eğitim düzeyi ve politik ideolojisine dayalı bazı farklılıklar buldular.

Christian ve Lapinski (2003), 11 Eylül 2001'de New York Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırıdan sonra lise öğrencilerinin Müslümanlara yönelik tavırlarıyla ilgili bir çalışmada temas hipotezini kullanarak açıklayıcı araştırma yürüttü. Yazarlar, terörist saldırıdan altı ay sonra Ortabatı Amerika'da iki lisede hiçbiri Müslüman olmayan 132 öğrenciye tarama yaptı. Müslümanlarla kişisel teması, İslam'a ve çeşitli dinlere dair bilgilerini ve kitle iletişim araçlarının kullanımının yanı sıra Müslümanlara yönelik tavırları ve olumsuz Müslüman basmakalıp tiplerinin onaylanıp onaylanmadığını ölçtüler. Yazarlar, temas hipotezine uygun olarak, İslam hakkında en fazla bilgiye sahip olan ve Müslümanlarla kişisel teması olan ya da Müslüman arkadaşları bulunan öğrencilerin en az düşmanca tavır benimseyenler ve olumsuz basmakalıp tipleri en az onaylayanlar olduğunu ortaya koydu. Medyayı (özellikle televizyonu) daha fazla kullanan ve konuları anne-babalarıyla tartışan çocuklarda biraz daha düşük olumsuz tavırlar olmakla birlikte, medyanın ve anne-babaların etkisi zayıftı. Bunun aksine, doğrudan kişisel temasın çok güçlü bir etkisi vardı. Temas hipotezi, pek çok yeni duruma uygulanarak genişletilen güçlü bir açıklama örneğidir. Başka bir temas hipotezi çalışmasında, McLaren (2003) bir *ikincil analiz* yürüterek (11. Bölümde tartışılmaktadır) daha önce 1997 Eurobarometer taramalarında toplanan verileri istatistiksel olarak inceledi. 17 Avrupa ülkesinde göçmenlerle temasın göçmen-karşıtı önyargıyı azalttığını buldu. Bunlar ve temas hipotezi üzerine farklı gruplarla, konularla, konumlarla ve durumlarla inceleme

yapan pek çok başka çalışma, bu tezin dışgrup üyeleriyle ilgili düşmanca davranışların ve olumsuz basmakalıp tiplerin kaynaklarının (ve bunların azaltılmasının yollarının) bir açıklaması olarak genellenebilirliğini güçlendirmiştir.

Araştırmanın Zaman Boyutu

Toplumsal araştırmanın başka bir boyutu, zamanın ele alınışıdır. Zaman boyutunun farkında olmak, sizin araştırma yürütmenize ya da okumanıza yardımcı olacaktır , çünkü farklı araştırma soruları ya da konuları zamanı farklı biçimlerde içerir.

Bazı çalışmalar tek bir sabit zaman noktasının bir enstantanesini verir ve sizin onu ayrıntılı biçimde analiz etmenize olanak sağlar. Başka çalışmalar olayları, kişileri ya da toplumsal ilişkileri zaman zarflarında izlemenizi sağlayan hareketli resimler sunar. Nicel araştırma iki gruba ayrılır: zamanda tek bir nokta (kesitsel araştırma) karşısında birden çok zaman noktası (uzun dönemli araştırma). Nicel araştırma büyük bir olaylar, insanlar ya da birimler grubuna bakar ve kısıtlı sayıda özelliği ölçer. Aksine, bir örnek olay çalışması nitel yöntemler gerektirir ve kısıtlı bir zaman zarfında bir ya da birkaç örnek olay üzerinde odaklanır.

Kesitsel Araştırma. Sosyolojik araştırmaların çoğu toplumsal dünyaya bir enstantane yaklaşımı benimser. **Kesitsel araştırma**da, araştırmacılar zamanda bir noktada gözlem yapar. Kesitsel araştırma çoğunlukla en basit ve en az masraflı alternatiftir. Dezavantajı, toplumsal süreçleri ya da değişimi yakalayamamasıdır. Kesitsel araştırma incelemeci, tanımlayıcı ya da açıklayıcı olabilir; ama en çok araştırmaya tanımlayıcı bir yaklaşımla tutarlıdır. Kesitsel araştırmaya bir örnek, McCabe (1992) tarafından yürütülen üniversite öğrencilerinin kopya çekmesiyle ilgili tanımlayıcı çalışmadır.

Uzun Dönemli Araştırma. **Uzun dönemli araştırma**yı kullanan araştırmacılar insanların ya da diğer birimlerin birden fazla zaman noktasındaki özelliklerini inceler. Çoğunlukla kesitsel araştırmadan daha karmaşık ve masraflıdır, ama aynı zamanda daha güçlüdür, özellikle de araştırmacılar toplumsal değişimle ilgili sorulara yanıt arıyorsa. Tanımlayıcı ve açıklayıcı araştırmacılar uzun dönemli yaklaşımlar kullanır. Şimdi uzun dönemli araştırmanın üç türünü ele alacağız: zaman dizisi, panel ve kuşak.

1. Zaman dizisi araştırması, bir grup insan ya da başka birimlerle ilgili aynı tip bilginin birden çok zaman diliminde toplandığı bir uzun dönemli çalışmadır. Araştırmacılar birimlerin özelliklerinde süreklilik ya da değişiklilik gözlemleyebilir ya da koşulları zaman içinde izleyebilir.

Zaman dizisi verilerinden alınan bilgiler çok aydınlatıcı olabilir. Örneğin,

1910 yılından itibaren ABD doğum oranıyla ilgili zaman dizisi verileri (Şekil 2.1), kadın başına düşen doğum sayısının nasıl 1920'lerde durmadan düştüğünü, 1930'larda ve 1940'ların başında düşmeye devam ettiğini, ama II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra (1945) keskin biçimde yön değiştirdiğini göstermektedir. 1950'lerden 1960'lara kadar bebek patlaması olarak adlandırılan dramatik yükselişe geçmiş ve sonra tekrar düşerek 1970'lerde istikrarlı hale gelmiştir. Zaman dizisi, başka türlü kolay kolay görülmeyen değişiklikleri açığa çıkarabilir. Örneğin Higher Education Research Institute (2004), 1967 yılından beri üniversitelerde uygulamalı araştırmalarda kullanılmak üzere Amerikan üniversitelerine giren öğrencilerden alınan büyük örneklemlere uygulanan yıllık tarama verilerini toplamaktadır. Kendileri için hangi değerin çok önemli olduğu sorusuna yanıt veren öğrencilerin yüzdesiyle ilgili zaman dizisi sonuçları (Şekil 2.2) 1960'larla 1970'ler arasında önceliklerin açıkça tersine döndüğünü göstermektedir. Öğrenciler anlamlı bir yaşam felsefesi geliştirmeyi bırakıp bunun yerine maddi-mali başarıya yönelmiştir.

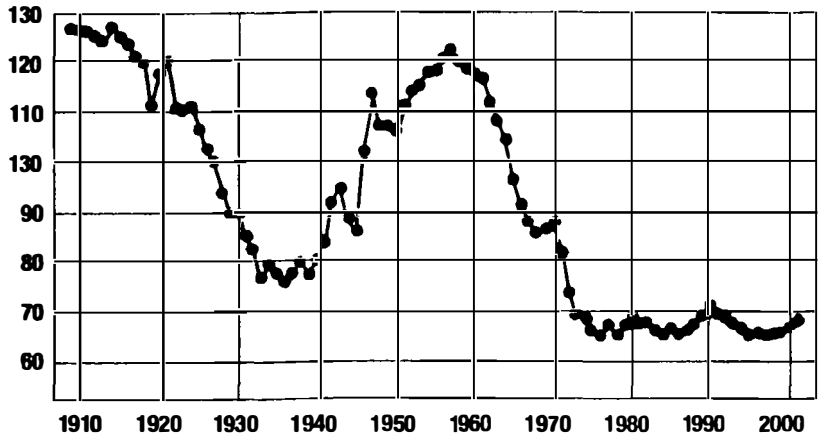
Zaman dizisi pek çok başlık için kullanılır. Örneğin Skog (2003), Kanada'da 1950'den beri alkol tüketimi düzeyinin, düşme ya da araba kazası gibi ölümcül kazaların sayılarıyla ilişkili olduğunu belgelemiştir. Davis (1992), zaman dizisi verilerini kullanarak 1972-1987 yılları arasında 42 başlıkta (örn. suç, ifade özgürlüğü, politika, ırk, din ve cinsiyet/cinsellik) Amerikan politik toplumsal tavırlarında daha liberal konumlara doğru genel bir yönelimin olduğu bir değişimi göstermiştir. Pettit ve Western (2004) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde 1964-1997 yılları arasında Siyah ve Beyazlar arasındaki hapse girme oranları üzerine yürütülen bir zaman dizisi çalışması, 1980'lerde hapse girme oranlarında büyük bir artış (yüzde 300) yaşanırken, Afrika kökenli Amerikalı erkeklerin hapse girme olasılığının Beyazlarınkine oranla altı ile sekiz kat daha fazla olduğunu ortaya koydu. Üniversiteye gtimeyen genç Siyah erkeklerin hapse girmesi olasılığı daha yüksekti; neredeyse her üç kişiden biri, demir parmaklıkların arkasında bir süre kalıyordu ve bu oran liseyi bitirmeyi başaramayan Siyah erkeklerde iki katına çıkıyordu.

2. Panel çalışması, güçlü bir uzun dönemli araştırma türüdür. Zaman dizisi araştırmasından daha zor yürütülür. Bir panel çalışmasında, araştırmacı tamamen aynı insanları, grubu ya da kurumu farklı zamanlarda gözlemler. Panel araştırmasının yürütülmesi zordur ve çok masraflıdır. İnsanları zaman içinde izlemek genellikle

Kesitsel araştırma Zamanda tek bir noktada pek çok örnek olay üzerine bilgileri inceleyen her türlü araştırmadır.

Uzun dönemli araştırma Zamanda birden fazla noktada birçok birim ya da örnek olayla ilgili bilgileri inceleyen her türlü araştırmadır.

Zaman dizisi araştırması Bilgilerin birden çok zaman diliminin her birinde farklı örnek olaylar ya da kişilerle ilgili olabildiği uzun dönemli araştırmadır.

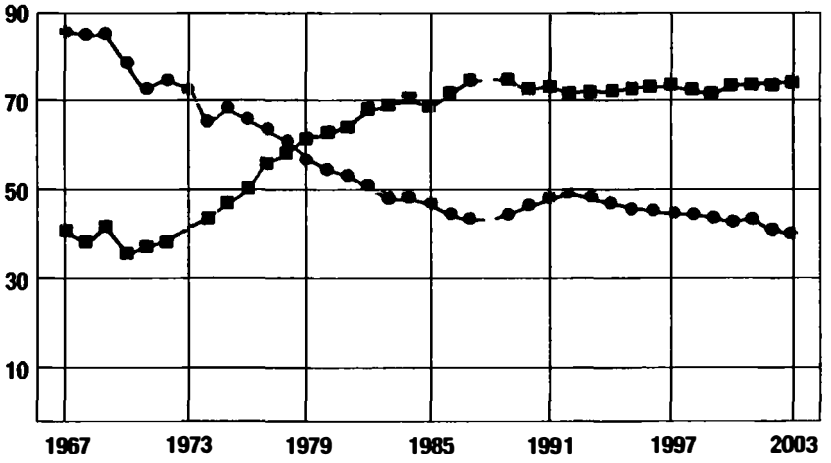

ŞEKİL 2.1 Amerika Birleşik Devletleri Doğum Oranı (15-44 yaşlan arasında 1.000 kadın başına doğum) 1910-2000
Kaynak: Yazar tarafından ABD nüfus sayımı verilerinden hesaplanmıştır.

güçtür , çünkü bazı insanlar ölür ya da yerleri belirlenemez. Yine de iyi tasarlanmış bir panel çalışmasının sonuçları çok değerlidir. Kısa süreli panel çalışmaları bile belirli bir yaşam olayının etkisini açıkça gösterebilir.

Bu üç örnek panel çalışmalarının değerine iyi bir örnektir. Muriel Egerton (2002), Büyük Britanya'da gençler arasında sivil kuruluşlarda yer alma (yani kiliseler, sendikalar, çevreci gruplar, politik partiler, kadın grupları, okul aile birlikleri ve spor kulüplerinde gönüllü olarak çalışma ve katılımcı olma) ile yüksek öğrenim arasındaki ilişkiyi inceledi. Yazar, kuramsal toplumsal sermaye kavramını kullandı (yani diğer insanlarla toplumsal bağların bulunması). Toplumsal sermaye eğitim tarafından güçlendirilir, öyle ki daha fazla eğitim almak bir kişinin toplumsal ağını genişletir ve onu daha merkezi bir konuma oturtur. Çalışmada kullanılan veriler, ulusal bir örneklemdeki aynı kişilere yıllık olarak uygulanan ve örgütlenmelere üyelikleriyle ve buralardaki etkinlikleriyle ilgili sorular içeren bir araştırma olan dokuz yıllık Britanya Haneleri Panel Çalışmasından (1991-1999) geliyordu. Egerton insanlara yüksek öğrenime girmelerinden önceki yılda, 17 ya da 18 yaşında, ve sonra yüksek öğrenimin tamamlandığı yılda, 22 ya da 23 yaşlarında gözlemliyordu. Ayrıca bu kişilerin yüksek öğrenimden önceki ve sonraki toplumsal yükümlülük düzeylerini

Panel çalışması Bilginin birkaç farklı zamanın her birinde aynı olaylar ya da insanlar hakkında olduğu uzun dönemli araştırmadır.

ŞEKİL 2.2 ABD Üniversitelerinde Birinci Sınıftaki Öğrencilerin Değer Öncelikleri 1967-2003

Kaynak: Higher Education Research Institute (2004). Recent findings, Şekil 4. <www.gseis.ucla.edu/heri/findings.html> adresinden 25 Eylül 2004 tarihinde alınmıştır.

birbiriyle ve yüksek öğrenim görmeyen genç insanlarınkiyle karşılaştırdı. Aynı insanlarla ilgili bilgileri altı ile sekiz yıl arasında izleyerek, zaman içindeki üyeliklerine ve etkinlik düzeylerine bakabildi. Çok az kişi birden fazla örgütlenmede etkindi, bu yüzden hiç örgütlenmede yer almama, bir ya da daha fazla örgütlenmede yer alma üzerine ve örgütlenmede olanlar için de üye olma ya da etkin katılımcı olma üzerine odaklandı. Yüksek okula giren gençlerin eğitimine devam etmeyen gençlere göre, yüksek okuldan önce bir örgütlenmede etkin olmuş olma eğilimi gösterdiğini buldu. Ayrıca yüksek öğrenimi tamamladıktan hemen sonra bu etkinlikte hafif bir azalma olduğunu fark etti, çünkü bu yıl yeni toplumsal gruplar, coğrafi hareketlilik ve meslek değişiminin gerçekleştiği bir geçiş yılıdır, ancak bir iki yıl sonra tekrar düzeliyordu. Eğitimin spor kulüpleri ve sosyal kulüplerdeki etkinlik üzerinde az etkisi olduğunu, ama sivil ve dinî örgütlenmelerdeki etkinliği ve etkinlik toplamını artırdığını ortaya koydu. Yüksek öğrenimden önce etkin olan kişiler profesyonel ailelerden gelme eğilimi taşıyordu ve etkinlikleri daha az değişiyordu. Profesyonel olmayan ailelerden gelenlerde ise etkinlik daha fazla artış gösteriyordu. Görünüşe göre yüksek öğrenim sırasında yeni değerler ya da toplumsal ağlar ediniyorlardı. Genelde, meslek sahibi ailelerden gelen gençler, işçi ailelerinden ya da şirket yöneticilerinin ailelerinden gelenlere göre daha etkindi. Görünen o ki müdürler kendi şirketleri içindeki gayriresmî toplumsal ağlara güvenme eğilimi gösterirken meslek sahipleri, kamu hizmetini desteklemekle ya da cemaate katkıda bulunmakla ilgilenen resmî

sivil örgütlenmeleri de kapsayan daha geniş toplumsal ağlar geliştirmektedir.

M. Kent Jennings ve Vicki Zeitner (2003) de sivil yükümlülüğü inceledi, ama onlar Amerikalılar arasında Internet kullanımının sivil yükümlülüğü nasıl etkilediği üzerine odaklandılar. Kesitsel verilerin Internet kullanıcılarının sivil yükümlülük düzeylerinin daha yüksek olduğuna işaret ettiler. Ancak daha eğitimli kişiler Interneti daha fazla kullanıyor ve sivil örgütlenmelerde daha fazla yer alıyordu. Geçmişteki çalışmalar Internet kullanımındaki artışın zaman içinde bir kişinin sivil yükümlülük düzeyini etkileyip etkilemediğini söyleyemiyordu. 1965 yılında lise son sınıfta okuyan ve daha sonra 1973, 1982 ve 1997'de tekrar incelenen kişilere (o sırada artık ellili yaşlarındaydılar) uygulanan bir taramadan derlenen verileri kullanarak araştırmacılar, Internet kullanımından önceki ve sonraki sivil yükümlülük düzeylerini ölçebildi. Internet 1982'den önce kullanılabilir değildi, ama 1997'de yaygın şekilde kullanılıyordu. Hem daha önce görüşme yapılan kişiler hem de onların çocuklarına tarama uygulandı. Sivil yükümlülük ölçütüne geniş bir davranışlar ve tavırlar yelpazesi dahildi. Genel olarak yazarlar, Internet'in kullanılabilirliğinden önce daha fazla sivil örgütlenmede yer alanların Internet'i kullanması olasılığının daha yüksek olduğunu ve Internet'i kullanan insanların da Internet kullanmaya başladıktan sonra sivil yükümlülüklerini artırdığını buldular. Panellerde 1965'ten beri yer alan ve artık ellili yaşlarında olanlar arasındaki Internet kullanıcıları Internet'i benimsedikten sonra her türlü sivil yükümlülüklerini artırırken, Internet kullanan çocuklarının gönüllü olması ya da kendi yerel cemaatleriyle ilgilenmeleri olasılığı daha düşüktür. Internet kullanmama karşısında Internet kullanımı, yaşlı kuşağın sivil yükümlülük düzeylerini genç kuşağa göre, özellikle de Internet'i kamu meselelerini takip etmekten başka amaçlarla kullanan genç kuşak Internet kullanıcılarına göre daha fazla artırmaktadır.

Susan Mayer (2002) de mahalleler arasındaki ekonomik eşitsizliğin okul eğitimi üzerindeki etkisini incelemek için bir panel tasarımını kullanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik eşitsizlik ve mahalleler arasında gelire göre bölünme artarken eğitim oranlarının aynı kaldığını gözlemledi. Eğitimin gittikçe birbirinden ayrılan yüksek gelirli ve düşük gelirli mahalleler arasında fark gösterip göstermediğini merak etti ve farklı kuramların, mahalleler arası eşitsizlik arttıkça eğitimde bir artış ya da düşüş olacağı kestiriminde bulundu. Zaman içinde mahalleleri (tekil bireyleri değil) izlemek için ABD nüfus sayımı verilerini ve diğer verileri analiz etti ve her bir mahallede okula devamlılık oranlarının yanı sıra aile geliri düzeylerinin benzerliğine baktı. Bir mahalleyi çevresindeki diğer mahallelerle zamanda üç noktada karşılaştırarak eşitsizliği inceledi: 1970, 1980 ve 1990. Mahalleyi birim olarak kullanarak, mahalleler arası eşitsizlikteki artışın, yüksek gelirli mahallelerde eğitimin iyileşmesiyle sonuçlandığını, ama düşük gelirli mahallelerdeki çocuklar için eğitimde düşüş yaşandığını buldu. Yani, mahalleler arası ekonomik eşitsizlikteki

artış zaman içinde yüksek gelirli ve düşük gelirli mahallelerdeki çocuklar için karşıt etkiler yaratıyordu; yüksek gelirli mahallelerdeki çocuklar daha fazla eğitim alma eğilimi gösterirken düşük gelirli olanlar daha az eğitim alma eğilimi gösteriyordu.

3. **Kuşak çalışması,** panel çalışmasına benzer ama tamamıyla aynı kişileri gözlemlemek yerine, belirli bir zaman zarfında benzer yaşam deneyimini paylaşan bir insan kategorisi incelenir. Kuşak analizi "açıkça makroanalitiktir", yani araştırmacılar kategoriyi bir bütün olarak inceleyerek önemli özelliklerine bakar (Ryder, 1992: 230). Odak kuşak ya da kategori üzerindedir, belirli bireyler üzerinde değil. Genellikle kullanılan kuşaklar tümü aynı yılda doğmuş kişileri (*doğum kuşağı* denir), tümü aynı anda işe alınmış kişileri, tümü bir ya da iki yıl zarfında emekli olan kişileri ve belirli bir yılda mezun olan kişileri kapsar. Panel çalışmalarının aksine, araştırmacıların kuşak çalışmaları için tamamen aynı kişilerin yerini belirlemesi gerekmez. Yalnızca ortak bir yaşam olayı yaşamış olanları belirlemeleri gerekir.

İki örnek, kuşak çalışmalarının değerini örneklemektedir. Morgan (1998), kadın ve erkek mühendisler arasında kazanç uçurumuna yol açanın kadınların kariyerlerinin ilerlemesinin önündeki "görünmez bir tavan" mı, yoksa kuşak mı olduğunu anlamak istiyordu. 1971'den sonraki ya da 1988-1992'ye kadar pek çok üniversite mezuniyet kuşağından kadın ve erkek mühendislerin kazanç verilerini inceledi. Kadınların kazançları geçmiş kuşaklarda daha düşüktü ve yakın dönem kuşaklarındaki kadınlar daha az kazanıyordu , çünkü kıdemli değillerdi. Yazar, yakın dönem kuşaklarında hiçbir cinsiyet uçurumu bulmadı ve ücretin kadınların kariyerinin uzunluğundan çok ne zaman çalışmaya başladığından etkilendiğini öne sürdü. Temel bir bulgu, kazançlardaki genel bir cinsiyet uçurumunun görünmez bir tavandan çok kuşak ya da son yıllardaki pek çok kadın mühendisten kaynaklandığı oldu.

Wilhelm (1998), farklı kuşaklardan Amerikalılar arasındaki birlikte yaşama kalıplarına baktı. 1943 ile 1964 arasında doğan 1.187 yetişkin ABD vatandaşına uygulanmış tarama verilerini kullandı ve üç doğum kuşağına baktı: 1943-1950, 1951-1957 ve 1958-1964. Birlikte yaşamanın üç belirtisi olduğunu buldu: politik etkinlik, dinî inançların olmaması ve yakın doğum kuşaklarında bulunmak. Belirli etkenler (örn. dinî inançsızlık ve politik olarak etkin olma) erken kuşaklarda önemli belirtilerdi, ama sonraki kuşaklardan insanların etkenlerden bağımsız olarak birlikte yaşaması olasılığı daha yüksekti. Vardığı başlıca sonuç, bir zamanlar erken kuşakların birkaç bölümünde görece az rastlanır bir davranışın yayıldığı ve sonraki kuşaklardaki nüfusun çoğu kesimi için bir yaşam tarzı seçeneği haline geldiği oldu.

Örnek Olay İnceleme Araştırması. Kesitsel ve uzun dönemli araştırmada bir araştırmacı pek çok insan ya da birimin özelliklerini ya zamanda tek bir noktada ya da farklı zamanlarda inceler. Her ikisinde de bir araştırmacı pek çok örnek olaydaki çoğunlukla sayılarla ifade edilen bir ortak özellikler kümesini inceler. **Örnek olay**

inceleme araştırmasında, belirli bir süre içinde az sayıda olayın pek çok özelliğini derinlemesine inceler. Örnek olaylar bireyler, gruplar, kurumlar, hareketler, olaylar ya da coğrafi birimler olabilir. Veriler çoğunlukla daha ayrıntılı, çeşitli ve kapsamlıdır. Çoğu az sayıda örnek olay hakkında nitel verileri kapsar. Nitel araştırma ve örnek olay araştırması aynı değildir, ama "nitel araştırmaların neredeyse tümü derinlemesine, ayrıntılı örnek olay bilgilerine dayalı temsiller oluşturmaya çalışır" (Ragin, 1994a: 92)[12].

Bir örnek olay çalışmasında, bir araştırmacı yoğun olarak bir ya da iki örnek olayı araştırabilir ya da kısıtlı sayıda örnek olayı birçok etken üzerine yoğunlaşarak karşılaştırabilir. Örnek olay çalışması, *sayımla* tümevarım yerine *analitik* mantığı kullanır. Burada araştırmacı bir konuyu örneklemek için dikkatle bir ya da birkaç olay seçer ve bu olayı (ya da olayları) ayrıntılı biçimde analitik olarak inceler. Örnek olayın özel bağlamını ele alır ve parçalarının nasıl yapılandığını inceler. Bu, araştırmacının pek çok birim ya da olayla ilgili veri topladığı ve sonra sayılar yığınında kalıplar aradığı uzun dönemli çalışmalarla karşıtlık oluşturur. Araştırmacı pek çok birim ya da olayda daha çok ortalamalar ya da kalıplar arar[13].

Örnek olay çalışmaları araştırmacıların mikro düzeyi, ya da tekil bireylerin eylemlerini, makro düzeye, ya da büyük ölçekli toplumsal yapılara ve süreçlere bağlamasına yardımcı olur (Vaughan, 1992). "Örnek olay incelemesinin mantığı, genel toplumsal güçlerin belirli ortamlarda sonuçları nasıl biçimlendirdiği ve ürettiğiyle ilgili nedensel bir argümanı kanıtlamaktır" (Walton, 1992b: 122). Örnek olay inceleme araştırması bir olayın sınırları ve tanımlayıcı özellikleriyle ilgili sorular ortaya atar. Bu tür sorular yeni düşünce ve kuram geliştirmeye yardımcı olur. "Örnek olay incelemeleri büyük olasılıkla en iyi kuramı üretir" (Walton, 1992b: 129).

Araştırmacılar, örnek olay verilerini belirli bir dönem boyunca toplar. Veriler aylar, yıllar ya da onyıllar boyunca toplanabilir. Walton'un (1992a) *Western Times and Water Wars* (Batı Zamanları ve Su Savaşları) adlı çalışması, Owens Valley, Kaliforniya'daki bir topluluğun örnek olay incelemesidir. Walton, "küçük bir örneğin merceğinden büyük bir öykü anlatmaya çalıştım" demiştir (s. xviii). Topluluk, temel kaynağını (su) ve kaderini denetlemeye çalışırken toplumsal protesto yürütüyordu. Protesto, 100 yılı aşkın bir süre farklı biçimler alarak aralıklarla devam etti. Walton doğrudan gözlem, resmî ve gayriresmî görüşmeler, nüfus sayımı istatistikleri, haritalar, eski fotoğraflar ve gazeteler, çeşitli tarihsel belgeler ve resmî kayıtları içeren çok

Kuşak çalışması Bir zaman zarfında ortak bir deneyimi paylaşan insanlar ya da olaylar kategorisiyle ilgili bilgilerin birbiri ardınca gelen zaman dilimleri boyunca izlendiği uzun dönemli araştırmadır.

Örnek olay inceleme çalışması Büyük miktarda bilginin derinlemesine incelenmesidir.

çeşitli veri biçimleri kullandı.

Çoğu örnek olay incelemesi nitel bir yaklaşım kullanır ve 1. Bölümde örnek olarak verilen Sofia Villenas'ın (2001) Meksikalı kadınlar üzerine Kuzey Carolina'da küçük bir kasabadaki 21 Latin Amerikalı topluluk üyesiyle yürüttüğü çalışma, bir örnek olay incelemesidir.

2002 yapımı ödüllü *Piyanist* filmini, Wladyslaw Szpilman ve Polonya'nın Varşova kentindeki 1943 Yahudi ayaklanmasıyla ilgili olan filmi görmüş olabilirsiniz. Einwohner (2003), toplumsal hareket kuramını incelemek üzere 1943 Yahudi ayaklanmasıyla ilgili bir tarihsel örnek olay incelemesi yaptı. Toplumsal hareket kuramında önemli bir düşünce, politik fırsat yapısıdır (PFY); buna göre PFY "açıldığında" bir hareketin oluşması ya da başarılı olması olasılığı yükselir ve pek çok etken bir açılışa neden olabilir. Ancak 1943 Yahudi ayaklanmasında bu olmadı.

Toplumsal hareket kuramı, ayrıca, belirli eylemleri gerçekleştirmenin ya da belirli eylemleri gerçekleştirmenin bir harekete getirdiği maliyetlerin artması olarak tanımlanan tehditin de farkındadır. Einwohner, ayrıca, kuramdan üçüncü bir kavramı kullandı, "motivasyon çerçevesi". Bir hareketin "çerçevesi", hareketteki insanların bir şey hakkında düşünme ve onu algılama biçimlerine işaret eder; bir "motivasyon çerçevesi" insanların eyleme geçmek için kabul edilebilir nedenler ya da ahlaki gerekçeler olarak algıladığı şeylerdir.

1943'teki Varşova gettosu özel örneğinde, hiç fırsat yoktu. Günlükleri ve tarihsel raporları inceleyen Einhower, büyük tehdit barındıran bir durum olduğunu belgeledi. Ayaklanma ancak insanlar ezici iktidar ve sistematik bir Nazi yok etme politikasıyla yüz yüze olduklarının farkına vardıkları için ölümlerinin kaçınılmaz olduğunu anladığında gerçekleşti. Mücadele ederek ölmeyi tek onurlu seçenek olarak yeniden tanımlayan yeni bir motivasyon çerçevesi oluşturdular. Kısacası, insanların düşüncesi umutsuz bir ayaklanmada öldürülmeyi –hem kendileri hem de tüm Yahudi halkı için- en yüce, onurlu eylem olarak görmeye doğru değişti. Böylece, ayaklanma hareketi bir fırsattan değil, tamamen fırsat yokluğundan ve büyük tehditten doğdu. Tümüyle umutsuz bir durumda en iyi eylemin kitlesel olarak yeniden tanımlanmasına dönüştü. Araştırmacıların zamanı nasıl kullandığının bir resmi için Şekil 2.3'e bakın.

Veri Toplama Teknikleri

Bu kısım başlıca veri toplama tekniklerinin kısa bir genel değerlendirmesidir. Sonraki bölümlerde bu teknikleri ayrıntılarıyla okuyacak ve onları nasıl kullanacağınızı öğreneceksiniz. Teknikler, iki kategoriye ayrılabilir: *nicel*, sayılar biçiminde veri toplama, ve *nitel*, kelimeler ya da resimler biçiminde veri toplama. Belirli soru ya da başlık türlerini ele alırken bazı teknikler daha etkilidir. Bir araştırma

sorusunu uygun bir veri toplama tekniğiyle eşleştirmek için beceri, pratik ve yaratıcılık gerekir.

Nicel Veriler

Deneyler. **Deneysel araştırma**, doğa bilimi araştırmalarında bulunan mantığı ve ilkeleri kullanır (deneysel araştırmayla ilgili olarak 9. Bölüme bakın). Deneyler laboratuvarlarda ya da gerçek hayatta yürütülebilir. Çoğunlukla görece az sayıda insanı ilgilendirir ve iyi odaklanmış bir soruyu ele alırlar. Deneyler, en çok açıklayıcı araştırma için etkilidir.

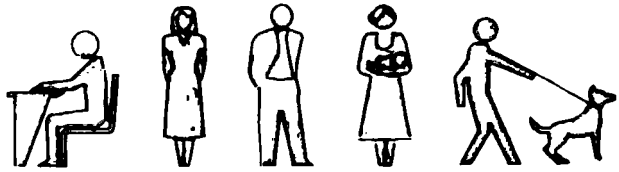
Çoğu deneyde, araştırmacı incelenen insanları iki ya da daha fazla gruba ayırır. Sonra her iki gruba da aynı şekilde davranır, yalnız bir gruba ilgilendiği bir koşul verilir, ama diğerine verilmez: "müdahale". Araştırmacı her iki grubun da tepkilerini kesin biçimde ölçer. Her iki grup için de ortamı denetleyerek ve yalnızca birine müdahale ederek araştırmacı, grupların tepkilerinde herhangi bir farklılığın yalnızca müdahaleye bağlı olduğu sonucuna varabilir.

Patrick ve çalışma arkadaşları (2004) bir saha ortamında uygulamalı bir deney tanımladı. Bir yıl süren özel bir program dahilinde tütün ya da alkol bulundurma suçundan suçlu bulunan genç suçlular rastlantısal olarak şu dört seçenekten birine atandı: (1) *Gençlik sorumluluğu* –Suçlu zararı öder, bir uyuşturucu ve alkol bilinci kursuna katılır, kamu hizmeti yapar, hapishanedeki birini ziyaret eder ve bir makale yazar. Ebeveynlerden biri sürecin büyük bölümünde gence eşlik eder. Eğer bir yıl boyunca iyi hali görülürse suç, gencin sicilinden silinir. (2) *Gençlik mahkemesi* –Bir grup başka gencin huzurunda gerçekleşen mahkemevari bir duruşma. Çoğu suçlu 8 saat danışmanla görüşmeye, 10 ile 20 saat arasında kamu hizmetine mahkum edildi ve bir makale yazmak zorunda tutuldu; bir yıl iyi halinin görülmesi durumunda suç gencin sicilinden siliniyordu. (3) *Sulh mahkemesi* -Çoğu mahkumiyetin para cezası ve bir hâkim tarafından sert bir biçimde uyarılmak olduğu ve sicilde kalıcı olan geleneksel bir mahkemedir. (4) *Eğitim grubu* –Kısa bir görüşme, gönüllü hizmet listesi ve bir kısa filmin izlenmesiyle bir yıl iyi halinin görülmesi durumunda suçun gencin sicilinden silinmesi.

Alan Gerber ve Donald Green ile meslektaşları, bir dizi deneyde oy kullanmayı artıran etkenleri inceledi. Bir deneyde (Gerber ve Green, 2000a), seçimden kısa süre önce Conneticut'taki Hamden banliyösünde rastlantısal olarak 25 sokak seçtiler ve insanlara oy kullanmaları çağrısı yapan basılı kartları evlere yerleştirdiler. Eşleştirilen bir diğer 25 sokaktan oluşan "kontrol grubu" için hiçbir şey yapmadılar. Sonra insanların seçimde oy kullanıp kullanmadığını ölçtüler. Kartları alanlardan bir

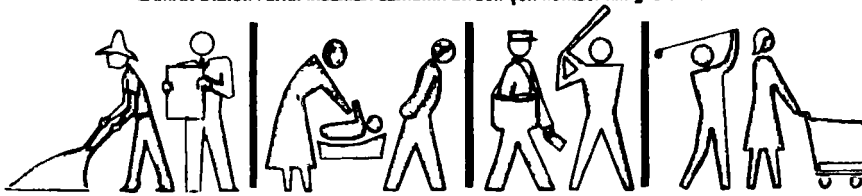
Deneysel araştırma Araştırmacının bazı araştırma katılımcıları için koşulları değiştirip diğerleri için değiştirmediği ve sonra bir farklılık yaratıp yaratmadığını görmek için grup tepkilerini karşılaştırdığı araştırmadır.

KESİTSEL: Zamanda tek bir noktada bir insan topluluğunu gözlemleme.

Şubat 2006

ZAMAN DİZİSİ: Farklı insanları zamanın birden çok noktasında gözlemleme.

1950 1965 1980 1995

PANEL: Tamamen aynı kişileri zamanın iki ya da daha fazla noktasında gözlemleme.

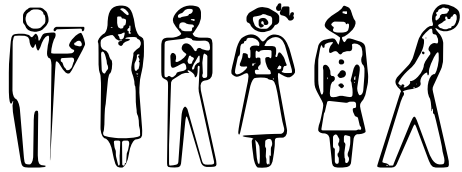
1985 1995 2005

KUŞAK: Bir deneyimi paylaşan insanları zamanın iki ya da daha fazla noktasında gözlemleme.

Evlilik 1982 1982 2002

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: Küçük bir kümeyi zaman içinde yoğun biçimde gözlemleme.

2002 → 2005

ŞEKİL 2.3 Toplumsal Araştırmada Zaman Boyutu

politik partiyle ilişkili olmayan kişilerin oy kullanması olasılığının daha yüksek olduğunu buldular. Başka bir deneyde (Gerber ve Green, 2000b), New Haven, Conneticut'ta 1998 yılında kişisel görüşme, telefonla görüşmeler ve doğrudan postayla insanları oy kullanmaya teşvik ettiler; bazı insanlar oy kullanmaları için hiçbir çağrı almazken bazıları bir, bazıları da birden fazla çağrı aldı. Araştırmacılar, yüz yüze temasın oy kullanmayı yüzde 9'dan fazla artırdığını, postanın yüzde 1'den az artırdırdığını ve telefonla bağlantının oy kullanmaları için çağrı almayan kontrol grubu üzerinde hiçbir etkisi olmadığını buldu. Üçüncü bir tamamlayıcı deneyde (Gerber, Green ve Shachar, 2003), New Haven, Conneticut'ta 1999 yılındaki bir seçime baktılar ve 1998 yılında kendileriyle bağlantı kurulan ve oy kullananların 1999 yılında oy kullananların oy kullanma olasılığının bulunup bulunmadığını sordular. 1998 yılında bağlantı kurulan ve oy kullananların, 1999 yılında da tekrar oy kullanma olasılığının daha yüksek olduğunu buldular.

Taramalar. Araştırmacılar, insanların inançlarını ya da fikirlerini öğrenmek için pek çok araştırma durumunda (örn. deneyler, saha araştırması) anketler ya da görüşmelerden yararlanır. **Tarama araştırmasında**, çok sayıda insanın geçmişi, davranışları, inançları ya da tavırları ile ilgili bilgi toplamak için yazılı bir anket formu ya da resmî görüşme kullanırlar (tarama araştırması ile ilgili olarak bkz. 10. Bölüm). Çoğunlukla, çok sayıda insana kısa bir süre zarfında düzinelerce soru sorarlar. Araştırmacı, insanların nasıl tepki verdiğini görmek için bir durumu ya da koşulu değiştirmez; sadece aynı soruların sorulduğu çok sayıda insandan gelen yanıtları dikkatle kaydeder. Çoğunlukla araştırmacılar, bir taramaya katılacak kişileri rastlantısal örneklem tekniği kullanarak seçerler, böylece az sayıda insandan (örn. bin kişi) gelen bilgileri çok daha fazlası için (örn. birkaç milyon) meşru biçimde genelleyebilirler (rastlantısal örneklem 8. Bölümde tartışılmaktadır). Tarama verileri tipik olarak çizelgelerde, grafiklerde ya da tablolarda özetlenir ve istatistik kullanılarak analiz edilir. Araştırmacılar, taramaları tanımlayıcı ya da açıklayıcı araştırmalarda kullanır. 1. Bölümde örnek olarak verilen Alvarez ve Butterfield'ın (2000) çalışmasında tarama araştırması tekniği kullanılıyordu.

Tarama araştırması yaygın olarak kullanılır. Aşağıda, eyalet bayrağının üzerinde yer alan ve bayrağa 1956 yılında konmuş olan Konfederasyon savaşı amblemi üzerine politik anlaşmazlığın yaşandığı Georgia eyaletinden bir tarama araştırması örneği yer alıyor. Reingold ve Wike (1998), sembolün bazılarının öne sürdüğü gibi "Yeni Güney" kimliğiyle gurur duymayla mı bağlantılı olduğunu, yoksa diğerlerinin iddia ettiği gibi dolaylı bir ırkçılık ifadesi mi olduğunu öğrenmek istiyordu. 1994 sonbaharında, Georgia Eyalet Üniversitesi Uygulamalı Araştırma Merkezi, "Georgia Eyalet Oylaması" kapsamında 826 Georgia sakininden oluşan bir rastlantısal örneklemle telefonda tarama yaptı. Yazarların Yeni Güney kimliği ile ilgili üç sorusu

ve ırka dayalı tavırlarla ilgili iki sorusu bulunuyordu. Başka etkenlerle ilgili sorular da sordular (örn. eğitim, yaş, cinsiyet, ırk, kentte ya da kırsal alanda ikâmet etme, politik parti, Güneyde doğmuş olma, vb.). Yazarlar belirgin ırk ayrımları buldu; Beyazların dörtte üçü Konfederasyon sembolünün korunmasını istiyordu, Afrika kökenli Amerikalıların ise üçte ikisi bayrağın değişmesinden yanaydı. Veri analizi, Yeni Güney kimliğinin bayrak sorunuyla ilişkili olmadığını ortaya koydu; eğer varsa da bayrağın değiştirilmesinden yana olmakla ilişkiliydi. Daha genç insanlar ve kent sakinleri de bayrağın değiştirilmesinden yanaydı. Kamu retoriğine karşın bayraktaki Konfederasyon sembolünü korumayı en güçlü biçimde savunanlar, güçlü Siyah karşıtı tavırları olan Beyazlardı.

Tepkisiz Araştırma. Çoğu deneysel araştırmacı ve tarama araştırmacısı, inceledikleri insanları deneysel koşullar yaratarak ya da onlara doğrudan sorular sorarak etkin biçimde araştırmaya dahil eder. Bunlara tepkisel yöntemler denir, çünkü bir araştırma katılımcısı, bir çalışmada yer aldığının bilinciyle bir şekilde tepki verebilir. Diğer nicel araştırmalara **tepkisiz araştırma** denir , çünkü çalışmadaki katılımcılar ya da birimler, kendileri hakkındaki bilgilerin bir çalışmada kullanıldığının farkında değildir. Tepkisiz araştırmanın üç türü dikkat çekmeyen araştırma, istatistiksel bilgileri ya da belgeleri inceleme ve ikincil veri analizidir. Dikkat çekmeyen araştırmayı, tepkisiz tüm yöntemlerin incelendiği 11. Bölüme bırakabiliriz. *İkincil veri analizi*, daha önce toplanmış ve saklanmış olan (çoğunlukla aslen bir taramadan gelen) nicel verilerin yeni bir istatistiksel analizidir. Burada tepkisiz araştırmanın iki türünü inceleyeceğiz: belgelerin incelenmesi ya da içerik analizi ve mevcut istatistiklerin incelenmesi.

1. *İçerik analizi.* **İçerik analizi,** yazılı belgelerde ya da diğer iletişim ortamlarında (örn. fotoğraflar, filmler, şarkı sözleri, reklamlar) yer alan bilgileri ve sembolleri, yani içeriği inceleme tekniğidir. İçerik analizi yürütmek için araştırmacı analiz etmek üzere bir malzeme grubu belirler (örn. televizyon programları, gazete makaleleri) ve sonra onun içeriğinin belirli yönlerini kaydetmek için bir sistem oluşturur. Sisteme belirli kelimelerin ya da temaların ne sıklıkta geçtiğini saymak dahil olabilir. Araştırmacı, bulunanları sistematik biçimde kaydettikten sonra çoğunlukla grafikler ya da çizelgeler kullanarak onları analiz eder. Tepkisiz bir yöntemdir , çünkü içeriğin yaratıcıları onun analiz edilip edilmeyeceğini bilmez. İçerik analizi bir araştırmacının büyük miktarda malzemenin içeriğindeki aksi halde farkedilmeden kalacak olan belirli özelliklerini keşfetmesine ve belgelemesine olanak verir. İçerik analizi en çok tanımlayıcı amaçlarla kullanılır, ama incelemeci ya da açıklayıcı da olabilir.

1. Bölümde örnek olarak verilen Magana ve Short (2002) tarafından yürütülen çalışma, bir gazete içerik analizi çalışmasıydı. Ganahl ve meslektaşları (2003)

kapsamlı biçimde incelenmiş ve çok tartışılan televizyon reklamlarındaki basmakalıp tiple konusunu ele aldı. Geçmişteki çalışmalar, televizyon reklamlarının geleneksel cinsiyet klişelerini sürdürdüğünü tespit etmişti; yazarlar bunun 1960'lar-1980'ler arasında yaşanan "eski günlerden" sonra bitip bitmediğini sordu. Yazarlar, 1998'de üç büyük kanalda (ABC, CBS ve NBC) akşam kuşağında yayımlanan 1.337 reklamlık bir örnekleme içerik analizi uyguladı. Reklamı yapılan ürünleri ve reklam filmlerinde görülen 5.473 karakterin cinsiyetini, yaşını ve oynadığı rolü kaydettiler. Sonuçları geçmişteki çalışmalarla, tüm nüfusa uygulanan nüfus sayımı verileriyle ve satın alma davranışıyla ilgili bilgilerle karşılaştırdılar. Kadınlar ve erkeklerin gösterilme biçiminde 1980'lere göre çok az değişiklik olduğunu ortaya koydular. Satın alma verileri, satın almanın çoğunu kadınların yaptığını göstermekte, ama sağlık ve güzellik ürünleri dışında çoğu reklamda başlıca karakterler olarak yeterince temsil edilmemektedir. Nüfustaki ve ürünlerin alıcıları arasındaki büyüklükleriyle karşılaştırıldığında kadınlar yeterince temsil edilmiyor ve reklamlarda gösterilenler de daha genç olma eğilimi taşıyor. Kadınlar ve erkekler bir reklamda göründüğünde, çoğunlukla kadınlar erkeği destekleyici rolde oluyor. Kısacası, 30 yıldır cinsiyet eşitsizliğinin kamuda tartışılmasına ve yaygın biçimde kabul edilmesine karşın, görülen o ki TV reklamları basmakalıp geleneksel erkek ve kadın cinsiyet rollerini pekiştirmeyi sürdürüyor.

Başka bir örnek çalışmada, Dukes ve çalışma arkadaşları (2003), ABD'deki 100 en popüler şarkıya (1958-1998) içerik analizi yaparak sanatçıya ve şarkı sözlerinde aşkın ifadelerine baktı. Kadınların ve Siyah sanatçıların 1990'larda eskisine göre daha fazla "hit" kaydettiğini buldular. Zaman içinde, kadınların şarkı sözlerinde aşktan bahsetme oranları düşmüştü, ama şarkı sözlerinde seksten bahsetme artmıştı ve 1976-1984 arasında bu oran zirveye ulaşmıştı. O dönemde kadınlar seksten erkeklere oranla beş kat daha fazla söz etmişti; ancak 1991-1998 arasında bir kayma oldu ve erkekler daha fazla seksten söz etti. Daha sonraki dönemde, çoğu şarkıda ve özellikle Beyaz kadın sanatçılar tarafından seslendirilen şarkılarda önde gelen tema, benmerkezci ya da bencil olmaydı. Eschholz ve Bufkin (2001) filmlerin içeriğini inceledi. 1996'da popüler, yerli ABD filmlerinde şiddetli suçlulara ve kurbanlara odaklandılar ve şiddet olaylarının anlatımında seksin ve cinsiyetin kullanımına dikkat ettiler. Erkekliğin hem saldırıyla hem kurban etmeyle ilişkili olduğunu, ama seksle ilgili olmadığını buldular. Bu, medyanın erkekliği yansıtmanın bir yolu olarak

Tarama araştırması Araştırmacının çok sayıda insana aynı soruları sistematik biçimde sorduğu ve sonra yanıtlarını kaydettiği nicel araştırmadır.

Tepkisiz araştırma İncelenen insanların bunun farkında olmadığı araştırma yöntemleridir.

İçerik analizi Bir iletişim aracının içeriğinin sistematik olarak kaydedildiği ve analiz edildiği araşırmadır.

şiddetin kullanımını pekiştirdiği izlenimi vermektedir.

2. *Mevcut istatistikler.* **Mevcut istatistiklere dayalı araştırmada,** bir araştırmacı daha önce toplanmış bilgilerin çoğunlukla hükümet raporları ya da önceden yapılmış taramalar biçiminde bulunduğu bir kaynak belirler (mevcut istatistiklere dayalı araştırma 11. Bölümde tartışılmaktadır). Daha sonra bilgileri bir araştırma sorusunu ele almak üzere yeni biçimlerde yeniden düzenler ya da birleştirir. Kaynak belirleme zaman alabilir, o yüzden araştırmacının bulduklarının anlamını dikkatli biçimde değerlendirmesi gerekir. Genellikle araştırmacı, bir çalışmaya başlarken ilgili bilgilere erişip erişemeyeceğini bilmez. Bazen var olan nicel bilgiler, saklanan tarama verileri ya da diğer verilerden oluşur ve bir araştırmacı çeşitli istatistik prosedürlerini kullanarak onları yeniden inceler. Buna *ikincil analiz araştırması* denir. Mevcut istatistiklere dayalı araştırma incelemeci, tanımlayıcı ya da açıklayıcı amaçlar için kullanılabilir, ama en çok tanımlayıcı araştırma için kullanılır.

İki araştırma, endüstriyel yeniden yapılanma (Amerika Birleşik Devletlerinde 1970'ler ve 1980'lerde imalat işlerinin kitlesel olarak merkezî şehirleri terk etmesi) ile şiddete bağlı ölüm arasındaki ilişkiyi incelemek için mevcut istatistikleri kullandı. İmalat işleri, düşük vasıflı insanlar için giriş düzeyinde iş imkanı sağlıyordu. Shihadeh ve Ousey (1998), 1990 yılında 100.000'den fazla insanın yaşadığı 100 ABD kentine baktı. Her bir kentte yer alan endüstri türleriyle ve endüstride düşük vasıflı işlerin yaygınlığıyla ilgili olarak nüfus sayımı verilerini kullandılar. Sonra nüfus sayımı verilerini FBI'ın Tektip Suç Raporlarında yer alan cinayet verileriyle karşılaştırdılar. Yazarlar, giriş düzeyinde işlerdeki azalmanın yerel nüfusun daha fazla ekonomik yoksunluk yaşamasıyla bağlantılı olduğunu ve ekonomik yoksunluğun hem Siyahlar hem de Beyazlar için daha yüksek cinayet oranlarıyla ilişkili olduğunu buldular.

Aynı genel başlık altında, Almgren ve çalışma arkadaşları (1998) Chicago'daki cinayetler, intiharlar ve kazalara baktı. 1970 ve 1990 nüfus sayımı verileriyle 75 topluluğun doğum ve ölüm kayıtlarını eşleştirdiler ve işsizlik oranlarıyla topluluklardaki şiddete bağlı ölüm oranları arasındaki ilişkiyi incelediler. Ayrıca topluluk bölgelerindeki aile bileşimindeki değişimlere ve ırksal karışıma da baktılar. Yazarlar, ırksal izolasyondan çok işsizliğin hem ailelerin dağılmasıyla hem de şiddete bağlı öllüm oranlarıyla ilişkili olduğunu öğrendi. Bunun yanı sıra, çeşitli şiddete bağlı ölüm biçimlerinin de birbiriyle bağlantılı olduğunu ya da ortak bir nedene bağlı gibi göründüğünü öğrendiler. Ekonomik altüst oluşla şiddete bağlı ölüm arasındaki ilişki daha da güçlenmişti. Diğer bir ifadeyle, 1970'lerde ekonomik krizin yaşandığı bölgelerde krizin yaşanmadığı bölgelere göre daha fazla şiddete bağlı ölüm ger-

Mevcut istatistiklere dayalı araştırma Araştırmacının hükümet daireleri ya da diğer kurumlar tarafından toplanmış olan nicel verileri yeniden incelediği ve istatistiksel olarak analiz ettiği araştırmadır.

çekleşmişti ve bağlantı zaman içinde güçlenmişti.

Trovato (1998), Emile Durkheim'ın toplumsal bütünleşme hakkındaki bir kuramını test etmek için mevcut istatistikleri kullandı. Toplumsal bütünleşme, ya da aidiyet hissi, büyük spor olayları sırasında daha da güçlenebilir. Bu yüzden pek çok çalışma, intihar oranlarıyla büyük spor olayları (örn. Superbowl) arasındaki bağlantıya bakmıştır. Trovato, Stanley Cup hokey maçlarının Quebec'teki intihar oranlarına etkisine baktı. Montreal playofflara katıldığında intihar oranlarının düşeceğini, ama daha önce elendiğinde artacağını tahmin ediyordu. Bekâr erkekler için intihar oranlarında ufak değişikliklere karşın, Stanley Cup turnuvasıyla intihar oranlarındaki değişiklikler arasında bir bağlantı olduğuna dair hiçbir kanıt bulamadı.

Nitel Veriler

Saha Araştırması. Çoğu saha araştırmacısı belirli bir süreliğine küçük bir insan grubu üzerinde örnek olay incelemesi yürütür (saha araştırması 13. Bölümde tartışılmaktadır). **Saha araştırması,** gevşek biçimde formüle edilmiş bir fikir ya da başlıkla başlar. Sonra araştırmacılar inceleme için bir toplumsal grup ya da yer seçer. Gruba ya da yere erişim sağladıklarında, ortamda toplumsal bir rol benimser ve gözlemlemeye başlarlar. Araştırmacılar, birkaç ayla birkaç yıl arasında değişen bir sürede saha ortamında gözlem yapar ve etkileşimde bulunurlar. İncelenen insanları kişisel olarak tanırlar ve gayriresmî görüşmeler yürütebilirler. Günlük olarak ayrıntılı notlar alırlar. Gözlem sırasında neyi gözlemlediklerini değerlendirir ve onun önemiyle ilgili fikirleri rafine eder ya da onlara odaklanırlar. Nihayet sahayı terk ederler. Sonra notlarını yeniden okur ve yazılı raporlar hazırlarlar. Saha araştırması çoğunlukla incelemeci ve tanımlayıcı çalışmalar için kullanılır; bazen açıklayıcı araştırma için de kullanılır.

Mitchell Duneier (1999) Greenwich Village, New York City'de sokak satıcıları arasında bir saha araştırması yürüttü. Arkadaşlık kurduğu bir satıcının tezgahında kitapları inceleyerek giriş yaptı. Daha sonra satıcı onu diğer satıcılarla, dilencilerle, evsizlerle ve başkalarıyla tanıştırdı. Duneier kesintili olarak dört yıl boyunca gözlem yaptı, dönem dönem dergi satıcısı ve çöp toplayıcı olarak çalıştı. Beyaz bir öğretim üyesi olarak, kaldırımlarda kullanılmış kitap ve dergi satarak hayatını kazanan düşük gelirli Afrika kökenli Amerikalı erkeklerin günlük yaşamını öğrenmek ve onlardan kabul görmeye alışması zaman aldı. Kaldırımdaki yaşamı gözlemleme ve teybe kaydetmenin yanı sıra, Duneier pek çok gayriresmî görüşme yürüttü, ilgili belgeleri okudu ve bir basın fotoğrafçısının sahanın ve sakinlerinin pek çok fotoğrafını çekmesini sağladı.

Duneier, toplumsal denetim ve suçun azaltılmasıyla ilgili popüler "Kırık Pencere" kuramının bir eleştirisiyle çalışmasını sonuçlandırdı. Diğerlerinin yalnızca sapkın davranışlar ve suça yol açan düzensiz bir sokak ortamı gördüğü yerde o hayatta

kalmaya çalışan yoksul insanlar arasında onur, itibar ve girişimci enerjinin olduğu zengin bir gayriresmî toplumsal yaşam buldu. Üst orta sınıf hükümet yetkililerinin ve şirket liderlerinin çoğunlukla onun keşfettiği akıcı, sağlıklı gayriresmî toplumsal yapıyı yok olmakla tehdit eden kanunlar ve düzenlemeleri savunduklarını , çünkü kaldırımdaki insanları tanımadıklarını ve kaldırım yaşamını anlamadıklarını belirtti. Onlar yalnızca toplumsal düzensizlik görüyordu , çünkü kaldırımdaki insan selinin arasında yaşamını kazananların capcanlı gündelik yaşamları, resmî düzenlemeler, memuriyetle ilgili prosedürler, sabit hiyerarşiler ve standartlaşmış işlerin olduğu büyük karmaşık kurumların merkezde olduğu üst orta sınıf dünyayla çakışmıyordu.

Tarihsel-Karşılaştırmalı Araştırma. **Tarihsel-karşılaştırmalı araştırma**, geçmişteki bir tarihsel dönemde ya da farklı kültürler arasında toplumsal yaşamın çeşitli yönlerini inceler (tarihsel-karşılaştırmalı araştırma 14. Bölümde tartışılmaktadır). Bu tekniği kullanan araştırmacılar bir ya da birden çok tarihsel döneme odaklanabilir, bir ya da daha fazla kültürü karşılaştırabilir ya da tarihsel dönemleri ve kültürleri karıştırabilir. Bu tür araştırma kuramla veri toplamayı birleştirir. Saha araştırmasında olduğu gibi, bir araştırmacı gevşek biçimde formüle edilmiş bir soruyla başlar ve onu araştırma süreci sırasında rafine eder ve ayrıntılandırır. Araştırmacılar, çoğunlukla birçok kanıtın karışımını kullanır; bunlar arasında mevcut istatistikler, belgeler (örn. kitaplar, gazeteler, günlükler, fotoğraflar ve haritalar), gözlemler ve görüşmeler bulunur. Tarihsel-karşılaştırmalı araştırma incelemeci, tanımlayıcı ya da açıklayıcı olabilir ve türleri harmanlayabilir, ama çoğunlukla tanımlayıcıdır.

Anthony Marx (1998) Amerika Birleşik Devletleri, Güney Afrika ve Brezilya'da ırkla ilgili tarihsel-karşılaştırmalı bir çalışma yürüttü. Başlarken amacı, Güney Afrika'daki ırsal hareketi anlamaktı; bu amaç Marx'ı Arfika kökenli Amerikalıların protestolarına götürdü. Kısa süre sonra neden ABD'deki Jim Crow bölünmesi ve Güney Afrika'daki apartheid gibi ırksal hâkimiyetin yasal kurumlarının, hâkimiyet altındaki büyük bir Afrikalı nüfusunun bulunduğu Brezilya'da ortaya çıkmadığını sordu. Marx altı yıl boyunca üç ulusun tarihlerini inceledi, her bir ülkede sayısız araştırma merkezine, arşivlere ve kütüphanelere yolculuk etti ve üç ülkede yüzlerce insanla İngilizce ve Portekizce mülakat yaptı. Sonunda ulusun oluşma modelinin önemli olduğu sonucuna vardı. Hükümet destekli ırk ayrımı ve yasal hükmetme biçimleri, Beyazlar arasında şiddetli çatışmanın yaşandığı ülkelerde (ABD İç Savaşı ve Boer Savaşı) ortaya çıkmıştı. Siyahlara ırka dayalı olarak hükmetmek, tüm Beyazları ulusal hedefler arasında birleştirmenin ve onlar arasındaki bölgesel, politik farklılıkları ve sınıf farklılıklarını bastırmanın bir yoluydu. Bu ırka dayalı baskı biçimi, Siyahların tam vatandaş olarak dahil olma hakkı kazanmak için politik olarak harekete geçme biçimini belirledi.

James Mahoney (2003), İspanyol kökenli Amerika ülkeleri, özellikle de

İspanyol sömürge imparatorluğunun anakara toprakları olan 15 ülke hakkında bir bulmaca ortaya koydu. En gelişmiş ülkeden en az gelişmiş ülkeye doğru 1900 yılındaki göreli sıralanmalarının 2000 yılında da değişmeden kaldığını gözlemledi; yani, 1900'de en az gelişmiş ülke (Bolivya), en az gelişmiş olarak kalmıştı. Bu büyük tutarlılık tablosu, bölgede yirminci yüzyıldaki dramatik değişimler ve gelişmelerle karşıtlık oluşturur. On yedinci yüzyılda İspanyol imparatorluğunun doruk noktasına döndüğünde Mahoney, o dönemdeki en zengin, en merkezî sömürgelerin daha sonra en yoksul ülkeler olduğunu, marjinal, durgun, yoksul sömürgelerin ise on dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde gelişmiş, en zengin ülkeler olduğunu gördü.

Bu bulmacayı çözmek için Mahoney iki nitel veri analizi aracı kullandı: yola bağımlılık ve nitel karşılaştırmalı analiz (NKA) (her ikisi de daha sonra 15. Bölümde tartışılmaktadır). Verileri arasında haritalar, ulusal ekonomik istatistikler ve nüfus istatistikleri ve belirli ülkeler üzerine yüzlerce tarihsel çalışma bulunuyordu. En merkezî, zengin İspanyol sömürgelerinin doğal kaynakların bol olduğu (çıkarılması ve Avrupa'ya gönderilmesi amacıyla) ve büyük yerli nüfusun yaşadığı (zorunlu emek gücü sağlamaları amacıyla) yerlerde bulunduğu sonucuna vardı. Bu sömürgelerde yerel seçkinler ortaya çıkmış ve ekonomik-politik iktidarı yoğunlaştıran ve toplumun geniş kesimlerini dışarıda bırakan katı ırksal-etnik katmanlaşma sistemleri oluşturmuştu. Sistemler yeni politik olayların, ticaret şekillerinin ve ekonomik koşulların ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyılda da devam etti. 1700-1850 yılları arasındaki dönemde, yeni fikirlere açık olan liberal fikirli seçkinler başarısız oldu. Buna karşın, Güney Amerika'da İspanyol imparatorluğunun çeperlerinde kalan sömürgeler katı sistemler tarafından daha az engellendi. Daha fazla yenilik yapma ve uyum sağlama olanağı bulunan yeni seçkinler ortaya çıktı, böylece konumlarda "büyük bir tersine dönme" yaşandı. Bu tarihsel "dönüm noktasından" sonra bazı ülkeler 1800'lerin sonlarında toplumsal-ekonomik gelişmeye yönelik büyük bir avantaj sağladı. Bu ülkeler kendilerini ileriye götüren politik-ekonomik sistemler ve kurumlar oluşturdu; yani, artan ölçüde getiri sağlayan belirli bir yön ya da yola "kilitlendiler".

Mahoney (2003: 53), "birimler arasındaki farklılıkların, o birimlerin günümüzdeki özelliklerine dayanarak açıklanması çoğunlukla yetersiz kalacağını" savunuyordu. Başka bir deyişle, ülkeler arasındaki farklılıkları yalnızca zamanda tek bir noktadaki verileri kullanarak açıklamaya çalışan kesitsel bir yaklaşım önemli uzun vadeli dinamik süreçleri yakalayamaz. Uzak geçmişteki tarihsel olayların etkisini içeren ve uzun vadeli bir görüş benimseyen bir açıklama daha üstündür.

Saha araştırması Araştırmacının doğal ortamda insanları uzun süre boyunca doğrudan gözlemlediği ve onlar hakkında notlar aldığı nitel araştırmadır.

Tarihsel-karşılaştırmalı araştırma Araştırmacının tarihsel geçmişte ve/veya farklı toplumlardaki olaylar ve koşullarla ilgili verileri incelediği nitel araştırmadır.

SONUÇ

Bu bölüm size toplumsal araştırmanın boyutlarına dair genel bir değerlendirme sağladı. Araştırmanın farklı biçimlerde sınıflandırılabileceğini (örn. amacına göre, araştırma tekniğine göre, vb.) ve araştırma boyutlarının gevşek biçimde birbiriyle örtüştüğünü (bkz. Çizelge 2.1) gördünüz. Araştırma boyutları, toplumsal araştırma topraklarında size bir "yol haritası" sağlar.

Sonraki bölümde, toplumsal kurama dönüyoruz. 1. Bölümde kuram hakkında yazılanları okudunuz ve bu bölümde de kuramdan söz edildi. 3. Bölümde, kuram ve araştırma yöntemlerinin nasıl birlikte işlediğini ve kuram türlerini öğreneceksiniz.

ANAHTAR TERİMLER

Açıklayıcı araştırma
Araçsal bilgi
Değerlendirme araştırması
Deneysel araştırma
Düşünümsel bilgi
Eylem araştırması
Gereksinim değerlendirmesi
İçerik analizi
İnceleme araştırması
Kesitsel araştırma
Kuşak çalışması
Maliyet-yarar analizi
Mevcut istatistiklere dayalı araştırma
Örnek olay inceleme araştırması
Panel çalışması
Saha araştırması
Tanımlayıcı araştırma
Tarama araştırması
Tarihsel-karşılaştırmalı araştırma
Temel araştırma
Tepkisiz araştırma
Toplumsal etki belirleme
Uygulamalı araştırma
Uzun dönemli araştırma
Zaman dizisi araştırması

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İncelemeci araştırma ne zaman kullanılır ve neyi sağlar?
2. Tanımlayıcı bir araştırma çalışmasıyla ne tür sonuçlar elde edilir?
3. Açıklayıcı araştırma nedir? Asıl amacı nedir?
4. Temel ve uygulamalı araştırma arasındaki başlıca farklılıklar nelerdir?
5. Kimin temel araştırma yürütmesi daha uygundur ve sonuçlar nerede görülür?
6. Üç uygulamalı araştırma türü arasındaki farkları açıklayın.
7. Zaman serisi, panel ve kuşak çalışmaları arasındaki farklılıklar nelerdir?
8. Maliyet-yarar analizinde karşılaşılan bazı potansiyel sorunlar nelerdir?
9. Gereksinim değerlendirmesi nedir? Yürütülürken ne tür komplikasyonlar ortaya çıkabilir?
10. Nitel ve nicel araştırma arasındaki farkları açıklayın.

NOTLAR

1. Finsterbusch ve Motz (1980), Freeman (1983), Lazarsfeld ve Reitz (1975), Olsen ve Micklin (1981) ve Rubin (1983) uygulamalı araştırmayı tartışmaktadır. Ayrıca Whyte'ın (1986) uygulamalı olmayan toplumsal araştırma eleştirisine ve toplumsal araştırmanın kamu meselelerine etkisiyle ilgili örneklerine bakınız. McGrath ve meslektaşları (1982) uygulamalı araştırmayla ilgili olan yargı gereklerini tartışmaktadır.
2. Mahkeme oturumlarında tarama araştırmasının kullanımıyla ilgili bir tartışma için bkz. Crespi (1987).
3. Bkz. Turner ve Turner (1991: 181).
4. Değerlendirme araştırmasına kısa bir giriş için bkz. Adams ve Schvaneveldt (1985: 315-328), Finsterbusch ve Motz (1980: 119-158) ve Smith ve Glass (1987). Daha eksiksiz bir tartışma, Burnstein ve meslektaşları (1985), Freeman (1992), Rossi (1982), Rossi ve Freeman (1985), Saxe ve Fine (1981) ve Weiss (1972) içinde bulunabilir.
5. Bkz. Oliker (1994).
6. PPBS ve ilgili değerlendirme araştırmaları, Smith ve Glass (1987: 41-49) içinde tartışılmaktadır.
7. Bkz. Reinharz (1992: 252).
8. Bkz. Cancian ve Armstead (1992), Reason (1994) ve Whyte (1989).
9. Toplumsal etki araştırması, Chadwick ve meslektaşları (1984: 313-342), Finsterbusch ve Motz (1980: 75-118) ve Finsterbusch ve Wolf (1981) içinde tartışılmaktadır. Ayrıca "doğal tehlikeler" ve sosyal bilim hakkında bkz. Rossi ve çalışma arkadaşları (1982) ve Wright ve Rossi (1981).
10. Açıklamacı, incelemeci ve tanımlayıcı araştırmalar ayrıca Babbie (1998), Bailey (1987: 38-39) ve Churchill (1983: 56-77) içinde tartışılmaktadır.
11. Tartışma için bkz. Guy ve meslektaşları (1987: 54-55).
12. Örnek olay inceleme araştırmasıyla ilgili tartışmalar için bkz. Miller (1992), Mitchell (1984), Ragin (1992a, 1992b), Stake (1994), Vaughan (1992), Walton (1992b) ve Yin (1988).
13. Bkz. Mitchell (1984) ve Stake (1994).

III. BÖLÜM

KURAM VE ARAŞTIRMA

KURAM NEDİR?
TOPLUMSAL KURAM VE İDEOLOJİ
TOPLUMSAL KURAMIN PARÇALARI
Varsayımlar
Kavramlar
İlişkiler
Analiz Birimleri
KURAMIN FARKLI YÖNLERİ
Kuramlaştırmanın Yönü
İnceleme Düzeyi
Kuramın Odağı
Açıklama Biçimleri
Kuramlaştırmanın Erimi
Kuramın Farklı Yönlerinin Birleştirilmesi
DİNAMİK İKİLİ
SONUÇ

> *Kuramın başlıca işlevlerinden biri, kavramlar yardımıyla deneyimin düzenlenmesidir. Ayrıca toplumsal fenomenleri inceleyen kişinin karşısına çıkan devasa "olgular" yığını arasından ilgili yönleri ve verileri seçer.*
> – Lewis Coser, "The Uses of Classical Sociological Theory" (Klasik Sosyoloji Kuramının Yararları), s. 170

Diyelim ki farklı ırklardan insanlar arasındaki düşmanlığı anlamlandırmak istiyorsunuz. Bunu anlamaya çabalarken bir öğretmeninize soruyorsunuz ve sorunuzu şöyle yanıtlıyor:

> *Irklarla ilgili önyargılara sahip insanların çoğu, başka bir ırk grubu hakkındaki olumsuz klişeleri ailelerinden, arkadaşlarından ve yakın çevrelerindeki diğer kişilerden öğrenir. Eğer grubun üyeleriyle yeterince yakın toplumsal temasları bulunmuyorsa ya da o klişelere karşıt olan güçlü bilgilere erişemiyorlarsa, önyargılı kalırlar.*

Bu size bir anlam ifade edecektir, çünkü sizin toplumsal dünyanın işleme biçimiyle ilgili bildiklerinizle tutarlıdır. Bu, küçük ölçekli toplumsal kurama bir örnektir, araştırmacılar bir çalışma yürütürken bu türü kullanır.

Kuram sözcüğünü duyduğunuz zaman ne düşünüyorsunuz? Kuram, sosyal bilim öğrencilerinin en az anladığı terimlerden biridir. Ben bir dersime "Bugün ... kuramını inceleyeceğiz" diye başladığım zaman öğrencilerimin gözkapakları düşüyor. Birçok öğrencinin kafasında yer alan kuramla ilgili resim, bulutların üzerinde asılı duran bir şeydir. Öğrencilerim, bunu "karmakarışık bir jargon labirenti" ve "gerçek dünyasıyla alakası olmayan soyutlamalar" olarak adlandırmıştı. Toplumsal kuram hakkındaki bir ders kitabının başlangıcı (Craib, 1984:3), bu perspektifi yankılamaktadır:

> *"Kuram" sözcüğünün kendisi bazen insanları korkutur ve bu pek de yersiz değildir. Modern toplumsal kuramın büyük bölümü ya anlaşılmazdır ya banaldir ya da anlamsızdır... Çok az insan kuramı yadırgamaz ya da onu üretken bir biçimde kullanır.*

Bu görüşlerin aksine, kuramın araştırmada önemli bir rolü vardır ve araştırmacı için temel müttefiktir. Araştırmacılar, çeşitli araştırma türlerinde kuramı farklı biçimlerde kullanır, ancak bazı kuram türleri çoğu toplumsal araştırmada bulunur. Uygulamalı ya da tanımlayıcı araştırmalarda, temel ya da açıklayıcı araştırmalara göre belirsizdir. Basitçe söylersek, araştırmacılar toplumsal dünyanın işleyişiyle ilgili bir öyküyü (kuram), onu sistematik olarak incelerken gözlemledikleriyle (veri) harmanlar.

KURAM NEDİR?

1. Bölümde *toplumsal kuram*, toplumsal dünya hakkındaki bilgileri özetleyen ve düzenleyen, birbiriyle bağlantılı fikirler sistemi olarak tanımlanmıştı. İnsanlar dünyanın nasıl işlediğinden söz etmek için daima yeni kuramlar oluşturmaktadır.

Çoğu insan toplumsal düşüncenin tarihini ya da büyük düşünürlerin söylediklerini toplumsal kuramla karıştırır. Klasik toplumsal kuramcılar (örn. Durkheim, Weber, Marx ve Tonnies) yenilikçi fikirler oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Sonraki toplumsal düşünür kuşakları için temel oluşturan orijinal kuramlar yaratmışlardır. İnsanlar klasik kuramcıları, bir seferde pek çok yaratıcı ve birbiriyle ilişkili fikir sağladıkları için inceler. İnsanların toplumsal dünyayı anlama ve görme biçimlerini radikal biçimde değiştirmişlerdir. Hâlâ onları inceliyoruz, çünkü pek çok orijinal, kavrayışlı fikir üreten ve insanların toplumsal dünyaya bakışını temelden değiştiren dehalara çok az rastlanır.

İnsanlar, çoğu zaman kuramları kullanırken onları açıkça belirtmez ya da böyle adlandırmaz. Örneğin, toplumsal konulardaki gazete makaleleri ya da televizyon

raporlarının içinde çoğunlukla yerleşik olan, ama belirtilmeyen toplumsal kuramlar yer alır. Okullarda ırk ayrımının ortadan kaldırılmasına yönelik bir planı uygulamanın zorluğu üzerine bir haber raporu, ırk ilişkileriyle ilgili örtük bir kuramı içerecektir. Aynı şekilde politik liderler, kamu meselelerini tartışırken sık sık toplumsal kuramları ifade eder. Yetersiz eğitimin yoksulluğa yol açtığını ya da geleneksel ahlaki değerlerdeki düşüşün daha yüksek suç oranlarına neden olduğunu iddia eden politikacılar, kuramları ifade etmektedir. Sosyal bilimcilerin kuramlarıyla karşılaştırıldığında bu tür sıradan insanların kuramları sosyal bilimcilerinki kadar sistematik, iyi formüle edilmiş ve ampirik kanıtlarla test edilmesi daha zordur.

Sosyal bilim kuramı, sıradan insanların kuramlarıyla karşılaştırıldığında karmaşık görünür. Neyse ki, **tutumluluk** adı verilen iyi bir kuram ilkesi burada imdada yetişir. Tutumluluk, daha basit olanın daha iyi olduğu anlamına gelir. Tutumlu bir kuram daha sade bir yapıya sahiptir, gereksiz ya da fazla unsuru bulunmaz. Tutumluluk kuralı, güçlü bir kuramın daha azla daha çok şey başardığını ve eşit derecede ikna edici iki kuram arasından daha sade olanının daha iyi olduğunu söyler.

Neredeyse tüm araştırmalar bir tür kuramla ilgilidir; soru, kuramı *kullanıp kullanmayacağınızdan* çok *nasıl* kullanacağınızdır. Kuram hakkında açık olmak, başka birinin araştırmasını okumayı ya da kendi araştırmanızı yürütmeyi kolaylaştırır. Kuramın araştırma sürecine nasıl uyduğunun farkında olmak, daha iyi tasarlanmış, anlaşılması daha kolay ve daha iyi yürütülen çalışmalar üretir. Çoğu araştırmacı, kuram karşıtı ya da "kaba ampirisist" araştırmayı küçümser.

Kuramlar pek çok biçim ve boyutta karşımıza çıkar. Bu bölümde, toplumsal kurama başlangıç düzeyinde bir giriş yapıyorum. Daha sonraki bölümlerde de kuramla karşılaşacaksınız.

TOPLUMSAL KURAM VE İDEOLOJİ

Pek çok kişi, sosyal bilimsel kuramla sosyopolitik ideolojiyi birbirine karıştırır. Çoğu insan kitle iletişim araçlarında ya da belirli görüş açılarının savunucularından gelen çok çeşitli ideolojilerle karşılaşır. Burada bir karşıtlık ortaya çıkar, çünkü bilimsel topluluk, bilimsel bilginin netleştirilmesi ve oluşturulması için kuramı zorunlu olarak görür, ideolojiyi ise bilime karşıt olan gayrimeşru bir şaşırtma olarak kınar. Her ikisi de dünyadaki benzer olayları açıkladığı ve bazı yerlerde çakışabildiği için kafa karışıklığı yaşanır.

Kuram ve ideoloji arasında benzerlikler vardır (bkz. Kutu 3.1). Her ikisi de dünyadaki pek çok olayı açıklar: neden suç işlendiğini, neden bazı insanların yoksul olduğunu, neden bazı yerlerde boşanma oranlarının yüksek olduğunu, vb. Her ikisi

Tutumluluk Basitin daha iyi olduğu fikridir. Diğer her şey eşit olduğunda, daha az karmaşıklıkla daha çok şeyi açıklayan bir toplumsal kuram daha iyidir.

de toplumsal dünyada neyin önemli olduğu ya da neyin önemli olmadığı üzerinde odaklanır, bir fikirler ya da kavramlar sistemi içerir ve kavramlar arasındaki ilişkileri belirtir. Her ikisi de olanların neden böyle olduğunu ve koşulları değiştirmek için nelerin değiştirilmesi gerektiğini açıklar.

İdeoloji, gerçek bir bilimsel kuramdan beklenen eleştirel özelliklerin eksik olduğu bir yarı kuramdır. Pek çok ideoloji, meşru bilimsel kuramlar gibi görünür. İdeolojilerin sabit, güçlü ve sorgulanmayan varsayımları bulunur. Sorgulanmayan mutlaklar ve normatif kategorilerle doludurlar (neyin doğru/yanlış, ahlaki/ahlaksızca, iyi/kötü olduğu, vb.). Varsayımlar, inanca dayalı olabilir ya da belirli toplumsal koşullardan kaynaklanabilir. Pek çok ideoloji belirli bir grubun ya da toplumun bir kesiminin çıkarlarını ilerletir ya da korur.

İdeolojiler, dolambaçlı uslamlama kullanan karşıt kanıtlara kapalı inanç sistemleridir. İdeolojiler, mantıksal olarak "kaygandır" ve yanlışlamayı önler. Bu, onları değişikliğe bağışıklı kılar. Gelişme kapasiteleri son derece kısıtlıdır, çünkü zaten yanıtların tümü onlardadır. İdeolojilerde, olayın ne *olduğuyla* ilgili iddialarla olayın ne *olması gerektiğiyle* ilgili inançlar birbirine karışır. (Bkz. Kutu 3.2.)

İdeolojiler ampirik kanıtları seçici biçimde sunar ve yorumlar. Çoğunlukla bilimsel bir yaklaşım olmaktan uzak olan kişisel deneyim ya da kanaatleri kullanırlar (örn. aşırı genelleme, seçici gözlem ve erken bitirme). İdeolojik ilkeleri test etmek ya da karşıt kanıtlarla onlara karşı çıkmak zordur. Bir anlamda ideoloji, karşıt kanıtları kabul edemez. Ezici kanıtlar birikse bile ideoloji bükülmeyecek ya da değişmeyecektir. Bir ideolojinin gerçek, kararlı bir inananı, kanıtları kabul etmeyi reddedecek-

KUTU 3.1 Toplumsal Kuram ve İdeoloji

BENZERLİKLER

- Bir dizi varsayım ya da bir başlangıç noktası içerir
- Toplumsal dünyanın neye benzediğini, nasıl/neden değiştiğini açıklar
- Bir kavramlar/fikirler sistemi sunar
- Kavramlar arasındaki ilişkileri belirler, neyin neye neden olduğunu söyler
- Birbiriyle bağlantılı bir fikirler sistemi sağlar

FARKLILIKLAR

İdeoloji

- Mutlak kesinlik sunar
- Tüm yanıtlara sahiptir
- Sabit, kapalı, bitmiştir
- Testlerden, farklı bulgulardan kaçınır
- Karşıt kanıtlara gözleri kapalıdır
- Belirli ahlaki inançlara kilitlenmiştir
- Son derece parçalıdır
- Çelişkiler, tutarsızlıklar içerir
- Belirli bir konumdan kaynaklanır

Toplumsal Kuram

- Koşullu, uzlaşılmış anlayışlar vardır
- Tamamlanmamıştır, belirsizliği kabul eder
- Büyümekte, açık, açıklayıcı, genişlemektedir
- Testlere, olumlu ve olumsuz kanıtlara açıktır
- Kanıtlara bağlı olarak değişir
- Tarafsız, bağlantısız, ahlaki duruşu vardır
- Nötrdür, tüm tarafları değerlendirir
- Mantıksal tutarlılık, uyum arar
- Toplumsal konumları aşar/ geçer

KUTU 3.2 İdeoloji ve Toplumsal Kuram Boşanmayı Nasıl Açıklayabilir

İDEOLOJİ ÖRNEĞİ

Amerikan toplumu geçtiğimiz birkaç onyılda ahlaki-toplumsal bir çöküş yaşamıştır. Eskiden aileler güçlüydü; anneler çalışmıyordu, ama çocuklarıyla çok zaman geçiriyordu ve boşanma yaygın değildi. Ahlaki çürüme, saygı yitimi ve kötü medya mesajları aileyi zayıflattı ve boşanmaların artmasına neden oldu.

Bir Değerlendirme: Bu açıklama *ahlaki-toplumsal çöküş, ailenin gücü, boşanma, annelerin çocuklarıyla geçirdiği zaman, ahlaki çürüme, saygı yitimi* ve *medya mesajları* kavramlarını kullanıyor. Her bir kavramı ya da zamanlamasının anlamını ve ölçütünü kesin olarak belirlemiyor. Boşanma ve çocuklarla zaman geçirme dışındaki kavramlar belirsiz ve son derece değerlendirmeci (örn. çürüme, çöküş, kötü). Uzun zaman zarfı aynı dönemde gerçekleşen alternatif etkenlerin etkisini değerlendirmek gerektiğini akla getiriyor.

TOPLUMSAL KURAM ÖRNEĞİ

Ailelerin en güçlü olduğu zaman (yani, boşanma olasılığının düşük olduğu, birlikte daha fazla zaman geçirdikleri, çocukların bakımına daha fazla zaman ayırdıkları, olumlu etkileşim modelleri sergiledikleri), kaynaklarının bol olduğu ve az stres yaşadıkları zamandır. Kaynaklar maddi olabilir (gelir, eğitim, iyi barınma imkanı), toplumsal (arkadaşlar ve akrabalar, cemaat örgütlenmelerinde yer alma) ve psikolojik (olumlu öz-imgeleri olan, olgun ve başkalarına saygı duyan üyeler) olabilir. Daha fazla kaynağı ve daha az stres kaynağı (örn. düzensiz çalışan, sağlığı kötü ya da kötüleşmekte olan, suç kurbanı ya da duygusal olarak dengesiz aile üyeleri) olanlar en güçlü ailelerdir.

Bir Değerlendirme: Bu açıklama üç kavram kullanıyor: kaynaklar (üç tür), stres ve ailenin gücü. Her bir kavramın ölçütleri öne sürülüyor ve geliştirilmiş. Kavramlar arasındaki ilişki apaçık ve ampirik olarak test edilebilir.

tir. Temel değer öncüllerine ve ilkelere katı biçimde sarılacaktır. Bu, bir "olgularla kafamı karıştırmayın, ben haklı olduğumu biliyorum" tavrıdır. Destekçiler çoğu kez kendilerine katılmayan ya da dikkatle toplanmış karşıt bilgiler sunan kişilere karşı korku ve düşmanlıkla tepki verir.

İdeoloji ve kuram arasındaki ayrımın, bir kişinin nasıl araştırma yürüttüğüyle ilgili içerimleri vardır. Bir araştırmacı asla yandaşlarına bir ideoloji gösteremez. Tersine, bir araştırmacı bilimsel bir kuramı ya da onun parçalarını test edebilir ve onların yanlış olduğunu gösterebilir. Sosyal bilimsel kuramlar, ampirik olarak test edilebilir ve sürekli gelişir.

Araştırmacılar bir kuramın karşısına doğrudan kanıtlarla çıkmaya çalışırlar. Bir kuramı destekleyen ve ona karşı çıkan ilgili tüm kanıtlara tarafsız bir biçimde bakarlar. Başlarken kanıtların bir kuramı destekleyeceğinden emin olmazlar. Eğer kanıtlar bir kuramı desteklemekte tekrar tekrar yetersiz kalıyorsa, kuram değiştirilir ya da yerine başkası konur.

Kuramlar, mantıksal olarak tutarlıdır. Eğer bir çelişki ortaya çıkarsa, araştırmacılar onu çözmeye çalışır. Kuramlar ayrıca açık uçludur, daima büyür ya da

İdeoloji Çoğunlukla politik değerlere ya da inanca dayalı olan, varsayımları, kavramları, kavramlar arasında ilişkiler ve açıklamaları bulunan bilimsel olmayan bir yarı kuramdır. Değişime direnen, ampirik verilerle doğrudan yanlışlanamayan ve normatif iddialarda bulunan kapalı bir sistemdir.

daha üst düzeylere doğru gelişir. Gelişemeyen kuramlar yenileriyle değiştirilir. Kuramlar nadiren tüm yanıtlara sahip olduklarını iddia eder. Onun yerine belirsizlik alanları ya da tamamlanmamış bilgiler içerirler ve yalnızca kısmi ya da geçici yanıtlar sunarlar. Araştırmacılar sürekli olarak kuramları test eder ve onlara karşı şüphecidirler. Kuramın kendisi tarafsız ya da belirli bir toplumsal grup ya da toplumun bir kesiminin konumundan bağımsızdır.

TOPLUMSAL KURAMIN PARÇALARI

Varsayımlar

Kuramlar yerleşik **varsayımlar**, gözlemlenebilir ya da test edilebilir olmayan şeylerin doğası hakkında ifadeler içerir. Varsayımları zorunlu bir başlangıç noktası olarak kabul ederiz, insanların doğası, toplumsal gerçeklik ya da belirli bir fenomen hakkındaki varsayımlar gibi. Varsayımlar çoğunlukla gizli kalır ya da belirtilmez. Bir araştırmacının anlayışını derinleştirmesinin bir yolu, bir kuramın dayalı olduğu varsayımları belirlemektir.

Örneğin, *kitap* hakkındaki bir kuram yazma sistemi, okuyabilen insanlar ve kağıdın bulunmasını gerektirir. Bu varsayımlar olmadan *kitap* fikri bir anlam ifade etmez. *Irksal önyargı* gibi sosyal bilim konularıyla ilgili kuramlar pek çok varsayıma dayanır. Bunlar arasında, ırksal kalıtlarına bağlı olarak bireyler arasında ayrım yapan, bir ırk grubuna üyeliğe belirli motivasyonlar ve özellikler atfeden, belirli motivasyonlar ve özelliklerin iyiliği hakkında yargılamada bulunan insanlar yer alır. Eğer ırk zamanın önemli meseleleriyle ilgisi olmayan önemsiz bir konu hakine gelseydi, insanlar bireyler arasında ırk temelinde ayrım yapmayı, bir ırk grubuna belirli özellikler atfetmeyi ve özellikler hakkında yargılamada bulunmayı bırakırdı. Eğer bu gerçekleşseydi, *ırksal önyargı* kavramı araştırma için yararlı olmaktan çıkardı.

Kavramlar

Kavramlar, kuramın yapı taşlarıdır[1]. **Kuramsal kavram**, bir sembol olarak ya da kelimelerle ifade edilen bir fikirdir. Doğa bilimi kavramları çoğunlukla Yunan harfleri (örn. α) ya da formüller (örn., $v=d/t$; v = hız, d = uzaklık, t = süre) gibi sembolik biçimlerde ifade edilir. Sosyal bilim kavramlarının çoğu kelimelerle ifade edilir. Doğa bilimi kuramının egzotik sembolleri pek çok insanda gerginlik yaratabilir, ama gündelik kelimelerin özelleşmiş biçimlerde kullanımı da karışıklığa neden olabilir.

Kelimelerle ifade edilen kavramlarla sembollerle ifade edilen kavramlar ara-

Varsayım Bir kuramda, kuramsal bir açıklama oluşturmak için zorunlu olan test edilmemiş başlangıç noktası ya da inançtır.

sındaki ayrımı abartmak istemiyorum. Sonuçta, kelimeler de sembollerdir; dille birlikte öğrendiğimiz sembollerdir. Yükseklik, zaten aşina olduğunuz bir kavramdır. Örneğin *yükseklik* kelimesini söyleyebilirim ya da yazabilirim; konuşulan seslerle yazılı kelimeler dilimizin parçasıdır. Harflerin seslerinin kombinasyonu, bir *yükseklik* fikrini sembolize eder ya da onun yerine geçer. Çince ya da Arapça karakterler, Fransızca *hauteur* kelimesi, Almanca *höhe* kelimesi, İspanyolca *altura* kelimesi, hepsi aynı fikri sembolize eder. Bir anlamda dil, insanların yaşamlarının bir noktasında öğrendiği sesler ya da yazılı karakterlerle fikirleri temsil etmek için varılan bir anlaşmadır. Kavramları ve kuramı öğrenmek de bir dili öğrenmek gibidir[2].

Kavramlar her yerdedir ve onları her zaman kullanırsınız. Yükseklik, gündelik yaşamda kullanılan basit bir kavramdır. Ne anlama gelir? *Yükseklik* kavramını kullanmak kolaydır, ama kavramın kendisini tanımlamak zordur. Fiziksel ilişkilerle ilgili soyut bir düşünceyi temsil eder. Bu kavramı, çok küçük bir çocuğa ya da uzak bir gezegenden gelen ve bu kavramı hiç bilmeyen birine nasıl tanımlardınız? Toplumsal bir kuramdan gelen yeni bir kavram da ilk kez karşılaştığınız zaman size çok yabancı gelebilir. Yükseklik, fiziksel bir nesnenin özelliğidir, nesnenin tepe noktasından tabanına kadar olan mesafedir. Tüm insanlar, binalar, ağaçlar, dağlar, kitaplar ve benzerlerinin bir yüksekliği bulunur. Yüksekliği ölçebilir ve karşılaştırabiliriz. Sıfır yükseklik mümkündür ve yükseklik zaman içinde artabilir ya da azalabilir. Pek çok kelimede olduğu gibi, bu kelimeyi pek çok şekilde kullanabiliriz. Yükseklik *gerilimin yüksekliği, ısının yüksekliği* gibi ifadelerde kullanılır.

Yükseklik kelimesi soyut bir düşünceye işaret eder. Sesini ve yazılı biçimini o düşünceyle ilişkilendiririz. Kelimeyi oluşturan seslerde ve temsil ettiği düşüncede içkin hiçbir şey yoktur. Bağlantı keyfidir, ama yine de yararlıdır. İnsanlar soyut fikri yalnızca sembolü kullanarak birbirine ifade edebilir.

Kavramların iki kısmı vardır: bir *sembol* (sözcük ya da terim) ve bir *tanım*. Tanımları pek çok biçimde öğreniriz. Ben, yükseklik sözcüğünü ve tanımını ailemden öğrendim. Onu, konuşmayı öğrenirken ve kültüre uyum sağlarken öğrendim. Ailem hiçbir zaman bana sözlükteki tanımını vermedi. Dağınık, harfi harfine olmayan, gayriresmî bir süreçten geçerek öğrendim. Ailem bana pek çok örnek gösterdi; başkalarının sözcüğü kullanma biçimlerini gözlemledim ve dinledim, sözcüğü yanlış kullandım ve yanlışım düzeltildi; doğru kullandım ve anlaşıldım. Sonunda kavrama hâkim oldum.

Bu örnek, insanların günlük dilde kavramları nasıl öğrendiğini ve kavramları nasıl paylaştığımızı gösteriyor. Diyelim ki ailem beni televizyondan ve öteki insanlardan yalıttı ve bana *yükseklik* fikri için kullanılan kelimenin *zdged* olduğunu

Kuramsal kavram İyice düşünülmüş, dikkatle tanımlanmış ve bir kuramda açıkça belirtilmiş olan bir fikirdir.

öğretti. Başkalarıyla iletişim kurmada zorluk çekerdim. İnsanlar kavramlara dair terimleri ve tanımlarını paylaşmazsa bir değeri olmaz.

Günlük yaşam kavramlarla doludur, ama çoğunun belirsiz ve zor anlaşılır tanımları vardır. Aynı şekilde, bir kültürdeki insanların değerleri ve deneyimleri gündelik kavramları sınırlayabilir. Gündelik kavramlar çoğunlukla yanlış yorumlara veya mitlere dayanır. Sosyal bilimciler bu kavramları rafine hale getirir ve yenilerini ekler. İlk kez sosyal bilimciler tarafından geliştirilen pek çok kavram, kültürün geneline yayılmış ve daha esnek hale gelmiştir. Cinsiyetçilik, yaşam tarzı, akran grubu, kentsel yayılma ve toplumsal sınıf gibi kavramlar toplumsal kuramda kesin, teknik kavramlar olarak ortaya çıkmıştır.

Kavramları kişisel deneyim, yaratıcı düşünce ya da gözlemle yaratırız. Klasik kuramcılar pek çok kavram yaratmıştır.

Sosyal bilim kavramları özelleşmiş bir dil ya da *jargon* oluşturur. Uzmanlar birbiriyle iletişim kurmak için jargonu kısa yol olarak kullanır. Birçok alanın kendi jargonu bulunur. Doktorlar, avukatlar, mühendisler, muhasebeciler, tesisatçılar ve araba tamircilerinin hepsinin özelleşmiş dilleri vardır. Kendi jargonlarını, üzerinde çalıştıkları fikirler ve nesnelerden söz etmek için kullanırlar. Jargonlarını anlamak için yayıncılar ve matbaacılar tarafından kullanılan terimlerin yer aldığı bir kitap okudum –*düz klişe, hurufat, traşlama, yarım ton, prova baskısı, hafif baskı, basmayan malzeme, dul* ve *boşluk ayarlama* gibi terimler vardı. İçerideki insanlar için jargon iletişimin hızlı, etkili ve verimli bir yoludur. Ama jargonun olumsuz yan anlamları da vardır. Bazı insanlar onu diğerlerinin aklını karıştırmak, onları dışlamak ya da aşağılamak için kötüye kullanırlar. Uzman olmayanlar arasında jargon kullanımı iletişimi sağlamaz; yalnızca Korece anlayan insanlarla İngilizce konuşmak gibidir.

Soyutlama Düzeyi. Kavramlar **soyutlama düzeyine** göre çeşitlilik gösterir. Bildik ampirik dünyada kolaylıkla belli olan çok somut kavramlardan, doğrudan gündelik ampirik yaşamdan çok uzaklaşmış, son derece soyut düşünsel oluşumlara kadar uzanırlar. Soyut kavramlar, dünyanın doğrudan ya da kolaylıkla deneyimlemediğimiz yanlarına işaret eder, ama yine de düşüncenin düzenlenmesine ve anlayışın gelişmesine yardımcı olur. *Kitaplar* ya da *yükseklik* gibi temel, somut kavramlar, harfi harfine olmayan basit süreçler tarafından tanımlanır. Sosyal bilimlerde daha sık kullanılan karmaşık, soyut kavramlar çoğunlukla biçimsel, sözlükvari tanımlar gerektirir ve başka kavramlar tarafından tanımlanır. Çoğu zaman, daha üst düzeydeki daha soyut kavramları, daha düşük düzeydekilerle tanımlarız. *Üst*, *alt* ve *mesafe* kavramları *yükseklik*ten daha somuttur ve bu nedenle yüksekliğin tanımında kullanılır. Aynı şekilde, *agresyon* kavramı *vurma, tokat, haykırma, itme, bağırma, yumruk atma, fiziksel olarak incitme* ya da *ciddi biçimde zarar vermeyle tehdit etme* kavramlarından daha soyuttur.

Araştırmacılar, kuramsal kavramları bizim günlük konuşmamızda kullandığımızdan daha kesin biçimde tanımlar. Toplumsal kuram, iyi tanımlanmış kavramlar gerektirir. Tanım, kuramı araştırmayla bağlantılandırmaya yardımcı olur. İncelemeci araştırmanın ve çoğu iyi araştırmanın değerli bir amacı, kavramları netleştirmek ve rafine hale getirmektir. Zayıf, çelişkili ya da net olmayan kavramlar, bilginin ilerlemesini kısıtlar. Ball ve Curry (1995), pek çok *çete* tanımı olduğunu ve bunlar üzerinde çok az uzlaşma olduğunu belirttikten sonra belirgin, tutarlı bir tanımın yokluğunun bizim çete anlayışımızı ciddi biçimde güçleştirdiğini ileri sürmüştür.

Tekil Kavram ve Kavram Kümeleri. Kavramlar nadiren yalıtılmış biçimde kullanılır. Bunun yerine, birbiriyle bağlantılı gruplar ya da **kavram kümeleri** oluştururlar. Bu durum, günlük dildeki kavramlar kadar toplumsal kuramdaki kavramlar için de geçerlidir. Kuramlar tutarlı,birbirini destekleyen ve birbiriyle ilişkili kavram toplulukları içerir. Birlikte bir anlam ağı oluştururlar. Örneğin, eğer kentsel çürüme gibi bir kavramı tartışacak olursam, onunla ilişkili bir dizi kavrama ihtiyacım olur (örn. *kentsel genişleme, ekonomik büyüme, kentleşme, varoşlar, kent merkezi, yeniden canlanma, toplu taşıma* ve *ırksal azınlıklar*).

Bazı kavramlar bir dizi değer, nicelik ya da miktar içerir. Bu tür kavram örnekleri *gelir miktarı, ısı, nüfus yoğunluğu, eğitim süresinin uzunluğu* ve *şiddet derecesi*dir. Bunlara *değişkenler* denir ve 6. Bölümde onları öğreneceksiniz. Diğer kavramlar, değişken olmayan fenomen türlerini ifade eder (örn. *bürokrasi, aile, devrim, evsiz* ve *soğuk*). Kuramlar her iki tür kavramı da kullanır.

Basit ve Karmaşık Kavramlar. Bazı kavramlar basittir; yalnızca bir boyutları bulunur ve tek bir bütünlüklü çizgide çeşitlilik gösterirler. Diğerleri karmaşıktır; birden çok boyutları ya da birçok alt bölümleri bulunur. Karmaşık kavramları parçalayarak basit ya da tek boyutlu kavramlar dizisi elde edebilirsiniz. Örneğin, Ruescheмeyer ve çalışma arkadaşları (1992:43-44), demokrasinin üç boyutu olduğunu belirtmiştir. *Demokrasi,* (1) evrensel oy hakkının bulunduğu, kurallara uygun, özgür seçimler; (2) hükümetin kontrolünü elinde bulunduran seçilmiş bir yasama grubu; ve (3) ifade ve örgütlenme özgürlüğü anlamına gelir. Yazarlar, her boyutun derecelerinin farklılık gösterdiğinin farkına vardı. Boyutları birleştirerek bir rejim türleri kümesi oluşturdular. Buna göre, her üç boyutu da düşük olan rejimler totaliter, her üçü de yüksek olan rejimler demokrasi ve diğer karışımlardakiler, otoriter ya da liberal oligarşilerdir.

Soyutlama düzeyi Bir kavramın, ampirik ve somut, çoğunlukla günlük yaşamda kolaylıkla gözlemlenebilir olandan çok soyut, görünmeyen zihinsel yaratımlara kadar uzanan bir özelliğidir.

Kavram kümesi Ortak varsayımları paylaşan, birbirine işaret eden ve toplumsal bir kuramda birlikte işleyen birbiriyle ilişkili kavramlar topluluğudur.

Kavram sınıflandırmaları, tekil basit bir kavramla bir kuram arasındaki yarıyoldur[3]. Soyut, karmaşık kavramları düzenlemeye yardımcı olurlar. Yeni bir sınıflandırma oluşturmak için bir araştırmacı, daha basit kavramların özelliklerini mantıksal olarak belirler ve birleştirir. Bu fikri iyice anlamanız için bazı örneklere göz atalım.

İdeal tip, iyi bilinen bir sınıflandırmadır. İdeal tipler, söz konusu fenomenin özünü tanımlayan saf, soyut modellerdir. Bir kavramın merkezî yönlerini tanımlayan zihinsel resimlerdir. İdeal tipler, "açıklama" değildir, çünkü bir şeyin neden ya da nasıl olduğunu bize söylemezler. Kuramdan küçüktürler ve araştırmacılar onları bir kuram oluşturmak için kullanır. Daha dar, daha somut birçok kavramı bir araya getiren daha geniş, daha soyut kavramlardır. Nitel araştıramacılar çoğunlukla gözlemlenebilir fenomenlerin ideal modele ne kadar uyduğunu görmek için ideal tipleri kullanır. Örneğin Max Weber, *bürokrasi* kavramının ideal bir tipini oluşturmuştur. Pek çok kişi Weber'in ideal tipini kullanır (bkz. Kutu 3.3). Bir bürokrasiyi diğer örgütsel biçimlerden (örn. toplumsal hareketler, krallıklar, vb.) ayırır. Ayrıca insanların bir zamanlar belirsiz ve düşünülmesi zor bulduğu bir örgütlenme türünün önemli özelliklerini belirginleştirir. Gerçek yaşamdaki hiçbir örgütlenme ideal tipe uymaz; ama model, bürokrasi hakkında düşünmemize ve onu incelememize yardımcı olur.

Başka bir sınıflandırma türü, bir araştırmacının iki ya da daha fazla tek boyutlu, basit kavramı, basit kavramların kesişiminin yeni kavramlar üreteceği şekilde birleştirdiği **tipoloji** ya da taksonomidir[4]. Yeni kavramlar ya da tipler, basit kavramlar arasındaki karmaşık ilişkiyi ifade eder.

> *Bir tipolojinin başlıca özelliklerinden biri tutumluluktur... İyi kurulmuş bir tipoloji kaostan düzen oluşturmada mucizeler yaratabilir. Görünüşte birbirinden farklı çok sayıda olaydan oluşan, açıkça eklektik bir yığının ezici karmaşıklığını iyi düzenlenmiş, gayet homojen bir tipler kümesine dönüştürebilir.* (Bailey, 1992:2193)

Robert Merton'un sapmayla ilgili anomi kuramı insanların sapmamayı, yani uyumluluğu ve sapmayı iki temel kavramı değerlendirerek anlayabileceğini öne

Kavram sınıflandırması Tek bir kavramla tamamlanmış bir kuramsal açıklama arasında yer alan alt türleri olan karmaşık, çok boyutlu bir kavramdır.

İdeal tip Bir olay, süreç ya da fikrin saf, soyut bir modelini sunan bir kavram sınıflandırması türüdür. Toplumsal kuram oluşturmada ve veri analizinde kullanılır.

Tipoloji İki ya da daha fazla basit kavramı birbiriyle ilişkili alt türler kümesi oluşturacak şekilde birleştirme ya da çaprazlama sınıflandırmayla oluşturulan kuramsal bir sınıflandırma ya da bir yarı kuramdır.

KUTU 3.3 Max Weber'in İdeal Bürokrasi Tipi

- Bir kurallar sistemi tarafından yönetilen sürekli bir örgütlenmedir.
- Yönetim tarafsız, kişisel olmayan kurallar tarafından yürütülür.
- Hiyerarşik otorite ilişkileri hüküm sürer; yani, düşük makamlar yüksek makamların denetimindedir.
- Yönetsel eylemler, kurallar vb. yazılıdır ve dosyalarda tutulur.
- Bireyler memuriyetlerinin sahibi değildirler ve onları alıp satamazlar.
- Örgütlenmeye sadakati sağlamak için görevliler, müşterilerden doğrudan ödeme almak yerine maaş alırlar.
- Örgütlenmenin mülkü, mevki sahiplerinin kişisel mülklerinden ayrıdır.

Kaynak: Chafetz'den (1978: 72) uyarlanmıştır.

sürmektedir: bir kültürün peşinden gitmeye değer hedefleri ile bir toplumun meşru olarak tanımladığı o hedeflere ulaşma araçları. Merton'un tipolojisi iki kavrama dayanır: (1) insanların hedefleri kabul ya da reddetmeleri ve (2) insanların hedeflere ulaşmak için kullandığı araçların meşru olup olmadığı. Merton'un tipolojisi, sapma ve uyumluluk tiplerini bu iki kavrama dayalı olarak belirler (bkz. Tablo 3.1).

Uyumluluk ya da sapmama, insanlar kültürel hedefleri (örn. yüksek gelir sağlamak) kabul ettiği ve onlara ulaşmak için toplumsal olarak meşru bir araç kullandığı zaman (örn. iyi bir iş bulmak ve çok çalışmak) gerçekleşir. Sapma, durum böyle olmadığında (örn. birisi çok çalışmak yerine banka soyduğunda) gerçekleşir. Merton'un bireylerin kültürel hedeflere ve onlara ulaşma araçlarına nasıl uyum sağladığıyla ilgili sınıflandırması, onun karmaşık kavramını özetler ve her bir alt bölümü nitelendirir. Örneğin ***geri çekilmecilik***, hem kültürel hedefleri hem de onları elde etmenin toplumsal olarak meşru yollarını reddeden bir kişiyi –mesela kronik alkol kullanan birini ya da dindar bir münzeviyi- tanımlar. Bu türden sapkın reddetmeler, saygın görünme ve maddi mülk edinme (örn. ev, araba, vb.) kültürel hedefini reddeder. Böyle bir kişi, ayrıca, hedefe ulaşmanın meşru aracını da reddeder (öm. dürüst olmayı, bir işte çalışmayı vb.).

Erik O. Wright, Karl Marx'ın kapitalizmdeki toplumsal sınıflar kavramını güncelleştirmiştir. Wright, Marx için eşitsizlik ve sömürünün üç tip kaynağın denetimine dayandığının altını çizmiştir: yatırımlar (yani kâr getiren mülk ya da sermaye),

TABLO 3.1 Robert Merton'un Bireysel Adaptasyon Tarzları

ADAPTASYON TARZI	TOPLUMSAL HEDEFLER	KURUMSAL ARAÇLAR
I Uyumluluk	Kabul	Kabul
II Yenilikçilik	Kabul	Red
III Ritüelcilik	Red	Kabul
IV Geri çekilmecilik	Red	Red
V Devrim	Yenisini kurma	Yenisini kurma

üretimin örgütlenmesi, ve emek gücü (diğer insanların çalışması). Wright, bir toplumun örgütlenmesinin toplumsal sınıfları tanımladığını söylemiştir. Sınıflı bir toplumun örgütlenmesi, mevkiler yaratır ve üç kaynak tipinin denetimini o mevkilerdeki insanlara verir (bkz. Tablo 3.2). Her üç kaynağı da denetleyen insanlar, en güçlü ya da hâkim sınıfı oluşturur. Piyasa ekonomilerinde, bu kapitalist sınıftır. Üyeleri arasında büyük yatırımcılar, banka ya da şirket sahipleri ve genel müdürleri bulunur. Kapitalistler yatırım kararları alır (yeni bir fabrikanın kurulup kurulmayacağı ya da nerede kurulacağı gibi), üretimin nasıl örgütleneceğini belirler (örn. robotlar ya da düşük ücretli işçiler kullanmak gibi) ve diğerlerine emirler verir. Tabana yakın sınıf, işçilerden oluşur. Yatırımlar ya da üretimin nasıl örgütleneceği konusunda söz haklarının bulunmadığı mevkilerde yer alırlar. Diğerleri üzerinde yetkileri yoktur ve işlerini korumak için emirlere uymaları gerekir. Kapitalistlere yardım eden müdürler ve şefler, iki büyük sınıfın arasında yer alır. Marx'ın kuramını geliştirdiği 1800'lerde henüz tam anlamıyla oluşmamış bir yarı-sınıfı oluştururlar. Toplumun büyük kaynaklarının hepsini değil, ama bazılarını kontrol ederler.

Wright'ın sınıflandırması ayrıca Marx'ın hakkında yazdığı başka bir sınıfın konumuna dikkati çeker: küçük ölçekli serbest çalışan mülk sahipleri ya da çiftçilerden oluşan küçük burjuvazi. Bu sınıfın üyeleri, kendi şirketlerinin sahibi ve işletmecisidir; ama aile üyeleri dışında kimseyi çalıştırmaz. Marx, bu sınıfın küçülerek yok olacağını düşünüyordu; ama günümüzde varlığını halen koruyor. Merton'un sınıflandırması gibi, Wright'ın şeması da daha basit kavramların (örn. sahip olunan ya da sahip olunmayan kaynak türleri) daha güçlü bir fikir oluşturmak için (örn. kapitalist toplumda toplumsal sınıfların yapısı) nasıl birleştirileceğini gösterir.

Kavram sınıflandırmasıyla ilgili son bir örnek, komuta ekonomisi olan komünist bir rejimden piyasa ekonomisine geçişi inceleyen Walder'den (2003) verilebilir. Walder, iki etkene dayalı olan dört geçiş kalıbı buldu: (1) varlıklara el koymadaki limitler ve (2) ne kadar siyasi değişimin yaşandığı. Bu iki etkeni çaprazlama sınıflandırarak, geçişin yumuşaklığını ve çeşitli komünizm sonrası toplumlarda hangi toplumsal-siyasi grupların güç kazandığını açıklayan kavramsal bir tipoloji yarattı (bkz. Tablo 3.3).

TABLO 3.2 Erik Wright'ın Toplumsal Sınıf Sistemi

TOPLUMSAL SINIF	TOPLUMSAL KAYNAK ÜZERİNDE DENETİM		
	Yatırımlar	*Üretim*	*Emek*
Kapitalistler	+	+	+
Müdürler	–	+	+
Şefler	–	–	+
İşçiler	–	–	–
Küçük Burjuvazi	+	+	–

+ denetimi var demektir, – denetimi yok ya da çok az demektir.

Kapsam. Kavramlar, kapsamlarına göre çeşitlilik gösterir. Bazıları çok dardır; yalnızca belirli toplumsal ortamlara ya da etkinliklere uygulanabilirler, zaman ya da mekânla sıkı biçimde sınırlıdırlar ve belirli bir ortamın ötesine kolayca uygulanamazlar. Öteki kavramlar çok geniştir, geniş zaman ve mekânda çok çeşitli ortamlara ya da etkinliklere uygulanabilirler. Dar kavramlar, genellikle daha somuttur. Dar bir kapsamı olan kavramlara bir örnek, Britanyalı ve bir dereceye kadar Avrupa'nın diğer ülkelerindeki futbol taraftarlarının 1960'ların sonundan beri ivme kazanmış olan şiddet eylemlerine işaret eden "futbol holiganlığı"dır. Kitlesel olarak izlenen başka olayların gözlemcileri ya da taraftarları da kargaşa çıkarma ya da şiddet olayları ve mülke zarar verme eylemleri içinde yer aldığı halde kavram, zaman ve yerle sınırlıdır. Başka bir örnek, Japon fenomeni *karoşi* ya da aşırı çalışmadan ölmektir. İnsanlar tarih ve kültürler boyunca aşırı çalışmadan ölmüştür, ama bu kavram dar anlamda şirketlerde beyaz yakalı yöneticilerin ve uzun bir süre aşırı uzun çalışma saatleri boyunca hiç dinlenmeden çalışmaları için yoğun toplumsal baskı gören erkeklere işaret etmektedir. Kavram, bir ekonomik patlama dönemi sırasındaki belirli bir Japon şirket kültürüyle ilişkilidir. Bunun aksine, fiziksel agresyon ya da emek gibi daha geniş kapsamı olan kavramlar uzun bir tarihsel döneme, çeşitli kültürel ortamlara ve sayısız etkinliğe yaygın biçimde uygulanabilir.

Dar bir kapsamı olan kavramların somut günlük yaşama yakın olma avantajı vardır, bu sayede kolaylıkla tanınır ve bir toplumsal ortamın belirli bağlamsal özelliklerine ve dokusuna dahil olurlar. Ancak genelleştirilmeleri zordur ve toplumsal yaşama dair geniş bir kuramsal anlayış inşa ederken kolaylıkla kullanılamazlar. Çok geniş kapsamlı kavramların da buna karşılık avantajları ve dezavantajları vardır. Rahatlıkla çok çeşitli ortamlar arasında köprü kurarak genel anlayışı kolaylaştırabilirler, ancak çoğunlukla bir toplumsal ortam ya da etkinlikteki önemli bağlamsal ayrıntıları gözden kaçırır ya da önemsemezler.

İlişkiler

Varsayımlarda bulunmaya ve kavramlar sağlamaya ek olarak toplumsal kuramlar, kavramlar arasındaki ilişkileri belirtir. Kuramlar, bize kavramların birbiriyle ilişkili olup olmadığını ve eğer ilişkiliyse bunun ne tür bir ilişki olduğunu söyler. Bir kuram, çoğu zaman varsayımlar, kavramlar ve bağlantılardan oluşan bir kompleks bütünün ana hatlarını çizerek belirli bir ilişkinin neden var olduğunu ya da neden var olmadığını ortaya koyar.

İlişki Çeşitleri. Kavramların ilişkili olup olmadığının ötesinde, kuramlar çoğu kez ilişkinin başka özelliklerini de belirtir. Eğer iki kavram birbiriyle ilişkiliyse kuram, ilişkilerinin güçlü mü zayıf mı olduğunu, doğrudan mı dolaylı mı olduğunu,

TABLO 3.3 Komünist bir Ekonomiden Komünizm Sonrası Ekonomiye Dört Geçiş Yolu

		SİYASİ DEĞİŞİM NE KADAR KAPSAMLIYDI?	
Varlıkların ele geçirilmesindeki kısıtlar		*Çok*	*Az*
	Çok	*1*	*2*
	Az	3	4

Yol 1: Komünist hiyerarşiler çöker, iktidardaki parti küçülür ve iktidarını yitirir, özelleştirme yumuşak olur ve seçkinler büyük ölçüde değişir. Eski seçkinlerin yalnızca daha fazla eğitim almış/beceri sahibi olan küçük bir bölümü yeni toplumda başarılı olur (örnek uluslar: Macaristan, Polonya ve Estonya).

Yol 2: Geçmiş siyasi hiyerarşiler ayakta kalır, Komünist Parti denetimi elinde tutar ve varlıkları korur, özelleştirme çok yavaştır. Seçkinlerin değişme oranı düşüktür ve pek çok eski seçkin ve aileleri yeni toplumda zengin olur (örnek uluslar: Çin ve Vietnam).

Yol 3: Geçmiş komünist hiyerarşiler çöker, iktidardaki parti küçülür ve iktidarını yitirir, özelleştirme kaotiktir ve seçkinlerin değişme oranı yüksektir. Bazı eski seçkinler yeni sistemde başarılı olur (örnek uluslar: Ukrayna ve Rusya).

Yol 4: Geçmiş komünist hiyerarşiler ayakta kalır, Komünist Parti denetimi elinde tutar ve varlıkları korur ve özelleştirmeyi yönetir. Çok az seçkin değişimi yaşanır; dolayısıyla yeni seçkinler eskilerinden oluşur (örnek uluslar: Kazakistan ve Özbekistan).

birbirlerini hızlandırdıklarını/vurguladıklarını mı yoksa bastırdıklarını/azalttıklarını mı, anında mı ilişkili olduklarını, yoksa bir süre geçtikten sonra mı ilişkilendiklerini belirtebilir. Bir kavram, bir diğeriyle tek başına ilişkili olabilir ya da yalnızca başka koşullar ve kavramlarla birleştiğinde ilişkili olabilir (bunlara *etkileşim etkisi* ve *bağlantılı ilişki* denir, kitapta daha ileride tartışılmaktadır). Bir kuram bir kavramı, yeterli (yani kapsanabilir, ama mutlaka var olması gerekli olmayan) başka bir kavram ya da durum için zorunlu (yani temel ve gerekli) önkoşul olarak belirleyebilir. Bu ilişki çeşitlerinin ötesinde, farklı kuramsal açıklama biçimleri de (bu bölümün sonraki sayfalarına bakın) belirli bir ilişki biçimini belirtir (örn. nedensel, yapısal ve benzeri).

Önermeler ve Hipotezler. Pek çok kuram, kavramlar arasındaki bağla ilgili önermeler ya da bildirimler içerir. **Önerme,** iki ya da daha fazla kavram arasındaki ilişkiyi belirleyen ve ilişkinin çeşidi hakkında bir şey söyleyen kuramsal bir bildirimdir. Bir araştırmacı, bir önermenin doğruluğunu ampirik kanıtlara ya da verilere uyup uymadığını değerlendirerek öğrenmeye çalışır. Bunun için önermeyi bir hipoteze çevirir. **Hipotez,** bir önermenin ampirik olarak test edilebilir versiyonudur. Bir ilişki hakkında geçici bir bildirimdir, yani, araştırmacılar doğruluğundan ya da ampirik dünyada gerçekten işleyip işlemediğinden emin değildir. Bir hipotezin pek çok durumda tekrar tekrar ampirik olarak değerlendirilmesinden sonra eğer hipotez değişmiyorsa, bir kuramsal önermenin doğruluğundaki kesinliği artar. Sonuçta, bir kuramdaki önermeler ampirik olarak test edilmek üzere hipotezlere çevrilir ve hipotez değerlendirildikten sonra ampirik sonuçlar bize önermenin büyük olasılıkla doğru olup olmadığını, değiştirilmesi veya reddedilmesinin gerekip

gerekmediğini söyler. Bazen araştırmacılar önermeleri ampirik kanıtları inceledikten sonra geliştirir, bazı araştırma türlerinde de hipotez kullanmadan çalışırlar.

Analiz Birimleri.
Toplumsal dünyayı bireyler, örgütlenmeler, hareketler, kurumlar, ülkeler vb. gibi pek çok birimden meydana gelmiş olarak düşünebiliriz. Araştırmacılar kuramsal kavramları bu **analiz birimlerinden** birine ya da birden fazlasına uyacak şekilde değiştirir. Örneğin, agresyon kavramı pek çok birime uygulanabilir: bireye, gruba, örgütlenmeye ya da ülkeye. Bunun örnekleri, "İlker, *agresif* bir çocuktur", "Dün gece basket takımı çok *agresifti*", "XYZ Şirketi *agresif* biçimde yeni bir piyasaya yöneldi" ve "Birleşmiş Milletler X ülkesini komşusuna yönelik *agresif* eylemleri nedeniyle kınadı" ifadelerinde görülebilir. Bir çocuğun agresyonu (4 yaşındaki başka bir çocuğa tokat atma ve öğretmenini tekmeleme), bir spor takımının agresyonundan (fiziksel temas ve bloke etme), bir şirketinkinden (fiyatları düşürme ve rakip bir ürünü hedefleyen büyük bir reklam kampanyası) ya da bir ulusunkinden (uluslararası bir sınırı tanklar ve birliklerle geçme) farklı görünür. Araştırmacılar, bir kavramı analiz etmek istedikleri özel birim türüne, eldivenin ele uyması gibi uydurur. Bir çalışmayı tasarlamak ve kavramları ölçmek için kavramları analiz birimleriyle birlikte kullanırlar (6. ve 7. Bölümde tartışılmaktadır). Agresyon gibi soyut bir kavram birden çok analiz birimine uygulanabilir olduğunda, araştırmacının hangi birim üzerine odaklanmak istediğine kesin olarak karar vermesi ve bir çalışmaya devam etmeden önce kavramı o birime uydurması gerekir. Soyut kavramlar, analiz birimleri üzerinde işleyebilecek kuramsal bağlantılar oluşturmayı kolaylaştırır.

KURAMIN FARKLI YÖNLERİ

Toplumsal kuramın parçalarını artık öğrendiğinize göre, onun çeşitli biçimlerine bakabiliriz. Toplumsal kuram, pek çok yönü olduğu için biraz şaşırtıcı olabilir; ama bunları beş ana yöne ayırabiliriz: (1) kuramlaştırmanın yönü, tümdengelimci ya da tümevarımcı; (2) inceleme düzeyi, mikro, makro ya da mezo; (3) tözel ya da formel bir kuram olarak odağı; (4) açıklamanın biçimi, nedensel, yapısal ya da yorumlayıcı;

Önerme İki ya da daha fazla kavram arasındaki ilişkiyle ilgili kuramsal bir bildirimdir.

Hipotez Bir kuramsal önermenin henüz ampirik kanıtlarla test edilmemiş ve doğrulanmamış olan ampirik olarak test edilebilir bir versiyonudur. En çok tümdengelimci kuramlaştırmada kullanılır ve bir kestirim olarak yeniden ifade edilebilir.

Analiz birimleri Değerlendirme altındaki birim, örnek olay ya da toplumsal yaşamın parçasıdır. Kavram geliştirmede, kavramların ampirik olarak ölçülmesinde ya da gözlemlenmesinde ve veri incelemesinde temel öneme sahiptir.

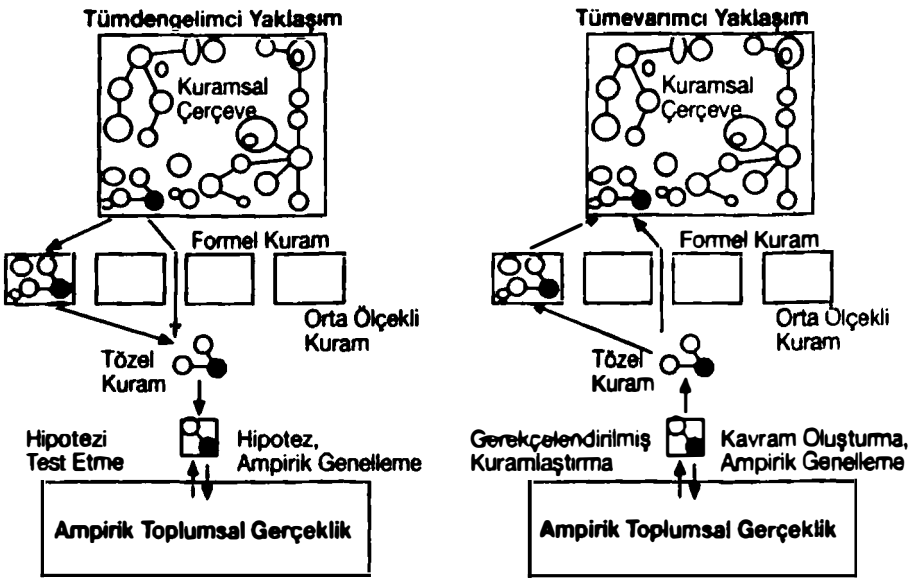
(5) işlediği etki alanı, ampirik bir genelleme, orta erimli bir kuram ya da bir çerçeve. Bu yönler ilk başta göz korkutucu olsa da neyse ki, bunların yalnızca belli başlı birkaç kombinasyonu sıkça kullanılmaktadır.

Kuramlaştırmanın Yönü

Araştırmacılar kuram oluşturma ve test etmeye iki yönden yaklaşır. Bazıları soyut düşünmeyle başlar. Mantıksal olarak kuramdaki fikirleri somut kanıtlara bağlarlar ve sonra fikirleri kanıtlara karşı test ederler. Diğerleri, ampirik kanıtların belirli gözlemleriyle başlar. Kanıtlara dayanarak genelleme yaparlar ve gittikçe daha soyut fikirlere doğru giderler. Pratikte çoğu araştırmacı esnektir ve bir çalışmanın farklı noktalarında iki yaklaşımı da kullanırlar (bkz. Şekil 3.1).

Tümdengelimci. **Tümdengelimci yönde** bir kuramlaştırmada, soyut kavramlarla ya da kavramlar arasındaki mantıksal bağın ana hatlarını çizen kuramsal bir önermeyle başlarsınız ve sonra somut, ampirik kanıtlara doğru gidersiniz. Böylece, fikirlerle ya da toplumsal dünyanın zihinsel bir resmiyle başlayıp sonra düşünme biçiminizi gözlemlenebilir ampirik kanıtlarla test edersiniz. 2. Bölümde temas hipoteziyle ilgili okuduğunuz çalışmalar, tümdengelimci kuramlaştırmayı kullanıyordu. Kuramsal bir önermeyle başladılar: İnsanlarla toplumsal bir "dışgruptaki" ötekiler arasında kişisel temasın yokluğu, cehalet ve olumsuz basmakalıp tiplere bağlı olarak bir dışgruba yönelik olumsuz görüşlerin ortaya çıkmasına neden olur. Araştırmacılar, soyut önermeyi ampirik bir hipoteze çevirdi: Bireylerle bir dışgrup arasında daha fazla toplumsal temas, onları bilme ve onlarla tanışıklık olumsuz inançlarını, tavırlarını ve ifadelerini azaltacaktır. Kuramlaştırma, tümdengelimci biçimde soyut bir düzeyden mantıksal olarak daha somut, ampirik bir düzeye -belirli dışgrupları, toplumsal temas biçimlerini ve inançlar ya da tutumları içeren bir düzeye- doğru ilerledi.

Tümevarımcı. **Tümevarımcı yönde** bir kuramlaştırmada ampirik dünyayı gözlemleyerek işe başlar ve sonra olup biten üzerine düşünürsünüz, gittikçe daha soyut biçimlerde düşünür, kuramsal kavramlar ve önermelere doğru ilerlersiniz. Tümdengelimci kuramlaştırma iyice düşünülmüş kuramsal bir resimle başlamanızı gerektirirken, tümevarımcı kuramlaştırmada genel bir başlıkla ve bazı belirsiz fikirlerle başlayıp sonra onları rafine hale getirerek daha kesin kuramsal kavramlara doğru ayrıntılandırabilirsiniz. Tümevarımcı kuramlaştırmada, temelde gözlemlerden başlayıp daha soyut düşünmeye doğru yapıyı kurarsınız, tümevarımcı kuramlaştırmada ise fikirlerden, temellendirilmiş ampirik gözlemlere doğru ilerlersiniz. 2. Bölümde okuduğunuz New York City'deki sokak satıcılarıyla ilgili çalışmasında Duneier, tümevarımcı kuramlaştırma kullanıyordu. Ancak veri toplarken ve topladıktan sonra kuramsal bir anlayış geliştirdi. Şöyle belirtiyordu (1993:341): "Sokakta

ŞEKİL 3.1 Tümdengelimci ve Tümevarımcı Kuramlaştırma

gördüğüm ve duyduğum şeylerden fikirler edinmeye başladım". Duneier (1999:342), bu süreciß pek çok semptom gören ve daha sonra bir teşhis koyan ya da yüzeydeki pek çok semptomun altında yatan nedeni açıklayabilecek tutarlı bir öykü bulan bır tıp uzmanı gibi tanımlıyordu.

Pek çok araştırmacı, **temellendirilmiş kuram** adı verilen özel bir tür tümevarımcı kuramlaştırma kullanır (bkz. Kutu 3.4). Temellendirilmiş kuram hakkında 6. ve 14. Bölümlerde daha fazla şey öğreneceksiniz. Var olan kuramsal fikirleri test etmek yerine, temelden yeni kuramsal fikirler formüle etmekle ılgilidir. Bır araştırmacı, gözlemlenen verileri açıklama, yorumlama ve anlamlı hale getirmeye çalışma sürecinden yola çıkarak kuramsal genellemeler oluşturur.

İnceleme Düzeyi

Toplumsal gerçeklik, mikro düzeyden makro düzeye pek çok düzeyde varolur. Mikro düzeyde, küçük ölçekli bir ortamda birkaç bireyin kısa süreli yüz yüze etkileşimlerini

Tümdengelimci yön Bir kuram oluşturmaya ya da doğrulamaya soyut kavramlar ve kuramsal ilişkilerle başlayıp daha somut ampirik kanıtlara doğru işleyen bır yaklaşımdır.

Tümevarımcı yön Somut ampirik kanıtlarla başlayıp daha soyut kavramlara ve kuramsal ilişkilere doğru ilerleyen bir kuram geliştirme veya onaylama yaklaşımıdır.

(örn. bir kız ve iki erkek öğrencinin sınıftan çıkarken birkaç dakikalığına yorumlarını paylaşmaları) içerir. Mikro düzeydeki gerçeklik, tipik olarak kapalı bir ortamda kısa süreli olarak doğrudan temas içindeki az sayıda insanla ilgilidir. Sosyal bilimciler, toplumsal gerçekliğin bu düzeyini incelemek için değiştirilmiş ya da en iyi bu inceleme düzeyinde işleyen kavramlar ve **mikro düzeyde kuram** geliştirir. Örneğin Dellinger ve Williams (2002), işyerinde cinsel tacizi incelemek üzere *Gentleman's Sophisticate* (heteroseksüel erkek pornografisi) ve *Womyn* (feminist çalışmalar) adlı iki derginin bürolarında çalışan yayımcılar arasında saha araştırması yürüttü. Yüzyüze etkileşimleri gözlemlediler, yorumları dinlediler ve her bir yayın bürosunda işleyen farklı işyeri kültürüyle ilgili tümevarımsal olarak mikro düzeyde bir kuram geliştirmek için görüşmeler yaptılar. McFarland (2004), lise sınıflarında kargaşaya yol açan davranışlara dair mikro düzeyde bir kuram geliştirdi. Sınıflarda öğrencilerle öğretmenler arasındaki etkileşimlerin ayrıntılı gözlemine dayanarak öğrenci önderlerinin ve muhaliflerin nasıl belirli kalıplara göre hareket ettiğine ve farklı sonuçlara yol açtığına işaret etti.

Diğer uçta makro düzey yer alır; büyük ölçekli olayları (örn. on sekizinci yüzyılda batı Avrupalı emperyalist güçlerle Çin medeniyeti arasındaki karşılaşmaların kalıpları) içerir. **Makro düzeyde kuramlaştırma,** bu inceleme düzeyi için–uzun zaman süren ve çoğunlukla büyük alanları kapsayan, doğrudan ve dolaylı temas halindeki büyük toplumsal birimler arasında gerçekleşen olaylar, süreçler, kalıplar ve yapıları açıklamak için tasarlanmıştır. 2. Bölümde Amerika Birleşik Devletleri, Güney Afrika ve Brezilya'da Siyah-Beyaz ırk ilişkilerini inceleyen çalışma ile Güney Amerika uluslarının sömürge deneyimini ve sonraki gelişimini inceleyen çalışmanın her ikisi de makro düzeyde kuramlaştırmaya örnektir.

Anthony Marx (1998) tarafından yürütülen çalışma, Siyah insanların tam vatandaşlık hakları kazanmak için protestolara katılmasına yol açan koşulları açıkladı ve iki yüzyıl boyunca üç ilçedeki ulusal ırk politikalarının kalıplarını inceledi. Kuramı, protestoların (1) ırka dayalı politik hareketlilik ve (2) ırk hâkimiyetine yönelik ulusal idare politikaları (örn. Güney Afrika'da *apartheid*, ABD'nin güneyinde Jim Crow yasaları ve Brezilya'da meşrulaştırılmış ırk temelli hiçbir hâkimiyetin bulunmaması) arasında bir etkileşimle sonuçlandığını belirtmektedir. Irk hâkimiyeti politikaları, kölelik pratiklerinden, sömürüden ve Beyaz üstünlüğünü doğrulayan ayrımcılıktan ortaya çıkmıştır. Politikalar, yirminci yüzyılda ulusal gelişmeyi biçimlendiren belirli ırk ideolojilerini destekledi. Kritik bir nedensel etken, ulusal politik seçkinlerin yasal olarak Siyahlara hükmedilmesini Beyazlar arasındaki ayrımları azaltmak için kullanmasıdır. Beyazlar arasında daha büyük sınıf ayrım-

Temellendirilmiş kuram Genellikle nitel araştırmada kullanılan, çoğunlukla ampirik gözlemler arasında karşılaştırmalar yaparak soyut bir kurama doğru kurulan bir tür tümevarımcı toplumsal kuramdır.

KUTU 3.4 Temellendirilmiş Kuram Nedir?

Temellendirilmiş kuram, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Tek yaklaşım değildir ve tüm nitel araştırmacılar tarafından kullanılmaz. *Temellendirilmiş kuram*, "bir fenomen hakkında tümevarımcı biçimde türetilmiş bir kuram geliştirmek için bir dizi sistematik prosedür kullanan bir nitel araştırma yöntemidir" (Strauss ve Corbin, 1990: 24). Temellendirilmiş kuramın amacı, kanıtlara sadık bir kuram oluşturmaktır. Yeni kuramlar keşfetmek için bir yöntemdir. Araştırmacı, birbirine benzemeyen fenomenleri benzerlikleri öğrenmeye yönelik bir bakış açısıyla karşılaştırır. Mikro düzeydeki olayları daha makro düzeydeki bir açıklamanın temeli olarak görür. Temellendirilmiş kuram, daha pozitivist yönelimli kuramlarla pek çok hedefi paylaşır. Kesin ve titiz, tekrarlanabilir ve genellenebilir olan kanıtlarla kıyaslanabilir kuramlar arar. Bir temellendirilmiş kuram yaklaşımı toplumsal durumlar arasında karşılaştırmalar yaparak genellemeler peşinde gider.

Nitel araştırmacılar temellendirilmiş kuramın alternatiflerini de kullanır. Bazı nitel araştırmacılar bir katılımcı için doğru olan derinlemesine bir tasvir sunar. İstikrarlı toplumsal etkileşimi sağlayan mikro süreçleri açıklamak için tek bir toplumsal durumu derinlemesine kazarlar. Başka araştırmacıların hedefi olayların ya da bir ortamın son derece kesin bir tasvirini sunmaktır. Bir toplumun daha büyük dinamiklerini anlamak için belirli olayları ya da ortamları incelerler. Daha başka araştırmacılar makro düzeydeki tarihsel bağlama oturttukları belirli ortamları analiz etmek için var olan bir kuramı uygular. Kuramı yeniden yapılandırmak ve toplumsal eylemi bilgilendirmek amacıyla mikro düzeydeki olaylar arasında ve mikro düzeydeki durumlarla daha genel toplumsal güçler arasında bağlantılar gösterirler (çeşitli alternatiflerin bir özeti için bkz. Burawoy, 1991: 271-287; Charmaz, 2003 ve Hammersley, 1992).

ların ya da bölgesel ayrımların bulunduğu uluslarda, ulusal seçkinler ulusal hükümete yönelik Beyaz desteğini, meşrulaştırılmış ırk hâkimiyeti biçimleri oluşturarak artırmaya çalıştı. Zaman içinde bu türden meşrulaştırılmış hâkimiyet, ırk ayrımlarını dondurdu ve bu da Siyahlar arasında bir ırksal kimlik anlayışı ve bilincini artırdı. Güçlü ırksal kimlik anlayışı, Siyahlar tam vatandaşlık haklarını talep etmek için politik olarak hareketlendiğinde önemli bir kaynak haline geldi. Meşrulaştırılmış ırk hâkimiyeti, ayrıca, Siyahların protestolarını yoğunlaştırdı ve onları, ırk eşitsizliği deneyimlerini güçlendiren toplumsal kurum olarak ulusal hükümete karşı yöneltti.

Mikro düzey ile makro düzey arasında bir orta düzey vardır: mezo düzey. Mezo düzeyde kuram, örgütlenmeler, toplumsal hareketler ya da toplulukların inceleme

Mikro düzeyde kuram Toplumsal yaşamın kısa sürelerde gerçekleşen mikro düzeyi (örn. bireyler ya da küçük gruplar arasında yüz yüze etkileşmeler ve karşılaşmalar) üzerine odaklanan toplumsal kuramdır.

Makro düzeyde kuram Toplumsal yapının makro düzeyine (örn. toplumsal kurumlar, toplumun büyük kesimleri, toplumların tümü ya da dünyanın bölgeleri) ve uzun sürelerde gerçekleşen (uzun yıllar, onyıllar ya da bir yüzyıl ya da daha uzun sürede) süreçlere odaklanan toplumsal kuramdır.

Mezo düzeyde kuram Toplumsal yaşamın orta düzeyindeki (örn. örgütlenmeler, hareketler ve cemaatler) ilişkiler, süreçler ve yapılar ve orta uzunlukta sürelerde işleyen olaylar (aylar, birkaç yıl ya da on yıl) üzerine odaklanan toplumsal kuramdır.

düzeyine odaklanır. Böylece sosyal bilimciler, toplumsal dünyanın farklı düzeylerini incelerken,ona uygun inceleme düzeyinde işleyen kuramlar ve kavramlar yaratır. 2. Bölümde tanımlanan mahallelerdeki ekonomik eşitsizliğin eğitim üzerindeki etkisiyle ilgili Mayer (2002) tarafından yürütülen çalışma, mezo inceleme düzeyindeydi.

Krysan (2002), nicel ve nitel verileri kullanarak dört ABD kentinde Siyahların ve Beyazların, bir mahalleyi kendileri için istenir kılanın ne olduğu sorusuna verdikleri yanıtları inceledi. Farklı ırktan insanların farazi mahallelerde ırk bileşimi, suç oranları, toplumsal sınıf ve ırksal ortamın aralarında yer aldığı çeşitli etkenleri nasıl değerlendirdiğini inceledi. Mezo düzeydeki kuramı, mahalle tercihlerini, insanların ırk klişeleri, ırk ayrımıyla ilgili geçmiş deneyimleri, kamu politikaları ve mahalle düzeyinde tanınma ya da düşmanlık ortamlarının bir karışımına dayanarak açıklıyordu. McVeigh, Welch ve Bjarnason (2003), ABD'de nefret suçlarının bildirilmesini açıklamak için mezo düzeyde kuramlaştırma kullandı. Yerel sivil haklar kuruluşlarının nefret suçlarının bildirilmesini teşvik edip etmemesini, toplumsal hareket kaynaklarının ve yerel bağlamın etkilediğini buldular. Kelly (2003), ABD çalışanları arasında çalışan yardımlarının ortaya çıkışını mezo düzeyde bir kuramla açıkladı. Kurumların çalışan yardımını, bir kurumun belirli bölümlerinin etkinlikleri gibi kurum içi etkenlerin ve kurumun biçiminin yanı sıra vergi yasaları ve şirketler arasında ortaklaşa politikalar gibi yasal-siyasi ortamlarındaki değişikliklere yanıt olarak eklediğini buldu.

Kuramın Odağı

Araştırmacılar tözel ve formel kuramlar oluşturur, ayrıntılandırır ve test eder veya doğrular. **Tözel kuram**, toplumsal gerçeklikteki belirli bir içerik ya da başlığa odaklanır. Örneğin aile ilişkileri, çocuk yaşta suç teşkil eden davranışlar ya da ırksal-etnik ilişkiler hakkında olabilir. **Formel kuram**, birçok başlık üzerinde işleyen genel süreçler ya da yapılar üzerine odaklanır. Örneğin bir formel kuram toplumsal kimlik oluşturma, çatışmada yer alma ya da güç uygulama hakkında olabilir. İki odak birbiriyle kesişebilir. Toplumsal kimlik, çatışma ve güç ailelerde, çocuk suçlular arasında ve ırksal-etnik gruplarda işleyebilir. Bir başlık üzerine tözel kuram, çoğu zaman formel kuramları beraberinde getirir ve birleştirir; bir formel kuramın çoğu zaman pek çok tözel alanda uygulamaları bulunur. Layder'in (1993:44) belirttiği gibi, "kümülatif kuram süreci, birçok tözel ve formel kuramın teşvikiyle gelişir".

Her bir kuramsal odağın güçlü olduğu yanlar vardır. Tözel kuram, bir konu ile ilgili güçlü açıklamalar sunar, çünkü ona göre uyarlanmıştır ve belirli ortamlar, süreçler ya da olaylarla ilgili zengin ayrıntılar içerir. Yine de tözel kuramın farklı konulara genelleştirilmesi çoğunlukla zordur. Formel kuramla karşılaştırıldığında, tözel kuram daha düşük soyutlama düzeylerinde ve daha dar kapsamlı kavramlar içe-

rır. Bu da onun çok çeşitli konuları birbirine bağlamasını ve genel bilgi oluşturmasını zorlaştırır. Formel kuramın gücü, birçok konu üzerinde çalışabilmesi ve aralarında köprüler kurabilmesidir. Bu da genel bilgiyi daha fazla ilerletir. Zayıflığı ise belirli toplumsal ortamlara daha az bağlı olmasıdır ve belirli bir konuya ya da başlığa uygulanması için ayarlanması gerekebilir. Formel kuramlar, araştırmacıların birbirinden farklı birçok alanda görülen benzer özellikleri tanımasına ve açıklamasına yardımcı olur. Daha soyut oldukları için araştırmacılar onlarla daha karmaşık biçimlerin ayrıntılarına girmeyi, pek çok kuramın fikirlerini karşılaştırmayı ve bağlantılandırmayı, ve kuramı son derece mantıksal ya da bütünüyle analitik biçimde ifade etmeyi daha kolay bulur.

Açıklama Biçimleri

Kestirim ve Açıklama. Bir kuramın asıl amacı açıklamaktır. Pek çok kişi açıklamayla kestirimi birbirine karıştırır. Açıklama teriminin iki anlamı ya da kullanımı bulunur. Araştırmacılar, bir şeyin neden belirli bir biçim aldığını ya da gerçekleştiğini söyleyen kuramsal bir argüman olan **kuramsal açıklama** üzerine odaklanır. Genel bir kurala ya da ilkeye işaret eder. Bunlar bir araştırmacının kuramsal argümanı ya da kavramlar arasındaki bağlantılardır. İkinci açıklama türü, *sıradan açıklama*, bir şeyi açıklığa kavuşturur ya da onu betimleyen ve anlaşılır kılan bir biçimde tanımlar. Örneğin iyi bir öğretmen sıradan anlamıyla "açıklar". Açıklamanın iki türü birbiriyle iç içe geçebilir. Bu, bir araştırmacı açıklamasını (yani kuramla ilgili mantıksal bir argümanı) açıklarken (yani anlaşılır kılarken) gerçekleşir.

Kestirim, bir şeyin olacağına dair bir ifadedir. Kestirimde bulunmak açıklamaktan daha kolaydır ve bir açıklamanın kestirimden daha fazla mantıksal gücü bulunur, çünkü iyi açıklamalar aynı zamanda kestirimde bulunur. Bir açıklama çoğunlukla birden fazla sonucu kestirmez, ama aynı sonuç karşıt açıklamalar tarafından da kestirilebilir. Açıklamadan daha güçsüz olduğu halde pek çok insan bir kestirimin etkileyici görünürlüğüne kapılır.

Bir kumar örneğiyle açıklama ile kestirim arasındaki farklılığı ortaya koyabiliriz. Eğer bir kumarhaneye girer, tutarlı ve doğru biçimde bir sonraki oyun kağıdını ya da rulet çarkında bir sonraki sayıyı kestirirsem sansasyon yaratırım. Yığınla para kazanabilirim, en azından kumarhane görevlileri hep kazandığımı fark edip beni

Tözel kuram Özellikle belirli bir başlığa göre hazırlanmış bir kuram türüdür.

Formel kuram Genel olan ve belirli pek çok alana uygulanabilen bir kuram türüdür.

Kuramsal açıklama Bir şeyin neden belirli bir biçim aldığını ya da gerçekleştiğini açıklayan ve bunu daha genel fikirlere ve soyut ilkelere başvurarak yapan mantıksal bir argüman ya da "öykü"dür.

dışarı atana kadar. Ancak, kestirimde bulunma yöntemim, kestirimde bulunabiliyor olduğum olgusundan daha ilginçtir. Sonraki kağıdı kestirebilmek için ne yaptığımı anlatmam, kestirebiliyor olmamdan daha ilgi çekici olur.

Başka bir örnek verelim. Güneşin her sabah "doğduğunu" biliyorsunuz. Her sabah belirli bir saatte gökyüzü bulutlarla kaplı olsa da olmasa da güneşin doğacağını kestirebilirsiniz. Peki ama neden böyledir? Bir açıklama, Büyük Kaplumbağanın güneşi sırtında gökyüzünün bir ucundan öbür ucuna taşıdığıdır. Başka bir açıklama, tanrının birinin okunun ucunu yakıp gökyüzüne fırlattığı ve bunun bize güneş gibi göründüğüdür. Günümüzde çok az insan bu eskiden kalma açıklamalara inanıyor. Sizin büyük olasılıkla kabul edeceğiniz açıklama, dünyanın dönüşü ve güneş sistemimizin yıldızı olan güneşin konumuyla ilgili bir kuramı içeriyor. Bu açıklamada güneş yalnızca doğuyor gibi gözükmektedir. Güneş hareket etmez; görünürdeki hareketi dünyanın dönmesine bağlıdır. Biz hem kendi ekseni etrafında hem de uzayda milyonlarca kilometre uzaktki bir yıldızın etrafında dönen bir gezegenin üzerindeyiz. Her üç açıklama da aynı kestirimde bulunuyor: Güneş her sabah doğar. Gördüğünüz gibi, zayıf bir açıklama doğru bir kestirim üretebilir. İyi bir açıklama iyi geliştirilmiş bir kurama dayanır ve ampirik gözlemlerle doğrulanır.

Nobel Ödüllü fizikçi Steven Weinberg (2001:47), açıklamaya dair "koyu bilimsel" bir görüş ortaya koymuştur:

> *Uygulamalı değil, saf araştırma yapan bilimciler genel olarak kamuya ve fon sağlayan kuruluşlara misyonlarının bir şeyi açıklamak olduğunu söylerler... Fiziğin kısıtlı bağlamında, bence, açıklamayı fizikçilerin bir düzeni açıkladıklarını söylediklerinde kastettikleri şey olan yalnızca tanımlamadan [ayırmalıyız]. Bir fizik ilkesini,* daha temel bir fizik ilkesinden tümdengelimle elde edilebildiğini *gösterdiğimiz zaman açıklamış oluruz.* (vurgu sonradan eklenmiştir.)

Dolayısıyla, *açıklama* belirli bir konumda olanı mantıksal olarak "işlerin nasıl yürüdüğüyle" ilgili daha soyut ya da temel bir ilkeye bağlamayı içerir. Bir araştırmacı, "Niçin?" sorusunu belirli bir durumun, daha genel ilkenin bir örneği ya da özel bir durumu olduğunu göstererek açıklar ya da yanıtlar.

Şimdi kuramsal açıklamanın toplumsal araştırmacılar tarafından kullanılan başlıca üç biçimini inceleyeceğiz: nedensel, yapısal ve yorumlayıcı. Her biri, bir şeylerin niçin olduğu sorusunu genel ilkelerle bağlantılar kurarak açıklar ya da yanıtlar, ama bunu farklı biçimlerde yapar. En çok bilinen ve en yaygın kullanılan biçimle, nedensel açıklamayla başlıyoruz.

Nedensel Açıklama. **Nedensel açıklama**, ilişki neden-sonuç ilişkisi olduğunda kullanılır. Kaygan ve belirsiz olan gündelik dilde her zaman kullanırız. *Neden* derken neyi kastediyoruz? Örneğin yoksulluğun suça neden olduğunu ya da ahlaki gev-

şekliğin boşanmada artışa neden olduğunu söyleyebilirsiniz. Bu, nedensel sürecin nasıl ya da niçin işlediğini söylemez. Araştırmacılar nedensel ilişkileri tartışırken daha kesin ve net olmaya çalışır.

Felsefeciler, "neden" fikrini çok uzun zamandır tartışmaktadır. On sekizinci yüzyılda İskoçyalı felsefeci David Hume'un (1711-1776) yazılarından bu yana tartışmalı bir fikir olagelmiştir. Bazı insanlar, nedenselliğin ampirik dünyada gerçekleştiğini; ama kanıtlanamayacağını ileri sürer. Nedensellik nesnel gerçeklikte "orada bir yerlerdedir" ve araştırmacılar ancak onun kanıtlarını bulmaya çalışabilir. Diğerleri nedenselliğin yalnızca insan zihninde var olan bir fikir, zihinsel bir yapı olduğunu, dünyadaki "gerçek" bir şey olmadığını ileri sürer. Bu ikinci konum, nedenselliğin yalnızca dünya hakkında düşünmenin kullanışlı bir yolu olduğunu savunur. Felsefi tartışmaya girmeden, pek çok araştırmacı nedensel ilişkileri izler.

Nedensellik kurmak için üç şeye gereksiniminiz vardır: zaman sırası, ilinti ve akla yakın alternatiflerin elenmesi (bkz. Kutu 3.5). Örtük dördüncü bir koşul, nedensel bir ilişkinin daha genel varsayımlara ya da kuramsal bir çerçeveye uyduğuna ya da onlarla anlamlı olduğuna dair bir varsayımdır. Üç temel koşulu inceleyelim.

Zaman sırası koşulu, bir nedenin bir sonuçtan önce gelmesi gerektiği anlamına gelir. Bu sağduyuya dayalı varsayım, nedenselliğin yönünü belirler: nedenden sonuca doğru. Neden, nasıl yol açacağı sonuçtan önce gelebilir ki? diye sorabilirsiniz. Gelemez, ama zaman sırası nedensellik için gerekli şartlardan yalnızca bir tanesidir. Zaman sırası nedensellik çıkarmak için zorunludur, ama yeterli değildir. Bazen insanlar yalnızca zaman sırasına dayanarak "neden"den bahsetme yanılgısına düşer. Örneğin, profesyonel bir beyzbol oyuncusu, maçtan hemen önce karısını öptüğünde vuruş yapamamaktadır. Öpme, vuruş yapılmayan maçlardan önce gerçekleşmiştir. Bu, vuruş performansının nedeninin öpme olduğu anlamına mı gelir? Çok zor. Başka bir örnekte, 1968'de dört ayrı şehirde güçlü bir güneş lekesi dalgasının hemen ertesi gününde ırk ayaklanmaları gerçekleşmiştir. Zaman sırası, güneş lekeleriyle ırk ayaklanmaları arasında nedensel bir bağ kurmaz. Sonuçta, insanlık tarihinin tümü belirli bir takım olaylardan sonra gerçekleşmiştir. Zaman sırası koşulu yalnızca zamanda daha sonra olmuş potansiyel nedenleri elemeye yarar.

Zaman sırasını belirlemek her zaman kolay değildir. Kesitsel araştırmada zaman sırası ustalık ister. Örneğin, bir araştırmacı çok eğitim almış insanların aynı zamanda az önyargılı olduğunu buluyor. Daha fazla eğitim önyargıda azalmaya mı neden oluyor? Yoksa çok önyargılı insanlar eğitim almaktan kaçınıyor mu ya da okulda başarılı olmak için gereken motivasyon, öz disiplin ve zekadan yoksun mu oluyor? Bir başka örnek daha. Sınıfımda yüksek not alan öğrenciler benim mükem-

Nedensel açıklama Olayların niçin gerçekleştiği ve işlerin nasıl yürüdüğü hakkında nedenler ve sonuçlar şeklinde ya da belirli sonuçlar üreten bir etken olarak ifade edilen bir tür kuramsal açıklamadır.

mel bir öğretmen olduğumu söylüyor. Yüksek not almak onları mutlu ediyor da bu iyiliğe benim mükemmel bir öğretmen olduğumu söyleyerek mi karşılık veriyorlar (yani yüksek notlar olumlu bir değerlendirmeye mi neden oluyor)? Yoksa işimi harika yapıyorum ve bu yüzden öğrenciler çok çalışıp çok şey öğreniyor ve bu da notlara mı yansıyor (yani öğrenimleri daha yüksek not almalarına mı neden oluyor)? Bu bir "tavuk muyumurtadan , yumurta mı tavuktan" problemidir. Bunu çözmek için bir araştırmacının başka bilgiler sunması ya da zaman sırasını test edecek araştırmalar tasarlaması gerekir.

Basit nedensel ilişkiler tek yönlüdür, nedenden sonuca doğru tek bir yönde işler. Çoğu çalışma tek yönlü ilişkileri inceler. Daha karmaşık kuramlar, karşılıklı etkili nedensel ilişkileri belirler –yani, iki taraflı bir nedensel ilişki ya da eş zamanlı nedensellik. Örneğin, çok çalışmak bir öğrencinin iyi notlar almasına neden olabilir, ama iyi notlar almak da öğrenciyi çalışmaya devam etmesi için motive eder. Kuramların çoğunlukla karşılıklı ya da geri beslemeli ilişkileri vardır, ama bunları test etmek zordur. Bazı araştırmacılar tek yönlü ilişkileri, yinelemeli olmayan ilişkiler ve iki taraflı sonuç ilişkilerini, yinelemeli ilişkiler olarak adlandırır.

Bir araştırmacının ayrıca nedensellik için bir **ilintiye** gereksinimi vardır. İki fenomen eğer bir kalıba uygun biçimde birlikte gerçekleşiyorsa ya da birlikte hareket ediyor gibi görünüyorsa ilintilidir. İnsanlar bazen korelasyonla ilintiyi birbirine

KUTU 3.5 Nedenselliğin Üç Unsuru

Pek çok politikacının Chicago'da çocukların eğitiminde devlet okullarından çok daha başarılı bir sicile sahip olan bir Katolik okulunu ziyaret ettiğini okudum. Ertesi gün, politikacılar bir basın toplantısı düzenledi, yeni kanunları ve vergilerden gelen paranın Katolik okullarına yönlendirilmesini savundu. Çocukların iyi eğitim görmesini isteyen bir kişi olarak, hikâye ilgimi çekti, ama bir sosyal bilimci olarak, onu eleştirel biçimde değerlendirdim. Politikacıların kuramına göre, Katolik okulları devlet okullarına göre daha fazla öğrenme imkânı sunmaktadır. Ellerinde iki nedensellik unsuru bulunuyordu: zaman sırası (önce çocuklar bir Katolik okuluna gitti ve sonra öğrenim ilerledi) ve ilinti (Katolik okullarına giden çocuklar devlet okuluna gidenlerden daha iyi performans sergiliyordu). Toplumsal araştırmacılar bunun yeterli bilgi olmadığını bilir. Önce alternatif açıklamaları elemeye çalışırlar ve sonra nedensel mekanizmayı anlamaya çalışırlar (yani Katolik okullarında öğrencilerin daha fazla öğrenmesine yardımcı olan nedir?). Örneğin, politikacılar iki tür okuldaki çocukların öğrenmeyi etkileyen farklı aile koşulları olduğunu ve bunun öğrenme farklılıklarına yol açtığı alternatif açıklamasını elemeyi başaramamıştır. Eğer aile koşulları (örn. anne babaların eğitimi ve gelir, ailenin dini inançcı ve inanç yoğunluğu, iki ebeveynli ve tek ebeveynli haneler, bir çocuğun eğitimine yönelik anne baba ilgisi, vb.) iki tür okula giden çocuklar için aynı ise o zaman politikacılar doğru yolda olurdu. O zaman odak, Katolik okullarının öğrenmeyi geliştiren ne yaptığı üzerinde olurdu. Eğer aile koşulları çok farklıysa, o zaman politikacılar büyük bir hata yapmaktadır. Ne yazık ki politikacılar çok seyrek olarak toplumsal araştırma alanında eğitim görmüş olurlar ve çoğu kamuyu ilgilendiren kararları son derece hızlı, dikkatli bir gerekçelendirme yapmadan ya da kesin ampirik soruşturma için gerekli sabrı göstermeden alırlar. Neyse ki sosyolog James S. Colemen ve diğerleri bu konuyu incelediler (bkz. Colemen ve Hoffer, 1987).

karıştırır. Korelasyonun özel teknik bir anlamı vardır, ilinti ise daha genel bir fikirdir. Bir korelasyon katsayısı, ilinti miktarını gösteren istatistiksel bir ölçüttür; ama ilintiyi ölçmenin pek çok yolu vardır. Bazen araştırmacılar ilintiye *birlikte değişkenlik* adını verir, çünkü iki değişken birlikte değişir. Şekil 3.2, düşük gelirli bir mahalleden 38 kişiyi ve yüksek gelirli bir mahalleden 35 kişiyi göstermektedir. Irkla gelir düzeyi arasında bir ilinti görebiliyor musunuz?

İnsanlar ilintiyle nedenselliği, zaman sırasıyla karıştırdıklarından da fazla karıştırır. Örneğin üniversitedeyken Cuma günleri girdiğim sınavlardan yüksek notlar alıyordum; ama Pazartesileri girdiğim sınavlardan düşük notlar alıyordum. Haftanın günüyle sınav notu arasında bir ilinti vardı, ama bu haftanın gününün sınav notuna neden olduğu anlamına gelmiyordu. Aksine neden, her haftasonu 20 saat çalışmam ve pazartesi günleri çok yorgun olmamdı. Başka bir örnek verirsek, Hindistan'da doğan çocukların sayısı 1960'ların sonuna kadar arttı ve 1970'lerde yavaşladı.1960'ların sonuna kadar ABD'de kullanılan Amerikan arabalarının sayısı artarken, 1970'lerde bu artış yavaşladı. Doğan Hintli çocuk sayısıyla kullanılan Amerikan arabalarının sayısı ilintilidir: Birlikte değişkenlik gösterir ya da aynı zamanda artıp azalır. Ancak hiçbir nedensel bağlantı yoktur. Şans eseri, Hindistan hükümetinin bir doğum kontrolü programı başlatmasıyla Amerikalıların daha çok ithal araba satın almaya başlaması aynı zamana denk gelmiştir.

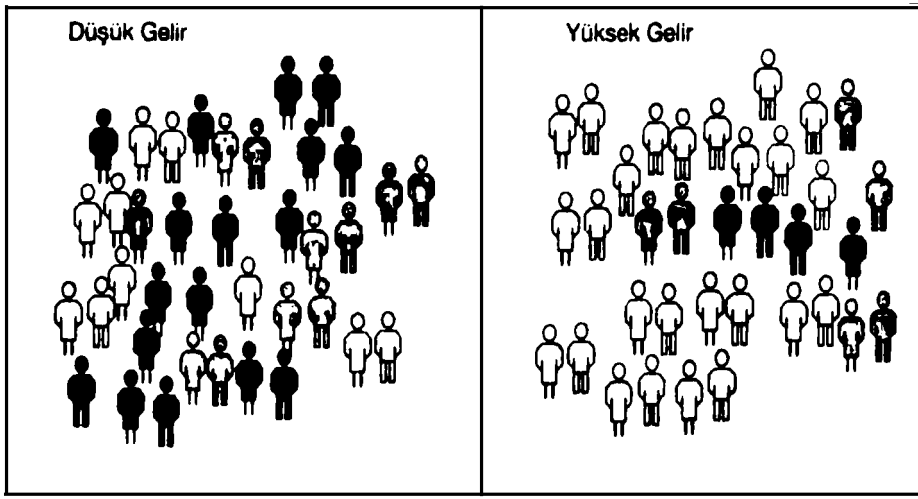
Eğer bir araştırmacı bir ilinti bulamıyorsa, nedensel ilişki mümkün değildir. Bu yüzden araştırmacılar korelasyonlar ve başka ilinti ölçütleri bulmaya çalışır. Ancak, bir araştırmacı çoğu zaman nedenselliği olmayan bir ilinti bulabilir. İlinti, ilintili olmayan potansiyel nedenleri eler, ancak bir nedeni kesin olarak belirleyemez. Zorunludur, ama yeterli koşul değildir. Başka bir deyişle nedensellik için ilintiye ihtiyacınız vardır, ama tek başına yeterli değildir.

Nedensellik göstermesi için bir ilintinin mükemmel olması (yani bir değişkenin var olduğu her seferde diğerinin de var olması) gerekmez. Sınav notları ve haftanın günleriyle ilgili örnekte on cuma gününde yedi tane A, iki tane B ve bir tane C alıp on pazartesi gününde altı tane D, iki tane C ve iki tane B almışsam bir ilinti vardır. Bir ilinti vardır, ama haftanın günleriyle sınav notları tam anlamıyla ilintili değildir. Şekil 3.2'de gösterilen ırk ve gelir düzeyi ilintisi de tam bir ilinti değildir.

Alternatifleri elemek, nedensellikle ilgilenen bir araştırmacının sonucun nedensel değişkene bağlı olduğunu ve başka bir şeye bağlı olmadığını göstermesi gerektiği anlamına gelir. Buna *sahte olmama* da denir; çünkü gerçekte başka bir alternatif, ama fark edilmeyen nedene bağlı olan görünüşte nedensel bir ilişkiye sahte ilişki denir. Bu 6. Bölümde tartışılmaktadır (bkz. Kutu 3.6).

Araştırmacılar zaman sırasını ve ilintileri gözlemleyebilir. Alternatiflerin

İlinti İki olayın, özelliğin ya da etkenin, biri gerçekleştiğinde/var olduğunda diğerinin de büyük olasılıkla gerçekleşeceği/var olacağı şekilde birlikte meydana gelmesidir.

ŞEKİL 3.2 Gelir ve Irk Arasındaki İlinti

elenmesini gözlemleyemezler. Bunu ancak dolaylı olarak gösterebilirler. Alternatifleri elemek bir idealdir, çünkü olası bütün alternatiflerin elenmesi mümkün değildir. Bir araştırmacı başlıca alternatif açıklamaları iki biçimde elemeye çalışır: yerleşik tasarım denetimleriyle ve potansiyel gizli nedenleri ölçerek. Deneysel araştırmacılar, alternatif nedenleri elemek için çalışma tasarımının içine denetimler yerleştirir. Bir deneysel durumu, asıl nedensel değişken dışındaki tüm değişkenlerin etkisinden yalıtırlar.

Araştırmacılar, ayrıca, olası alternatif nedenleri ölçerek de alternatifleri elemeye çalışır. Buna tarama araştırmasında sık rastlanır ve başka bir değişkeni *kontrol etme* olarak adlandırılır. Araştırmacılar sonuç değişken üzerinde nedensel değişkenin mi, yoksa başka bir şeyin mi etkili olduğunu öğrenmek için istatistiksel teknikler kullanır.

Nedensel açıklamalar çoğunlukla doğrusaldır ya da neden ve sonucu bir doğru çizgide belirtir: A, B'ye neden olur; B, C'ye neden olur; C, D'ye neden olur. Örneğin A (bir ailenin asıl gelir sahibi işini kaybeder ve aileyi destekleyen gelir durur) B'ye neden olur (bir ailede yaşanan hızlı ve belirgin ekonomik zorluk); B, C'ye (kişiler arası stres ve tartışmalar artar ve önceden var olan gerginlikler ya da denetim altındaki sorunları ateşler) neden olur; C, (evlilikte sıkıntı, hatta belki evliliğin bozulması) D'ye neden olur. Bu açıklama doğrusal biçimdedir, her bir değişken ya da bölüm nedensel olarak sonraki her bir bölüm ya da değişkene bir doğru çizgide nedensel olarak bağlıdır. Bunu nedensel bir önerme olarak yeniden ifade edebiliriz: Bir ailenin asıl gelir sahibinin işsiz kalması ve gelir akışının durması bir aile için büyük ekonomik zorluklar yaratır, bu da kişiler arası gerilim ve stresi yoğunlaştırır

ve bu da bir evlilik ilişkisini ciddi biçimde dengesizleştirebilir ve bozabilir. İyi nedensel açıklamalar, bir nedensel ilişki belirler ve nedensel bir mekanizma belirtir. Basit bir nedensel açıklama şöyledir: X, Y'ye neden olur; Y, X nedeniyle gerçekleşir, burada X ve Y kavramlardır (örn. erken evlilik ve boşanma). Bazı araştırmacılar, nedenselliği kestirim biçiminde ifade eder: Eğer X olursa, sonra Y gelir. Nedensellik pek çok biçimde ifade edilebilir: X, Y'ye yol açar; X, Y'yi etkiler; X, Y ile ilişkilidir; X ne kadar büyükse Y o kadar yüksek olur.

İşte basit bir nedensel kuram: İşsizliğin artması çocuk tacizinde artışa neden olur. Açıklanacak olan konu, çocuk tacizindeki artıştır. Bunu açıklayan, işsizlikteki artıştır. Çocuk tacizindeki artışı, nedenini belirleyerek "açıklıyoruz". Tamamlanmış bir açıklama ayrıca nedensel mekanizmanın ayrıntılandırılmasını gerektirir. Benim kuramım, insanlar işlerini kaybettiğinde kendi gözlerindeki değerlerinde bir azalma yaşadıklarını söylüyor. Kendi gözlerinde değer kaybettiklerinde kolaylıkla bozuluyor, üzülüyor ve kızıyorlar. Bozulan insanlar çoğunlukla öfkelerini yakın kişisel temas içinde oldukları insanlara (örn. arkadaşlar, eş, çocuklar, vb.) şiddet yönelterek açığa vururlar. Bu durum eğer öfke kaynağını anlamıyorlarsa ya da öfkelerini gerçek nedenine yöneltemiyorlarsa (örn. işveren, hükümet politikası ya da "ekonomik güçler") özellikle geçerlidir.

İşsizlik ve çocuk tacizi örneği, bir nedenler zincirini ve nedensel bir mekanizmayı betimliyor. Araştırmacılar, zincirin farklı parçalarını test edebilir. İşsizlik oran-

KUTU 3.6 Nedensel İlişkileri Görmeyi Öğrenme

Bir gün üniversiteden eve arabayla dönerken, radyoda standartlaştırılmış testlerde cinsiyet ve ırk önyargısıyla ilgili bir haber programı dinledim. Önyargının büyük bir problem olduğunu öne süren bir kişi, testlerin değiştirilmesi gerektiğini söyledi. Eğitim alanında çalıştığım için ve ırk ya da cinsiyet önyargısını hoş karşılamadığım için, program dikkatimi çekti. Ancak sosyal bilimci olarak, haberi eleştirel biçimde değerlendirdim. Bir önyargı suçlamasıyla ilgili kanıtlar, matematikte lise son sınıftaki erkek öğrencilerin lise sondaki kız öğrenciler karşısında ve Avrupalı art alanına sahip öğrencilerin Afrika kökenli Amerikalı öğrenciler karşısında tutarlı biçimde daha yüksek puanlar alması örüntüsüydü. Farklı test puanları örüntüsünün nedeni, testlerin içinde yerleşik olan bir önyargı mıydı?

Testleri tasarlayan biri tarafından sorulduğunda, önyargı suçlamasını yapan kişi test önyargısıyla ilgili bir iddiayı desteklemek için çok önemli bir kanıt parçasından yoksundu: öğrencilerin eğitim deneyimi. Kızlar ve erkeklerin lisede farklı sayıda ve türde matematik dersleri aldığı ortaya çıktı. Kızlar daha az sayıda matematik dersi alma eğilimi gösteriyor. Erkeklerle aynı matematik derslerini tamamlayan kızlar arasında cinsiyet farklılığı yok oluyor. Aynı şekilde, Afrika kökenli Amerikalıların büyük bir yüzdesi şehir merkezlerindeki yoksul mahallelerinde ya da yoksul kırsal bölgelerde ırksal olarak bölünmüş, düşük nitelikli okullara devam ediyor. Yüksek nitelikli banliyö okullarına devam eden ve aynı dersleri alan Afrika kökenli Amerikalılar için test puanlarındaki ırksal farklılıklar ortadan kayboluyor. Bu kanıtlar, eğitimdeki eşitsizliğin test puanlarındaki farklılıklara neden olduğunu akla getirmektedir. Testlerde sorunlar olabilir; ama gerçek nedenin belirlenmesi, önce eğitimi geliştirmeden ya da eşitleştirmeden testleri değiştirmenin bir hata olabileceğini içermektedir.

larının ve çocuk tacizinin birlikte gerçekleşip gerçekleşmediğini ya da bozulmuş insanların kendilerine yakın insanlara karşı şiddet gösterip göstermediğini test edebilirler. Tipik bir araştırma stratejisi, daha büyük bir kuramı parçalara bölmek ve çeşitli ilişkileri verilere göre test etmektir.

Değişkenler Arasındaki Nedensel İlişkilerin Diyagramları. Nedensel bir ilişki için en azından bir nedene ve bir sonuca ihtiyacınız vardır. Araştırmacılar kuramları kelimelerle, resimlerle ya da her ikisiyle birden ifade eder. Çoğunlukla bir ilişkinin basitleştirilmiş bir resmini sunmak ve bunu bir bakışta anlamak için diyagramlar çizerler. Bu tür sembolik temsiller nedensel ilişkilerin sözlü tanımlarını destekler ve karmaşık bilgiler iletir. Bunlar, kuramsal ilişkileri göstermenin kısa yoludur.

En basit diyagram, Şekil 3.3(a)'daki gibi iki değişkenli bir modeldir. Araştırmacılar değişkenleri harfler, daireler ya da kutular kullanarak temsil eder. Genel yöntem, bir nedeni bir X ile ve sonucu da bir Y ile temsil etmektir. Ok, nedenselliğin yönünü gösterir (örn. bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru). Bazen araştırmacılar birden fazla neden olduğunda altsimge kullanır (örn. X_1, X_2). Değişkenler arasındaki ilişkiler oklarla sembolize edilir. Nedensel ilişkiler doğrularla temsil edilir. Nedensel bir ilişkiyi içermeyen ilintiler iki ucunda ok işareti olan eğrilerle temsil edilir. Bir doğru ucundaki tek bir ok işareti, tek yönlü bir ilişkiyi temsil eder. Bir doğrunun her iki ucundaki oklar, karşılıklı ilişkileri temsil eder.

Değişkenler arasındaki ilişkiler pozitif ya da negatif olabilir. Araştırmacılar hiçbir şey söylemiyorsa pozitif bir ilişkiye işaret ediyordur. **Pozitif ilişki**, nedensel değişkendeki değer ne kadar yüksekse sonuç değişkenindeki değerin o kadar yüksek olduğu anlamına gelir. Örneğin bir kişinin eğitimi ne kadar fazlaysa, yaşam beklentisi o kadar çok olur. **Negatif ilişki**, nedensel değişkendeki değer ne kadar yüksekse sonuç değişkenindeki değerin o kadar düşük olduğu anlamına gelir. Örneğin, bir çift dinî ayinlere ne kadar sık katılırsa, boşanmaları ihtimali o kadar düşük olur. Diyagramlarda artı işareti (+), pozitif bir ilişkiyi ve eksi işareti (–), negatif bir ilişkiyi gösterir.

Şekil 3.3, diyagramla gösterilebilen bazı örnek ilişkiler sunmaktadır. Araştırmacılar, Şekil 3.3(a)'daki gibi çok basit iki değişkenli bir ilişki için diyagram kullanmaz. Değişkenler eklendikçe ve ilişkilerin karmaşıklığı arttıkça diyagram kullanmayı daha yararlı bulurlar.

2. Bölümde okuduğunuz temas hipotezini test eden çalışmalar, nedensel bir açıklama kullanıyordu. Temasın olumsuz tutumlarda bir azalmaya neden olduğunu buldular. Behrens, Uggan ve Manza (2003), ABD'de suçluların vatandaşlık haklarından mahrum edilmelerini incelemek için nedensel bir açıklama kullandı. Yazarlar, bir suçtan hüküm giymiş insanlar için ABD'deki oy kullanma yasalarının gelişmiş dünyadaki en kısıtlayıcı yasalar olduğunu belirterek işe başlıyor. Eyalet düzeyindeki oy kullanma yasaları, büyük farklılık gösterir –bazı eyaletlerin hiçbir kısıtlaması

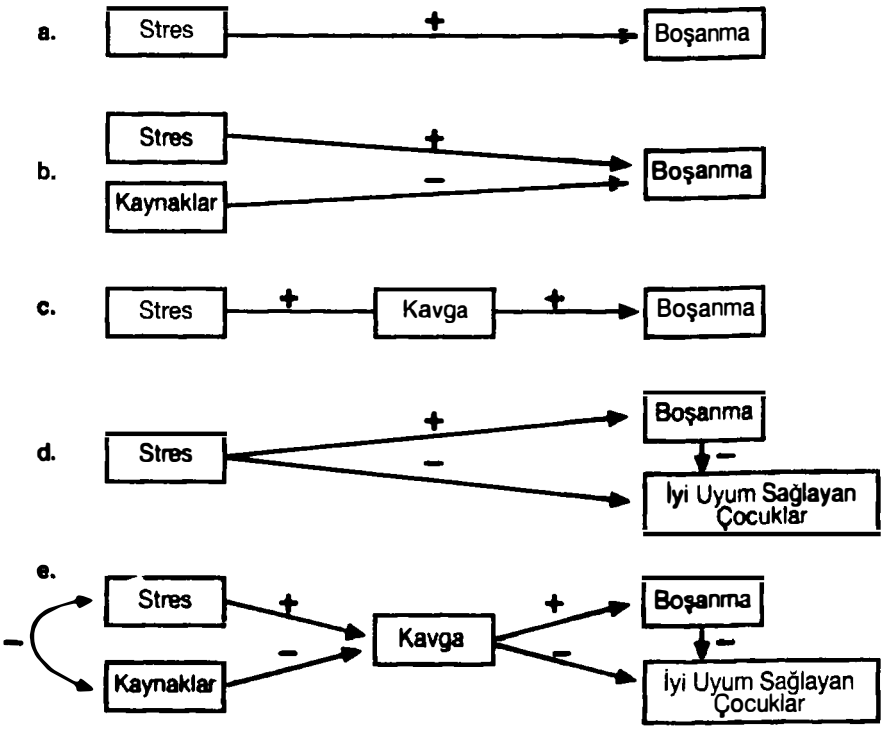
voktur, diğerleri hapse girmiş suçluları oy kullanmaktan men eder, bazıları da cezasını çekmiş olanları yaşam boyu oy kullanmaktan men eder. Yazarlar, aslında ırklar arası ekonomik rekabeti açıklamak için kullanılan ırksal tehdit hipotezini genişletmiştir. Kısıtlayıcı oy kullanma yasasının kabul edildiği yıla, kısıtlama türlerine, eyalet nüfusundaki ve hapishanedeki Siyahların yüzdesine baktılar. Siyahların oy kullanma haklarını daha doğrudan inkâretme biçimleri artık yasal olmaktan çıktıktan sonra suçlulara yönelik kısıtlayıcı oy kullanma yasalarının kabul edildiğini; kısıtlayıcı oy kullanma yasalarının, bir eyalette büyük bir Siyah nüfusun ve hapishanesinde daha çok Siyahın bulunmasıyla ilintili olduğunu buldular. Zaman sırası ve ırk bileşimiyle kısıtlayıcı yasalar arasındaki ilinti, Beyazların Siyahların Beyaz politik iktidarını zayıflatacağına dair korkularının başlıca sonucu, pek çok Siyahın oy kullanmasına engel olmak olan oy kullanma yasalarının kabul edilmesine neden olduğu açıklamasına uymaktadır.

McVeigh (2004), ABD'de belirli yerlerde niçin ırkçı örgütlenmelerin başarıya ulaştığını açıklamak için nedensel açıklama kullandı. ABD'nin ilçelerine dair nicel veriler kullanara yerel koşulların ırkçı iddialara uygun olduğu yerlerde ırkçı örgütlerin en yüksek başarıya ulaştığına dikkat çekti; yani, Beyazların ekonomik olarak Beyaz-olmayanlara göre gerilemekte olduğu yerlerde. Aşağı doğru toplumsal hareketlilik içindeki Beyazlara hitap ettikleri için ırkçı mesajlar ırksal çeşitliliğin, değişen ekonomik koşulların ve gelir eşitsizliğinde artış olan bölgelerde başarıya ulaşmaktadır. Bir bölgede Beyazların eğitim düzeyi çok karışık olduğunda, ırkçı mesajlar daha başarısız oluyordu. Bunun nedeni, daha eğitimli Beyazların koşullara ırkçılar tarafından konan teşhise alternatifler sunan bilgiler yaymalarıydı. Böylece ırkçı örgütlenmenin başarısının nedeni, belirli koşulların bir kombinasyonuna (Beyazların ekonomik olarak, görünür Beyaz-olmayanların gerisinde kalması) ek olarak ırkçı ya da yabancı düşmanı mesajlara (yani, yerli ya da göçmen Beyaz-olmayanlar Beyazları haksız biçimde yerinden ediyor ve geçiyor türünden mesajlara) alternatif bir teşhisin (örn. ekonomi ve teknolojide değişiklikler, gerekli eğitim ve iş becerilerine sahip olmayan Beyazlar) olmamasıydı.

Yapısal Açıklama. Nedensel açıklamada bir veya daha fazla etken, etkenlerin yanıt vermesine neden olur; yuvarlanarak ötekilere çarpan bir topun diğerlerinin de yuvarlanmaya başlamasına neden olması gibi. Buna karşın **yapısal açıklama** mantığı toplumsal bir süreci, olayı ya da etkeni daha geniş bir yapı içine yerleştirir. Yapı bir

Pozitif ilişki İki kavram ya da ölçüt arasında, biri arttığında diğerinin de arttığı ya da biri var olduğunda diğerinin de var olduğu ilinti biçimidir.

Negatif ilişki İki kavram ya da ölçüt arasında, biri arttığında diğerinin azaldığı ya da biri var olduğunda diğerinin olmadığı ilinti biçimidir.

Her bir diyagramdaki ilişkinin açıklaması

a. Stres düzeyi (mali, toplumsal, duygusal, vb.) bir çiftin boşanması olasılığıyla olumlu olarak ilintilidir.

b. Stres düzeyi bir çiftin boşanması olasılığıyla olumlu olarak ilintilidir, ama sahip olduklan kaynaklann miktan (mali, toplumsal, duygusal, vb.) olumsuz olarak ilintilidir.

c. Stres düzeyi bir çiftin kavga etme sıklığıyla olumlu olarak ilintilidir, çiftin kavga etme sıklığı da çiftin boşanma olasılığıyla ilintilidir.

d. Stres düzeyi bir çiftin boşanma olasılığıyla olumlu olarak ilintilidir ve çiftin duygusal olarak iyi uyum sağlamış çocukları olması olasılığıyla olumsuz olarak ilintilidir. Buna ek olarak, boşanma sürecinin kendisinin çocukların duygusal uyum sağlaması üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.

e. Stres düzeyi ve kaynakların miktan birbiriyle olumsuz olarak ilintilidir (yani birçok kaynağı olan insanlann stres yaşaması olasılığı daha düşüktür ya da stresle daha iyi başa çıkabilirler). Stres düzeyi, bir çiftın kavga etme sıklığıyla olumlu olarak ilintilidir; ama kaynak miktarı olumsuz olarak ilintilidir. Kavga mıktan bir çıftın boşanması olasılığıyla olumlu olarak ilintilidir. Hem kavga etme hem de boşanmanın kendisi çiftin duygusal olarak iyi uyum sağlayan çocuklan olması olasılığıyla olumsuz olarak ilintilidir.

ŞEKİL 3.3 Nedensel Diyagramlar

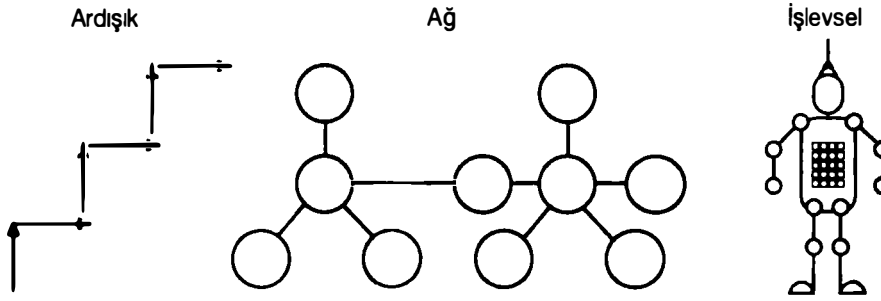
örümcek ağı, parmaklı bir tekerlek ya da birbirine bağlı parçaları olan bir makine gibidir. Toplumsal yaşamın yönleri, daha büyük yapıda nereye oturduklarını belirterek açıklanır. Yapısal bir açıklama kullanan başlıca üç kuram ardışık kuramlar, ağ kuramları ve işlevsel kuramlardır (bkz. Şekil 3.4).

Ardışık kuram, olayların gerçekleşme düzeni ya da serisine vurgu yapar; zorunlu önceki basamaklar ve olası sonraki basamakları zaman içinde açıları bir şekilde belirler. Ardışık kuram tüm ya da neredeyse tüm insanlar, örgütlenmeler ya da olayların izlediği bir sıralı aşamalar dizisi planlar. Belirli bir süreç için tek bir yol ya da sınırlı sayıda yollar olabilir –bir çocuğun ahlaki gelişimi, samimi ilişki geliştirme, aile oluşumu, kentsel genişleme, örgütsel büyüme ya da ölüm, çekişki yoğunlaşması ya da çözülmesi ya da toplumun gelişmesi. Bir sürecin basamaklarının ya da aşamalarının belirlenmesine ek olarak, ardışık kuramlar basamaklar arasındaki hareketin hızını, bir basamakta durmayı ve bir süreci farklı bir yöne çevirebilecek olan ya da farklı bir dizi basamak arayışını başlatabilecek olan önemli noktaları açıklar. Ardışık kuram, temel ve seçime bağlı önceki basamakları ya da belirli bir önceki adımın olası bir sonraki adımı kısıtlama biçimlerini belirleyebilir. Nedensel bir kuram değildir, önceki bir basamakta bulunmak seri boyunca ilerlemeye *neden* olmaz; bunun yerine, aşamalı bir serinin yapısı, olaylar ya da süreçlerin gerçekleşme biçimini zorunlu kılar. Dolayısıyla ardışık bir kuram, A adımını atmadan B adımına geçmenin imkânsız olduğunu ve A adımından C adımına gitmenin tek yolunun B adımını atmaktan geçtiğini belirtebilir.

2. Bölümde okuduğunuz Mahoney (2003) tarafından İspanyol kökenli Amerikan ülkeleriyle ilgili tarihsel-karşılaştırmalı araştırma örneğinde bir ardışık kuram kullanılmıştı. Mahoney, bir İspanyol Amerikan ülkesinin gelişiminin erken bir safhasında, sömürgecilik sırasındaki olayların sonraki aşamalarda ülkenin gidişatını belirlediğini bulmuştu. Oesterle, Johnson ve Mortimer (2004), gönüllü askerlik üzerine panel çalışmalarında ardışık kuramı kullandı. Yazarlar, "yaşam evreleri arasında roller ve etkinliklerin anlamının farklılık gösterdiği" bir "yaşam mecrası" perspektifi benimsedi (2004:1124). Buna göre bir kişinin yaşamının belirli bir evresinde gerçekleşen bir şeyin etkisi, onun başka evrelerde gerçekleşmesinden farklı olabilir ve sonraki evrelerdeki olayları biçimlendirir. Yazarlar, genç yetişkinler arasında gönüllülük düzeylerini açıklamak istiyordu. Yetişkinliğe geçişin, bir kişinin yeni toplumsal roller ve yetişkin beklentilerini öğrendiği kritik bir aşama olduğuna dikkat çektiler. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin (15-16 yaşlarında) 1988'de başlayıp araştırma öznelerinin 18-19 ve 26-27 yaşında olduğu dokuz yıl boyunca devam eden panel verilerini incelediler. Yazarlar, son aşamada olanların daha önceki bir aşamadaki etkinlikler tarafından güçlü biçimde etkilendiğini buldu. Daha erken bir evrede (18-19 ya-

Yapısal açıklama Olayların niçin gerçekleştiği ve işlerin nasıl yürüdüğüyle ilgili, kapsamlı bir yapının ana hatlarının çizilmesiyle ve o yapıdaki yerlerin, birbirine bağımlılıkların, mesafelerin ya da konumlar arasındaki ilişkilerin vurgulanmasıyla ifade edilen bir kuramsal açıklama türüdür.

Ardışık kuram Bir yapısal açıklama kullanan, ardışık bir örüntünün ana hatlarını çizen ve olayları oluşturan sıralı düzeni, aşamaları, adımları ya da evreleri belirten bir kuram türüdür.

ŞEKİL 3.4 Yapısal Açıklama Biçimleri

şında) tüm zamanını çalışmaya ya da anne-babalığa adayan kişilerin daha sonraki bir evrede (26-27 yaşında) gönüllü yazılması olasılığı, başlıca etkinliği okula devam etmek olanlarınkine göre daha düşüktü. Ayrıca erken bir evrede gönüllü yazılmanın, kişinin daha sonraki bir evrede gönüllü olup olmayacağı üzerinde güçlü bir etkisi vardı.

Ağ kuramı da yapıyı tartışır, ama bu konumsal bir yapıdır[5]. Yapılandırılmış bir konumlar ağındaki konum bir ağın boyutu ve şekli, konumlar arasındaki bağlantıların türü ve varlığı, bağlantıların üst üste çakışması ya da yoğunluğu, bir ağdaki merkezîliği ve bir ağdaki konumlar ya da düğümler arasındaki akışın yönü ağ kuramı için anahtar önemde fikirlerdir. Konumlar insanlar, örgütlenmeler, kentler ya da uluslar arasındaki bir ilişkiler ağındaki noktalar ya da düğümler olabilir. Konumlar ve bir ağın yapısı iletişim kolaylığını, iktidar ilişkilerini, hiyerarşik ilişkileri ve ağdaki akışların hızını açıklamaya yardımcı olur.

Bir ağ kuramcısı bir olguyu daha geniş bir kalıba, bir dizi sentaks kuralına ya da yapıya başvurarak açıklar. Açıklaması, belirli bir olayın nasıl daha büyük bir örüntünün yalnızca bir parçası olduğunu, daha büyük bir yapının yapı taşı olduğunu ya da çok daha geniş bir halkalar sisteminde tek bir halka olduğunu gösterir. İnsanların niçin dili belirli biçimlerde kullandığını açıklamakta kullanılana benzer bir uslamlama biçimidir, yani, X'in Y'ye uygun olduğunu ya da cümlelerin bir özne ve bir fiil gerektirdiğini belirten sentaks kuralları vardır. Araştırmacı bir olayı, o olayı kapsayan sentaks kuralını belirleyerek açıklar.

Gould'un (1991) 1871 Paris Komünü'ndeki toplumsal hareketliliüe ilişkin kuram, ağ kuramını kullanıyordu. Paris Komünü sosyalistler, Marksistler ve radikallerin liderlik ettiği, yoksul ve çalışan insan kitleleri tarafından Paris kentinin ele geçirildiği –ve neredeyse Fransız hükümeti de ele geçiriliyordu- ünlü bir ayaklanmaydı. Özgür eğitim, işçi kooperatifleri ve radikal toplumsal reformlarla geçen iki aylık bir demokratik sosyalizm deneyiydi. Komün, 25.000 Parislinin –çoğunun ulusal orduya teslim olduktan sonra vurularak- öldüğü acımasız bir savaşla sona erdi.

Gould, insanların farklı toplumsal ağlardan geldiğini ve bunların kolektif eylemle ilişkilerini belirlediğini söyledi. Dolayısıyla, Paris Komünü ayaklanmasına katılmalarından önce insanların birbiriyle toplumsal bağları vardı. Bu bağları bilerek Gould, kimlerin katılmasının daha olası olduğunu kestirdi. Kuramı, tecrit edilmiş insanların katılmasının olası olmadığını söylüyordu. İnsanlar, samimi toplumsal ilişkilerinin olduğu kişiler katıldığında katılırlar. Ayrıca, bir kişinin toplumsal bağlar ağı içindeki yeri önemlidir. Yoğun bir bağlar ağının merkezindeki kişiler (yani, birçok güçlü bağı olanlar), çevredekilerden (yani yalnızca bir ya da birkaç zayıf bağı olanlar) olayların içine daha güçlü çekiliyordu. Gould, aynı Paris mahallesinden gelen insanların devrimci savunma muhafızlarında tek bir tabura alındığını buldu. Yeni örgütlenme, muhafızlar, mahalleden gelen daha önceki gayriresmî bağlar üzerine inşa edilmişti –aile, komşu, iş arkadaşı ya da arkadaşlık bağları. Bu durum, tabur içinde yoğun bir sadakat duygusu yarattı. Aynı zamanda mahalleden birkaç insan, bazıları merkezî konumda olanlar olmak üzere, başka taburlara gitti. Bu da muhafız taburları arasında sadakat yarattı. Gould, üst üste binen mahalle ve muhafız taburu toplumsal ağlarında insanların işgal ettiği konumlardan taburun davranış kalıbını kestirdi. Taburların eylemlerini ve olaylara yanıtlarını, insanlar arasındaki daha geniş bir toplumsal bağlar kalıbına gönderme yaparak açıkladı.

Sanders, Nee ve Sernau (2002) ağ kuramını Asyalı göçmenlerin iş aramasını açıklamak için kullandı. Los Angeles'taki Filipinler, Kore, Tayvan ve Çin'den gelen göçmenlerle mülakat verilerini kullanarak ağların göçmenlerle işleri eşleştirdiğini ve sınıflandırdığını buldular. Sınırlı dil ve iş vasfına sahip yeni göçmenler ya kendileriyle aynı etnik kökenden gelen bir işverenle çalışmak istiyor ya da gayriresmî toplumsal bağlar aracılığıyla iş arıyordu; yani, deneyimli arkadaşları, akrabaları ve tanışlarına danışıyor ve onlardan aracı olmalarını istiyorlardı. Böylece etnik ağ bağları, "köprü bağları" oluyordu; yani göçmenlerin kendileriyle aynı etnik kökenden gelenlerden toplum genelinde çalışmaya geçiş yapmış olanları kullanarak kendi etnik topluluklarının ötesinde iş bulmalarını sağlıyordu. Zaman içinde dil ve iş vasıfları geliştikçe bu göçmenler toplum genelinde kabul gören daha iyi işlere geçiyordu. Toplumsal bağları olmayan, kısıtlı ağlarda yer alan ya da kendileriyle aynı etnik kökenden gelenler için çalışan göçmenler, toplum genelinde kabul gören bir iş bulmayı zor buluyordu. Dolayısıyla ağ konumu, daha büyük ve çeşitli bir ağa erişim ve ağ bağlarını kullanmak toplum genelinde kabul gören bir iş bulmayı ve toplum genelinde yukarı doğru toplumsal hareketliliği kolaylaştırıyordu.

Alderson ve Beckfield (2004), ağ kuramını kent iktidarı ve prestijini incelemek için kullandı. "Dünya kenti tezine" göre, küreselleşme kentlerin eski hiyerarşilerini yıkmış ve onların yerine yeni bir merkezîlik (ya da marjinallik) kalıbı getir-

Ağ kuramı Kendi içinde bağlantılı bir ağ ya da şebeke içindeki yerler ve bağlantılar ile ağın genel örüntüsü ya da şekli üzerine vurgu yapan bir yapısal açıklama kullanan bir kuram türüdür.

miştir. Belirli kentler dünya ekonomisinde yükselmiştir. Bunlar uluslararası bilişim, yatırım ve dünya çapında para akışı ağlarındaki kilit noktalardır; yani, dünya ekonomisinin işletilmesindeki komuta merkezleridir. Yazarlar, en büyük 500 şirket ve onların dünyada 3.692 kenti birbirine bağlayan şubeleri arasındaki bilgi ve kaynak akışlarını incelediler ve birçok iktidar ve prestij türü açısından 50 kenti sıraladılar. Yazarlar, büyük şirketler arasındaki ve şirket merkezleriyle daha az önemli şubeler arasındaki bağlantıların haritasını çıkardı. Dünya kenti tezinin kestirdiği gibi şirket yönetim merkezlerinin birkaç büyük dünya kentinde yer aldığını ve daha küçük şubelerin daha aşağıdaki kentlerde bulunduğunu ortaya koydular.

İşlevsel kuram, bir dizi karşılıklı birbirine bağımlı ilişkinin yer aldığı sistem fikrinden yararlanır[6]. Bir sistemin çeşitli parçaları, başka parçalara bağımlıdır ve bir araya geldiklerinde bütün parçalar bir bütün olarak işler. Bir parçanın başarısı ya da başarısızlığının diğer parçalar ve tüm sistem için sonuçları vardır. Sistem bir aileye, bir toplumsal gruba, resmî bir örgütlenmeye ya da bir toplumun tümüne işaret ediyor olabilir. İşlevsel kuramlar çoğunlukla sistemin uzun vadede ayakta kalacağını ya da zaman içinde sürekli olacağını ve sorunsuz işlemeyi sürdürmesi için bir balans ya da dengeye gereksinim olduğunu varsayar. Kritik bir parçanın bozulması, yaşamsal önemdeki bir sistem işlevini yerine getirememek anlamına gelir ve parça "onarılmadığı" ya da yaşamsal önemdeki sistem işlevinin yerine bir yenisi konmadığı takdirde o sistem iflas etme tehdidiyle karşı karşıyadır. Bir sistemin parçaları, farklı sistem gereksinimlerini ya da işlevlerini yerine getirmede daha etkili/verimli ya da özelleşmiş olma ve belli bir kalıbı olan bir iş bölümüne uyma eğilimi taşır. Parçalar işlevleri yerine getirir ve parçalar bir sistemdeki tüm işlevlerin yapısına nasıl oturduklarıyla açıklanır. Bir insan vücudunun ya da bir robotun parçaları gibi, her bir parça (örn. kafa, el, ayak) özelleşmiş işlevler yerine getirir.

İşlevsel bir toplumsal değişim kuramı, bir toplumsal sistemin ya da toplumun zaman içinde gelişim aşamalarından geçtiğini, gittikçe daha fazla farklılaşıp daha karmaşık hale geldiğini söyler. Özelleşmiş iş bölümü ve bireycilik gelişir. Bu gelişmeler sistemin bütünü için daha fazla verimlilik yaratır. Özelleşme ve bireycilik geçici aksamalara yol açar. İş yapmanın geleneksel yolları zayıflar, ama yeni toplumsal ilişkiler ortaya çıkar. Sistem, işlevleri yerine getirmenin ya da gereksinimlerini karşılamanın yeni yollarını üretir.

Kalmijn (1991), Amerikalıların evlenecekleri eşleri seçme biçimlerinde bir değişikliği açıklamak için işlevsel açıklama kullandı. Devam eden sanayileşme ve kentleşme tarihsel süreçlerinin toplumun gelişimini biçimlendirdiğini kabul eden laikleşme kuramına dayandı. Bu modernleşme süreçleri sırasında insanlar iş yapmanın geleneksel yollarına daha az güvenir. Dinî inançlar ve yerel cemaat bağları zayıflar, aynı şekilde ailenin genç yetişkinler üzerindeki denetimi de zayıflar. İnsanlar artık yaşamlarının tümünü küçük, homojen cemaatlerde geçirmez olurlar.

Genç yetişkinler, anne- babalarından ve daha önceleri evlenilecek eşleri seçmede kritik rol oynayan dinî örgütlenmelerden daha bağımsız hale gelir.

Toplumun, insanların evleneceği eşleri seçme ve temel değerleri paylaştıkları eşler bulma biçimini düzenlemeye dönük temel bir gereksinimi vardır. Modern toplumda, okul ortamlarında insanlar küçük ve yerel ortamlardan uzak zaman geçirir. Bu okul ortamlarında, özellikle üniversitede, evli olmayan başka insanlarla tanışırlar. Modern toplumda eğitim önemli bir sosyalleşme aracıdır. Gitgide artan şekilde bir kişinin gelecekteki kazançlarını, ahlaki inançlarını ve değerlerini ve boş zamanını geçirme biçimlerini etkiler. Bu neden ABD'de başgösteren din içinden evlenme sayısındaki düşüşü ve benzer eğitim düzeyindekilerin evlenme eğilimindeki artışı açıklamaktadır. Geleneksel toplumlarda aile ve dinî örgütlenme, insanları ahlaki değerlere uydurma ve onları benzer değerlere sahip olan potansiyel evlilik eşlerine bağlama işlevine hizmet ediyordu. Modern toplumda, eğitim kurumları büyük ölçüde toplumsal sistemin bu fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Yorumlayıcı Açıklama. **Yorumlayıcı açıklamanın** amacı, anlayışı büyütmektir. Yorumlayıcı kuramcı, bir olayın ya da pratiğin anlamını onu belirli bir toplumsal bağlama yerleştirerek keşfetmeye çalışır. Toplumsal dünyanın işleyişini kavramaya ya da zihinsel olarak anlamaya ve aynı zamanda bir şeye dair bir içgörü edinmeye ya da dünyayı başka birinin gözünden görmeye çalışır. Herkesin öznel dünya görüşü davranış biçimini belirlediği için araştırmacı, ötekilerin mantığını ve olaylara bakışını anlamaya çalışır. Süreç, bir metni ya da edebiyat yapıtını çözümlemeye benzer. Anlam, kültürel bir sembol sisteminin bağlamından gelir.

Orta batı ABD'deki kısa süre önce göçmüş olan Latin Amerikalı lise öğrencileri üzerine Williams, Alvarez ve Hauck (2002) tarafından yürütülen çalışma, yorumlayıcı açıklamayı kullandı. Yazarlar büyük bir lisedeki "ikinci dil olarak İngilizce" (ESL) dersindeki öğrencileri inceledi. "Öğrencilerin asimilasyon/yeni çevreye uyum sağlama deneyimi nedir?" diye sordular. Öğrencilerin etnik kökenleri, cinsel kimlikleri ve göçmenlik statülerini içeren bir adaptasyon stratejileri karışımı kullandıklarını buldular. Özellikle etnik kimliğin cinsiyetçi olduğunu ortaya koydular. Bunun en önemli kanıtı kızların İngilizce öğrenme biçiminin ve üzerlerinde hissettikleri aile denetiminin erkek çocuklardan tamamen farklı biçimlerde olmasıydı. Latin kızlar, "uyum sağlama" baskısını hissederken aynı zamanda aile yükümlülükleri ve normlarına dayanarak akranlarına direnmeleri için de güçlü baskı hissediyordu. Okulda kızlar düşük nitelikli öğretimden ve aslında çoğu ciddi akademik çalışmalar yürüttükleri büyük Meksika kentlerinden göçtüğü halde, onlara "cahil

İşlevsel kuram Birbirine bağımlı parçaların nasıl bir sistemin tümünde yerine oturduğu ve belirli parçaların bütün için tamamlayıcı ve özelleşmiş destekleyici rollere hizmet ettiği sistemi sürdürmek için işlediğine vurgu yapan türde yapısal açıklama kullanan bir kuram türüdür.

köylüler" muamelesi yapan ırka yönelik klişelerden dolayı hayal kırıklığına uğruyordu. Dışarıda iş deneyimi olanağı olan ve aile denetimine daha az maruz kalan erkek çocukların aksine kızlar, eğitimi başarıya giden ana yol olarak görüyordu; ama eğitimi aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle dengelemeleri gerekiyordu. Kızlar, iki kültürlü bir benlik yaratmışlardı. Bu benliğin içinde bir yönlerini İngilizce konuşan dünyaya ve öğretmenlere sunmayı ve asimile etmeyi öğrenmişlerdi; diğer yönleri ise aileleri ve Latin arkadaşları içindi.

Futrell ve Siml (2004), ABD Beyaz iktidar hareketini incelemek için yorumlayıcı açıklamayı kullandı. Yazarlar, hareketin kolektif kimliğine veya paylaşılan bir "biz" anlayışına odaklandı. Pek çok örgütlenmeye bölünmüş (örn. Ku Klux Klan, Hıristiyan kimliği grupları, Aryan Nation, neo-Nazi gruplar) ve üyeleri toplumun genelinde marjinalize olmuş olan ırkçı bir hareketin üyelerini incelediler. Yazarlar, radikal inançları kovulmalarına neden olabilecek ve kişisel ilişkilerin çoğunu yok edebilecekken üyelerin inançlarını nasıl ilettiğini ve eylemcilikle nasıl uğraştıklarını sordu. 1996'dan 2003'e kadar 56 eylemci ile görüşen ve onlar hakkında veri toplayan yazarlar, üyelerin küçük yerel toplantılara katıldığını (örn. çalışma grupları, ritüel partileri) ve buralarda bağlılıklarını teyit ettiklerini, dışarıdakilerin genel kabul gören görüşüne uymayı tasvip etmediklerini keşfetti. Toplantılar küçük ve kapsayıcıydı, süregiden kişisel ilişkilere dayanıyordu. Bu toplantılarda üyeler, ırksal ideolojilerini güvenle ve açıkça ifade edebileceklerini hissediyordu. Aile bireyleri ve yakın arkadaşlar bu "kültürel sığınakları" destekliyordu. Böylece üyeler, kendileri gibi düşünen insanlar arasında radikal inançlarını doğrulayabilecekleri "özgür alanlar" yaratıyor ve arayıp buluyordu. Yüzeyde "normal" etkinlikler gibi görünen etkinliklerin (evde eğitim, çalışma grupları, kamp gezileri, partiler) içine politik ifade olanakları yerleştirerek kendileri ile dış dünya arasındaki mesafeyi azaltıyorlardı. Radikal bir ideolojiyi ve kimliği koruyabilecekleri ve yüceltebilecekleri koruyucu bir toplumsal ortam kuruyor, ama onu genel kabul görecek şekilde kamufle ediyorlardı.

Kuramlaştırmanın Erimi

Kuramsal ifadeler aynı zamanda erimine göre de çeşitlilik gösterir. Bir uçta **ampirik genelleme** yer almaktadır. Çoğunlukla somut kavramlara dayanan ve tözel bir kurama oturan dar bir bildirimdir; ampirik biçimde işlediğine inanılan bir ilişki hakkında düşük düzeyde tanımlayıcı bir ifadedir. Belirli bir örnek olayın ya da gözlemler kümesinin ötesine genelleme yapar, ama çok da öteye gitmez. Örneğin çok genç evlenen kişilerin (21 yaşın altında) boşanması olasılığı, çok daha ileri yaştayken ev-

Yorumlayıcı açıklama Olayların niçin gerçekleştiği ve işlerin nasıl yürüdüğüyle ilgili, toplumsal olarak oluşturulmuş anlamlar ve öznel dünya görüşleri ile ifade edilen bir kuramsal açıklama türüdür.

lenenlerinkinden (31 yaşın üzerinde) daha fazladır. Bir araştırmacı genellemeyi daha az ya da daha çok olası yapan tarihsel, kültürel ya da başka koşulları belirterek nitelendirmek isteyebilir. Eğer ampirik genelleme bir açıklama içeriyorsa basit ve somuttur; tam bir toplumsal kuram değildir. Örneğin genç yaşta evlenen insanların boşanması olasılığı daha yüksektir, çünkü yeterince olgun değillerdir.

Orta erimli kuramlaştırmanın daha geniş bir kuramsal erimi vardır ve tözel ya da formel bir kuramda daha soyut kavramlar kullanır. Araştırma çalışmalarını idare etmede en sık kullanılan erimdir. Boşanma hakkında **orta erimli bir kuram,** daha soyut kavramlarla birbirine bağlanmış olan bir dizi ampirik genelleme içerir. Boşanma, daha geniş bir fikir olan evlilikte istikrarsızlık fikrinin parçası olabilir ve evlilik yaşı, yaşam döngüsündeki evreye ve bir kişinin öğrendiği toplumsal rollere bağlanabilir. Bir evlilik ilişkisini yürütmek, başka toplumsal güçler bağlamına (örn. cinsiyet ideolojileri, toplumsal kınama ya da kabul, boşanmayı etkileyen kanunlar, arkadaşlık ya da akrabalık grupları, dinî baskılar) yerleştirilebilir. Bir çalışma orta erimli kuramın belirli parçalarını ayrıntılandırabilir, test edebilir ve zaman içinde kuramın pek çok parçası için ampirik destek toplamak kuramı bir açıklama olarak ilerletmeye yardımcı olur.

Kuramsal çerçeveler (aynı zamanda kuramsal sistemler ya da paradigmalar olarak da adlandırılır) en geniş erime sahiptir ve ampirik genellemenin karşı ucunda yer alır. Bir formel ya da tözel kuramdan fazlasıdır ve temel varsayımlarını ve ortak genel kavramları paylaşan pek çok belirli formel ve tözel kuram içerir. Sosyolojinin birçok ana çerçevesi vardır[7]. Kuramsal çerçeveler, toplumsal dünya hakkında düşünmenin ve toplumsal dünyayı anlamanın çok genel yolları ya da yönelimleridir. Varsayımlar, kavramlar ve açıklama biçimleri sağlarlar. Örneğin her bir çerçevenin kendi aile kuramı, suç kuramı, toplumsal değişim kuramı olabilir. Bazı çerçeveler (örn. sembolik etkileşimcilik) daha çok mikro analiz düzeyine yöneliktir, bazıları ise (örn. çatışma) makro düzeyde daha güçlüdür. Belirli çalışmalar çok seyrek olarak çerçevelerin tamamını test eder ya da karşılaştırır. Genellikle bir çalışma, çerçevenin içindeki kuramın bir parçası için (örn. suçla ilgili bir çatışma kuramının bir önermesi) kanıtlar arar. Kutu 3.7, Kaljmin'in evlilik partneri seçimindeki değişimle ilgili çalışmasıyla kuram erimlerine örnek vermektedir.

4. Bölümde göreceğiniz gibi her bir çerçeve, araştırma yapmaya kapsamlı bir yaklaşımla ilintilidir. Kutu 3.8, sosyolojinin dört ana kuramsal çerçevesinin temel varsayım kavramlarını tanımlamaktadır.

Kuramın Farklı Yönlerini Birleştirmek

Artık toplumsal kuramın yönlerini öğrendiğinize göre onları bir araya getirebiliriz (bkz. Tablo 3.4). Araştırmacıların mezo analiz düzeyinde tümdengelimli olarak orta

erimli tözel bir nedensel kuram oluşturduğu örnek bir çalışmaya bakalım. Kuramın yönünü (tümdengelimci), analiz düzeyini (mezo), açıklama biçimini (nedensel) ve erimi (orta) fark edebilmeniz gerekir. Tözel bir odağı olduğu için kuram belirli bir başlık hakkındadır. Bu örnekte kuram, toplumsal hareketlerin sonuçları hakkındadır. Örnek çalışmada, araştırmacılar (McVeigh ve d. 2003) nefret suçuyla ilgili yerel raporları (1990'da çıkarılan ve ırk, din, cinsel yönelim ya da etnik kökene dayalı önyargıların motive ettiği suçlarla ilgili veri toplayan bir federal yasa) bir hareketin sonucu olarak tanımladı. Amerika Birleşik Devletleri'nin ilçeleri arasında suç bildirmedeki çeşitliliği açıklayacak olan orta ölçekli bir kuramı, iki hareket kuramından (politik arabuluculuk kuramı ve sözlü rekabet) tümdengelimle oluşturdular. Politik arabuluculuk kuramından tümdengelimle etkin, güçlü sivil haklar örgütlerinin olduğu ve yerel politik bağlamların örgütlere yerel memurların seçiminde söz hakkı verdiği ilçelerde daha fazla nefret suçunun rapor edileceği sonucuna vardılar. Sözlü rekabet kuramından tümdengelimle hareket örgütlenmelerinin, anlamını ciddi biçimde ele alınması gereken önemli suçlar olarak tanımlamayı başardığı ilçelerde nefret suçlarının daha fazla rapor edileceği sonucunu çıkardılar. Dolayısıyla, "Nefret suçları neden belirli ilçelerde daha fazla rapor ediliyor?" sorusunu, birlikte işleyen üç nedensel etkenle yanıtladılar –güçlü sivil haklar örgütlerinin varlığı, eleştiriye açık olan seçilmiş görevliler ve nefret suçlarının ciddi olarak tanımlanması. Yazarların kuramı, bu etkenlerin olmadığı diğer ilçelerde yasanın neredeyse göz ardı edileceğini ve gerçekleşen nefret suçlarının rapor edilmeden kalacağını kestiriyordu.

DİNAMİK İKİLİ

Kuram ve araştırmanın birbiriyle ilişkili olduğunu gördünüz. Yalnızca naif, yeni araştırmacı kuramın araştırmayla ilgisiz olduğuna ya da bir araştırmacının yalnızca veri topladığına inanma hatasına düşer. Kolaylıkla belirsiz ve bulanık düşünmenin, hatalı mantığın ve kesinlikten yoksun kavramların tuzağına düşerler. Yeni bir araştırma konusuna yönelmeyi ya da çalışmalarının amacını anlaşılır bir dilde anlatmayı zor bulurlar. Ampirik araştırma tasarlamaya ya da yürütmeye kalkıştıklarında akıntıya kapılıp gittiklerini fark ederler.

Sebebi basittir. Kuram, bir başlığa nasıl baktığımızı ve onun hakkında nasıl düşündüğümüzü çerçeveler. Bize kavramlar verir, temel varsayımlar sağlar, bizi önemli sorulara doğru yönlendirir ve verilerden anlam çıkarmamız için yollar önerir.

Ampirik genelleme Çok soyut olmayan kavramları kullanarak ampirik düzenleri tanımlayan ya da ampirik örüntüleri ifade eden dar, yarı kuramsal bir bildirimdir.

Orta erimli kuram Genel çerçevelerle ampirik genelleme arasında yer alan, kısıtlı soyutlamaya/erime sahip olan ve gözlemlenebilir fenomenlere bağlanabilen ampirik olarak doğrulanabilir bildirimler biçimindeki toplumsal kuramdır.

KUTU 3.7 Kalmijn'nin "Shifting Boundaries" (Değişen Sınırlar) Makalesindeki Kuram Düzeyleri

Kuramsal Çerçeve: Yapısal işlevcilik, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin insan toplumunu gelenekselden modern bir biçime dönüştürdüğünü savunur. Bu modernleşme sürecinde, toplumsal kurumlar ve pratikler yavaş yavaş gelişir. Bu gelişim, toplumsal sistemin temel gereksinimlerini yerine getiren, insanları kültürel değerlere uyduran ve toplumsal davranışı düzenleyen toplumsal kurumlar ve pratikleri de içerir. Geleneksel bir toplumda gereksinimleri karşılayan ve toplumsal sistemi sürdüren kurumlar yerlerini modernlerine bırakır.
Formel Kuram: Laikleşme kuramı, modernleşme sırasında insanların geleneksel dini inançlar ve yerel cemaat bağlarından uzaklaştığını söyler. Geleneksel toplumda, toplumsal statü atfeden kurumlar (aile, kilise ve cemaat) aynı zamanda toplumsallaşmayı denetliyor ve toplumsal yaşamı düzenliyordu. Modern toplumda, bunlar yerlerini başarıya dönük statü atfeden laik kurumlara bırakır (örn. eğitim, hükümet ve medya).
Orta Erimli Tözel Kuram: Cemaat içi evlilik örüntüleriyle ilgili bir kuram, modern toplumda genç yetişkinlerin aile, din ve cemaatin güçlü bir etkisinin bulunduğu küçük, yerel ortamlarda daha az vakit geçirdiğini belirtmektedir. Bunun yerine, genç yetişkinler gittikçe daha fazla zamanlarını okul ortamlarında geçirmektedir. Bu ortamlarda, özellikle de üniversitede, evli olmayan başka insanlarla tanışma fırsatları vardır. Modern toplumda, eğitim büyük bir sosyalleşme aracı haline gelmiştir. Gelecekteki kazançları, ahlaki inançlar ve değerleri ve boş zamanlardaki ilgi alanlarını etkilemektedir. Dolayısıyla genç yetişkinler evlilik partnerlerini ortak dini ya da yerel bağlar temelinde değil, daha çok ortak eğitim düzeyleri temelinde seçmektedir.
Ampirik Genelleme: Amerikalılar bir zamanlar benzer dini inançlara ve ilişkilere sahip olanlarla evlenirdi. Bu pratiğin yerini, benzer eğitim düzeyi olanlarla evlenme pratiği alıyor.

Kuram, bizim tek bir çalışmayı diğer araştırmacıların katkıda bulunduğu muazzam bilgi temeline bağlamamıza olanak verir. Bir analoji kullanacak olursak kuram bir araştırmacının tek bir ağacı değil, tüm ormanı görmesine yardımcı olur. Kuram bir araştırmacının bağlantılara ve verilerin daha genel önemine dair bilincini artırır.

Kuramın neredeyse tüm araştırmalarda bir yeri vardır, ama göze çarpma derecesi çeşitlilik gösterir. Genellikle temel-açıklayıcı araştırmaya kıyasla uygulamalı-tanımlayıcı araştırmada daha geri plandadır. Uygulamalı ve tanımlayıcı araştırmadaki rolü dolaylı olabilir. Kavramlar çoğunlukla daha somuttur ve hedef genel bilgi üretmek değildir. Yine de araştırmacılar tanımlayıcı araştırmada kavramları rafine etmek, bir kuramın varsayımlarını değerlendirmek ve hipotezleri dolaylı olarak test etmek için kuramı kullanır.

Kuram zaman içinde sabit kalmaz; geçicidir ve gözden geçirilmeye açıktır. Kuramlar, iki yoldan toplumsal dünyanın özyapısı ve işleyişiyle ilgili daha doğru ve kapsamlı açıklamalara doğru büyürler. Kuramcılar net ve mantıklı biçimde düşünmeye doğru çalışıp didinirken ilerlerler, ama bu çabanın da sınırları vardır. Bir kuramın kayda değer ilerleme kaydetmesinin yolu araştırma bulgularıyla etkileşime geçmektir.

Bilimsel topluluk ampirik bulgulara dayalı olarak kuramları genişletir ve değiştirir. Daha tümdengelimci bir yaklaşım benimseyen araştırmacılar, kuramı bir

KUTU 3.8 Sosyolojideki Başlıca Kuramsal Çerçeveler

YAPISAL İŞLEVCİLİK
Başlıca Kavramlar: sistem, denge, işlevsizlik, iş bölümü
Temel Varsayımlar: Toplum, denge ya da balans halindeki birbirine bağımlı parçalardan oluşan bir sistemdir. Zaman içinde toplum basit tipten son derece özelleşmiş parçaları olan karmaşık tipe doğru evrilmiştir. Toplumun parçaları toplumsal sistemin farklı gereksinimlerini ya da işlevlerini yerine getirir. Değerler ya da bir değer sistemi üzerindeki temel bir uzlaşma toplumu bir arada tutar.

DEĞİŞİM KURAMI (RASYONEL SEÇİM)
Başlıca Kavramlar: fırsatlar, ödüller, onay, denge, itibar
Temel Varsayımlar: İnsan etkileşimleri ekonomik işlemlere benzer. İnsanlar kaynakları alır ve verir (sembolik, toplumsal onayla ilgili ya da maddi kaynaklar) ve acıdan, masraftan ve utançtan kaçınarak ödüllerini en yüksek dereceye çıkarmaya çalışır. Değişim ilişkileri dengeli olma eğilimi gösterir. Eğer dengesiz olurlarsa itibar sahibi kişiler diğerlerine hükmedebilir.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİK
Başlıca Kavramlar: benlik, referans grubu, rol oynama, algı
Temel Varsayımlar: İnsanlar, toplumsal etkileşime girdiğinde sembolik iletiler verir ve alır. İnsanlar birbirlerine ve toplumsal ortamlara dair algılar oluşturur. İnsanlar, büyük ölçüde algılarına göre hareket eder. İnsanların kendileri ve ötekiler hakkında düşünme biçimi etkileşimlerine dayalıdır.

ÇATIŞMA KURAMI
Başlıca Kavramlar: iktidar, sömürü, mücadele, eşitsizlik, yabancılaşma
Temel Varsayımlar: Toplum birbiriyle çatışan çıkarları olan gruplardan oluşur. Baskı ve iktidar kazanma çabaları insan ilişkilerinin ezelden beri var olan yönleridir. İktidardakiler, mitler yaparak ya da gerektiğinde şiddet kullanarak iktidarlarına tutunmaya çalışır.

çalışmanın tasarlanmasına ve sonuçların yorumlanmasına kılavuzluk etmesi için kullanırlar. Sonuçlara dayalı olarak kuramı reddeder, sürdürür ya da değiştirirler. Araştırmacılar, bir kuramı test eden ampirik araştırmacılar yürütmeyi sürdürdükçe onun bazı parçalarının doğru olduğundan emin olurlar. Araştırmacılar bir kuramın bazı önermelerini değiştirebilir ya da eğer iyi yürütülmüş birçok çalışmanın olumsuz bulguları varsa reddedebilir. Bir kuramın temel önermeleri ve merkezî öğretilerini test etmek daha zordur ve daha seyrek reddedilirler. Ağır bir süreçte, bir kuram karşısındaki kanıtlar zaman içinde çoğaldığında ve mantıksal olarak uzlaştırılamadığında araştırmacılar bir kuramı değiştirmeye ya da terk etmeye karar verebilir.

Tümevarımcı bir yaklaşım benimseyen araştırmacılar biraz farklı bir süreç izler. Tümevarımcı kuramlaştırma, birkaç varsayımla ve geniş yönlendirici kavramlarla başlar. Kuram, araştırmacılar verileri toplayıp analiz ettikçe yerden yükselir. Kuram, belirli bir alanda kavramdan kavrama ve önermeden önermeye ilerleyerek yavaş yavaş ortaya çıkar. Süreç uzun bir hamileliğe benzer. Zaman içinde kavramlar ve ampirik genellemeler ortaya çıkar ve olgunlaşır. Çok geçmeden

TABLO 3.4 Toplumsal Kuramın Parçaları ve Yönleri

TOPLUMSAL KURAMIN DÖRT PARÇASI	TOPLUMSAL KURAMIN BEŞ YÖNÜ
1. Varsayımlar	1. Kuramlaştırmanın yönü –tümdengelimci (soyuttan somuta) veya tümevarımcı (somuttan soyuta)
2. Kavramlar –soyutlama düzeyine (somut veya soyut), tek ya da kavram kümeleri halinde, basit ya da karmaşık (örn. sınıflandırmalar, tipolojiler) olmasına ve kapsamına (dar ya da geniş) göre çeşitlilik gösterir	2. İnceleme düzeyi –mikro düzey, mezo düzey, makro düzey
3. İlişkiler –ilişkilerin, önermelerin ve hipotezlerin biçimleri	3. Kuramın odağı –tözel kuram veya formel kuram
4. İnceleme biçimleri	4. Açıklama biçimleri –nedensel, yapısal (ardışık, ağ, işlevsel) veya yorumlayıcı
	5. Kuramlaştırmanın erimi –ampirik genelleme, orta erimli kuram ya da kuramsal çerçeve

ilişkiler görünür hale gelir ve araştırmacılar farklı çalışmalardan gelen bilgilerle daha soyut bir kuram oluşturur.

SONUÇ

Bu bölümde, toplumsal kuramı –parçalarını, amaçlarını ve türlerini- öğrendiniz. Kuram ve araştırma arasındaki ikilik yapaydır. Kuramın değeri ve iyi araştırma yürütmek için zorunlu olduğu açıktır. Kuramsız ilerleyen araştırmacılar, yüksek kaliteli araştırmalar yürütemez ve çoğunlukla kendilerini ikircim içinde bulurlar. Aynı şekifö mççlde kuramı araştırmaya bağlamadan ya da ampirik gerçekliğe demir atmadan ilerleyen kuramcılar, anlaşılmaz spekülasyon ve varsayımlara sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Artık bilimsel topluluk, araştırmanın boyutları ve toplumsal kurama aşinasınız. Sonraki bölümde, sosyal bilimle uğraşan araştırmacıların benimsediği birbirine rakip yaklaşımları inceleyeceksiniz.

ANAHTAR TERİMLER

Ağ kuramı	Mikro düzeyde kuram
Ampirik genelleme	Nedensel açıklama
Analiz birimleri	Negatif ilişki
Ardışık kuram	Orta erimli kuram
Formel kuram	Önerme
Hipotez	Pozitif ilişki
İdeal tip	Soyutlama düzeyi
İdeoloji	Temellendirilmiş kuram
İlinti	Tipoloji
İşlevsel kuram	Tözel kuram

Kavram kümesi
Kavram sınıflandırması
Kuramsal açıklama
Kuramsal çerçeve
Kuramsal kavram
Makro düzeyde kuram
Mezo düzeyde kuram
Tutumluluk
Tümdengelimci yön
Tümevarımcı yön
Varsayım
Yapısal açıklama
Yorumlayıcı açıklama

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Somut ve soyut kavramlar arasındaki farklılık nedir? Örnekler veriniz.
2. Araştırmacılar kavramları ayrıntılandırmak için nasıl ideal tipler ve sınıflandırmalar kullanır?
3. Kavramlar içlerinde nasıl yerleşik varsayımlar içerir? Örnekler veriniz.
4. Tümdengelimci ve tümevarımcı kuramlaştırma yaklaşımları arasındaki fark nedir?
5. Mikro, mezo ve makro toplumsal gerçeklik düzeylerinin nasıl farklılık gösterdiğini tanımlayınız.
6. Kestirim ve kuramsal açıklama arasındaki farkları tartışınız.
7. Nedenselliğin üç koşulu hangileridir? Hangisi asla tam olarak gösterilemez? Niçin?
8. Niçin araştırmacılar nedensel ilişkileri göstermek için diyagramlar kullanır?
9. Yapısal ve yorumlayıcı açıklamalar birbirinden nasıl farklılaşır?
10. Araştırmada başlıca kuramsal çerçevelerin rolü nedir?

NOTLAR

1. Kavramlarla ilgili daha ayrıntılı tartışmalar için bkz. Chafetz (1978: 45-61), Hage (1972: 9-85), Kaplan (1964: 34-80), Mullins (1971: 7-18), Reynolds (1971) ve Stinchcombe (1973).
2. Turner (1980) sosyolojik açıklama ve kuramlaştırmanın nasıl çeviri olarak kavramlaştırılabileceği konusunda ilginç bir tartışma ortaya koymuştur.
3. Sınıflandırmalar, Chafetz (1978: 63-73) ve Hage (1972) içinde tartışılmaktadır.
4. Tipolojiler ve taksonomilerle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Blalock (1969: 30-35), Chafetz (1978: 63-73), Reynolds (1971: 4-5) ve Stinchcombe (1968: 41-47).
5. Ağ kuramı Collins (1988: 412-428) ve Galaskiewicz ve Wasserman (1993) içinde tartışılmaktadır.
6. İşlevsel açıklamaya bir giriş Chafetz (1978: 22-25) içinde bulunabilir.
7. Alternatif kuramsal çerçevelere ve toplumsal kuramlara giriş, Craib (1984), Phillips (1985: 44-59) ve Skidmore (1979) içinde yer almaktadır. Temel düzeyde bir giriş, Bart ve Frankel'in (1986) 1. Bölümü içinde verilmektedir.

IV. BÖLÜM

METODOLOJİNİN ANLAMLARI

ÜÇ YAKLAŞIM
POZİTİVİST SOSYAL BİLİM
Sorular
Özet
YORUMLAYICI SOSYAL BİLİM
Sorular
Özet
ELEŞTİREL SOSYAL BİLİM
Sorular
Özet
FEMİNİST VE POSTMODERN ARAŞTIRMA
Feminist Araştırma
Postmodern Araştırma
SONUÇ

> *Sosyal bilimlerdeki kafa karışıklığı, -bu artık açıklığa kavuşmuş olmalı- Bilim'in doğası hakkında uzun süredir devam eden tartışmayla sarmalanmıştır.*
> – C. Wright Mills, *The Sociological Imagination* (Sosyolojik İmgelem), s. 119

Sosyal bilimler dışındaki profesyoneller de dahil olmak üzere pek çok insan şunu sorar: Sosyal bilimler, *gerçek* bilim midir? Yalnızca doğa bilimlerini düşünürler (örn. fizik, kimya ve biyoloji). Bu bölümde, sosyal bilimlerde *bilimin* anlamını inceleyeceğiz. Önceki üç bölümde tartışılan bilimsel topluluk, toplumsal araştırmanın ve kuramın çeşitleri ile ilgili fikirlere dayanacağız. Bu bölüm veri toplama ve incelemenin belirli tekniklerinden daha çok soruşturma yöntemiyle –nasıl biliyoruz- ilgili. Şu soruyu inceliyor: Araştırma yaptıkalrında araştırmacılar ne yapmaya çalışıyor?

"Sosyal bilimde bilim nerede?" sorusu, toplumsal araştırma yöntemlerini öğrenmek isteyen herkesi ilgilendirir, çünkü sosyal bilimi bilimsel yapan, araştırma metodolojisidir. Soru, uzun bir tartışma geçmişine sahip olan önemli bir sorudur. Sosyal bilimler ortaya çıktığından beri tekrar tekrar sorulmuştur. Auguste Comte, Émile Durkheim, Karl Marx, John Stuart Mill ve Max Weber gibi klasik kuramcılar bu soru üzerine çok düşünmüştür. İki yüzyıllık tartışmaya karşın, bugün soru hâlâ

karşımızda durmaktadır. Yanıtın basit olmadığı açıktır.

Birden fazla yanıtı olan bir soru her şeyin mümkün olduğu anlamına gelmez; toplumsal bilimcilerin bilime alternatif yaklaşımlar arasından seçim yaptığı anlamına gelir. Her bir yaklaşımın kendi felsefi varsayımlar kümesi ve araştırmanın nasıl yapılacağı konusunda kendi tutumu vardır. Yaklaşımlar araştırma raporlarında çok seyrek olarak açıkça belirtilir ve çoğu araştırmacının onlara dair muğlak bir bilinci vardır. Ancak yaklaşımlar sosyal bilimlerde ve ilgili uygulamalı alanlarında bulunur ve önemli bir rol oynar[1].

Collins (1989:134), tartışmanın aşırı katı bir *bilim* tanımından kaynaklandığını öne sürmüştür. "Modern bilim felsefesi sosyolojik bilimi ortadan kaldırmaz; bilimin olanaksız olduğunu söylemez, bunun yerine bize bilimin ne olduğuna dair daha esnek bir tablo sunar" diye belirtmiştir. Bu bölümdeki yaklaşımlar, felsefedeki soyut konuları somut araştırma tekniklerine bağlamaktadır. Bu yaklaşımlar, iyi toplumsal araştırmanın gereklerini belirler, araştırma yapma gereğini doğrular, değerleri araştırmayla ilişkilendirir ve etik davranışa rehberlik ederler. Araştırmacıların içinde çalışmalar yürüttüğü geniş çerçevelerdir. Couch (1987:106) bunu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

> *Bu araştırma geleneklerinin... ontolojik ve epistemolojik konumları, çağdaş sosyolojideki en şiddetli tartışmalardan birinin temelini sağlar... Her iki taraf da destekledikleri düşünce yapısının sosyal fenomenler hakkında bilgi edinmenin bir aracını sağladığını iddia etmekte ve her biri diğerinin çabalarını olsa olsa yanlış yönlendirilmiş olarak görmektedir... Hangi fenomenlere dikkat edileceği, fenomenlere nasıl yaklaşılacağı ve fenomenlerin nasıl inceleneceği konusunda farklılaşırlar.*

Bu bölümün sonuna geldiğinizde, "Sosyal bilimsel araştırmanın nesi bilimseldir?" sorusuna verecek üç yanıtınızın olması gerekir. Bir yanıt tartışılacak üç yaklaşımın her biri için olacaktır. İlk başta yaklaşımların çoğulculuğu kafanızı karıştırabilir, ama bir kez onları öğrendiğinizde araştırma ve kuramın diğer yönleri daha da netleşecektir. Belirli araştırma teknikleri bu bölümde tartışılan genel yaklaşımlara dayanmaktadır. Teknikler (örn. deneyler ve katılımcı gözlem), onların dayalı olduğu mantıktan ve varsayımlardan haberdar olduğunuz zaman size daha fazla şey ifade edecektir. Buna ek olarak, burada sunulan yaklaşımlar, toplumsal araştırma çalışmalarını okurken karşılaşabileceğiniz çeşitli perspektifleri anlamanıza yardımcı olacaktır. Aynı şekilde önemli olarak üç yaklaşım size yürütmek isteyebileceğiniz araştırma türü için alternatifler arasından bilinçli bir seçim yapma fırsatı verir. Yaklaşımlardan birinidiğerine göre kendi düşüncenize daha uygun bulabilirsiniz.

ÜÇ YAKLAŞIM

Bilimin anlamıyla başlamamız gerekiyor. Bu tanım taşa kazınmamıştı ya da kutsal bir metin gibi gökten inmedi; evrimleşerek gelişen bir insan yaratısıdır. 1800'lerin başına dek, yalnızca çalışma odalarındaki koltuklarında spekülasyonla uğraşan filozoflar ve dinî bilginler insan davranışını inceliyor ya da onun hakkında yazıyordu. Klasik kuramcılar, toplumsal dünyanın bilimi kullanarak incelenebileceğini ileri sürdüğünde modern medeniyete büyük bir katkıda bulundular. Toplumsal dünyanın kesin, sistematik olarak gözlemlenmesinin dikkatli, mantıklı düşünmeyle birleştirildiğind, insan ilişkileri hakkında yeni ve değerli bir bilgi türü sağlayabileceğini iddia ettiler. Modern zamanlarda bilim, bilgi edinmenin kabul gören yolu haline gelmiştir.

Toplumsal dünyayla ilgili bir bilim fikri bir kez kabul gördüğünde mesele şuna dönüştü: Böyle bir bilim neye benzer ve nasıl yürütülür? Bazı insanlar zaten kabul edilen doğa bilimlerine (örn. fizik, biyoloji ve kimya) gitti ve onların yöntemlerini kopyaladı. Argümanları basitti: Doğa bilimlerinin meşruiyeti bilimsel yönteme dayanır, dolayısıyla sosyal bilimlerin aynı yaklaşımı benimsemesi gerekir.

Birçok araştırmacı bu yanıtı kabul etti, ama bu durum belirli zorluklar yaratmaktadır. Öncelikle, doğa bilimlerinde bile *bilimin* ne anlama geldiği konusunda bir tartışma vardır. Bilimsel yöntem çok az rehberlik eden gevşek bir soyut, belirsiz ilkeler kümesidir. Bilim tarihi ve felsefesinde uzmanlaşan akademisyenler, bilimcilerin pek çok yöntem kullandığını bulmuştur. İkincisi, bazı akademisyenler, insanların doğa bilimindeki inceleme nesnelerinden (yıldızlar, kayalar, bitkiler, kimyasal bileşimler, vb.) nitel olarak farklı olduğunu söylemektedir. İnsanlar düşünür ve öğrenir, kendilerinin ve geçmişlerinin farkındadırlar, güdüleri ve muhakemeleri vardır. Bu benzersiz insan özellikleri, insanların toplumsal yapısını incelemek için özel bir bilimin gerektiği anlamına gelir.

Felsefeciler tartışırken toplumsal araştırmacılar boş durmuyordu. Uygulama yapan araştırmacılar, kendi gayriresmî bilim düşüncelerine dayalı olarak araştırma yapma yolları geliştirdiler. Bu kafa karışıklığını daha da artırdı. Önde gelen araştırmacılar, toplumsal araştırma yürütmek için bazen filozofların ideal iyi bilim modelinden sapan teknikler kullandı.

Bu bölümdeki üç yaklaşım, 1960'larda başlayan sosyal bilimin büyük bir yeniden değerlendirilmesine dayalıdır[2] ve belirli birçok argümandan süzülen temel fikirlerdir. İdeal tiplerdir veya daha karmaşık argümanların idealize edilmiş, basitleştirilmiş modelleridir. Pratikte, çok az toplumsal araştırmacı bir yaklaşımın tüm parçalarını kabul eder. Çoğunlukla her birinden unsurları kaynaştırırlar. Ancak bu yaklaşımlar görünüşte esas farklılıkları ve sosyal bilim araştırmasıyla ilgili alternatif varsayımları temsil eder[3]. Yaklaşımlar dünyaya bakmanın farklı yollarıdır

toplumsal gerçekliği gözlemlemenin, ölçmenin ve anlamanın yolları.

Tartışmayı basitleştirmek için yaklaşımların varsayımlarını ve fikirlerini, on soruya yanıtlar halinde düzenledim (bkz. Çizelge 4.1).

Üç yaklaşım, *pozitivist sosyal bilim, yorumlayıcı sosyal bilim* ve *eleştirel sosyal bilim*dir. Sürmekte olan toplumsal araştırmaların çoğu ilk ikisine dayanır. Pozitivizm, en eski ve en yaygın kullanılan yaklaşımdır. Yorumlayıcı yaklaşım, yüz yılı aşkın tartışmalarda güçlü azınlık konumunu korumuştur. Eleştirel sosyal bilim, akademik dergilerde daha seyrek görülür. Tartışmanın tüm alanını göstermek için ve öteki yaklaşımları eleştirdiği ve onların ötesine geçmeye çalıştığı için dahil edilir.

Her bir yaklaşım toplumsal kuramda farklı geleneklerle ve çeşitli araştırma teknikleriyle ilintilidir. Genel yaklaşımlarla bilim, toplumsal kuramlar ve çeşitli araştırma teknikleri arasındaki bağlantı sıkı değildir. Yaklaşımlar bir araştırma programına, araştırma geleneğine ya da bilimsel paradigmaya benzer. Thomas Kuhn (1970) tarafından ün kazandırılmış bir fikir olan **paradigma**, kuram ve araştırmaya temel bir yönelim anlamına gelir. Paradigmanin pek çok tanımı vardır. Genel olarak, bir bilimsel paradigma bir düşünme sistemi bütünüdür. Temel varsayımlar, yanıtlanması gereken önemli sorular ya da çözülmesi gereken bilmeceler, kullanılacak araştırma teknikleri ve iyi bilimsel araştırmanın neye benzediğiyle ilgili örnekler içerir. Sosyoloji çok-paradigmalı bilim olarak adlandırılır, çünkü hiçbir paradigma tek başına mutlak güce sahip değildir; aksine, birçok paradigma birbiriyle rekabet eder[4].

POZİTİVİST SOSYAL BİLİM

Pozitivist sosyal bilim (PSB) yaygın olarak kullanılır ve genel tanımıyla *pozitivizm* doğa bilimlerinin yaklaşımıdır. Aslında çoğu insan pozitivist yaklaşımın bilim *olduğunu* varsayar. Pozitivizmin pek çok versiyonu vardır ve bilim felsefesi içinde ve araştırmacılar arasında uzun bir geçmişi bulunmaktadır[5]. Ancak pek çok araştırmacı için kaçınılması gereken aşağılayıcı bir etiket haline gelmiştir. Turner (1992:1511) şu gözlemde bulunmuştur: "*Pozitivizmin* artık net bir göndereni yoktur, ama pek çoğu için bir pozitivist olmanın iyi bir şey olmadığı kesindir". PSB'nin çeşitleri mantıksal ampirisizm, kabul edilen ya da beylik görüş, post-pozitivizm, doğalcılık, kapsayıcı yasa modeli ve davranışçılık gibi adlar alır.

Pozitivizm, on dokuzuncu yüzyılda sosyolojiyi kuran Fransız'ın –Auguste Comte (1798-1857)- düşünce ekolünden doğmuştur. Comte'un altı ciltlik büyük ese-

Paradigma Temel varsayımları, anahtar konuları, nitel araştırma modellerini ve yanıt arama yöntemlerini kapsayan, kuram ve araştırma için genel bir düzenleyici çerçevedir.

Pozitivist sosyal bilim Toplumsal araştırmaya üç ana yaklaşımdan nedensel yasalar keşfetmeyi, dikkatli ampirik gözlemleri ve değerden bağımsız araştırmayı vurgulayandır.

ÇİZELGE 4.1 On Soru

1. Sosyal bilimsel araştırma yürütmenin nihai amacı nedir?
2. Toplumsal gerçekliğin esas doğası nedir?
3. İnsanoğlunun temel doğası nedir?
4. İnsan eylemliliği (özgür istem, irade ve rasyonellik) hakkındaki görüş nedir?
5. Bilim ve sağduyu arasındaki ilişki nedir?
6. Toplumsal gerçeklik kuramını ya da açıklamasını ne oluşturur?
7. Bir açıklamanın doğru mu, yanlış mı olduğu nasıl belirlenir?
8. İyi kanıtlar ya da gerçeklere dayalı bilgi neye benzer?
9. Sosyal bilimsel bilginin rolü ya da kullanımı nedir?
10. Sosyopolitik değerler bilime nerede girer?

ri, *Cours de Philosophie Positivistic* (Pozitif Felsefe Kursları, 1830-1842), pozitivizmin bugün hâlâ kullanılan pek çok ilkesinin ana hatlarını çizmiştir. Britanyalı filozof John Stuart Mill (1806-1873), *A System of Logic* (Bir Mantık Sistemi, 1843) adlı eserinde ilkeleri ayrıntılandırmış ve değiştirmiştir. Klasik Fransız sosyolog Émile Durkheim (1858-1917), pozitivist toplumsal araştırmacılar için çok önemli bir metin haline gelen *Rules of the Sociological Method* (Sosyolojik Metodun Kuralları, 1895) adlı çalışmasında pozitivizmin bir versiyonunun ana hatlarını oluşturmuştur.

Pozitivizm birçok toplumsal kurumla ilişkilidir. En iyi bilineni yapısal-işlevsel, rasyonel seçim ve değişim kuramı çerçeveleridir. PSB araştırmacıları kesin nicel verileri tercih eder ve çoğunlukla deneyler, taramalar ve istatistikler kullanır. Katı, kesin ölçütler ve "nesnel" araştırma ararlar ve ölçümlerden gelen sayıları dikkatle inceleyerek hipotezleri test ederler. Pek çok uygulamalı araştırmacı (yöneticiler, suç bilimciler, piyasa araştırmacıları, politika analistleri, program değerlendirmeciler ve planlamacılar) pozitivizmi kabul eder. Eleştirmenler, PSB'yi insanları sayılara indirgemekle suçlar ve bu yönteme soyut formüllerle uğraşmanın insanların gerçek yaşamlarıyla hiçbir ilgisinin bulunmadığı suçlamalarını getirirler.

PSB, 1960'lar ve 1970'lerde Britanya, Kanada, İskandinavya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki önde gelen sosyoloji dergilerinin makalelerine hâkim olmuştur. 1980 ve 1990'larda Avrupa dergilerinde ciddi biçimde azalmıştır; ama yaklaşım, Kuzey Amerika dergilerinde hâkim konumunu sürdürmüştür[6].

Pozitivizme göre, "bilimin, 'bilim' unvanına sahip olmak isteyen her türlü entelektüel etkinliğin uyması gereken *tek bir* mantığı vardır" (Keat ve Urry, 1975:25, vurgu orijinal metinde yer almaktadır). Dolayısıyla sosyal bilimler ve doğa bilimleri aynı yöntemi kullanır. Bu görüşe göre, sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasındaki farklar sosyal bilimlerin ve inceleme konusunun gençliğine veya olgunlaşmamışlığına bağlıdır. Sonuçta sosyal bilimler de dahil olmak üzere tüm bilim en gelişmiş bilim olan fizik gibi olacaktır. Bilimler arasında konularına bağlı olarak farklılıklar olabilir (örn. jeoloji, incelenen nesneler nedeniyle astrofizik ya da mikrobiyolojiden

farklı teknikler gerektirir), ama bütün bilimler ortak bir ilkeler kümesi ve mantığı paylaşır.

Pozitivist sosyal bilim, *insan etkinliğinin genel kalıplarını kestirmek amacıyla kullanılabilecek bir dizi olasılığa dayalı nedensel yasa bulmak ve bu yasaları doğrulamak üzere tümdengelimci mantığı bireysel davranışın kesin ampirik gözlemleriyle birleştiren organize bir yöntemdir.*

Sorular

1. Sosyal bilimsel araştırmanın nihai amacı nedir?

Araştırmanın nihai hedefi bilimsel açıklamadır –insan davranışının evrensel **nedensel yasalarını** keşfetmek ve belgelemektir. Pozitivist yaklaşımın bir savunucusu olan Turner (1985:39), "toplumsal evrenin, dikkatle toplanan veriler yoluyla test edilebilir soyut yasaların geliştirilmesine uygun" olduğunu ve araştırmacıların "toplumsal evrenin değişmeyen ve hiç bitmeyen özellikleri hakkında soyut ilkeler ve modeller geliştirmesi" gerektiğini belirmiştir.

Pozitivistler, bilimcilerin bilginin peşinde hiç bitmeyen bir arayışla uğraştığını söyler. Daha fazla öğrenildikçe, yeni karmaşıklıklar keşfedilir ve hâlâ öğrenilmesi gerekenler vardır. PSB'nin önceki versiyonları insanların her şeyi bilemeyeceğini, çünkü yalnızca Tanrının bu türden bilgiye sahip olduğunu iddia ediyordu. Ancak, bu gezegene yerleştirilmiş büyük bir bilgi kapasitesine sahip yaratıklar olarak insanların mümkün olduğu kadar çok şey keşfetme görevi bulunmaktaydı.

2. Toplumsal gerçekliğin esas doğası nedir?

Modern pozitivistler gerçekliğe **özcü bir yönelim** benimser: Gerçeklik, gerçektir, "orada" mevcuttur ve keşfedilmeyi beklemektedir. İnsan algısı ve zekâsı kusurlu, gerçekliği tespit etmek zor olabilir, ama gerçeklik mevcuttur. Dahası, toplumsal gerçeklik rastlantısal değildir; kalıbı ve düzeni vardır. Bu varsayım olmasaydı (yani, eğer dünya kaotik ve düzenden yoksun olsaydı) mantık ve kestirim olanaksız olurdu. Bilim insanların bu düzeni ve doğanın yasalarını keşfetmesine olanak verir. "Bilimin gözleme dayalı temel yasaları doğru, birincil ve kesin kabul edilir, çünkü doğal dünyanın dokusuna işlemişlerdir. Bir yasa keşfetmek Amerika'yı keşfetmek gibidir, çünkü her ikisi de zaten açığa çıkarılmayı beklemektedir" (Mulkay 1979:21).

Özcü (*nesnelci* de denir) varsayımlar Anglo-Avrupa toplumlarında hâkim olan sağduyulu düşünmeye içkindir. Özcü bir konum, insanların gördükleri ve

Nedensel yasalar Toplumsal kuramın nedensel açıklamalarında kullanılan ve keşfedilmeleri pozitivist sosyal bilimin başlıca hedeflerinden biri olan genel neden-sonuç kurallarıdır.

Özcü yönelim İnsanların ampirik koşulları doğrudan deneyimlediğini ve deneyimlerin gerçekliğin özünü yansıttığını varsayan toplumsal gerçekliğe dönük yönelimdir.

dokunduklarının (yani ampirik gerçekliğin) aşırı karmaşık olmadığını söyler. Dünyadaki eşyanın, insanların ve ilişkilerin derin özünü yansıtır. "Ne görüyorsan odur" ve "göster bana" türünden bir duruştur. Şeyler, doğalarında nasıllarsa öyledir veya dünyanın doğal düzeninden yaratılmıştır. Dolayısıyla ırk, cinsiyet ve zaman ve mekân ölçümleri sadece "vardır". Bunun pek çok içerimi vardır. Örneğin erkekler kadınlardan daha fazla suç işler, çünkü bu "erkeklikleriyle" ilgili bir şeydir. Zaman hakkında özcü bir varsayım, doğrusal olduğu ya da düz bir çizgide aktığıdır. Bu varsayım geçmişte olanın doğrudan tekrarlanmayacağı anlamına gelir, çünkü zaman yalnızca bir yönde hareket eder –geleceğe doğru ilerler.

Diğer iki PSB varsayımı, toplumsal gerçekliğin temel kalıplarının istikrarlı olduğu ve bunların bilgisinin toplamsal olduğudur. Toplumsal gerçeklikteki düzenlilik zaman içinde değişmez ve bugün keşfedilen yasalar gelecekte de devam edecektir. Gerçekliğin birçok parçasını tek tek inceleyebilir ve sonra parçaları birleştirerek bütünün bir resmini elde edebiliriz. Bu varsayımın önceki bazı versiyonları, doğadaki düzenin Tanrı ya da üstün bir varlık tarafından yaratıldığını ve onun varlığının kanıtı olduğunu söylüyordu.

3. İnsanların temel doğası nedir?

İnsanlar kendi çıkarlarıyla ilgili, zevk peşinde koşan, rasyonel memeliler olarak varsayılmaktadır. Nedenlerden biri herkeste aynı sonuca yol açacaktır. İnsanlar hakkında onların davranışını, dış gerçeklikte gördüğümüzü gözlemleyerek bilgi edinebiliriz. Bu iç, öznel gerçeklikte olandan daha önemlidir. Bazen buna **mekanik insan modeli** ya da davranışçı yaklaşım adı verilir. İnsanların nesneler üzerindeki fiziksel güçler kadar gerçek olan dış güçlere yanıt verdiği anlamına gelir. Durkheim (1938:27) şöyle belirtmiştir: "Toplumsal fenomenler nesnelerdir ve nesne gibi incelenmeleri gerekir". Gözlemlenebilir dış gerçeklik üzerindeki bu vurgu, araştırmacıların görünmeyen iç motivasyonları incelemesinin gerekmeyebileceğini öne sürmektedir.

4. İnsan eylemliliği (özgür istem, irade ve rasyonellik) hakkındaki görüş nedir?

PSB, determinist ilişkilere vurgu yapar ve etkiyi oluşturan belirleyici nedenler ya da mekanizmalar arar. PSB bireyler, gruplar, örgütlenmeler ya da toplumlar üzerinde işleyen dış güçlerin, baskıların ve yapıların nasıl sonuçlar ürettiğine (örn. davranışlar, tavırlar, vb.) bakar. PSB bir bireyin öznel ya da içsel sebeplerini ve her

Mekanik insan modeli İnsanların yüzeysel davranışlarını gözlemlemenin ve onları etkileyen dış güçleri belgelemenin, insan düşüncesi ve eyleminin yeterli açıklamasını sağlamak için kafi olduğunu belirten pozitivist sosyal bilimde kullanılan bir insan doğası modelidir.

Determinizm İnsan eylemliliğine ve nedenselliğe, insan eylemlerine büyük oranda belirlenebilir olan bireylere dışsal güçlerin neden olduğunu varsayan bir yaklaşımdır.

türden özgür seçim ya da iradeyi hafife alır. Zihinsel süreçler, seçimler ve davranışlara etki eden bireysel denetimin dışındaki yapısal güçler ya da koşullardan daha az merkezîdir. Bireyler özgürce hareket edebileceklerini ve her türlü kararı alabileceklerini hissedebilir, oysa pozitivistler tüm eylemlerini değilse de çoğunu biçimlendirmek üzere insanlar üzerinde işleyen güçlü toplumsal baskılar ve durumlara vurgu yapar. Rasyonel seçim açıklamalarını kullanan pozitivistler bile bireylerin nasıl uslamlama ve seçimler yaptığından çok, onların insanların neyi seçeceğini kestirmesine olanak veren koşul kümelerini belirlemeye odaklanır. Dışsal nedenleri belirledikleri takdirde, bireysel uslamlamanın karar alma sürecinin makine benzeri rasyonel mantığını büyük oranda izleyeceğini ileri sürerler.

Çok az pozitivist insanların daima aynı şekilde tepki veren robotlar ya da kuklalardan ibaret olduğu mutlak determinizme inanır. Bunun yerine, nedensel yasalar olasılığa dayalıdır. Yasalar, büyük insan grupları için geçerlidir ya da pek çok durumda gerçekleşir. Araştırmacılar kestirilen bir davranışın gerçekleşme olasılığını tahmin edebilir. Başka bir deyişle, yasalar bizim bir toplumsal davranışın büyük bir grup içinde ne sıklıkta gerçekleşeceğine dair doğru kestirimlerde bulunmamıza olanak verir. Nedensel yasalar her durumda belirli bir kişinin belirli davranışını kestiremez. Ancak X, Y ve Z koşulları altında, insanların yarısının belirli bir davranışı gerçekleştirmesi olasılığının yüzde 95 olduğunu söyleyebilirler. Örneğin, araştırmacılar gelecek seçimde Ahmet Yazar'ın nasıl oy kullanacağını kestiremez. Ancak, Ahmet Yazar hakkında düzinelerce olgu öğrendikten sonra ve politik davranış yasalarını kullanarak, araştırmacılar onun (ve onun gibi insanların) aday C'ye oy vermesi şansının yüzde 85 olduğunu doğru biçimde ifade edebilirler. Bu Ahmet Bey'in kime istiyorsa ona oy veremeyeceği anlamına gelmez. Ancak onun oy verme davranışı dış toplumsal güçler tarafından biçimlendirilmiş ve kalıplandırılmıştır.

5. Bilim ve sağduyu arasındaki ilişki nedir?

PSB bilim ve bilim-dışı arasında net bir ayrım görür. Doğruyu aramanın pek çok yolu arasında bilim, özeldir –"en iyi" yoldur. Bilimsel bilgi, bilgi edinmenin daha aşağı yollarından (örn. büyü, din, astroloji, kişisel deneyim ve gelenek) daha iyidir ve sonunda onların yerini alacaktır. Bilim, sağduyudan bazı fikirler ödünç alır; ama sağduyunun kaygan, mantıksal olarak tutarsız, sistematik olmayan ve önyargıyla dolu kısımlarını yenileriyle değiştirir. Bilimsel topluluk –özel normları, bilimsel tavırları ve teknikleriyle- sürekli olarak "Gerçeği" üretebilir, oysa sağduyu bunu sadece arada sırada ve tutarsız biçimde yapar.

Pozitivist araştırmacıların çoğu, gündelik sağduyuda bulunan fikirlerle ilgili terimlerden mantıksal olarak daha tutarlı, dikkatle düşünülmüş, rafine edilmiş yeni bir kelime dağarcığı oluşturur. Pozitivist araştıramacının "başlangıçta yeni kavramlar formüle etmesi ve sıradan nosyonlara güvenmemesi gerekir... Gündelik yaşamın

belirsiz ve kesinlikten yoksun dilinin yerine disiplin temelli bir dilde mümkün olduğuna inanılan kesinlik, tercih sebebidir" (Blaikie, 1993:206). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*'nda Durkheim, araştırmacıyı "bilim dışında oluşmuş olan kavramları kullanmaktan azimle kaçınması" ve "sıradan insanın zihninde hüküm süren o temelsiz nosyonlardan kendini özgürleştirmesi" konusunda uyarıyordu (aktaran Gilbert, 1992:4).

6. Toplumsal gerçeklik kuramını ya da açıklamasını ne oluşturur?

PSB açıklaması nomotetiktir (*nomos* Yunancada yasa demektir); bir genel yasalar sistemine dayanır. Bilim toplumsal yaşamın neden böyle olduğunu, nedensel yasalar keşfederek açıklar. Açıklama şu biçimi alır: Y'ye X neden olmaktadır, çünkü Y ve X bir nedensel yasanın belirli örnekleridir. Başka deyişle bir PSB açıklaması, toplumsal yaşam hakkındaki belirli gözlemlere uygulanan ya da onları kapsayan genel nedensel yasayı belirtir. PSB'nin kapsayıcı **yasa açıklama modelini** kullandığını söylenmesinin sebebi budur.

PSB, yasaların katı mantıksal uslamlamaya uygun olarak işlediğini varsayar. Araştırmacılar nedensel yasaları ve toplumsal yaşamla ilgili gözlemlenen belirli olguları tümdengelimci mantıkla birbirine bağlar. Pozitivistler, sonunda yasaların ve sosyal bilim kuramlarının aksiyomlar, sonuçlar, koyutlar ve teoremlerle formel sembolik sistemlerde ifade edileceğine inanır. Bir gün sosyal bilim kuramları, matematik ve doğa bilimleri kuramları gibi görünecektir.

İnsan davranışının yasaları evrensel olarak geçerli olmalı, tüm tarihsel dönemleri ve tüm kültürleri kapsamalıdır. Daha önce belirtildiği gibi yasalar, insan toplulukları için olasılık biçiminde ifade edilir. Örneğin, 2005'te Toronto'da suç oranlarındaki bir artışın PSB açıklaması, herhangi bir zamanda herhangi bir yerde bulunabilecek olan etkenlere (örn. boşanma oranındaki artış, geleneksel ahlaki değerlere bağlılıkta azalma, vb.) işaret eder: 1890'larda Buenos Aires'te, 1940'larda Chicago'da ya da 2010'larda Singapur'da. Etkenler mantıksal olarak genel bir yasaya uyar (örn. geleneksel ahlaki düzende bir bozulma, suç teşkil eden davranış oranında bir artışa neden olur).

7. Bir açıklamanın doğru mu yanlış mı olduğu nasıl belirlenir?

Pozitivizm, Batı düşüncesinin Aydınlanma döneminde (Ortaçağ sonrasında) gelişti[7]. Önemli bir Aydınlanma düşüncesini içerir: İnsanlar mantık uygulayarak

Nomotetik Pozitivist sosyal bilimde kullanılan, açıklamanın büyük oranda nedensel yasalara,yasaya benzer bildirimlere ve ilişkilere dayandığı bir açıklama türüdür.

Kapsayıcı yasa modeli Üst düzeydeki çok soyut birkaç kuramın pek çok düşük düzeydeki daha somut durumu kapsadığına ve tümdengelime olanak verdiğine dair bir pozitivist sosyal bilim ilkesidir.

doğruyu tanıyabilir ve yanlıştan ayırt edebilir ve uzun vadede mantığın kullanımı ve doğrunun takip edilmesiyle insanlığın durumu ilerleyebilir. Bilgi büyüdükçe ve cehalet azaldıkça, koşullar da gelişecektir. Bilginin zamanla biriktiğine dair bu iyimser inanç, pozitivistlerin doğru açıklamaları yanlış açıklamalardan ayırmasında rol oynar.

PSB açıklamaları iki şartı yerine getirmelidir: (1) hiçbir mantıksal çelişki içermemeli ve (2) gözlemlenen olgularla tutarlı olmalıdır. Ancak bu yeterli değildir. Yineleme de gereklidir[8]. Her araştırmacı ötekilerin sonuçlarını yineleyebilir ya da yeniden üretebilir. Bu, bilginin üretilmesinde tüm sistemi kontrol eder. Dürüstlüğü garanti altına alır, çünkü açıklamaları tekrar tekrar katı nesnel olgular karşısında test eder. Karşıt açıklamalar arasında açık bir rekabet vardır, tarafsız kurallar kullanılır, yansız olgular doğru biçimde gözlemlenir ve mantığa özenle uyulur. Zaman içinde farklı araştırmacılar bir kuramın bağımsız testlerini yürüttükçe ve bulgulara ek yaptıkça bilimsel bilgi birikir. Örneğin, bir araştırmacı San Diego, Kaliforniya'da artan işsizliğin artan çocuk taciziyle ilintili olduğunu buluyor. İşsizlik ve çocuk tacizi arasındaki nedensel ilişki yalnızca bir çalışmayla gösterilmez. Nedensel bir yasanın doğrulanması, başka şehirlerde başka araştırmacıların işsizlik ve çocuk tacizine dair itinalı ölçütler kullanarak yürüttüğü bağımsız testlerle aynı ilişkinin bulunmasına bağlıdır.

8. *İyi kanıtlar ya da gerçeklere dayalı bilgi neye benzer?*

PSB düalisttir; nesnel, gözlemlenebilir olguların fikirler, değerler ya da kuramlardan temelde ayrı olduğunu varsayar. Ampirik olgular kişisel fikirler ya da düşüncelerden ayrı var olur. Onları duyu organlarımızı (görme, koklama, duyma ve dokunma) veya duyulara yardımcı özel araçları (örn. teleskoplar, mikroskoplar ve Geiger sayaçları) kullanarak gözlemleyebiliriz. Bazı araştırmacılar bu fikri, bir ampirik olgu dili ve bir soyut kuram dili olarak ifade eder. Eğer insanlar olgularla ilgili uzlaşmazlığa düşerse, bunun nedeni ölçüm araçlarının yanlış kullanımı ya da baştan savma veya yetersiz gözlem olmalıdır. "Bilimsel açıklama fenomenlerin doğru ve kesin ölçümünü gerektirir" (Derksen ve Gartell, 1992:1714). Duyularımızı kullanarak elde edilen gözlemlenebilir gerçeklik bilgisi, diğer bilgilerden (örn. sezgi, duygular, vb.) üstündür; toplumsal yaşamla ilgili doğru fikirleri yanlış fikirlerden ayırmamıza olanak verir.

Pozitivistler, ampirik gözleme ayrıcalıklı bir statü atfeder ve ampirik dünyanın öznel anlayışının paylaşıldığını varsayar. Bu, gerçeklere dayalı bilginin yalnızca bir kişinin gözlemleri ve uslamlamasına dayanmadığı anlamına gelir. İletilebilmesi ve başkaları tarafından paylaşılabilmesi gerekir. Bağımsız olarak olguları gözlemleyen rasyonel kişiler bunlar üzerinde uzlaşmaya varacaktır. Buna **öznelerarasılık** ya da olguların paylaşılan öznel kabulü denir.

Pek çok pozitivist, ayrıca, Anglo-Avusturyalı filozof Sör Karl Popper (1902-1991) tarafından *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Keşfin Mantığı, 1934)

adlı eserinde ana hatları çizilen yanlışlama doktrinini onaylar. Popper, bilgiye sahip olma iddialarının "asla kanıtlanamayacağını ya da tamamıyla kanıtlanamayacağını, yalnızca reddedilebileceğini" ileri sürmüştür (Phillips, 1987:3). Nedensel bir yasa için kanıtlar, destekleyici olguların üst üste yığılmasından fazlasını gerektirir; nedensel yasayla çelişen kanıtlar aramayı gerektirir. Klasik bir örnekte, eğer bütün kuğuların beyaz olduğu iddiasını test etmek istersem ve 1.000 beyaz kuğu bulursam, nedensel bir yasayı ya da kalıbı tamamıyla doğrulamış olmam. İddiamı reddetmek için tek gereken şey bir siyah kuğu tespit etmektir –bir olumsuz kanıt parçası. Bu, araştırmacıların yanlışlayıcı kanıtlar aradığı anlamına gelir ve o zaman bile söyleyebilecekleri en iyi şey, "Şu ana kadar hiç tespit edemedim, demek ki iddia büyük olasılıkla doğru".

9. *Sosyal bilimsel bilginin rolü ya da kullanımı nedir?*

Pozitivistler, insanların denetim uygulayabilmesine olanak vermek ve hakkında doğru kestirimlerde bulunmak için toplumsal dünyanın nasıl işlediğini öğrenmeye çalışır. Kısacası, insan davranışının yasalarını keşfederken o bilgileri toplumsal koşulları değiştirmek ve geliştirmek için kullanabiliriz. Bilginin bu araçsal biçimi (2. Bölümde tartışılmıştır), araştırma sonuçlarını insanların kendi arzularını gerçekleştirmek ve toplumsal çevreyi denetlemek için bir araç olarak görür. Dolayısıyla PSB, bilginin insanlara çevrelerindeki dünyaya hâkim olma ya da onu denetleme olanağı vermeyle ilgili olduğu **araçsal bir yönelim** kullanır.

PSB'nin bilgi uygulamaya dönük **teknokratik bir perspektifi** vardır. *Teknokratik* kelimesi, *teknoloji* ile *bürokrasiyi* birleştirir. PSB, uzun yıllar süren profesyonel eğitim sonrasında araşırmacıların derinlemesine teknik uzmanlık geliştirdiğini söyler. Bir uzman olarak araştırmacı, büyük ölçekli bürokratik kurumların (örn. hastaneler, büyük şirketler, hükümet daireleri) bilgi gereksinimlerini karşılamaya çalışır. Bu türden kurumların sorduğu sorular, genellikle işlemlerin verimliliğini ve kurumsal hedeflere ya da amaçlara ulaşmadaki etkinliği artırmaya yöneliktir. Teknik uzman

Öznelerarasılık Pozitivist sosyal bilimde farklı insanların duyuların **kullanımına dayalı dikkatli** gözlemlerle ampirik dünyada ne olduğu üzerine uzlaşabileceğini belirten ampirik kanıtları değerlendirmek için benimsenen bir ilkedir.

Araçsal yönelim İnsanların kendi çevrelerini denetlemek ya da bir hedefe ulaşmak için bilgiyi bir araç gibi kullanabileceği, toplumsal bilgiye dönük bir araç-amaç yönelimidir. Bilginin değerini, hedeflere ulaşmadaki yararı belirler.

Teknokratik perspektif Araştırmacının herhangi bir araştırma problemini ve hükümet, şirket yetkilileri ya da bürokratik yetkililer tarafından talep edilen çalışmanın kapsamı üzerindeki kısıtları sorgulamadan kabul ettiği, işi verenler için eleştirel olmadan uygulamalı araştırma yürüttüğü ve yetkililerin karar almak için gereksinim duyduğu bilgileri itaatkâr biçimde onlara sağladığı uygulamalı bir yönelimdir.

rolü, araştırmacının farklı sorular sormasını, soruşturmayı yeni alanlara yönlendirmesini, soruların temel öncüllerine meydan okumasını ya da bürokratik kurumların denetimini elinde bulunduran liderlerin koyduğu hedeflere karşı koymasını *değil*, yalnızca sorulan sorulara yanıtlar bulmasını sağlar.

10. Sosyopolitik değerler bilime nerede dahil olur?

PSB, objektif **değerden bağımsız bilimi** savunur. Objektif teriminin iki anlamı vardır: Gözlemcilerin gördükleri üzerinde uzlaşmaları ve bilimsel bilginin değerler, görüşler, tavırlar ya da inançlara dayalı olmaması[9]. Pozitivistler bilimi toplumun kişisel, politik ya da dinî değerlerinden bağımsız olan özel, ayrıksı bir bölümü olarak görür. Diğer insan etkinliklerini etkileyen toplumsal ve kültürel güçlerden bağımsız işlemesi mümkündür, çünkü katı rasyonel düşünce ve kişisel önyargılar, etkiler ve değerlerin ötesine geçen sistematik gözlem uygulamayı gerektirir. Dolayısıyla bilimsel topluluğun normları ve işleyişi bilimin objektif olmasını sağlar. Araştırmacılar, normları bilimsel topluluğa üyeliğin parçası olarak kabul eder ve içselleştirir. Bilimsel topluluğun değer önyargısına karşı ayrıntılı bir kontrol ve denge sistemi vardır. Bir araştırmacıya düşen en uygun rol, "tarafsız bir bilimci" olmaktır[10]. PSB'nin insanların etik meseleleri ve bilgiyi görme biçimi üzerinde muazzam bir etkisi olmuştur.

Bilimsel bilgiye dair pozitivist bir kuramın tüm bilginin kriteri haline geldiği ölçüde, ahlaki anlayışlar ve politik bağlılıklar irrasyonel olarak gayrimeşru ilan edilmiş ya da yalnızca öznel eğilime indirgenmiştir. Etik yargılar artık kişisel görüş olarak düşünülmektedir. (Brown, 1989:37)

Özet

Pozitivist sosyal bilim, yaygın olarak bilimle aynı şey gibi öğretilmektedir. Çok az insan PSB varsayımlarının kökenlerinden haberdardır. Onu batı Avrupada on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda PSB'yi geliştiren bilginler, dinî eğitim almıştı ve belirli dinî inançları varsayan kültürel-tarihsel bir ortamda yaşıyorlardı. Daha sonraki bölümlerde nicel araştırma teknikleri ve ölçütleri ile ilgili okuyacaklarınızda çoğu PSB varsayımı tekrar karşınıza çıkacaktır. Pozitivist yaklaşım, araştırmacının genel kuramda olası bir nedensel yasadan mantıksal olarak türettiği bir neden-sonuç ilişkisiyle işe başlamasını beraberinde getirir. Araştırmacı, soyut fikirleri mantıksal olarak toplumsal dünyanın kesin ölçümlerine bağlar. Toplumsal yaşamın çeşitli yön-

Değerden bağımsız bilim Toplumsal araştırmanın objektif biçimde yalnızca ampirik kanıtlara dayandırılarak ve ahlaki-politik değerlerin çıkarımı olmadan yürütülmesi gerektiğine dair bir pozitivist sosyal bilim ilkesidir.

lerini ölçerken, kanıtları incelerken ve ötekilerin araştırmalarını yinelerken yansız, nötr ve objektif kalır. Bu süreçler, bir kuramda ana hatlarının çizildiği şekliyle toplumsal yaşamın yasalarının ampirik olarak test edilmesine ve doğrulanmasına yol açar. Çizelge 4.2'de PSB'nin bir özeti yer almaktadır.

PSB ne zaman ve niçin baskın hale geldi? Bu uzun ve karmaşık bir öyküdür. Pek çok kişi bunu doğal bir ilerleme ya da saf bilginin önlenemez gelişimi olarak sunar. PSB büyük ölçüde daha genel toplumsal-politik bağlamdaki değişikliklere bağlı olarak genişlemiştir. Pozitivizm, ABD'de hâkimiyet kazandı ve ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın önde gelen gücü olduktan sonra pek çok ulusta toplumsal araştırma modeli haline geldi. 1920'lerde ABD sosyolojisinde objektivizme pozitivizmin bir versiyonu- güçlü bir yönelim gelişti. Araştırmacılar, daha az formel ya da kesin tekniklerin kullanıldığı reforma yönelik çalışmalardan doğa bilimlerini örnek alan "değerden bağımsız" biçimde titiz tekniklere doğru yönelirken objektivizm gelişti. İstatistiksel analiz uygulanabilecek nicel veriler üretmek için bireylerin yüzeysel davranışlarının dikkatli ölçütlerini oluşturdular. Objektivizm, eyleme dönük ve büyük ölçüde nitel olan yerel temelli çalışmaların yerine geçti. Büyüdü, çünkü araştırmacılar arasındaki prestij ve statü rekabeti, özel vakıflardan fonlar (örn. Ford Vakfı, Rockefeller Vakfı, vb.), gelenceklere uymayan politikalardan kaçınmak isteyen üniversite yönetimleri, araştırmacıların kamuya ciddi profesyonellik imgesi sunma arzusu ve genişleyen hükümet ve şirket bürokrasilerinin bilgi gereksinimleri gibi başka baskılarla birleşti. Bu baskılar, toplumsal araştırmayı yeniden tanımlamak üzere bir araya geldi. Toplumsal reformcular (çoğunlukla kadınlar) tarafından yürütülen daha az teknik, uygulamalı yerel çalışmalar çoğunlukla üniversite bölümlerindeki erkek profesörler tarafından yürütülen apolitik, kesin nicel araştırmalar tarafından gölgelendi[11]. II. Dünya Savaşı'ndan sonra federal hükümet fonlarındaki büyük ölçekli artış sırasında alınan kararlar da sosyal bilimleri pozitivist bir yöne itti.

ÇİZELGE 4.2 Pozitivist Sosyal Bilimin Özeti

1. Sosyal bilimin amacı yasalar keşfetmektir.
2. *Özcü görüş*, gerçekliğin ampirik olarak belirli olduğu görüşüdür.
3. İnsanlar rasyonel düşünen bireyci memelilerdir.
4. İnsan eylemliliği ile ilgili olarak *determinist* bir tutum benimsenir.
5. Bilimsel bilgi diğer tüm bilgilerden farklıdır ve üstündür.
6. Açıklamalar *nomotetik*tir ve tümdengelimci uslamlama ile gelişir.
7. Açıklamalar diğer araştırmacılar tarafından *yinelenerek* doğrulanır.
8. Sosyal bilim kanıtları *özneler arasılık* gerektirir.
9. *Teknokratik perspektif*le kullanılan bilgiye *araçsal yönelim* benimsenir.
10. Sosyal bilimin *değerden bağımsız* ve objektif olması gerekir.

YORUMLAYICI SOSYAL BİLİM

Yorumlayıcı sosyal bilimin (YSB) kökenleri Alman sosyolog Max Weber'e (1864-1920) ve Alman filozof Wilhem Dilthey'e (1833-1911) kadar uzanır. Dilthey, başlıca eseri *Einleitung in die Geisteswissenschaften*'da (İnsan Bilimlerine Giriş, 1883) temelde birbirinden farklı iki bilim türü olduğunu öne sürüyordu: *Naturwissenschaft* ve *Geisteswissenschaft*. İlki, *Erklärung*'a, yani soyut açıklamaya dayanır. İkincisi belirli tarihsel ortamlardaki insanların gündelik yaşam deneyiminin empatiyle anlaşılmasına, yani ***Verstehen***'a dayanır. Weber, sosyal bilimin bir amacı bulunan toplumsal eylemi incelemesi gerektiğini öne sürmüştü. *Verstehen*'ı kabul ediyordu ve kişinin içindeki hislerini biçimlendiren, belirli biçimde hareket etme kararlarını yönlendiren kişisel gerekçeleri ya da güdüleri öğrenmemiz gerektiğini düşünüyordu.

> *Ötekilerin davranışına anlam vermekle insan eyleminin öznel biçimde ilişkili olduğu her durumda "toplumsal eylem"den bahsedeceğiz. Örneğin iki bisikletçinin kasıtlı olmayan biçimde çarpışması toplumsal eylem olarak adlandırılmayacak. Ama birbirlerinden kaçınmak için önceki olası çabalarını öyle tanımlayacağız... Toplumsal eylem, sosyolojik nedensel açıklama için önemli tek eylem biçimi değildir, ama "yorumlayıcı sosyolojinin" başlıca amacıdır.* (Weber, 1981:159)

Yorumlayıcı sosyal bilim, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan bir anlam kuramı olan **hermenötik (yorumbilgisi)** ile ilişkilidir. Hermenötik terimi, Yunan mitolojisinde tanrıların arzularını ölümlülere iletmekle görevli bir tanrı olan Hermes'ten gelmektedir. "Sözlük anlamı, anlaşılması zor olanı basit hale getirmektir" (Blaikie, 1993:28). Yorumbilgisi, insan bilimlerinde (felsefe, sanat tarihi, din çalışmaları, dilbilim ve edebiyat eleştirisi) geniş yer tutar. Bir konuşma, yazılı kelimeler ya da resimlerden oluşan *metnin* ayrıntılı bir okuması ya da incelemesine vurgu yapar. Bir araştırmacı, metin içinde yerleşik anlamı keşfetmek için "bir okuma" yürütür. Bir metne her okuyucu kendi öznel deneyimini getirir. Metni incelerken araştırmacı/okuyucu bir bütün olarak sunduğu bakış açısını

Yorumlayıcı sosyal bilim (YSB) Toplumsal araştırmaya üç ana yaklaşımdan anlamlı toplumsal eylem, toplumsal olarak inşa edilen anlam ve değer göreciliğini vurgulayandır .

Verstehen Yorumlayıcı sosyal bilimin toplumsal araştırmanın başlıca hedeflerinden biri olarak kabul ettiği empatik anlayış anlamına gelen Almanca bir kelimedir.

Yorumbilgisi (hermenötik) Yorumlayıcı sosyal bilimle birlikte anılan, metne dayalı malzemenin dinî ve edebî incelemelerinden doğmuş olan, metnin derinlemesine incelenmesinin ve parçalarının bütünle ilişkilendirilmesinin daha derin anlamları ortaya çıkarabildiği bir yöntemdir

özümsemeye ya da onun içine girmeye ve sonra parçalarının bütünle nasıl ilişkilendiğine dair derin bir anlayış geliştirmeye çalışır. Başka bir deyişle, gerçek anlamın yüzeyde açıkça bulunmasına çok seyrek rastlanır: kişi ona ancak metnin ayrıntılı bir incelemesini yaparak, birçok mesajının üzerinde düşünerek ve parçaları arasındaki bağlantıları arayarak ulaşır[12].

Yorumlayıcı sosyal bilimin (YSB) pek çok çeşidi vardır: yorumbilgisi, inşacılık, etnometodoloji, bilişsel, idealist, fenomenolojik, öznelci ve nitel sosyoloji[12]. Yorumlayıcı yaklaşım, sosyolojide sembolik etkileşimci ekolle ya da 1920'ler-1930'ların Chicago ekolüyle ilintilidir. Çoğunlukla nitel araştırma yöntemi olarak adlandırılır.

Yorumlayıcı araştırmacılar genellikle katılımcı gözlem ve saha araştırması kullanır. Bu teknikler, araştırmacıların incelenen kişilerle saatlerce birlikte doğrudan kişisel temas içinde olmasını gerektirir. Diğer YSB araştırmacıları konuşmaların yazıya dökülmüş biçimlerini inceler ya da davranışların video kasetlerini inanılmaz bir ayrıntıyla analiz eder, etkileşimlerin ayrıntılarını bağlamlarında anlamak için ilk bakışta göze çarpmayan iletimler ararlar. Pozitivist bir araştırmacı, binlerce insan hakkında seçilmiş nicel ayrıntıları kesin biçimde ölçüp istatistik kullanırken yorumlayıcı bir araştırmacı gündelik yaşamda nasıl anlam yarattıklarına dair derin bir anlayış kazanmak için büyük miktarda ayrıntılı nitel veri toplamak üzere bir yıl boyunca bir düzine insanla birlikte yaşayabilir.

Yorumlayıcı sosyal bilim, insanların birbiriyle nasıl etkileşime girdiği ve geçindiğiyle ilgilenir. Genel olarak yorumlayıcı yaklaşım, *insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamlı eylemin doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizidir.*

Sorular

1. Sosyal bilimsel araştırma yürütmenin nihai amacı nedir?

Yorumlayıcı araştırmacılar için toplumsal araştırmanın hedefi, toplumsal yaşama dair bir anlayış geliştirmek ve insanların doğal ortamlarda nasıl anlam oluşturduğunu keşfetmektir. Yorumlayıcı bir araştırmacı incelenen insanlar için neyin anlamlı ya da önemli olduğunu ya da bireylerin gündelik yaşamı nasıl deneyimlediğini öğrenmek ister. Araştırmacı, bunu belirli bir toplumsal ortamı tanıyarak ve içindekilerin bakış açısından görerek yapar. Araştırmacı incelediği kişilerin duygularını ve yorumlarını paylaşır; olayları onların gözünden görür. Yorumlayıcı araştırmacı Harper (1987:12), kırsal bir bölgedeki bir tamircinin sahibi olan Willie'yi 10 yıl boyunca incelemesinin amacını şöyle özetlemiştir: "Araştırmanın hedefi Willie'nin perspektifini paylaşmaktı".

Yorumlayıcı araştırmacılar yalnızca insanların dış ya da gözlemlenebilir davranışlarını değil, **anlamlı toplumsal eylemi** inceler. Toplumsal eylem, insanların öznel anlam yüklediği eylemdir: bir amacı ya da niyeti olan etkinliktir. İnsan dışındaki türlerin planlama ve davranışlarına amaç yükleme uslamlaması ve kültürü yoktur; dolayısıyla, sosyal bilimcilerin insanın toplumsal davranışına özgü şeyleri incelemesi gerekir. Araştırmacı toplumsal öznenin nedenlerini ve eylemin toplumsal bağlamını hesaba katmalıdır. Örneğin, göz kırpma gibi fiziksel bir refleks genellikle kasıtlı (yani bir nedeni olan ya da insan motivasyonula yapılan) bir toplumsal eylem değildir, ama bazı durumlarda öyle bir toplumsal eylem olabilir (birine göz kırpma). Yalnızca bir amacının bulunmasının ötesinde, eylemlerin toplumsal olması ve "eylemin toplumsal olarak görülebilmesi ve sosyal bilimcinin ilgi alanına girmesi için eylemcinin ona öznel anlam yüklemesi ve eylemin öteki insanların etkinliklerine yöneltilmiş olması gerekir" (Blaikie, 1993:37).

İnsan eyleminin çok az içkin anlamı vardır, ama eylemi toplumsal olarak önemli bir işaret ya da eylem gibi yorumlamalarına izin veren bir anlam sistemini paylaşan insanlar arasında anlam kazanır. Örneğin, başka insanların olduğu bir durumda parmağını kaldırmak toplumsal anlam ifade edebilir; ifade ettiği özel anlam (örn. bir yön, bir arkadaşlık ifadesi, kaba bir işaret), toplumsal öznelerin paylaştığı kültürel anlam sistemine bağlıdır.

2. Toplumsal gerçekliğin esas doğası nedir?

Yorumlayıcı yaklaşım, insanın toplumsal yaşamını bir başarı olarak görür. Birbiriyle etkileşim içindeki toplumsal varlıkların anlamlı eylemlerinden kasıtlı olarak oluşturulmuştur. Toplumsal yaşamın "orada" keşfedilmeyi beklediği şeklindeki pozitivist görüşün aksine YSB, toplumsal dünyanın büyük oranda insanlar onu ne olarak algılıyorsa o olduğunu kabul eder. Toplumsal yaşam insanlar onu deneyimledikçe ve ona anlam verdikçe var olur. Akıcı ve kırılgandır. İnsanlar devam eden iletişim ve uzlaşma süreçlerinde ötekilerle etkileşimde bulunarak onu inşa eder. Çevrelerindeki insanlar ve olaylar hakkında test edilmeyen varsayımlar ve sorgulanmadan kabul edilen bilgiler temelinde işlerler.

Yorumlayıcı yaklaşım, toplumsal yaşamın toplumsal etkileşimler ve toplumsal olarak inşa edilmiş anlama dayandığını savunur. İnsanlar içlerinde yaşadıkları bir gerçeklik anlayışına sahiptir. Bu öznel gerçeklik anlayışı, insanların toplumsal yaşamını kavramak için çok önemlidir. YSB'de, "öteki insanlara erişim mümkündür, ancak yalnızca dolaylı yollardan: ilk başta deneyimlediklerimiz jestler, ses ve eylemlerdir ve sadece anlama sürecinde dışsal işaretlerden altta yatan iç yaşama adım atarız" (Bleicher, 1980:9).

Anlamlı toplumsal eylem İnsanların öznel olarak önem atfettiği ve yorumlayıcı sosyal bilimin toplumsal gerçekliğin en önemli yanı olarak gördüğü toplumsal ortamlardaki toplumsal eylemdir.

Özcü yönelim görüşünün aksine **inşacı yönelimi** olanlar, insanların etkileşimlerinin ve inançlarının gerçekliği oluşturduğunu varsayar. İnsanların gördüğü gerçekliğe yol açan hiçbir gizli öz yoktur; o toplumsal süreçlerin bir ürünüdür. Örneğin, bir sandalye gördüğünüzde onun içinde "sandalyelik" yoktur; bir sandalye olarak gördüğünüz şey, belirli bir toplumun insanlarının bir sandalye olarak tanımladığı, kabullendiği ve anladığı şeyden ortaya çıkar. Katı ampirik gerçeklik olarak gördüğünüz şey aslında sizin sonunda gerçeklik olarak nitelediğiniz akıcı bir görünümler sürecidir. Genel olarak insanların gördükleri ve deneyimledikleri şeyler toplumsal olarak inşa edilmiştir. İnsanların gördüğü ve deneyimlediği şeylerin toplumsal olarak inşa edilmiş olmasının onu yanıltıcı, konu dışı ya da önemsiz yaptığını sanmayın. İnsanlar toplumsal yaratıları bir kez olgular olarak ya da gerçek olarak kabul ettiğinde son derece gerçek sonuçlar ortaya çıkar. Örneğin, eğer toplumsal olarak inşa edilmiş gerçeklik bana yanımdaki apartman dairesine taşınan kişinin şiddet suçları işlemiş olan ve silah taşıyan biri olduğunu söylüyorsa ona göre davranırım, benim inşa edilmiş inancım asıl fiziksel gerçekliğe ister uysun, ister uymasın.

İnşacılara göre insanlar, fiziksel gerçeklikle bağlantılı, ama ondan ayrı olan inşa edilmiş gerçeklikte yaşar, ona inanır ve onu kabullenir. Özcüler ise insanların asıl fiziksel gerçeklikte yaşadığını söyler.

Bir inşacı, insanların çevrelerindeki şeylerin çoğunu "sorgulamadan kabul ettiğini" ve onlar doğal, objektif ve sabit gerçekliğin parçasıymış gibi hareket ettiklerini belirtir. Örneğin, insanlar bir haftanın 7 gününün olduğunu kabul eder. Çok az insan bir haftanın çok farklı olabileceğinin farkındadır. Kültürlerin 3 günlük, 5 günlük, hatta 10 günlük haftaları olmuştur. Şimdi kabul ettiğimiz 7 günlük hafta toplumsal bir yapıdır. Belirli yerlerde ve belirli tarihsel koşullarda oluşturulmuştur.

Bir inşacıyla bir özcü, dil ve gerçeklik arasındaki ilişki konusunda birbirinden ayrılır. Bir özcü, dilin gerçekliğe bağlanabileceğine inanır ve öz fiziksel gerçekliği doğru biçimde yansıtması için dili saf, mantıksal ve kesin kılmaya çalışır. Bir inşacı, dili yerleşik toplumsal yapılarla dolu olarak görür. Böylece insanlar dili öğrenirken, dünyayı belirli biçimlerde görmeyi ve düşünmeyi öğrenirler. Dil öz gerçekliğe bağlanamaz, ama insanların dünyayı nasıl gördüğü ve deneyimlediğine rengini çalan bir dünya görüşü içerir.

İnşacı ve özcü varsayımlar, cinsiyet ve ırk gibi toplumsal kavramları etkiler. Örneğin, Anglo-Avrupa toplumu cinsiyeti iki kategoriye ve ırkı temelde deri renginin tonlarına göre altı kategoriye ayırır. Bir özcü, cinsiyetlerin ve ırkların gerçek olduğunu (yani, erkekler ve kadınlar ya da ırkların gerçeklikte esas ayrımlar olduğunu) söyler. Bir inşacı, dil ve mutat düşünme biçimlerinin insanlara iki cinsiyetli ve altı ırklı bir dünya görmeyi dayattığını söyler. Bazı kültürlerdeki

İnşacı yönelim İnsanların yarattığı ve kullandığı inançlar ve anlamın özünde onlar için gerçekliğin ne olduğunu biçimlendirdiğini varsayan toplumsal gerçekliğe dönük bir yönelimdir.

insanlar ikiden fazla cinsiyet ya da farklı sayıda ırk görürler ya da ırka göre gruplamaları deri renginden başka bir şeye dayandırırlar. İnşacılar, özcü görüşün insanların gözünü toplumsal inşa süreçlerine kapatma eğiliminde olduğunu ve insanların yapıları gerçek "şeyler"miş gibi gördüğünü söyler. Özcüler, inşacıların gerçekliğin basit olgularını alıp bunları içi boş süreçlere dönüştürdüğünü belirtir. Özcüler, dünyayı objektif biçimde incelemek için katı, nesnel olguların gerekli olduğunu ileri sürer[13].

PSB, herkesin dünyayı aynı şekilde deneyimlediğni varsayar. Yorumlayıcı yaklaşım, insanların toplumsal ya da fiziksel gerçekliği aynı şekilde yaşayıp yaşamadığını sorgular. Yorumlayıcı bir araştırmacı için anahtar önemdeki sorular şunlardır: İnsanlar dünyayı nasıl deneyimler? Anlam yaratır ve paylaşırlar mı? Yorumlayıcı sosyal bilim, pek çok insanın aynı fiziksel nesneyi gördüğü, duyduğu ya da ona dokunduğu, ancak onun farklı anlamları ya da yorumlarıyla çıkageldiği sayısız örneğe işaret eder. Yorumlayıcı araştırmacı, pozitivistlerin dünyayı deneyimlemenin bir yolunu diğerlerine empoze ettiğini ileri sürer. Bunun tersine YSB, insan deneyiminin birden çok yorumunun ya da birden çok gerçekliğin mümkün olduğunu varsayar. Özetle, YSB yaklaşımı toplumsal gerçekliğin, günlük toplumsal etkileşimleri aracılığıyla anlam inşa eden ve yorumlar oluşturan insanlardan oluştuğunu kabul eder.

3. İnsanların temel doğası nedir?

Sıradan insanlar, devam eden bir anlam sistemleri yaratma sürecine dahildir. Sonra böyle anlamları toplumsal dünyalarını yorumlamak ve yaşamlarından anlam çıkarmak için kullanırlar. İnsan davranışları kalıplı ve düzenli olabilir, ama bu keşfedilmeyi bekleyen önceden var olan yasalar yüzünden değildir. Kalıplar, evrilen anlam sistemlerinin ya da insanların toplumsal etkileşimdeyken ürettiği toplumsal âdetlerin sonucunda ortaya çıkar. Yorumlayıcı araştırmacı için önemli sorular şunlardır: İnsanlar neyin doğru olduğuna inanır? Neyin yararlı olduğuna inanır? Yaptıklarını nasıl tanımlarlar?

Yorumlayıca araştırmacılar, eylemlerin onlarla uğraşan insanlara ne anlam ifade ettiğini bilmek ister. Toplumsal yaşama sıradan insanların hisleri ve deneyimleriyle ilişkili olmayabilecek soyut, mantıksal kuramlardan tümdengelimle ulaşmak pek anlamlı değildir. İnsanların kendi eylemleri için kendi gerekçeleri vardır ve araştırmacıların insanların kullandığı gerekçeleri öğrenmesi gerekir. Bireysel itkiler mantıksız olsalar, derin duygular taşısalar, yanlış olgular ve önyargılar içerseler de hesaba katılmaları çok önemlidir.

Bazı yorumlayıcı araştırmacılar, pozitivistlerin aradığı yasaların, ancak bilimsel topluluk insanların anlam sistemlerini nasıl oluşturduğunu ve kullandığını, sağduyularının nasıl geliştiğini ve insanların sağduyularını durumlara nasıl uyguladığını

anladıktan sonra bulunabileceğini söyler. Başkaları, insan toplumsal yaşamıyla ilgili böyle yasaların bulunmadığını o yüzden arayışın beyhude olduğunu söyler. Örneğin, bir yorumlayıcı araştırmacı işsizliğin çocuk tacizine yol açtığı insan davranışı yasalarını keşfetme arzusunu en iyi ihtimalle zamansız, en kötü ihtimalle de tehlikeli olarak görmektedir. Bunun yerine, insanların işsizliği öznel olarak nasıl deneyimlediğini ve gündelik yaşamlarında işsiz kalmanın ne anlama geldiğini anlamak ister. Aynı şekilde, yorumlayıcı araştırmacı çocuk tacizcilerinin eylemlerini nasıl anlattığını, tacizle ilgili hangi nedenleri öne sürdüğünü ve bir çocuğu taciz etme konusunda ne hissettiklerini öğrenmek ister. Doğrudan olayın içindeki insanlara ne olduğunu anlamak için işsiz olmanın anlamını ve bir çocuğu taciz etmenin nedenlerini araştırır.

4. *İnsan eylemliliği (özgür istem, irade ve rasyonellik) hakkındaki görüş nedir?*

PSB determinist ilişkilere ve dış güçlere vurgu yaparken YSB, bazen insan eylemliliği olarak adlandırılan iradeye bağlı bireysel özgür seçimi vurgular. YSB, **iradeciliği** benimser ve insanların iradesi olduğunu ve bilinçli seçimler yapabileceklerini kabul eder. Toplumsal ortamlar ve öznel bakış açıları bir kişinin yaptığı seçimlerin biçimlendirilmesine yardımcı olur, ancak insanlar bu ortamları oluşturur ve değiştirir ve bir bakış açısı geliştirme ya da oluşturma olanağına sahiptir. YSB araştırmacıları bireysel karar alma süreçlerini, öznel hisleri ve olayları anlama biçimlerini hesaba katmanın önemine vurgu yapar. YSB'ye göre bu iç dünya ve bir kişinin görme ve düşünme biçimi, bir kişinin eylemleri açısından en az pozitivistlerin vurguladığı dış, objektif koşullar ve yapısal güçler kadar önemlidir.

5. *Bilim ve sağduyu arasındaki ilişki nedir?*

Pozitivistler, sağduyuyu bilimden aşağı görür. Buna karşın yorumlayıcı araştırmacılar, sıradan insanların sağduyuyu gündelik yaşamda kendilerine yol göstermesi için kullandığını öne sürer; insanlar, sağduyuyu her zaman kullanır. İnsanların dünyadaki olayları düzenlemek ve açıklamak için kullandığı gündelik kuramların istiflenmiş halidir. Araştırmacıların sağduyuyu anlaması çok önemlidir, çünkü sağduyu insanların rutin toplumsal etkileşimlerde bulunurken kullandığı anlamları içerir.

Bir yorumlayıcı yaklaşım, sağduyunun ve pozitivistlerin yasalarının dünyayı yorumlamanın alternatif yolları olduğunu söyler. Bu, her birinin kendi başına ayrı bir anlam sistemi olması demektir. Ne sağduyu ne de bilimsel yasa tüm yanıtları içerir. Bunun yerine, yorumlayıcı araştırmacılar her birini kendi alanında önemli olarak görür; her biri farklı bir amaç için farklı bir biçimde yaratılır.

Sıradan insanlar eylemlerini yalnızca bilime dayandırsaydı, günlük yaşamda iş göremezlerdi. Örneğin, bir yumurta kaynatmak için insanlar sistematik olmayan deneyimleri, alışkanlıkları ve tahminleri kullanır. Doğa biliminin katı bir uygulama-

sı, kişinin suyun ısınmasını belirleyen fizik yasalarını ve bir yumurtanın iç bileşimindeki değişiklikleri yöneten kimya yasalarını bilmesini gerektirirdi. Doğa bilimcileri bile kendi uzmanlık alanlarında "bilim yapmadıklarında" sağduyuyu kullanır.

YSB, sağduyunun insanları anlamak için yaşamsal önemde bir bilgi kaynağı olduğunu belirtir. Bir kişinin sağduyusu ve gerçeklik duygusu pragmatik bir yönelimden ve dünya hakkındaki bir dizi varsayımdan ortaya çıkar. İnsanlar sağduyunun doğru olup olmadığını bilmezler, ama herhangi bir şeyi başarabilmeleri için doğru olduğunu varsaymaları gerekir. Yorumlayıcı filozof Alfred Schutz (1899-1959), buna doğal tavır adını vermiştir. Bu, dünyanın siz gelmeden önce de var olduğu ve siz gittikten sonra da var olmaya devam edeceği varsayımıdır. İnsanlar, ötekilerle toplumsal etkileşimler sırasında yarattıkları anlam sistemlerine dayanan bir gerçeklik anlayışını yeniden üretme ya da sürdürme biçimleri geliştirir.

6. Toplumsal gerçeklik kuramını ya da açıklamasını ne oluşturur?

PSB kuramı tümdengelimli aksiyomlar, teoremler ve birbiriyle bağlantılı nedensel yasalarla doğa bilimi kuramını taklit etmeye çalışır. YSB kuramı, birbiriyle bağlantılı yasalar ve önermelerden oluşan bir labirent yerine bir hikâye anlatır. Yorumlayıcı sosyal bilim kuramı insanların günlük yaşamlarını nasıl yürüttüğünü tanımlar ve yorumlar. Kavramlar ve sınırlı genellemeler içerir, ama incelenen insanların deneyiminden ve iç gerçekliğinden dramatik ölçüde kopmaz.

Yorumlayıcı yaklaşım idiyografik ve tümevarımsaldır. **İdiyografik**, yaklaşımın başka bir şeyin sembolik bir temsilini ya da "yoğun" tanımını sağladığı anlamına gelir. Bir yorumlayıcı araştırma raporu bir roman ya da biyografi gibi okunabilir. Ayrıntılı betimlemelerden yana zengindir ve soyutlamalar sayılıdır. Bir edebiyat yapıtının yorumu gibi iç tutarlılığı vardır ve metne bağlıdır; metin burada incelenen insanların anlamlı günlük deneyimlerine işaret etmektedir.

YSB kuramı, insanların günlük yaşamlarında kullandığı anlamlar, değerler, yorumlama biçimleri ve yaşam kurallarını açığa çıkararak okura bir başkasının toplumsal gerçekliğine dair bir anlayış sağlar. Örneğin, insanların bir ortamda kendi deneyimlerini tanımak ve yorumlamak için kullandıkları başlıca tipifikasyonları tanımlayabilir. Tipifikasyon, insanların yaşadıkları günlük olayların akışını kategorize etmek ve düzenlemek için kullandığı gayriresmî bir model, plan ya da bir dizi inançtır.

Böylelikle YSB bir haritaya benzer. Toplumsal bir dünyanın ana hatlarını çizer ve yerel âdetleri ve gayriresmî normları tanımlar. Örneğin, profesyonel

İradecilik İnsan eylemlerinin bireylerin öznel seçimleri ve mantıklarına dayandığını varsayan insan eylemliliğine ve nedenselliğe dönük bir yaklaşımdır.

İdiyografik Yorumlayıcı sosyal bilimde kullanılan, açıklamanın, bir toplumsal durum ya da ortam hakkındaki belirli ayrıntılarla birlikte sınırlı soyutlama içeren derinlemesine bir betimlemesi ya da resmi olduğu bir açıklama türüdür.

kumarbazlarla ilgili yorumlayıcı bir rapor, okura bu tür insanların kariyerleri ve günlük kaygılarını anlatır. İncelenen belirli insanları, gözlemlenen yerleri ve etkinlikleri ve kumar oynamada kullanılan stratejileri tarif eder. Okur, profesyonel kumarbazların nasıl konuştuğunu, başkalarını nasıl gördüğünü ve korkularının ya da hırslarının neler olduğunu öğrenir. Araştırmacı, bazı genellemeler ve düzenleyici kavramlar sunar, ama raporun büyük bölümünü kumar dünyasının ayrıntılı bir betimlemesi oluşturur. Kuram ve kanıtlar birbirine geçerek birleşik bir bütün oluşturur; kavramlar ve genellemeler bağlamlarıyla birleştirilir.

7. Bir açıklamanın doğru mu, yanlış mı olduğu nasıl belirlenir?

PSB mantıksal olarak kuramdan tümdengelim uygular, veri toplar ve olguları yinelemeye izin veren biçimde analiz eder. YSB için bir kuram, incelenenlere bir anlam ifade ediyorsa ve ötekilerin de incelenenlerin gerçekliğine girmesine izin veriyorsa doğrudur. Eğer araştırmacı ötekilerin uslamlama, hissetme ve görme biçimlerine dair derinlikli bir anlayış iletiyorsa kuram ya da betimleme doğrudur. Kestirim mümkündür, ama uzun süredir evli insanlarda olduğu gibi iki insan birbirine çok yakın olduğunda gerçekleşen türden bir kestirimdir bu. Bir yorumlayıcı açıklama, öznenin bakış açısını belgeler ve onu okurlar için anlaşılabilir bir biçime çevirir. Smart (1976:100) buna **yeterlilik koyutu** adını verir:

> *Yeterlilik koyutu, eğer insan eyleminin bilimsel anlatımı bir özneye yazılı olarak sunulacaksa o özne için anlaşılabilir olması, özne tarafından eyleme çevrilebilir olması ve dahası günlük yaşamın sağduyuyla yorumlanması anlamında öznenin çevresindeki özneler tarafından da anlaşılır olması gerektiğini öne sürer.*

Bir gezginin yabancı bir ülkeyi anlatması gibi, araştırmacı bir yerli değildir. Böyle dışarıdan bir görüş asla incelenenlerin kendi içeriden anlatımına denk olamaz. Ancak yerlinin anlatımına ne kadar yakınsa o kadar iyidir. Örneğin, profesyonel kumarla ilgili bir YSB çalışmasının doğruluğunu test etmenin bir yolu, onu profesyonel kumarbazlara okutmak ve doğrulatmaktır. İyi bir rapor okura profesyonel kumarbazlık dünyası hakkında yeterince şey anlatır, dolayısıyla eğer okur onu özümseyip sonra bir profesyonel kumarbazla tanışırsa kumar jargonunu, dış görünüşünü ve yaşam tarzınıözümsemiş olması, kumarbazın okura eskiden bir profesyonel kumarbaz olup olmadığını sormasına yol açabilir.

8. İyi kanıtlar ya da gerçeklere dayalı bilgi neye benzer?

Pozitivizmde iyi kanıtlar gözlemlenebilir, kesin kuram ve değerlerden bağımsızdır. Buna karşın YSB belirli bağlamların ve anlamların özelliklerini

toplumsal anlamı kavramak için gerekli bulur. Toplumsal eylemle ilgili kanıtlar, onun gerçekleştiği bağlamdan ya da ilgili topulmsal özneler tarafından ona atfedilen anlamlardan yalıtılamaz. Weber'in (1978:5) belirttiği gibi: "Empatik ya da değerbilir doğruluğa, eylemin gerçekleştiği duygusal bağlamı sempatik katılım yoluyla yeterli derecede kavrayabildiğimiz zaman erişilir".

YSB için olgular akıcıdır ve bir anlam sisteminin içine gömülüdür; tarafsız, objektif ve nötr değildir. Olgular, olumsal ve bağlama özgüdür; toplumsal bir ortamdaki belirli insanlarla belirli olayların kombinasyonlarına bağlıdır. Pozitivistin varsayımını –nötr yabancılar davranışları gözlemlediğinde belirsiz olmayan objektif olgular görür- YSB araştırmacısı sorulması gereken bir soru olarak alır: İnsanlar toplumsal yaşamdaki belirsizlikleri nasıl gözlemler ve nasıl anlam atfeder? Yorumlayıcı araştırmacılar toplumsal durumların belirsizlikle dolu olduğunu söyler. Çoğu davranışlar ya da ifadelerin pek çok anlamı olabilir ve birden fazla biçimde yorumlanabilir. Toplumsal yaşamın akışı içinde insanlar "neler olup bittiğini" kavrayana dek sürekli durumun sunduğu ipuçlarını yeniden değerlendirerek ve anlamlar atfederek "anlamlandırır". Örneğin elini uzatmış, avuçiçi ileriye dönük bir kadın görüyorum. Bu basit eylem bile birden çok potansiyel anlam taşır; toplumsal durumu bilmeden anlamını bilemem. Potansiyel bir saldırgandan korunduğu, tırnağındaki ojeyi kuruttuğu, bir taksi çağırdığı, hayran hayran yeni yüzüğüne baktığı, gelen trafiğe kendisi için durmasını işaret ettiği ya da bir sandviç tezgahı önünde beş tane sandviç siparişi verdiği anlamına geliyor olabilir[14]. İnsanlar ancak gerçekleştiği toplumsal bağlamı hesaba kattıklarında bir eyleme ya da ifadeye uygun anlam atfedebilir.

YSB araştırmacılarının anket soruları sorarak birçok insanın yanıtlarını toplayarak kendilerine anlam ifade eden bir şey bulduklarını iddia ettiklerine pek rastlanmaz. Onlara göre, her bir kişinin anket sorusuyla ilgili yorumu bir bağlama oturtulmalıdır (örn. bireyin önceki deneyimleri ya da anket görüşmesi durumu) ve bir kişinin yanıtının gerçek anlamı, görüşme ya da soru sorma bağlamına göre değişecektir. Ayrıca, her bir kişi soruya ve yanıta biraz farklı bir anlam atfettiği için yanıtların birleştirilmesinde ortaya çıkan sonuç yalnızca saçmalık olur.

Bir ortamı ya da verileri incelerken etnometodolojik ekolden yorumlayıcı araştırmacılar köşeli parantez kullanır. Köşeli parantez, araştırmacının bir toplumsal olayda kullanılan sorgulanmadan kabul edilen varsayımları belirlediği ve sonra kenara ayırdığı bir zihinsel egzersizdir. Araştırmacı, içinde yer alanlar açısından "bariz" bir anlamı olan sıradan olayları sorgular ve yeniden inceler. Örneğin bir ofis çalışma ortamında yirmili yaşlarının sonundaki bir erkek çalışan, erkek araştırmacıya şöyle der: "Bu akşam işten sonra softball oynamak için bir araya geliyoruz. Bize katılmak ister misin?". Burada *söylenmeyen*, araştırmacının softball kurallarını bilmesinin, bir softball eldivenine sahip olmasının ve oyundan önce takım elbisesini başka kıyafetle değiştirmesinin gerektiğidir. Köşeli parantez içine alma,

"herkesin bildiğini" –insanların varsaydığını ama pek söylemediğini açığa çıkarır. Toplumsal olayın öteki olayları mümkün kılan temel özelliklerini görünür hale getirir ve eylemlerin dayandığı anlayışların iskeletini oluşturur.

9. *Sosyal bilimsel bilginin rolü ya da kullanımı nedir?*

Yorumlayıcı sosyal bilimciler, öteki insanlara dair derinlemesine bir anlayış edinmek, yaşanan insan deneyiminin büyük çeşitliliğinin değerini bilmek ve ortak insanlığı daha iyi kabul etmek için dünyanın nasıl işlediğini öğrenmek isterler. Bilgiyi bir araç olarak görmek yerine, YSB araştırmacıları sıradan insanların iç yaşamlarını ve öznel deneyimlerini kavramaya çalışır. Bu hümanist yaklaşım, insanların günlük yaşamda pratik ilişkilerini nasıl yürüttüğüne odaklanır ve toplumsal bilgiyi pragmatik bir başarı olarak görür.

YSB'nin **pratik yönelim**inde sosyal bilim bilgisinin önemi, sıradan insanların sıradan durumlarda işleri nasıl hallettiğini özgün ve kapsamlı bir biçimde yansıtma becerisinden kaynaklanır. YSB ayrıca bilgi yaratmanın toplumsal bağlamını kapsamanın önemine vurgu yapar ve düşünümsel bir bilgi biçimi oluşturur (2. Bölümde tartışılmaktadır).

YSB araştırmacıları, yeni bilgilerin kullanımı ve uygulamasına yönelik **aşkın bir perspektif** uygulama eğilimindedir. *Aşkın* olmak, sıradan maddi deneyimler ve algıların ötesine geçmek demektir. Toplumsal araştırmada, yüzeyde ya da gözlemlenebilir düzeyde durmayıp insan deneyiminin daha derin ve öznel düzeyine doğru devam etmek anlamına gelir. İnsanları araştırmacının incelediği dışsal nesneler olarak ele almak yerine perspektifler, araştırmacıları insanların karmaşık iç yaşamlarını incelemeye teşvik eder. Ayrıca toplumsal koşulları şu anki görünümleriyle incelemek yerine, araştırmacıların insanların mevcut koşulları etkin biçimde inşa ettiği ve dönüştürebileceği süreçleri incelemesi gerekir. YSB araştırmacıları, incelenen insanlarla samimiyet kurmanın bir yolu olarak onlarla ilgilenmeye ve onlara katılmaya çalışır. Aşkın bir perspektif, araştırmacıların ve incelenen insanların birlikte çalışarak karşılıklı anlayışlar oluşturmasını ve koşulları etkilemesini vurgular.

Yeterlilik koyutu Açıklamaların incelenen insanlar tarafından sağduyuyla anlaşılabilir olması gerektiği şeklindeki yorumlayıcı sosyal bilim ilkesidir.

Pratik yönelim İnsanların bilgiyi günlük yaşamlarına uyguladığı toplumsal bilgiye dönük pragmatik bir yönelimdir. Bilginin değeri, kişinin pratik günlük anlayışları ve seçimleriyle bütünleştirilebilme olanağından kaynaklanır.

Aşkın perspektif Araştırmacı incelen insanlarla birlikte araştırmayı geliştirir, onlarla yakınlık kurmak için insanların iç yaşamlarını inceler ve karşılıklı anlayışlar oluşturmak üzere incelenen insanlarla yakınlık içinde çalışır.

10. Sosyopolitik değerler bilime nerede dahil olur?

PSB araştırmacısı, değerleri ortadan kaldırarak apolitik bir ortamda çalışmak ister. YSB araştırmacısı ise aksine araştırmacıların ötekileri inceleme sürecinin bir parçası olarak kişisel bakış açıları ve hisler üzerine düşünmesi, onları yeniden incelemesi ve analiz etmesi gerektiğini ileri sürer. YSB araştırmacısının en azından geçici olarak incelediklerinin toplumsal ve politik taahhütlerini ya da değerlerini paylaşması ve onlarla empati kurması gerekir. İşte bu nedenle YSB değerler konusunda **görecilik (rölativizm)** konumunu benimser.

YSB, değerden bağımsız olma olasılığını sorgular; çünkü yorumlayıcı araştırma değerleri ve anlamı her şeyin içinde her yere yayılmış olarak görür. PSB'nin değerden bağımsızlık olarak tanımladığı şey yalnızca başka bir anlam sistemi ve değerdir:pozitivist bilim değeri. Yorumlayıcı araştırmacı göreciliği benimser ve herhangi bir değerler kümesinin daha iyi ya da daha kötü olduğunu varsaymaz. Değerlerin tanınması ve açık hale getirilmesi gerekir.

Özet

Yorumlayıcı yaklaşım yıllarca pozitivizmin sadık karşıtı olarak var olmuştur. Her ne kadar bazı pozitivist toplumsal araştırmacılar yorumlayıcı yaklaşımı incelemeci araştırmada yararlı buluyor olsa da (bkz. 2. Bölüm) çok az pozitivist onu tamamıyla bilimsel olarak görür. Sonraki bölümlerde saha araştırmasını ve bir ölçüde de tarihsel karşılaştırmalı araştırmayı incelerken yeniden yorumlayıcı görüşle karşılaşacaksınız. Yorumlayıcı yaklaşım, bağlama duyarlı olan, ötekilerin dünyayı görme biçimlerinin içine giren ve insan davranışlarına dair yasaya benzer kuramları test etmekten çok empatik bir anlayışı sağlamakla ilgilenen toplumsal araştırma tekniklerinin temelidir. Çizelge 4.3, yorumlayıcı yaklaşımın bir özetini sunmaktadır.

ELEŞTİREL SOSYAL BİLİM

Eleştirel sosyal bilimin (ESB) versiyonları diyalektik materyalizm, sınıf analizi ve yapısalcılık olarak adlandırılır[15]. ESB, nomotetik ve idiyografik yaklaşımları kaynaştırır. Yorumlayıcı yaklaşımın PSB'ye yönelttiği eleştirilerin çoğuna katılır, ama kendinden de bazı eleştiriler katar ve bazı noktalarda YSB ile anlaşmazlığa

Görecilik Yorumlayıcı sosyal bilimde kullanılan, hiçbir bakış açısının ya da değer konumunun diğerlerinden daha iyi olmadığı, bu bakış açısına ya da değer yargısına sahip kişiler açısından hepsinin eşit derecede geçerli olduğu ilkesidir.

Eleştirel sosyal bilim (ESB) Toplumsal araştırmaya üç ana yaklaşımdan yüzeydeki çarpıtmalarla mücadele etmeyi, gerçekliğin birden çok düzlemini ve insanların yetkilendirilmesi için değere dayalı eylemciliği vurgulayandır.

düşer. Bu yaklaşım, Karl Marx (1818-1883) ve Sigmund Freud'a (1856-1939) kadar uzanır ve Theodor Adorno (1903-1969), Erich Fromm (1900-1980) ve Herbert Marcuse (1898-1979) tarafından ayrıntılandırılmıştır. Çoğunlukla ESB çatışma kuramı, feminist analiz ve radikal psikoterapi ile birlikte anılır. Ayrıca ilk kez Almanya'da 1930'larda Frankfurt Okulu tarafından geliştirilen eleştirel kuramla bağlantılıdır[16]. Eleştirel sosyal bilim, pozitivist bilimi dar, anti-demokratik olmakla ve aklın kullanımında hümanist olmamakla eleştirmiştir. Bunun ana hatları Adorno'nun makaleleri "Sociology and Empirical Research" (Sosyoloji ve Ampirik Araştırma, 1976a) ve "The Logic of the Social Sciences" (Sosyal Bilimlerin Mantığı, 1976b) içinde çizilmiştir. Frankfurt Okulu'nun iyi tanınan hayattaki temsilcisi Jürgen Habermas (1929-) eleştirel sosyal bilimi *Knowledge and Human Interests* (Bilgi ve İnsan Çıkarları, 1971) adlı çalışmasında ilerletmiştir. Eğitim alanında, Freire'nin *Pedagogy of the Opressed* (Ezilenlerin Pedagojisi, 1970) adlı çalışması da ESB yaklaşımına dahildir.

Başka bir örnek Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'dür (1930-2002)[17]. Bourdieu hem pozitivistlerin objektif, yasaya benzer nicel ampirik yaklaşımını hem de YSB'nin öznel, iradeci yaklaşımını reddetmiştir. Bourdieu, toplumsal araştırmanın düşünümsel olması (yani konusu kadar kendisini de incelemesi ve eleştirmesi) gerektiğini ve zorunlu olarak politik olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca araştırmanın hedeflerinden birinin sıradan olayları açığa çıkarmak ve anlaşılmasını kolaylaştırmak olduğunu savunmuştur.

YSB, PSB'yi gerçek insanların anlamlarını, hissetme ve düşünme kapasitelerini ele almada başarısız olmakla, toplumsal bağlamı görmezden gelmekle, anti-hümanist olmakla eleştirir. ESB, YSB'nin bu eleştirilerine katılır. Ayrıca PSB'nin şu anki toplumu devam eden bir süreçte belirli bir aşama olarak görmek yerine değişmeyen bir toplumsal düzen varsaydığı için statükoyu savunduğuna inanır.

ESB araştırmacıları, YSB'yi aşırı öznel ve göreci olmakla eleştirir. ESB,

ÇİZELGE 4.3 Yorumlayıcı Sosyal Bilimin Özeti

1. Sosyal bilimin amacı toplumsal anlamı bağlamında anlamaktır.
2. Gerçekliğin toplumsal olarak yaratıldığına dair *inşacı* bir görüş vardır.
3. İnsanlar ortak bilgiyi oluşturan ve pekiştiren birbiriyle etkileşim içindeki toplumsal varlıklardır.
4. İnsan eylemliliğine dönük olarak *iradeci* bir tutum benimsenir.
5. Bilimsel bilgi diğer bilgi biçimlerinden farklıdır, ama daha iyi değildir.
6. Açıklamalar *idiyografiktir* ve *tümevarımsal* uslamlamayla gelişir.
7. Açıklamalar incelenen insanlarla *yeterlilik koyutu* kullanılarak doğrulanır.
8. Sosyal bilimsel kanıtlar olumsaldır, bağlama özgüdür ve çoğunlukla *parantez açmayı* gerektirir.
9. *Aşkın bir perspektiften* kullanılan bilgiye dönük olarak *pratik bir yönelim* benimsenir.
10. Sosyal bilimin değer konumlarına karşı *göreci* olması gerekir.

yorumlayıcı yaklaşımın insanların fikirlerini fiili koşullardan daha önemli [illegible] ve yerelleştirilmiş, mikro düzeyde, kısa vadeli ortamlara odaklanırken, daha genel ve uzun vadeli bağlamı göz ardı ettiğini belirtir. ESB araştırmalarına göre YSB ahlakdışı ve pasiftir. Güçlü bir değer konumu almakta ya da insanlara kendi yaşamlarını geliştirebilmeleri için çevrelerindeki sahte illüzyonları görebilmelerine etkin biçimde yardımcı olmakta başarısız olur. Genel olarak ESB sosyal bilimi, *insanların koşulları değiştirmesine ve kendileri için daha iyi bir dünya kurmasına yardımcı olmak üzere maddi dünyanın gerçek yapılarını açığa çıkarmak için yüzeydeki illüzyonların ötesine geçen eleştirel bir sorgulama süreci* olarak tanımlar.

Sorular

1. Sosyal bilimsel araştırma yürütmenin nihai amacı nedir?

Eleştirel toplumsal araştırmanın amacı sadece toplumsal dünyayı incelemek değil, aynı zamanda onu değiştirmektir. ESB araştırmacıları, toplumsal ilişkilerin altında yatan kaynakları açığa çıkararak ve insanlara, özellikle de daha güçsüz insanlara, yetki vererek toplumsal ilişkileri eleştirmek ve dönüştürmek için araştırma yürütür. Daha kesin söylersek, mitleri açığa çıkarır, gizli gerçekleri aydınlatır ve insanların dünyayı kendileri için değiştirmelerine yardımcı olurlar. ESB'de amaç "bir toplumsal düzeni, bizzat kendisinin bu toplumsal düzenin dönüşümüne yol açacak katalizör haline geleceği bir şekilde açıklamaktır" (Fay, 1987:27).

ESB araştırmacısı utandırıcı sorular sorar, ikiyüzlülüğü açığa çıkarır ve sıradan insanların eylemini teşvik etmek için koşulları inceler. "Bütün bilimin, gerçekte bütün öğrenmenin amacı, anlayışlarımızı değiştirip genişletmek ve yanılsamayı azaltmaktır... Öğrenme cehaletin ve yanılsamanın azaltılmasıdır; şimdiye dek farkedilmeden kalan kısıtların, dogmaların ve yanlışlıkların hâkimiyetinden kurtulmamıza yardımcı olur" (Sayer, 1992:252).

Örneğin bir ESB araştırmacısı, konut kiralamada ırk ayrımcılığı yapıldığını gösteren bir araştırma yürütüyor olsun. Beyaz ev sahipleri, azınlık topluluktan kiracılara ev kiralamayı reddeder. Eleştirel bir araştırmacı yalnızca bir rapor yayımlayıp büyükşehir belediyesinin adil konut idaresinin eyleme geçmesini beklemez. Araştırmacı, raporu gazetelere verir ve sivil halk örgütlenmeleriyle bir araya gelerek çalışmanın sonuçlarını tartışır. Eylemcilerle birlikte çalışarak toplumsal adalet adına politik eylemliliği harekete geçirmeye çalışır. Sıradan insanlar ev sahiplerinin bürolarını kuşattığında, ırksal azınlıkların daireleri kiralaması için ev sahiplerini başvuru bombardımanına tuttuğunda ya da belediye sarayına bir yürüyüş düzenleyerek eyleme geçilmesini talep ettiğinde, eleştirel araştırmacı ev sahiplerinin azınlıklara ev kiralamaya zorlanacağını kestirir. Araştırmanın amacı güç kazandırmaktır. Kincheloe ve McLaren (1994:140) şöyle belirtmiştir:

Eleştirel araştırma bireylerin yetkilendirilmesi bağlamında en iyi şekilde anlaşılabilir. Eleştirel sıfatına talip olan incelemenin belirli bir toplumun ya da toplum içindeki bir alanın adaletsizliğinin karşısına çıkmaya dönük bir çabayla bağlantılı olması gerekir. Böylelikle araştırma "politik" etiketinden gocunmayan ve özgürleştirici bir bilinçle tam bir ilişki kurmaktan korkmayan dönüştürücü bir çaba haline gelir.

2. *Toplumsal gerçekliğin esas doğası nedir?*

ESB, PSB'nin bizim algılarımızdan bağımsız bir ampirik gerçeklik bulunduğu öncülünün ve YSB'nin gerçek olarak kabul ettiğimiz şeyi kendi öznel deneyimlerimizden, kültürel inançlarımızdan ve toplumsal etkileşimlerimizden inşa ettiğimize yönelttiği ilginin bazı yönlerini paylaşır. ESB, gerçekliğin üç katmanının bulunduğunu belirten **gerçekçi bir yönelim** kullanır: ampirik, gerçek ve fiili[18]. Ampirik gerçekliği duyularımızla gözlemleyebiliriz. Ancak yüzeydeki ampirik katman, daha derin, gözlemlenemeyen katmanlarda işleyen yapılar ve nedensel mekanizmalar tarafından üretilir. Zaman içinde kuramlar ve sistematik araştırma gerçek düzlemde işleyen yapıları, yapıları üreten ve değiştiren fiili düzlemde işleyen nedensel mekanizmaları anlamamıza yardım eder.

Gerçek düzlemdeki yapılar doğrudan gözlemlenebilir ve sabit değildir, ama evrilebilir ya da değiştirilebilirler. Örneğin gerçek düzlemdeki cinsiyet yapıları, insanların yüzeyde gözlemleyebildiğimiz belirli eylemlerini biçimlendirir. Kuramsal içgörü ve özenli incelemeyle araştırmacılar bu derin yapıları yavaş yavaş açığa çıkarabilir, ancak görev çetrefildir; çünkü yapılar değişebilir. Daha derin düzlemlerdeki yapılar ampirik düzlemde hemen ve doğrudan bir yüzey görüntüsü üretmezler. Etkisiz ya da uykuda kalabilir ve sonra etkinleşerek yüzeyde belirebilirler. Ayrıca çeşitli yapılar birbirinden yalıtık değildir. Karşı koyan yapılar başka bir yapının yüzeydeki görüntülerini bastırabilir ya da karmaşıklaştırabilir.

Fiili düzlemdeki nedensel mekanizmaların iç tutarsızlıkları olabilir ve paradoksal biçimde işleyerek yapısal çelişkiler yaratabilirler. Birbirine karşıt ya da çelişkili gibi görünen, ama aslında daha büyük tek bir sürecin parçaları olan güçler ya da süreçler içerebilirler. Biyolojik bir analoji bu fikri gözümüzde canlandırmamıza yardımcı olacaktır. Doğumu ve yaşamı ölümün karşıtları olarak görürüz. Ancak ölüm doğduğumuz gün başlar, bedenimiz yaşlanır ve çürürken yaşamın her günü bizi ölüme doğru götürür. Yaşam ve ölüm arasında bir karşıtlık vardır; yaşamak için karşıtına doğru, ölüme doğru ilerleriz. Yaşam ve ölüm karşıtlar gibi görünür, ama gerçekte tek bir sürecin iki parçasıdır. Bu tür paradoksal süreçleri keşfetmeye ve anla-

Gerçekçi yönelim Gerçekliğin birçok düzeyi olduğunu ve yüzeyde gözlemlenenin kolaylıkla daha derin düzeylerdeki önemli yapıları ya da nedensel mekanizmaları ortaya çıkarmadığını varsayan toplumsal gerçekliğe dönük bir yönelimdir.

[illegible] **diyalektik** adı verilir ve ESB'nin merkezî görevlerindendir.

ESB, gözlemlerimiz ve ampirik gerçeklik deneyimlerimizin saf, yansız ve [illegible] olmadığını söyler. Aksine fikirler, inançlar ve yorumlar neyi ve nasıl gözlemlediğimizi etkiler ya da ona rengini çalar. Ampirik gerçekliğe dair bilgimiz şeylerin gerçekte nasıl olduğunu içerebilir, ama tamamlanmamış bir biçimde; çünkü ona dair deneyimlerimiz fikirler ve inançlara dayanır. ESB, ampirik gerçekliğe dair deneyimlerimizin daima kuram ya da kavrama bağımlı olduğunu belirtir. Kuramlarımız ve kavramlarımız, hem sağduyuya dayalı hem de bilimsel olanlar, bizi ampirik gerçekliğin belirli yönlerine duyarlılaştırır, bizim onunla ilgili olduğunu kabul ettiğimiz şeyleri bildirir ve onun özelliklerini nasıl kategorize ettiğimizi ve ayırdığımızı etkiler. Zaman içinde, yeni kuramsal kavrayışlar ve kavramlar yüzeyde, ampirik gerçeklikte daha fazla yönü tanımamıza olanak verir ve gerçekliğin daha derin düzlemlerine dair anlayışlarımızı geliştirir.

Özetle, PSB dış gerçekliğin insanlar üzerinde nasıl işlediğini vurgular, YSB gerçekliğin öznel iç yapısını vurgular. ESB önceden yapılandırılmış olandan daha derin, bizim tarafımızdan icat edilmemiş olan bir gerçeklik olduğunu belirtir. Biz onu deneyimlemeden ya da onun hakkında düşünmeden önce var olmuştur ve insanlar üzerinde gerçek etkileri vardır. Aynı zamanda bizim ampirik gerçeklik deneyimimizi biçimlendiren görme ve düşünme biçimleri inşa ederiz. Düşünmemiz bizi gerçekliğin daha derin düzlemlerindeki yapıları değiştirecek eylemlerde bulunmaya yöneltebilir. ESB bizim gerçekliği anlama becerimizi, düşüncelerin, deneyimlerin ve eylemlerin zaman içinde birbiriyle etkileşime girdiği etkileşimsel bir süreç olarak görür.

ESB toplumsal değişim ve çatışmanın her zaman görünür ya da kolaylıkla gözlemlenebilir olmadığına dikkati çeker. Toplumsal dünya yanılsama, mit ve çarpıtmayla doludur. Dünyanın başlangıçtaki gözlemleri yalnızca kısmidir ve çoğunlukla yanıltıcıdır, çünkü insan duyuları sınırlıdır. Yüzeysel gerçeklikteki görünümlerin bilinçli aldatmaya dayanması gerekmez. Nesnelerin, olayların ya da toplumsal ilişkilerin hemen algılanan özellikleri çok seyrek her şeyi açığa vurur. Bu yanılsamalar toplumdaki bazı grupların iktidarı elinde bulundurmasına ve ötekileri sömürmesine olanak verir. Alman sosyolog ve politik düşünür Karl Marx, bunu güçlü biçimde belirtmiştir (Marx ve Engels, 1947:39):

> *Yönetici sınıfın fikirleri her çağda egemen fikirlerdir... Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da denetiminde bulundurur, dolayısıyla... zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların fikirleri ona tabidir.*

Diyalektik Eleştirel sosyal bilimde vurgulanan, toplumsal ilişkilerin çözümsüz iç çelişkiler içerdiği, zaman içinde dramatik bir altüst oluşu ve ilişkinin tümüyle yeniden yapılanmasını tetikleyeceği değişim sürecidir.

ESB, her ne kadar öznel anlam önemli olsa da toplumsal ilişkileri biçimlendiren gerçek, objektif ilişkiler olduğunu belirtir. Eleştirel araştırmacı toplumsal durumları inceler ve onları daha geniş bir tarihsel bağlama yerleştirir.

Örneğin, bir YSB araştırmacısı erkek bir patronla onun kadın sekreterinin etkileşimlerini inceler ve onların davranış kuralları, yorumlama mekanizmaları ve anlam sistemlerinin zengin bir anlatımını sağlar. Bunun aksine, ESB araştırmacısı bir bakış açısıyla başlar (örn. feminist) ve yorumlayıcı bir betimlemede göz ardı edilen konulara dikkat çeker: Neden patronlar erkek ve sekreterler kadındır? Neden patron ve sekreter rollerinin gücü eşitsizdir? Neden toplumdaki büyük kurumlarda bu tür roller yaratılır? Eşitsiz güç, tarihsel olarak nasıl ortaya çıktı ve sekreterler her zaman kadın mıydı? Neden patron sekreteri aşağılayan açık saçık şakalar yapabiliyor? Patronun karşılaştığı gündelik koşullar (büyük maaş, kulüp üyeliği, yeni araba, büyük ev, emeklilik planı, hisse senedi yatırımları, vb.) ve sekreterinkiler (düşük saat başına ücret, çocukların bakımı, faturaları ödeme kaygısı, tek eğlencesi televizyon) düşünüldüğünde patron ve sekreter rolleri nasıl çatışma içindedir? Sekreter, diğer sekreterlerle birleşerek kendi patronunun ve benzer patronların gücüne karşı çıkabilir mi?

3. İnsanların temel doğası nedir?

PSB insanları memeliler olarak görür ve akılcı davranan bireyler olarak davranışlarına odaklanır. YSB, insanları toplumsal anlam yaratma ve sürdüreme kapasitelerine göre tanımlanan temelde toplumsal varlıklar olarak görür. ESB insanların toplumsal yapılar tarafından biçimlendiren, akılcı karar alan, anlam ve toplumsal yapılar inşa eden yaratıcı varlıklar olduğunu kabul eder. Toplum insanlardan önce ve insanlardan ayrı var olur, ama yalnızca onların aktif katılımıyla var olabilir. İnsanlar toplumu yaratır ve toplum insanları yaratır ve o insanlar da toplumu yaratır, bu devamlı bir süreçtir.[19] Yani insanlar devam eden ilişkisel bir süreç içinde var olur.

ESB insanların yanlış yönlendirilmiş ve gerçekleştirilmemiş potansiyele sahip olabileceğini belirtir. Bunun gerçekleşme biçimlerinden önemli bir tanesi şeyleştirmedir. **Şeyleştirme**, kendi yarattığımız bir şeyle olan bağımızı ya da ilişkimizi kaybettiğimizde ve ondan koptuğumuzda gerçekleşir. Kendi yaratılarımızla bağlantıları kopararak, artık kendimizi yarattıklarımızda tanıyamayız ve onları üzerimizde denetim sahibi olan yabancı, dış güçler olarak görürüz. Bağlantıları "unutarak" ve görmeyerek yaratılarımız üzerindeki denetimi yitiririz. İnsanlar muazzam bir potansiyele sahiptir, ancak bu çoğunlukla gerçekleşmeden kalır, çünkü büyük oranda kendi yarattığımız inançlardan, koşullardan ve durumlardan kurtulmayı zor buluruz. Kendi potansiyelini tamamen gerçekleştirebilmek için insan, halihazırda yüzeydeki görünümlerin ötesine bakmalı ve şeyleştirdiklerinden koparak nasıl durumları değiştirme kapasitesine sahip olduğunu görmelidir.

4. *İnsan eylemliliği (özgür istem, irade ve rasyonellik) hakkındaki görüş nedir?*

ESB determinizmle iradeciliği kaynaştırarak **sınırlı özerkliğe** ya da faillik ve yapının nasıl ortak işlediğine vurgu yapar. Sınırlı özerklik özgür istem, seçenekler ve karar almanın sınırsız ya da açık uçlu olmadığını öne sürer; bunun yerine, ya kısıtlı seçenek sınırları içinde kalmaları gerekir veya kültürel, maddi kısıtlar ya da sınırlarla çevrilidirler. ESB araştırmacısı, bir seçenekler dizisi ya da en azından insanların gerçekçi alternatifler olarak gördüğü şeyleri belirler ve o seçenekler arasında biraz iradeye yer verir. İnsanlar seçimler yapar, ama seçenekler mümkün olduğunu düşündükleri şeylerle sınırlıdır. Maddi etkenler (örn. doğal kaynaklar, fiziksel beceriler) ve kültürel öznel düzenler (örn. inançlar, temel değerler, derinden hissedilen normlar) insanların olanaklı ya da olanaksız gördüğü şeyleri belirler ve insanlar mümkün olduğuna inandıkları şeye dayalı hareket ederler.

Sewell (1992), toplumsal yapıların eş zamanlı olarak kültürel ve maddi olduğunu gözlemlemiştir. Dolayısıyla bir insanın maddi dünyada yapdığı şey nasıl gördüğü, düşündüğü ve hissettiği (yani, kültür) tarafından biçimlendirilir. Maddi nesneler, koşullar ve kaynaklar kültürel şemalara bağlıdır. Eğer bir kişinin dünya görüşü bir eylemi olanaksız, maddi bir kaynağı kullanılamaz ya da bir seçeneği tıkalı olarak tanımlıyorsa, onun "özgür istem" seçenekleri kısıtlıdır. Eğer kültüre bağlı nedenlerle bir kişi bir böceği gıda kaynağı ya da aynı anda üç eşe sahip olmayı ahlaki olarak mümkün görmüyorsa, o zaman kültürel inançlar maddi kaynakların kullanımı ve bazı eylemlerde bulunmayı kısıtlıyor demektir. Maddi ve öznel kültürel etkenler etkileşimde bulunur. Maddi kaynakları kullanılabilir olarak tanımlayan kültürel öznel inançlar iradeyi kısıtlar ve maddi koşullar insanın kültürel öznel deneyimlerini ve inançlarını biçimlendirebilir. Belirli koşullar altında insan eylemleri maddi koşulların ve kültürel inançların derin yapılarını değişikliğe uğratabilir ve bu iradenin erimini genişletebilir.

5. *Bilim ve sağduyu arasındaki ilişki nedir?*

Sağduyuya dönük ESB konumu, **yanlış bilinç** fikrine dayanır –insanlar çoğunlukla yanılır ve objektif gerçeklikte tanımlanan kendi gerçek çıkarlarına karşı hareket eder. Objektif gerçeklik mit ve yanılsamanın arkasında yatar. Yanlış bilinç, YSB açısından anlamsızdır; çünkü bir toplumsal öznenin yanlış ya da objektif gerçeklikten kopuk bir anlam sistemi kullandığını ima eder. YSB, insanların böyle

Şeyleştirme Eleştirel sosyal bilimde kullanılan, insanların kendi yaratılarından koptuğu, yaratılarıyla aralarındaki bağı kaybettiği ve yaratılarını yabancı, dış güçler olarak gördüğü duruma işaret eden düşüncedir.

Sınırlı özerklik Eleştirel sosyal bilimde kullanılan, insan eyleminin öznel seçimlere ve nedenlere dayandığını, ama bunun ancak tanımlanabilir sınırlar içinde olduğunu varsayan insan eylemliliğine ve nedenselliğe dönük yaklaşımdır.

sistemleri yarattığını ve kullandığını, araştırmacıların bu türden sistemleri yalnızca tanımlayabileceğini, değerlerini yargılayamayacağını belirtir. ESB toplumsal araştırmacıların insan davranışını biçimlendirdikleri için öznel fikirleri ve sağduyuyu incelemesi gerektiğini belirtir. Ancak kaynaklar ve iktidar üzerinde eşitsiz denetimin olduğu nesnel bir dünyayı maskeleyebilecek mit ve yanılsama içerirler.

Eleştirel araştırmacıların söz ettiği yapıları görmek kolay değildir. Araştırmacılar önce onların anlaşılmasını kolaylaştırmalı ve sonra yüzeydeki görünümlerin peçesini kaldırmalıdır. Dikkatli gözlemleme yeterli olmaz. Neyin gözlemleneceğini söylemez ve bir yanılsamayı gözlemek onu ortadan kaldırmaz. Bir araştırmacı yüzeydeki ilişkilerin altına inmek, kriz ve yoğun çelişki dönemlerini gözlemlemek, bağlantıları incelemek, geçmişe bakmak ve gelecekteki olanakları değerlendirmek için kuramı kullanmalıdır. Daha derindeki gerçeklik düzlemini açığa çıkarmak güçtür, ama zorunludur; çünkü yüzeydeki gerçeklik ideoloji, mit, çarpıtma ve sahte görünümlerle doludur. "Sağduyu, toplumsal fenomenleri kabul etme ve neyse o olması gerektiğini varsayma eğilimi gösterir. Eleştirel olmadan sağduyuya dayanan bir sosyal bilim... bu hataları yeniden üretir" (Sayer, 1992:43).

6. Toplumsal gerçeklik kuramını ya da açıklamasını ne oluşturur?

Tümdengelim ve tümevarımın ötesinde ESB, açıklayıcı eleştiriler oluşturmak için dışaçekimi kullanır. Amerikalı filozof Charles S. Peirce (1839-1914) **dışaçekimi** diğer uslamlama biçimlerini genişleterek geliştirdi. Pek çok gözlemle ya da kuramsal bir öncülle başlamanın yerine dışaçekim, potansiyel bir kuralı "prova eder" ve sorar: Bu kuraldan ne çıkabilir? Hem fikirler hem de gözlemler alternatif çerçevelere yerleştirilir, sonra incelenir ve "ya eğer" sorusu sorulur. Dışaçekim kullanan bir araştırmacı birden çok çerçevenin etkisini ardışık olarak değerlendirir, uygular ve yaratıcı biçimde hem süreçteki fikirleri hem de verileri yeniden bağlama oturtur ya da yeniden tanımlar.

Dışaçekim nadiren tek bir kesin doğru üretir; bunun yerine daha derin bir anlayış geliştirirken bazı alternatifleri eler. Belirli açılardan tüm insan algısının bir yönüdür. Dışaçekim kavrayışlı, yaratıcı bir dedektifin verileri (ipuçlarını) alıp onları (suça neden olmuş olabilecek) alternatif olası senaryolara yerleştirerek bir cinayeti çözmesine benzer. Alternatif senaryolar üzerinde düşünmek aynı gözlemlere yeni anlamlar verir. Dolayısıyla dışaçekim alternatif kurallar ya da düzenler uygulamaya ve her birinden öğrenmeye dayalı olarak fikirlerin ve verilerin tekrar tekrar değerlendirilmeleri anlamına gelir.

Açıklayıcı eleştiri, toplumsal yaşamı incelemenin hem şeyin "kendisini" hem de insanların incelenen "şey" hakkında ne düşündüğü ve onu nasıl anladığını incelemek anlamına geldiği öncülüyle işe başlar. Fiili koşullar ve insanların koşullarla ilgili inançları birbiriyle ilişkilidir, birbirlerini etkiler ve ikisi birbirine uymayabilir.

Bir açıklayıcı eleştirinin kendi içinde pratik, ahlaki ve politik içerimleri vardır, çünkü hüküm süren inançlardan farklı olabilir. Açıklama eş zamanlı olarak açıklar (ya da olayların niçin gerçekleştiğini söyler) ve eleştirir (ya da tutarsızlıklara işaret eder, mitleri açığa çıkarır veya çelişkileri belirler).

Toplumsal koşulların açıklayıcı bir eleştiri içinde sunulması çoğunlukla insanların aydınlanmasına insnların özgürleşmesine yardımcı olacaktır. Açıklama yüzey düzleminin ötesindeki gerçekliğin yönlerini açığa çıkardıkça, insanlar toplumun altta yatan yapılarının farkına varır. Derin nedensel mekanizmaları ortaya koydukça, insanlar bu yapıları nasıl değiştireceklerini öğrenir. Bu açıdan, açıklamalar eyleme geçmek ve değişimi başarmak için yol gösteren eleştirilerdir.

7. Bir açıklamanın doğru mu yanlış mı olduğu nasıl belirlenir?

PSB tümdengelimle hipotezler elde eder, testleri yinelenen gözlemlerle test eder ve sonra sonuçları birleştirerek nedensel yasaları doğrular. YSB, anlam sisteminin ve davranış kurallarının incelenenlere anlam ifade edip etmediğini sorar. ESB, altta yatan yapılar tarafından üretilen koşulları doğru biçimde tarif ederek ve sonra o bilgiyi toplumsal ilişkileri değiştirmek için uygulayarak kuramı test eder. Bir ESB kuramı insanlara kendi deneyimleri hakkında bilgi verir, onların tarihsel rollerini anlamalarına yardım eder ve koşulları geliştirmek için kullanılabilir.

ESB kuramı pratik eylem hakkında bilgilendirir ve onun kullanımına dayalı olarak değiştirilir. Bir ESB kuramı büyür ve açıklamaya çalıştığı dünyayla etkileşimde bulunur. ESB, akış halindeki gizli yapıları iyice anlayarak dünyayı açıklamaya ve değiştirmeye çalışır, bir açıklama statik olarak test edilmez. Kuramın test edilmesi dinamik, süregiden bir kuram uygulama ve değiştirme sürecidir. Bilgi, devamlı bir cehaleti yok etme ve eylem yoluyla kavrayışları genişletme süreciyle büyür.

ESB iyi kuramı kötü kuramdan ayırmak için kuramı pratiğe döker ve bu uygulamaların sonuçlarını kuramı yeniden formüle etmede kullanır. **Praksis**, insanların dünyayı anlamasına ve onu değiştiren eylemlerde bulunmasına yardımcı olduğu zaman açıklamaların değer kazandığı anlamına gelir. Sayer'in (1992:13) öne sürdüğü gibi: "Bilgi en çok öteki insanlarla etkileşim yoluyla ve çevremizi değiştirmeye çabalarken (emek ya da çalışma yoluyla) etkinlik yoluyla kazanılır".

Yanlış bilinç Eleştirel sosyal bilim tarafından kullanılan, insanların çoğunlukla ampirik koşullar ve kendi gerçek çıkarları hakkında yanlış ya da yanıltıcı fikirlere sahip olduğu düşüncesidir.

Dışaçekim Kuramlaştırmaya dönük, birçok alternatif çerçevenin verilere ve kurama uygulandığı, bunların her uygulamada yeniden tanımlandığı ve değerlendirildiği bir yaklaşımdır.

Açıklayıcı eleştiri Eleştirel sosyal bilimde kullanılan, açıklamanın eş zamanlı olarak hem açıkladığı (ya da olayların niçin gerçekleştiğini söylediği) hem eleştirdiği (ya da tutarsızlıklara işaret ettiği, mitleri açığa çıkardığı veya çelişkileri belirlediği) açıklama türüdür.

Eleştirel praksis, araştırmacıyla araştırılanlar arasındaki bölünmeyi, bilim ve gündelik yaşam arasındaki ayrımı ortadan kaldırır. Örneğin eleştirel bir araştırmacı, konut ayrımcılığı için bir açıklama geliştiriyor. Açıklamayı, koşulları değiştirmeye çalışmak için kullanarak test ediyor. Eğer açıklama, temelde yatan ekonomik ilişkilerin ayrımcılığa neden olduğunu ve ev sahiplerinin evlerini azınlıklara kiraya vermeyi reddettiğini, çünkü yalnızca azınlık olmayanlara ev kiralamanın kârlı olduğunu söylüyorsa o zaman azınlıklara ev kiralamayı kârlı hale getiren politik eylemlerin ev sahiplerinin davranışını değiştirmesi gerekir. Aksine, eğer açıklama temelde yatan ırksal nefretin ev sahiplerinin ayrımcılık yapmasına neden olduğunu söylüyorsa, o zaman kâra dayalı eylemler başarısız olacaktır. Eleştirel araştırmacı o zaman yeni politik eylemlerle birleştirilen yeni çalışmalar yoluyla ev sahibi davranışının temeli olarak ırk nefretini inceleyecektir.

8. İyi kanıtlar ya da gerçeklere dayalı bilgi neye benzer?

PSB, bütün rasyonel insanların üzerinde uzlaştığı tartışılmaz nötr olgular olduğunu varsayar. Düalist doktrini toplumsal olguların nesneler gibi olduğunu söyler. Toplumsal olgular değerler ya da kuramlardan ayrı olarak var olur. YSB toplumsal dünyayı yaratılmış anlamdan oluşuyor olarak görür, insanlar anlamları yaratmakta ve üzerinde anlaşmaktadır. Pozitivizmin düalizmini reddeder, onun yerine öznel olana vurgu yapar. Kanıtlar, ilgili olanların öznel anlayışlarında yatmaktadır. Eleştirel yaklaşım, nesne-özne arasındaki uçuruma bir köprü kurar. Maddi koşullarla ilgili olguların öznel algılardan bağımsız olarak var olduğunu, ama olguların kuramdan bağımsız olmadığını söyler. Bunun yerine, olguların bir değerler, kuram ve anlam çerçevesi içinden yorumlanması gerekmektedir.

Örneğin, ABD'nin diğer ileri sanayileşmiş ülkelere oranla kendi gayrisafi millî hasılasının (GSMH) çok daha büyük bir yüzdesini sağlığa harcadığı bir "gerçek"tir, ancak sıralamada en düşük çocuk ölümü oranına sahip 29. ülkedir (her 1.000 canlı doğumda 7 ölüm). ESB bu olguyu ABD'de sağlık hizmeti almayan pek çok insan olduğunun ve herkesi kapsayacak bir sistem olmadığının altını çizerek yorumlar. Olguya, sağlık hizmetinin bazılarına kâr amaçlı sigorta şirketleri, ilaç şirketleri, hastaneler ve şu anki düzenlemeden büyük kazançlar elde eden başkalarından oluşan karmaşık bir sistem aracılığıyla sağlanması dahildir. Toplumun güçsüz ya da yoksul kesimleri düşük nitelikli sağlık hizmeti alırken ya da hiç alamazken bazı güç sahibi gruplar zengin olmaktadır. ESB araştırmacıları olgulara bakar ve kimin kazanç sağladığını ve kimin kaybettiğini sorar.

Kuram, bir eleştirel araştırmacının yeni olgular bulmasına ve önemli olanları önemsiz olanlardan ayırmasına yardımcı olur. Kuram araştırmacılara nerede olgular arayacaklarını ve bir kez ortaya çıkardıklarında onları nasıl yorumlayacaklarını söyleyen bir tür haritadır. Eleştirel yaklaşım kuramın bunu doğa bilimlerinde de

yaptığını söyler. Örneğin bir biyolog bir mikroskoba bakar ve kırmızı kan hücrelerini görür –kan ve hücrelerle ilgili bir kurama ve bir biyoloğun mikroskobik fenomenlerle ilgili aldığı eğitime dayalı olan bir "olgu". Bu kuram ve eğitim olmadığı takdirde biyolog yalnızca anlamsız noktalar görür. Öyleyse, açıkça olgular ve kuramlar birbiriyle ilişkilidir.

Bütün kuramlar önemli olguları bulmak ve anlamak için eşit derecede yararlı değildir. Kuramlar, dünyanın neye benzediğiyle ilgili inançlarla varsayımlara ve bir dizi ahlaki politik değere dayanır. ESB bazı değerlerin ötekilerden daha iyi olduğunu belirtir.[20] Dolayısıyla, olguları yorumlamak için kişinin tarihi anlaması, bir değerler kümesi benimsemesi ve altta yatan yapılar için nereye bakacağını bilmesi gerekir. Eleştirel bilimin farklı versiyonları farklı değer konumları sunar (örn. Marksizm karşısında feminizm).

9. Sosyal bilimsel bilginin rolü ya da kullanımı nedir?

ESB araştırmacıları dünyanın nasıl işlediğini öğrenirken, görünmeyen güçleri ve farkedilmeyen adaletsizlikleri açığa çıkarmak için nesnel koşulları analiz etme biçimleriyle öznel anlayışları bağlantılandırır. Bu insanları eyleme geçmeye teşvik eder. ESB için bilgi insanların manipüle edeceği bir araç değildir, insanların iç, öznel deneyimlerini kavramak ve anlatmak da değildir; bunun yerine, bilgi dünyada etkin olarak rol almak anlamına gelir. Bilgi, insanları geçmiş düşünme biçimlerinin zincirlerinden kurtarabilir ve çevrelerindeki olayların denetimini ele almalarına yardımcı olabilir. Sahip olunacak bir şey değildir, ama eyleme geçmeyle daha fazla bilinçliliği birleştiren bir süreçtir.

ESB araştırmacıları araçsal ve pratik yönelimlerin bazı yönlerini harmanlar ve YSB'de vurgulanan iç, öznel gerçeklikle pozitivistlerin dış, ampirik gerçekliği ikiliği arasında köprü kurar. ESB bir "üçüncü yol", **düşünümsel-diyalektik yönelim** sunmak için düşünümsel bilgiyi kullanır (bkz. 2. Bölüm). Bu üçüncü yol "bu perspektiflerin bir derlemesi ya da onlar arasındaki bir uzlaşma değildir; kendi başına bir bakış açısını temsil eder" (Danermark ve d., 2002:202). Dış ve iç gerçekliği birbirine karşıt olarak ele almak yerine düşünümsel-diyalektik yönelim, bunları oluş süreci içindeki tek bir dinamik bütünün iki yanı olarak görür. Bir dış ya da iç yönelim tek başına tamamlanmış sayılmaz. İki yan birlikte bir bütün olarak çalışır ve birbirini etkileyecek şekilde iç içe geçmiştir.

ESB bilgi uygulamaya yönelik **dönüştürücü bir perspektif** benimser. Dönüştürmek, temelden değiştirmek, esas yapıları yeniden düzenlemek ve mevcut sınırları aşmak demektir. Perspektif yüzeydeki gerçeklik düzeyinin ötesine geçerek öznel anlayışları dış gerçeklikle hizalar ve sonra yenilenmiş bilinci dış koşulları ve gelecekteki bilinçleri değiştirme potansiyeline sahip olan eylemlere angaje olmak için bir temel olarak kullanır. Bilginin rolü, bilinci, somut eylemlerde yer alan, o

eylemlerin sonuçları üzerine düşünen ve sonra devam eden bir döngüde bilinci yeni bir düzeye taşıyan insanlara bağlama olanağıdır.

10. Sosyopolitik değerler bilime nerede dahil olur?

ESB'nin eylemci bir yönelimi vardır. Toplumsal araştırma, araştırmacının bir değer konumuna bağlanmasını gerektiren bir ahlaki-politik etkinliktir. ESB, PBS'nin değerden bağımsızlığını bir mit olarak reddeder. Ayrıca YSB'ye göreciliği nedeniyle saldırır. YSB'de dâhinin gerçekliğiyle budalanın gerçekliği eşit derecede geçerli ve önemdir. Alternatif gerçeklikler ya da birbiriyle çelişen bakış açıları arasında karar vermenin çok az temeli vardır ya da hiç yoktur. Örneğin yorumlayıcı araştırmacı, ırkçı bir bakış açısını yanlış olarak adlandırmaz, çünkü inananlar açısından her bakış açısı doğrudur. ESB, yalnızca bir ya da birkaç doğru bakış açısı bulunduğunu belirtir. Diğer bütün bakış açıları ya tamamen yanlış ya da yanıltıcıdır. Tüm toplumsal araştırmalar, *zorunlu olarak* bir değerle ya da ahlaki bir bakış açısıyla başlar. ESB için objektif olmak değerden bağımsız olmak demek değildir. Objektiflik demek, gerçekliğin çarpıtılmamış, doğru bir resmi demektir; "bilimin politikadan korunması gerektiği inancına meydan okur. Bazı politikaların –özgürleştirici toplumsal değişim politikalarının- bilimin objektifliğini artırabileceğini ileri sürer" (Harding, 1986:162).

ESB, bir araştırmacının bakış açısının bulunduğunu inkâr etmenin kendisinin de bir bakış açısı olduğunu savunur. Bu bir teknisyen bakış açısıdır: Araştırma yürüt ve ahlaki soruları görmezden gel; bir sponsoru tatmin et ve emirlere uy. Böyle bir görüş bilimin herkesin kullanabileceği bir araç olduğunu söyler. Bu görüş Nazi bilimcileri insanlık dışı deneyler yürütüp sonrasında da suçsuz olduklarını, çünkü "yalnızca emirlere uyduklarını" ve "sadece bilimciler" olduklarını iddia ettiklerinde güçlü biçimde eleştirilmişti. PSB böyle bir yaklaşımı benimser ve teknokratik bilgi üretir –iktidardaki insanların öteki insanları hâkimiyeti altında tutmak ya da denetlemek için kullanımına en uygun bilgi biçimidir.[21]

ESB, PSB ve YSB'yi yansız olduğu ve dünyayı etkilemek yerine onu incelemekle ilgilendiği için reddeder. ESB, bilginin iktidar olduğunu savunur. Sosyal bilim bilgisi insanları kontrol etmek için kullanılabilir, entelektüellerin onunla oynaması için fildişi kulelerde gizlenebilir ya da kendi yaşamlarına hükmetmeye başlamalarına ve onu geliştirmelerine yardımcı olması için insanlara verilebilir. Bir araştırmacının neyi incelediği, onu nasıl incelediği ve sonuçlara ne olduğu değerler

Düşünümsel-diyalektik yönelim Eleştirel sosyal bilimde kullanılan, öznel ve nesnel yanların harmanlanmasıyla, bu yanların tek tek her birinden elde edilemeyecek olan birleşik anlayışların elde edildiği toplumsal bilgiye dönük yönelimdir.

Dönüştürücü perspektif Araştırmacı, öznel anlayışları değiştirebilecek ve toplumsal-politik eyleme girişmenin insanların yaşamlarını kökünden nasıl değiştirebileceğine dair içgörüler sağlayabilecek biçimde gerçekliğin yüzeysel düzeyinin altına iner.

ve ahlakla ilgilidir; çünkü bilginin insanların yaşamları üzerinde somut etkileri vardır. Önemsiz davranışları inceleyen, yüzeyin altına inmeyi başaramayan ya da araştırma sonuçlarını bir üniversite kütüphanesine gömen araştırmacı ahlaki bir seçim yapmaktadır. İncelenen insanlardan bilgiyi onları dahil etmeden ya da özgürleştirmeden almak tercih edilmektedir (bkz. Kutu 4.1). ESB, bilinçli bir seçim olmasa bile, böyle bir seçimin ahlaklılığını sorgular.

Özet

Her ne kadar çok az tam zamanlı araştırmacı eleştirel bilim yaklaşımını benimsiyor olsa da toplu eylem grupları, politik örgütlenmeler ve toplumsal hareketler tarafından benimsenir. Akademik dergilerde bu yaklaşıma çok az rastlanır. ESB araştırmacıları her türlü araştırma tekniğini kullanabilir, ama tarihsel-karşılaştırmalı yöntemi daha fazla tercih etme eğilimindedirler. Bu, değişime yaptığı vurgudan ve araştırmacıların altta yatan yapıları ortaya çıkarmasına yardımcı olmasından kaynaklanır. ESB araştırmacıları, diğer araştıracılardan kullandıkları araştırma tekniklerinden ziyade bir araştırma problemine nasıl yaklaştıkları, ne tür sorular sordukları ve araştırma yapma amaçlarıyla ayrılır. Çizelge 4.4'te ESB'nin bir özeti yer almaktadır.

FEMİNİST VE POSTMODERN ARAŞTIRMA

Üç büyük yaklaşıma göre daha az bilinen iki ek yaklaşım, feminist ve postmodern toplumsal araştırmadır. Her ikisi de pozitivizmi eleştirir, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilimi temel alan alternatifler sunar. Ancak 1980'lerden sonra görünürlük kazanmışlardır.

Feminist Araştırma

Feminist araştırma çoğu kadın olan, feminist bir öz-kimlik taşıyan ve bilinçli olarak feminist bir perspektif kullanan insanlar tarafından yürütülür. Feminist araştırmacılar birçok araştırma tekniğini kullanır, kadınlara söz hakkı vermeye çabalar ve baskın olan erkek yönelimli perspektifleri düzeltmek için çalışır. *Women's Ways of Knowing* (Kadınların Bilme Biçimleri) (Belenky ve d., 1986) gibi çalışmalar, kadınların erkeklerden farklı biçimde öğrendiğini ve kendilerini farklı ifade ettiğini ileri sürer.

Feminist araştırma kadınların öznel deneyimlerinin erkeklerinkinden farklı olduğunu varsayar.[22] Pek çok feminist araştırmacı pozitivizmi bir erkek bakış açısı olarak görür; objektif, mantıksal, görev yönelimli ve araçsaldır. Bireysel rekabet, çevreyi hâkimiyet altına alma ve kontrol etme, dünyayı etkileyen şiddetli olgular ve güçler üzerindeki erkek vurgusunu yansıtır. Bunun aksine kadınlar uzlaşmaya ve gittikçe gelişen insan ilişkilerine vurgu yapar. Toplumsal dünyayı birbiriyle bağlantılı

KUTU 4.1 Genişletilmiş örnek olay yöntemi ve ESB

Michael Burawoy'un (1998) genişletilmiş örnek olay yöntemi, eleştirel sosyal bilime bir örnektir. Burawoy, bunun *düşünümsel bilimi* etnografiye ya da saha araştırmasına uyguladığını söylemektedir. Düşünümsel bilim, toplumsal araştırmanın araştırmacıyla incelenen insanlar arasında bir diyalog olması gerektiğini belirten bir ESB türüdür. Böylece öznelerarasılık, pozitivizmdeki gibi yalnızca bilimciler arasında değil, araştırmacıyla inceleme altındaki insanlar arasında gerçekleşir. Burawoy, düşünümsel bilimin dört özelliğini belirler:

1. Araştırmacı özne-katılımcılarla etkileşime girer. Karşılıklı etkileşimlerinden ortaya çıkan kesilmeler ya da rahatsızlıklar toplumsal yaşamı açıklığa kavuşturmaya ve daha iyi aydınlatmaya yardım eder.
2. Araştırmacı özne-katılımcının dünya görüşünü belirli durumlarda benimser, ama orada durmaz. Araştırmacı bireysel öznelerden ve belirli durumlardan kaynaklanan pek çok görüşü bir araya getirir, onları daha geniş toplumsal süreçlerde toplar.
3. Araştırmacı toplumsal dünyayı eş zamanlı olarak hem içeriden dışarıya doğru (yani incelenen insanların öznel bakış açısından) hem de dışarıdan içeriye doğru (yani insanları etkileyen dış güçlerin bakış açısından) görür.
4. Araştırmacı sürekli olarak kuramı oluşturur ve yeniden oluşturur. Bu incelenen insanlarla ve bilimsel topluluktaki diğer araştırmacılarla diyalog içinde gerçekleşir.

Burawoy, genişletilmiş örnek olay yöntemini Zambiya'daki maden işçilerini incelemek için kullandı. Pozitivist sosyal bilimin insanların "daha geniş ekonomi ve politika sistemlerine direnecek güçten yoksun olduğu" (s. 30) durumlara—başka bir deyişle, insanların hâkimiyet altında ve kendi yaşamları üzerinde çok az denetim sahibi olduğu durumlara en iyi biçimde uyduğunu ileri sürdü. ESB yaklaşımı, insanların iktidar üstünlüklerine ve hâkimiyete direnmeye ya da bu iktidar ve hâkimiyeti azaltmaya çalıştığı bağlamlar içinde mücadele eder. İnsanların dış iktidar güçlerini ve altında yaşadıkları denetimi sorgulamaya ve onlara meydan okumaya başladığı özgürleşme koşullarını vurgular.

insan ilişkilerinden oluşan bir ağ olarak görürler; güven ve karşılıklı yükümlülük duygularıyla birbirine bağlanmış insanlarla doludur. Kadınlar toplumsal yaşamın öznel, empatik, sürece yönelik ve kapsayıcı yanlarını vurgular. Feminist araştırma da eyleme yöneliktir ve feminist değerleri ilerletmeye çalışır (bkz. Kutu 4.2).

Feminist araştırmacılar feminist olmayan araştırmaların çoğunun, büyük oranda daha genel kültürel inançların ve erkek araştırmacıların çoğunlukta olmasının bir sonucu olarak cinsiyetçi olduğunu ileri sürer. Araştırma, erkeklerin deneyiminden tüm insanlara aşırı genelleme yapar, temel bir toplumsal ayrım olarak cinsiyeti görmezden gelir, erkeklerin problemlerine odaklanır, erkekleri referans noktası olarak alır ve geleneksel cinsiyet rollerini varsayar. Örneğin geleneksel bir araştırmacı bir ailedeki yetişkin erkek düzenli iş bulamadığında ailenin işsizlik problemleri olduğunu söyleyecektir. Aynı ailedeki bir kadın evin dışında düzenli iş bulamadığında bu eşit ölçüde aile problemi olarak görülmez. Aynı şekilde, *bekâr anne* kavramı geleneksel araştırmacılar tarafından yaygın biçimde kullanılır, ama *bekâr baba*yla paralel değildir.

ÇİZELGE 4.4 Eleştirel Sosyal Bilimin Özeti

1. Sosyal bilimin amacı insanları özgürleştirmek ve yetkilendirmek için saklı olanı ortaya çıkarmaktır.
2. Toplumsal gerçekliğin birden çok katmanı vardır.
3. İnsanların gerçekleştirilmemiş potansiyeli vardır ve *şeyleştirme* tarafından yanlış yönlendirilirler; toplumsal yaşam ilişkiseldir.
4. İnsan eylemliliğine yönelik olarak *sınırlı özerklik* tutumu benimsenir.
5. Bilimsel bilgi mükemmel değildir, ama *yanlış bilince* karşı savaşabilir.
6. *Açıklayıcı eleştiriler* oluşturmak için *dışaçekim* kullanılır.
7. Açıklamalar *praksis* aracılığıyla doğrulanır.
8. Tüm kanıtlar kurama bağımlıdır ve bazı kuramlar daha derindeki kanıt türlerini açığa çıkarır.
9. *Dönüştürücü perspektiften* kullanılan bilgiye dönük olarak *düşünümsel-diyalektik yönelim* benimsenir.
10. Toplumsal gerçeklik ve onun incelenmesi zorunlu olarak ahlaki-politik bir boyut içerir ve ahlaki-politik konumlar insanın özgürlüğünü ve iktidarını geliştirmede eşitsizdir.

Feminist yaklaşım, araştırmacıları temelde cinsiyetli varlıklar olarak görür. Araştırmacıların zorunlu olarak gerçekliği nasıl deneyimlediklerini biçimlendiren bir cinsiyeti vardır ve dolayısıyla bu araştırmalarını etkiler. Bireysel araştırmacılar üzerinde cinsiyetin etkisine ek olarak, temel kuramsal varsayımlar ve bilimsel topluluk da cinsiyetli kültürel bağlamlar olarak ortaya çıkar. Cinsiyetin kültürde her zaman hissedilen bir etkisi vardır ve bilimsel incelemenin toplumsal süreçlerinden yalıtılamayacak olan temel inançlar ve değerleri biçimlendirir[23].

Feminist araştırmacılar objektif ya da yansız değildir; incelcdikleri insanlarla etkileşime girer ve işbirliği yaparlar. Kendi kişisel ve profesyonel yaşamlarını birbiriyle kaynaştırırlar. Örneğin feminist araştırmacılar görüşme yapılan bir kişinin deneyimlerini anlamaya çalışırken kendi duygularını ve deneyimlerini paylaşırlar. Bu süreç araştırmacı ile görüşülen kişi arasında kişisel bir ilişkinin doğmasına ve zaman içinde olgunlaşmasına yol açabilir. Reinharz (1992:263), şunu ileri sürmüştür: "Formel ve kişisel ilişkiler arasındaki bağlantısızlığın belirsizleşmesi, tıpkı araştır a projesiyle araştırmacının yaşamı arasındaki... ayrımın ortadan kalkması gibi, feminist araştırmaların hepsinin değilse bile çoğunun bir özelliğidir".

Bir kadının perspektifinin etkisi ve incelediği şeyle yakın bir ilişki kurma arzusu biyoloji bilimlerinde bile ortaya çıkar. Feminist araştırmacılar nicel analiz ve deneylerden kaçınma eğilimindedir. Başta nitel araştırma ve örnek olay çalışmaları olmak üzere birçok yöntem kullanırlar. Gorelick (1991) pek çok feminist araştırmacının yorumlayıcı sosyal bilime sempatisini eleştirmiştir. YSB, incelenlerin bilinciyle sınırlıdır ve gizli yapıları açığa çıkarmakta başarısız olur. Gorelick, feminist araştırmacıların eleştirel bir yaklaşım benimsemesini ve toplumsal değişimi daha belirgin biçimde savunmasını ister.

KUTU 4.2 Feminist Toplumsal Araştırmanın Özellikleri

- Feminist bir değer konumunun ve perspektifin savunuculuğu
- Varsayımlar, kavramlar ve araştırma sorularında cinsiyetçiliğin reddedilmesi
- Araştırmacıyla inceledikleri arasında empatik bağların oluşturulması
- Cinsiyet ve iktidar ilişkilerinin toplumsal yaşamın tüm alanlarına nasıl nüfuz ettiğine duyarlılık geliştirilmesi
- Araştırmacının kişisel hislerinin ve deneyimlerinin araştırma sürecine katılması
- Araştırma tekniklerinin seçiminde ve akademik alanlar arasındaki sınırları geçmede esneklik
- İnsan deneyiminin duygusallık ve karşılıklı bağımlılık boyutlarının tanınması
- Kişisel ve toplumsal değişimi kolaylaştırmayı hedefleyen eyleme dönük araştırma

Feminist araştırmacılar, pozitivistlerin değer-yansızlığı iddiasını reddeder. Örneğin başkaları gibi Risman (2001) da cinsiyet farklılıklarını neredeyse tamamen biyolojik etkenlerle açıklamaya çalışan bir çalışmayı keskin biçimde eleştirmiştir. Kendisi, "pozitivist bilim modelinin yalnızca bu tekil örnekte belirli politik değerlerin ifadesini tanımayı ve dışlamayı başaramamakla kalmadığını; aynı zamanda değerden bağımsız bilimin aslında sadece olanaksız bir hedef olmayıp araştırma ve yayını çarpıtan uygunsuz bir hedef de olduğunu" (2001:606) ileri sürmüştür. Risman'ın (s. 609) işaret ettiği gibi, "değer-yansızlığı, kültürümüzün halk bilgeliğine görünmez olacak kadar işlemiş olan değerleri (belki de bilimcilerin kendilerinden bile) gizleyen bir örtü olabilir. Apolitik, değer-yansız bir bilim versiyonuyla çalıştığına inanan araştırmacılar çoğunlukla hiçbir bilinçli karar olmaksızın egemen zanların kendi sorularını çerçeveleme biçimlerini görmezden geliverir".

Postmodern Araştırma

Postmodern araştırma, sanat, müzik, edebiyat ve kültürel eleştiriyi içeren daha büyük postmodern hareketin parçasıdır. İnsan bilimlerinde başlamıştır ve kökleri varoluşçuluk, nihilizm ve anarşizm felsefelerinde ve Heidegger, Nietzsche, Sartre ve Wittgenstein'ın fikirlerinde yatan nedendir. Postmodernizm, modernizmin bir reddidir. *Modernizm*, Aydınlanma çağında ortaya çıkan temel varsayımlar, inançlar ve değerlere işaret eder. Modernizm mantıksal uslamlamaya dayanır: gelecek hakkında iyimserdir ve ilerlemeye inanır, teknoloji ve bilime güveni vardır ve hümanist değerleri kabul eder (yani fikirleri insan refahına etkilerine dayanarak yargılar). Modernizm, çoğu insanın üzerinde anlaşacağı güzellik, doğruluk ve ahlak standartları olduğunu savunur.[24]

Postmodern araştırmacılar sanatlar ya da insan bilimleriyle sosyal bilimler arasında hiçbir ayrım gözetmez. Toplumsal dünyanın mitlerden arındırılması hedefini, eleştirel sosyal bilimle paylaşırlar, yüzeysel görünümleri yapısöküme uğratmak ya da yırtıp atmak ve gizli yapıyı ortaya çıkarmak isterler. YSB'nin aşırı biçimleri

gibi postmodernizm soyut açıklamaya güvenmez ve araştırmanın betimlemekten fazlasını yapamayacağını ve tüm betimlemelerin eşit derecede geçerli olduğunu savunur. Bir araştırmacının betimlemesi, başka birininkinden daha üstün ya da aşağı değildir ve yalnızca araştırmacının kişisel deneyimlerini tarif eder. Yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilimin ötesine geçerek, sosyal bilimi parçalara ayırmaya kalkışır. Aşırı postmodernistler toplumsal dünyanın bir bilimi olması olasılığını reddeder, sistematik ampirik gözlemlerin hiçbirine güvenmez ve bilginin genelleştirilebilir olduğundan ya da zaman içinde biriktiğinden şüphe eder. Bilginin sayısız biçim aldığını ve belirli insanlar ya da belirli yerlerde benzersiz olduğunu düşünürler. Rosenau (1992:77) şunu ileri sürmüştür: "Neredeyse tüm postmodernistler doğruyu bir hedef ya da ideal olarak bile reddeder, çünkü bizzat modernliğin somut örneğidir... Doğruluk düzen, kurallar ve değerlere gönderme yapar; mantık, rasyonellik ve akla dayanır, postmodernistler bunların hepsini sorgular".

Postmodernistler araştırma sonuçlarının yansız ve nötr biçimde sunulmasına itiraz eder. Araştırmacı ya da bir raporun yazarı birisi onu okurken asla gizli tutulmamalıdır; onun varlığının raporda belirsizliğe yer bırakmayacak biçimde açık olması gerekir. Dolayısıyla bir postmodern araştırma raporu, bir sanat yapıtına benzer. Amacı başkalarını uyarmak, zevk vermek, tepki açığa çıkarmak ya da merak uyandırmaktır. Postmodern raporların çoğunlukla teatral, dışavurumcu veya dramatik bir sunum tarzı vardır. Bir kurgu yapıtı, film ya da oyun biçiminde olabilirler. Postmodernist, bir araştırmacı tarafından toplumsal yaşam hakkında yaratılan bilginin bir skeç ya da müzik parçası aracılığıyla bir akademik dergi makalesiyle olduğundan daha iyi iletilebileceğini ileri sürer. Değeri, onu okuyan ya da onunla karşılaşan insanlarda deneyimler uyandırabilecek bir hikâye anlatmakta yatar. Postmodernizm seçkincilik karşıtıdır, bilimin kestirimde bulunmak ve politik kararlar almak için kullanımını reddeder. Postmodernistler, iktidar ilişkilerini ve insanlar üzerinde bürokratik denetim biçimlerini pekiştirmek için pozitivist bilimi kullananlara karşıdır.

SONUÇ

Bu bölümde iki önemli şey öğrendiniz. Birincisi, bilimin amacı ve toplumsal gerçekliğin doğası hakkında felsefi varsayımlara dayalı olarak birbiriyle rekabet eden toplumsal araştırma yaklaşımları bulunmaktadır. İkincisi, ideal tipteki yaklaşımlar araştırma hakkındaki temel sorulara farklı yanıtlar verir (bkz. Tablo 4.1). Çoğu araştırmacı aslen bir yaklaşım içinde çalışır, ama pek çoğu ötekilerin unsurlarını da birleştirir.

Aynı konuyu bu yaklaşımların herhangi birinden inceleyebileceğinizi, ama her bir yaklaşımın onu farklı biçimde ele almayı beraberinde getirdiğini unutmayın. Dört ülkede azınlıktaki ve çoğunluktaki gruplar arasında ayrımcılık ve iş rekabeti

KUTU 4.3 Postmodern Toplumsal Araştırmanın Özellikleri

- Tüm formel toplumsal kuram da dahil olmak üzere tüm ideolojilerin ve örgütlü inanç sistemlerinin reddedilmesi
- Sezgi, imgelem, kişisel deneyim ve duygulara güçlü bağlılık
- Anlamsızlık ve karamsarlık hissi; dünyanın asla iyiye gitmeyeceği inancı
- Zihinsel dünyayla dış dünya arasında hiçbir ayrımın olmadığı aşırı öznellik
- Hiçbiri diğerinden üstün olmayan sonsuz yorumun bulunduğu hararetli görecilik
- Sürekli değişen çeşitlilik, kaos ve karmaşayı destekleme
- alnızca şimdi ve burası önemli olduğu için geçmişi ya da farklı yerleri incelemeyi r eddetme
- Nedenselliğin incelenemeyeceği, çünkü yaşamın çok karmaşık olduğu ve hızla değiştiği inancı
- Araştırmanın asla toplumsal dünyada gerçekleşen şeyleri doğru biçimde temsil edemeyeceği iddiası

konusu örnek olarak verilebilir: Avustralya kızılçölündeki yerliler, batı Kanada'daki Çinliler, ortabatı ABD'deki Afrika kökenli Amerikalılar ve Londra'daki Pakistanlılar.

PSB araştırmacıları önce çoğunluk-azınlık ilişkileriyle ilgili genel bir kuramdan tümdengelimle hipotezler oluşturur. Kuram büyük olasılıkla nedensel ifadeler ya da kestirimler biçimindedir. Araştırmacılar daha sonra var olan hükümet istetistiklerinden veri toplar ya da kuramın belirlediği, ilk temasın biçimi, çoğunluk ve azınlık gruplarındaki sayıların oranı ya da ırksal farklılıkların görünürlüğü gibi etkenleri kesin biçimde ölçmek için bir tarama yürütür. Son olarak, PSB araştırmacıları istatistik kullanarak kuramın ayrımcılık derecesi ve iş rekabetinin yoğunluğuyla ilgili kestirimlerini formel biçimde test eder.

Bir YSB araştırmacısı, dört ülkenin her birindeki azınlık grupları ve çoğunluk gruplarından belirli insanlarla kişisel olarak konuşur ve onları gözlemler. Konuşmaları ve gözlemleri, her grubun başlıca sorununu ne olarak gördüğünü ve grup üyelerine ayrımcılık ve iş rekabetinin gündelik kaygılar gibi gelip gelmediğini öğrenmek için kullanılır. Araştırmacı, insanların söylediklerini onların gündelik işleri bağlamına yerleştirir (örn. kira ödeme, aile kavgalarına karışma, yasalarla uyuşmazlığa düşme, hastalanma, vb.). Azınlıktaki ya da çoğunluktaki insanların ayrımcılık hakkında ne düşündüğünü, nasıl iş bulduklarını ve iş bulmak ya da işlerini korumak için fiili olarak ne yaptıklarını gördükten sonra, bulgularını ötekilerin anlayabileceği biçimde tarif eder.

Bir ESB araştırmacısı, daha genel toplumsal ve tarihsel bağlama bakarak başlar. Buna Avustralya'nın Britanyalı sömürgeciler tarafından istila edilmesi ve ulusun bir hapishane kolonisi olarak tarihi, Çin'de insanların Kanada'ya göç etmesine neden olan ekonomik koşullar, ABD'de kölelik mirası ve sivil haklar mücadeleleri ve Britanya'nın sömürge imparatorluğunun yükselişi ve çöküşü ve eski sömürgelerinden insanların göçü gibi etkenler dahildir. Araştırmacı, ahlaki-eleştirel

TABLO 4.1 Toplumsal Araştırmaya Üç Yaklaşım Arasındaki Farklılıkların bir Özeti

	POZİTİVİZM	YORUMLAYICI SOSYAL BİLİM	ELEŞTİREL SOSYAL BİLİM	FEMİNİST	POSTMODERN
1. Araştırma Nedeni	İnsanlar olayları kestirebilsin ve denetleyebilsin diye doğa yasalarını keşfetmek	Anlamlı toplumsal eylemi anlamak ve tanımlamak	Mitleri paramparça et-mek ve insanlara toplumu değiştirme gücünü vermek	Başkalarını eğitme ve eşitlik değerlerini ilerletmek için insanlara güç kazandırma	Öznel benliği ifade etmek, oyuncul olmak, eğlendirmek ve uyarmak
2. Toplumsal Gerçekliğin Doğası	*Keşfedilebilir önceden var olan sabit kalıplar ya da düzen*	*İnsan etkileşimiyle oluşturulan bir durumun akıcı betimlemeleri*	*Gizli altta yatan yapılar tarafından yönetilen birden çok katman*	*İnsanları baskı altında tutan cinsiyet yapıları olan iktidar ilişkileri*	*Gerçek kalıplar ya da asıl planın bulunmadığı, kaotik ve akıcı*
3. İnsan Doğası	Dış güçler tarafından biçimlendirilen bencil, rasyonel bireyler	Anlam oluşturan ve sürekli kendi dünyalarını anlamlandıran toplumsal varlıklar	Yanılsamanın pençesine düşmüş, gerçekleştirilmemiş potansiyeli olan yaratıcı, uyum sağlayabilen insanlar	Gerçekleştirilmemiş po-tansiyeli olan, çoğunlukla görünmeyen güçlerin pençesine düşmüş olan cinsiyetli varlıklar	Gerçekleştirilmemiş potansiyeli bulunan yaratıcı, dinamik varlıklar
4. İnsan Eylemliliği	*Güçlü dış toplumsal baskılar insanların eylemlerini biçimlendirir; özgür istem büyük oranda bir yanılsamadır*	*İnsanların belirgin biçimde iradesi vardır; anlamlar geliştirirler ve seçim yapma özgürlükleri vardır*	*Sınırlı özerklik ve yapısal olarak kısıtlı özgür seçim, ama sınırlar yerinden oynatılabilir*	*Cinsiyete dayalı yapısal sınırlar, sınırları kısıtlar; ama yeni düşünme ve eylem sınırları aşabilir*	*İnsanların büyük bir iradesi vardır ve tüm yapılar yanılsamadır*
5. Sağduyunun Rolü	Bilimden açıkça ayrıdır ve daha az geçerlidir	Sıradan insanların kullandığı güçlü gündelik kuramlar	Gücü gizleyen yanlış inançlar ve objektif koşullar	Gücü gizleyen yanlış inançlar ve objektif koşullar	Toplumsal gerçekliğin özü bi-limsel ya da bürokratik uslamlama biçimlerinden üstündür
6. Kuramın Genel Görünümü	*Birbiriyle bağlantılı tanımlar, aksiyomlar ve yasalardan oluşan mantıksal, tümdengelimli bir sistem*	*Bir grubun anlam sisteminin nasıl üretildiği ve sürdürüldüğünün bir betimlemesi*	*Gerçek koşulları açığa çıkaran ve insanların eyleme geçmesine yardımcı olan bir eleştiri*	*Gerçek koşulları açığa çıkaran ve insanların daha iyi bir dünyaya giden yolu görmesine yardımcı olan bir eleştiri*	*Ötekileri eğlendirebilen, şoke edebilen ya da uyarabilen bir performans ya da sanatsal dışavurum çalışması*
7. Doğru bir Açıklama	Mantıksal olarak yasalara bağlıdır ve olgulara dayanır	İncelenenlere doğru gelir	İnsanlara dünyaya değiştirmek için gerekli araçları sağlar	İnsanları baskıcı ilişkilerden kurtarmaya yardımcı olacak fikirleri/araçları sağlar	Hiçbir açıklama daha doğru değildir; onları kabul edenler için hepsi doğrudur
8. İyi Kanıtlar	*Ötekilerin tekrarlayabileceği kesin gözlemlere dayanır*	*Akıcı toplumsal etkileşimlerin bağlamına gömülüdür*	*Yüzeyin altına geçen bir kuram tarafından beslenir*	*Cinsiyet yapılarını açığa çıkaran bir kuram tarafından beslenir*	*Estetik özellikleri vardır ve insanların içindeki duygulara hitap eder*
9. Bilginin Rolü	Araçsal bir yönelim kullanılır; bilgi insanların olaylara hükmetmesine ve onları denetlemesine olanak verir	Pratik bir yönelim kullanılır; bilgi ötekilerin yaşam dünyalarını ve deneyilerini empatik olarak kabul etmemize/ paylaşmamıza yardım eder	Diyalektik bir yönelim kullanılır; bilgi insanların daha derin yapıları görmesine ve değiştirmesine olanak verir	Bilgi farkındalığı artırır ve insanlara değişiklik yapma gücü verir	Daha önceki bilgilerin hiçbir özel değeri yoktur; eğlendirici olabilir ya da kişisel zevk verebilir
10. Değerlerin Yeri	*Bilim değerden bağımsızdır ve değerlerin bir konu seçimi dışında yeri yoktur*	*Değerler toplumsal yapının ayrılmaz bir parçasıdır; hiçbir grubun değerleri yanlış değildir, yalnızca farklıdır*	*Her türlü bilim bir değer konumuyla başlamalıdır; bazı konumlar doğrudur, bazıları yanlıştır*	*Değerler araştırma için elzemdir ve feminist olanlar açıkça tercih edilir*	*Değerler araştırmaya içkindir, ama tüm değer konumları eşittir*

bir açıdan sorgular: Çoğunluk grubu azınlığa karşı ayrımcı mı ve ekonomik olarak onu sömürüyor mu? Araştırmacı altta yatan sömürü kalıbını belgelemek ve her bir ulustaki ayrımcılık miktarını ölçmek için pek çok kaynağa bakar. Gruplar arasındaki gelir farklılıkları ile ilgili istatiksel bilgileri gözden geçirebilir, kişisel olarak yaşam koşullarını inceleyebilir ve insanlarla iş görüşmelerine gidebilir ya da insanların şimdi ne düşündüğünü bulmak için anket taramaları yürütebilir. Araştırmacı ayrımcılığın bir azınlık grubunun iş bulmasını nasıl engellediğini bulur bulmaz, gerçek koşulları açığa vurmak için ve politik-toplumsal eylemi teşvik etmek için bulgular üzerine kamuya açık seminerler verir ve sonuçları azınlık grubu üyeleri tarafından okunan gazetelerde yayımlar.

Üç yaklaşımla ilgili tüm bunlar, toplumsal araştırmayla ilgili bir derste sizin için ne anlam ifade ediyor? Birincisi, sosyal bilim araştırmasına tek bir doğru yaklaşım olmadığı anlamına geliyor. Bu, her şeyin mubah olduğu anlamına gelmiyor ya da uzlaşma zemininin bulunmadığı anlamına (bkz. Kutu 4.4). Bunun yerine, toplumsal araştırma yapmanın temelinin oturmuş olmadığı anlamına gelir. Başka bir deyişle, şu anda birden fazla yaklaşım "yürürlükte"dir. Belki her zaman böyle olacaktır. Yaklaşımların farkında olmak araştırma raporlarını okumanıza yardım edecektir. Çoğunlukla araştırmacılar bir yaklaşıma dayanacak, ama hangisini kullandıklarını size söylemeyecektir.

KUTU 4.4 Sosyal Bilime Üç Ana Yaklaşımın Ortak Özellikleri

1. *Hepsi ampiriktir.* Her biri insanların görüntüleri, sesleri, davranışları, durumları, tartışmaları ve eylemlerinin gözlemlenebilir gerçekliğine dayanır. Araştırma, sadece uydurmacaya ya da hayale asla dayanmaz.
2. *Hepsi sistematiktir.* Her biri çok titiz ve dikkatli çalışmayı vurgular. Hepsi gelişigüzel, tapon ya da baştan savma düşünme ve gözlemi reddeder.
3. *Hepsi kuramsaldır.* Kuramın doğası değişir, ama hepsi fikirleri kullanmayı ve kalıpları görmeyi vurgular. Hiçbiri toplumsal yaşamın kaos ve düzensizlik olduğunu savunmaz; hepsi açıklama ya da anlamanın mümkün olduğunu savunur.
4. *Hepsi kamusaldır.* Hepsi bir araştırmacının çalışmasının samimiyetle öteki araştırmacılara anlatılması gerektiğini söyler; açıklanmalı ve paylaşılmalıdır. Hepsi araştırma süreçlerini gizli tutmaya, özel saymaya ya da sır gibi saklamaya karşıdır.
5. *Hepsi öz-düşünümlüdür.* Her yaklaşım araştırmacıların yaptıkları hakkında düşünmesi ve öz-bilinçli olması gerektiğini söyler. Araştırma hiçbir zaman körlemesine ya da düşüncesizce yapılmaz. Ciddi düşünme ve öz-farkındalık gerektirir.
6. *Hepsi açık uçlu süreçlerdir.* Hepsi araştırmayı sürekli hareket eden, evrilen, değişen, yeni sorular soran ve ipuçlarını takip eden bir şey olarak görür. Hiçbiri onu statik, sabit ya da kapalı görmez. Şu anki bilgi ya da araştırma süreçleri "taşa kazınmış" ve yerleşik değildir. Sürekli değişim ile yeni düşünme ve iş görme biçimlerine açık olmayı gerektirirler.

Dolayısıyla aralarındaki farklılıklara karşın bütün yaklaşımlar, sosyal bilimlerin açık uçlu ve öz-düşünümlü olan kamuya açık süreçler aracılığıyla sistematik olarak bir araya getirilmiş, ampirik temelli kuramsal bilgiler oluşturmaya çabaladığını söyler.

İkincisi, araştırma yaptığınızda başarmaya çalıştığınız şeyin (yani, yasalar keşfetme, altta yatan yapıları belirleme, anlam sistemlerini tanımlama) seçtiğiniz yaklaşıma göre değişeceği anlamına gelir. Üç yaklaşımla 2. Bölümde tartışılan araştırma türleri arasındaki uyum gevşektir. Örneğin PSB büyük olasılıkla maliyet-yarar analizi yürütür, YSB araştırmacıları incelemeci araştırma yapmaya eğilimlidir, ESB araştırmacıları eyleme yönelik araştırmayı tercih eder. Toplumsal araştırma yaparken yaklaşımların farkında olarak, yürüteceğiniz çalışma türü hakkında bilinçli bir karar alabilirsiniz.

Üçüncüsü, toplumsal araştırmada kullanılan çeşitli teknikler (örneklem, görüşme, katılımcı gözlem, vb.) nihayetinde yaklaşımlardan kaynaklanan fikirlere ve varsayımlara dayanır. Çoğunlukla bir araştırma tekniğinin başlangıçta dayandırıldığı artalandaki uslamlama olmaksızın sunulduğunu göreceksiniz. Yaklaşımları bilmekle, belirli araştırma tekniklerinin dayandığı ilkeleri daha iyi anlayabilirsiniz. Örneğin, deneysel araştırmanın kesin ölçütleri ve mantığı doğrudan pozitivizmden gelir, saha araştırması ise yorumlayıcı bir yaklaşıma dayanır.

Buraya kadar, araştırma sürecinin genel işleyişine, farklı çalışma ve kuram türlerine, ve toplumsal araştırmaya üç temel yaklaşıma baktık. Şimdiye dek toplumsal araştırmanın ana hatlarını kavramış olmalısınız. Sonraki bölümde, belirli araştırma projelerinin raporlarını yerine yerleştirmeyi öğreneceksiniz.

ANAHTAR TERİMLER

Açıklayıcı eleştiri
Anlamlı toplumsal eylem
Araçsal yönelim
Aşkın perspektif
Değerden bağımsız bilim
Determinizm
Dışaçekim
Diyalektik
Dönüştürücü perspektif
Düşünümsel-diyalektik yönelim
Eleştirel sosyal bilim (ESB)
Gerçekçi yönelim
Görecilik (rölativizm)
İdiyografik
İnşacı yönelim
İradecilik
Kapsayıcı yasa modeli
Mekanik insan modeli
Nedensel yasalar
Nomotetik
Özcü yönelim
Öznelerarasılık
Paradigma
Pozitivist sosyal bilim (PSB)
Praksis
Pratik yönelim
Sınırlı özerklik
Şeyleştirme
Teknokratik perspektif
Verstehen
Yanlış bilinç
Yeterlilik koyutu
Yorumbilgisi (hermenötik)
Yorumlayıcı sosyal bilim (YSB)

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Her bir yaklaşıma göre toplumsal araştırmanın amacı nedir?
2. Her bir yaklaşım toplumsal gerçekliği nasıl tanımlar?
3. Her bir yaklaşıma göre insan doğası nedir?
4. Her bir yaklaşımda bilim ve sağduyu nasıl farklılık gösterir?
5. Her bir yaklaşıma göre toplumsal kuram nedir?
6. Her bir yaklaşım bir toplumsal kuramı nasıl test eder?
7. Her bir yaklaşım olgular ve onları toplama biçimleri hakkında ne der?
8. Her bir yaklaşımda değerden bağımsız bilim nasıl mümkün olur?
9. Yorumlayıcı ve eleştirel bilim yaklaşımlarının pozitivizm eleştirileri nasıl benzerlikler gösterir?
10. Üç yaklaşımın her biriyle 1. Bölümde sunulan bilim modeli ve bilimsel topluluk nasıl ilişkilidir?

NOTLAR

1. Eğitsel araştırma için bkz. Bredo ve Feinberg (1982) ve Guba ve Lincoln (1994); psikoloji için bkz. Harré ve Secord (1979) ve Rosnow (1981); siyaset bilimi için bkz. Sabia ve Wallulis (1983); ve ekonomi için bkz. Hollis (1977) ve Ward (1972). Alternatiflere dair genel bir tartışma Nowotny ve Rose (1979) içinde bulunabilir.
2. Özellikle bkz. Friedrichs (1970), Giddens (1976), Gouldner (1970) ve Phillips (1971). Genel girişler Harré (1972), Suppe (1977) ve Toulmin (1953) içinde yer almaktadır.
3. Bu bölümde tartışılan yaklaşımlara benzer sosyal bilim felsefesi ayrımları Benton (1977), Blaikie (1993), Bredo ve Feinberg (1982), Fay (1975), Fletcher (1974), Guba ve Lincoln (1994), Keat ve Urry (1975), Lloyd (1986), Miller (1987), Mulkay (1979), Sabia ve Wallulis (1983), Smart (1976) ve Wilson (1970) içinde bulunabilir.
4. Paradigmalarla ilgili tartışmalar için bkz. Eckberg ve Hill (1979), Kuhn (1970, 1979), Masterman (1970), Ritzer (1975) ve Rosnow (1981).
5. Not 3'te sıralanan çalışmalara ek olarak, Halfpenny (1982) ve Turner (1984) sosyolojide pozitivizmin genel değerlendirmelerini sunmuştur. Ayrıca bkz. Giddens (1978). Lenzer (1975) Auguste Comte'a mükemmel bir giriş sunar.
6. Bkz. Gartell ve Gartell (1996, 2002).
7. Bernard'dan (1988: 12-21) alınmıştır.
8. Bkz. Hegtvedt (1992).
9. Bir tartışma için bkz. Derksen ve Gartell (1992: 1715).
10. Bkz. Couch (1987). Ayrıca pozitivizmde ve genel olarak objektifliğin mükemmel bir analizi için bkz. Longino (1990: 62-82).
11. Bir tartışma için bkz. Bannister (1987), Blumer (1991a, 1991b, 1992), Deegan (1988), Geiger (1986), Gillespie (1991), Lagemann (1989), Ross (1991), Schwendinger ve Schwendinger (1974), Silva ve Slaughter (1980) ve Smith (1996).
12. Not 3'teki çalışmalara ek olarak, yorumlayıcı bilim yaklaşımları Berger ve Luckman (1967), Bleicher (1980), Cicourel (1973), Garfinkel (1967, 1974b), Geertz (1979), Glaser ve Strauss

(1967), Holstein ve Gubrium (1994), Leiter (1980), Mehan ve Wood (1975), Silverman (1972) ve Weber (1974, 1981) içinde tartışılmaktadır.

13. Özcü ve inşacı yönelimler üzerine bkz. Roy (2001: 7-13).

14. Daha fazla örnek ve açıklama için bkz. Brown (1989: 34).

15. Not 3'teki çalışmalara ek olarak eleştirel bilim yaklaşımları Burawoy (1990), Dickson (1984), Fay (1987), Glucksmann (1974), Harding (1986), Harvey (1990), Keat (1981), Lane (1970), Lemert (1981), Mayhew (1980, 1981), Sohn-Rethel (1978), Veltmeyer (1978), Wardell (1979), Warner (1971) ve Wilson (1982) içinde yer almaktadır.

16. Frankfurt Okulu ile ilgili bir tartışma için bkz. Bottomore (1984), Held (1980), Martin (1973) ve Slater (1977). Habermas'ın çalışmalarıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Holub (1991), McCarthy (1978), Pusey (1987) ve Roderick (1986).

17. Bourdieu üzerine bkz. Swartz (1997).

18. Gerçekçilikle ilgili tartışmalar için bkz. Bhaskar (2003), Miller (1987) ve Sayer (1992).

19. Eleştirel gerçeklikle ilgili tartışma için bkz. Bhaskar (2003), Danermark ve d. (2002) ve Groff (2004), Archer ve d. (1998).

20. Feministlerin kadınlarla ilgili ayrıcalıklı perspektifleri için bkz. Sprague ve Zimmerman (1989); araştırmacıların tercih ettiği oluşumlar için bkz. Rule (1978a, 1978b).

21. Pozitivizmin teknokratik olduğu ve hakimiyet kurmak için kullanıldığı yönündeki bir eleştirel bilim eleştirisi için bkz. Habermas (1971, 1973, 1979). Habermas özgürleştirici bir alternatif önermiştir.

22. Bkz. Olsen (1994).

23. Bkz. Evelyn Fox Keller'ın (1983) Barbara McClintock biyografisi ve cinsiyet ve bilim üzerine diğer denemeleri (1985, 1990). Ayrıca bkz. Longino (1990), 6. ve 7. Bölümler.

24. Brannigan'dan alınmıştır (1992).

V. BÖLÜM
LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ ve ETİK KAYGILAR

LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ
Araştırma Literatürü Nereden Bulunur?
Sistematik Literatür Taraması Nasıl Yürütülür?
Araştırma Makalelerini Değerlendirme
Not Alma
İyi Bir Değerlendirme Nasıl Olur?
Toplumsal Araştırma için Internetin Kullanılması
TOPLUMSAL ARAŞTIRMADA ETİK
Bireysel Araştırmacı
Etik Neden Gerekli?
İktidar
Araştırma Katılımcılarıyla İlgili Etik Meseleler
Etik ve Bilimsel Topluluk
Etik ve Araştırma Destekçileri
Feminist Toplulukçu Araştırma Etiği
SONUÇ

> *Ama henüz gündelik tasalardan uzak ve tarihin ötesindeki bir dönemde yaşamadığımız için bizim problemimiz "kendinde doğru" olacak bir bilgi türünü nasıl ele alacağımız değil, zaman ve toplum içinde kendi konumuyla kuşatılmış olan insanlığın kendi bilme sorunlarını nasıl ele alacağıdır.*
> – Karl Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya*, s. 188

Jorge, ırk ilişkileriyle ilgili bir çalışma tasarlamaya hazırlanıyor. Konusunda belirli bir araştırma sorusuna odaklanırken (örn. İlköğretim okulunda üç ya da daha fazla yıl boyunca öğrencilerin en az üçte birinin başka ırktan olduğu sınıflara devam eden çocuklar ırkı tek-ırklı sınıflardakilerden daha mı farklı görmektedir?) iki sorunla karşılaşıyor. Birincisi diğer araştırmacıların ne söylediğini bulması veya ırk ilişkileri üzerine akademik literatürü taraması gerekiyor. Pratikte, bir konuyu bir araştırma sorusuna odaklama süreci literatür taramasıyla oldukça çakışır. İkincisi, Jorge'nin çalışmasının katılımcılarına etik biçimde nasıl davranacağını düşünmesi gerekiyor. Belirli etik kaygılar incelediği araştırma sorusuna ve kullandığı veri toplama tekniğine bağlı olarak öne çıkıyor. Tarama araştırması, deneyler ve saha araştırmasında

insan öznesiyle ilgili sorunlar, var olan belgeler, ikincil veri analizi, içerik analizi ya da tarihsel-karşılaştırmalı analize göre daha fazla öne çıkar. Tartışmalı konular ya da bir kişinin mahremiyetini ihlal edebilecek alanlar (örn. yasadışı davranış, cinsellik) için çok az mahremiyet kaygısı yaratan "güvenli konulardan" daha önemlidirler. Irk başlığı yoğun duygular uyandırabilir ve sorulan araştırma sorusuna bağlı olarak tartışmalı olabilir.

Önceki bölümlerde bilimsel topluluğun normlarına, araştırma sürecinin basamaklarına, çeşitli çalışma türlerine, kuramın yerine ve sosyal bilime temel yaklaşımlara baktık. Bu bölümde, bir çalışma tasarlamanın başlarında araştırmacının karşılaşacağı daha somut ve pratik kaygılara yöneliyoruz. Literatür değerlendirmelerini ve insan öznesinin korunmasını inceleyeceğiz. Araştırmacının bir çalışma tasarlamaya başlarken literatür taraması yürütmesi ve insan öznesi etkeni üzerine düşünmesi gerekir.

LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Soru hakkındaki birikmiş bilgilerin gözden geçirilmesi, sosyal bilime hangi yaklaşımı benimsiyor olursanız olun, araştırma sürecinde zorunlu bir ilk adımdır. Yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi, bir soruyu kendiniz yanıtlamaya kalkışmadan önce o soru hakkında neyin zaten bilindiğini bulmak en iyisidir. Tekerleği yeniden icat etmekle vakit kaybetmek hakkındaki klişe, zaman ve güç harcamayı gerektiren bir çabaya girişmeden önce ödevinizi yapmanız gerektiğini hatırlatır. Bu, araştırmanın tüketicisi için olduğu kadar bir çalışmaya başlayan profesyonel araştırmacı için de doğrudur.

Değerlendirmenin hizmet edebileceği çeşitli amaçlara bakarak işe başlıyoruz. Ayrıca *literatürün* ne olduğunu, nerede bulunduğunu ve neyi içerdiğini tartışacağız. Sonra sistematik bir tarama yürütmenin tekniklerini inceleyeceğiz. Son olarak, bir değerlendirmenin nasıl yazılacağına ve bir araştırma raporundaki yerine bakacağız.

Bir literatür değerlendirmesi, bilginin biriktiği ve insanların ötekilerin yaptıklarından öğrendiği ve onları temel aldığı varsayımına dayanır. Bilimsel araştırma, sonuçlarını bir topluluk olarak birbiriyle paylaşan birçok araştırmacının kolektif bir çabasıdır. Bazı çalışmalar özellikle önemli ve tekil araştırmacıların ünlü olabilmesine rağmen belirli bir araştırma projesi, bilgi oluşturma sürecinin bütününün yalnızca ufacık bir parçasıdır. Bugünün çalışmaları dünün çalışmalarının üzerinde yükselir. Araştırmacılar çalışmaları okuyarak onları karşılaştırır, yineler ya da zayıflıkları için eleştirir.

Değerlendirmeler kapsamı ve derinliğine göre çeşitlilik gösterir. Farklı değerlendirme türleri dört hedeften birini ya da diğerini gerçekleştirmede daha güçlüdür (bkz. Kutu 5.1). Bir araştırmacının geniş bir soru hakkındaki tüm literatürün

KUTU 5.1 Literatür Taramasının Hedefleri

1. *Bir bilgi topluluğuna aşinalığı göstermek ve güvenilirlik sağlamak.* Bir değerlendirme, okuyucuya araştırmacının bir alandaki araştırmaları ve ana başlıkları bildiğini gösterir. İyi bir değerlendirme araştırmacının profesyonel yeterliliğine, becerisine ve artalanına okurun duyduğu güvenini artırır.
2. *Önceki araştırmaların izlediği yolu ve şu anki projenin buna nasıl bağlandığını göstermek.* Bir değerlendirme bir soru üzerine araştırmaların yönünün ana hatlarını çizer ve bilginin gelişimini gösterir. İyi bir değerlendirme, bir araştırma projesini bir bağlama yerleştirir ve bir bilgi topluluğuna bağlantılar yaparak onun önemini gösterir.
3. *Bir alanda bilinenleri bütünleştirmek ve özetlemek.* Bir değerlendirme farklı sonuçları bir araya getirir ve sentezler. İyi bir değerlendirme önceki çalışmaların üzerinde uzlaştığı, uzlaşmazlığa düştüğü ve önemli soruların yanıtlanmadan kaldığı alanlara işaret eder. Zamanda bir noktaya kadar bilinenleri toplar ve gelecek araştırmalar için yönü gösterir.
4. *Ötekilerden öğrenmek ve yeni fikirler uyandırmak.* Bir değerlendirme ötekilerin bulmuş olduklarını anlatır, böylece bir araştırmacı ötekilerin çabalarından yararlanabilir. İyi bir değerlendirme çıkmaz yolları belirler ve yineleme için hipotezler önerir. Kopyalamaya değer prosedürleri, teknikleri ve araştırma tasarımlarını açığa vurur, böylece bir araştırmacı hipotezleri daha iyi odaklayabilir ve yeni anlayışlar kazanabilir.

kapsamlı bir profesyonel özet değerlendirmesini tamamlaması bir yıldan fazla sürebilir. Aynı araştırmacı çok özelleşmiş bir alandaki son derece odaklanmış bir değerlendirmeyi bir haftada tamamlayabilir. Bir değerlendirmeye başlarkenaraştırmacı, bir başlık belirler, ne kadar derine ineceğine ve ne tür değerlendirme yapacağına karar verir. Kutu 5.2'de sayılan altı tür, ideal tiplerdir. Belirli bir değerlendirme çoğunlukla birçok türün özelliklerini birleştirir.

Meta-analiz, bütünleştirici bir değerlendirme ya da daha çok metodolojik bir değerlendirme oluşturmak için kullanılan özel bir tekniktir[1]. Araştırmacı çok sayıda projenin ayrıntılarını bir araya getirir (örn. örneklem büyüklüğü, yayımlanma tarihi, değişkenlerin etkilerinin büyüklüğü) ve sonra bu bilgileri istatistiksel olarak inceler.

Cox ve Davidson (1995) alternatif eğitim programlarının çocuk yaştaki suçlulara yardımcı olup olmadığı üzerine bulguları incelemek için meta-analiz kullanmıştır. Bu geleneksel olmayan programlar özellikle sorunlu gençlik için düşük öğrenci/öğrentmen oranları, yapılandırılmamış çevre ve bireyselleştirilmiş öğretim kullanılarak tasarlanmıştır. Gençlere yönelik alternatif eğitim programlarından söz eden tüm makaleleri aradılar ve 241 tane buldular. Sonra her birini okuyarak makalenin şu üç kritere uyup uymadığına baktılar: (1) ayrı bir ders programından söz etme, (2) ayrı bir yerde ya da binada yapılma, (3) program sonuçlarının nicel ölçümlerini içerme. 241 çalışmadan yalnızca 87 tanesi her üç kriteri de karşılıyordu. Araştırmacılar bundan sonra çalışmaların belirli istatistiksel ölçümler ve testler kullanıp kullanmadığını kontrol etti; 57 çalışmada istatistik olduğunu buldular. 57 çalışmanın

Meta-analiz Bir yazarın pek çok çalışmanın sonuçlarını düzenlediği ve bu sonuçlardaki ortak bulguları belirlemek için istatistiksel teknikler kullandığı özel bir literatür taraması türüdür.

KUTU 5.2 Literatür Değerlendirmelerinin Altı Türü

1. *Bağlam değerlendirmesi.* Yazarın belirli bir çalışmayı daha büyük miktardaki bilgiye bağladığı sıkça rastlanan bir değerlendirme türüdür. Çoğunlukla bir araştırma raporunun başında yer alır, çalışmayı daha geniş bir çerçevede konumlandırarak ve onun gelişen bir düşünce ya da çalışma çizgisini nasıl sürdürdüğünü ya da ona katkıda bulunduğunu göstererek çalışmayı tanıtır.
2. *Tarihsel değerlendirme.* Yazarın bir konuyu zaman içinde izlediği özelleşmiş bir değerlendirmedir. Bir kavram, kuram ya da araştırma yönteminin zaman içinde nasıl geliştiğini göstermek için kuramsal veya metodolojik bir değerlendirmeyle birleştirilebilir.
3. *Bütünleştirici değerlendirme.* Yazarın bir konuyla ilgili mevcut bilgi durumunu sunduğu ve özetlediği, o konudaki uzlaşmalar ve uzlaşmazlıkların altını çizdiği sıkça rastlanan bir değerlendirme türüdür. Çoğunlukla bir bağlam değerlendirilmesiyle birleştirilir ya da diğer araştırmacılara bir hizmet olarak bağımsız bir makale olarak yayınlanabilir.
4. *Metodolojik değerlendirme.* Yazar çeşitli çalışmaların göreli metodolojik gücünü karşılaştırır, değerlendirir ve farklı metodolojilerin (örn. araştırma tasarımları, ölçümler, örneklemler) farklı sonuçları nasıl açıkladığını gösterir.
5. *Kendi çalışmalarını değerlendirme.* Bir yazarın bir konu alanına kendi aşinalığını gösterdiği değerlendirmedir. Çoğunlukla bir eğitim programının parçasıdır ya da bir dersin ödevi olarak yapılır.
6. *Kuramsal değerlendirme.* Yazarın aynı konuya odaklanan birçok kuramı ya da kavramı sunduğu ve onları varsayımlar, mantıksal tutarlılık ve açıklama kapsamı temelinde karşılaştırdığı özelleşmiş bir değerlendirmedir.

sonuçlarını istatistiksel olarak analiz ettikten sonra, yazarlar böyle programların okul performansını ve özgüveni biraz geliştirdiğini, ama doğrudan çocuk yaşta suça dönük davranışı azaltmadığını öğrendi.

Her ne kadar çoğu meta analiz nicel araştırmaları özetlese de Hodson (1998) işyeri ortamları üzerine nitel saha araştırması örnek olay incelemelerinin meta analizini gerçekleştirdi. İlk başta kitaplar ve makalelerdeki yüzlerce örnek olay çalışmasını, dahil etmek için şu üç kriteri kullanarak inceledi: (1) En azından altı aylık bir süre boyunca doğrudan etnografik gözlem kullanılmış olacak (2) tek bir kurumsal ortama odaklanmış olacak ve (3) en azından bir açıkça belirlenmiş işçi grubuna (bir montaj hattı, bir daktilo ekibi, bir özel görev grubu, vb.) odaklanmış olacaktı. 83 yayın belirledi, ama bunların bazıları içinde birden çok örnek olay çalışmasının bulunduğu kitaplar olduğu için 83 yayından 108 örnek olay çıktı.

Altı ayın üzerinde bir süre boyunca dört araştırmacıdan oluşan bir ekip sekiz örnek olay çalışmasını okudu ve kodladı. Her birini kodladıktan sonra başlıkları tutmaya ya da elemeye ve karşılık kategorilerini nasıl oluşturacaklarına karar vermek üzere bir araya geldiler. Bu süreçte bir kavramlar listesiyle bir kodlama aracı oluşturdular. Sonra bir lisansüstü araştırma uygulamalı çalışmasının üyeleri 108 örnek olay çalışması koleksiyonunun tümünü okudu. Bütün kodlamacılar ortak bir örnek olay çalışmasıyla eğitildi ve haftada iki kez toplanarak soruları tartıştı. Bir kodlamacı bir kitabı bitirdikten sonra, araştırma ekibinin bir üyesi tarafından

kodlamaların doğruluğunu kontrol etmek ve kodlamaları ayrıntılı biçimde gözden geçirmek üzere sorgulanıyordu. Kodlamacıların üçü tutarlılığı sağlamak için bağımsız olarak her kitabı okuyor ve kodluyordu. Kodlamacılar pasajları kaydediyor ve her kategori için davranışsal göstergeler ya da belirli betimlemeler arıyordu. Etnografların özetlerine ya da değerlendirmelerine bel bağlamıyorlardı. Bir kuruluşun ne kadar iyi işletildiği, çalışmanın geleneksel bir zanaata dayalı olup olmadığı, iş özerkliğinin derecesi ve yaralanmaların yaygınlığı gibi başlıkları kodluyorlardı. Araştırmacılar daha sonra kodları nicel verilere çevirdi ve istatistiksel analize tabi tuttu.

Araştırma Literatürü Nereden Bulunur?

Araştırmacılar, araştırma projelerini birçok biçimde rapor eder: kitaplar, akademik dergi makaleleri, doktora tezleri, hükümet belgeleri ya da politika raporları. Ayrıca onları profesyonel toplumların toplantılarında tebliğ olarak sunarlar. Bu kısım, her türü kısaca tartışıyor ve size onlara nasıl erişeceğiniz konusunda basit bir yol haritası çiziyor.

Süreli yayınlar. Toplumsal araştırma sonuçlarını gazetelerde, popüler dergilerde, televizyon ve radyo yayınlarında ve Internet haber özetlerinde bulabilirsiniz, ama bunlar bir literatür değerlendirmesi hazırlamak için gerekli olan tam, eksiksiz araştırma raporları değildir. Genel bir alıcı kitlesi için gazeteciler tarafından hazırlanmış seçme, yoğunlaştırılmış özetlerdir ve çalışmanın ciddi bir değerlendirmesi için gerekli temel ayrıntıların çoğunu içermezler. Ders kitapları ve ansiklopediler de bir konuyla yeni karşılaşan okurlara giriş olarak yoğunlaştırılmış özetler sunarlar, ama yine bunlar da bir literatür değerlendirmesi hazırlamak için yetersizdir, çünkü çalışmayla ilgili pek çok önemli ayrıntı eksiktir.

Yayımlanmış makaleler arasında gezinmek çoğunlukla araştırmaya başlayan öğrencilerin kafasını karıştırır. Şaşırtıcı değildir bu. Bir "literatür taraması" yapmaları istendiğinde, pek çok öğrenci önce lisedeki bir dönem ödevi için ya da üniversitenin ilk yılında bir rapor için kullanmış olabilecekleri profesyonel olmayan, akademik olmayan bildik dergi ya da gazete makalelerine yönelir. Sosyal bilim öğrencilerinin araştırma çalışmaları üzerine rapor veren akademik yayınlarla popüler ya da sıradan insanlara yönelik eğlence veya genel kamuya yönelik haber yazıları arasında ayrım yapmayı öğrenmesi gerekir (bkz. Çizelge 5.1). Sıradan kamuya yönelik kaynaklardan uzaklaşmalı ve bunun yerine profesyonel bir alıcı kitlesi için yazılmış akademik yayınlara güvenmeye başlamalıdırlar.

Profesyonel araştırmacılar ampirik çalışmaların sonuçlarını pek çok biçimden birinde sunar; akademik araştırma kitapları (çoğunlukla monograf olarak adlandırılırlar), akademik dergilerdeki makaleler, akademik derleme kitapların bölümleri ve profesyonel toplantılarda sunulan tebliğler. Ayrıca bu çalışmalarla ilgili yazılar özet,

ÇİZELGE 5.1 Yayın Türleri

YAYIN TÜRÜ	ÖRNEKLER	YAZARLAR	AMAÇ	GÜÇLÜ YÖNLERİ	ZAYIFLIKLARI
Meslektaşların değerlendirdiği akademik dergi	Social Science Quarterly, Social Forces, Journal of Contemporary Ethnography	Profesyonel araştırmacılar	Profesyonellere ampirik araştırma sonuçlarını bildirme ve bilgi oluşturma	En yüksek kalite, en doğru ve en objektif, tamamlanmış ayrıntılar	Teknik, okunması zor, artalan bilgisi gerektirir, her zaman güncel konularla ilgili değildir
Yarı akademik profesyonel yayın	American Prospect, Society, American Demographics	Profesörler, profesyonel politika belirleyiciler ya da politikacılar	Yeni bulguları ve içerimleri eğitimli okurlarla paylaşma ve tartışma	Genellikle doğru, okuması daha kolay	Ayrıntıların ve açıklamaların tamamını içermez, çoğunlukla tartışmayla karışık görüş içerir
Haber dergileri ve gazeteler	Wall Street Journal, Christian Science Monitor, Newsweek, Time	Saygın gazeteciler	Kolay okunur, erişilebilir biçimde sıradan halk için aktüel olayları bildirme	Kolay okunur, erişilebilir, çok güncel	Yarı doğru, tamamlanmamış, çarpıtılmış ya da tek yanlı görüşler sunulabilir
Ciddi fikir dergileri	Nation, Human Events, Public Interest, Commentary	Profesörler, profesyonel politika belirleyiciler ya da politikacılar	Eğitimli okura değere dayalı fikirler ve görüşler sunma	Dikkatlice yazılmış ve mantıklı	Tek yanlı görüş ve son derece değere dayalı
Halka yönelik popüler dergiler	Esquire, Ebony, Redbook, Forbes, Fortune	Gazeteciler, diğer yazarlar	Eğlendirme; sıradan halk için aktüel olayları sunma ve tartışma	Kolay okunur, kolay bulunur	Çoğunlukla sığ, hatalı ve noksan

basitleştirilmiş, kısaltılmış ve "sindirilmiş" bir biçimde bir konuyu ilk kez öğrenen öğrenciler için yazılan ders kitaplarında ve genel kamu için yazılan gazete makalelerinde ya da dergilerde bulunabilir. Basitleştirilmiş özetler, özellikle de genel kamuya yönelik yayınlardakiler, çoğunlukla tam orijinal çalışmanın eksik ya da çarpıtılmış bir resmini çizer. Yazarın ne dediğini ve verilerin ne gösterdiğini anlamak için mümkün olduğunca orijinal akademik makaleye gidin.

Bir dönem ödevi ya da ciddi bir araştırma ödevi yazan üst düzey öğrencilerin akademik literatüre, yani akademik dergilerdeki orijinal makalelere dayanması gerekir. Bunun kötü yanı, öğrencilerin akademik makalelerin bazılarını takip

edilmesi çok zor ya da çok teknik bulacak olmalarıdır. İyi yanı ise makalelerin orijinal raporlar olması, bir aracının orijinali (yanlış) okuması olmamasıdır. Ayrıca profesyonel kullanım için dikkatlice süzülmüşlerdir ve yüksek niteliktedirler –ve çoğunlukla genel kamuya yönelik yayınlarda görülen baştan savma, yanlış ya da düşük nitelikli eksik raporlar değildirler.

Başka bir araştırma-dışı yayın türü, görüş dergisidir. Çeşitli türde profesyoneller ve başkaları bu dergilerde eğitimli halk ya da profesyoneller için yazar. Orijinal ampirik araştırmayı ya da doğru bilimsel çalışmaları içermezler. Bunun yerine bireylerin görüşlerini, inançlarını, değere dayalı fikirlerini ve spekülasyonlarını ifade eden denemelere yer verirler. Bir öğrenci bunları dönem ödevlerinde kullanabilir –tabii temkinli biçimde-,çünkü ampirik araştırmaları değil bir bireyin görüşlerini ve yargılarını sunarlar. Ampirik araştırmayı kullanan (örn. bir deney, anket verileri, saha araştırması) bir araştırma ödevi yazarken, en iyisi ampirik çalışmalara ya da resmî istatistiksel verilere (örn. Devlet İstatistik Enstitüsü) dayanmaktır. Eğer görüş bildiren bir deneme yazısı kullanılıyorsa, görüş bildiren bir deneme yazısı olarak ele alınmalıdır ve asla ampirik temelli bir çalışmayla ya da verilerle karıştırılmamalıdır.

Özelleşmiş bilgisayar tabanlı arama araçları akademik literatürde makalelerin yerinin belirlenmesine yardımcı olur ve kaynaklara başvurmanın özelleşmiş formatları veya tarzları vardır. Arama araçlarının nasıl kullanılacağını, atıf tarzları ve bibliyografya referansı formatlarıyla kaynaklara doğru biçimde göndermede bulunmayı öğrenmek önemlidir. Profesyonel sosyal bilimciler arama araçlarını, büyüyen bir araştırma çalışmaları ve bilimsel temelli bilgi bünyesine nüfuz etmek ve onu temel almak için kullanır. Çalışmaların yerini bulmayı bilmek, bir ampirik araştırma çalışmasını tanımak ve okumak, akademik makalelere doğru biçimde kaynak olarak atıfta bulunmak öğrencilerin öğrenmesi gereken önemli becerilerdir.

Akademik Dergiler. Bir literatür değerlendirmesi için kullanılacak başlıca süreli yayın türü, hakemler tarafından değerlendirilmiş araştırma raporlarıyla dolu olan akademik dergidir. (Akademik dergilerin bir listesi için bu kitabın arka kapağının içine bakın.) Akademik dergiler kolej ve üniversite kütüphanelerinin dışında pek bulunmaz. 1. Bölümden hatırlarsanız akademik dergiler, çoğu araştırmacının yeni çalışmaların bulgularını yayımladığı yer ve bilimsel topluluğun iletişim sisteminin kalbidir.

Bazı akademik dergiler özelleşmiştir. Bunlarda araştırma çalışmalarının raporları yerine yalnızca bir kitap üzerine yorum ve değerlendirmeler sunan kitap değerlendirmeleri (örn. *Contemporary Sociology*) ya da araştırmacıların ötekiler için "alanın durumu" ile ilgili bir deneme sunduğu literatür değerlendirmesi makaleleri (örn. *Annual Review of Sociology, Annual Review of Psychology* ve *Annual Review of Anthropology*) bulunur. Literatür değerlendirmelerinde özelleşen yayınlar eğer ilgi

duyulan bir konuda yakın dönemde bir makale yayımlanmışsa yararlı olabilir. Pek çok akademik dergide literatür değerlendirmeleri, kitap değerlendirmeleri, araştırma çalışmaları üzerine raporlar ve kuramsal makalelerin bir karışımı yer alır.

Akademik dergileri diğer süreli yayınlardan ya da bir araştırma çalışması üzerine raporu diğer makale türlerinden hemen ayıran hiçbir basit çözüm ya da "onay mührü" yoktur. Kişinin yargı geliştirmesi ya da deneyimli araştırmacılara veya profesyonel kütüphanecilere sorması gerekir. Bununla birlikte yayın türlerini ayırt etmek, bir araştırma bünyesini temel olarak kullanmak için gereklidir. Yayın türlerini ayırt etmenin en iyi yollarından biri akademik dergilerde yer alan birçok makale okumaktır.

Dergilerin sayısı alana göre değişir. Psikolojide 400'den fazla dergi vardır, sosyolojide ise yaklaşık 250 akademik dergi vardır, siyaset bilimi ve iletişimde sosyolojiden bu sayı biraz daha azdır, antropoloji-arkeoloji ve toplumsal çalışmada yaklaşık 100, kent çalışmaları ve kadın çalışmalarında yaklaşık 50 ve kriminolojide yaklaşık bir düzine akademik dergi bulunmaktadır. Bazıları yılda birkaç düzine makale yayımlarken bazılarının yayımladığı makale sayısı 100'ü geçer.

Bütün makaleleri okuyan var mıdır diye merak ediyor olabilirsiniz. Bir çalışma, 379 sosyoloji makalesinden oluşan bir örneklemde, yüzde 43'üne yayımlandıktan sonraki ilk yılda başka bir çalışmada atıfta bulunulduğunu ve yüzde 83'ünün de sonraki altı yıl içinde atıfta bulunulduğunu ortaya çıkarmıştır[2]. 1. Bölümde belirtildiği gibi, akademik dergiler prestije ve kabul etme oranlarına göre çeşitlilik gösterir, bazı prestijli dergiler kendilerine sunulan raporların yüzde 90 gibi büyük bir bölümünü reddeder. Genel reddetme oranları sosyal bilimlerde diğer akademik alanlardakinden daha fazladır ve artmaktadır[3]. Bu araştırmacıların daha düşük nitelikli çalışmalar yaptığı anlamına gelmez. Aksine değerlendirme süreci daha katı hale gelmekte, standartlar yükselmekte ve daha fazla araştırmacı çalışma yürütmektedir, dolayısıyla saygın bir dergide yayımlanma rekabeti artmaktadır.

Akademik dergilerin hepsi değil, ama çoğu Internet üzerinden görülebilir. Çoğunlukla bu, seçili yıllarla ve özel abonelik ücretleri ödemiş olan kütüphanelerle sınırlıdır. Birkaç Internet hizmeti, Internet üzerinden akademik dergi makalelerinin tam, kesin kopyalarını sağlar. Örneğin JSTOR kesin kopyalar sağlar, ama yalnızca çok az sayıda akademik dergiden ve yalnızca geçmiş yıllar için. Proquest ya da EBSCO HOST gibi diğer Internet hizmetleri kısıtlı sayıda akademik dergi için yakın tarihli makalelerin tam metnini sunar, ama bunlar her zaman bir makalenin basılı versiyonuyla aynı formatta değildir. Bu, belirli bir sayfa numarasını bulmayı ya da bir çizelgenin tam kopyasını görmeyi olanaksız kılabilir. En iyisi kütüphaneye gidip akademik makalenin tam basılı versiyonunun neye benzediğini görmektir. Bunun ek bir yararı, dergilerin içindekiler tablolarını taramanızı kolaylaştırmasıdır. Tarama yapmak, araştırma konuları için yeni fikirler üretmek, yerleşik bir konuyu yaratıcı biçimlerde görmek ya da bir fikri yeni alanlara genişletmek için çok yararlı olabilir.

Yalnızca bir elin parmaklarının sayısını geçmeyen, yeni, sadece-Internette yer alan akademik dergiler –ki bunlara *e-dergi* denmektedir-, hakemler tarafından değerlendirilmiş araştırma çalışmaları sunar (örn. *Sociological Research Online, Current Research in Social Psychology* ve *Journal of World Systems Research*). Yavaş yavaş Internet formatı basılı versiyonların yerini alabilir. Ama şu an için akademik dergilerin yüzde 99'u basılı biçimdedir ve bunların yarısından azına Internette tam metin versiyonuyla erişilebilir, o da yalnızca bazı yıllar için ve yalnızca bir kütüphane özel bir çevrimiçi abonelik hizmeti için ödeme yapıyorsa.

Araştırma çalışmalarının olduğu bir akademik dergiyi belirledikten sonra, belirli bir makalenin bir çalışmanın sonuçlarını sunduğundan emin olmanız gerekir, çünkü dergide başka türden makaleler bulunabilir. Nicel çalışmaları belirlemek daha kolaydır, çünkü çoğunlukla bir yöntemler ya da veriler bölümü ve çizelgeler, istatistik formülleri ve sayı tabloları bulunur. Nitel araştırma makalelerini belirlemesi daha zordur ve pek çok öğrenci onları kuramsal denemeler, literatür değerlendirme makaleleri, fikir tartışma denemeleri, politika önerileri, kitap değerlendirmeleri ve yasal dava analizleriyle karıştırır. Bu türleri ayırt edebilmek, araştırma çeşitlerine dair bir kavrayışın yanı sıra pek çok makale okuma deneyimine sahip olmayı gerektirir.

Üniversite kütüphanenizde akademik dergiler ve magazinler için ayrı bir bölüm vardır, ya da bazı durumlarda kitaplarla karışık olarak bulunabilirler. Bu bölümü bulmak için kütüphane binasının krokisine bakın ya da bir kütüphaneciye sorun. Magazin gibi görünen en yeni sayılar çoğunlukla "yeni süreli yayınlar" kısmında fiziksel olarak ayrı durur. Bu, onları geçici olarak saklamak ve kütüphane bir cildin bütün sayılarını alana kadar erişilebilir olmalarını sağlamak için yapılır. Çoğunlukla kütüphaneler sabit koleksiyona eklemeden önce bir cildin bütün sayılarını bir kitap halinde ciltler.

Birçok farklı alandan akademik dergiler, popüler dergilerle birlikte bulunur. Hepsi süreli yayınlar, ya da kütüphaneci jargonuyla serilerdir. Böylelikle, popüler magazinleri (örn. *Time, Road and Track, Cosmopolitan* ve *Atlantic Monthly*) astronomi, kimya, matematik, edebiyat ve felsefe dergilerinin yanı sıra sosyoloji, psikoloji, toplumsal çalışma ve eğitim dergileriyle yan yana bulursunuz. Bazı alanlarda diğerlerinden daha fazla akademik dergi vardır. "Saf" akademik alanların çoğunlukla pazarlama ya da toplumsal çalışma gibi "uygulamalı" ya da pratik alanlara göre daha fazla dergisi bulunur. Dergiler bir kart kataloğunda ya da bilgisayar ortamındaki bir katalog sisteminde başlığına göre listelenir. Kütüphaneler abone oldukları süreli yayınların bir listesini size sağlayabilir.

Akademik dergiler, en seyrek yılda bir kez ya da en sık haftada bir yayımlanır. Çoğu yılda dört ya da altı kez çıkarlar. Örneğin *Sociological Quarterly* yılda dört kez çıkar. Makalelerin yerini bulmalarına yardımcı olması için akademisyenlerin akademik dergileri ve içlerindeki makaleleri izlemeye yönelik bir sistemi vardır. Her bir

sayıya bir tarih, cilt numarası ve sayı numarası verilir. Bu bilgi bir makalenin yerini bulmayı kolaylaştırır. Böyle bilgilere –yazar, başlık ve sayfa numarası gibi ayrıntılarla birlikte- bir makaleye *atıf* denir ve bibliyografyalarda kullanılır. Bir dergi ilk kez basıldığında, cilt 1, sayı 1 ile başlar ve sayılar artarak devam eder. Dergilerin çoğu benzer bir sistem uyguladığı halde, atıf bilgilerine çok dikkat etmenizi gerektirecek kadar istisna vardır. Çoğu dergi için her cilt bir yıldır. Eğer cilt sayısı 52 olan bir dergi görürseniz örneğin, bu büyük olasılıkla derginin 52 yıldır var olduğu anlamına gelir. Dergilerin hepsi değil, ama çoğu yayın dönemine ocak ayında başlar.

Çoğu dergi, sayfalarını sayıya göre değil cilde göre numaralandırır. Bir cildin ilk sayısı genellikle sayfa 1'den başlar ve sayfa numaralandırması tüm cilt boyunca devam eder. Örneğin cilt 52, sayı 4'ün ilk sayfası, sayfa 547 olabilir. Çoğu derginin her cilt için bir dizini ve her sayı için başlığı, yazarın ya da yazarların adını ve makalenin başladığı sayfayı belirten bir içindekiler tablosu bulunur. Bir sayıda 1 ya da 2 makaleden 50 makaleye kadar bulunabilir. Çoğunda 8 ile 18 arası makale bulunur ve bunların her biri 5 ile 50 sayfa arasında olabilir. Makalelerin **özü*** çoğunlukla makalenin ilk sayfasında ya da sayının başında gruplanmış olarak bulunur.

Kütüphanelerin çoğu eski dergilerin fiziksel kağıt kopyalarını saklamaz. Maliyetten ve yerden tasarruf etmek için yalnızca mikrofilm versiyonlarını saklarlar. Çoğu akademik alanda yüzlerce akademik dergi vardır ve her birinin maliyeti yılda 75$ ile 2.500$ arasında tutar. Yalnızca büyük araştırma kütüphaneleri hepsine abone olur. Bir dergiyi ya da bir makalenin fotokopisini, kütüphanelerin diğer kütüphanelere kitaplar ya da materyal ödünç vermekte kullandığı bir sistem olan *kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti* aracılığıyla uzaktaki bir kütüphaneden ödünç almak zorunda kalabilirsiniz. Kütüphanelerin çok azı akademik dergilerin yakın tarihli sayılarını insanların ödünç almasına izin verir. Bunları kütüphanenin içinde kullanmayı planlamalısınız. Hepsine değilse de akademik dergilerin bazılarına Internet üzerinden erişilebilir.

Süreli yayınlar bölümünü bulduktan sonra, koridorlarda dolaşıp raflardakilere göz gezdirin. Pek çok araştırma raporu içeren ciltler göreceksiniz. Bir akademik derginin her bir başlığının normal bir kütüphane kitabınınki gibi bir sınıflandırma numarası vardır. Kütüphaneler çoğunlukla onları başlığa göre alfabetik olarak düzenler. Dergilerin başlığı değiştiği için dergiyi orijinal başlığıyla rafa koymak karışıklığa neden olabilir.

Akademik dergiler alana göre ve türe göre farklılık gösterir. Çoğu, akademik bir alandaki araştırmalar üzerine makaleler içerir. Yani, matematik dergilerinin çoğu yeni matematik çalışmaları ya da ispatlar üzerine raporlar; edebiyat dergileri, edebi-

* E.N: Türkçe'de *abstract* sözcüğünün karşılığı olarak hem "öz" hem de "özet" kullanılmaktadır. Metin içinde "özet" *summary* sözcüğünün karşılığı olarak kullanıldığı için karışıklığı önlemek amacıyla *abstract* sözcüğünün karşılığı olarak "öz" tercih edilmiştir.

yat çalışmaları üzerine edebiyat eleştirisi ve yorumlar; ve sosyoloji dergileri sosyolojik araştırma raporları içerir. Bazı dergiler geniş bir alanı kapsar (örn. sosyoloji, psikoloji, eğitim, siyaset bilimi) ve alanın tümünden raporlara yer verir. Diğerleri bir alt alanda özelleşir (örn. aile, kriminoloji, erken çocukluk eğitimi, karşılaştırmalı siyaset).

Atıf formatları. Bir makaleye **atıf,** onun yerini bulmanın anahtarıdır. Diyelim ki 2. Bölümde tartışılan öğrencilerin kopya çekmesi üzerine çalışmayı okumak istiyorsunuz. Bu kitabın bibliyografyası şöyle diyor:

McCabe, Donald L. (1992). The influence of situational ethics on cheating among college students. *Sociological Inquiry*, 62:365-374.

Bu size 1992'de yayımlanmış *Sociological Inquiry* akademik dergisinin bir sayısına gitmenizi söylemektedir. Atıf, sayıyı ya da hangi ayda çıktığını belirtmiyor, ama cilt numarasını (62) ve sayfa numaralarını (365-374) veriyor.

Literatüre atıfta bulunmanın pek çok yolu vardır. Metnin içinde literatüre gönderme yapmanın formatları çeşitlidir; bir yazarın adını ve yayımlanma tarihini parantez içinde kullanma şeklindeki metin içi atıf formatı çok popülerdir. Tam atıf, ayrı bir bibliyografya ya da referans bölümünde yer alır. Dergi makalelerine tam atıfta bulunmanın pek çok tarzı vardır, kitapların ve diğer çalışma türlerinin de her birinin ayrı bir tarzı bulunur. Makalelere atıfta bulunurken en iyisi arzu edilen formatı bir kılavuz, dergi ya da başka bir yolla kontrol etmektir. Neredeyse tümü yazarların adını, makalenin başlığını, dergi adını ve cilt ve sayfa numaralarını içerir. Bu temel unsurların dışında büyük bir çeşitlilik vardır. Bazıları yazarların ilk adlarını içerir, bazıları yalnızca baş harflerini kullanır. Bazıları tüm yazarları kapsar, diğerleri yalnızca ilkini belirtir. Bazıları makalenin yayımlandığı sayı ya da ayla ilgili bilgi verir, diğerleri vermez (bkz. Şekil 5.1).

Atıf formatları karmaşık hale gelebilir. Sosyal bilimde konuyla ilgili başlıca iki referans aracı, bibliyografyalar ve referans formatlarına neredeyse 80 sayfa ayırmış olan *Chicago Manual of Style* ve konuya yaklaşık 60 sayfa ayıran *American Psychological Association Publication Manual*'dır. Sosyolojide, 2 sayfalık tarz talimatı bulunan *American Sociological Review* tarzı yaygın biçimde takip edilir.

Kitaplar. Kitaplar pek çok bilgi türünü iletir, düşünce uyandırır ve eğlendirir. Pek çok kitap türü vardır: resimli kitaplar, ders kitapları, kısa öykü kitapları, romanlar,

Atıf İnsanların bir akademik bir yayının yerini hızla bulmasına yardımcı olan ayrıntılarıdır.

Öz İki anlamı olan bir terimdir: bir akademik dergi makalesinin çoğunlukla başında yer alan kısa bir özeti ve dergi makalelerinin yerini bulmak için bir referans aracı.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en eski sosyoloji dergisi American Journal of Sociology, Peter Bearman ve Hannah Bückner tarafından bekâret yeminleri üzerine yürütülen bir çalışmanın raporunu sunuyor. Mart ayından başlayarak sayılarını numaralandıran derginin Ocak 2001 sayısında (sayı 4) sayfa 859 ile 912 arasında yer almıştır. Cilt 106'da ya da derginin 106ncı yılında çıkmıştır. Aşağıda atıfta bulunma biçimleri yer alıyor. En popüler tarzlardan ikisi, American Sociology Review (ASR) ve American Psychological Association (APA) tarzlarıdır.

ASR TARZI

Bearman, Peter ve Hanna Bückner. 2001. "Promising the Future: Virginity Pledges and First Intercourse." American Journal of Sociology 106:859-912.

APA TARZI

Bearman, P., ve Bückner, H. (2001). Promising the future: Virginity pledges and first intercourse. American Journal of Sociology, 106, 859-912.

DİĞER TARZLAR

Bearman, P., ve H. Bückner. "Promising the Future: Virginity Pledges and First Intercourse," American Journal of Sociology 106 (2001), 859-912.

Bearman, Peter ve Hannah Bückner, 2001. "Promising the future: Virginity pleges and first intercourse." Am.J.of Sociol. 106:859-912.

Bearman, P. ve Bückner, H. (2001). "Promising the Future: Virginity Pledges and First Intercourse." American Journal of Sociology 106 (Ocak): 859-912.

Bearman, Peter ve Hannah Bückner. 2001. "Promising the future: Virginity pledges and first intercourse." American Journal of Sociology 106 (4):859-912.

Bearman, P. ve H. Bückner. (2001). "Promising the future: Virginity pledges and first intercourse." American Journal of Sociology 106, 859-912.

Peter Bearman ve Hannah Bückner, "Promising the Future: Virginity Pledges and First Intercourse," American Journal of Sociology 106, no. 4 (2001): 859-912.

ŞEKİL 5.1 Bir Dergi Makalesi için Farklı Göndermeler

popüler kurgu ya da kurgu dışı, dinî kitaplar, çocuk kitapları ve diğerleri. Burada biz orijinal araştırma raporlarını veya araştırma makalelerinin derlemelerini içeren kitaplarla ilgileniyoruz. Kütüphaneler bu kitapları raflara koyar ve onlara sınıflandırma numaraları verir, aynı diğer kitap türlerinde olduğu gibi. Kütüphanenin katalog sisteminde onlarla ilgili atıf bilgilerini (örn. başlık, yazar, yayıncı) bulabilirsiniz.

Araştırma üzerine rapor veren bir kitabı diğer kitaplardan ayırt etmek kolay değildir. Böyle kitapları bir üniversite kütüphanesinde bulmanız olasılığı daha yüksektir. Üniversite yayınevleri gibi bazı yayıncılar, bunların yayımlanmasında uzmanlaşır. Yine de bunları okumadan belirlemenin garantili bir yolu yoktur.

Bazı toplumsal araştırma türlerinin belirli bir kitap formunda çıkması olasılığı daha yüksektir. Örneğin, antropologlar ve tarihçilerin çalışmalarının kitap uzun-

luğunda raporlar olarak çıkması olasılığı ekonomistlerinki ya da psikologlarınkinden fazladır. Ancak bazı antropolojik ve tarihsel çalışmalar makalelerde anlatılır ve bazı ekonomik ve psikolojik çalışmalar kitap olarak çıkar. Eğitim, toplumsal çalışma, sosyoloji ve siyaset biliminde uzun, karmaşık çalışmaların sonuçları hem iki ya da üç makalede hem de kitap formunda yayımlanabilir. Ayrıntılı klinik ya da etnografik betimlemeler ve karmaşık kuramsal ya da felsefi tartışmalar içeren çalışmalar çoğunlukla kitap olarak çıkar. Nihayet, akademik meslektaşlarına ve eğitimli halka seslenmek isteyen bir yazar akademik tarzla popüler kurgu-dışı tarz arasında köprü kuran bir kitap yazabilir.

Orijinal araştırma makalelerini içeren kitapları tespit etmek zor olabilir, çünkü onları listeleyen tek bir kaynak yoktur. Üç tip kitap, makale ya da araştırma raporlarının derlemelerini içerir. Birincisi, eğitim amacıyla tasarlanır. *Okuma* olarak adlandırılan bu kitaplar orijinal araştırma raporlarını içerebilir. Çoğunlukla akademik makalelerden belirli bir konudaki makaleler bir araya getirilir ve öğrencilerin okuması ve anlamasının daha kolay olacağı şekilde derlenir.

İkinci derleme türü akademisyenler için tasarlanmıştır ve belirli bir başlık üzerine dergi makalelerini bir araya getirebilir veya orijinal araştırma ya da kuramsal makaleler içerebilir. Bazı derlemeler, bulunması zor dergilerden makaleler içerir. Özelleşmiş bir konu çevresinde düzenlenmiş orijinal araştırma raporlarını içerebilirler. İçindekiler tablosu, başlıkları ve yazarları listeler. Kütüphaneler bu derlemeleri diğer kitaplarla birlikte rafa koyar ve bazı kütüphane katolog sistemleri makale ya da bölüm başlıklarını içerir.

Son olarak, başka yerde bulunmayan çalışmalar üzerine raporları içeren yıllık araştırma kitapları bulunur. Bunlar akademik dergilerle makale derlemeleri arasındaki melezlerdir. Her yıl, o yıl için cilt numarasıyla çıkarlar. *Review of Research in Political Sociology* ve *Comparative Social Research* gibi bu türden ciltler, kitaplarla birlikte rafa konur. Bazı yıllıklar literatür taraması konusunda uzmanlaşır (örneğin *Annual Review of Sociology* ve *Annual Review of Anthropology*). Bu kitapların akademik dergilerde olduğu gibi kapsamlı listeleri bulunmaz. Alanda yeni birinin onlar hakkında bilgi bulmasının tek yolu kütüphanede bol bol zaman geçirmek ya da bir konu alanına aşina olan bir araştırmacıya sormaktır.

Kitaplara atıflar ya da referanslar, makale atıflarından daha kısa olur. Yazarın adını, kitabın adını, yayımlanma yılı ve yerini ve yayınevinin adını içerirler.

Doktora tezleri. Doktora derecesi alan tüm lisansüstü öğrencilerinin bir orijinal araştırma çalışmasını tamamlaması gerekir ve bunu bir doktora tezi şeklinde yazarlar. Doktora tezi, doktora derecesini veren üniversitenin kütüphanesinde ciltlenmiş halde bulunur. Doktora tezlerinin yaklaşık yarısı er geç kitap ya da makale olarak yayımlanır. Tezler orijinal araştırmaları rapor ettiği için değerli bilgi kaynakları

olabilirler. Mastır derecesi alan bazı öğrenciler de orijinal araştırma yürütür ve bir mastır tezi yazar, ama master tezlerinin daha azı ciddi araştırma içerir ve yayımlanmamış doktora tezlerine oranla bunları bulmak çok daha zordur.

Özelleşmiş indeksler saygın üniversitelerdeki öğrenciler tarafından tamamlanan tezleri listeler. Örneğin *Dissertation Abstracts International* (Uluslararası Tez Özleri), yazarlarını, başlıklarını ve üniversitelerini belirterek tezleri listeler. Bu indeks konuya göre düzenlenmiştir ve her bir tezin özünü içerir. Çoğu doktora tezini dereceyi veren üniversite izin verdiği takdirde kütüphaneler arası ödünç verme sistemiyle o üniversiteden ödünç alabilirsiniz. Bir alternatif de ABR üniversiteleri için Michigan Üniversitesi, Ann Arbor'daki gibi bir ulusal tez mikrofilm/kopya merkezinden bir kopya satın almaktır. Bazı büyük araştırma kütüphaneleri, eğer diğerleri daha önce talep etmişse diğer üniversitelerden doktora tezlerinin kopyalarını bulundurur.

Hükümet Belgeleri. Amerika Birleşik Devletleri federal hükümeti, diğer ulusların hükümetleri, eyalet ya da il yönetimleri, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi diğer uluslararası kuruluşların hepsi çalışmalara sponsorluk yapar ve araştırma raporlarını yayımlar. Pek çok kolej ve üniversite kütüphanesi bu belgeleri elinde bulundurur, çoğunlukla özel bir "hükümet belgeleri" bölümünde saklar. Bu raporlar katalog sisteminde pek bulunmaz. Bu raporların yerini bulmak için çoğunlukla bir kütüphanecinin yardımıyla özelleşmiş yayın listeleri ve indeksler kullanmanız gerekir. Çoğu kolej ve üniversite kütüphanesi yalnızca en çok talep edilen belgeler ve raporları bulundurur.

Politika Raporları ve Sunulmuş Tebliğler. Derinlemesine bir literatür taraması yürüten bir araştırmacı, ancak eğitimli uzmanın elde etmesinin zor olmadığı bu iki kaynağı inceleyecektir. Araştırma enstitüleri ve politika merkezleri (örn. Brookings Enstitüsü, Yoksulluk üzerine Araştırma Enstitüsü, Rand Corporation, vb.), tebliğler ve raporlar yayımlar. Bazı büyük araştırma kütüphaneleri bunları satın alır ve kitapların yanında raflara koyar. Neyin yayımlandığından emin olmanın tek yolu doğrudan enstitüye ya da merkeze yazmak ve raporların bir listesini talep etmektir.

Her yıl, akademik alanlardaki profesyonel birlikler (örn. sosyoloji, siyaset bilimi, psikoloji) yıllık toplantılar düzenler. Binlerce araştırmacı bir araya gelerek yakın dönemdeki araştırmaların sözlü raporlarını sunar, dinler ya da tartışır. Bu sözlü olarak sunulan raporların basılı halleri toplantıya katılanlara verilir. Toplantılara katılmayan, ama birlik üyesi olan kişilere sunulacak her tebliğin başlığı, yazarı ve yazarının çalıştığı yeri belirterek listeleyen bir toplantı programı gönderilir. Doğrudan yazara yazıp tebliğin bir kopyasını talep edebilirler. Tebliğlerin hepsi değil de çoğu daha sonra makale olarak basılır. Tebliğler, indekslerde ya da öz hizmetlerinde listelenebilir (daha sonra tartışılacaktır).

Sistematik bir Literatür Taraması Nasıl Yürütülür

Konu Belirleme ve Rafine Etme. Araştırmacının bir araştırma projesine başlarken bir konuyu ve araştırma sorusunu nasıl net biçimde planlaması ve tanımlaması gerekiyorsa, sizin de literatür taramasına net biçimde tanımlanmış, iyi odaklanmış bir araştırma sorusu ve planla başlamanız gerekir. İyi bir değerlendirme başlığının araştırma sorusu kadar odaklanmış olması gerekir. Örneğin "boşanma" ya da "suç" çok geniştir. Daha uygun bir değerlendirme başlığı "üvey çocukları olan ailelerin istikrarı" veya "uluslar arasında ekonomik eşitsizlik ve suç oranları" olabilir. Eğer araştırma için bağlam değerlendirmesi yürütüyorsanız, incelenen belirli araştırma sorusundan çok az daha geniş olması gerekir. Çoğunlukla araştırmacı, literatür taramasını tamamlayana kadar bir çalışma için belirli bir araştırma sorusunu son haline getirmeyecektir. Değerlendirme çoğunlukla araştırma sorusunu daha fazla odaklamaya yardımcı olur.

Bir Arama Tasarlama. Değerlendirme için odaklanmış bir araştırma sorusu seçtikten sonraki adım, arama stratejisi planlamaktır. Değerlendirme türüne, kapsamına ve dahil edeceğiniz materyalin türüne karar vermeniz gerekir. Önemli olan dikkatli, sistematik ve organize olmaktır. Araştırmanızın parametrelerini belirleyin: ne kadar zaman ayırmak istetiğinizi, ne kadar geriye doğru gideceğinizi, inceleyeceğiniz minimum araştırma raporu sayısını, kaç tane kütüphaneyi ziyaret edeceğinizi, vb.

Ayrıca bulduğunuz her referans için bibliyografik atfı nasıl kaydedeceğinize ve nasıl not alacağınıza (örn. deftere, 7x12 kartlara, bilgisayar dosyasına, vb.) karar verin. Bir takvim oluşturun, çünkü çoğunlukla birden çok ziyaret gerekir. Olası kaynakları ve yeni kaynaklar için fikirleri koyacağınız bir klasör ya da bilgisayar dosyası oluşturmalısınız. Değerlendirme ilerledikçe daha odaklı hale gelmesi gerekir.

Araştırma Raporlarının Yerini Belirleme. Araştırma raporlarının yerinin belirlenmesi, aranan rapor türüne ya da araştırmanın "yayımlanma biçimine" bağlıdır. Genel bir kural olarak, tek bir araştırma yönteminin sınırlarının üstesinden gelmek için birden çok arama stratejisi kullanmanız gerekir.

Akademik Dergi Makaleleri. Daha önce tartışıldığı gibi çoğu toplumsal araştırma, akademik dergilerde yayımlanır. Her birinde pek çok makalenin yer aldığı düzinelerce dergi vardır. Makale arama görevi çok zor olabilir. Neyse ki, özelleşmiş yayınlar kaynak araçları bu görevi kolaylaştırır.

Genel yayınlar için *Reader's Guide to Periodical Literature* gibi bir indeks kullanmış olabilirsiniz. Pek çok akademik alanda akademik literatür için "özler" ya da "indeksler" bulunur (örn. *Psychological Abstracts, Social Sciences Index, Socio-*

logical Abstracts ve *Gerontological Abstracts*). Eğitimle ilgili başlıklar için Eğitim Kaynakları Bilgi Merkezi (ERIC) sistemi özellikle değerlidir. Bunun gibi 100'den fazla kaynak vardır. Çoğunlukla bunları bir kütüphanenin referans bölümünde ya da bilgisayar erişimiyle bulabilirsiniz.

Kaynak araçları düzenli olarak güncellenir (ayda bir, yılda altı kez, vb.) ve bir okurun yazar adına ya da konuya göre makale aramasına olanak verir. Kaynak aracında içerdiği dergilerin bir listesi yer alır. *Social Sciences Index* gibi bir indekste yalnızca atıf yer alır, oysa *Sociological Abstracts* gibi bir öette, atfın yanı sıra makalenin özünün bir kopyası bulunur. Özler, size bir araştırma projesinin bütün bulgularını ve ayrıntılarını vermez. Araştırmacılar, özleri makaleleri ilgilerine göre elemek ve sonra ilgili makalelerin yerini belirlemek için kullanır. Özler, ayrıca profesyonel toplantılarda sunulan tebliğleri de içerebilir.

Tüm yapmanız gereken gidip kaynak aracını bulmak ve bir konuya bakmakmış gibi görünebilir. Ne yazık ki mesele bundan daha karmaşıktır. Özlerde ya da indekslerde listelenen konular ya da başlıklar geniştir. İlgilendiğiniz özel araştırma soruu birçok araştırma alanına uyabilir. Her birini kontrol etmelisiniz. Örneğin, liselerde yasadışı uyuşturucular konusu için şu konulara bakabilirsiniz: uyuşturucu bağımlılığı, ilaçların kötüye kullanımı, madde bağımlılığı, uyuşturucu yasaları, yasadışı uyuşturucular, liseler ve ilköğretim okulları. Bir konu alanındaki makalelerin çoğu sizin literatür taramanız için uygun olmayacaktır. Ayrıca bir makalenin yayımlanmasıyla, özler veya indekslerde çıkması arasında 3 ile 12 aylık bir süre geçer. Büyük bir araştırma kütüphanesinde değilseniz, en yararlı makale sizin kütüphanenizde bulunmayabilir. Makaleyi ancak bir kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti kullanarak bulabilirsiniz veya makale bilmediğiniz bir yabancı dilde olabilir.

Çoğu araştırmaya yönelik kütüphane, Bilimsel Bilgi Enstitüsü'nün *Social Science Citation Index*'ine *(SSCI)* (Sosyal Bilim Atıf İndeksi) abone olur. Bu 1.400'den fazla dergi üzerine bilgi içeren değerli bir kaynaktır. Diğer indeksler ve özlere benzer, ama onu kullanmayı öğrenmek zaman alır. SSCI dört kitap halinde gelir. Biri, dergi makaleleri üzerine tam atıf sağlayan bir kaynak indeksidir. Diğer üç kaynak kaynak kitaptaki makalelere göndermede bulunur. Konu, araştırmacının çalıştığı üniversite ya da araştırma merkezi, ya da diğer makalelerin referans bölümlerinde kendilerine atıfta bulunulan yazarlara göre düzenlenirler.

Bir SSCI aramasına üç yoldan biriyle başlayabilirsiniz: (1) bir konuyla (örn. çocuklar arasında alkol kullanımı); (2) bilinen bir araştırma merkeziyle (örn. Rutgers, New Jersey Eyalet Üniversitesi Alkol Çalışmaları Merkezi); veya (3) daha önceki bir makaleyle (örn. Kandel'in 1980 *Annual Review of Sociology*'de yer alan "Drug and Drinking Behavior among Youth" ("Gençler arasında Uyuşturucu ve İçki Kullanma Davranışları" makalesi). İlk arama sizi mevcut araştırma raporlarının yazarlarına yöneltir. İkinci arama aynı araştırma merkezinden makale yayımlamış olan

tüm yazarları belirler. Üçüncü arama sizi daha önceki makalenin referans bölümündeki tüm atıflara yöneltir. Bu sonuncu arama yöntemi, diğer araştırmaları da etkileyen bir çalışmanın izini sürmek istediğinizde önem kazanır. Örneğin, 1980'de yayımlanmış bir makaleyi önemli buldunuz. SSCI size o makaleyi referans bölümünde belirten 1980'den beri yayımlanmış tüm makaleleri söyler. Sizin kütüphanenizde *Social Science Citation Index* bulunmasa bile iyi bir arama ilkesi, bir konu üzerine ek makaleler veya kitaplar bulmak için makalelerin bibliyografyasını incelemektir.

Araştırmacılar bilgisayarlı aramaları çeşitli yollardan düzenler –yazara, makale başlığına, konuya ya da anahtar kelimeye göre. Bir anahtar kelime, bir konu için önemli olan ve çoğunlukla başlıkta bulunan bir terimdir. Çoğu bilgisayar tabanlı aramada altı ile sekiz arası anahtar kelime kullanmak ve bunların birçok eş anlamlısını ele almak isteyeceksiniz. Bilgisayarın arama yöntemi çeşitlilik gösterebilir ve çoğu bir anahtar kelimeyi yalnızca bir başlıkta veya özde arar. Eğer çok az kelime veya dar kapsamlı terimler seçerseniz, pek çok ilgili makaleyi kaçırırsınız. Eğer çok fazla kelime ya da çok geniş terimler seçerseniz, çok sayıda ilgisiz makale bulursunuz. Anahtar kelimelerin doğru kapsamını ve sayısını bulmanın en iyi yolu deneme ve yanılmadır.

Kolej öğrencilerinin *cinsel tacizi* nasıl tanımladığı üzerine yürüttüğüm bir çalışmada (Neuman, 1992), şu anahtar kelimeleri kullandım: *cinsel taciz, cinsel saldırı, taciz, cinsel adalet, cinsel dürüstlük* ve *cinsel ayrımcılık*. Daha sonra bu anahtarın hiçbirinin başlıkta yer almadığı birkaç önemli çalışma keşfettim. Ayrıca *üniversite öğrencisi* ve *tecavüz* anahtar kelimelerini de denedim, ama göz atılamayacak kadar çok sayıda ilgisiz makale buldum.

Çok sayıda bilgisayar destekli arama veritabanı ya da sistem bulunmaktadır. Bir bilgisayarı ve Internet bağlantısı bulunan biri, Internet üzerinden erişilebilir oldukları takdirde bazı makale indeks koleksiyonlarını, kütüphanelerin kataloglarını ve dünyadaki diğer bilgi kaynaklarını arayabilir.

Tüm bilgisayarlı arama yöntemleri benzer bir mantığı paylaşır, ama her birinin öğrenilmesi gereken kendi işleme yöntemi vardır. Ben kendi çalışmamda önceki yedi yıldaki kaynakları aradım ve bilgisayar tabanlı beş tane akademik literatür veritabanını kullandım: *Social Science Index, CARL (Colorado Area Research Library), Sociofile, Social Science Citation Index* ve *PsychLit*.

Çoğunlukla birçok akademik literatür veritabanında aynı makaleler görünecektir, ama her bir veritabanı ötekilerde bulunmayan birkaç yeni makaleyi belirtebilir. Bu önemli bir derse işaret eder: "Yalnızca bilgisayarlı literatür aramalarına, öz hizmetlerine [ya da] tek bir disiplindeki literatüre veya keyfî olarak tanımlanmış bir zaman aralığına güvenmeyin" (Bausell, 1994:24). Örneğin, ilgili makalelerin bibliyografyalarını inceleyerek, daha önceki yıllarda yayımlanan bilgisayarlı veritabanlarının hiçbirinde belirtilmeyen birçok mükemmel kaynak keşfettim.

Benim çalışmamdaki süreç oldukça tipikti. Anahtar kelime aramama dayanarak, 200'den fazla kaynağın başlıklarını ya da özlerini gözden geçirdim veya taradım. Bunlar arasından okunacak yaklaşık 80 makale, rapor ve kitap seçtim. 80 kaynağın yaklaşık 49 tanesini değerli buldum ve bunlar yayımlanmış makalenin bibliyografyasında yer alıyor.

Akademik Kitaplar. Bir konu hakkındaki akademik kitapları bulmak zor olabilir. Kütüphane katalog sistemlerinin konu başlıkları çoğunlukla eksiktir ve yararlı olamayacak kadar geniştir. Dahası, kütüphaneler arası ödünç verilen kitaplar için diğer kütüphaneleri arayabilseniz bile yalnızca belirli bir kütüphane sistemindeki kitapları listelerler. Kütüphaneler kitapları konuya dayalı sınıflandırma numaralarına göre düzenler. Yine, konu sınıflandırmaları sizin ilgilendiğiniz konuları ya da bir kitapta tartışılan bütün konuları yansıtmıyor olabilir. Kütüphaneciler sizin diğer kütüphanelerdeki kitapların yerini bulmanıza yardım edebilir. Örneğin, *Library of Congress National Union Catalog*, ABD Kongre Kütüphanesi'ndeki bütün kitapları listeler. Kütüphanecilerin diğer kütüphanelerdeki kitapları listeleyen kaynaklara erişimi vardır ya da bunun için Interneti kullanabilirsiniz. İlgili kitapların yerini bulmanın kesin bir yolu yoktur. Birden çok arama yöntemi kullanın, kitap değerlendirmeleri olan dergilere ve makalelerin bibliyografyalarına bakmayı ihmal etmeyin.

Doktora Tezleri. Dissertation Abstracts International adlı bir yayın çoğu tezi listeler. Dergi makaleleri için indeksler ve özler gibi tezleri geniş konu kategorisi, yazar ve tarihe göre düzenler. Araştırmacılar konu alanlarında bir konuyu içeren tüm başlıkları arayıp bulur. Ne yazık ki, tez başlığı ve özünü bulduktan sonra bir kopyasını elde etmenin zaman aldığını ve ek maliyet gerektirdiğini bulabilirsiniz.

Hükümet Belgeleri. Kütüphanelerin "hükümet belgeleri" bölümleri, hükümet belgelerinin özelleşmiş listelerini bulundurur. ABD federal hükümeti tarafından yayımlanan belgeler için yararlı bir indeks, çoğunlukla bilgisayarda erişilebilen *Monthly Catalog of Government Documents*'tır. 1885'ten beri çıkmaktadır, ama on yıldan eski belgelerde araştırma yapmak için diğer ek kaynakların kullanılması gerekir. Kataloğun yıllık bir indeksi vardır ve aylık sayıların konu, başlık ve yazar indeksleri bulunur. Başka bir yararlı kaynak olan *Indexes to Congressional Hearings*, 1930'ların sonuna kadar geriye giderek komisyonları ve konuları listeler. *Congressional Record* ABD Kongresinin kanun tasarılarının özetleri, oylama kayıtları ve kanun değişikliklerileyle tartışmalarını içerir. *United States Statutes* her bir ABD federal yasasını yılına ve konusuna göre listeler. ABD hükümetinin günlük yayını olan *Federal Register*, federal dairelerin tüm yasalarını, düzenlemelerini ve duyurularını içerir. Hem aylık hem de yıllık indeksleri bulunur. Anlaşmaları, teknik duyuruları vb.

kapsayan başka indeksler de vardır. Öteki hükümetlerin de benzer listeleri bulunur. Örneğin *Government Publications Index*, Britanya hükümetinin bir yıl boyunca çıkardığı hükümet yayınlarını listeler. *Parliamentary Papers*, 200 yıl geriye giden resmî toplumsal ve ekonomik çalışmaları listeler. En iyisi bu özelleşmiş indeksleri kullanırken yardım için kütüphanecilerin uzmanlığına güvenmektir. İndeks oluşturanların kullandığı konu başlıkları sizin özel araştırma sorunuz için en iyileri olmayabilir.

Politika Raporları ve Sunulmuş Tebliğler. Bulunması en zor kaynaklar politika raporları ve sunulmuş tebliğlerdir. Yayımlanmış bazı çalışmaların bibliyografyalarında listelenirler; bazıları özlerde veya indekslerde listelenir. Bu çalışmaların yerini tespit etmek için çeşitli yöntemler deneyin: Araştırma merkezlerine yazın ve yayınların listelerini isteyin, profesyonel toplantılarda sunulan tebliğlerin listelerini bulun, vb. Bir araştırma raporunu bir kez tespit ettiğinizde, ilgili yazara ya da enstitüye yazmayı deneyin.

Araştırma Makalelerini Değerlendirme

Yayımlanmış çalışmaları belirledikten sonra, onları okumanız ve değerlendirmeniz gerekir. Başta bu kolay değildir, ama zamanla kolaylaşır. Bulduğunuz raporları okumanıza ve değerlendirmenize ve kendi araştırma raporlarınızı yazmak için modeller bulyanıza yardımcı olacak genel hatlar şunlardır: Önce, başlığa dikkatle bakın. İyi bir başlık kesindir, sonuçları tanımlamadan araştırmanın doğasına işaret eder ve bir evet-hayır sorusu sormaktan kaçınır. Konuyu tanımlar, bir ya da iki ana değişkeni belirtebilir ya da belirtmeyebilir ve ortamdan veya incelenen insanlardan bahseder. İyi bir başlığa örnek olarak "Ebeveynlerin eğitime ilgisi ve Singapur'da lise ikinci sınıf öğrencileri arasında azalan disiplin sorunları" verilebilir. İyi bir başlık okurları bir çalışma hakkında bilgilendirirken kötü bir başlık ya belirsizdir ya da teknik ayrıntıları ya da jargonu aşırı vurgular. Aynı çalışmanın başlığı "Parçalı davranış anksiyetesinin azaltılmasını etkileyen etkenlerin üç aşamalı korelasyon analizi" de olabilirdi.

Sonra, özü okuyun. İyi bir öz, bir çalışma hakkındaki önemli bilgileri verir. Çalışmanın amacını belirtir, kullanılan yöntemleri söyler ve başlıca bulguların altını çizer. İlerideki içerimlere belirsiz referanslardan kaçınır. Başlangıçtaki başlığa göre taramadan sonra, bir okurun iyi hazırlanmış bir özden bir raporun ilgisine karar verebilmesi gerekir. İlgisine göre süzmeye ek olarak, bir başlık ve öz ilgili okuru bir raporu ayrıntılı biçimde incelemeye hazırlar.

İki aşamalı bir süzme süreci tavsiye ederim. İlk başta ilgisini belirlemek için başlığı ve özü kullanın. Eğer ilgili görünüyorsa, bütün makaleyi yavaş, dikkatli biçimde okumaya veya birkaç ayrıntıyı çekip çıkarmaya değip değmediğine karar

vermek için çabucak giriş ve sonuç bölümlerini gözden geçirin. Büyük olasılıkla amacınız için merkezî öneme sahip birkaç makale ile amacınıza teğet geçen, yalnızca bir-iki ilgili ayrıntıyı belirlemek için şöyle bir göz atmaya değecek pek çok başka makalekeşfedeceksiniz. Bağlam dışı özel ayrıntıları seçmemeye dikkat edin.

Akademik bir makaleyi okumaya ayrılacak zaman ve çaba miktarını ve elde edilecek genel yararı üç etken etkileyecektir. (1) makale yüksek nitelikliyse ve iyi tanımlanmış bir amaç, kolay anlaşılan bir yazım ve düzgün mantıksal düzenlemeye sahipse; (2) okuyucu belirli bir araştırma konusuna ya da sorusuna kesin biçimde odaklanmışsa; ve (3) okuyucunun kuramsal konularda sağlam bir artalanı varsa, tözel konu hakkında çok şey biliyorsa ve birden çok araştırma metodolojisine aşinaysa, harcanan zaman ve çaba daha az ve sonuçlar daha büyük olacaktır. Okurun hazırlık yapmasına çok şey bağlıdır. Bir çalışmanın boyutlarını (bkz. 2. Bölüm), kuramı kullanımını (3. Bölüm) ve yazarın araştırma yapmaya yaklaşımını (4. Bölüm) tanıyarak bir makaleyi çabucak "tartabilen" bir okur, bir akademik makaleyi okumayı, değerlendirmeyi ve ondan bilgi çıkarmayı daha az yük olarak görecektir. Ayrıca, yazarların yazarken kafalarında farklı okuyucu kitleleri olduğunu unutmayın. Bilimsel topluluğun dar, son derece özelleşmiş bir kesimini hedefliyor; bir ya da daha fazla akademik disiplindeki akademisyenlerin ve ilgilenen öğrencilerin geniş bir kesiti için yazıyor; ya da politika oluşturanlara belirli konuların savunucularına ve uygulamalı profesyonellere hitap ediyor olabilirler.

Konunuzla son derece ilgili bir makaleyi okurken giriş bölümünden başlayın. Giriş bölümünün üç amacı bulunur: (1) geniş bir konuyu tanıtmak ve çalışmanın ana odağı olan belirli bir araştırma sorusuna geçişi göstermek, (2) problemin önemini ortaya koymak (bilgiyi genişletme, geçmiş çalışmalara bağlama, uygulamalı bir sorunu ele alma anlamında), ve (3) kuramsal çerçevenin ana hatlarını çizmek ve kullanılan başlıca kavramları tanımlamak. Bazen bir makale girişi bir bağlam literatürü değerlendirmesiyle harmanlar; diğer zamanlarda literatür değerlendirmesi ayrı bir bölümdür.

İyi bir literatür değerlendirmesi seçici, kapsamlı, eleştirel ve güncel olur. Seçici olarak, bir konu üzerine yazılmış her şeyi listelemeyip en ilgili geçmiş çalışmaları seçer. Kapsamlı olmakla, son derece ilgili olan geçmiş çalışmaları içerir ve önemli hiçbirini dışarıda bırakmaz. Geçmişteki çalışmaları yalnızca sıralamaktan çok değerlendirmenin eleştirel-değerlendirici olması gerekir. Bu, belirli bazı çalışmaların ayrıntıları üzerine yorumda bulunmak ve mevcut çalışmalarla ilgisi ölçüsünde onları değerlendirmek anlamına gelir. Yazar, bir çalışına hakkındaki her şeyi çalışma bitene kadar bilmediği için bir literatür değerlendirmesinin bir çalışmayı yürütmeden önce hazırlanması ve çalışma tamamlandıktan sonra ince ayarının yapılıp yeniden yazılması gerekir.

Literatür değerlendirmelerinin yakın tarihli, geçmiş yılda yayımlanmış

çalışmaları içermesi gerekir. Büyüklüğüne ve karmaşıklığına bağlı olarak bir değerlendirme kuram, yöntemler, bulgular ve değerlendirmeye göre ayrım yapabilir. Örneğin bir bölüm kuramsal konular ve tartışmaları değerlendirirken bir diğeri daha önceki çalışmaların kullandığı yöntemleri kapsayabilir ve bir başkası da bulguları özetleyerek boşluk ya da tutarsızlıklara dikkati çekebilir. Bir değerlendirme çoğunlukla mevcut çalışmayı yürütmenin önemini doğrulamaya hizmet eder.

Araştırma çalışmasının türüne bağlı olarak, literatür değerlendirmesini bir hipotez veya yöntemler bölümü izleyebilir. Neyin inceleneceğini ayrıntılı biçimde ana hatlarıyla çizer, okurları belirli veri kaynakları ya da veri toplama yöntemleri hakkında bilgilendirir, değişkenlerin nasıl ölçüldüğünü ve örnekleme kullanılıp kullanılmadığını, eğer kullanılmışsa ayrıntılarını tanımlar. Bu bölümler çoğunlukla sıkı yazılmış ve teknik ayrıntılarla dolu olur. Nicel çalışmalarda çoğunlukla nitel çalışmalara göre daha uzun olurlar.

Yöntemler bölümünden sonra bulgular ya da sonuçlar gelir. Sonuçlar kısmı betimleyici bir denemedir. Eğer nicel araştırmaysa, istatistiksel tablolar ya da katsayılar ve yüzdelerin bir toplamından daha fazlasını yapması gerekir. Eğer nitel araştırmaysa, alıntılar ve art arda betimlemelerden daha fazlası gerekir.

Her paragraf birbiri ardına gelerek sonuçları yazar tarafından belirlenen mantıksal bir sırada tanımlar. Veri sunumunun düzenlenmesi çoğunlukla basit biçimde başlar, genel bir kapsamı resmeder ve sonra karmaşıklıklara ve belirli bulgulara girer. Veri sunumu, merkezî bulguların açıkça tartışılmasını içerir ve önemlerini belirtir. Nicel araştırmada bir tablodaki ya da çizelgedeki her bir ayrıntıyı tartışmak gerekli değildir, ama başlıca bulguları ve beklenmedik ya da sıra dışı bulguları belirtmek zorunludur. Yazar okuru veriler arasında yönlendirir, çalışmada neyin olduğuna işaret eder, ama okurun ayrıntıları kendinin görmesine izin verir. Nitel araştırmada, verilerin düzenlenmesi çoğunlukla "bir hikâye anlatır" veya bir uslamlama çizgisi sunar. Okurlar yazarın hikâyesini takip eder, ama onun hakkında bilgilenmekte özgürdür.

Bazı araştırmacılar bir tartışma bölümüyle bir sonuçlar bölümünü birleştirir; diğerleri bunları ayrı tutar. Bir tartışma bölümü, düz betimlemenin ötesine geçerek geçmiş bulguların, kuram ya da uygulamalı konuların sonuçlarının içerimlerini ayrıntılandırır. İçerimler ve yorumlama iki biçim alır: (1) literatür değerlendirmesinde ana hatları çizilen şekliyle bilgi oluşumunun içerimleri, ve (2) bu çalışmanın belirli araştırma sorusunun ve beklenmedik olanın içerimleri.

Araştırmacılar çoğunlukla metodolojik kısıtları tartışmaya dahil eder. Bir yazar belirli ölçütlerin, örneklemenin, örnek olayların, mekânın, ya da diğer etkenlerin bulguların genellenebilirliğini nasıl kısıtladığını ya da alternatif açıklamalar getirdiğini belirtebilir. Tamamen dürüstlük ve açıklık beklenir. Bir yazarın okurlarına özeleştirel olduğunu ve sonuçları derinlemesine düşündüğünü ve onların neyi içerdiğini bildiğini göstermesi gerekir. Burası yeni referansları dahil etme yeri değildir, giriş

ve literatür değerlendirmesinde kullanılan terimler, kuramlar ya da fikirler kullanılacaktır.

Son olarak, sondaki sonuç ya da özet bölümünü okuyun. İyi bir sonuç/özet, araştırma problemini, başlıca bulguları ve önemli beklenmedik sonuçları yeniden gözden geçirir. Ayrıca gelecek içerimlerin ve yönelimlerin ana hatlarını çizer. Bazen sonucu okuduktan sonra tüm raporu adım adım okumadan önce sonuca göz atmak yararlı olur. Ayrıca ek çalışma ayrıntılarını içerebilecek eklere de bakın. Referans ya da bibliyografya bölümünü de gözden geçirmek isteyebilirsiniz. Bir makalenin bibliyografyası size ilgili çalışmalara ya da kuramsal bildirimlere dönük bazı ipuçları verebilir.

Akademik makaleleri okumak ve eleştirel olarak değerlendirmek pratikle gelişir. Hakemlik sürecine ve taslak reddetme oranlara karşın, makalelerin niteliği çeşitlilik gösterir ve hatalar, dikkatsiz mantık veya boşluklar içerebilirler. Bir başlığın ve girişin sonuçlar bölümündeki belirli ayrıntılara uymayabileceğine dikkat edin. Yazarlar her zaman tüm bulguları tanımlamayabilir ve net biçimde odaklanmış amacı olan bir okur, makaleyi dikkatle inceleyerek bulgularda yeni ayrıntılar fark edebilir. Örneğin yazar istatistiksel bir tabloda veya çizelgede açıkça görülen önemli sonuçlardan söz etmeyebilir veya ikincil ya da marjinal sonuçlara çok fazla dikkat gösterebilir. Dikkatli okur, çalışmanın nasıl yapıldığını, mantıksal olarak makalenin parçalarının birbirine nasıl oturduğunu ve başlıca sonuçların gerçekten bulguların tümünden çıkıp çıkmadığını değerlendirecektir.

Not Alma

İlgili araştırma literatürünü bir araya getirirken, bilgi miktarının altında ezilmek kolaydır, o yüzden not almak için bir sisteme ihtiyacınız vardır. Eskiden indeks kartlarına not alma yaklaşımı vardı. Sonra aralarındaki bağlantıları ararken ya da bir rapor veya tebliğ için bir taslak geliştirirken, not kartlarını değiştirir, sıraya dizer, kümelere ayırırdınız, vb. Bu yöntem hâlâ işler. Ancak günümüzde çoğu insan kelime işlemci yazılımlar kullanıyor ve pek çok makalenin fotokopilerini ya da basılı versiyonlarını topluyor.

Kaynakları keşfederken not kartlarınız veya bilgisayar belgeleriniz için iki tür dosya oluşturmak iyi bir fikirdir: bir *Kaynak Dosyası* ve bir *İçerik Dosyası*. Her kaynağın bibliyografya bilgilerinin *tümünü* Kaynak Dosyasına kaydedin, kullanmayacak ya da sonradan silecek olsanız bile. Tam bir bibliyografik atıfta bir sayfa sayısı ya da ikinci yazarın adı gibi hiçbir şeyi unutmayın, sonradan buna pişman olursunuz. Kullanmadığınız bir kaynağı silmek, sonradan gereksinim duyduğunuzu keşfettiğiniz veya bir ayrıntısını unuttuğunuz bir kaynağın bibliyografya bilgilerini bulmaya çalışmaktan çok daha kolaydır.

İki tür Kaynak Dosyası oluşturmanızı veya bir ana dosyayı iki parçaya ayırmanızı öneririm: *Eldekiler Dosyası* ve *Potansiyel Dosyası*. Eldekiler Dosyası, buldu-

ğunuz ve halihazırda içerik notlarını tuttuğunuz kaynaklar içindir. Potansiyel Dosyası, ipuçları ve izini bulmanız ya da okumanız gereken olası yeni kaynaklar içindir. Yeni bir kaynağa rastladığınızda ya da okuduğunuz bir şeyin bibliyografyasını Potansiyel Dosyaya ekleyebilirsiniz. Bir rapor yazmanın sonuna doğru, Potansiyel Dosya kaybolacak ve Eldekiler Dosyası da sizin bibliyografyanız haline gelecektir.

Not kartlarınız ya da bilgisayar belgeleriniz İçerik Dosyasına girer. Bu dosya bir kaynaktan alınan ilgi çekici tözel bilgileri, çoğunlukla kaynağın başlıca bulgularını, metodolojisinin ayrıntılarını, kavramların tanımlarını ya da ilginç alıntıları içerir. Eğer bir kaynaktan doğrudan alıntı yapıyorsanız ya da bazı özel bilgileri almak istiyorsanız, alıntının olduğu belirli sayfa sayısını/sayılarını kaydetmeniz gerekir. Dosyaları, her bir içerik dosyasına yazar ve tarih gibi temel kaynak bilgilerini koyarak bağlayın.

Neyi Kaydedeceksiniz. Araştırmacıların bir makale, kitap ya da diğer bir kaynak hakkında neyi kaydedeceklerine karar vermesi gerekir. Çok fazla kayıt etme hatasına düşmek, çok az kayıt etmekten iyidir. Genel olarak test edilen hipotezleri, başlıca kavramların nasıl ölçüldüğünü, ana bulguları, araştırmanın temel tasarımını, kullanılan grup ya da örneklemi ve gelecek çalışmalar için fikirleri kaydedin (bkz. Şekil 5.2). Raporun bibliyografyasını incelemek ve kendi aramanıza katabileceğiniz kaynakları not etmek akıllıca olur.

İlgili tüm makalelerin veya raporların fotokopisini çekmek, not almakla kaybedeceğiniz zamanı azaltır ve bir raporun tümünü elinizde bulundurmanızı sağlar. Ayrıca fotokopi üzerine not alabilirsiniz. Bu pratikle ilgili dikkat edilmesi gereken birçok nokta var. Birincisi, büyük bir literatür araması için fotokopi çektirmek pahalı olabilir. İkincisi, telif haklarına dikkat edin ve uyun. ABD telif yasaları kişisel araştırma için kullanmak üzere fotokopi çekmeye izin verir. Üçüncüsü, bütün atıf bilgileri dahil olmak üzere makalenin tümünü kaydetmeyi ya da fotokopisini çekmeyi unutmayın. Dördüncüsü, bütün halinde makaleleri düzenlemek kullanışsız olabilir, özellikle de tek bir makalenin pek çok farklı bölümü kullanılıyorsa. Son olarak, dikkatli biçimde altını çizmediğiniz ya da iyi notlar almadığınız sürece makalenin tümünü sonra tekrar okumanız gerekebilir.

Notları Düzenleme. Çok sayıda referans ve not topladıktan sonra, bir düzenleme planına gereksiniminiz vardır. Bir yaklaşım, çalışmaları ya da belirli bulguları gruplamak için notları gözden geçirmek ve birbirlerine nasıl uyduklarına dair zihinsel bir harita oluşturmaktır. Nihayet birine karar vermeden önce birçok düzenleme planı deneyin. Düzenleme, pratikle gelişen bir beceridir. Örneğin, notları ortak temaları temsil eden kümelere ayırın veya aynı soru hakkında farklı raporların ne bildirdiğini karşılaştıran çizelgeler çizin, uzlaşmaları ve uzlaşmazlıkları belirtin.

Bearman, Peter, ve Hannah Bückner. 2001. "Promising the Future: Virginity Pledges and First Intercourse." American Journal of Sociology 106:859-912. (Ocak, sayı no. 4).

NOT KARTI (İÇERİK DOSYASI)

Bearman ve Bückner 2001 — **Konular**: Genç yaşta hamilelik ve cinsellik, yeminler/vaatler, bekâret, ilk cinsel ilişki, G. Vaftizciler, kimlik hareketi

1993 yılından itibaren Güney Vaftizci Kilisesi, gençlerin evlenene kadar bakir kalmaya halkın önünde yemin ettiği bir gençlik hareketini destekliyor. 2,5 milyondan fazla genç yemin etti. Bu çalışma, yeminin cinsel ilişkinin zamanlamasını etkileyip etkilemediğini ve yemin eden gençlerin yemin etmeyenlerden farklılık gösterip göstermediğini inceliyor. Eleştirmenler, bu hareketten ondan rahatsız; çünkü yemin destekçileri çoğunlukla seks eğitimini reddediyor, evliliğe dönük aşın romantik bir görüş besliyor ve geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalıyor.

Hipotez
Ergenlerin yetişkinlerin zevk aldığı, ama kendilerine yasaklanmış olan davranışlarda bulunması yasaklanmış davranışta bulunma olanaklarını kısıtlayan toplumsal denetimlerin miktarına bağlıdır. Daha fazla özgürlüğün ve daha az gözetimin bulunduğu geleneksel olmayan ailelerdeki gençler daha büyük olasılıkla yasaklanmış davranışta bulunacaktır (seks). Anne-babalarına daha yakın olan geleneksel ailelerdeki gençler cinsel etkinliği geciktirecektir. Aile dışında "kimlik hareketlerine" sıkıca bağlı olan gençler, hareketin öğrettiği normlara bağlı olarak davranış değiştirecektir.

Yöntem
Veriler, 1994-1995'te devlet okullarındaki veya özel okullardaki 7-12. sınıflardaki ABD'li gençlere uygulanan bir ulusal sağlık taramasından alınmıştır. 141 okulda toplam 90.000 öğrenci anketleri doldurdu. 90.000 öğrencinin 20.000 tanesi tarafından ikinci bir anket doldurduldu. Anket yemin, dinin önemi ve cinsel etkinlik hakkında sorular soruyordu.

Bulgular
Çalışma, yeminliler arasında ilk ilişkinin zamanlamasında ciddi bir gecikme buldu. Ancak yeminin etkisi gencin yaşına göre değişmektedir. Buna ek olarak, yemin etme ancak bazı toplumsal bağlamlarda işlemektedir (yani en azından kısmen bir toplumsal norm olduğu yerlerde). Yeminliler daha dindar, fiziksel olarak daha az gelişmiş ve daha geleneksel toplumsal ve ailevi artalanlardan olma eğilimi göstermektedir.

ŞEKİL 5.2 Bir Makale Üzerine Alınan Notlara Örnek

Notları düzenleme sürecinde, bazı referansların ve notların uymadığını ve ilgisiz olarak kenara atılmaları gerekdiğini göreceksiniz. Ayrıca boşluklar veya sizin incelemediğiniz halde ilgili olan alanlar ve konular keşfedebilirsiniz. Bu, kütüphaneyi tekrar ziyaret etmenizi zorunlu kılar.

Pek çok düzenleme sistemi bulunur. En iyisinin hangisi olduğu, değerlendir-

menin amacına bağlıdır. Bir bağlam değerlendirmesi yakın tarihli raporları belirli bir araştırma sorusu çevresinde düzenlemeyi beraberinde getirir. Tarihsel bir değerlendirme çalışmaları başlıca tema ve yayımlanma tarihine göre düzenlemeyi gerektirir. Bütünleştirici bir değerlendirme, çalışmaları bir alanın temel ortak bulguları ve test edilen ana hipotezler çevresinde düzenlemeyi beraberinde getirir. Metodolojik bir değerlendirme çalışmaları konuya göre ve konu içinde, tasarıma ya da kullanılan yönteme göre düzenlemeyi gerektirir. Kuramsal bir değerlendirme, çalışmaları kuramlara ve incelenen başlıca düşünürlere göre düzenlemeyi içerir.

İyi bir Değerlendirme Neye Benzer?

Bir literatür değerlendirmesi planlama ve anlaşılır bir yazım gerektirir, bu da tekrar tekrar yazmayı gerektirir. Bu adım çoğunlukla notların düzenlenmesiyle birleşir. İyi yazmayla ilgili tüm kurallar (örn. net düzenleme yapısı, bir giriş ve sonuç, bölümler arasında geçişler, vb.) bir literatür değerlendirmesi yazarken geçerlidir. Yazarken amaçlarınızı aklınızdan çıkarmayın, açık ve etkin biçimde iletişim kurun.

Bir yazarın bir değerlendirmenin amacını okura düzenlemesiyle iletmesi gerekir. Bir değerlendirme yazmanın *yanlış* yolu, bir dizi araştırma raporunu her birinin bulgularının bir özetiyle birlikte listelemektir. Bu bir amaç hissini iletmeyi başaramaz. Birbirine iliştirilmiş bir dizi not olarak okunur. Belki de değerlendirmeci dikkatsizlik etmiş ve değerlendirmeyi yazarken önemli düzenleme basamağını atlamıştır. Bir değerlendirme yazmanın *doğru* yolu, ortak bulguları veya argümanları birlikte düzenlemektir. Kabul gören bir yaklaşım, önce en önemli fikirleri ele almak, bildirimleri veya bulguları mantıksal olarak bağlantılandırmak ve araştırmadaki tutarsızlıkları ya da zayıflıkları belirtmektir (bir örnek için bkz. Kutu 5.3).

Toplumsal Araştırma için Internetin Kullanılması

Internet toplumsal araştırmacının çalışma biçiminde devrim yaratmıştır. Daha on yıl önce, çok az kullanılıyordu; bugün çoğu toplumsal araştırmacı, literatürü taramalarına yardımcı olması için, öteki araştırmacılarla iletişim kurmak için ve diğer bilgi kaynaklarını aramak için Interneti kullanıyor. Internet büyümeye ve inanılmaz ölçüde değişmeye devam ediyor.

Internet toplumsal araştırmacı için karışık bir nimet olmuştur, ama insanların ilk başta zannettiği gibi her derde deva olmamıştır. Bilgi bulmanın yeni ve önemli yollarını sağlar, ama hâlâ ötekilerin yanında bir araçtır. Bazı özel bilgi parçalarını çabucak erişilebilir kılabilir. Interneti, geleneksel kütüphane araştırmasının yerini alacak bir şey olarak değil, eksiklerini giderecek bir şey olarak görmek en iyisidir. Toplumsal araştırma için Internet kullanımının "iyi" ve "kötü" yanları vardır.

İyi Yanlar

1. Internet kolay, hızlı ve ucuzdur. Yaygın ölçüde erişilebilir ve pek çok yerden kullanılabilir. Bu neredeyse bedava kaynak, insanların neredeyse her yerden kaynak materyal bulmasına olanak verir –yerel halk kütüphanelerinden, evlerden, laboratuvarlar veya sınıflardan yahut bir bilgisayarın Internet sistemine bağlı olduğu herhangi bir yerden. Ayrıca Internet kapanmaz; günde 24 saat, haftada 7 gün çalışır. En az eğitimle çoğu insan çabucak arama gerçekleştirebilir ve birkaç yıl önce önde gelen araştırma kütüphanelerine uzun bir yolculuk yapmalarını gerektirecek bilgileri bilgisayar ekranına toplayabilir. Büyük miktarda bilgiyi elektronik olarak aramak elle aramaktan daha hızlı ve kolaydır ve Internet büyük ölçüde kaynak materyalin miktarını ve çeşitliliğini artırır. Gittikçe daha fazla bilgiye (örn. *Statistical Abstract of the United States*) Internette erişilebilmektedir. Buna ek olarak, bilgi bir kez bulunduktan sonra araştırmacı çoğunlukla onu elektronik olarak depolayabilir veya bulunduğu yerde bastırabilir.

2. Internetin pek çok başka bilgi kaynağı bulmak ve onlara bağlanmak için ek yollar sağlayan "bağlantılar"ı bulunur. Internet kaynak sayfalarının yalnızca bağlantı göstergesine tıklayarak (çoğunlukla bir düğme veya boyanmış bir kelime ya da deyim) ilgili sitelerden veya kaynaklardan bilgi çağırmaya yarayan "doğrudan bağlantılar"ı vardır. Bu, insanları daha fazla bilgiye bağlar ve gönderme yapılan materyale "anında" erişim sağlar. Bağlantılar bir kaynağı ilgili kaynaklar ağına yerleştirmeyi kolaylaştırır.

3. Internet dünya çapındaki bilgi akışını hızlandırır ve "demokratikleştirici" bir etkisi vardır. Bilginin (örn. metinler, haberler, veriler ve fotoğraflar) uzun mesafeler ve uluslararası sınırlar arasında hızla iletimini sağlar. Bir rapor için bir hafta beklemek veya yabancı bir yayın için başvurup bir ay beklemek yerine, bilgiye çoğunlukla maliyetsiz olarak saniyeler içinde erişilebilir. Internete kimin materyal koyabileceği ya da neyin yer alacağı konusunda neredeyse hiç kısıtlama bulunmamaktadır, dolayısıyla materyalleri yayımlamak ya da yaymakta zorlukla karşılaşan kişiler artık bunu kolaylıkla yapabilir. Açıklığı nedeniyle Internet evrensellik normunu destekler.

4. Internet çok geniş bir yelpazedeki bilgi kaynaklarının sağlayıcısıdır, bazılarını formatı daha dinamik ve ilginçtir. Geleneksel akademik dergiler ve kaynaklardaki gibi düz siyah-beyaz metinden daha fazlasını yollayabilir ve bunlara kaynaklık edebilir. Parlak renkler, grafikler, "hareketli" imgeler, ses dosyası (örn. müzik, insan sesleri, öteki sesler), fotoğraflar ve hatta video klipler biçiminde bilgi iletir. Yazarlar ve diğer bilgi yaratıcıları sunumlarında yaratıcı olabilir.

Kötü Yanlar

1. Internette yayımlananlar üzerinde kalite kontrolü yoktur. Standart akademik yayınların aksine, hiçbir hakem süreci veya değerlendirme bulunmaz. Bir web

KUTU 5.3 Kötü ve İyi Değerlendirmelere Örnekler

KÖTÜ DEĞERLENDİRME ÖRNEĞİ

Cinsel tacizin pek çok sonucu vardır. Adams, Kottke ve Padgitt (1983) bazı kadın öğrencilerin taciz riski nedeniyle bazı dersleri almaktan veya bazı profesörlerle çalışmaktan kaçındığını söylediğini bulmuştur. Ayrıca kadın ve erkek öğrencilerin farklı tepkiler gösterdiğini bulmuşlardır. Araştırmaları, 1.000 erkek ve kadın lisans ve lisansüstü öğrencisinin taramasına dayanıyordu. Benson ve Thomson'un *Social Problems* (1982) içinde yer alan çalışması cinsel tacizin yol açtığı pek çok sorunu sıralar. *The Lecherous Professor* adlı mükemmel kitapta Dziech ve Weiner (1990) kurbanların karşılaştığı zorlukların uzun bir listesini verir.

Araştırmacılar konuyu farklı yollardan ele alır. Hunter ve McClelland (1991) küçük bir temel bilimler kolejindeki lisans öğrencilerine dair bir çalışma yürütmüştür. 300 öğrencilik bir örneklemleri bulunuyordu ve öğrencilere kurbanın tepkisinin ve durumun değiştiği çeşitli vinyetler verildi. Jaschik ve Fretz (1991) bir ortadoğu ABD üniversitesinde 90 kadın öğrenciye bir okutman tarafından klasik bir cinsel taciz örneğinin bulunduğu bir video kaseti izletti. *Cinsel taciz* olarak adlandırılmadan önce çok az kadın bu davranışı öyle adlandırdı.Cinsel taciz olup olmadığı sorulduğunda, yüzde 98 olumlu yanıt verdi. Weber-Burdin ve Rossi (1982) cinsel taciz üzerine daha önceki bir çalışmayı yineledi, ama bu kez Massachusetts Üniversitesi'ndeki öğrencileri kullandılar. 59 öğrenciden 40 farazi durumu derecelendirmesini istediler. Reilley, Carpenter, Dull ve Bartlett (1982) Kaliforniya Üniversitesi, Santa Barbara'da 250 kadın ve 150 erkek lisans öğrencisi üzerine bir çalışma yürüttü. Ayrıca 52 öğretim üyesinden oluşan bir örneklemleri vardı. Her iki örneklem de katılımcılardan derecelendirmeleri istenencinsel taciz durumlarının vinyetlerinin sunulduğu bir anketi doldurdu. Popovich ve d. (1986), dokuz maddelik bir cinsel taciz ölçeği oluşturdu. Orta büyüklükte bir üniversitede 15 ile 25 arasındaki gruplarda 209 lisans öğrencisini incelediler. Öğrenciler arasında anlaşmazlık ve kafa karışıklığı olduğunu buldular.

DAHA İYİ DEĞERLENDİRME ÖRNEĞİ

Cinsel taciz kurbanları, özsaygıda azalma ve özgüven eksikliğinden toplumsal etkileşimden çekilmeye, değişen kariyer hedeflerine ve depresyona kadar uzanan bir dizi sorun yaşamaktadır (Adams, Kottke ve Padgitt, 1983; Benson ve Thomson, 1982; Dziech ve Weiner, 1990). Örneğin Adams, Kottke ve Padgitt (1983), kadın öğrencilerin yüzde 13'ünün taciz riski yüzünden bir dersi almaktan ya da belirli profesörlerle çalışmaktan kaçındıklarını söylediğine işaret etmiştir.

Kampüste cinsel taciz araştırmaları pek çok yaklaşım kullanır. Tarama araştırmasına ek olarak, pek çoğu vinyetlerle deney yapmış veya farazi senaryolar sunmuştur (Hunter ve McClelland, 1991; Jaschik ve Fretz, 1991; Popovich ve d., 1986; Reilley, Carpenter, Dull ve Bartlett, 1982; Rossi ve Anderson, 1982; Valentine-French ve Radtke, 1989; Weber-Burdin ve Rossi, 1982) Kurbanın sözlü yanıtları ve durumla ilgili etkenler, gözlemcilerin bir davranışı taciz olarak nitelendirip nitelendirmediğini etkiliyor gibi görünmektedir. Uygunsuz davranışa cinsel taciz etiketi yapıştırma konusunda kafa karışıklığı yaşanmaktadır. Örneğin Jaschik ve Fretz (1991), bir okutman tarafından uygulanan cinsel tacizin klasik bir örneğinin bulunduğu bir video kasetin izletildiği kadın öğrencilerin yalnızca yüzde 3'ünün bu davranışı başlangıçta *cinsel taciz* olarak nitelendirdiğini bulmuştur. Bunun yerine "cinsiyetçi", "kaba", "profesyonelliğe sığmaz" veya "küçültücü" olarak adlandırmışlardır. Cinsel taciz olup olmadığı sorulduğunda yüzde 98 olumlu yanıt vermiştir. Roscoe ve d. (1987) de benzer nitelendirme zorlukları bildirmiştir.

sitesine herkes neredeyse her şeyi koyabilir. Bilgiler düşük nitelikli, belgelenmemiş, son derece önyargılı, tamamen uydurma veya açıkça hileli olabilir. Internette yığınla

gerçek "süprüntü" vardır! Araştırmacı materyal bulduğunda, asıl iş, "süprüntü"yü geçerli bilgiden ayırt etmektir. Bir web sayfasına, sokakta elinize tutuşturulan bir el ilanına uygulanan temkinlilikle yaklaşmak gerekir; "deli saçması" şeyler ya da gerçekten değerli bilgiler içeriyor olabilir. Daha az ciddi bir sorun, sitelerde bulunan parlak renkler, müzik veya hareketli imgelerin "şaşaasının" sofistike olmayan kullanıcıların dikkatini dağıtabilmesidir. "Şaşaa" onlara ciddi içerikten daha cazip gelebilir ve şaşaayla yüksek kapasiteli bilgiyi birbirine karıştırabilirler. Internet içeriğin yavaş, tartarak, dikkatli biçimde okunması ve incelenmesinden çok, kısa süreli dikkat göstererek çabucak göz atmaya daha uygun biçimde tasarlanmıştır (bkz. Kutu 5.4).

2. Toplumsal araştırma için çoğu mükemmel kaynak ve en önemli kaynak materyallerin bazıları (araştırma çalışmaları ve veriler) Internetten erişilebilir *değildir* (örn. *Sociofile*, GSB veri dosyaları ve yakın tarihli dergi makaleleri). Çoğu bilgi, pahalı olabilecek özel abonelik hizmetleri yoluyla kullanılabilir. Popüler kanının aksine, Internet bütün bilgileri herkes için bedava ve erişilebilir kılmış *değildir*. Genellikle bedava olan kısıtlıdır ve daha bütünlüklü bilgiler yalnızca para ödeyenler tarafından kullanılabilir. Aslına bakılırsa, bazı kütüphaneler fonlarını Internet için bilgisayarlar almaya yönlendirdiği, kitaplar ve belgelerin kağıt kopyalarının alımında kesintiye gittiği için Internetin genel etkisi gerçekten bazı kullanıcılar için erişilebilir olanları azaltmış olabilir.

3. Internette kaynak bulmak çok zor ve zaman alıcı olabilir. Belirli kaynak materyallerin yerini belirlemek kolay değildir. Ayrıca farklı "arama motorları" çok farklı sonuçlar üretebilir. Hepsi birbirinden farklı çalıştığı için birden çok arama motoru kullanmak akıllıca olur. Çoğu arama motoru yalnızca web sayfasının kısa bir tanımındaki belirli kelimeleri arar. Nasıl bir başlık bir kitabın ya da makalenin neyle ilgili olduğunu tam olarak belirtmiyorsa, bu tanım da kaynağın içeriğinin tümünü ortaya koymayabilir. Buna ek olarak, arama motorları çoğunlukla on binlerce kaynak bulur, herhangi birinin bu kadar çok şeyi incelemesi mümkün değildir. "En üsttekiler", Internete daha yeni eklendikleri için veya kısa tanımlarında arama sözcüğünün pek çok versiyonu bulunduğu için orada olabilir. "En iyi" ya da en ilgili kaynak, bir aramada bulunan 150. sıradaki kaynak olabilir. Ayrıca çoğunlukla "gerçek" bilgileri bulmak için bir sürü reklamın arasından sıyrılmak gerekir.

4. Internet kaynakları "istikrarsız" ve belgelenmesi zor olabilir. Internette bir arama yaptıktan ve bilginin bulunduğu web sayfalarının yerini tespit ettikten sonra, bulunduğu "adres"i not etmek çok önemlidir (çoğunlukla http:// diye başlar). Bu adres, bir yerdeki bir bilgisayarda bulunan elektronik bir dosyaya işaret etmektedir. Eğer bilgisayar dosyasının yeri değiştirilirse, iki hafta sonra aynı adreste olmayabilir. Yüzlerce kütüphanede daha on yıllarca bir rafta ya da mikrofişte isteyenin okuması için saklanacak olan bir dergi makalesinin aksine, web sayfaları çabucak kaybolabilir. Bu, birinin web referanslarının kolayca kontrol edilmesinin, bir belgedeki bir

KUTU 5.4 Web siteleri: Sörfçüler Dikkat!

Internet erişiminin hızla yayılımı ve bilgi için Internete bağımlılıktaki artış birçok yarar sağlamıştır. Internet denetlenmemektedir, bu yüzden neredeyse herkes neredeyse her şeyi söyleyen bir web sitesi oluşturabilir. 2000 yılında, ABD'de yaşayan 60 milyondan fazla insan sağlık bilgileri arayışıyla çevrimiçi olmuştur. Interneti kullananlar arasında, yüzde 70'ten fazlası, buldukları sağlık bilgilerinin tedaviyle ilgili bir kararı etkileyeceğini belirtmektedir. Internette erişilebilen sağlık bilgileriyle ilgili bir çalışma (Berland ve d., 2001), sağlık bilgilerinin çoğunlukla eksik ya da yanlış olduğunu bulmuştur. Araştırmacılar 4 arama terimini aramak için 10 İngilizce ve 4 İspanyolca arama motorunu kullandı: meme kanseri, çocukluk astımı, depresyon ve obezlik. Sağlık web sayfalarında yer alan bağlantılı artalan bilgilerinin dörtte birinden azının geçerli, ilgili bilgiler sağladığını buldular.

Otuz dört doktor, 25 sağlık web sitesinin niteliğini değerlendirdi. Yarıdan azının bir konuyu minimumun ötesinde ele aldığını ve tamamen doğru olduğu sonucuna vardılar. Araştırmacılar, yarıdan çoğunda, bir sitenin bir bölümündeki bilginin aynı sitenin aynı konudaki başka bir bölümündeki bilgilere ters düştüğünü ortaya çıkardılar. Ayrıca sitenin tam kaynak dokümantasyon sağlayıp sağlamadığı konusunda da çeşitlilik gördüler. Ortalama olarak sitenin yalnızca yüzde 65'i kaynaklarının yazarı ve tarihinin doğru dokümantasyonunu sağlıyordu.

alıntının doğrulanmasının veya orijinal materyallere gidip fikir edinmek için onları okumanın ya da onları temel almanın mümkün olmayabileceği anlamına gelir. Ayrıca bir kaynağı kopyalamak, değiştirmek ve çarpıtmak, sonra bu kopyalarını çoğaltmak kolaydır. Örneğin, bir kişi bir metinden bir pasajı veya bir fotoğraf imgesini değiştirebilir ve sonra yanlış bilgiyi yaymak için yeni bir web sayfası oluşturabilir. Bu telif hakkı koruması ve kaynak materyalin özgünlüğüyle ilgili sorunlar yaratır.

Interneti, jarngonunu ve kayda değer bir sitenin nasıl bulunacağını anlamak zaman ve uygulama gerektirir. Internetteki en iyi siteleri –yararlı ve doğru bilgi verenleri- belirlemek için birkaç kural vardır. Üniversitelerden, araştırma enstitülerinden ya da hükümet kuruluşlarından gelen kaynaklar çoğunlukla araştırma amaçları açısından kökeni ya da yeri belirtilmemiş tekil ana sayfalardan veya ticari bir kuruluşun ya da politik/toplumsal başlığı savunma grubunun desteklediği ana sayfalardan daha güvenilirdir. Yerinin değiştirilmesine ya da ortadan kalkmasına ek olarak, web sayfaları ya da kaynaklar atıf yapmayı kolaylaştıran tam bilgiler sağlamakta yetersiz kalır. Daha iyi kaynaklar yazar, tarih, yer, vb. hakkında tam veya daha bütünlüklü bilgi sağlar.

TOPLUMSAL ARAŞTIRMADA ETİK

Şimdi literatür taramasından sonra, bir çalışma tasarlamadan önce ele alınması gereken ikinci bir önemli konuya dönüyoruz. Her ne kadar 4. Bölümde gördüğünüz gibi bilime farklı yaklaşımlar her bir kaygıyı farklı biçimde ele alsa da araştırmanın etik-ahlaki bir boyutu vardır. Tüm yaklaşımlar araştırmanın etik bir boyutu olduğunu kabul eder. Araştırma yapana kadar araştırmacıların karşı karşıya kaldığı etik ikilemleri

anlamak zordur, ama bir çalışmanın ortasına kadar beklenirse çok geç kalınmış olur. Araştırmacıların bir çalışma tasarlarken kendilerini hazırlamaları ve etik kaygıları ele almaları gerekir, böylece sağlam etik uygulama çalışma tasarımının içine yerleştirilmiş olur.

Etik yasaları ve diğer araştırmacılar kılavuzluk etse de etik davranış nihayetinde bireysel araştırmacıya bağlıdır. Araştırmanın özneleri etikten habersiz ya da ona karşı ilgisiz olsa bile, araştırmacının ahlaki ve profesyonel olarak etik olma yükümlülüğü vardır. Gerçekte, pek çok özne kendi gizliliklerini ve diğer haklarını korumak konusunda araştırmacılardan daha az kaygılıdır[4].

Etik meseleler, araştırma yürütmenin doğru yoluna dair ortaya çıkan kaygılar, ikilemler ve çatışmalardır. Etik, neyin meşru olup neyin olmadığını ya da "ahlaki" araştırma prosedürünün neyi gerektirdiğini tanımlar. Çok az etik mutlak vardır. Az sayıda sabit kural olduğu halde, üzerinde uzlaşılmış ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler uygulamada çatışabilir. Pek çok etik mesele iki değer arasında denge kurmayı gerektirir: bilimsel bilginin peşinden gitme ve incelenlerin ya da toplumdaki ötekilerin hakları. Potansiyel faydalar –toplumsal yaşama dair anlayışı geliştirme, karar almayı ilerletme ya da araştırma katılımcılarına yardımcı olma gibi- potansiyel maliyetlerle –itibarın, özsaygının, gizliliğin ya da demokratik özgürlüklerin yitirilmesi gibi- karşılaştırılmalıdır.

Etik araştırma standartları, pek çok başka alandakilerden (örn., tahsilat daireleri, polis departmanları, reklamcılar, vb.) daha sıkıdır. Profesyonel toplumsal araştırma, hem doğru araştırma tekniklerinin bilinmesini (örn. örnekleme), hem de araştırmada etik kaygılara duyarlı olmayı gerektirir. Bu kolay değildir.

Bireysel Araştırmacı

Etik sizinle, yani araştırmacıyla, başlar ve biter. Bir araştırmacının kişisel ahlaki düşturu, etik olmayan davranışa karşı en iyi savunmadır. Bir çalışma yürütme öncesinde, sırasında ve sonrasında, bir araştırmacının araştırma eylemleri üzerine düşünme ve vicdanının sesini dinleme fırsatı vardır ve böyle *yapmalıdır*. Etik araştırma, bireysel araştırmacının ve onun değerlerinin bütünlüğüne bağlıdır. "Eğer değerler ciddiye alınacaksa, ifade edilip kenara bırakılmamalı, sosyoloğun eylemlerinin kılavuzu olmalıdır. Kimin, hangi amaçla ve kimin için inceleneceğini onlar belirler" (Sagarin, 1973:63).

Etik Neden Gerekli?

Toplumsal araştırma yürüten çoğu kişinin gerçekten başkaları için kaygılandığı göz önüne alınırsa, bir araştırmacı neden etik olarak sorumsuzca davransın ki? Çok

seyrek rastlanan rahatsız bireylerin dışında, çoğu etik dışı davranış, bilinçsizlikten ve etik olarak kestirmeden gitmeleri için araştırmacılar üzerindeki baskılardan kaynaklanır. Araştırmacılar bir kariyer oluşturmak, yayın çıkarmak, bilgiyi ilerletmek, prestij kazanmak, aile ve dostları etkilemek, bir işte tutunmak, vb. baskılarıyla karşı karşıya kalır. Etik araştırmayı tamamlamak daha uzun sürer, daha fazla paraya malolur, daha karmaşıktır ve büyük olasılıkla tamamlanmadan önce sona erdirilir. Dahası, yazılı etik standartlar belirsiz ilkeler biçimindedir. Etik dışı davranmanın mümkün olduğu pek çok yer vardır ve yakalanma olasılığı da düşüktür.

Etik araştırma için çok az ödül vardır. Etik dışı araştırmacı yakalanırsa kamu önünde aşağılanmayla, kariyerinin mahvolmasıyla ve olası yasal takibatla karşı karşıya kalır, ama etik araştırmacı hiçbir övgü almaz. Etik davranış, araştırmacıların profesyonel eğitimleri sırasında, profesyonel bir rolden ve diğer araştırmacılarla kişisel temastan edinerek içselleştirdiği etik kaygılara dönük bir duyarlılıktan kaynaklanır. Ayrıca bilimsel topluluğun normları dürüstlük ve açıklığa vurgu yaparak etik davranışı teşvik eder. Kendi profesyonel rolüne dönük olan, bilimsel *ethos*'a bağlı olan ve diğer araştırmacılarla düzenli olarak etkileşimde bulunan araştırmacılar büyük olasılıkla etik davranır.

Bilimsel yanıltma. Araştırma topluluğu ve araştırmaya fon sağlayan kuruluşlar, araştırma sahtekarlığı ve hırsızlığın da dahil olduğu bilimsel yanıltma adı verilen etik dışı davranışa karşıdır. **Bilimsel yanıltma,** bir araştırmacının veriler veya veri toplama yöntemleri üzerinde tahrifat yapması, onları çarpıtması ya da başkalarının çalışmasını çalmasıdır. Ayrıca bilimsel topluluğun araştırma yapma ya da rapor etmeye dönük genel kabul gören pratiklerinden ciddi sapmaları da içerir. Araştırma enstitüleri ve üniversitelerin yanıltmayı tespit etme, bilimsel topluluğa ve fon kuruluşlarına bildirme ve yanıltmaya karışan araştırmacıları cezalandırma (örn. ödenekten kesinti veya işten çıkarma yoluyla) politikaları ve prosedürleri bulunur[5].

Araştırma sahtekarlığı bir araştırmacı gerçekte toplanmamış olan veriler uydurduğunda veya varmış gibi yaptığında ya da araştırmanın nasıl yürütüldüğü konusunda yalan rapor verdiğinde gerçekleşir. Buna çok seyrek rastlanmakla birlikte çok ciddi ele alınır. En ünlü sahtekarlık olayı, Britanya eğitim psikolojisinin babası Sör Cyril Burt'ünküydü. Burt, 1971 yılında zekânın genetik temelini gösteren ikizlerle ilgili çalışmaları sayesinde ünlü olan saygın bir araştırmacı olarak öldü. 1976 yılında, verileri ve ortak yazarların isimlerini uydurduğu keşfedildi. Ne yazık ki bilimsel topluluk neredeyse 30 yıl boyunca yanlış yönlendirilmişti.

Bilimsel hırsızlık, bir araştırmacı başka birinin fikirlerini ya da yazılarını çaldığında veya onları kaynak belirtmeden kullandığında gerçekleşen sahtekarlıktır. Özel bir bilimsel hırsızlık türü, başka bir araştırmacının, bir asistanın ya da öğrencinin çalışmasını çalmak ve onu sanki kendisininmiş gibi yanlış sunmaktır.

Bunlar etik standartların ciddi ihlalleridir[6]. Bilimsel hırsızlık 16. Bölümde daha fazla tartışılmaktadır.

Etik dışı ama yasal. Bir davranış etik dışı olup yasaya aykırı olmayabilir. Yasal ve etik davranış arasındaki ayrım bir bilimsel hırsızlık olayıyla örneklenebilir. Amerikan Sosyoloji Derneği, Doğu New Mexico Üniversitesi'nden bir dekana ait 1988 tarihli dipnotları bulunmayan bir kitabın, Tufts Üniversitesi'nden bir sosyoloji profesörünün 1978 tarihli tezinden büyük bölümler içerdiğini belgeledi. Kopyalama *yasadışı* değildi, çünkü sosyoloğun tezinin ABD hükümetinde bir telif dosyası bulunmuyordu. Yine de profesyonel davranış standartlarına göre açıkça etik dışıydı[7]. (Yasal ve ahlaki eylemler arasındaki ilişkiler için bkz. Şekil 5.3)

İktidar

Araştırmacı ve özneleri ya da çalışan-asistanları arasındaki ilişki iktidar ve güvenle ilgilidir. Deneyci, anket yöneticisi ya da araştırmayı yürütenin öznelere ya da asistanlara göre iktidarı vardır. İktidar referanslar, uzmanlık, eğitim ve modern toplumda bilimin rolü tarafından meşrulaştırılır. Bazı etik meseleler iktidarın ve güvenin kötüye kullanılmasıyla ilgilidir.

Araştırmacının profesyonel topluluklar ve toplumun geneli tarafından verilen araştırma yürütme yetkisine, incelenen insanlara kılavuzluk etme, onları koruma ve çıkarlarını gözetme sorumluluğu eşlik eder. Örneğin, bir doktorun 33 kadın üzerinde onların izni olmadan deneysel jinekolojik ameliyatlar yürüttüğü ortaya çıktı. Kadınlar doktora güvenmişti, ama doktor kadınların, profesyonel topluluğun ve toplumun güvenini kötüye kullanmıştı[8].

Etik konularda rehberlik arayan araştırmacı yalnız değildir. Bir dizi kaynağa bu konuda başvurabilir: profesyonel meslektaşlar, etik tavsiye komiteleri, kurumsal gözden geçirme kurulları ya da bir üniversitedeki, bir kurumda insan deneklerle ilgilenen komiteler, profesyonel derneklerden elde edilebilecek etik yasaları ve araştırmada etik konusunda yazılan yazılar.

Araştırma Katılımcılarıyla İlgili Etik Meseleler

Bir araştırma çalışmasında katılımcı oldunuz mu hiç? Eğer olduysanız, size nasıl

Bilimsel yanıltma Birisi araştırmada sahtekârlık, bilim hırsızlığı veya bilimsel topluluk tarafından saptanmış olan kabul gören araştırma yürütme ve raporlama pratiklerinden belirgin biçimde sapan öteki etik dışı davranışlarda bulunduğunda gerçekleşir.

Araştırma sahtekârlığı Bir araştırmacının yanlış veriler yarattığı veya uydurduğu ya da araştırma prosedürü üzerine yanlış rapor verdiği etik dışı davranış türüdür.

davranıldı? Araştırmanın incelenenler üzerindeki olası olumsuz etkilerine, biyomedikal araştırmayla ilgili kaygılardan başlayarak, başka herhangi bir etik meseleden çok daha fazla dikkat gösterilir. Etik araştırma bilgiyi ilerletmenin değeriyle başkalarının yaşamlarına müdahale etmemenin değeri arasında denge kurmayı gerektirir. Araştırma öznelerine yaşamlarına müdahale edilmemesi mutlak hakkını tanımak ampirik araştırmayı olanaksız hale getirebilir, ama araştırmacılara soruşturma mutlak hakkını tanımak, katılımcıların temel insan haklarını ellerinden alabilir. Buradaki ahlaki soru şudur: Araştırmacılar ne zaman incelenenlere fiziksel zarar gelmesini ya da yaralanmalarını, onların büyük utanç yaşamasına neden olmayı ya da onları korkutmayı göze alabilir ya da alabilir mi?

Etik hukuku ve yasaları, bazı kesin yasaklar tanımlar: Hiçbir zaman öznelere gereksiz ya da geri döndürülemez zarar gelmesine neden olmayın; mümkünse önceden gönüllü muvafakat sağlayın ve hiçbir zaman araştırma amaçları için bir araya getirilen belirli bireyleri aşağılamayın, küçük düşürmeyin ya da haklarında zararlı bilgileri açığa vurmayın. Bunlar asgari standartlardır ve yoruma açıktırlar (örn. belirli bir durumda *gereksiz* ne anlama gelir?).

Araştırma Katılımcısının Korunmasının Kökenleri.
Araştırma katılımcılarına yönelik tutumla ilgili kaygı, bilim adına temel insan haklarının çok ciddi biçimde ihlal edildiğinin ortaya çıkmasından sonra oluştu. En bilinen ihlaller, Nazi Almanyasında Yahudiler ve diğerleri üzerinde yürütülen "tıbbi deneyler"di. Bu deneylerde korkunç işkenceler yapılıyordu. Örneğin insanlar dondurucu soğukluktaki suya sokularak ölmelerinin ne kadar sürdüğüne bakılıyordu, bilerek açlıktan öldürülüyorlardı ve çocuklardan keserek ayrılan uzuvlar başkalarına naklediliyordu[9].

Bu türden insan hakları ihlalleri yalnızca Almanya'da gerçekleşmedi ve yalnızca uzun zaman önce olmadı. Etik dışı araştırmanın bir sembolü *Kötü Kan* olarak da bilinen Tuskegee Frengi Çalışmasıdır. Bir gazetenin skandalın patlamasına yol açtığı 1970'lere kadar, ABD Kamu Sağlığı Hizmeti, Alabama'da yoksul, eğitimsiz Afrika kökenli Amerikalı erkeklerin tedavi edilmeyen frengiyle yaşadığı ve öldüğü, araştırmacıların da hastalığın ileri safhalarında ortaya ağır çıkan fiziksel yetersizlikleri incelediği bir çalışmayı destekliyordu. Çalışma 1929 yılında, penisilin

	ETİK	
YASAL	*Evet*	*Hayır*
Evet	Ahlaki ve Yasal	Yasal ama Ahlakdışı
Hayır	Yasadışı ama Ahlaki	Ahlakdışı ve Yasadışı

ŞEKİL 5.3 Toplumsal Araştırmada Yasal ve Ahlaki Eylemlerin Tipolojisi

sayesinde hastalık tedavi edilmeye başlamadan önce başlamıştı, ama tedavi mümkün olduktan sonra uzun süre devam etti. Deneklere etik dışı davranışlarına karşın, araştırmacılar 40 yıl boyunca sonuçlarını yayımlamayı sürdürdü. Çalışma 1972 yılında son buldu, ama ABD başkanı 1997 yılına kadar suç işlendiğini kabul etmedi ve katılımcı-kurbanlardan resmen özür dilemedi[10].

Ne yazık ki Kötü Kan skandalı tek örnek değildir. Soğuk Savaş döneminde ABD hükümeti belirli zamanlarda askerî ve politik hedefler için etik araştırma ilkelerinden ödün verdi. 1995 yılında, hükümetin 1940'ların sonunda habersiz insanlara radyoaktif madde enjekte edilmesine izin verdiği raporlarla ortaya çıkarıldı. 1950'lerde hükümet Eastman Kodak ve diğer film üreticilerini, filmler ışık alabileceği için atomik testler nedeniyle nükleer serpintiye karşı uyardı, ama o bölgede yaşayan vatandaşları sağlık risklerine karşı uyarmadı. 1960'larda ABD ordusu hiçbir şeyden şüphelenmeyen askerlerine ciddi travmaya neden olan LSD (halüsinojen bir uyuşturucu) verdi. Bugün bunlar yaygın biçimde iki temel etik ilkenin ihlali olarak kabul edilmektedir: fiziksel zararı önleme ve bilgilendirerek onayını alma (aydınlatılmış onam)[11].

Fiziksel Zarar, Psikolojik Taciz ve Yasal Tehlike. Toplumsal araştırma bir araştırma katılımcısına çeşitli biçimlerde zarar verebilir: fiziksel zarar, psikolojik zarar, yasal zarar ve bir kişinin kariyerine ya da gelirine zarar. Fiziksel zarar, müdahalenin daha büyük olduğu biyomedikal araştırmada bile daha seyrektir; çalışmaların yüzde 3'ü ile 5'i herhangi bir zarar gören insanları içermektedir. Farklı araştırma türlerinde farklı zarar türlerinin gerçekleşmesi olasılığı daha fazladır (örn. saha araştırmasında değil deneylerde). Araştırmacıların bütün zarar türlerinin farkında olması ve zararı her zaman en aza indirmesi gerekir[12].

Fiziksel zarar. En açık etik ilkesi, araştırmacıların fiziksel zarara yol açmaması ilkesidir. Etik bir araştırmacı araştırmaya başlamadan önce temel güvenlikle ilgili olanlar da dahil olmak üzere (güvenli binalar, mobilya ve ekipman) riskleri kestirir. Eğer stres söz konusuysa yüksek riskli özneleri (kalp hastalığı, sinir bozukluğu veya kriz geçirenler) dışarıda tutar ve araştırma katılımcılarına veya asistanlara gelebilecek yaralanma ve fiziksel saldırı tehlikesini öngörür. Araştırmacı araştırmaya katılım nedeniyle yaralanmanın ahlaki ve yasal sorumluluğunu kabul eder ve ilgili kişilerin fiziksel güvenliğini artık garantileyemediği anda projeyi hemen durdurur (bkz. Kutu 5.5'teki Zimbardo çalışması).

Psikolojik Taciz, Stres ya da Özgüven Kaybı. Fiziksel zarar riski az bulunur, ama araştırmacılar insanları stresli, utanç verici, kaygıya neden olan veya hoş olmayan durumlara sokabilir. Araştırmacılar insanların gerçek hayatta nasıl tepki verdiğini,

özneleri gerçekçi psikolojik rahatsızlık veya stres yaratan durumlara sokarak öğrenir. Rahatsızlığa neden olmak etik dışı mıdır? Milgram'ın ünlü itaat çalışmasının etiği hâlâ tartışılmaktadır (bkz. Kutu 5.5). Bazıları, alınan önlemlerin ve kazanılan bilginin, öznelerin yaşadığı stres ve potansiyel psikolojik zarardan daha önemli olduğunu söylemektedir. Diğerleri aşırı stres ve kalıcı zarar riskinin çok büyük olduğuna inanmaktadır.

Toplumsal araştırmacılar yüksek anksiyete ve rahatsızlık düzeyleri yaratmıştır: katılımcıları dehşet verici fotoğraflara maruz bırakarak, erkek öğrencilere güçlü kadınsı kişilik özellikleri olduğuna dair yalan söyleyerek; öğrencilere dersten kaldıklarına dair yalan söyleyerek; büyük korku durumu yaratarak (örn. kapı kilitliyken içeriye duman dolması); katılımcılarının başkalarına zarar vermesini isteyerek; insanları kendi inançlarını reddetmeleri için toplumsal baskıyla karşı karşıya kaldıkları bir duruma sokarak; ve katılımcıların yalan söylemesine, aldatmasına veya hırsızlık yapmasına neden olarak.[13] Yardım etme davranışını inceleyen araştırmacılar genellikle katılımcıları yardım edip etmeyeceklerini anlamak için acil durum ortamlarına yerleştirir. Örneğin Piliavin ve meslektaşları (1969), metrolarda birinin yalandan yere yığılmasını sağlayarak yardım etme davranışını inceledi. Saha deneyinde, metro vagonunda bulunan yolcuların deneyden haberi yoktu ve deneye katılmak için gönüllü olmamışlardı.

Duyarlı bir araştırmacı aynı zamanda bir kişinin özgüvenine zarar vermediğinin de bilincinde olmalıdır. Örneğin Walster (1965) kadınlarda kendine değer verme duygularındaki değişikliklerin romantik hoşlanmayı etkileyip etkilemediğini görmek istedi. Deneyinde, lisans öğrencisi kadınlara kişilik testleri uygulandı ve ardından sahte geribeslemede bulunuldu. Bazılarına imgelem ve yaratıcılıktan yoksun oldukları söylendi. Daha sonra başka bir araştırma katılımcısı gibi davranan yakışıklı bir erkek lisansüstü öğrencisi kadınlarla sohbet etmeye başladı. Öğrenci, bir kadınla çok ilgilenmiş gibi göründü ve ona akşam yemeğine çıkmayı teklif etti. Araştırmacı, kadının erkeğe romantik çekimin ölçmek istiyordu. Deneyden sonra kadına bunun düzmece olduğu anlatıldı; randevu yoktu ve adam aslında onunla ilgilenmemişti. Katılımcılara sonradan bilgi verildiği halde, özgüven kaybı yaşadılar ve muhtemelen psikolojik açıdan zarar gördüler[14].

Yalnızca kaygı ya da rahatsızlık yaratmadan önce önlem alan deneyimli araştırmacıların önemli ölçüde stres veya kaygı uyandıran deneyler yapması gerekir. Çalışmayı planlarken, daha önce benzer çalışmalar yürütmüş olanlara ve zihin sağlığı profesyonellerine danışmaları, yüksek risk taşıyan nüfusları dışarıda bırakmaları (örn. duygusal sorunları ya da zayıf bir kalbi olan kişiler) ve tehlikeli durumların ortaya çıkması halinde acil durum müdahaleleri veya araştırmanın durdurulmasını ayarlamaları gerekir. Araştırmacıların her zaman araştırmadan önce bilgilendirerek onay alması ve araştırmanın hemen sonrasında öznelere açıklama yapması

KUTU 5.5 Üç Etik Tartışma Örneği

Stanley Milgram'ın *itaat çalışması* (Milgram, 1963, 1965, 1974) Nazi soykırımının yol açtığı dehşetin nasıl gerçekleştiğini, otoriteye itaat etmeye yönelik toplumsal baskının gücünü inceleyerek keşfetmeye çalıştı. "Bilgilendirmeyle alınan onay formları" imzalandıktan sonra denekler hileli rastlantısal seçimle "öğretmen" olarak atanırken gerçeklerden haberdar biri de "öğrenci" oluyordu. Öğretmen, öğrencinin kelime belleğini test edecek ve öğrenci hata yaptığında elektrik şokunu artıracaktı. Öğrenci yakındaki bir odaya yerleştirilmişti; dolayısıyla öğretmen öğrenciyi duyabiliyor, ama göremiyordu. Şok aletinde artan voltaj açık biçimde işaretlenmişti. Öğrenci hata yaptıkça öğretmen düğmeleri çeviriyor ve öğrenci büyük acı çekiyormuş gibi sesler çıkarıyordu. Araştırmacı orada bulunuyor ve öğretmene "Devam etmelisiniz" gibi yorumlarda bulunuyordu. Milgram, "Öznelerin terlediği, titrediği, kekelediği, dudaklarını ısırdığı, inlediği ve tırnaklarını kendi etlerine batırdığı gözlemlendi. Bunlar deneye yönelik istisnai tepkiler değil, karakteristik tepkilerdi" diye belirtmiştir (Milgram, 1963:375). Tehlikeli düzeylere kadar şok veren öznelerin yüzdesi beklenenden büyük ölçüde yüksekti. Aldatmanın kullanımı ve öznelerin yaşadığı aşırı duygusal stresle ilgili etik kaygılar ortaya çıktı.

Laud Humphreys'in (Humhreys, 1975) *kamuya açık alanlarda seks çalışması*nda (kamuya açık tuvaletlerde erkek homoseksüel buluşmalarına dair bir çalışma), Humphreys sözde bir "gözcü" (bir röntgenci ve aynı zamanda bekçi) gibi davranırken cinsel eylemde bulunan yaklaşık 100 erkeği gözlemledi. Denekler, arabalarına kadar izlendi ve plaka numaraları gizlice kaydedildi. Humphreys bir piyasa araştırması yapıyor gibi davranarak polis kayıtlarından isimleri ve adresleri elde etti. Bir yıl sonra Humphreys, kılık değiştirerek deneklerle evlerinde görüşme yapmak için sağlık taraması hakkında aldatıcı bir hikâye kullandı. Humphreys, isimleri güvenli saklama kutularında korudu ve denek isimlerinin olduğu künyeler yakıldı. "Kamuya açık alanları" ziyaret eden homoseksüellerle ilgili bilgileri önemli ölçüde geliştirdi ve onlar hakkındaki yanlış inançları yerle bir etti. Çalışmayla ilgili tartışmalar yaşandı: Özneler asla onay vermemişti; aldatma kullanılmıştı ve isimler öznelere şantaj yapmak için, evlilikleri sona erdirmek için veya yasal takibat başlatmak için kullanılabilirdi.

Zimbardo hapisane deneyinde (Zimbardo, 1972, 1973; Zimbardo ve d., 1973, 1974) erkek öğrenciler iki rol grubuna ayrıldı: gardiyanlar ve mahkumlar. Deneyden önce gönüllü öğrencilere kişilik testleri uygulandı ve yalnızca "normal" aralıktakiler seçildi. Gönüllüler iki haftalığına yazıldı, mahkumlara gözetim altında tutulacakları ve bazı vatandaşlık haklarının askıya alınacağı, ama hiçbir fiziksel kötü davranışa izin verilmeyeceği söylendi. Stanford Üniversitesi'ne ait bir binanın zemin katında oluşturulan hapishane benzeri yerde mahkumlar, kimliklerinden arındırıldı (standart üniformalar giydirildi ve yalnızca numaralarıyla çağırıldılar) ve gardiyanlar militarize edildi (üniformalar, coplar ve aynalı güneş gözlükleriyle). Gardiyanlara makul düzeni sürdürmeleri söylendi ve 8 saatlik vardiyalarla çalıştılar. Mahkumlar ise günün 24 saatinde kilit altındaydı. Beklenmedik biçimde gönüllüler kendilerini rollerine fazla kaptırdılar. Mahkumlar pasif ve örgütsüz hale gelirken gardiyanlar saldırgan, keyfi ve insanlıktan uzak bir hal aldı. Altıncı günde etik sebeplerden dolayı Zimbardo deneyi iptal etti. Kalıcı psikolojik zarar ve hatta fiziksel zarar riski çok yüksekti.

gerekir (daha sonra tartışılacak).

Araştırmacılar asla istenen etkiyi yaratmak için gerekli asgari miktarın ötesinde *gereksiz* stres veya araştırmada doğrudan meşru bir amacı olmayan stres yaratmamalıdır. Asgari miktarı bilme, deneyimle sağlanır. En iyisi çok fazla stres yaratmaktansa hiçbir etki bulmamayı göze alarak çok az stresle başlamaktır. Eğer stres düzeyinin uzun vadede etkileri olacaksa araştırmacının izlemesi ve ücretsiz

psikolojik danışmanlık önermesi gerekir.

Stres ve anksiyete yaratan araştırmalar ayrıca deneycilerin ötekilere karşı duyarsız veya manipülatif bir tavır geliştirmesi tehlikesini taşır. Araştırmacılar deneyler yürüttükten sonra öznelere psikolojik zarar gelmesine neden olan suçluluk ve pişmanlık bildirmektedir. Özneleri anksiyete üreten durumlara sokan deneyler etik araştırmacı için rahatsızlık yaratabilir.

Yasal Zarar: Bir araştırmacı araştırma katılımcılarını tutuklanma riskinde artıştan korumaktan sorumludur. Eğer araştırmaya katılmak tutuklanma riskini artırırsa bireyler araştırmacılara güvenmeyecek ve gelecekteki araştırmalara katılmaya isteksiz olacaktır. Araştırmacılar belirli araştırma türlerini yürütmeden önce yasal yaptırımdan muafiyeti sağlayabilir. Örneğin, ABD Adalet Bakanlığı suç davranışını inceleyen araştırmacılar için yazılı feragat belgeleri sağlamaktadır.

Potansiyel yasal zarar, Humphreys tarafından gerçekleştirilen 1975 "kamuya açık alanlarda seks" çalışmasına yönelik bir eleştiridir (bkz. Kutu 5.5). New Jersey Negatif Gelir Vergisi deneyinde deneye katılanlar ek gelir sağlıyordu, ama ayrıca işsizlik sigortası parası alıp almadıklarını izlemeye dair hiçbir açık tedbir alınmamıştı. Yerel bir savcı, "sosyal yardım sahtekarlıkları"nı belirlemek üzere katılımcılar üzerine veri talep etti. Başka bir deyişle, özneler deneye katıldığı için yasal bir riskle karşı karşıya kaldı. Sonunda anlaşmazlık çözüldü, ama bu araştırmacıların potansiyel yasal problemlere karşı tetikte olması gerektiğini göstermektedir.

Bununla ilgili bir etik mesele, araştırmacı veri toplarken yasadışı etkinlikten haberdar olduğunda ortaya çıkar. Bir araştırmacı, araştırmacı-özne ilişkisini korumanın değeriyle gelecekteki araştırmacıları masum insanlara potansiyel zarar gelmesinden korumanın değerini karşılaştırmalıdır. Bir araştırmacı kendi yargısının sonucuna kendi katlanır. Örneğin, bir akıl hastanesini incelerken Taylor (1987) hastalara çalışanlar tarafından kötü davranıldığını ve taciz edildiklerini keşfetti. İki seçeneği vardı: Çalışmayı bırakıp bir soruşturma açılmasını sağlamak veya sessiz kalıp aylarca çalışmaya devam edip bulguları kamuya duyurmak ve ondan sonra tacizin son bulmasını savunmak. Durumu tarttıktan sonra ikinci yolu takip etti ve şimdi akıl hastanesinde kalanların haklarını savunan bir eylemci.

Gizlilik sorununun karmaşık hale getirdiği bir New York restoranı yangını olayı benzer bir etik ikileme işaret etmektedir. Bir sosyoloji lisansüstü öğrencisi garsonlarla ilgili bir katılımcı gözlem çalışması yürütüyordu. Araştırma projesi sırasında saha, bir restoran, yandı ve kundakçılıktan şüphelenildi. Yerel yasal yetkililer saha notlarını talep etti ve araştırmayı restorandaki etkinlik hakkında sorgulamak istedi. Araştırmacı bir ikilemle karşı karşıya kaldı: Soruşturmaya yardımcı olabilir ve etik araştırmanın güven, gizlilik ve bütünlüğünü ihlal edebilir ya da gizliliği sürdürerek öznelerini koruyabilir, ama yargılanma ve para ve hapis cezası dahil olmak üzere

adalete engel olma cezalarıyla karşı karşıya kalabilirdi. Etiğe uygun biçimde davranmak istiyordu, ama aynı zamanda hapse girmek istemiyordu. Yıllar süren yasal mücadelelerin sonunda, durum, araştırmacının kısıtlı işbirliğiyle ve araştırma notlarının gizliliğini onaylayan bir hukuki kararla çözümlendi. Yine de meselenin çözümlenmesi yıllar sürdü ve araştırmacıya ciddi mali ve kişisel maliyeti oldu[15].

Yasadışı davranışları gözlemek bir araştırma projesinin merkezinde yer alıyor olabilir. Gizlice yasadışı etkinliği gözlemleyen ve kaydeden ve sonra yasayı uygulayan yetkililere bilgi sağlayan bir araştırmacı, araştırma katılımlarıyla ilgili etik standartları ihlal eder ve gelecek araştırmalara zarar verir. Ancak yasadışı davranışları bildirmeyen bir araştırmacı dolaylı olarak suç teşkil eden davranışlara izin verir ve suça yataklıktan hüküm giyebilir. Araştırmacı bilgi arayan bir profesyonel midir yoksa serbest çalışan gizli bir muhbir midir?

Katılımcılara Başka Zararlar. Araştırma katılımcıları başka zarar türleriyle karşı karşıya kalabilir. Örneğin, bir tarama görüşmesi, kendilerinden hoş olmayan olayları hatırlanması istenen insanlar arasında anksiyete ve rahatsızlık yaratabilir. Etik araştırmacı katılımlara her türlü zarara karşı duyarlıdır, olası önlemleri değerlendirir ve potansiyel yararlarla potansiyel zararı karşılaştırır. Öznelere başka bir zarar gelmesi riski, kariyerleri veya gelirleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktır. Örneğin, bir araştırmacı çalışanlara bir anket uyguluyor ve amirin performansının yetersiz olduğu sonucuna varıyor. Bunun sonucunda, amir işini kaybediyor. Ya da bir araştırmacı sosyal yardım alanları inceliyor. Sonuç olarak yardım alanlar sağlık sigortalarını ve yaşam kaliteleri düşüyor. Araştırmacının sorumluluğu nedir? Etik araştırmacı, araştırmanın incelenenler için sonuçlarını dikkate alır. Ama bu tür sorulara verilecek sabit bir yanıt yoktur. Bir araştırmacı her bir olayı değerlendirmeli, potansiyel yarar ile potansiyel zararı karşılaştırmalı ve kararın sorumluluğunu taşımalıdır.

Aldatma. Hiç kimse size bir şey yaptırmak için yarı doğru veya yalan söyledi mi? Kendinizi nasıl hissettiniz? Toplumsal araştırmacılar **kendi iradesiyle onay alma ilkesini** izler: Asla kimseyi araştırmaya katılmak için zorlamayın ve meşru araştırma gerekçeleri yüzünden zorunlu olmadıkça yalan söylemeyin. Toplumsal araştırmaya katılan insanların araştırmaya katılmayı açıkça kabul etmeleri gerekir. Ne zaman araştırmacı aldatmaya başvursa, araştırmayı gizlese veya gizli araştırma yöntemleri kullansa, kişinin katılmama hakkı önemli bir sorun olur[16].

Toplumsal araştırma bazen saha araştırması ve deneysel araştırmada katılımcıları aldatır veya onlara yalan söyler. Bir araştırmacı meşru metodolojik nedenlerle kendi eylemlerini veya gerçek niyetlerini başka türlü gösterebilir: Eğer katılımcılar gerçek amacı bilirse davranışlarını değiştirirler ki bu da onların gerçek davranışını öğrenmeyi imkansız kılar ya da araştırmacı gerçeği söylerse bir araştırma yerine eri-

şim olanaksız olabilir. Araştırmacı aynı şeyi aldatma olmaksızın başarabiliyorsa, aldatma asla tercih edilmez. Deneysel araştırmacılar çoğunlukla öznelerin gerçek hipotezi öğrenmesine engel olmak ve tepki etkilerini azaltmak için aldatmaya başvurur.

Aldatma ancak belirli bir metodolojik amaç varsa kabul edilebilir, o zaman bile, yalnızca gerekli asgari miktarda kullanılmalıdır. Aldatmaya başvuran araştırmacı bilgilendirerek onay almalı, asla riskleri yanlış göstermemeli ve her zaman katılımcıları sonradan bilgilendirmelidir. İlgili temel prosedürleri tanımlayabilir ve yalnızca test edilen hipotezlerle ilgili belirli bilgileri gizleyebilir.

Bilgilendirerek Alınan Onay. Toplumsal araştırmanın temel etik ilkesi şudur: Asla kimseyi katılıma zorlamayın; katılım iradi *olmalıdır*. İnsanlardan izin almak yeterli değildir, neye katılmalarının istendiğini bilmeleri gerekir ki bilinçli olarak karar verebilsinler. İnsanlar araştırma prosedürü hakkında bazı şeyler öğrendikten sonra katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı bir sözleşmeyi okuyup imzalayarak bilgilendirilerek onay verdiğinde katılımcılar kendi haklarını ve neye dahil olduklarını öğrenebilir.

ABD federal hükümeti insan özneleriyle ilgili bütün araştırmacılar için bilgilendirmeyle onay alınmasını gerektirmez. Yine de aksi için haklı nedenler yoksa (örn. gizli saha araştırması, ikincil verilerin kullanılması, vb.) araştırmacıların bir kurumsal değerlendirme kurulu (IRB) tarafından belirtildiği şekilde yazılı onay alması gerekir.

Bilgilendirmeyle alınan onay bildirimleri belirli bilgiler sağlar (bkz. Kutu 5.6)[17]. Bilgilendirerek onay alma için ilgili prosedür veya soru türleri ve verilerin kullanımı hakkında genel bir açıklama yeterlidir. Singer (1978), tarafından yürütülen bir çalışmada, rastlantısal olarak oluşturulmuş bir grup anket yanıtlayan kişi bilgilendirilmiş onay belgesi alırken diğer bir grup almadı. Hiçbir önemli fark bulunmadı. Tek fark, böyle bir belgeyi imzalamayı reddeden kişilerin sorulara "yanıt yok" cevabını vermesi olasılığının daha yüksek olmasıydı.

Yürüttükleri literatür analizinde, Singer ve meslektaşları (1995) gizlilik garantisi vermenin araştırmacılar son derece duyarlı konularla ilgili sorular sorduğunda yanıtları biraz ilerlettiğini buldu. Başka durumlarda, gizliliğin kapsamlı biçimde sağlanması öznelerin nasıl yanıt verdiğini ya da verip vermediğini etkilemiyordu.

İmzalanan bilgilendirmeyle alınan onay bildirimleri çoğu tarama, saha ve ikincil veri araştırmaları için isteğe bağlıdır, ama genellikle deneysel araştırma için zorunludur. Belge araştırmasında ve çoğu telefonla görüşme çalışmasında alınmaları mümkün değildir. Genel kural şudur: Öznelere potansiyel zarar riski ne kadar yüksekse yazılı bir onay bildirimi gereksinimi de o kadar fazladır. Sonuç olarak, bilgilendirerek onay almak için pek çok neden varken almamak için pek fazla neden yoktur.

Gizli Gözlem. Bilgilendirerek onay almak tarama araştırmasında ve deneysel araştırmada kolay olabilir, ama bazı saha araştırmacıları gerçek yaşam alanı ortamlarını gözlemlerken bunun uygunsuz olduğunu düşünmekte ve bir çalışma yürütemeyeceklerini ya da ortama girmeyi başaramayacaklarını söylemektedir. Geçmişte saha araştırmacıları gizli gözlemi kullanıyordu, inceleme amacıyla tedavi arayan bir gruba katılmak için sahte bir paravan öykü sunmak için alkolik numarası yapmak gibi. Saha araştırmacılarının bilgilendirmeyle alınan onay ile tam da bilgilendirilmeden kabul etme arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmak için üç seçeneği bulunmaktadır. Casusluk terimlerinden yararlanarak Fine (1980) derin gizli kimlik (araştırmacı, araştırma rolüyle ilgili hiçbir şey söylemez, ama tam bir katılımcı gibi hareket eder), yarı gizli kimlik (araştırmacı araştırma yürütüldüğünü açığa vurur, ama ayrıntılar konusunda muğlaktır) ve açık kimlik (araştırmacı amacını tamamen açığa vurur ve izin ister) ayrımını yapar.

Gizli gözlemi ve saha araştırmasının bilgilendirmeyle onay almadan muaf tutulmasını savunan iki argüman vardır (Herrera, 1999). Birincisi, saha araştırmasında bilgilendirmeyle onay almanın pratik olmadığı ve işleri aksattığı, hatta devam eden etkinliklerin akışını kesintiye uğratmakla katılımcıları ya da ortamı rahatsız ederek zarar bile verebileceğidir. Bu uslamlamadaki sorun, katılımcının itibarını sağlamanın araştırmacının pratik çıkarlarından daha önemli olduğu ahlaki ilkesidir. Bu uslamlama kendi çıkarına hizmet etmektedir; araştırma yapmaya dürüstlüğü ya da mahremiyeti desteklemekten daha fazla değer verir ve araştırmacıların bir çalışma içinde yer alma riskini katılımcılardan daha iyi değerlendirdiğini varsayar. Ahlaki-etik standart, araştırmacıların inceledikleri tüm insanların özgürlüğüne/özerkliğine saygı duyması ve kendi kararlarını kendilerinin almasına izin vermesi gerektiği şeklindedir. Katılımcılar naif kalmayabilir ve araştırma amaçları için kendi "mahremiyetlerinin" izinsiz olarak ihlal edildiğini öğrendiklerinde incinebilir.

Gizli gözlemi destekleyen ikinci bir argüman, insan iletişimi ve günlük olayların zaten gizli etkinlikle dolu olduğudur. Sıradan etkinliklerde pek çok "insan gözlemcisinin" ya da zararsız kulak misafirlerinin bir miktar gizli etkinliği bulunur. Gizli ve aldatıcı davranışlar günlük yaşamda özellikle pek çok perakende satış mağazası, kanun uygulaması veya güvenlik personeli tarafından her zaman uygulanır ve insanlar neredeyse öyle olmasını bekler. Beklenir ve zararsızdır, o zaman neden toplumsal araştırmacılar farklı davransın ki? Bu muafiyet gerekçesine

İradi onay ilkesi Açıkça ve özgür biçimde katılmayı kabul etmediği sürece hiç kimsenin araştırmaya asla katılmaması gerektiğini belirten etik ilkedir.

Bilgilendirerek alınan onay (Bilinçli Onam) Bir çalışma başlamadan önce çalışmanın çeşitli yönlerini katılımcılara açıklayan ve onların kendi iradeleriyle kabul etmelerini isteyen çoğunlukla yazılı bir bildirimdir.

KUTU 5.6 Bilgilendirerek Alınan Onay

Bilgilendirerek alınan onay bildirimlerinde aşağıdakiler yer alır:

1. Amacın ve araştırma prosedürünün kısa bir betimlemesi ve çalışmanın sürmesi beklenen uzunluğu.
2. Katılımla ilgili her türlü risk veya rahatsızlığın belirtilmesi
3. Anonimlik ve kayıtların gizliliğinin garantisi
4. Araştırmacının kimliğinin ve deneklerin hakları ya da çalışmaya dair sorularla ilgili bilgilerin nereden alınabileceğinin belirtilmesi
5. Katılımın tamamıyla iradeye bağlı olduğu ve hiçbir ceza olmaksızın her an sona erdirilebileceğinin belirtilmesi
6. Kullanılabilecek olan alternatif prosedürlerin belirtilmesi
7. Deneklere sağlanan her türlü yararın veya tazminatın ve çalışmada yer alan deneklerin sayısının belirtilmesi
8. Bulguların bir özetini sağlama teklifi

itiraz noktası, "herkes böyle yapıyor" veya "zaten olacaktı" düşüncelerinin ahlaki olarak sağlam bir profesyonel araştırma rolünün dayandırılacağı geçerli gerekçeler olmamasıdır. Buradaki sorun, profesyonel araştırmacı için ahlaki-etik standartları belirlemektir. Belki röntgencilik, gözetleme ve gizli muhbirlerin kullanımı bazı toplumlarda artıyor olabilir. Bunlar toplumsal araştırmanın daha yüksek hedefleri için daha fazla saygı ve güven uyandırma modelleri midir? Aksine kamusal kinizme, güvensizliğe ve araştırmaya katılmamaya yol açarlar. Bilgilendirerek alınmış onay eksikliği, etik olarak gri bir alandır ve pek çok kişi, bilgilendirerek onay almamanın ahlaki-etik riskinin daha fazla zarara neden olacağını düşünmektedir.

Gizli araştırma tartışmalı durumunu korumaktadır ve pek çok araştırmacı bütün gizli araştırmaların etik dışı olduğuna inanmaktadır.[18] Amerikan Antropoloji Derneğinin etik yasası, gizli araştırmayı "uygulama dışı ve istenmeyen" olarak kınamaktadır. Gizli araştırmayı bazı durumda etik olarak kabul edenler bile yalnızca açık gözlemin mümkün olmadığı zaman kullanılması gerektiğini öne sürmektedir. Buna ek olarak, araştırmacının katılımcıları daha sonra bilgilendirmesi ve onlara kaygılarını ifade etme olanağı vermesi gerekir.

Aldatma ve gizli araştırma, güvensizlik ve kinizmi artırabilir ve toplumsal araştırmaya yönelik kamu saygısını yok edebilir. Saha araştırmasında yanlış bilgi verme, demokratik olmayan toplumlarda gizli ajan veya muhbir olmak gibidir. Aldatma sık sık incelenen insanlarda güvensizliği artırabilir. Bir örnekte, aldatmanın sık sık kullanımı yardım etme davranışını azaltmıştır. 1973 yılında Seattle'daki Washington Üniversitesi'nde bir öğrenci vurulduğunda, kampüsten geçen öğrenciler yardım etmek için hiçbir çaba göstermedi. Daha sonra, kenarda duranların çoğunun, ateş etmenin bir deneyin parçası olarak sahnelendiğini düşündükleri için yardım etmediği ortaya çıktı.[19]

Özel Nüfuslar ve Yeni Eşitsizlikler

Özel Nüfuslar ve Yaptırım. Bazı araştırma katılımcısı grupları ya da nüfusları gerçek iradi bilgilendirilerek onay verme olanağına sahip değildir. **Özel nüfuslar** gerekli yeterlilikten yoksun veya bunlara dolaylı olarak yaptırım uygulanıyor olabilir Öğrenciler, hapistekiler, çalışanlar, askerî personel, evsizler, sosyal yardım alanlar, çocuklar ya da zihinsel engelliler araştırmaya katılmayı kabul edebilir. Ancak bir karar alma becerisine tümüyle sahip olmayabilirler ya da almak istedikleri bir yardım araştırmaya katılmalarını gerektirdiği için katılmayı kabul ediyor olabilirler –yüksek notlar, erken tahliye, terfi ya da ek hizmetler gibi.

"Ehliyetsiz" insanları (örn. çocukları, zihinsel engellileri, vb.) araştırmaya dahil etmek iki koşul yerine getirilmediği sürece etik dışıdır: Yasal bir vasi imzalı izin verir ve araştırmacı katılımcılara zarar vermeye karşı tüm etik ilkelere uyar. Diyelim ki bir araştırmacı lise öğrencileri arasında sigara içme ve uyuşturucu/alkol kullanımı üzerine bir tarama yapmak istiyor. Eğer araştırma okul mülkünde yürütülecekse, okul yetkilileri izin vermelidir ve yasal olarak reşit olmayan her özne için anne babadan yazılı izin gereklidir. En iyisi her öğrenciden de iznini almaktır.

İnsanları katılıma zorlamak etik dışıdır. Buna başka türlü elde edemeyecekleri özel yararlar teklif etmek de dahildir. Örneğin, bir komutanın bir askere bir çalışmaya katılmasını emretmesi, bir profesörün bir öğrencinin bir dersi geçebilmesi için bir araştırma öznesi olmasını şart koşması veya bir işverenin bir çalışanın işini koruyabilmesinin bir koşulu olarak bir anket doldurmasını beklemesi etik dışıdır. İnsanları (örn. çalışanları) araştırmaya katılmaya zorlayan araştırmacı dışındaki biri (örn. bir işveren) olsa bile bu etik dışıdır.

Katılıma zorlamanın bulunup bulunmadığını anlamak karmaşık bir mesele olabilir ve bir araştırmacının her örnek olayı değerlendirmesi gerekir. Örneğin, hüküm giymiş bir suçluya hapse girme ya da deneysel bir rehabilitasyon programına katılma alternatifi veriliyor. Hüküm giymiş suçlu programın yararlarına inanmıyor, ama araştırmacı bunun suçluya yarar sağlayacağına inanıyor olabilir. Bu bir yaptırım örneğidir, ama araştırmacı özneye ve topluma sağlayacağı yararların yaptırıma dönük etik yasaktan önemli olup olmadığına karar vermelidir.

Öğretmenler bazen sosyal bilim sınıflarındaki öğrencilerin araştırma projelerine denek olarak katılmalarını zorunlu tutar. Bu özel bir yaptırım örneğidir. Katılımı zorunlu tutmayı destekleyen üç argüman öne sürülmüştür: (1) başka türlü katılımcı bulmak zor ve araştırmayı olanaksız kılacak ölçüde pahalı olurdu; (2)

Özel nüfus Yaşları, hapiste bulunmaları, potansiyel yaptırım veya fiziksel, zihinsel, duygusal ya da diğer becerilerin tamamına sahip olmaları nedeniyle bir çalışmaya katılmak için kendi iradeleriyle onay verme tam özgürlüğüne ya da bilincine sahip olmayabilecek araştırma katılımcılarıdır.

öğrencilerin denek olarak hizmet ettiği araştırmalardan yaratılan bilgi ilerideki öğrencilere ve topluma yarar sağlayacaktır; (3) öğrenciler onu gerçekçi bir araştırma ortamında doğrudan deneyimleyerek araştırma hakkında daha fazla şey öğrenecektir. Üç argüman içinde yalnızca üçüncüsü sınırlı yaptırımı haklı kılar. Sınırlı yaptırım, yalnızca net bir eğitimsel amacı olduğu, öğrencilere araştırma deneyimi bir seçenek olarak sunulduğu ve diğer tüm etik ilkelere bağlı kalındığı sürece kabul edilebilir.[20]

Yeni Eşitsizlikler Yaratma. Başka bir zarar türü, bir grup insan bir araştırma projesine katılmalarının sonucu olarak bir hizmet ya da yarardan mahrum edildiğinde gerçekleşir. Örneğin bir araştırmacının edinilmiş bağışıklık sistemi bozukluğu sendromu (AIDS) gibi korkunç bir hastalığı olan özneler için yeni bir tedavisi olabilir. Yeni tedavinin etkilerini belirlemek için bazı bireylere tedavi uygulanırken diğerlerine bir plasebo verilir. Plan, ilacın etkili olup olmadığını gösterecektir, ama kontrol grubundaki plasebo alan özneler ölebilir. Tabii, etkili olup olmadığı hakkında daha fazla şey bilinene kadar ilacı alanlar da ölebilir. Rastlantısal olarak kontrol grubuna tayin edilmiş kişileri potansiyel olarak yaşam kurtaran tedaviden mahrum etmek etik midir? Ya ilacın etkili olup olmadığını kesin olarak test etmek için plasebo alan bir kontrol grubu şartsa?

Bir araştırmacı araştırma katılımcıları arasındaki yeni eşitsizliği üç şekilde azaltabilir. Birincisi, "yeni, geliştirilmiş" tedaviyi almayan özneler daha önceki kabul edilebilir en iyi tedaviyi almaya devam eder. Başka bir deyişle, kontrol grubu her türlü yardımdan mahrum bırakılmaz, test edilen yeni tedaviden önceki kullanılabilir en iyi tedaviyi alır. Bu kontrol grubundaki insanların, geçici olarak görece geri kalsalar da mutlak olarak acı çekmemesini sağlar. İkincisi, araştırmacılar deneyin ilk aşamasındaki kontrol grubunun ikinci aşamada deney grubu ve tersi olduğu **çapraz tasarımlar** kullanabilir. Son olarak, araştırmacı sonuçları dikkatle ve sürekli izler. Eğer deneyin erken bir aşamasında yeni tedavinin son derece etkili olduğu ortaya çıkarsa, yeni tedavi kontrol grubundakilere de sunulmalıdır. Ayrıca, ilaç tedavileri ya da olası fiziksel zararın söz konusu olduğu yüksek riskli deneylerde, araştırmacılar insan yerine hayvan veya başka şeyler kullanabilir.

Mahremiyet, Anonimlik ve Gizlilik. Kişisel yaşamınız hakkındaki özel ayrıntılar sizin bilginiz dışında kamuyla paylaşılsaydı kendinizi nasıl hissederdiniz? Toplumsal araştırmacılar toplumsal davranışı incelemek için öznelerin mahremiyetini ihlal ettiği için öznelerin mahremiyetini korumak üzere önlemler almaları gerekir.

Mahremiyet. Tarama araştırmacıları inançlar, artalanlar ve davranışları mahrem özel ayrıntıları açığa çıkaran biçimde inceledikleri zaman kişinin mahremiyetini ihlal etmiş olur. Deneysel araştırmacılar bazen denekleri hakkında "casusluk etmek" için

ki yanlı aynalar veya saklı mikrofonlar kullanır. İnsanlara incelendikleri söylense bile deneyi düzenleyenin ne aradığının farkında olmazlar. Saha araştırmacıları başka birinin davranışlarının çok özel yanlarını gözlemleyebilir veya konuşmalara kulak misafiri olabilir. Saha deneyi ve etnografik saha araştırmasında, önceden uyarılmaksızın mahremiyet ihlal edilebilir. Humphreys (1975), homoseksüel temasların gerçekleştiği kamuya açık bir tuvalette "gözcü" olarak hizmet verdiğinde, özneleri bilgilendirmeden çok mahrem davranışları gözlemledi. Piliavin ve meslektaşları (1969) yardım etme davranışını incelemek için metrolarda insanların yere yığılmasını sağladı ve metro vagonundaki insanların yolculuğunun mahremiyeti ihlal edilmiş oldu. İnsanlar kamuya açık yerlerde (örn. bekleme salonlarında, sokakta yürürken, sınıflarda vb.) incelendi, ama bazı "kamuya açık" yerler diğerlerinden daha özeldir (örneğin kamuya açık bir tuvalet kabininde kendini yalnız zanneden insanların gözlenmesi için periskopların kullanıldığını düşünün).[21]

Etik araştırmacı mahremiyeti yalnızca gerekli asgari dereceye kadar ve yalnızca meşru amaçlar için ihlal eder. Buna ek olarak, araştırma katılımcılarıyla ilgili bilgileri kamuya ifşa edilmekten korur.

Az sayıda durumda mahremiyet yasaların koruması altındadır. Mahremiyetin ihlal edildiği bir olay, bir federal yasanın çıkarılmasına yol açtı. 1954'teki *Wichita Jüri Çalışması*nda, Chicago Üniversitesi Hukuk Fakültesi araştırmacıları, jüri görüşmelerindeki grup süreçlerini incelemek üzere jürilerin tartışmalarını kaydetti. Bulgular önemli olduğu ve çok fazla önlem alındığı halde, bir meclis soruşturulması açıldı ve 1956 yılında herhangi bir amaçla herhangi bir büyük ya da küçük jürinin jüri üyesinin onayı olsa bile "dinleme aygıtıyla izlenmesi"ni yasaklamak üzere bir yasa çıkarıldı.[22]

Anonimlik. Araştırmacılar, bilgi toplandıktan sonra bir katılımcının kimliğini açığa vurmayarak mahremiyeti korur. Bunun iki biçimi vardır: Anonimlik ve gizlilik.

Anonimlik, insanların anonim veya isimsiz kalması anlamına gelir. Örneğin bir saha araştırmacısı belirli bir bireyin toplumsal resmini çizer, ama kurmaca bir isim ve yer verir ve bazı özellikleri değiştirir. Öznenin kimliği korunur ve birey bilinmez veya anonimdir. Tarama araştırmacıları ve deneysel araştırmacılar özne-

Çapraz tasarım Tüm grupların deney etkenini aldığı ve böylece rahatsızlık ya da yararların paylaşıldığı, eşitsizliğin yaratılmadığı bir tür deney tasarımıdır.

Anonimlik Katılımcıların isimsiz kaldığı etik koruma biçimidir; kimlikleri açığa çıkarılmaktan korunur ve bilinmeden kalır.

Gizlilik Araştırma verilerinin güvenli biçimde saklanması ve kamudan gizli tutulmasıyla bilginin belirli bireyleri belirli yanıtlarla bağlantılandırmaya izin verecek biçimde bilgilerin açığa vurulmaması yoluyla incelenenlerin etik biçimde korunmasıdır. Araştırmacılar bunu verileri yalnızca bir toplam biçiminde (örn. yüzdeler, ortalamalar, vb.) sunarak sağlar.

lerin adlarını ve adreslerini mümkün olduğu kadar çabuk atar ve anonimliği korumak için katılımcılara yalnızca bir kod numarasıyla göndermede bulunur. Eğer postayla anket kullanan bir araştırmacı anket formuna hangi anket katılımcılarının soruları yanıtlamayı ihmal ettiğini belirlemek için bir kod eklerse, anket katılımcısının anonimliği tam olarak korunmuyor demektir. Aynı bireylerin zaman içinde izlendiği panel çalışmalarında anonimlik mümkün değildir. Aynı şekilde tarihsel araştırmacılar tarihsel ya da belgeye dayalı araştırmada belirli isimleri kullanır. Eğer orijinal bilgiler kamuya açık kaynaklardan geliyorsa böyle yapabilirler; eğer kaynaklar kamuya açık değilse, araştırmacı belirli isimleri kullanmak için belgelerin sahibinden yazılı izin almalıdır.

Araştırma katılımcısının anonimliğini korumak zordur. Kurmaca bir kasaba olan "Springdale" hakkındaki *Small Town in Mass Society* çalışmasında (Vidich ve Bensman, 1968), kasabayı ve içindeki belirli bireyleri tanımak kolay olmuştu. Kasaba sakinleri araştırmacıların kendilerini tasvir etme biçimine sinirlenmiş ve araştırmacıları alaya alan bir parodi sahnelemişti. Muncie, Indiana'daki ünlü Middletown çalışmasında olduğu gibi, insanlar çoğunlukla topluluk araştırmasında incelenen kasabaları tanır. Ancak eğer bir araştırmacı bireylerin kimliklerini kurmaca bilgilerle korursa, incelenmiş olanla diğerlerine bildirilen arasındaki uçurum neyin bulunduğu ve neyin uydurulduğu konusunda soru işaretleri uyandırır.

Gizlilik. Anonimlik mümkün olmasa bile, araştırmacıların gizliliği koruması gerekir. Anonimlik belirli bireylerin kimliğini bilinmekten korur. **Gizlilik**, bilgiye ilişkin isimler olabileceği ancak araştırmanın onu gizli tuttuğu ya da sır olarak kamudan sakladığı anlamına gelir. Bilgi, belirli bireyleri yanıtlarla bağlantılandırmaya olanak veren bir biçimde açığa vurulmaz ve yalnızca toplam biçiminde kamuya sunulur (örn. yüzdeler, ortalamalar, vb.).

Araştırmacı gizlilik olmadan anonimliği sağlayabilir ya da tam tersi, ama çoğunlukla ikisi bir arada yürür. Gizlilik olmadan anonimlik, belirli bir birey hakkındaki tüm ayrıntıların kamuya açıklanması, ama bireyin adının saklı tutulması anlamına gelir. Anonimlik olmadan gizlilik, bilgilerin kamuya açıklanmadığı, ama araştırmacının gizli olarak bireylerin isimlerini belirli yanıtlarla bağlantılandırdığı anlamına gelir.

Öznelerin kimliğini kamuya açıklanmaktan koruma çabaları karmaşık prosedürlerle sonuçlanmıştır: anonim yanıtlar sağlanması, kodlanmış listelerin anahtarını elinde bulunduran üçüncü şahıs bir liste muhafızı ya da rastlantısal-yanıt tekniği kullanma (10. Bölümde tartışılmaktadır). Geçmişteki kötüye kullanımlar, bu tür önlemlerin gerekli olabileceğini göstermektedir. Örneğin, Diener ve Crandall (1978:70), 1950'lerde ABD Dışişleri Bakanlığının ve FBI'ın ünlü Kinsey seks çalışmasında yer alan bireylerin araştırma kayıtlarını talep ettiğini belirtmiştir. Kinsey

Sekx Enstitüsü, hükümetin isteğini yerine getirmeyi reddetti. Enstitü, açıklamaktansa bütün kayıtları yok etme tehdidinde bulundu. Sonunda hükümet kuruluşları geri adım attı. Araştırmacıların ahlaki ödevi ve etik yasaları, onları gizliliği korumak için kayıtları yok etmeye mecbur bırakmıştır.

Gizlilik katılımcıları fiziksel zarardan koruyabilir. Örneğin, demokratik olmayan bir toplumda gizli polisin iç işleyişlerini inceleyen bir araştırmacıyla tanışmıştım. Eğer muhbirlerin isimlerini açıklasaydı, muhabirler kesinlikle ölüm ya da hapse girme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlardı. Özneleri korumak için tüm notlarını şifreli alıyor ve bütün kayıtları kilit altında gizli tutuyordu. ABD'de oturduğu halde, yabancı hükümet tarafından fiziksel olarak tehdit edilmişti ve bürosunu soyma girişimlerini tespit etmişti. Başka durumlarda farklı ilkeler gizliliğin korunmasından önce gelebilir. Örneğin, bir akıl hastanesindeki hastaları incelerken bir araştırmacı hastalardan birinin bir görevliyi öldürmeye hazırlandığını keşfediyor diyelim. Araştırmacı gizliliğin yararını görevliye yönelik potansiyel zararla karşılaştırmalıdır.

Toplumsal araştırmacılar etik oldukları için yüksek kişisel bedeller ödeyebilir. Washington Eyalet Üniversitesi'nde sosyoloji dalında doktora öğrencisi olan Rik Scarce, hiçbir zaman herhangi bir yasaya karşı gelmekle suçlanmadığı, hüküm giymediği ve Amerikan Sosyoloji Derneği'nin belirlediği etik ilkelere sıkı sıkıya uyduğu halde, mahkemeye itaatsizlik suçundan dolayı Spokane'de bir hapishanede 16 hafta geçirdi. Büyük jüri önünde tanıklık etmeyi ve toplumsal araştırma verilerinin gizliliğini bozmayı reddettiği için hapse atıldı. Scarce, radikal hayvan özgürlüğü gruplarını inceliyordu ve konu üzerine halihazırda yayımlanmış bir kitabı bulunuyordu. Hayvan tesislerine gizlice girip 150.000 ABD doları tutarında zarara neden olan bir gruba liderlik ettiğinden şüphelenilen bir araştırma katılımcısıyla görüşme yapmıştı. İki jüri toplumsal araştırma verilerinin gizliliğini kabul etmeyi reddetti.[23]

Özel Mülk Olarak Katılımcı Bilgileri. Eğer araştırma amaçlarına yönelik olarak kendiniz hakkında serbestçe bilgi verirseniz bilgi üzerindeki tüm haklarınızı kaybeder misiniz? Bilgiler size karşı kullanılabilir mi? Araştırmaya katılan insanlar hakkındaki bilgiler onlardan alınır ve başkaları tarafından analiz edilir. Bilgiler daha sonra, öznelerin çıkarlarına karşı eylemler de dahil olmak üzere bir dizi amaç için kullanılabilir.

İnsanlar hakkındaki bilgiler büyük kuruluşlar tarafından toplanır, alınır, satılır, analiz edilir ve değiştokuş yapılır. Satın alma alışkanlıkları, kişisel zevkler, harcama örüntüleri, kredi kategorileri, oy verme kalıpları hakkındaki bilgiler ve benzerleri, pek çok özel ve kamu kuruluşu tarafından kullanılır. Bilgi, bir özel mülk biçimidir. Diğer "fikri" mülkler gibi (telif hakları, yazılımlar, patentler vb.) ve çoğu fiziksel mülkün aksine bilgi, değiştokuş edildikten sonra da değerini korumaya devam eder.

Çoğu insan bir araştırmacıya çok az karşılıkla ya da karşılıksız zaman ayırır

ve bilgi verir. Ancak mahremiyetle ve bilginin toplanmasıyla ilgili kaygılar kişisel bilgileri özel mülk olarak görmeyi makul hale getirir. Eğer özel mülkse, bir kişinin onu saklama, satma ya da hediye etme hakkı netleşir. Bilgiler öznelere karşı kullanıldığında veya tam olarak bilgilendirilseler onaylamayacakları biçimlerde kullanıldığında etik sorun çok ciddidir.

Örneğin, bir grup sigara içmeyen kişi, alışkanlıkları ve psikolojik profilleri hakkında bilgi edinmek üzere inceleniyor. Bir piyasa araştırması şirketi bilgileri ele geçiriyor ve bir tütün şirketi tarafından sigara içmeyenler arasında sigara içmeyi teşvik etmek için bir kampanya tasarlanması için tutuluyor. Eğer sigara içmeyenler kendi yanıtlarının kullanımı hakkında bilgilendirilmiş olsaydı, katılmamayı tercih edebilirlerdi. Bir araştırmacı öznelere bulguların bir kopyasını verdiğinde sponsoru açıklayan ve bilginin nasıl kullanılacağını izah eden bir bilgilendirerek onay alma formunda belirtildiğinde daha adil olabilir.

Araştırma katılımcılarıyla ilgili verilerin denetiminin kimde olduğu meselesi, 4. Bölümde ana hatları çizilen sosyal bilime yaklaşımlarla ilgilidir. Pozitivizm, araştırma katılımcılarından ve sıradan vatandaşlardan ayrı uzmanların bilgiyi toplaması ve kullanmasına işaret eder. Pozitivizme iki alternatifin her biri kendince araştırmada incelenen kişilerin araştırma sürecinde araştırma verilerinin ve bulgularının kullanımında yer alması ve katılım göstermesini savunur.[24]

Araştırma Katılımcılarının Zorunlu Korunması. ABD federal hükümetinin ve diğer ulusların hükümetlerinin araştırma katılımcılarını ve onların haklarını korumaya dönük düzenlemeleri ve yasaları bulunur. ABD'de yasal kısıtlama ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanlığı Bürosu tarafından Araştırma Risklerinden Korunma için çıkarılmış kurallar ve düzenlemeler içinde bulunur. Her ne kadar bu yalnızca bir federal büro olsa da çoğu araştırmacı ve diğer hükümet daireleri onun rehberliğine başvurur. Mevcut ABD hükümet düzenlemeleri, 1966 yılında benimsenmiş ve 1971'de genişletilmiş olan Kamu Sağlığı Hizmeti politikalarından evrilmiştir. Ulusal Araştırma Kanunu (1974) ile düzenlemeleri önemli ölçüde genişleten ve çoğu toplumsal araştırmada bilgilendirerek onay almayı zorunlu kılan Biyomedikal ve Davranışsal Araştırmada İnsan Deneklerin Kullanımı için Ulusal Komisyon kurulmuştur. Etik standartların korunması sorumluluğu araştırma enstitülerine ve üniversitelere verilmiştir. Sağlık Hizmetleri ve İnsani Hizmetler Departmanı hâlâ yürürlükte olan ve 1981'de çıkartılan bir yasayla kurulmuştur. Bilimsel yanıltma ve veri gizliliğinin korunması ile ilgili düzenlemeler 1989 yılında genişletilmiştir.

Federal düzenlemeler bir biyomedikal modeli izler ve özneleri fiziksel zarardan korur. Diğer kurallar tüm araştırma enstitülerinde, kolejler ve üniversitelerde insan deneklerin her türlü kullanımının değerlendirilmesi için **kurumsal değerlendirme kurulları** (IRB) gerektirir. IRB çalışanları araştırmacılar ve topluluk

üyelerinden oluşur. Araştırmada hayvanların kullanımını denetleyen benzer komiteler vardır. Kurul ayrıca tüm araştırma prosedürlerinin insan katılımcıları üzerindeki etkisini denetler, izler ve değerlendirir ve etik tüzükleri uygular. Kurul ayrıca araştırma süreçlerini ilk kez teklif edildikleri zaman hazırlık aşamasında değerlendirir. Eğitim testleri, "normal eğitim pratiği", çoğu tarama, kamu davranışlarının çoğu gözlemi ve içindeki bireylerin belirlenemeyeceği var olan verilerle ilgili çalışmalar IRB'den muaftır[25].

Etik ve Bilimsel Topluluk

Doktorlar, savcılar, danışmanlar ve diğer profesyonellerin bir **etik yasası** ve hakem değerlendirme kurulları ya da lisans düzenlemeleri bulunur. Yasalar profesyonel standartları resmileştirir ve pratikte sorunlar ortaya çıktığında kılavuzluk eder. [26] Toplumsal araştırmacılar ücret karşılığı hizmet sunmaz, kısıtlı etik eğitim alırlar ve çok seyrek lisans sahibidirler. Etik kaygıları araştırmaya dahil ederler, çünkü ahlaki ve toplumsal olarak sorumludur ve toplumsal araştırmayı duyarsızlık veya insanları taciz etme suçlamalarından korumak gerekir.

Dünyadaki profesyonel sosyal bilim derneklerinin etik yasaları bulunur. Yasalar uygun ve uygunsuz davranışları belirtir ve profesyonellerin etik hakkındaki bir uzlaşmasını temsil eder. Tüm araştırmacılar tüm etik meseleler üzerinde anlaşmayabilir ve etik kurallar yoruma açıktır, ama araştırmacıların bir profesyonel topluluğa üye olmalarının bir parçası olarak etik standartlara bağlı kalmaları beklenir.

Araştırma etiği yasalarının başlangıcı, II. Dünya Savaşından hemen sonra Müttefik Kuvvetlerce düzenlenen Nazi savaş suçlarıyla ilgili Nüremberg Askerî Mahkemesi sırasında benimsenen **Nüremberg Yasası'**na kadar uzanır. Toplama kampı deneyimlerinin insafsızlığına bir yanıt olarak geliştirilen yasa, etik ilkeleri ve insan deneklerin haklarını belirler.

Nüremberg yasasındaki ilkeler insan deneklere davranış biçimini ele alıyor ve tıbbi deney yapma üzerine odaklanıyordu, ama toplumsal araştırmadaki etik yasaların temeli haline geldi. Benzer insan hakları yasalarının, örneğin 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve 1964 Helsinki Bildirgesi'nin de toplam araştırmacılar için içerimleri vardır.[27] Kutu 5.7'de etik toplumsal araştırmanın temel ilkelerinden bazıları yer almaktadır.

Profesyonel sosyal bilim dernekleri (örn. Amerikan Psikoloji Derneği, Amerikan Antropoloji Derneği, Amerikan Siyaset Bilim Derneği ve Amerikan Sosyoloji Derneği), 1960'lar veya 1970'lerin başında etik yasaları benimsemiştir. Amerikan Sosyoloji Derneği'nin etik yasasının bir kopyası Ek A'da bulunmaktadır.

Profesyonel sosyal bilim derneklerinin etik yasalarını gözden geçiren ve olası ihlallerle ilgili soruşturma yapan komiteleri vardır, ama yasaların kesin olarak

uygulanması söz konusu değildir. Küçük bir ihlal için ceza, bir mektubun ötesine geçmez. Eğer yasalar ihlal edilmemişse, başlıca ceza, iyi belgelenmiş ve ciddi etik ihlali çevreleyen olumsuz tanıtımdır. Tanıtım işsiz kalmaya, akademik dergilerde araştırma bulgularının yayımlanmasının reddedilmesine ve araştırma fonu almaktan men edilmeye –başka bir deyişle, profesyonel araştırmacılar topluluğundan dışlanmaya neden olabilir.

Etik yasaları, düşünmeyi bir sisteme bağlamaktan ve kılavuzluk sağlamaktan daha fazlasını yapar; üniversitelerin ve diğer kurumların etik araştırmayı suistimale karşı korumasına yardımcı olur. Örneğin, 1994 yılında bir araştırmacı 24 çalışanla görüşme yaptıktan ve gözlemler yürüttükten sonra Milwaukee Ücretsiz Avukatlar Bürosundaki çalışanların ciddi ölçüde fazla mesai yaptığını ve yoksul insanlar için etkin biçimde yasal savunma sağlayamadığını belgeledi. Bulgulardan haberdar olunca bürodaki üst düzey görevliler üniversiteyle temasa geçerek hangi çalışanlarının araştırmacıyla konuştuğunu öğrenmeyi talep etti ve misilleme yapılacağını ima etti. Üniversite yönetimi araştırmacıyı savundu ve insan araştırma deneklerini koruyan, yaygın kabul gören kurallara atıfta bulunarak bilgileri açıklamayı reddetti.[28]

Greenwald'ın (1992:585-586) belirttiği gibi, etik yasaları arasında "Sosyoloji, akademik meslekler arasında, hükümet ya da büyük şirketler gibi yerleşik kurumların yetkisine eleştirel yaklaşımıyla" ve "metodolojilerin eksikliğini ve bulguların çeşitli yorumlara açıklığını açıkça belirtme" şartıyla öne çıkar.

Etik ve Araştırma Sponsorları

Eleverme. Bir sponsor için araştırma yaptığınız -bir işveren, bir hükümet dairesi ya da bir araştırmayla araşırma yürütmesi için sözleşme yapan bir özel şirket- bir iş bulabilirsiniz. Araştırma için özellikle de uygulamalı araştırma için bir sponsor para ödediğinde özel etik problemler ortaya çıkar. Bir sözleşme yapmak veya sürekli iş için araştırmacıların etik veya profesyonel araştırma standartlarından ödün vermesi istenebilir. Araştırmacıların etik sınırlar belirlemesi ve bunların ötesinde sponsor taleplerini reddetmesi gerekir. Gayrimeşru bir taleple karşılaştığında bir araştırma-

Kurumsal değerlendirme kurulu (IRB) ABD üniversitelerinde, hastanelerinde ve araştırma enstitülerinde bulunması federal yasa tarafından zorunlu tutulan, insanlarla ilgili araştırmaların sorumluluk sahibi, etik bir biçimde yürütülmesini sağlamaya yönelik bir komitedir. Araştırma başlamadan önce çalışma ayrıntılarını inceler.

Etik yasası Profesyonel kuruluşlar tarafından araştırma pratiğine kılavuzluk etmek, etik ve etik dışı davranışlar arasındaki çizgiyi belirginleştirmek için geliştirilen ilkeler ve tüzüklerdir.

Nüremberg yasası İnsanların araştırılmasında etik yasalarının başlangıcı olan uluslararası bir ahlaki, etik davranış yasasıdır. II. Dünya Savaşı'nın savaş suçları mahkemelerinden sonra insanlık dışı Nazi tıbbi deneylerine yanıt olarak benimsenmiştir.

KUTU 5.7 Etik Toplumsal Araştırmanın Temel İlkeleri

- Etik sorumluluk bireysel araştırmacıya aittir.
- Kişisel kazanç için özneleri ya da öğrencileri sömürmeyin.
- Bir tür bilgilendirerek alınmış onay hararetle tavsiye edilir veya zorunludur.
- Tüm mahremiyet, gizlilik ve anonimlik garantilerine değer verin.
- Deneklere yaptırım uygulamayın veya onları aşağılamayın.
- Aldatmayı ancak gerektiğinde kullanın ve her zaman sonradan açıklama yapın.
- Konuya uygun bir araştırma yöntemi kullanın.
- Araştırma öznelerine yönelik istenmeyen sonuçları tespit edin ve ortadan kaldırın.
- Araştırmanın veya sonuçların yayınlanmasının yaratacağı yankıları tahmin edin.
- Araştırmaya fon sağlayan sponsoru belirtin.
- Karşılaştırmalı araştırma yaparken evsahibi ülkelerle işbirliği yapın.
- Sonuçlarla beraber çalışma tasarımının ayrıntılarını da açıklayın.
- Sonuçları verilerle tutarlı biçimde yorumlayın.
- Yüksek metodolojik standartlar kullanın ve doğruluk için gayret edin.
- Gizli araştırma yürütmeyin.

cının üç temel seçeneği vardır: bir kuruma ya da daha büyük bir gruba bağlılık, durumdan ayrılmak veya karşıtlığını dile getirmek.[29] Bunlar kendini sponsora teslim olmak, vazgeçmek veya eleveren olmak olarak ortaya koyar. Araştırmacı kendi eylem yolunu kendisi seçmelidir, ama en iyisi etik meseleleri bir sponsorla ilişkinin başında ele almak ve kaygıları doğrudan ifade etmektir.

Elevermek yorucu ve riskli olabilir. Üç taraf bulunur: etik yanlışı gören araştırmacı, dışarıdan bir aracı veya medya, ve iş veren bir kurumdaki amirler. Araştırmacı, etik ihlalinin ciddi olduğundan ve kurumda onaylandığından emin olmalıdır. Sorunu çözmek için içerideki yolları aşındırdıktan sonra, araştırmacı dışarıdakilere döner. Dışarıdakiler sorunla ilgilenmeyebilir veya yardım edemeyebilir. Dışarıdakilerin çoğunlukla araştırmacının başlıca kaygısından (etik dışı davranışa son vermek) farklı olarak kendi öncelikleri bulunur (bir kurumu kötü göstermek, problemi sansasyonel hale getirmek, vb.). Amirler veya müdürler sorunları açığa vuran ve sadakatsiz davranan birini cezalandırmak veya itibardan düşürmek isteyebilir (bkz. Kutu 5.8). Frechette-Schrader'ın (1994:78) belirttiği gibi, "Bir eleverme eylemi özel bir kurumsal itaatsizlik türü ya da daha doğrusu, bir işverene sadakatten daha yüce bir ilkeye itaat türüdür". En iyi koşullarda sorunun çözülmesi çok uzun sürebilir ve büyük duygusal gerginliğe neden olabilir. Ahlaki davranarak bir eleverenin fedakarlıkta bulunmaya hazır olması gerekir –işini ya da terfi olanağını kaybetme, daha düşük ücret veya istenmeyen atanma, işyerindeki arkadaşlar tarafından dışlanma ya da yasal masrafları üstlenmek gibi. Doğru olanı yapmanın etik dışı davranışı değiştireceğinin veya araştırmacıyı misillemeden koruyacağının hiçbir garantisi yoktur.

Sponsorlu araştırma ortamlarındaki uygulamalı toplumsal araştırmacıların

profesyonel rolleri hakkında ciddi biçimde düşünmesi ve bir işverenden bir ölçüde bağımsızlığını koruması gerekir. Çoğu profesyonel örgütlenmelere katılarak (örn. Değerlendirme Araştırması Topluluğu), sponsor kuruluş dışındaki araştırmacılarla düzenli temaslarda bulunarak ve en iyi araştırma pratiklerinden haberdar olarak sponsor baskılarına karşı bir savunma sağlar. Sponsorlu bir ortamda etik standartları koruması en zor olan araştırmacı, yalıtılmış olan ve mesleki açıdan güvensiz olan araştırmacıdır. Durum ne olursa olsun, etik dışı davranış asla "Ben yapmasaydım başkası yapacaktı" argümanıyla gerekçelendirilemez.

Belirli Bulgulara Ulaşma. Eğer bir sponsor size doğrudan ya da dolaylı olarak hangi sonuçları bulmanız gerektiğini söylerse ne yapmanız gerekir? Etik bir araştırmacı bir araştırmanın önkoşulu olarak belirli sonuçlara ulaşması gerekiyorsa katılmayı reddeder. Tüm araştırmaların araştırmanın ortaya çıkardığı bulgular üzerinde kısıtlama olmaksızın yürütülmesi gerekir. Örneğin, bir anket kuruluşu bir alışveriş merkezi şirketi için araştırma yürütmek üzere sözleşme yaptı. Şirket, bir alışveriş merkezinde gösteri yapan bir politik grupla mahkemede mücadele ediyordu. Anket kuruluşundaki bir görüşmeci, geçersiz olduğuna ve alışveriş şirketini kayırmaya eğilimli olduğuna inandığı birçok anket sorusuna karşı çıktı. Bir gazeteyle temasa geçim yanlı soruları ifşa ettikten sonra, görüşmeci işten atıldı. Ancak yıllar sonra, bir "eleveren davasında" görüşmeciye birikmiş ödeme, manevi tazminat ve anket kuruluşuna cezai tazminat olarak 60.000 ABD dolarından fazla tazminat aldı.[30]

Belirli sonuçlara ulaşmaya yönelik baskıya başka bir örnek, eğitim testi alanından verilebilir. ABD'deki okullu çocukların başarısını ölçmeye yönelik standartlaştırılmış testlere eleştiriler yöneltilmiştir. Örneğin, ABD'deki okul bölgelerindeki çocukların yaklaşık yüzde 90'ı bu tür testlerde "ortalamanın üstünde" puan almaktadır. Radyo programı sunan Garrison Keillor'a göre "bütün çocukların ortalamanın üstünde" olduğu efsanevi Lake Wobegon kasabasına ithafen *Lake Wobegon etkisi* adı verilmiştir. Bu bulguya yol açan başlıca neden, araştırmacıların şu anki öğrencileri uzun yıllar önce öğrencilere uygulanan testlere dayalı standartlarla karşılaştırmasıdır. Araştırmacılar öğrencilerden, okul müdürlerinden, idari memurlardan ve okul aile birliklerinden ailelere ve seçmenlere kendi okul bölgelerinin "ortalamanın üstünde" olduğunu bildirmelerine olanak verecek sonuçlar için baskı görüyordu.[31]

Çalışmaların Nasıl Yürütüleceğiyle İlgili Kısıtlar. Bir sponsor neyin inceleneceğini

Eleveren Bir kurumdaki etik dışı veya yasadışı pratiklerin farkına varan ve onlara karşı sesini yükselten kişidir. Kurumsal kanallar aracılığıyla pratiklere son vermeye çalışır, ama başarısız olur ve bu çabası için cezalandırılabilir. Etik dışı veya yasadışı pratiklere karşı kurumun dışında sesini yükseltmeye devam eder.

Kutu 3.4 Bir İfşacının Hikayesi

Doktora dereceli bir mikrobiyolog olan David Franklin, Warner-Lambert tarafından tıbbi irtibat görevlisi olarak işe alınmıştı. Görevi ilaç satmak için doktorların güvenini kazanmak ve bilimsel bilgiler sağlamaktı. Eğitimi sırasında, bir ilaç hakkında sahte iddialarda bulunması istendi ve satışları artırmak için yasal-etik kuralları nasıl atlatacağı anlatıldı. Ayrıca ilacın birkaç yararını gösteren ve yan etkileriyle ilgili raporları saklayan çalışmaların sonuçlarını abartması söylendi. Kaygılarını dile getirdiğinde ve üstlerine tehlikeli yan etkilerle ilgili yayınlanmış raporları gösterdiğinde şikayetleri reddedildi. Şirketin doktorlara ilacın yararlarıyla ilgili tanıklık etmeleri ya da gerçekte firmanın pazarlama bölümü tarafından yazılmış makalelerin yazarları olmaları için on binlerce dolar verdiğini gözlemledi. Şirketin yasadışı hareket ettiğini ve insanları tehlikeye attığını düşündü. İşte yalnızca dört ay çalıştıktan sonra istifa etti, ama şirketle ilgili hiçbir şeyi açığa vurmaması için tehdit edildi. Firmaya karşı eleveren yasal davasını sonuçlandırması yedi yıl sürdü.

Kaynak:
Melody Petersen, "Doctor Explains Why He Blew the Whistle," New York Times (12 Mart 2003).

tanımlayarak veya kullanılan teknikleri kısıtlayarak doğrudan ya da dolaylı olarak (araştırma fonunu kısıtlayarak) bir araştırmayı kısıtlayabilir mi? Sponsorlar meşru biçimde kullanılan araştırma tekniklerini koşula bağlayabilir (örn. deney değil anket) ve araştırma maliyetlerini sınırlayabilir. Ancak araştırmacı genel olarak kabul gören araştırma yöntemlerini izlemelidir. Araştırmacıların belirli bir fon düzeyi ile neyin başarılabileceğinin değerini gerçekçi bir biçimde göstermelidir.

Bir firma ya da hükümet dairesinin belirli bir araştırma projesinde çalışmayı teklif ettiğ **sözleşmeli araştırma**da sınırlar sorunu yaygındır. Sözleşmeli araştırmada maliyet yüzünden kaliteden ödün verilebilir. Büyük bir özel toplumsal araştırma firması olan Abt Associates'in başkanı Abt (1979), araştırmanın gerçek maliyetini teklif ederek bir sözleşme yapmanın zor olduğunu öne sürmüştür. Araştırma başladıktan sonra bir araştırmacının projeyi yeniden tasarlaması gerekebilir, yoksa maliyetler daha yüksek olabilir. Sözleşme prosedürü yarı yolda değişiklik yapmayı zorlaştırır. Bir araştırmacı sözleşme tarafından ideal olandan daha düşük araştırma prosedürleri ya da yöntemleri kullanmaya zorlandığını keşfedebilir. Araştırmacı o zaman bir ikilemle karşı karşıya kalır: düşük nitelikli araştırma yaparak sözleşmeyi tamamlamak veya sözleşmeyi yerine getiremeyerek para ve gelecekteki işleri kaybetmek.

Bir araştırmacının genel olarak kabul gören araştırma standartlarını sağlayamıyorsa devam etmeyi reddetmesi gerekir. Eğer bir sponsor yanlı örneklemler veya yönlendirici sorular istiyorsa, etik araştırmacı işbirliği yapmayı reddeder. Eğer meşru araştırma sponsorun beğendiği fikrin veya projenin kötü bir eylem planı olacağını gösteriyorsa, bir araştırmacı işin sona erdiğini veya profesyonel araştırma standartlarını ihlal etmeye yönelik bir baskıyı kestirebilir. Uzun vadede sponsor, araştırmacı, bilimsel topluluk ve toplumun geneli sağlam araştırma pratiğinin ihlal

edilmesinden zarar görür. Araştırmacının, etik olarak yanlış bile olsa sponsorlara ne istiyorlarsa onu veren bir "kiralık el" mi, yoksa sponsorlara öğretmek, kılavuzluk etmek ve hatta daha yüksek ahlaki ilkelerin hizmetinde onlara karşı çıkmakla yükümlü bir profesyonel mi olduğuna karar vermesi gerekir.

Bir araştırmacı şunu sormalıdır: Sponsorlar bulguları kullanmakla ya da gerçekle ilgilenmiyorsa neden toplumsal araştırma yürütülmesini ister? Yanıt, böyle sponsorların toplumsal araştırmayı yalnızca başka türlü gerçekleştiremeyecekleri bir kararı ya da pratiği meşrulaştırmak için kullanabilecekleri bir kılıf olarak görmesidir. Araştırmacının bir profesyonel olarak statüsünü kötüye kullanıyor, hilekarlık yapıyor ve toplumsal araştırmanın dürüstlük ve bütünlük konusundaki itibarından kazanç sağlamaya çalışıyorlar. Bu gerçekleştiğinde etik bir araştırmacının suistimali durdurma ve açığa vurmaya dönük ahlaki sorumluluğu vardır.

Bulguların Gizli Tutulması. Ya araştırma yürüttüğünüzde bulgular sponsoru kötü gösterirse veya sponsor sonuçları açıklamak istemezse ne olur? Bu nadir bir durum değildir. Örneğin bir sosyolog eyalet yönetimi destekli kumarın etkileri üzerine Wisconsin Lotarya Komisyonu için bir çalışma yürüttü. Raporu tamamladıktan sonra, ama rapor kamuya açıklanmadan önce komisyon kumarın pek çok olumsuz toplumsal etkisinin ana hatlarını çizen kısımları ve bağımlı kumarbazlara yardımcı olmak için sosyal hizmetler oluşturma tavsiyelerini çıkarmasını istedi. Araştırmacı zor bir durumda kaldı. Hangi etik değer daha önemliydi: Araştırmanın parasını ödeyen sponsor için bilgileri gizlemek mi, yoksa herkesin görmesi için gerçeği açığa çıkarmak ve sonra sonuçlarına katlanmak mı? Amerikalı piskoposlara resmî kilise politikasından hoşnutsuzluklarıyla ilgili anket uygulayan bir Roma Katolik papazına üstleri tarafından bulguları gizli tutması ve anketleri yok etmesi emredildi. Bunun yerine, 24 yıl papazlıktan sonra istifa etti ve sonuçlarını kamuya açıkladı.[33] Araştırmacılar etik olmanın karşılığında yüksek kişisel ve ekonomik bedeller öder.

Hükümet daireleri, resmî politikayla ters düşen veya yüksek rütbeli memurları utandıran bilimsel bilgileri gizli tutabilir. Hükümet dairelerince işe alınan ve bilgiyi kamuya açıklayan toplumsal araştırmacılara dönük misilleme de gerçekleştirilir. Örneğin, ABD Nüfus Sayımı Bürosu tarafından tutulan ve 1991'de Irak'a karşı Körfez Savaşının neden olduğu ölümleri inceleleyen bir toplumsal araştırmacı, hükümet yetkililerinin politik nedenlerle bulguları baskıladığını bildirdi. Büronun kovmaya kalkıştığı araştırmacı, yüksek ölüm oranlarının ABD hükümetinin istatistik dairesi taarfından geciktirildiği ve gerçek değerinin altında gösterildiğini bildirdi.

Sözleşmeli araştırma Sponsorlu olan, yani bir hükümet dairesi, kuruluş, şirket, vb. tarafından parası ödenen bir uygulamalı araştırma türüdür. Araştırmacı, sponsorun araştırma sorusu üzerine bir çalışma yürütmeyi ve çalışmayı önceden belirli bir tarihte belirli bir fiyattan üzerinden bitirmek üzere sözleşme yapar.

[illegible] önce, politik olarak atanmış biri tarafından yönetilen bir [illegible] gerekiyordu. Araştırmacı, politik olarak atanmış kişiyi en çok [illegible] dış politikasını korumakla ilgilenmekle suçladı. Başka bir örnekte, ABD Savunma Bakanlığı, ABD ordusunun yüzde 10'unun gay veya lezbiyen olduğunu gösteren ve gaylerin orduda görev almasının yasaklanmasının hiç desteklenmediğini ortaya koyan çalışmaların yok edilmesini emretti.[34]

Sponsorlu araştırmada, bir araştırmacı bulguları açıklama koşulları üzerine çalışmaya ***başlamadan önce*** uzlaşabilir ve o yönde bir sözleşme imzalayabilir. Böyle bir garanti olmadan çalışmayı yürütmek akıllıca olmayabilir, ancak daha az etik kaygısı olanlar böyle yapabilir. Alternatif olarak, bir araştırmacı sponsorun eleştirisini ve düşmanlığını kabul edebilir ve bulguları sponsorun itirazına karşın açıklayabilir. Çoğu araştırmacı ilk seçeneği tercih eder, çünkü ikincisi gelecekteki sponsorları korkutup kaçırabilir.

Toplumsal araştırmacılar bazen bilgi verenlerin kimliğini korumak, bir araştırma bölgesine erişimi sürdürmek, işlerini korumak ya da kendilerinin veya aile üyelerinin kişisel güvenliğini sağlamak için bulguların açıklanmasını geciktirir veya kısıtlar.[35] Bu daha az rahatsız edici bir sansür türüdür, çünkü bir dış güç tarafından zorla kabul ettirilmez. Araştırmaya yakın olan biri ve olası sonuçları bilen biri tarafından yapılır. Araştırmacılar, araştırmalarının nihai sorumluluğunu üstlenmelidir. Çoğunlukla pek çok farklı kaynaktan yararlanabilirler, ama aynı zamanda birçok birbiriyle rekabet eden baskıyla karşı karşıya kalırlar (bkz. Kutu 5.9).

Gerçek Sponsorun Gizlenmesi. Bir sponsorun kimliğini gizli tutmak etik midir? Örneğin, bir kürtaj kliniği, kürtaja karşı olan dinî grupların tavırları üzerine bir çalışmaya fon sağlıyor olsun. Araştırmacı öznelere sponsorun kimliğini açıklama etik değeriyle sponsorun gizlilik arzusuna ve öznelerin daha az işbirliği yapması olasılığının yüksek olmasına karşın sonuçları açıklama arasında denge kurmalıdır. Eğer sonuçlar yayımlanırsa, gerçek sponsoru ortaya koyma etik zorunluluğu açıkça her şeye baskındır. Gerçek sponsoru öznelere açıklama etik meselesi konusunda daha az uzlaşma vardır. Presser ve meslektaşları (1992), denekler tarafından verilen yanıtların bir anketin sponsoruna bağlı olabileceğini bulmuştur. Eğer bir denek, anketin bir konuda güçlü bir konum almış olan bir gazete tarafından yürütüldüğüne inanıyorsa, deneğin gazetenin o konudaki açık konumuna ters düşme olasılığı daha azdır. Eğer denek anket sponsorunun yansız bir akademik kuruluş olduğuna inanıyorsa bu daha az sorun olmaktadır. Etik olan, aksini yapmak için iyi bir metodolojik neden olmadığı takdirde, öznelere sponsor hakkında bilgi vermektir.

Feminist Toplulukçu Araştırma Etiği

Yorumlayıcı veya eleştirel sosyal bilim yaklaşımlarını (bkz. 4. Bölüm) benimseyen

KUTU 5.9 Değerlendirme Araştırmasında Sık Rastlanan Kötüye Kullanma Türleri

- "Yanlış" araştırma soruları sormak (örn. kesin ve açıklayıcı sorular uygun olduğunda özetleyici evet/hayır soruları sormak veya başlıca paydaları dışarıda bırakan sorular sormak)
- Bir programa karar verildikten sonra bir değerlendirme çalışması talep ederek çalışmayı yalnızca zaten alınmış olan kararı geciktirmek veya haklı çıkarmak için kullanmak
- Program değerlendirme görevi için uygun olmayan bir araştırma tasarımı/veri toplama tekniği kullanılmasını talep etmek
- Arzu edilen sonuçları vermesi için araştırma tasarımı veya veri toplama sürecine müdahale etmek
- Değerlendirme sonuçları açıkça etkisiz olduğunu gösterdiğinde bir programa devam etmek veya sonuçlar açıkça son derece etkin olduğunu gösterdiğinde bir programa son vermek
- Bir programı kaldırmak/küçültmek için olumlu sonuçları gizlemek/yok etmek veya bir programı sürdürmek/büyütmek için olumsuz sonuçları gizlemek/yok etmek

Kaynak: Yanlış kullanım örnekleri de veren Stevens ve Dial'dan (1994) uyarlanmıştır.

bazı araştırmacılar çoğu etik tartışmayı, etik yasalarını ve değerlendirme kurullarını yetersiz ve bireysel rasyonellikle ilgili pozitivist varsayımlardan kaynaklanıyor olarak görür. Resmî prosedürlere ve maliyetlerle yararların rasyonel faydacı dengelenmesine ve soyut ahlaki yarar ilkelerine dayanan araştırma etiğine bir alternatif olarak feminist toplulukçu araştırma etiği önerirler. "Ahlaki görevin profesyonel etiğe indirgenemeyeceğini" (Christians 2003:232) savunurlar. Katılımcı eylem araştırmasıyla (2. Bölüm) uyumlu biçimde, araştırma katılımcılarının araştırmanın nasıl yürütüldüğü konusunda söz sahibi olması ve yürütülmesine etkin olarak katılması gerektiğini ileri sürerler. Etik, araştırmanın nihai amacını yansıtmalıdır –araştırma katılımcılarını kendi günlük deneyimleri açısından güç sahibi yapmak ve insan özgürlüğü hedefini ilerletmek.

Feminist toplulukçu model üç ahlaki ilkeye dayanır. İlki, etik araştırma çok seslidir, yani, insan deneyimlerinin çeşitliliğini kabul eder ve o çeşitliliği içerir. İnsan yaşamının tümünün toplumsal olarak inşa edilmiş olan cinsiyet, ırk, sınıf ve din bağlamlarında konumlanmış olduğu öncülüyle başlar. İnsanlar çok yönlü topluluklarda yaşar, her birinin söyleyecek şeyi vardır. İkincisi, etik araştırma, katılımcının günlük yaşam deneyimlerine göre aşamalandırılmış olan ahlaki kaygılar hakkında diyaloğa girmeyi gerektirir. Araştırmacıların incelemek istedikleri insan toplulukları içinde süren ahlaki tartışmalarla ilgilenmesi ve onlara katılması; kendi soyut, yasal haklarını ya da ilkelerini onlara dayatmaması gerekir. Üçüncüsü, araştırmacılar ve katılımcıların açık, eşit koşullarda katıldığı araştırma süreçleri, iktidar ilişkilerinin maskesini düşürecek ve daha fazla düşünme ve karşılıklı farkındalığı kolaylaştırabilecek olan toplumsal eleştiri yaratabilir. Sonunda, araştırmacı ve katılımcı arasında, "mahremiyet ihlali, bilgilendirerek alınan onay ve aldatmanın konu olmadığı" (Christians 2003:234) işbirliğine dayalı bir ilişki ortaya çıkacaktır.

Feminist toplulukçu araştırma etiği modeli, henüz gelişiminin başlangıç aşamasındadır ve henüz uygulanmamıştır. Yine de araştırma etiğine baskın yaklaşımı aşırı formel-yasalcı, prosedür temelli ve soyut olmakla eleştirir. Ayrıca 4. Bölümde belirtildiği gibi sosyal bilimlere bir yaklaşımın nasıl araştırma etiğindeki ahlaki meselelerle bağlantılı olduğunun altını çizer.

SONUÇ

Bu bölüm, toplumsal araştırmanın genel esasıyla çalışma tasarımının özellikleri arasında bir geçiş niteliğindedir. Bu amaçla, bir çalışma tasarlamaya hazırlanmanın parçası olan iki konu tartışıldı: literatür değerlendirmesi ve etik kaygılar. Her ikisi de kişinin çalışmasını daha genel araştırmacılar topluluğu bağlamına yerleştirmesini ve belirli bir çalışmayı daha genel kaygılarla bağlantılandırmayı gerektirir.

1. Bölümde, bilimin topluma ayrıksı katkısını ve toplumsal araştırmanın nasıl toplumsal dünya hakkında bir bilgi kaynağı olduğunu tartıştık. Toplumsal araştırma perspectifleri ve teknikleri dünyayı anlamak için güçlü araçlar olabilir. Ancak o güç beraberinde sorumluluk getirir –kendinize karşı sorumluluk, sponsorlarınıza karşı sorumluluk, araştırmacılar topluluğuna karşı sorumluluk ve toplumun genelinc karşı sorumluluk. Bu sorumluluklar bazen birbirleriyle çatışmaya girebilir ve girer de.

Nihayet, etik bir biçimde araştırma yürütmeye, benimsediğiniz sosyal bilim yaklaşımının ilkelerine bağlı kalmaya, onları savunmaya ve başkalarının da etik davranmasını talep etmeye siz kişisel olarak karar vermelisiniz. Toplumsal araştırma tarafından üretilen bilginin doğruluğu ve onun kullanımı veya kötüye kullanımı, kendi eylemleri ve toplumsal araştırmanın toplumda nereye oturduğu üzerine düşünen sizin gibi bireysel araştırmacılara bağlıdır.

Bir sonraki bölümde, temel tasarım yaklaşımlarını ve hem nitel hem de nicel araştırmada ortaya çıkan sorunları inceliyoruz.

ANAHTAR TERİMLER

Anonimlik
Araştırma sahtekarlığı
Atıf Meta-analiz
Bilgilendirerek alınan onay
Bilimsel yanıltma
Çapraz tasarım
Eleveren
Etik yasası
Gizlilik
İradeye bağlı onay ilkesi)
Kurumsal değerlendirme kurulu (IRB
Nüremberg yasası
Öz
Özel nüfus
Soyut
Sözleşmeli araştırma

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Bir literatür değerlendirmesinin dört ana hedefi nelerdir?
2. Hangi araştırma çıkış biçimlerinin yerini tespit etmek daha kolaydır ve hangileri daha zordur?
3. Bir doktora tezini bulmak için ne yaparsınız?
4. Güçlü bir literatür değerlendirmesini zayıf bir literatür değerlendirmesinden ayıran nedir?
5. Interneti toplumsal araştırma için kullanmanın başlıca avantajları ve dezavantajları nelerdir?
6. Etik dışı araştırma yürütmeye karşı başlıca savunma nedir?
7. Aldatma ve araştırmaya katılıma zorlama, kendi iradesiyle onay alma ilkesiyle nasıl çelişir?
8. Milgram, Humphreys ve Zimbardo örneklerindeki etik sorunları açıklayın.
9. *Bilgilendirerek alınan onay* nedir ve araştırma öznelerini nasıl korur?
10. *Anonimlik* ve *gizlilik* arasındaki fark nedir?

NOTLAR

1. Bkz. Hunt (1997) ve Hunter ve meslektaşları (1982).
2. Hargens'den (1988) alınmıştır.
3. Hargens'e (1991) dayandırılmıştır.
4. Bkz. Reynolds (1979:56-57) ve Sieber (1993).
5. Araştırma sahtekarlığı Broad ve Wade (1982), Diener ve Crandall (1978: 154-158) ve Weinstein (1979) içinde tartışılmaktadır. Ayrıca Cyril Burt üzerine bkz. Hearnshaw (1979) ve Wade (1976). Kusserow (1989) ve Ulusal Sağlık Enstitülerinin haftalık yayını *Guide*'ın 1 Eylül, 1989 tarihli sayısı yakın tarihli bazı bilimsel yanıltma konularını özetlemektedir.
6. Bkz. "Noted Harvard Psychiatrist Resigns Post after Faculty Group Finds He Plagiarized," *Chronicle of Higher Education* (7 Aralık, 1988).
7. Bu bilimsel hırsızlık olayı üzerine bkz. Blum (1989) ve D'Antonio (1989).
8. Bkz. "Doctor Is Accused of 'Immoral' Tests," *New York Times* (9 Aralık 1988). İktidar ve güven üzerine daha genel bir tartışma için bkz. Reynolds (1979:32).
9. Lifton (1986) Nazi tıbbi deneylerinin bir anlatımını sunmuştur.
10. Kötü Kan olayıyla ilgili olarak bkz. Jones (1981) ve Mitchell (1997).
11. Diener ve Crandall (1978:128) bu örnekleri tartışmaktadır.
12. Araştırma katılımcılarına zarar türleriyle ilgili bkz. Warwick (1982). Biyomedikal araştırmada zarar oranlarıyla ilgili bkz. Reynolds (1979:62-68). Kelman (1982) farklı araştırma türlerinden kaynaklanan farklı zarar türlerini tartışmaktadır.
13. Üniversite danışmanları, randevulaşmak ile ilgili kaygı ve düşük özgüvenin üniversiteli kadınlar arasında başlıca sorunlar olduğunu bildirmektedir (Diener ve Crandall, 1978:21-22). Ayrıca bkz. Kidder ve Judd (1986:481-484).
14. Bkz. Dooley (1984:330) ve Kidder ve Judd (1986:477-484).
15. Bkz. Hallowell (1985) ve "Threat to Confidentiality of Fieldnotes," *ASA Footnotes*, Cilt 12

(Ekim 1984), s. 6.
16. Araştırılmama hakkı genel başlığıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Barnes (1979), Boruch (1982), Moore (1973) ve Sagarin (1973).
17. Bilgilendirmeyle alınan onay gerekleri ve düzenlemeleri ayrıntılı biçimde Maloney (1984) içinde tartışılmaktadır. Ayrıca bkz. Capron (1982) ve Diener ve Crandall (1978:64-66).
18. Gizli araştırma ile ilgili anlaşmazlık, Denzin ve Erikson (1982), Homan (1980) ve Sieber (1982) içinde tartışılmaktadır. Ayrıca bkz. Miller ve Tewksbury (2000), özellikle Bölüm 1 ve 4.3.
19. Bkz. Diener ve Crandall (1978:87) ve Warwick (1982:112).
20. Bkz. Diener ve Crandall (1978:173-177) ve Kidder ve Judd (1986:469).
21. Mahremiyet üzerine bkz. Boruch (1982), Caplan (1982), Katz (1972) ve Vaughan (1967).
22. Wichita Jüri İncelemesi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Dooley (1984:338-339), Gray (1982), Robertson (1982), Tropp (1982:391) ve Vaughan (1967).
23. Bkz. Monaghan (1993a, 1993b, 1993c).
24. Bkz. Gustavsen (1986).
25. IRB'ler Maloney (1984) ve Chadwick ve meslektaşları (1984:20) içinde tartışılmaktadır. Etik standartlarının uluslararası bir taraması için bkz. Taylor (1994).
26. Profesyoneller üzerine bkz. Abbott (1988), Brint (1994) ve Freidson (1986, 1994).
27. Bkz. Beecher (1970:227-228) ve Reynolds (1979:28-31, 428-441).
28. Bkz. "UW Protects Dissertation Sources," *Capital Times* (19 Aaralık 1994), s. 4.
29. Sadakat, ayrılma veya dile getirme ile ilgili olarak bkz. Hirschman (1970). Ayrıca uygulamalı araştırmada etik meselelerle ilgili bkz. Rubin (1983:24-40).
30. Ek tartışmalar Schmeling ve Miller (1988) içinde bulunabilir.
31. Eğitim istatistikleriyle ilgili olarak bkz. Fiske (1989), Koretz (1988) ve Weiss ve Gruber (1987).
32. Bkz. "State Sought, Got Author's Changes in Lottery Report," *Capital Times* (28 Temmuz 1989), s. 21.
33. Bkz. Chambers (1986).
34. Bkz. Dale W. Nelson, "Analyst: War Death Counts Falsified," *Wisconsin State Journal* (14 Nisan 1992), s. 3A ve "Ex-Official Says Pentagon Dumped Findings on Gays," *Capital Times* (1 Nisan 1993).
35. Bkz. Adler ve Adler (1993).

VI. BÖLÜM

NİTEL ve NİCEL ARAŞTIRMA TASARIMLARI

NİRENGİ

ARAŞTIRMAYA NİTEL VE NİCEL YÖNELİMLER

Yeniden Oluşturulmuş Mantık ve Uygulamada Mantık
Doğrusal Yol ve Doğrusal Olmayan Yol
Nesnellik ve Bütünlük
Önceden Planlanmış ve Yeni Oluşan Araştırma Soruları

NİTEL TASARIM BAŞLIKLARI

Örnek Olayların ve Bağlamların Dili
Temellendirilmiş Kuram
Bağlam Önemlidir
Brikolaj
Örnek Olay ve Süreç
Yorumlama

NİCEL TASARIM BAŞLIKLARI

Değişkenler ve Hipotezlerin Dili
Nedensel Kuram ve Hipotezler
Nedensel Açıklamada Potansiyel Hatalar
Araştırma Sorusundan Hipotezlere

SONUÇ

> *Dolayısıyla tözel sorunların toplumsal incelemenin diline çevrilmesi gerekir... Seçenekler ve uygun bir dizi görev yoluyla bir düşünme yolu oluşturmak, bir araştırma sorusunu yanıtlamanıza olanak sağlayacaktır.*
> – Robert Alford, *The Craft of Inquiry* (İnceleme Sanatı), s. 25

Bu bölümle birlikte, bir çalışma tasarlama, ölçümler oluşturma ve örnekleme stratejilerine bakacağımız İkinci Kısım başlıyor. Nicel ve nitel araştırma yapma tarzları arasındaki farklar daha da belirginleşecek. Nicel araştırmacılar tasarım, ölçüm ve örnekleme konularıyla daha çok ilgilenir, çünkü tümdengelimci yaklaşımları veri toplama ve veri analizinden önce ayrıntılı plan yapmayı vurgular. Nitel araştırmacılar ham verilerin zenginliği, dokusu ve yarattığı hisle daha çok ilgilenir, çünkü onların tümevarımcı yaklaşımı toplanan verilerden yola çıkarak anlayışlar ve genellemeler geliştirmeyi vurgular.

Nirengi

Yer ölçümcüler ve denizciler nesneler arasındaki uzaklıkları birden çok konumdan gözlem yaparak ölçerler. Bir şeyi farklı açılardan veya bakış açılarından gözlemleyerek onun gerçek yerine karar verirler (bkz. Şekil 6.1). **Nirengi belirleme** denen bu süreç, nicel ve nitel toplumsal araştırmacılar tarafından da kullanılır. Toplumsal araştırmaya uygulandığında, bir şeye çeşitli açılardan bakmanın tek bir yönden bakmaktan daha iyi olduğu anlamına gelir.

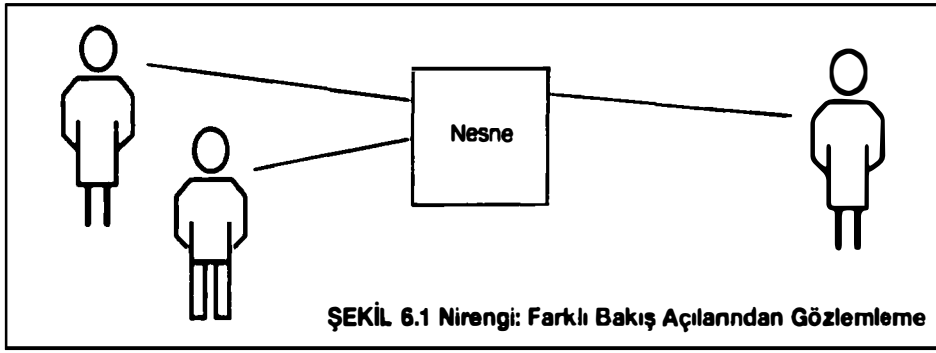
Birçok nirengi türü vardır (bkz. Kutu 6.1). En sık kullanılan türü *ölçüm nirengisi*dir. Araştırmacılar aynı fenomenlerin birden çok ölçümünü yapar. Bir şeyi birden fazla biçimde ölçerek araştırmacıların onun bütün yönlerini görmesi olasılığı artar. Örneğin, bir öğretmen öğrencilerin kompozisyon sorularına yanıtlar yazmalarını, çoktan seçmeli soruları yanıtlamalarını, sözlü bir sunum yapmalarını ve bir dönem ödevi veya uygulamalı projeyi tamamlamalarını ister. Eğer öğrenci bir ya da iki test yerine dört test yönteminin tümünde benzer notlar alırsa, öğretmenin öğrencinin öğrenme düzeyinin doğru bir ölçümünü sağladığına güveni daha fazla olur. Ayrıca ölçümlerin sonuçlarındaki farklılıklar ilginç, bilgilendirici veriler haline gelir.

Başka bir tür, *gözlemci nirengisi*dir. Pek çok çalışmada görüşmeleri bir araştırmacı yürütür veya insanların davranışlarının tek gözlemcisi odur. Tek bir kişi, bir gözlemcinin sınırlarının çalışmanın sınırları olması anlamına gelir. Birden çok gözlemci alternatif perspektifler, artalanlar ve toplumsal özellikler ekler, sınırlamaları azaltır. Örneğin, bir hastanede bir kişi –kapsamlı bir tıp eğitimi almış 55 yaşındaki Beyaz bir erkek- tarafından gözlemlenen hasta davranışı, gözlemci 30 yaşında, başka bir ırktan veya tıp eğitiminden yoksun bir kadın olduğundan farklı olabilir. Çeşitli gözlemcilerden gelen verileri birleştirmenin ortamın bütünlüklü bir tablosunu çizmesi olasılığı daha yüksektir.

Kuram nirengisi, bir araştırmacı araştırma aşamalarının planlanmasında veya verileri yorumlarken birden çok kuramsal perspektif kullandığında gerçekleşir. Örneğin, araştırmacı hem çatışma kuramının hem de değişim kuramının kavramlarını ve varsayımlarını kullanarak çalışmayı planlar veya her kuramsal perspektiften gelen verilere bakar.

Son olarak *yöntem nirengisi*, nitel ve nicel araştırma ve veri tarzlarını birlikte kullanmak anlamına gelir. Çoğu araştırmacı bir tarzda uzmanlık geliştirir, ama tarzların güçlü yönleri birbirini tamamlar. Yalnızca kısmi kesişme olduğu için her ikisini kullanan bir çalışma daha bütünlüklü veya daha kapsamlıdır. Yöntemler, birkaç biçimde bir araya getirilebilir.[1] Bunun bir yolu yöntemleri art arda kullanmaktır, önce birini ve sonra diğerini. Diğer bir yol ise iki yöntemi paralel veya

Nirengi Bir şeye birden çok bakış açısından bakmanın daha fazla doğruluk sağladığı fikridir.

ŞEKİL 6.1 Nirengi: Farklı Bakış Açılarından Gözlemleme

eş zamanlı olarak kullanmaktır. Örneğin Dressler (1991) yöntemleri ardışık olarak kullanmıştır. Çeşitli hane etkenlerinin, yaşam tarzı ve aile kaynaklarının ABD'nin güneyindeki bir topluluktaki Afrika kökenli Amerikalılar'ın depresyon geliştirip geliştirmediğini nasıl etkilediğini göstermek istiyordu. Açık uçlu etnografik görüşmelerle nitel tarzı kullanarak başladı ve sonra istatistiksel analiz için veri topladığı nicel bir tarama anketi ile devam etti.

ARAŞTIRMAYA NİTEL VE NİCEL YÖNELİMLER

Nitel ve nicel araştırma pek çok yönden birbirinden farklıdır, ama aynı zamanda birbirini tamamlar. Tüm toplumsal araştırmacılar toplumsal yaşamı anlamak ve

KUTU 6.1 Dört Nirengi Türüne Örnek

KONU
Popüler Amerikan filmlerinde şiddet miktarı

Ölçütler: Üç nicel şiddet ölçümü oluşturun: Filmlerde şiddetin sıklığı (örn. öldürme, yumruk, vb. sayısı), yoğunluğu (örn. çığlığın yüksekliği ve süresinin uzunluğu, yüz veya vücut hareketinde gösterilen acı miktarı) ve açık, grafik olarak gösterilme düzeyi (örn. bir ceset, akan kan, kopmuş vücut parçaları, yakın plan yara gösterme).

Gözlemciler: 10 tane son derece popüler Amerikan filminden oluşan kümeyi beş farklı insanın birbirinden farklı olarak izlemesini, değerlendirmesini, şiddet biçimlerini ve derecelerini kaydetmesini sağlayın.
Kuram: Bir feminist, bir işlevsel ve bir sembolik etkileşim kuramının her birinin popüler filmlerdeki şiddetin biçimlerini, nedenlerini ve toplumsal sonuçlarını nasıl açıkladığını karşılaştırın.

Yöntem: 10 popüler filmden oluşan kümeye bir içerik analizi uygulayın, deney öznelerinin her bir filmdeki şiddete verdikleri tepkileri ölçmek için bir deney düzenleyin, sinemaya giden halk arasında filmlerdeki şiddete yönelik tavırların bir taramasını yapın, filmler gösterilirken ve gösterimin hemen sonrasında izleyici davranışları üzerine saha gözlemleri gerçekleştirin.

açıklamak için sistematik olarak ampirik verileri toplar ve analiz eder ve örüntülerini dikkatlice inceler. İki tarz arasındaki farklardan biri, verilerin doğasından kaynaklanır. İzlenimler, kelimeler, cümleler, fotoğraflar, semboller vb. gibi *yumuşak veriler*, sayılar biçimindeki *katı verilerden* farklı araştırma stratejileri ve veri toplama teknikleri gerektirir. Diğer farklar, toplumsal yaşam hakkındaki farklı varsayımlar ve farklı amaçlardır. Bu farklar, öteki tarzın kullandığı araçları uygunsuz veya ilgisiz hale getirebilir. Nitel araştırmayı nicel araştırmanın standartlarıyla yargılayanlar genellikle hayal kırıklığına uğrar, bunun tam tersi de geçerlidir. En iyisi her tarzın sunduğu avantajları kendi koşulları içinde değerlendirmektir.

Nitel araştırmacılar çoğunlukla yorumlayıcı veya eleştirel sosyal bilime güvenir. "Uygulamada mantık" kullanırlar ve doğrusal olmayan bir araştırma yolu izlerler. Nitel araştırmacılar "olaylar ve bağlamlar"ın dilini konuşur. Toplumsal yaşamın doğal akışında ortaya çıkan olayların ayrıntılı incelemelerini yürütmeye vurgu yaparlar. Belirli toplumsal-tarihsel bağlamlara duyarlı olan özgün yorumlar sunmaya çalışırlar. İlginç biçimde, erkek toplumsal araştırmacılardan çok kadın toplumsal araştırmacılar nitel yaklaşımı benimser.[2]

Çoğu nicel araştırmacı sosyal bilime pozitivist bir yaklaşıma güvenir. "Yeniden oluşturulmuş mantık" uygular ve doğrusal bir araştırma yolu izler. "Değişkenler ve hipotezler"in dilini konuşurlar. Nicel araştırmacılar değişkenleri kesin olarak ölçmeye ve genel nedensel açıklamalara bağlı olan hipotezleri test etmeye vurgu yaparlar.

Tarzlardan yalnızca birini kullanan araştırmacılar her zaman ötekini kullananlarla iyi iletişim kurmayabilirler, ama tarzların dilleri ve yönelimleri karşılıklı anlaşılırdır. Her iki tarzı da anlamak, birbirlerini nasıl tamamlayabileceklerini görmek zaman ve çaba ister.

Yeniden Oluşturulmuş Mantık ve Uygulamada Mantık

Toplumsal araştırmacıların araştırmayı öğrenme ve tartışma yolu çoğunlukla iki mantıktan birini izler: yeniden oluşturulmuş mantık veya uygulamada mantık.[3] Çoğu araştırmacı iki mantığı bir arada kullanır, ama her birinin oranı değişiklik gösterir. Nicel araştırmacılar yeniden oluşturulmuş mantığı daha fazla kullanırken nitel araştırmacılar uygulamada mantık yürütme eğilimi gösterir. İki mantık, toplumsal araştırma tartışmalarının açık, kurallara bağlı ve standartlaştırılmış olma derecesini temsil eder.

Yeniden oluşturulmuş mantık Araştırma bilgilerini ve pratikleri kesin kurallar, formel prosedürler ve teknikler halinde yeniden düzenlemeye, standartlaştırmaya ve yasalara bağlamaya dayanan bir araştırma mantığıdır; nicel araştırmanın özelliğidir.

Uygulamada mantık Çıraklık modeline ve pratik kaygılar ile belirli deneyimler hakkındaki örtük bilginin paylaşılmasına dayanan bir araştırma mantığıdır; nitel araştırmanın özelliğidir.

Yeniden oluşturulmuş mantık, araştırmanın nasıl yürütüleceğinin mantığının son derece düzenli ve idealleştirilmiş, formel ve sistematik bir biçimde belirtilmiş olduğu anlamına gelir. Mantıksal olarak birbiriyle uyumlu kurallar ve terimlerle yeniden inşa edilir. Düzgün bir iyi araştırma modelidir. Bu, mantık ders kitaplarında ve yayımlanmış araştırma raporlarında görülür. Örneğin, bir basit rastlantısal örneklem yürütmenin kuralları çok açıktır ve adım adım izlenen bir prosedüre bağlıdır.

Uygulamada mantık, araştırmanın gerçekte nasıl yürütüldüğünün mantığıdır. Görece karışıktır, belirsizlik içerir ve belirli örnek olaylara bağlıdır ve bir görevin pratik olarak tamamlanmasına yöneliktir. Daha az sayıda belirlenmiş kuralı vardır ve yargı gereksinimlerine veya deneyimli araştırmacılar arasında paylaşılan normlara dayanır. Öğle yemeğinde veya kahve molasında bir araya gelip araştırma yapmayı tartışırken araştırmacıların birinden diğerine geçen gayriresmî bir halk bilgeliğine dayanır.

Yeniden oluşturulmuş mantığı tanımlamak veya kitaplardan ya da formel eğitimle öğrenmek daha kolaydır. Nicel araştırmacılar kullandıkları teknik araştırma prosedürlerini tanımlar (örn. bir telefon rehberinden çekilen 300 kişilik bir sistematik rastlantısal örneklem; Likert ölçeklemesi).

Nitel araştırma daha çok araştırmacıların deneyimlerinden gelişmiş olan gayriresmî bilgeliğe dayanır. Nitel araştırma raporları yöntemi tartışmayabilir (tarihsel-karşılaştırmalı araştırmada yaygındır) ya da belirli bir çalışmaya uyarlanmış kişisel bir otobiyografik anlatımı bulunabilir. Çok az prosedür ya da terim standartlaştırılmıştır ve standartlaştırılmasının gerekip gerekmediği konusunda nitel araştırmacılar arasında bir tartışma yürütülmektedir. Çoğu nitel araştırmacı araştırma yapmayı pek çok rapor okuyarak, deneme ve yanılmayla ve deneyimli bir araştırmacının yanında çırak rolünde çalışarak öğrenmiştir. Bu, nitel araştırmanın daha az geçerli olduğu anlamına gelmez, ama onu ilk kez öğrenen biri için kavranması daha zor olabilir.

Doğrusal Yol ve Doğrusal Olmayan Yol

Araştırmacılar, araştırma yürütürken bir yol izler. Yol, yapılacak şeylerin birbiri ardına dizilişi için bir metafordur: neyin önce bitirildiği, bir araştırmacının nerede olduğu, neyin neden geldiğini araştırmacının nereye gittiğini gösteren bir metafordur. Yol aşındırılmış, pek çok başka araştırmacının ayak bastığı yerler işaret levhalarıyla belirtilmiş olabilir. Alternatif olarak, çok azının daha önce gittiği ve ileriye işaret eden levhaların olmadığı bilinmeyen bölgeye giden yeni bir yol olabilir.

Genelde, nicel araştırmacılar nitel araştırmacılara göre daha doğrusal bir yol izler. **Doğrusal araştırma yolu**, sabit bir basamaklar dizisini izler. Belirli bir yönde

ilerleyen bir merdiven gibidir. Bir düşünme biçimi ve meselelere bakış biçimidir –batı Avrupa ve Kuzey Amerika kültüründe en çok görülen direkt, dar, düz yoldur.

Direkt, doğrusal yaklaşıma alışkın olan insanlar daha az direkt, döngüsel yola karşı sabırsız olabilir. Kesin doğrusal perspektiften bakıldığında döngüsel yol etkisiz ve kaygan görünür. Ancak dağınık döngüsel yaklaşım düzensiz, tanımlanmamış kaostan ibaret değildir. Bütüne dair bir anlayış yaratmak için, anlamın incelikli tonlarını kavramak için, farklı bilgileri bir araya getirmek için ve perspektifleri değiştirmek için son derece etkili olabilir. Düşük nitelikli araştırma yapmanın bir bahanesi değildir, kendi disiplini ve titizliği bulunur. İnsan bilimlerinden araçlar ödünç alır (örn. metafor, analoji, tema, motif ve ironi) ve anlam, inşa etmeye yöneliktir. Döngüsel yol hassas anlam tonlarının, incelikli yan anlamların veya bağlamsal ayrımların önemli olabildiği dilleri çevirmek gibi görevler için uygundur. "Dairesellik yaklaşımın güçlü yönlerinden biridir, çünkü araştırmacıyı sürekli araştırma sürecinin tümü üzerine ve diğer basamakların ışığında belirli basamaklar üzerine düşünmeye zorlar" (Flick 1998:43).

Objektiflik ve Bütünlük

Yanlı, dürüstlükten uzak veya etik dışı olma fırsatları her türlü araştırmada bulunur. Tüm toplumsal araştırmacılar araştırma etkinliklerinde adil, dürüst, doğrucu ve yansız olmak ister. Yine de nitel ve nicel tarzlar dürüst, doğru araştırmayı garanti etmenin farklı yollarına vurgu yapar.

Nitel araştırmacılar araştırma ortamına dair samimi, birinci elden bilgiyi vurgular; kendileriyle inceledikleri insanlar veya olaylar arasına mesafe koymaktan kaçınırlar. Bu, keyfî biçimde kişisel fikirleri araya sıkıştırmak, veri toplama konusunda kaypak olmak veya kanıtları kişisel önyargıları destekleyecek biçimde seçici olarak kullanmak anlamına gelmez. Toplumsal yaşamı daha bütünsel olarak anlamak için kişisel anlayıştan, duygulardan ve insan perspektiflerinden yararlanmak anlamına gelir. Araştırmacı kendi varlığını açık hale getirir ve daha önceki varsayımlara karşı duyarlıdır. "Objektif" tekniklerin yerine, nitel araştırmacı açık sözlü ve kişisel ilişkisi hakkında dürüsttür.

Araştırmacı bütünlüğü nitel araştırmada merkezî öneme sahiptir. Nicel araştırmacılar objektifliğin ve daha "mekanik" tekniklerin altını çizer. Tekrarlama ilkesini kullanır, standartlaştırılmış metodolojik prosedürlere bağlı kalır, sayılarla

Doğrusal araştırma yolu Açık, mantıklı ve adım adım ilerleyen düz bir çizgide ilerleyen ve genellikle nicel araştırmada kullanılan araştırma biçimidir

Doğrusal olmayan araştırma yolu Döngüsel, tekrarlanan ya da ileri-geri örüntüsü içinde hareket eden ve genellikle nitel araştırmada kullanılan araştırma biçimidir.

ölçüm yapar ve sonra verileri uygulamalı matematiğin bir alanı olan istatistik ile analiz ederler.[4] Nicel araştırma insan faktörünü kontrol etmeye veya ortadan kaldırmaya çalışır. Porter'ın (1995:7, 74) öne sürdüğü gibi,

> *İdeal olarak, uzmanlığın mekanikleştirilmiş ve objektifleştirilmiş... belirli tekniklerle temellendirilmiş olması gerekir... Bu objektiflik ideali bilimsel olduğu kadar politiktir de. Objektiflik, hukukun kuralı anlamına gelir, insanın değil. Kişisel çıkarların ve önyargıların kamusal standartlara tabi olmasını ima eder.*

Nicel araştırma bütünlük sorununu objektif bir teknolojiye dayanarak ele alır –kesin ifadeler, standart teknikler, sayısal ölçümler, istatistik ve tekrarlama gibi. Bu doğa bilimlerindekinin aynısıdır.

Nitel araştırmacılar, nicel araştırma tasarımdaki objektif standartlara paralel bir fikir olarak güvenilirliği vurgular. Bu, araştırmalarının güvenilir ve inanılır olmasını sağlar.[5] Nitel araştırmacıların kanıtlarını kontrol etme yolları vardır.[6] Örneğin saha araştırmacısı, "Profesör Smith, Profesör Jones'a silgi fırlattı" diyen bir öğrenciyi dinliyor ve kaydediyor olsun. Saha araştırmacısı bu kanıtı dikkatle ele alır. İddiayı güçlendirmek için araştırmacı başka insanların ne dediğini göz önüne alır, doğrulayıcı kanıtlar arar ve iç tutarlılığı kontrol eder. Araştırmacı öğrencinin olay hakkında ilk elden bilgi sahibi olup olmadığını ve öğrencinin duyguları veya çıkarının yalan söylemesine yol açıp açmayacağını (örn. öğrenci başka sebeplerden dolayı Profesör Smith'den hoşlanmıyor olabilir) sorar. Öğrenci yanlış bir bildirimde bulunmuşsa bile, bu öğrencinin perspektifi hakkında kanıttır. Benzer şekilde, tarihsel kanıtları inceleyen araştırmacı kaynakların güvenilirliğini doğrulamak için teknikler kullanır.

Başka bir kontrol aracı, nitel araştırmacıların kaydettiği büyük miktardaki ayrıntılı yazılı notlardır. Kanıtların ayrıntılı biçimde kelimesi kelimesine yapılmış bir betimlemesinin yanı sıra bu notlar kaynaklara referansları, araştırmacının yaptığı yorumlar ve notların yanı sıra alıntıları, fotoğrafları, haritaları, diyagramları, başka sözcüklerle anlatmayı ve sayımları düzenlemeye yardımcı olan anahtar terimleri içerir.

Nitel araştırmacılar çoğunlukla yalnız çalıştığı halde, diğerleri kanıtlardan haberdar olur. Örneğin bir saha araştırmacısı belirli bir ortamda hayattaki insanları inceliyor olsun. Gözlemlenen özneler bir çalışmanın ayrıntılarını okuyabilir. Aynı şekilde, tarihsel belgelere atıf yapılır ve diğer araştırmacılar referansları ve kaynakları kontrol edebilir.

Bir nitel araştırmacının güven oluşturmasının en önemli yolu, kanıtları sunma biçimidir. Nitel bir araştırmacı ayrıntılı notlarının tümünü bir raporda sunmaz; bunun yerine, yeterli doku ve ayrıntı sağlayarak birbirine kenetlenen ayrıntılardan bir ağ

örer ve böylece okur onların orada olduğunu hisseder. Nitel bir araştırmacının olaylar, insanlar ve durumlara dair ilk elden bilgisi iki yolla kesişir. Yanlılıkla ilgili soru işaretleri uyandırır, ama aynı zamanda yakınlık, doğrudan temas ve samimi bilgi hissi sağlar.

Önceden Planlanmış ve Yeni Oluşan Araştırma Soruları

Bir araştırma projesine başlarken ilk adımınız bir konu seçmektir.[7] Bu görev için hazır bir formül yoktur. Deneyimli bir araştırmacı da olsanız, henüz başlıyor da olsanız, en iyi yol ilginizi çeken bir şey üzerine araştırma yürütmektir. Konular için pek çok kaynak vardır; Kutu 6.2 seçiminizi yapma yolları önermektedir.

Tüm araştırmalar bir konuyla başlar; ama konu, yalnızca araştırmacının odaklanmış bir araştırma sorusuna daraltması gereken bir başlangıç noktasıdır. Nitel araştırmacılar çoğunlukla belirsiz veya net olmayan araştırma sorularıyla başlar. Konu, çalışma sırasında yavaş yavaş oluşur. Araştırmacılar çoğunlukla belirli bir soruya odaklanmayla, verileri toplarken gerçekleşen çalışma tasarımının ayrıntılarına karar verme sürecini birleştirir. Bunun tersine, nicel araştırmacılar, çalışma tasarımını son haline getirmeden önceki ayrı bir planlama basamağı olarak konuyu odaklanmış bir soruya daraltır. Onu, test edilebilir bir hipotez geliştirme sürecinin bir basamağı olarak (daha sonra tartışılacak) ve herhangi bir veri toplamadan önce çalışma tasarımına yön vermesi için kullanırlar.[8]

Nitel araştırma tarzı esnektir ve konuyu bir çalışma boyunca yavaş yavaş odaklamayı teşvik eder. Araştırma planlamanın erken bir aşamasında, yalnızca çok az miktarda konu daraltma gerçekleşir; daraltmanın çoğu, bir araştırmacı veri toplamaya başladıktan sonra gerçekleşir.

Odaklama ve rafine etme, araştırmacı verilerin bazılarını topladıktan ve ön analize başladıktan sonra devam eder. Nitel araştırmacılar erken veri toplamayı araştırma sorusunu/sorularını ayarlamak ve keskinleştirmek için kullanır, çünkü verilerin içine gömülene kadar en önemli sorunları veya soruları genellikle bilmezler. Odaklanmış bir araştırma sorusu geliştirme, araştırmacının etkin biçimde ön yorumlar üzerine düşündüğü ve onları geliştirdiği bir süreç olan veri toplama sürecinin bir parçasıdır. Nitel araştırmacı önceden tahmin edilmeyen verilere açıktır ve bir çalışmanın başlarında sürekli odağı yeniden değerlendirir. Araştırmanın yönünü değiştirmeye ve yeni kanıt dizilerini izlemeye hazırlıklıdır.

Nitel araştırmacılar için tipik araştırma soruları arasında şunlar yer alır: Belirli bir koşul veya bir toplumsal durum nasıl ortaya çıktı? Zaman içinde koşul/durum nasıl sürdü? Bir koşulun/durumun değiştiği, geliştiği veya işlediği süreçler nelerdir? Farklı bir soru türü var olan inançları veya varsayımları onaylamaya çalışır. Son bir soru tipi yeni fikirler keşfetmeye çalışır.[9]

KUTU 6.2 Konu Seçme Yolları

1. *Kişisel deneyim.* Sizin veya tanıdıklarınızın başına gelen bir şeye dayalı bir başlık seçebilirsiniz. Diyelim ki, bir fabrikada yazın staj yaparken yerel sendika bir grev çağrısı yapıyor. İki taraf için de güçlü duygular beslemediğiniz halde tarafınızı belirlemeye zorlanıyorsunuz. Gerilimin yükseldiğini fark ediyorsunuz. Hem yönetim hem de işçiler birbirine karşı düşmanca tutum alıyor. Bu deneyim bir konu olarak sendikaları ya da örgütlü emeği akla getirir.
2. *Medyada yer alan bir şeye dayalı merak.* Bazen bir gazete veya dergi makalesi okuduğunuzda ya da bir televizyon programı seyrettiğinizde kafanızda sorular uyanır. Okuduğunuz şeyler size soru sordurur veya başkalarının araştırmalarının bulduklarını yinelemeyi düşündürür. Diyelim ki, evsizler üzerine bir *Newsweek* makalesi okuyorsunuz; ama aslında onlar kimdir, neden evsizdir, bu durum daima bir sorun teşkil etmiş midir, vb. pek bilmiyorsunuz. Bu, evsizleri bir konu olarak akla getirir.
3. *Bir alandaki bilgi durumu.* Temel araştırma, bilginin ufuklarını genişleten yeni araştırma bulguları ve kuramları tarafından yönlendirilir. Kuramsal açıklamalar ayrıntılandırılır ve genişletilirken, alanın ilerlemesi için belirli sorunlar veya soruların yanıtlanması gerekir. Böyle sorunlar belirlenir ve incelenirken bilgi ilerler. Örneğin ölüm cezasına dönük tutumlar hakkında okudukça, çoğu araştırmanın ölüm cezasını destekleyenler arasında suçluların özünde kötü olduğuna dair bir inanca alttan alta işaret ettiğini fark edersiniz. Kötülüğe inancı öğreten belirli dinî gruplara mensup kişilerin ölüm cezasını destekleyip desteklemediğinin henüz kimse tarafından incelemediğini fark edersiniz, ayrıca kimse bu dinî grupların coğrafi konumunun haritasını çıkarmamıştır. Alana dair sizin bilginiz bir araştırma projesi için bir konu öne sürer, ölüm cezasıyla ilgili inaçlar ve farklı bölgelerde din.
4. *Bir problemi çözme.* Uygulamalı araştırma konuları çoğunlukla çözüm gerektiren bir problemle başlar. Örneğin, bir yatakhane danışmanılığı görevinizin bir parçası olarak üniversite birinci sınıf öğrencilerinin birbiriyle arkadaşlık kurmasına yardımcı olmak istiyorsunuz. Probleminiz, yeni üniversite öğrencileri arasında arkadaşlık oluşumunu konu olarak öne sürer.
5. *Toplumsal prim yapanlar.* Bu, Singleton ve çalışma arkadaşları (1988:68) tarafından öne sürülen bir terimdir. Bazı konuların "güncel" olduğu veya bir fırsat sunduğu anlamına gelir. Örneğin, bakımevleri üzerine araştırma yürütmede kullanılabilir çok para olduğunu, ama çok az insanın bununla ilgilendiğini okuyorsunuz. Sizin iş ihtiyacınız konu olarak bakımevlerini akla getirir.
6. *Kişisel değerler.* Bazı insanlar bir dizi dinî, politik veya toplumsal değere son derece bağlıdır. Örneğin, ırk eşitliğine güçlü biçimde bağlısınız ve ne zaman ırk ayrımıyla ilgili bir şey duysanız ahlaki olarak haksızlığa uğramış hissediyorsunuz. Sizin güçlü kişisel inancınız konu olarak ırk ayrımını akla getirir.
7. *Gündelik yaşam.* Potansiyel konular gündelik yaşamda eski deyişlerde, romanlarda, şarkılarda, istatistiklerde ve başkalarının söylediklerinde (özellikle sizinle uzlaşmazlığa düşenlerin söylediklerinde) bulunabilir. Örneğin, beyzbolda ev sahibi takımın saha avantajının çok önemli olduğunu duyuyorsunuz. Bu ifade, "ev sahibi takımın saha avantajını" bir araştırma konusu olarak öne sürer.

Araştırma projeleri araştırma sorunları veya soruları çevresinde tasarlanır. Bir proje tasarlamadan önce, nicel araştırmacılar geniş bir konu içindeki belirli bir araştırma problemine odaklanır. Örneğin, Kutu 6.2'deki kişisel deneyim örneği, sendikaları bir konu olarak önermektedir. "Sendikalar" bir konudur, bir araştırma

sorusu veya bir problem değildir. Büyük bir kütüphanede, sosyologlar, tarihçiler, iktisatçılar, avukatlar, yöneticiler, siyaset bilimciler ve diğerleri tarafından sendikalar üzerine yazılmış yüzlerce kitap ve binlerce makale bulursunuz. Kitaplar ve makaleler konunun farklı yönlerine odaklanır ve ona dair pek çok perspektif benimser. Bir araştırma projesini tasarlamaya başlamadan önce konuyu daraltmalı ve odaklamalısınız. Örnek bir araştırma sorusu şöyledir: "ABD işçi sendikaları, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Afrika kökenli Amerikalılar karşısında vasıflı işlere yönelik bariyerler oluşturarak ırksal eşitsizliğe ne kadar katkıda bulunmuştur?".

Bir konuda araştırmaya başlarken kendinize sorun: Konuyla ilgili en ilginç şey nedir? Hakkında çok az şey bildiğiniz konu için önce onun hakkında okuma yaparak artalan bilgisi edinin. Araştırma soruları az sayıda değişken arasındaki ilişkilere dairdir.

Kutu 6.3'te bir başlığı bir araştırma sorusuna odaklamanın bazı yolları sayılmaktadır. Örneğin, "Boşanmaya nc neden olur?" sorusu iyi bir araştırma sorusu değildir. Daha iyi bir araştırma sorusu şöyledir: "Evlenme yaşı boşanmayla ilintili midir?" İkinci soru iki değişken önermektedir: evlenme yaşı ve boşanma (ayrıca bkz. Kutu 6.4).

Bir araştırma sorusuna odaklanmak için başka bir teknik, soruya yanıtın genellenebileceği **evreni** belirlemektir. Tüm araştırma soruları ve çalışmalar bir insan grubu veya kategorisine, kurumlara veya öteki birimlere uygulanır. Evren, araştırmanın kapsadığı veya genellenebileceği tüm birimler kümesidir. Örneğin, araştırma sorunuz lise öğrencilerinin öğrenimi üzerinde yeni bir devamlılık politikasının etkileriyle ilgili olsun. Evren, tüm lise öğrencileridir.

Bir başlığı süzgeçten geçirerek bir araştırma sorusu oluştururken ve bir araştırma projesi tasarlarken, ayrıca pratik kısıtlamaları göz önüne almanız gerekir. Mükemmel bir araştırma projesi tasarlamak ilginç bir akademik egzersizdir, ama eğer bir araştırma projesi yürütmeyi umuyorsanız, tasarımında pratik kısıtlamaların etkisi olacaktır.

Başlıca kısıtlamalar arasında süre, maliyet, kaynaklara erişim, yetkililerin onayı, etik kaygılar ve uzmanlık bulunur. Eğer bir araştırma projesini yürütmek için beş hafta boyunca haftada on saatiniz varsa, ama bir araştırma sorusunu yanıtlamak beş yıl sürecekse, araştırma sorusunu daha dar biçimde yeniden formüle edin. Bir araştırma sorusunu yanıtlamak için gerekli süreyi kestirmek zordur. Belirlenen araştırma sorusu, kullanılan araştırma tekniği ve toplanan verilerin türünün hepsi önemli rol oynar. Deneyimli araştırmacılar, iyi tahminler için en iyi kaynaktır.

Maliyet başka bir kısıtlamadır. Sürede olduğu gibi, bir soruyu kısıtlamalar içinde yanıtlamanın yaratıcı yolları vardır, ama bazı soruları yanıtlamak söz konusu

Evren Bir ilişki veya hipotez tarafından kapsanan veya açıklanan bütün birimler kategorisi veya sınıfıdır.

KUTU 6.3 Bir Konuyu Bir Araştırma Sorusuna Daraltma Teknikleri

1. *Literatürü inceleyin.* Yayınlanmış makaleler araştırma soruları için mükemmel fikir kaynaklarıdır. Çoğunlukla uygun bir özellik düzeyindedirler ve aşağıdakiler üzerine odaklanan araştırma soruları önerirler:
   a. Önceki bir araştırmayı tamamen veya hafif değişikliklerle yenileme.
   b. Önceki araştırmalarda keşfedilen beklenmedik bulguları araştırma.
   c. Bir yazarın makalenin sonunda gelecekteki araştırmalar için verdiği önerileri izleme.
   d. Var olan bir açıklamayı veya kuramı yeni bir konuya veya ortama genişletme.
   e. Bulgulara meydan okuma veya bir ilişkiyi reddetmeye çalışma.
   f. Müdahale sürecini belirtme ve ilişkileri bağlantılandırmayı düşünme.
2. *Başkalarıyla fikirler hakkında konuşun.*
   a. Konu hakkında bilgili insanlara konuyla ilgili düşünmüş oldukları soruları sorun.
   b. Konuyla ilgili fikirleri sizinkinden farklı olan insanları arayıp bulun ve olası araştırma sorularını onlarla tartışın.
3. *Belirli bir bağlama uygulayın.*
   a. Konuyu belirli bir tarihsel döneme veya zaman dilimine odaklayın.
   b. Konuyu belirli bir topluma veya coğrafi birime daraltın.
   c. Hangi altgruplar veya insan kategorilerinin/birimlerin ilgili olduğunu ve bunlar arasında farklar olup olmadığını düşünün.
4. *Çalışmanın hedefini veya istenen sonucunu tanımlayın.*
   a. Araştırma sorusu, incelemeci bir çalışma için mi, açıklayıcı bir çalışma için mi, yoksa tanımlayıcı bir çalışma için mi olacak?
   b. Çalışma uygulamalı araştırmayı mı, yoksa temel araştırmayı mı gerektirecek?

maliyet nedeniyle olanaksız olabilir. Örneğin, tüm spor taraftarlarının kendi takımlarının maskotuna yönelik tutumlarıyla ilgili bir araştırma sorusu, ancak çok zaman ve para harcayarak yanıtlanabilir. Araştırma sorusunu iki farklı üniversitedeki öğrencilerin kendi maskotlarına dönük olarak ne hissettiği biçiminde daraltmak, onu daha gerçekleştirilebilir hale getirir.

Kaynaklara erişim kısıtlamasına sık rastlanır. Kaynaklar arasında başkalarının uzmanlığı, özel gereçler veya bilgi olabilir. Örneğin, farklı ülkelerde hırsızlık oranları ve aile geliri ile ilgili bir araştırma sorusunun yanıtlanması neredeyse olanaksızdır, çünkü hırsızlık ve gelir ile ilgili bilgiler toplanmaz veya çoğu ülke için kullanılamaz. Bazı sorular yetkililerin onayını zorunlu kılar (örn. tıbbi kayıtları görme) veya temel etik ilkeleri ihlal etmeyi gerektirir (bir kişinin tepkisini görmek için ona ciddi fiziksel zarar verme). Araştırmacının uzmanlığı veya artalanı da bir kısıtlamadır. Bazı araştırma sorularının yanıtlanması, veri toplama tekniklerinin, istatistiksel yöntemlerin kullanımını, yabancı bir dili bilmeyi veya araştırmacının sahip olmayabileceği becerileri gerektirir. Eğer araştırmacı gerekli eğitimi edinemiyorsa veya başka bir kişinin hizmetleri için ücret ödeyemiyorsa, araştırma sorusu pratik olmayabilir.

Özetle, nitel ve nicel araştırmacıların pek çok ortak noktası vardır, ama çalışma tasarımı için bir tasarım mantığı kullanmak, doğrusal veya doğrusal olmayan

KUTU 6.4 İyi ve Kötü Araştırma Sorularına Örnekler

KÖTÜ ARAŞTIRMA SORULARI

Ampirik Olarak Test Edilebilir Olmayan, Bilimsel Olmayan Sorular
- Kürtaj yasal olmalı mı?
- Ölüm cezası uygulaması doğru mudur?

Araştırma Soruları Değil, Genel Konular
- Alkol ve uyuşturucu bağımlılığının tedavisi
- Cinsellik ve yaşlanma

Soru Değil, Değişkenler Kümesi
- Ölüm cezası ve ırk ayrımcılığı
- Kentsel bozulma ve çeteler

Çok Belirsiz, Bulanık
- Polis, çocuk yaşta suç işlemeyi etkiler mi?
- Çocuk tacizini engellemek için ne yapılmalı?

Hâlâ Daha Belirli Olması Gerekiyor
- Çocuk tacizi olaylarında artış gerçekleşti mi?
- Yoksulluk çocukları nasıl etkiler?
- Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar, diğerlerinin yaşamadığı hangi sorunları yaşar?

İYİ SORULAR

İncelemeci Sorular
- Wisconsin'de son 10 yıl içinde yaşanan yeni çocuk tacizi biçimlerinde artış oldu mu?

Tanımlayıcı Sorular
- Şiddet içeren veya cinsel çocuk tacizi, bir boşanma yaşamış olan ailelerde sağlam, hiç boşanmamış ailelere oranla daha mı yaygındır?
- Yoksul hanelerde büyüyen çocukların tıbbi uyum, öğrenme uyumu ve toplumsal-duygusal uyum zorlukları yaşaması olasılığı daha mı yüksektir?

Açıklayıcı Sorular
- Bir boşanma yaşamanın yol açtığı duygusal dengesizlik, boşanmış olan ebeveynlerin çocuklarını fiziksel olarak taciz etmesi olasılığını artırır mı?
- Önleyici tedavi için yeterli maddi olanaktan yoksun olmak, yoksulluk içindeki ailelerde büyüyen çocuklarda daha ciddi tıbbi sorunların önemli bir nedeni midir?

bir yol seçmek, bir doğrulama biçimi kullanmak ve bir araştırma sorusu geliştirmek gibi tasarım meselelerinde farklılık gösterirler (bkz. Tablo 6.1). Bunlara ek olarak, araştırmacılar çalışma tasarımına yönelik farklı bir dil ve yaklaşım benimseme eğilimindedir. Şimdi bunları göreceğiz.

NİTEL TASARIM BAŞLIKLARI

Örnek Olayların ve Bağlamların Dili

Nitel araştırmacılar örnek olayların ve bağlamların dilini kullanır, brikolaj (yaptakçılık) uygular, toplumsal süreçler ve örnek olayları kendi sosyal bağlamında inceler ve belirli ortamlarda anlam yaratımına veya yorumlarına bakarlar. Toplumsal yaşama birçok bakış açısından bakar ve insanların kimlikleri nasıl inşa ettiğini açıklarlar. Çok seyrek değişkenler kullanır veya hipotezleri test eder ya da toplumsal yaşamı sayılara çevirirler.

Nitel araştırmacılar toplumsal yaşamın çoğu alanını özünde nitel olarak görür. Onlar için nitel veriler kesinlikten yoksun veya eksik değildir; son derece anlamlıdır.

TABLO 6.1 Nicel Araştırma ve Nitel Araştırma Arasındaki Farklılıklar

NİCEL ARAŞTIRMA	NİTEL ARAŞTIRMA
Araştırmacının başlarken oluşturduğu hipotezi test eder.	Araştırmacı verilere gömüldükten sonra anlamı yakalar ve keşfeder.
Kavramlar farklı değişkenler biçimindedir.	Kavramlar, temalar, motifler, genellemeler ve taksonomiler biçimindedir.
Ölçütler veri toplamaya başlamadan önce sistematik olarak oluşturulur ve standartlaştırılır.	Ölçütler özel olarak oluşturulur ve çoğunlukla tek bir ortama veya araştırmacıya özgüdür.
Veriler kesin ölçümlerden elde edilen sayılar biçimindedir.	Veriler belgeler, gözlemler ve yazıya dökülmüş konuşmalardan kelimeler ve imgeler biçimindedir.
Kuram büyük ölçüde nedenseldir ve tümdengelimlidir.	Kuram, nedenel olabileceği gibi olmayabilir de ve genellikle tümevarımcıdır.
Prosedürler standarttır ve yinelemeye sık rastlanır.	Araştırma prosedürleri özeldir ve yinelemeye pek rastlanmaz.
Analiz istatistik, tablolar veya çizelgeler kullanarak ve bunların gösterdiklerinin hipotezlerle nasıl ilişkilendiğini tartışarak ilerler.	Analiz, kanıtlardan temalar veya genellemeler çıkararak ve verileri tutarlı, anlaşılır bir resim oluşturacak şekilde düzenleyerek ilerler.

Toplumsal yaşamı değişkenlere veya sayılara çevirmeye çalışmak yerine, nitel araştırmacılar inceledikleri insanlardan fikirler ödünç alır ve onları doğal ortam bağlamına yerleştirir. Değişkenler yerine motifleri, temaları, ayrımları ve fikirleri incelerler, tümevarımsal *temellendirilmiş kuram* yaklaşımını benimserler (3. Bölümde tartışıldı).

Bazı insanlar nitel verilerin "yumuşak", elle tutulamaz ve önemsiz olduğuna inanır. Böyle veriler o kadar belirsiz ve zor anlaşılırdır ki araştırmacılar onları gerçekten kavrayamaz. Bunun böyle olması gerekmez. Nitel veriler gerçek olayları belgelemeyi, insanların (kelimelerle, jestlerle ve tonlamayla) söylediklerini kaydetmeyi, belirli davranışları gözlemlemeyi, yazılı belgeleri araştırmayı veya görsel imgeleri incelemeyi gerektirir. Bunların hepsi dünyanın somut yönleridir. Örneğin, bazı nitel araştırmacılar insanların veya toplumsal olayların fotoğraflarını veya video kasetlerini yakından dikkatle inceler.[10] Bu kanıtlar da tavırları, toplumsal baskıyı, zekâyı ve benzerlerini ölçmek için nicel araştırmacılar tarafından kullanılanlar kadar "katı" ve fizikseldir.

Temellendirilmiş Kuram

Nitel bir araştırmacı veri toplama süreci sırasında kuram geliştirir. Bu daha tümevarımsal yöntem, kuramın verilerden oluşturulduğu veya temellerinin verilerde yattığı anlamına gelir. Çoğu araştırmacı temellendirilmiş kuram kullanır. Nitel araştırmayı esnek hale getirir ve verilerle kuramın etkileşimde bulunmasına izin verir. Nitel araştırmacılar beklenmedik olana açıktır, bir araştırma projesinin yönünü veya odağını değiştirmeye isteklidir ve bir projenin ortasında orijinal araştırma sorusunu terk edebilir.[11]

Nitel bir araştırmacı karşılaştırmalar yaparak kuram oluşturur. Örneğin, bir araştırmacı bir olayı gözlemlediğinde (örn. bir polis memuru hız yapan bir sürücünün karşısına çıkıyor), hemen sorular düşünür ve benzerlikler ve farklılıklar arar. Bir polis memurunun hız yapan birini durdurduğunu izleyen nitel araştırmacı sorar: Polis memuru her zaman harekete geçmeden önce aracın plaka numarasını telsizden duyuruyor mu? Arabanın yerini telsizle bildirdikten sonra memur bazen sürücüye arabadan inmesini söylüyor, ama diğer zamanlarda dikkatsiz biçimde arabaya yürüyüp oturan sürücüyle mi konuşuyor? Veri toplama ve kuramlaştırma karıştırıldığında, gelecek gözlemleri akla getiren kuramsal sorular ortaya çıkar, böylece yeni veriler, önceki veriler hakkında düşünmekle ortaya çıkmış olan kuramsal soruları yanıtlayacak şekilde uyarlanır.

Bağlam Önemlidir

Nitel araştırmacılar toplumsal dünyayı anlamak için toplumsal bağlama vurgu yapar. Bir toplumsal eylemin veya bildirimin **anlamının,** ortaya çıktığı bağlama bağlı olduğunu savunurlar. Bir araştırmacı bir olayı, toplumsal eylemi, bir sorunun yanıtını veya bir konuşmayı, onun ortaya çıktığı toplumsal bağlamdan ayırdığında toplumsal anlam ve önem çarpıtılır.

Toplumsal bağlama dikkat etme, nitel bir araştırmacının çalışmanın odağından önce gelen veya onu saran şeylere önem vermesi anlamına gelir. Ayrıca aynı olaylar veya davranışların farklı kültürlerde veya tarihsel dönemlerde farklı anlamları olabileceğine işaret eder. Örneğin, bağlamı görmezden gelip zaman ve kültürler arasındaki oyları saymak yerine nitel araştırmacı sorar: Oy kullanmak bağlamında ne anlama geliyor? Aynı davranışı (yani bir başkan adayı için oy kullanmayı), gerçekleştiği toplumsal bağlama bağlı olarak farklı biçimde ele alabilir (bkz. Kutu 6.5). Nitel araştırmacılar toplumsal yaşamın parçalarını daha büyük bir bütün içine yerleştirir. Aksi takdirde parçanın anlamı kaybolabilir. Örneğin, beyzbol oyunu hakkında bazı şeyler bilmeden bir beyzbol eldiveninin ne olduğunu anlamak zordur. Oyunun bütünü –vuruş sıraları, sopalar, falsolu toplar, vuruşlar– her bir parçaya anlam verir ve bütün olmadan her bir parçanın çok az anlamı vardır.

Brikolaj (Yaptakçılık)

Nitel araştırmacılar *yaptakçılardır*: pek çok şeyi yapmada usta olmayı, çeşitli kaynaklardan yararlanmayı ve elde ne varsa ondan yararlanmayı öğrenirler.[12] Nitel tarz, gerektiğinde önceden onları planlama fırsatı olmaksızın çeşitli becerilerden, malzemelerden, ve yaklaşımlardan yararlanma yeteneği geliştirmeye vurgu yapar. **Brikolaj** tekniği, birinin elleriyle çalışması ve belirli bir görevi başarmak için çeşitli ufak tefek şeyleri yaratıcı bir biçimde kullanma konusunda pragmatik olması anlamına gelir. Kişinin elindeki malzemeler hakkında derin bilgiye, içrek beceriler toplamına sahibi olmasını ve onları esnek biçimde birleştirme kapasitesinin bulunmasını gerektirir. Çeşitli malzemeler kullanma, farklı yaklaşımları uygulama ve küçük parçaları birleştirme karışımı, nitel araştırmacılara neredeyse her şeyi onarabilecek veya yapabilecek gibi görünen becerikli bir zanaatkârınkine benzer bir hava verir.

Örnek Olay ve Süreç

Nitel araştırmacılar, "değişkenleri değil, olayları merkeze koyan bir olay-yönelimli yaklaşım" kullanma eğilimindedir (Ragin, 1992a:5). Bir veya birkaç örnek olayın çok çeşitli yönlerini incelerler. Analizleri, "karışık" doğal ortamlardaki beklenmedik durumları vurgular (yani, pek çok belirli etkenin ve olayın bir yerde ve aynı zamanda birlikte gerçekleşmesini). Açıklamalar veya yorumlamalar karmaşıktır ve belirli insanlar veya olaylar hakkında yavaş yavaş açılan bir hikâye veya bir anlatı biçiminde olabilir. Zengin ayrıntı ve örnek olayları zekice kavrayış, nitel bir araştırmada bulunan çok sayıda birim veya örnek olayın kesin ölçümlerinin karmaşık istatistiksel analizinin yerini alır.

Zamanın geçişi nitel araştırmaya içkindir. Nitel araştırmacılar olayların dizilişine bakar ve neyin ilk, ikinci, üçüncü vb. gerçekleştiğine dikkat eder. Nitel araştırmacılar aynı örnek olayı veya olaylar kümesini zaman içinde incelediği için bir sorunun evrilmesini, bir çatışmanın ortaya çıkışını veya bir toplumsal ilişkinin gelişmesini görebilirler. Araştırmacı süreci ve nedensel ilişkileri tespit edebilir.

Tarihsel araştırmada, geçen zaman yılları veya onyılları kapsayabilir. Saha araştırmasında, geçen zaman daha kısadır. Yine de her ikisinde de bir araştırmacı zamanın farklı noktalarında neyin gerçekleştiğine dikkat eder ve bir şeyin *ne zaman* gerçekleştiğinin çoğunlukla önemli olduğunu bilir.

Yorumlama

Yorumlama, önem veya tutarlı anlam atfetme demektir. Nicel araştırma anlamı sayı-

Brikolaj (Yaptakçılık) Çevrede dağınık halde bulunan çeşitli malzemelerden yararlanarak doğaçlama yapmak ve onları pragmatik bir görevi yerine getirmek üzere yaratıcı biçimlerde kullanmaktır.

KUTU 6.5 Bağlamın Anlam İçin Önemine Örnek

"Ulusal bir seçimde oy kullanma"nın farklı bağlamlarda farklı anlamları vardır:

1. Rakipsiz adayların olduğu tek parti diktatörlüğünde insanların yasal olarak oy kullanmaya zorunlu olduğu bir durum. Oy kullanmayanlar polis tarafından kaydedilir. Oy kullanmayanların hükümet karşıtı yıkıcılar olduğundan şüphelenilir. Oy kullanmadıkları için çeşitli para cezalarına çarptırılırlar ve işsiz kalma olasılığıyla karşı karşıya kalırlar.
2. Asilerle iktidardakiler arasında şiddetli çatışmanın ortasındaki bir ülke. Oy kullanmak tehlikelidir; çünkü her iki taraftaki silahlı askerler, kendi taraflarının karşısında olduğundan şüphelendikleri seçmenleri vurabilir. Oylamanın sonucu bir gruba ya da diğerine iktidar sağlayacak ve toplumu dramatik biçimde yeniden yapılandıracaktır. 16 yaşının üzerindeki herkes oy kullanabilir.
3. İnsanların aşağı yukarı aynı güce sahip olan ve çok farklı değerleri ve politikaları temsil eden bir düzine siyasi parti arasından seçim yaptığı bir bağlam. Her bir partinin oldukça büyük bir örgütlenmesi, kendi gazeteleri, sosyal klüpleri ve mahalle örgütleyicileri vardır. Seçim günleri kimsenin çalışmak zorunda olmadığı resmî tatillerdir. Bir kişi, pek çok yerel oy kullanma yerinden birine kimliğiyle giderek oy kullanır. Gizli oylama yapılır ve 18 yaşının üzerindeki herkes oy kullanabilir.
4. Oy kullanmanın düzenli işi olan 21 yaşının üzerindeki beyaz erkekler tarafından açık olarak yapıldığı bir bağlam. Aile üyeleri, arkadaşlar ve komşular birbirinin nasıl oy kullandığını görür. Siyasi partiler farklı politikalar sunmaz; bunun yerine, etnik veya dinî gruplara bağlıdırlar ve kişinin etnik-dinî kimliğinin bir parçasıdırlar. Kişinin nerede yaşadığını, nerede çalıştığını, kiminle evlendiğini ve benzeri olguları etkilerler. Oy kullanma, etnik ve dinî gruplar tarafından düzenlenen büyük yürüşlerden ve bir hafta süren topluluk faaliyetlerinden sonra gerçekleşir.
5. Bir siyasi partinin çok güçlü olduğu ve bir ya da iki çok küçük, zayıf alternatif tarafından meydan okunduğu bir bağlam. Baştaki parti, iktidarı 60 yıldır yozlaşma, rüşvet ve gözdağı verme yoluyla elinde tutmaktadır. Toplumdaki liderlerin (dinî örgütlenmelerdeki, eğitim kurumlarındaki, şirketler, sendikalar ve kitlesel iletişim organlarındaki) desteğine sahiptir. Hükümet işlerinde çalışan herkesin (örn. her polis memuru, postane tezgahtarı, öğretmen, çöpçü, vb.) işi, siyasi partinin iktidarda kalmasına bağlıdır.
6. Seçimin iki parti arasında olduğu ve bu ikisi arasında çok az farkın bulunduğu bir bağlam. İnsanlar adayları aslen televizyon reklamlarına dayanarak seçer. Adaylar zengin insanların veya güçlü örgütlenmelerin yaptığı bağışlarla reklam masraflarını öder. Oy kullanmak çok az insanın ciddiye aldığı belirsiz bir sivil yükümlülüktür. Seçimler bir işgününde gerçekleştirilir. Oy kullanmak için bir kişinin pek çok gerekliliği yerine getirmesi ve haftalar öncesinden kaydolması gerekir. Yakın dönemde göçmen olanlar ve bir suçtan dolayı tutuklanmış olanlar oy kullanamaz.

ları kullanarak ifade eder (örn. yüzdeler veya istatistiksel katsayılar) ve bir araştırmacı bunların hipotezlerle nasıl ilişkilendiğini anlatır.

Nitel araştırma raporları çok az sayı tablosu içerir. Verilerin tek görsel sunumları, haritalar, fotoğraflar veya fikirlerin nasıl birbiriyle ilişkili olduğunu gösteren diyagramlar olabilir. Bir araştırmacı, verileri, bu verilerin öneminin tartışılmasının içine yedirir. Veriler, belirli olayların betimlemeleri veya alıntılar da dahil olmak üzere kelimeler biçimindedir. Her türlü sayısal bilgi, metinsel kanıtlara ektir.

Bir nitel araştırmacı verilere anlam verir, onları çevirir veya anlaşılır kılar. İncelenen insanların bakış açılarıyla başlar ve sonra incelenen insanların dünyayı nasıl gördüğünü, durumu nasıl tanımladığını veya durumun onlara ne anlam ifade ettiğini bulur.

Nitel yorumlamada ilk adım, bir şeyin incelenen insanlar için anlamını bulmaktır.[13] Toplumsal davranışı yaratan insanların kendi eylemleri için kişisel gerekçeleri veya güdüleri vardır. Bu, **birinci düzeyde yorumlamadır**. Bir araştırmacının bu birinci düzeyde yorumlamayı keşfetmesi ve yeniden inşa etmesi, **ikinci düzeyde yorumlamadır**, çünkü araştırmacı neyin gerçekleştiğini keşfetmek için dışarıdan içeriye girer. İkinci düzeyde yorumlamada, araştırmacı verilerde altta yatan bir tutarlılık veya anlam ortaya çıkarır. Anlam boşlukta değil, bir dizi diğer anlam içinde geliştiği için ikinci düzeyde yorumlama incelenen insan eylemini "davranış akışı" içine veya ilişkili olduğu olaylar içine –bağlamına- yerleştirir.

Katı bir yorumlayıcı yaklaşım benimseyen bir araştırmacı ikinci düzeyde yorumlamada –yani, eylemin incelenen insanlar için önemini anladığı zaman- durabilir. Çoğu nitel araştırmacı daha ileriye giderek ikinci düzeyde yorumlamayı geneller veya genel kurama bağlar. Daha geniş bir yorumlama düzeyine veya, bir araştırmacının genel kuramsal önem atfetmek için kullandığı **üçüncü düzeyde yorumlama**ya geçerler.

NİCEL TASARIM BAŞLIKLARI

Değişkenlerin ve Hipotezlerin Dili

Varyasyon ve Değişkenler. Basitçe tanımlarsak değişken, değişiklik gösteren bir kavramdır. Nicel araştırma değişkenlerin ve değişkenler arasındaki ilişkilerin dilini kullanır.

3. Bölümde, iki kavram türünü öğrendiniz: sabit bir fenomene işaret edenler (örn. bürokrasi ideal tipi) ve miktar, yoğunluk veya miktarı farklılık gösterenler (örn. eğitim miktarı). İkinci kavram türü ve kavramların ölçümleri değişkendir. Değişkenler iki veya daha fazla değer alır. Onları aramaya başladığınızda, her yerde değişkenler göreceksiniz. Örneğin, cinsiyet bir değişkendir; iki değerden birini alabilir: erkek ya da kadın. Medeni durum bir değişkendir; evlenmemiş bekâr, evli,

Birinci düzeyde yorumlama İncelenen insanların bakış açısından yorumlamalardır.

İkinci düzeyde yorumlama Bir çalışmayı yürütmüş olan araştırmacının bakış açısından nitel yorumlamalardır.

Üçüncü düzeyde yorumlama Bir araştırma raporunun okuyucuları tarafından yapılan nitel yorumlamalardır.

boşanmış veya dul değerini alabilir. İşlenen suç türü bir değişkendir; soygun, hancde hırsızlık, adi hırsızlık, cinayet vb. değerini alabilir. Aile geliri bir değişkendir; sıfırdan milyarlarca dolara kadar değer alabilir. Bir kişinin kürtaja yönelik tutumu bir değişkendir; yasal kürtajı tamamen desteklemekten, yaşamın kutsallığına tamamen inanmaya kadar değişebilir.

Bir değişkenin değerleri veya kategorileri, onun özellikleridir. Değişkenleri özellikleriyle karıştırmak kolaydır. Bu karışıklık, bir değişkenin sıfatının, tanımında küçük bir değişiklikle kendi başına bir değişken haline gelebilmesinden kaynaklanır. Ayrım, değişiklik gösteren kavramlar arasında ve kavramlar içinde değişiklik gösteren koşullar arasındadır. Örneğin, "erkek" bir değişken değildir; bir cinsiyet kategorisini tanımlar ve "cinsiyet" değişkeninin bir özelliğidir. Ancak, ilgili bir fikir olan "erkeklik derecesi" bir değişkendir. Bir kültür içindeki *erkeksi* kavramıyla ilintili tavırlara, inançlara ve davranışlara bağlılığın yoğunluğunu veya gücünü tanımlar. "Evli" bir değişken değildir; "medeni durum" değişkeninin bir özelliğidir. "Evlilik süresi" veya "bir evliliğe bağlılığın derecesi" değişkenlerdir. Aynı şekilde, "soygun" bir değişken değildir; "suç türü" değişkeninin bir özelliğidir. "Soygunların sayısı", "soygun oranı", "bir soygun sırasında çalınan miktar" ve "soygun türü" değişkenlerdir, çünkü değişiklik gösterirler veya bir dizi değer alırlar.

Nicel araştırmacılar kavramları değişkenlerin dilinde yeniden tanımlar. Değişkenler ve özelliklerle ilgili örneklerin gösterdiği gibi tanımdaki küçük değişiklikler, değişken olmayan bir kavramı değişken bir kavrama dönüştürür. 3. Bölümde gördüğünüz gibi kavramlar kuramın yapı taşlarıdır; toplumsal dünya hakkında düşünmeyi düzenlerler. Dikkatli tanımlanan net kavramlar kuramda esastır.

Değişken Türleri. Nedensel ilişkiler üzerine odaklanan araştırmacılar çoğunlukla bir sonuçla başlar ve sonra onun nedenlerini arar. Değişkenler, nedensel bir ilişkideki yerlerine göre sınıflandırılır. Neden değişkeni ya da başka bir şey üzerinde etki eden güçleri veya koşulları tanımlayan değişken, **bağımsız değişken**dir. Başka bir değişkenin etkisi veya sonucu veya neticesi olan değişken, **bağımlı değişken**dir. Bağımsız değişken, kendisi üzerine etki eden önceki nedenlerden "bağımsız"dır, bağımlı değişken ise nedene "bağımlı"dır.

Bir değişkenin bağımsız mı bağımlı mı olduğunu belirlemek her zaman kolay olmaz. İki soru, bağımsız değişkeni belirlemenize yardımcı olur. İlki, "zamanda diğer değişkenlerden önce mi geliyor?" sorusudur. İkincisi," eğer değişkenler aynı zamanda gerçekleşiyorsa, yazar bir değişkenin başka bir değişken üzerinde etkisi olduğunu ileri sürüyor mu?" sorusudur. Bağımsız değişkenler diğer değişkenleri etkiler veya onlar üzerinde etki yaratır. Araştırma konuları çoğunlukla bağımlı değişkenler açısından ifade edilir, çünkü açıklanacak fenomen bağımlı değişkenlerdir. Örneğin, bir araştırmacının Dallas, Teksas'ta suç oranlarındaki bir artışın nedenlerini

incelediğin varsayalım; bağımlı değişken suç oranıdır.

Temel bir nedensel ilişki yalnızca bir bağımsız ve bir bağımlı değişken gerektirir. Üçüncü bir değişken, **ara değişken,** daha karmaşık nedensel ilişkilerde bulunur. Bağımsız ve bağımlı değişkenlerin arasına girer ve onlar arasındaki bağı veya mekanizmayı gösterir. Bilimdeki ilerlemeler yalnızca neden-sonuç ilişkilerini belgelemeye değil, aynı zamanda nedensel ilişkiyi açıklayan mekanizmaları belirlemeye de bağlıdır. Bir anlamda ara değişken, bağımsız değişken açısından bir bağımlı değişken gibi davranır ve bağımlı değişkene yönelik olarak bir bağımsız değişken gibi davranır.

Örneğin Fransız sosyolog Émile Durkheim, medeni durumla intihar oranları arasında bir nedensel ilişki belirleyen bir intihar kuramı geliştirmiştir. Durkheim, evli insanların intihar etme olasılığının bekâr insanlara göre daha az olduğunu buldu. Evli insanların daha fazla toplumsal bütünleşme (yani, bir gruba veya aileye bağlı olma hisleri) yaşadığına inanıyordu. Bir intihar türünün başlıca nedeninin insanların bir gruba aidiyet hissinden yoksun olması olduğunu düşünüyordu. Dolayısıyla, bu kuram üç değişkenli bir ilişki olarak yeniden ifade edilebilir: medeni durum (bağımsız değişken), toplumsal bütünleşme derecesine neden olur (ara değişken) ve bu da intiharı etkiler (bağımlı değişken). Nedensellik zincirini belirlemek, bir kuramdaki bağlantıları netleştirir ve araştırmacının karmaşık açıklamaları test etmesine yardımcı olur.[14]

Basit kuramların bir bağımlı ve bir bağımsız değişkeni bulunur, karmaşık kuramlarda ise aralarında pek çok bağımsız değişken, ara değişken ve bağımlı değişkenin yer aldığı düzinelerce değişken bulunabilir. Örneğin, bir suça yönelik davranış (bağımlı değişken) kuramı, dört bağımsız değişken tanımlıyor: bir bireyin yaşadığı ekonomik zorluk, kolaylıkla suç işleme fırsatları, toplumun suçu kınamayan sapkın bir altgrubuna üyelik ve suç içeren davranışlar için cezalandırma yokluğu. Çok nedenli bir açıklama çoğunlukla en büyük nedensel etkisi olan bağımsız değişkeni belirler.

Değişken Birden çok değer alabilen bir kavram veya onun ampirik ölçümüdür.

Özellikler Bir değişkenin kategorileri veya düzeyleridir.

Bağımsız değişken Nedensel bir hipotezde bağımlı bir değişken üzerinde bir etki veya sonuçlar üreten neden değişkenidir.

Bağımlı değişken Nedensel bir hipotezde bağımsız bir değişkenin neden olduğu etki veya sonuç değişkenidir.

Ara değişken Mantıksal veya zamansal olarak bağımsız değişkenden sonra bağımlı değişkenden önce gelen ve bu değişkenlerin nedensel ilişkisinin onun aracılığıyla işlediği değişkendir.

Karmaşık bir kuramsal açıklama, birden çok ara değişkenin bulunduğu bir dizi içerir. Örneğin ailenin dağılması çocuklarda özgüven azalmasına bu depresyona neden olur, bu okulda düşük notlara , bu iyi bir iş bulma olasılığının azalmasına ve bu da daha düşük yetişkin gelirine neden olur. Değişkenler zinciri, ailenin dağılması (bağımsız), çocuklukta özgüven (ara), depresyon (ara), okuldaki notlar (ara), iş olasılıkları (ara), yetişkin geliri (bağımlı) biçiminde kurulur.

Aynı konu üzerine iki kuramın farklı bağımsız değişkenleri olabilir. Buna ek olarak, kuramlar bağımsız ve bağımlı değişkenler konusunda uzlaşıp ara değişken veya nedensel mekanizma konusunda farklılık gösterebilir. Örneğin, iki kuram ailenin dağılmasının daha düşük yetişkin gelirine neden olduğunu söylüyor. Bir kuram, dağılmanın çocukları çalışma ve tutumluluk normlarına uymayan sapkın arkadaş gruplarına katılmaya teşvik ettiğini savunuyor. Diğeri dağılmanın, iş performansını doğrudan etkileyen çocukluk depresyonu ve düşük akademik performans üzerindeki etkisine vurgu yapıyor.

Tek bir araştırma projesi çoğunlukla nedensel bir zincirin sadece bir bölümünü test eder. Örneğin altı değişkeni inceleyen bir araştırma projesi bu altıyı, iki düzine değişkenli büyük, karmaşık bir kuramdan alıyor olabilir. Daha geniş bir kuramla açık bağlantılar bir araştırma projesini güçlendirir ve netleştirir.

Nedensel Kuram ve Hipotezler

Hipotez ve Nedensellik. Bir **nedensel hipotez**, iki değişken arasındaki bir ilişkiye dair geçici bir bildirim veya test edilecek bir önermedir. Hipotezler, toplumsal dünyanın nasıl işlediğiyle ilgili tahminlerdir; değerden bağımsız bir biçimde ifade edilirler. Kerlinger (1979:35) şunları belirtmiştir:

> *Hipotezler bilimsel araştırmada yalnızca ne olduklarını ve nasıl oluşturulduklarını bilmekle göründüklerinden çok daha önemlidir. İnsanın içindekini dışarı çıkarmak gibi derin ve son derece önemli bir amaçları vardır... Hipotezler bilginin ilerletilmesi için güçlü araçlardır, çünkü her ne kadar insan tarafından formüle edilmiş olsalar da insanın değerlerinden ve inançlarından ayrı olarak test edilebilir ve doğru veya yanlış oldukları gösterilebilir.*

Nedensel bir hipotezin beş özelliği vardır (bkz. Kutu 6.6). Örneğin, dinî törenlere katılmanın boşanma olasılığını azalttığı hipotezi, bir kestirim olarak yeniden ifade edilebilir: Dinî törenlere katılan çiftlerin boşanma oranı dinî törenlere seyrek

Nedensel hipotez En az bir bağımsız ve bir bağımlı değişkeni bulunan ve ampirik olarak test edilecek olan bir nedensel açıklama veya önerme bildirimidir.

katılan çiftlere göre çoğunlukla daha düşüktür. Kestirim, ampirik kanıtlarla test edilebilir. Hipotezin mantıksal olarak bir araştırma sorusuna ve bir kurama bağlı olması gerekir. Araştırmacılar, araştırma sorusunu yanıtlamak için veya bir kuram için ampirik destek bulmak amacıyla hipotezleri test eder. Mantığın bir sonucu olarak zorunlu olarak doğru olan bildirimler veya ampirik gözlemle yanıtlanması olanaksız olan sorular (örn., "İyi yaşam" nedir? Tanrı var mıdır?) bilimsel hipotezler olamaz.

Nedensel hipotezler pek çok biçimde ifade edilebilir. Bazen *neden* kelimesi kullanılır, ama bu zorunlu değildir. Örneğin, dinî törenlere katılımla düşük boşanma olasılığı arasındaki bir nedensel hipotez, 10 farklı biçimde ifade edilebilir (bkz. Kutu 6.7).

Araştırmacılar hipotezleri test ederken *ispatlanmış* terimini kullanmaktan kaçınır. *İspat* kelimesinin gazetecilikte, mahkeme salonlarında veya reklamlarda kullanıldığını duyabilirsiniz, ama araştırma yapan bilimcilerin onu kullandığını pek duymazsınız. Bir jüri, kanıtların birinin suçlu olduğunu "ispatlandığını" söyler veya bir televizyon reklamı "Çalışmalar baş ağrılarını en hızlı bizim aspirinimizin geçirdiğini ispatlamaktadır" ifadesini kullanır. Bu bilimsel araştırmanın dili değildir. Bilimde, bilgi geçicidir ve bilgi yaratma, erken kapatmadan kaçınan devam eden bir süreçtir.

İspat nihailiği, mutlak kesinliği veya daha fazla incelenmeyi gerektirmeyen bir şeyi ima eder. *İspat*, bilimin tedbirli dünyası için fazla güçlü bir kelimedir. Kanıtlar hipotezi destekler veya doğrular, ama ispatlamaz. Yüzlerce çalışma aynı sonuçları gösterdikten sonra bile, sigara ve akciğer kanseri arasındaki bağda olduğu gibi bilimciler mutlak kanıt elde ettiklerini söylemez. Çok kuvvetli kanıtların veya o güne kadarki tüm çalışmaların hipotezi desteklediğini veya onunla tutarlı olduğunu söyleyebilirler. Bilimciler geçmiş bulgularla çelişen yeni bulgular keşfetme olasılığını kapatmak istemez. Gelecek incelemelerin önünü kesmek veya ara mekanizmaları incelemeyi durdurmak istemezler. Tarih, bir zamanlar ispatlandığı düşünülen ama daha sonra yanlış olduğu anlaşılan pek çok örnekle doludur. İspat, mantıksal veya matematiksel ilişkilere işaret ederken kullanılır, matematiksel bir ispatta olduğu gibi, ama ampirik araştırmayı tartışırken kullanılmaz.

Bir Hipotezin Test Edilmesi ve Süzülmesi. Bilgi çok seyrek tek bir hipotezin tek bir tezi üzerinde ilerler. Aslında, bir hipotezi test eden tek bir araştırma projesine

KUTU 6.6 Nedensel Hipotezlerin Beş Özelliği

1. En az iki değişkeni vardır.
2. Değişkenler arasında nedensel bir ilişki veya bir neden-sonuç ilişkisi ifade eder.
3. Bir kestirim veya gelecekte beklenen bir sonuç olarak ifade edilebilir.
4. Mantıksal olarak bir araştırma sorusuna ve bir kurama bağlıdır.
5. Yanlışlanabilir; yani, ampirik kanıtlarla test edilebilir ve doğru veya yanlış olduğu gösterilebilir.

KUTU 6.7 Nedensel İlişkileri İfade Etme Biçimleri

- Dinî törenlere katılma boşanma oranlarında düşüşe *neden olur.*
- Dinî törenlere katılma boşanma oranlarında düşüş *sonucunu doğurur.*
- Dinî törenlere katılma, boşanma oranlarındaki düşüş ile *ilgilidir.*
- Dinî törenlere katılma, boşanma oranlarındaki düşüşü *etkiler.*
- Dinî törenlere katılma, boşanma oranlarındaki düşüşle *ilişkilendirilir.*
- Dinî törenlere katılma, boşanma oranlarında düşüşle *sonuçlanır.*
- Eğer evli çiftler dinî törenlere katılırsa, *bu durumda* boşanma ihtimalleri azalacaktır.
- Dinî törenlere katılma oranı *ne kadar yüksekse,* boşanma ihtimali *aynı derecede düşüktür.*
- Dinî törenlere katılma, boşanma ihtimalini *azaltmaktadır.*

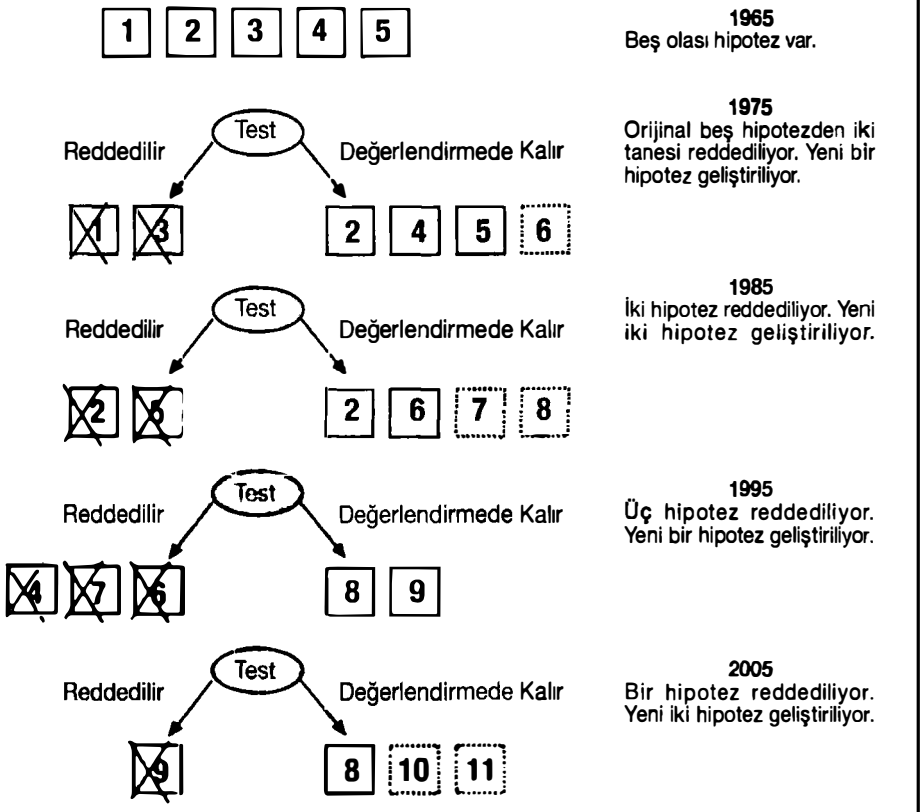
odaklanarak araştırma sürecinin çarpık bir resmini elde etmek mümkündür. Bilgi, bilimsel topluluktaki araştırmacılar birçok hipotezi test ederken zaman içinde gelişir. Pek çok hipotezin elenmesi ve değiştirilmesiyle büyür. Her hipotez bağımlı bir değişkenin farklı bir açıklamasını temsil eder. Eğer kanıtlar bazı hipotezleri desteklemekte yetersiz kalırsa, yavaş yavaş değerlendirme dışı kalırlar. Desteklenenler değerlendirmede kalır. Kuramcılar ve araştırmacılar, desteklenen hipotezlere meydan okumak için sürekli yeni hipotezler yaratır. Şekil 6.2 hipotez değiştirme sürecine bir örnek temsil etmektedir.

Bilimciler, şüpheci bir gruptur. Hipotezin bir araştırma projesi ile desteklenmesi bilimcilerin hipotezi kabul etmesi için yeterli değildir. Yenileme ilkesi, bir hipotezin geniş kabul görebilmesi için yapılan birçok testte aynı tutarlı ve tekrarlanan desteğe ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Hipoteze olan güveni güçlendirmenin bir başka yolu da hipotezin üretildiği kuramdaki ilgili nedensel bağlantıları da teste tabi tutmaktır.

En fazla ampirik destekle en güçlü mücadele eden hipotez, o sırada en iyi açıklama olarak kabul edilir. Mantık, bir hipotezi ne kadar alternatifle test edersek ona güvenimizin o kadar fazla olduğunu ileri sürer. Bazı hipotez testlerine **kritik deneyler** veya kritik çalışmalar denir. Bu çalışma türünde,

> *Bir fenomen için iki veya daha fazla alternatif açıklama bulunur, bunların her biri ampirik olarak belirli verilerle uyumludur; kritik deney, alternatiflerin yalnızca biri tarafından açıklanabilecek sonuçlar verecek şekilde tasarlanır ve böylece onun "doğru açıklama" olduğu gösterilmiş olur.* (Kaplan, 1964:151-152)

Dolayısıyla, az rastlanan kritik deney önemli bir kuram testidir. Kritik deneylerde iki farklı kuramdan hipotezler birbiriyle karşı karşıya gelir ve biri yarışma dışı kalır. Seyrektir, ama gerçekleştiğinde önemlidir.

ŞEKİL 6.2 Hipotez Test Etme Zaman İçinde Nasıl İşler

Hipotez Türleri. Hipotezler, kuramsal bir nedensel zincirin halkalarıdır ve değişkenler arasındaki bir ilişkinin yönünü ve gücünü test etmek için kullanılır. Bir hipotez, rakiplerini yendiğinde araştırmacının açıklamasını destekler. Hipotez test etmenin garip bir yanı, araştırmacıların bir hipotezi destekleyen kanıtları ona karşı olanlardan farklı ele almalarıdır. Olumsuz kanıtlara daha fazla önem verirler. Olumsuz kanıtların bir hipotezi değerlendirirken kritik önemde olduğu fikri, hipotezleri **yanlışlama mantığı**ndan gelir.[15] Karl Popper'ın yanlışlama fikriyle (bkz. 4. Bölümde pozitivizm kısmı) ve *sıfır hipotezlerinin* kullanımıyla (bkz. bu bölümün devamı) ilintilidir.

Daha önceki ispat tartışmasını hatırlayın. Bir hipotez asla ispatlanamaz, ama

çürütülebilir. Destekleyici kanıtlara sahip bir araştırmacı ancak hipotezin bir olasılık olmayı sürdürdüğünü veya hâlâ işlediğini söyleyebilir. Olumsuz kanıtlar daha önemlidir, çünkü eğer kanıtlar hipotezi desteklemekte yetersiz kalırsa hipotez "lekelenmiş" veya "kirlenmiş" olur. Bunun nedeni hipotezlerin kestirimde bulunmasıdır. Bir hipotez için olumsuz ve yanlışlayıcı kanıtlar, kestirimlerin yanlış olduğunu gösterir. Bir hipotez için olumlu veya doğrulayıcı kanıtlar daha az kritiktir, çünkü alternatif hipotezler aynı kestirimde bulunabilir. Bir kestirim için doğrulayıcı kanıtlar bulan bir araştırmacı bir açıklamayı alternatiflerine tercih etmeyebilir.

Örneğin, bir adam elinde bir şemsiyeyle bir sokağın köşesinde duruyor ve şemsiyesinin onu yağan fillerden koruduğunu iddia ediyor. Şemsiyenin koruma sağladığı hipotezini destekleyen kanıtlar vardır. Şemsiyesini açtığından beri tek bir fil bile kafasına düşmemiştir. Ancak, bu türden destekleyici kanıtlar zayıftır; alternatif bir hipotezle de tutarlıdır –gökten fillerin yağmadığı hipoteziyle. Her ikisi de adamın düşen fillerden korunabileceğini kestirmektedir. Hipotez için olumsuz kanıtlar –şemsiyenin ve adamın üzerine düşüp ikisini de dümdüz eden bir fil- hipotezi sonsuza kadar yok ederdi.

Araştırmacılar hipotezleri doğrudan ve sıfır hipotezi yoluyla test eder. Çoğu nitel araştırmacı, özellikle de deneyciler, hipotezleri yanlışlama mantığına dayanan bir **sıfır hipotezine** göre çerçeveler. Sıfır hipotezini kabul etmelerine veya reddetmelerine olanak verecek olan kanıtlar ararlar. Çoğu insan hipotezden, bir ilişkiyi kestirmenin yolu olarak söz eder. Sıfır hipotezi bunun tersini yapar. Hiçbir ilişki olmadığı kestiriminde bulunur. Örneğin, Sarah kampüste yurtlarda kalan öğrencilerin, kampüs dışında kalan ve üniversiteye her gün gelip giden öğrencilerden daha yüksek not aldığına inanıyor. Sıfır hipotezi, yaşanan yerle notlar arasında hiçbir ilişki bulunmadığıdır. Araştırmacılar sıfır hipotezini, onunla uyumlu bir **alternatif hipotez** veya deneysel hipotezle birlikte kullanırlar. Alternatif hipotez, bir ilişkinin bulunduğunu söyler. Sarah'nın alternatif hipotezi, öğrencilerin kampüste kalmasının notlar üzerinde olumlu bir etkisi olduğudur.

Çoğu insan için sıfır hipotezi yaklaşımı, hipotez test etmenin ters yolu gibi görünür. Sıfır hipotezi düşüncesi, araştırmacıların bir ilişki keşfetmeye çalıştığı, dolayısıyla hipotez testinin bir ilişki bulmayı daha talepkâr hale getirecek şekilde tasarlanması gerektiği varsayımına dayanır. Sıfır hipotezi yaklaşımını kullanan bir araştırmacı yalnızca sıfır hipotezini doğrudan test eder. Eğer kanıtlar sıfır hipotezini

Kritik deney Aynı fenomenin birbiriyle yarışan açıklamalarından birinin diğerinden daha üstün olduğunu göstermek için doğrudan bir karşılaştırması ve değerlendirmesidir.

Hipotezi yanlışlama mantığı Sıfır hipotezinin mantığıdır. Ampirik kanıtları doğrulamanın bir ilişkinin varlığı için zayıf bir örnek oluşturduğu fikrine dayanır. Destekleyici kanıtlar toplamak yerine hiçbir ilişkinin varolmadığını test etmek hipotezin olası varlığına daha dikkatli, dolaylı destek sağlar.

destekliyor veya araştırmacının onu kabul etmesine yol açıyorsa, test edilen ilişkinin var olmadığı sonucuna varır. Bu, alternatif hipotezin yanlış olduğuna işaret eder. Diğer yandan, eğer araştırmacı sıfır hipotezini reddedecek kanıtlar bulabilirse, o zaman alternatif hipotezler bir olasılık olmayı sürdürür. Araştırmacı alternatifi kanıtlayamaz; bunun yerine, sıfır hipotezlerini test ederek alternatif hipotezlerin değerlendirmede kalmasını sağlar. Sıfır hipotezi testi, kanıtları doğrulamayla birleştiğinde, alternatif bir hipotezi destekleyen argüman zaman içinde güçlenebilir.

Bilimsel topluluk aşırı dikkatlidir. Kanıt yığınları doğruluğunu göstermedikçe nedensel bir ilişkiyi yanlış kabul etmeyi tercih eder. Bu, herkesin suçu kanıtlanana kadar masum olduğu şeklindeki Anglo-Amerikan yasal fikrine benzer. Bir araştırmacı, *mantıklı şüphe* aksini ileri sürene kadar sıfır hipotezinin doğru olduğunu varsayar ya da öyle davranır. Sıfır hipotezlerini kullanan araştırmacılar genellikle onları belirli istatistiksel testlerle birlikte kullanır (örn. *t*-testi veya *F*-testi). Böylelikle, eğer istatistiksel test onun yanlış olması olasılığının % 99 olduğunu öne sürüyorsa, bir araştırmacı sıfır hipotezinde mantıklı şüphe olduğunu söyler. Bir araştırmacının istatistiksel testlerin kendisine "sıfır hipotezini .01 önem düzeyinde reddetme" olanağı verdiğini söylerken kastettiği budur.

Başka bir hipotez türü, **çift-teminatlı hipotez**dir.[16] Araştırmacıların onu kullanmaktan kaçınması gerekir; bulanık düşünme biçimi sergiler ve kafa karışıklığı yaratır. Çift-teminatlı bir hipotez, iki ilişkiyi tek bir hipoteze koyar. Örneğin bir araştırmacı, " Yoksulluk ve gençlerin bir bölgede aşırı yoğunlukta bulunması, mülk suçunda artışa neden olur" diyor. Bu çift-teminatlıdır. Şu ikisinden biri anlamına gelir: ya yoksulluk *veya* gençlerin aşırı yoğunlukta bulunması mülk suçuna neden olmaktadır ya da *yalnızca* yoksulluğun gençlerin aşırı yoğunlukta bulunmasıyla birleşimi mülk suçuna neden olmaktadır. Eğer "ikisinden biri" kastediliyorsa ve yalnızca bir bağımsız değişkenin etkisi varsa, hipotez testinin sonuçları kesin değildir. Örneğin, eğer kanıtlar yoksulluğun suça neden olduğunu ama gençlerin yoğunluğunun olmadığını gösteriyorsa, hipotez desteklenir mi? Eğer birleşim hipotezi kastediliyorsa, o zaman araştırmacı gerçekten yalnızca yoksulluğun gençlerin aşırı yoğunlukta bulunmasıyla birlikte gerçekleşmesinin mülk suçuna neden olduğunu ve hiçbirinin tek başına neden olmadığını söylemektedir. Eğer

Sıfır hipotezi Bir bağımsız değişkenin bir bağımlı değişken üzerinde hiçbir kayda değer etkisinin bulunmadığını belirten hipotezdir

Alternatif hipotez Sıfır hipoteziyle eşleştirilmiş olan, bir bağımsız değişkenin bir bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkisi bulunduğunu söyleyen hipotezdir.

Çift-teminatlı hipotez İki bağımsız değişkeni bulunan, hangi bağımsız değişkenin ya da her bağımsız değişkenin birleşiminin mi etki ürettiğinin net olmadığı kafa karıştırıcı ve kötü biçimde tasarlanmış hipotezdir.

araştırmacı birleşim anlamını kastediyorsa o zaman çift-teminatlı değildir. Araştırmacıların net olması ve birleşim hipotezini açıkça belirtmesi gerekir. Buna etkileşim etkisi adı verilir (etkileşim etkileri daha sonra tartışılmaktadır; bkz. Şekil 6.3).

Nedensel Açıklamada Potansiyel Hatalar

Her türden kuram (yani nedensel kuram, yorumlayıcı kuram veya ağ kuramı) için iyi bir açıklama geliştirmek, sık rastlanan mantık hatalarından kaçınmayı gerektirir. Bu hatalar araştırmaya başlama aşamasında ya da nicel verileri yorumlar ve analiz ederken veya nitel verileri toplar ve analiz ederken gerçekleşebilir. En iyisi onları yüzeyde meşru gibi görünebilen yanlış açıklamalar veya yanılgılar olarak görmektir

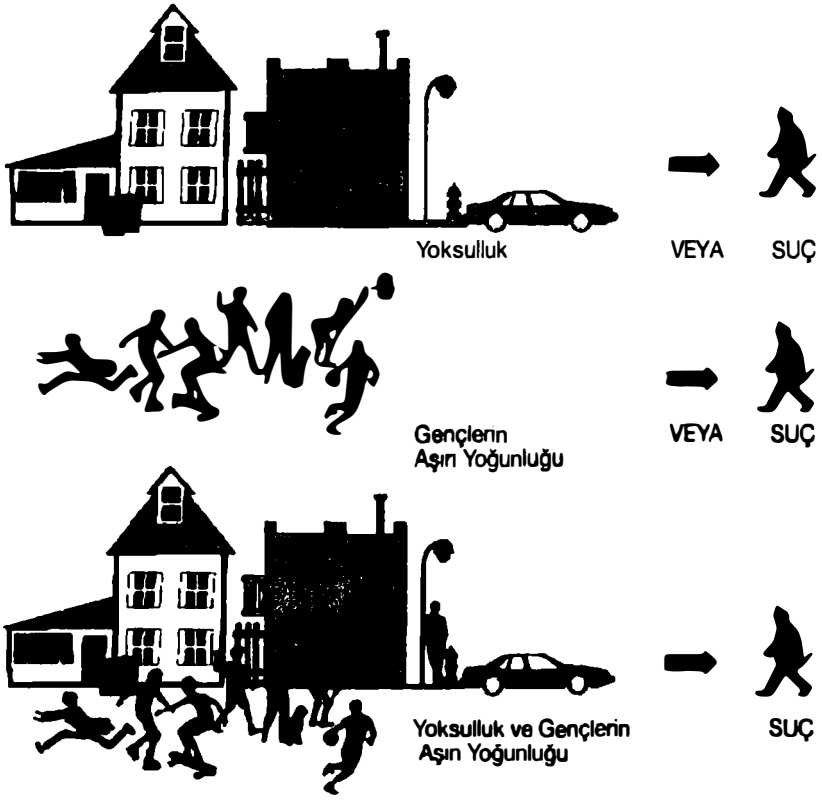
Totoloji. Bir **totoloji**, birinin yeni bir şey söylüyormuş gibi göründüğü, ama aslında daireler çizerek konuştuğu ve *tanımı gereği doğru* olan bir bildirimde bulunduğu bir dairesel uslamlama biçimidir. Totolojiler, ampirik verilerle test edilemezler. Örneğin, ABD Kongresindeki bir temsilci hakkında bir haber dinledim. Temsilci, çok daha fazla sayıda 14 ve 15 yaşındaki genci yetişkin mahkemelerine gönderecek olan yeni bir suç yasasını savunuyordu. Neden yalnızca sert cezalarla ilgilendiği ve önlem almayla ilgilenmediği sorulduğunda temsilci, saldırganların suçun fayda getirmediğini öğreneceğini ve bunun suçları önleyeceğini söyledi. İşe yarayan tek önlemin sert cezalar olduğuna inanıyordu. Duyduğum zaman bu bana biraz tuhaf geldi. Dolayısıyla ben de argümanı yeniden inceledim ve totolojik olduğunu (yani bir mantık hatası içerdiğini) fark ettim. Temsilci özünde cezalandırmanın önlemle sonuçlandığını söylüyordu, çünkü *önlemi cezayla* aynı şey olarak yeniden tanımlamıştı. Mantıksal olarak cezalandırmanın önleme neden olduğunu, çünkü ağır cezalandırmanın önlem olduğunu söylüyordu. Politikacılar halkın kafasını dairesel uslamlamayla karıştırabilir, ama toplumsal araştırmacıların bu türden yanlış anlatımı farketmeyi ve ondan kaçınmayı öğrenmesi gerekir.

Örnek. Muhafazakâr belirli tavırları, inançları ve değerleri olan bir kişidir (daha az hükümet düzenlemesi, yüksek gelirli insanlara vergi uygulanmamasını, güçlü bir ordu, kamu okullarında din dersleri, ayrımcılık karşıtı yasaların kaldırılmasını, vb. ister). Daha az düzenleme, güçlü bir ordu ve benzerlerini istemenin muhafazakârlığa *neden olduğunu* söylemek bir totolojidir. Özensiz gündelik kullanımda, "Salih muhafazakâr, *çünkü* daha az düzenleme olması gerektiğine inanıyor" diyebiliriz. Bu nedensel bir bildirim gibi görünüyor, ama nedensel bir açıklama değil. Tavırlar

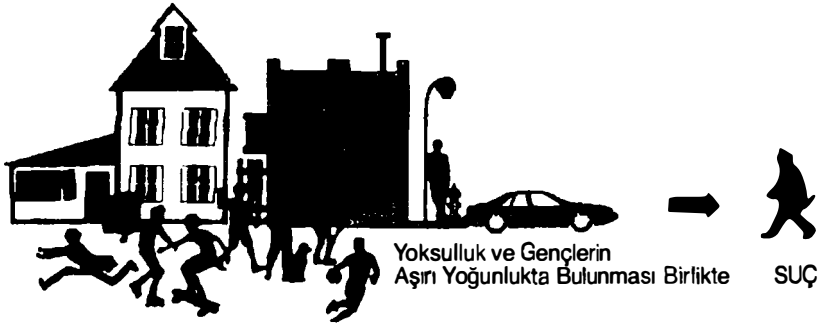
Totoloji Nedensel etkenin (bağımsız değişken) ve sonucun (bağımlı değişken) aslında aynı olduğu veya birinin ötekinin yeniden ifade edilmesi olduğu açıklama hatasıdır. Bu, tanımı gereği doğru olan görünüşte nedensel bir ilişki oluşturmaktır.

HİPOTEZ: Bir bölgede yoksulluk ve gençlerin aşırı yoğunlukta bulunması mülk suçlarının artmasına neden olur.

ÇİFT-TEMİNATLI HİPOTEZ: Bu üçünden biri anlamına gelir-

ETKİLEŞİM ETKİSİ: Bu nedenlerin bir birleşimi anlamına gelir-

ŞEKİL 6.3 Çift-Teminatlı Hipotez ve Etkileşim Etkisi

kümesi Salih'i muhafazakâr olarak nitelendirmek için bir *gerekçe*dir, ama bu tavırlar Salih'in muhafazakârlığının *nedeni* olamaz. Onun *tavırları muhafazakârlıktır*, o yüzden bildirim tanımı gereği doğrudur. O tavırların muhafazakârlıkla ilintili olmadığını gösteren kanıtlar bulmak imkansız olurdu.

Teleoloji. **Teleoloji,** nihai bir amaç veya hedef tarafından yönlendirilen bir şeydir ve iki biçim alır. Birincisi, "Tanrının takdiri" olduğu için gerçekleşen olaylarlarla ilintili olabilir. Başka bir deyişle, bir olay Tanrı veya tanrısal bir varlık onun gerçekleşmesi gerektiğini önceden belirlediği için olur. Bir şeyin, kadiri mutlak bir içsel tinin veya *Geist*'ın (tinin Almancası) "doğal dışavurumunun" bir parçası olduğu için gerçekleştiği söylendiğinde ortaya çıkar. Yani, toplum "ulusun ruhu" nedeniyle veya "yazılı kader" nedeniyle belirli bir yönde gelişir. Bu, insan doğasını bir neden olarak kullanan argümanlara benzer, "Suç insan doğasında olduğu için gerçekleşir" yargısında olduğu gibi. Teleoloji, kuramın toplumun yöneldiğini söylediği bir "ideal toplum" veya bir ütopyanın şu anda gerçekleşen olayları açıkladığı tarih kuramlarında görülür. İşlevsel argümanlarda gerçekleşir. Yani, aile belirli bir biçim alır (örn. çekirdek), çünkü aile toplumsal sistemin süreklilik "gereksinimlerini" karşılar (yani, toplumsal sistemin gelecekte ayakta kalabilmesi için işlevsel gereksinimleri, şu andaki aile biçimine neden olur). Bunlar ampirik olarak ölçülemez.

İkincisi teleojiler, nedenselliğin zaman sırası gereğini ihlal eder. Gerçek bir bağımsız değişkenleri yoktur, çünkü "nedensel etken" aşırı derecede belirsizdir. Çoğu insan hedef motivasyonunu (yani henüz gerçekleşmemiş bir şeyin arzulanmasını) teleolojiyle karıştırır. Bir hedefin bir eyleme neden olduğunu söyleyebilirim; örneğin, bir dersten A alma hedefim iyi bir not almama neden olmuştur. Bir kişinin bilinçli hedefi ya da arzusu meşru bir neden olabilir ve teleolojik olmayabilir. Birincisi, bir kişinin zihinsel durumu (örn. hedefleri, arzuları veya özlemleri) ampirik olarak ölçülebilir. İkincisi, zihinsel koşul şu anda mevcuttur. Bu zaman sırası sorununu açıklığa kavuşturur. Üçüncüsü, zihinsel koşul gelecekte gerçekleşebilecek veya gerçekleşemeyecek olan olaylarla karşılaştırılabilir ve kendisi doğrudan neden değildir. Zihinsel koşul şu anki davranışlara neden olur ve davranışlar gelecekteki bir olayın gerçekleşme olasılığını artırır. Bilinçli insan hedefleri, Tanrı buyruğundan, bir toplumun *Geist*'ından veya sistemin gereksinimlerinden farklıdır –bunları asla ampirik olarak ölçemeyiz, zaman içinde sabit varlıkları yoktur ve daima ne gerçekleşirse ona uyarlar.

Örnek. Çekirdek aile Batılı sanayi toplumlarında hâkim aile biçimidir, çünkü

Teoloji Nedensel etken zamanda sonuçtan önce gelmediği için veya nedensel etken ampirik olarak ölçülemeyen belirsiz, genel bir güç olduğu için nedensel ilişkinin ampirik olarak test edilemez olduğu açıklama hatasıdır.

toplumun ayakta kalması için işlevseldir, ifadesi yapısal işlevsel kurama ait test edilemez teleolojik bir bildirimdir. "Toplumun ayakta kalmasının", "aile biçiminin gelişmesine" *neden olduğunu* söylemektedir. Ancak bir toplumun ayakta kalıp kalmadığını gözlemleyebilmemizin tek yolu, onun bir aile biçimine sahip olmuş olması olgusundan sonra veya onun bir sonucu olarak gözlemlemektir. Bu da teleolojik bir bildirime başka bir örnektir: *ABD'nin kaderinde büyük bir küresel güç olmak yattığı için on dokuzuncu yüzyılın başlarında Batı sınırından binlerce göçmenin girdiğini görüyoruz.* Bu, 1920-1945 arasında gerçekleşen "büyük bir küresel güç haline gelmenin" 1850-1890 arasında gerçekleşen "batıya doğru göçe" neden olduğunu söylemektedir. Benzer öteki terimler gibi (örn. "Tanrının takdiri") nedensel ilişkilerde gözlemlenemez olan bulanık *kader* terimini kullanmaktadır.

Ekolojik Yanılgı. **Ekolojik yanılgı**, analiz birimlerinin yanlış eşleştirilmesinden kaynaklanır. Bir araştırmacının ampirik kanıta sahip olduğu birimlerle bildirim yapmak istediği birimler arasında zayıf bir uyuma işaret eder. Kanıtların izin verdiğinin ötesinde genelleme ve özensiz uslamlamadan kaynaklanır. Ekolojik yanılgı, bir araştırmacı *daha yüksek* veya *kümelenmiş* bir analiz biriminde veri topladığı ama *daha düşük* veya *kümelenmemiş* bir birim hakkında bir bildirimde bulunmak istediğinde gerçekleşir. Bir yanılgıdır, çünkü bir analiz biriminde olanlar her zaman başka bir analiz birimi için geçerli olmaz.[17] Dolayısıyla, eğer bir araştırmacı büyük kümeler (örn. kurumlar, ülkelerin bütünü, vb.) için veriler toplar ve sonra o verilerden bireylerin davranışı hakkında sonuçlar çıkarırsa ekolojik yanılgıya düşer. Bir açıklamada kullandığınız analiz biriminin, hakkında veri topladığınız birimle aynı veya ona çok yakın olmasını sağlayarak bu hataya düşmekten kaçınabilirsiniz (Bkz. Kutu 6.8).

Örnek. Tomsville ve Joansville kasabalarının her birinde yaklaşık 45.000 kişi yaşamaktadır. Tomsville'de yüksek gelirli insanların yüzdesi fazladır. Kasabadaki hanelerin yarısından fazlasının aile gelirleri 160.000 ABD dolarının üzerindedir. Kasabada ayrıca aynı büyüklükteki diğer tüm kasabalardan daha fazla kayıtlı motorsiklet bulunmaktadır. Joansville kasabasında birçok yoksul insan vardır. Hanelerinin yarısından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ayrıca aynı büyüklükteki diğer tüm kasabalardan daha az kayıtlı motorsiklet bulunmaktadır. Ama yalnızca bu bilgiye dayanarak, zengin insanların motorsiklete sahip olması olasılığının daha yüksek olduğunu veya kanıtların aile geliriyle motorsiklet sahipliği arasında ilişkiyi gösterdiğini söylemek bir *yanılgıdır*. Bunun nedeni, Tomsville'deki veya Joans-

Ekolojik yanılgı Büyük ölçekli analiz birimleri arasındaki ilintilerle ilgili ampirik verilerin çoğunlukla aşırı genellendiği ve çok daha küçük birimler arasındaki ilişkilerle ilgili bildirimler için kanıt olarak ele alındığı bir açıklama hatasıdır.

ville'deki hangi ailelerin motorsiklet sahibi olduğunu bilmememizdir. Kasabaların tamamı için yalnızca iki değişkeni biliyoruz –ortalama gelir ve motorsiklet sayısı. Değişkenleri gözlemlemenin analiz birimi, bir bütün olarak kasabadır. Belki de Tomsville'deki düşük gelirli ve orta gelirli ailelerin hepsi bir motorsiklet kulübüne üyedir ve kulüpte tek bir yüksek gelirli aile bile yoktur. Ya da belki Joansville'de bir zengin aile ve beş yoksul ailenin motorsikletleri vardır. Ailelerin motorsiklet sahibi olmasıyla aile geliri arasındaki ilişki hakkında bildirimde bulunmak için kasabaların bütünü üzerine değil, aileler üzerine bilgi toplamamız gerekir.

İndirgemecilik. Yanlış eşleştirilmiş analiz birimleri ve kanıtlara dair özensiz uslamlama ile ilgili başka bir problem **indirgemecilik**tir, buna aynı zamanda *eşitsizlik yanılgısı* da denir (bkz. Kutu 6.9). Bu hata, bir araştırmacı makro düzeydeki olayları belirli bireyler hakkındaki kanıtları kullanarak açıkladığında gerçekleşir. Bir araştırmacı *daha düşük* veya *kümelenmemiş* bir analiz birimini gözlemlediği, ama *daha yüksek* veya *kümelenmiş* birimlerin işleyişleri hakkında bildirimlerde bulunduğu zaman olur. Ekolojik yanılgıdaki yanlış eşleştirme hatasının ayna imgesidir. Bireylerin nasıl davrandığıyla ilgili verilere sahip olan, ama makro düzeydeki birimlerin dinamikleri hakkında bildirimlerde bulunan araştırmacı indirgemecilik hatasına düşer. Bu, çoğunlukla somut bireyler üzerine veri toplamak daha kolay olduğu için gerçekleşir. Ayrıca, makro düzeydeki birimlerin işleyişi daha soyut ve bulanıktır. Lieberson, toplumsal araştırmada yaygın olduğunu söylediği bu hatanın tutarsızlıklara, çelişkilere ve karışıklığa yol açtığını ileri sürmüştür. Güçlü

KUTU 6.8 Ekolojik Yanılgı

Araştırmacılar Emile Durkheim'ın *İntihar* ([1897] 1957) adlı ünlü çalışmasını, grup verilerini bireysel düzeydeki verilermiş gibi ele alma ekolojik yanılgısından dolayı eleştirmiştir. Çalışmada, Durkheim on dokuzuncu yüzyılda batı Avrupa'da Protestan ve Katolik bölgelerdeki intihar oranlarını karşılaştırıyor ve gözlemlenen farklılıkları, iki dindeki insanların inançları ve pratikleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanıyor olarak açıklıyordu. Protestanların Katoliklerden daha yüksek intihar oranı olduğunu, çünkü daha bireyci olduklarını ve daha düşük toplumsal bütünleşme yaşadıklarını söylüyordu. Durkheim ve ilk araştırmacıların elinde sadece bölgelerden gelen veriler vardı. İnsanlar aynı dinden insanlarla birlikte oturma eğilimi taşıdığı için, Durkheim bireyler için grup düzeyinde veriler (yani, bölge) kullandı.

Daha sonra araştırmacılar (van Poppel ve Day, 1996) on dokuzuncu yüzyıl intihar oranlarını sadece bazı yerler için buldukları birey düzeyindeki verilerle yeniden inceledi. Ölüm kayıtlarını karşılaştırdılar, resmî ölüm sebebine ve dine baktılar, ama buldukları sonuçlar Durkheim'ınkilerden farklı oldu. Görünüşe göre, o zamanki yerel yetkililer farklı dinlerden insanlar için ölümleri farklı kaydediyordu. Katolikler arasında intihara karşı güçlü bir ahlaki yasak olduğu için ölüm nedeni olarak "belirtilmemiştir" kaydını bu mezhepten olanlar için çok daha sık kullanıyorlardı. Durkheim'ın daha genel kuramı doğru olabilir, ancak onu test ettiği kanıtlar güçsüzdü; çünkü bireylerin eylemlerini açıklamaya çalışırken grup düzeyinde kümelenmiş verileri kullandı.

biçimde şöyle ifade etmiştir (1985:108, 113-114):

> *Daha düşük düzeydeki ilintiler, daha üst düzeyde işleyen süreçlerle ilgili bir önermenin geçerliğini belirlemek için ilgisizdir. Aslına bakılırsa, düşük düzeydeki analizden, daha üst düzeydeki yapıya dair kullanışlı hiçbir anlayış elde edilemez... Eğer daha üst düzeydeki süreçler ve olaylarla ilgileniyorsak bunun nedeni, yalnızca altbirimleri toplayarak elde edilemeyecek olan ayrıksı nitelikleri bulunduğu anlayışıyla hareket etmemizdir.*

Ekolojik yanılgıda olduğu gibi bu hatadan da açıklamanızdaki analiz biriminin, hakkında kanıtlara sahip olduğunuz analiz birimine çok yakın olmasını sağlayarak kaçınabilirsiniz.

Analiz birimleri hakkında kesin düşünemeyen ve verileri kuramla eşleştirmeyen araştırmacıların ekolojik yanılgıya veya indirgemeciliğe düşmesi olasılığı daha yüksektir. Bir araştırma sorusu için uygun olan verilerle ilgili bir hata yaparlar veya verileri ciddi biçimde aşırı genelleyebilirler.

Ampirik olarak incelediğiniz analiz birimleri dışındaki analiz birimleri hakkında varsayımlarda bulunabilirsiniz. Dolayısıyla, bireyler üzerine araştırma, bireylerin bir dizi toplumsal kurum içinde hareket ettiği varsayımlarına dayanır. Toplumsal kurumlar üzerine araştırma, bireylerin davranışı hakkındaki varsayımlara dayanır. Pek çok mikro düzeydeki birimin makro düzeydeki birimleri oluşturduğunu biliyoruz. Tehlike, bireyler gibi mikro birimlerin davranışını toplumsal kurumlar gibi makro birimlerin eylemlerini açıklamak için kullanmaya kaymanın kolay olmasıdır. Bir düzeydeki birimlerde olanlar başka analiz düzeyleri için geçerli olmak zorunda değildir. Sosyoloji, bireyin ötesinde başka bir toplumsal gerçeklik düzeyinin var olduğu inancına dayanır. Bu düzeyin açıklamaları, yalnızca bireyin ötesine geçen veriler ve kuram gerektirir. Makro birimlerde var olan nedenler, güçler, yapılar veya süreçler bireysel davranışa indirgenemez.

Örnek. I. Dünya Savaşı neden oldu? Bir Sırplının 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda bir arşidükü vurduğu için olduğunu duymuş olabilirsiniz. Bu indirgemeciliktir. Evet, suikast bir etkendi, ama uluslar arasındaki makro-politik olay –savaş- bir bireyin belirli bir eylemine indirgenemez. Eğer indirgenebilseydi, o sabah suikastçının çalar saati çalıştığı ve onu uyandırdığı için savaş çıktığını da söyleyebilirdik. Eğer saat çalışmasaydı, suikast olmayacaktı, demek ki çalar saat savaşa neden olmuştur! Olay, I. Dünya Savaşı, çok daha karmaşıktı ve tarihte bir noktada

İndirgemecilik Küçük ölçekli analiz birimleri arasında bulunan ilintilerle ilgili ampirik verilerin büyük oranda aşırı genellendiği ve çok daha büyük birimler arasındaki ilişkiler hakkındaki bildirimler için kanıt olarak görüldüğü bir açıklama hatasıdır.

KUTU 6.9 İndirgemecilik Hatası

Diyelim ki bir kitabı açıyorsunuz ve şunları okuyorsunuz:

Amerikan ırk ilişkileri 1960'lardaki Sivil Haklar Döneminde köklü biçimde değişmiştir. Ulus çapında kanunlar ve mahkeme kararları değişirken çoğunluktaki beyaz nüfusun tavırları daha fazla toleransa kaydı. Yasal ve resmî olarak beyaz nüfus dışındakilere kapalı olan fırsatlar –barınma, çalışma, eğitim, oy kullanma hakları vb. alanlarında- her ırktan insana açıldı. 1955'teki Brown'un Eğitim Kuruluna karşı açtığı davanını kararından 1964 Sivil Haklar Yasası'na, 1966'da Yoksullukla Savaştan 1968'e kadar, yeni, çarpıcı bir bakış açısı ülkeyi kasıp kavurdu. Bu, Amerika'nın en önde gelen sivil haklar lideri Dr. Martin Luther King, Jr.'ın vizyonunun, adanmışlığının ve eylemlerinin sonucuydu.

Burada şu söyleniyor: *bağımlı değişken* = 10 ile 13 yıllık bir dönemde ABD'deki ırk ilişkilerinde büyük değişimler; *bağımsız değişken* = King'in vizyonu ve eylemleri.

Eğer sivil haklar dönemiyle ilgili çok şey biliyorsanız, burada bir sorun görürsünüz. Bütün sivil haklar hareketi ve onun başarıları tek bir bireye atfediliyor. Evet, bir birey bir fark yaratıyor ve bir hareketin oluşmasına ve yönlendirilmesine yardımcı oluyor, ama burada *hareket* eksik. Nedensel bir güç olarak bir toplumsal-politik hareket fikri, onun başlıca liderine indirgeniyor. Ayrıksı toplumsal fenomen –bir hareket- örtülüyor. Ortak bir hedefe doğru ilerlemede yer alan yüz binlerce insanın eylemleri (yürüyüşler, mahkemeler, konuşmalar, dua toplantıları, oturma eylemleri, ayaklanma, cezalar, dayaklar vb.) ve onlara yönelik tepkiler kayboluyor. Hareketin ideolojisi, halk hareketlenmesi, politikası, örgütlenmesi ve stratejisi eksik. Hareketi etkilemiş olabilecek olan ilgili makro düzeydeki tarihsel olaylar ve eğilimler (örn. Vietnam savaşı protestoları, John F. Kennedy'nin öldürülmesiyle havanın değişmesi, Afrika kökenli Amerikalıların güttüğü ayrılıkçı politika, kentsel Kuzeye Afrika kökenli Amerikalı göçü) de göz ardı ediliyor.

Bu hata tarihsel açıklamalara özgü değildir. Çoğu insan yalnızca bireysel eylemler açısından düşünür ve bireysel bir önyargıya sahiptir, buna bazen *metodolojik bireycilik* denir. Bu özellikle aşırı bireyci ABD kültüründe doğrudur. Hata, bireyin ötesindeki analiz birimlerini veya güçleri yok saymasındadır. *İndirgemecilik hatası* açıklamayı çok daha düşük bir analiz birimine kaydırır. Bir bireyin davranışlarından bir insandaki biyolojik süreçlere, mikro düzeydeki nörokimyasal etkinliklere, atomaltı düzeye kadar indirgemeye devam edilebilir.

Çoğu insan yerel, yakın çevrelere ve onların küçük bir ötekiler kümesiyle etkinliklerine odaklanmış olan "toplumsal dünyalarda" yaşar, dolayısıyla onların gerçekliğe dair gündelik anlayışı toplumsal eğilimleri veya olayları bireysel eylemler veya psikolojik süreçler olarak görmelerini teşvik eder. Çoğunlukla daha soyut, makro düzeydeki varlıklara –toplumsal güçlere, süreçlere, örgütlenmelere, kurumlara, hareketlere veya yapılara- gözlerini kaparlar. Tüm toplumsal eylemlerin yalnızca bireylere indirgenemeyeceği fikri, sosyolojinin temelidir. Émile Durkheim, klasik çalışması *İntihar*'da metodolojik bireycilikle mücadele etmiş ve daha büyük, farkına varılmayan toplumsal güçlerin son derece bireysel, özel eylemleri bile açıkladığını kanıtlamıştır.

bir araya gelen pek çok toplumsal, politik ve ekonomik güçten kaynaklanıyordu. Belirli bireylerin eylemlerinin bir rolü vardı, ama bu makro güçlerle karşılaştırıldığında çok küçük bir roldü. Bireyler olayları etkiler ve bu olaylar büyük ölçekli toplumsal güçler ve örgütlenmelerle birleşerek diğerlerini etkiler ve ulusları harekete geçirir, ama bireysel eylemler tek başına neden değildir. Dolayısıyla, suikast gerçekleşmese bile o sıralarda büyük olasılıkla savaş patlak verirdi.

Sahtelik. Değişkenler arasındaki bir ilişkiyi *sahte* olarak adlandırmak onun yanlış olduğu, bir serap olduğu anlamına gelir. Araştırmacılar sahte bir ilişki bulduklarını düşündüklerinde heyecanlanır, çünkü onun göründüğünden daha karmaşık olduğunu dünyaya gösterebilirler. İki değişken arasındaki her ilinti sahte olabileceği için araştırmacılar iki değişkenin ilintili olduğunu keşfettiklerinde sakıngan davranır; daha fazla incelendiğinde nedensel ilişkinin temeli olmayabilir. Sıcak bir günde yolda görülenbir su birikintisini andıran serap gibi bir yanılsama olabilir.

Sahtelik, iki değişken ilintiliyse, ama aslında görünmeyen bir üçüncü etken bulunduğu ve gerçek neden bu olduğu için nedensel olarak ilişkili değilse gerçekleşir (bkz. Kutu 6.10 ve Kutu 6.11). Üçüncü değişken hem görünürdeki bağımsız değişkene hem de bağımlı değişkene neden olur. Gözlemlenen ilintiyi açıklar. Nedensellik koşulları açısından görünmeyen üçüncü etken, daha güçlü bir alternatif açıklamayı temsil eder.

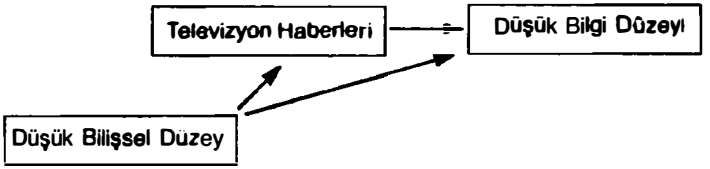
Bir ilişkinin sahte olduğunu nereden anlarsınız ve gizemli üçüncü etkenin ne olduğunu nasıl bulursunuz? Bir ilintinin sahte olup olmadığını anlamak için istatistik teknikleri kullanmanız gerekecektir (bu kitapta daha sonra tartışılıyor). Bunları kullanmak için bir kurama veya en azından olası üçüncü etkenlerle ilgili bir tahmine ihtiyacınız var. Aslında sahtelik, zaten kullandığınız bir tür sağduyu mantığına dayanır. Örneğin, klima kullanımıyla külahta dondurma tüketimi arasında bir ilişki olduğunu zaten biliyorsunuz. Eğer her gün kullanımdaki klima sayısıyla satılan külahta dondurma sayısını ölçseniz, daha fazla klimanın kullanımda olduğu günlerde daha fazla külahın satıldığı güçlü bir korelasyon bulurdunuz. Ama külahta dondurma yemenin insanların klimalarını açmasına neden olmadığını biliyorsunuz. Onun yerine, her iki değişkene de üçüncü bir etken neden olur: sıcak günler. Aynı şeyi günlük dondurma tüketimi ve klima kullanımının yanı sıra her gün hava sıcaklığını ölçerek istatistik yoluyla da doğrulayabilirsiniz. Toplumsal araştırmada, karşıt kuramlar pek çok konuda insanların hangi üçüncü etkenlerin ilgili olduğunu anlamasına yardımcı olur (örn. suçun nedenleri veya savaşın ya da çocuk tacizinin sebepleri).

Örnek. Bazı insanlar, yasadışı uyuşturucu kullanımının intihara, okuldan atılmalara ve şiddet içeren eylemlere neden olduğunu ileri sürmektedir. "Sorun uyuşturuculardan kaynaklanıyor" konumunun savunucuları, uyuşturucu almayla intihara eğilimli olma, okuldan ayrılma ve şiddet olaylarına karışma arasında pozitif korelasyonlara işaret etmektedir. Uyuşturucu kullanımına son vermenin büyük ölçüde intiharı, okuldan ayrılmaları ve şiddeti azaltacağını ileri sürerler. Ötekiler, çoğu insanın kendi duygusal sorunları veya topluluklarında ileri düzeylerde kargaşa nedeniyle (örn. yüksek oranda işsizlik, istikrarsız aileler, yüksek suç oranları, yetkisiz topluluk hizmeti, terbiye eksikliği) uyuşturucuya yöneldiğini ileri sürer. Duygusal sorunları olan veya kargaşanın olduğu topluluklarda yaşayan insanların

KUTU 6.10 Sahtelik

Haber medyasıyla ilgili çalışmalarında Neuman ve meslektaşları (1992), haber kaynağı türü ve bilgi arasında bir korelasyon buldu. Haberlerini televizyondan almayı tercih eden insanlar onu basılı kaynaklardan alanlardan daha az bilgilidir. Bu korelasyon çoğunlukla bilginin "aptallaştırması" olarak yorumlanır. Başka bir deyişle, televizyon haberleri insanların az şey bilmesine neden olur.

Oysa yazarlar, ilişkinin sahte olduğunu buldu. "Televizyon haberlerini tercih etme ile daha düşük bilgi düzeyleri arasındaki ilişkinin tamamının sahte olduğunu göstermeyi başardık" (s. 113). İlk başta görünmeyen üçüncü bir değişkenin hem televizyon haberlerini tercih etmeyi hem de güncel olaylarla ilgili bilgi düzeyini açıkladığını buldular. Şöyle diyorlardı: "Problem-televizyondan-kaynaklanıyor etkisine gerçekte neden olanın daha düşük bilişsel beceri sahibi olan insanların haberlerini televizyondan alma tercihi olduğunu bulduk" (s. 98). Eksik veya gizli değişken, "bilişsel beceri" idi. Yazarlar bilişsel beceriyi bir kişinin mantığını kullanma ve soyut fikirleri kullanma yeteneği olarak tanımladı. Başka bir deyişle soyut, karmaşık bilgileri işlemeyi zor bulan insanlar televizyon haberlerine yönelmektedir. Ötekiler de çok etkili, eğlendirici televizyon haber kaynaklarını kullanabilir, ama onlar daha az kullanmakta ve onu daha talepkâr, bilgi açısından zengin basılı kaynaklarla ciddi ölçüde desteklemektedir. Zayıf bilgi becerileri olan insanlar da güncel olaylar ve soyut düşünce veya karmaşık bilgilerle uğraşmayı gerektiren başka konular hakkında daha az bilgili olma eğilimindedir.

intihar etme, okulu bırakma ve şiddet eylemlerine karışma olasılığı da daha yüksektir. Bu, duygusal sorunları ve toplulukta kargaşayı azaltmanın, yasadışı uyuşturucu kullamının, okulu bırakmanın, intiharın ve şiddetin hepsinin büyük ölçüde azalmasına neden olacağı anlamına gelir. Tek başına uyuşturucu alımını azaltmanın yalnızca kısıtlı bir etkisi olacaktır, çünkü temeldeki nedeni göz ardı eder ve temeldeki neden uyuşturucular değildir. "Sorun uyuşturuculardan kaynaklanıyor" argümanı sahtedir, çünkü yasadışı uyuşturucu kullanmayla sorunlar arasındaki başlangıçtaki ilişki yanıltıcıdır. Duygusal sorunlar ve toplulukta kargaşa gerçek ve çoğunlukla görülmeyen nedensel değişkenlerdir.

Şimdi nedensel açıklamadaki kaçınılması gereken hatalardan hipotezlerle ilgili başka sorunlara dönebiliriz. Tablo 6.2'de başlıca hataların bir değerlendirmesi yer almaktadır ve Şekil 6.4 onları resimlemektedir.

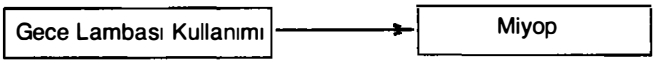
Araştırma Sorusundan Hipotezlere

Geniş bir konudan hipotezlere geçmek zordur, ama iyi formüle edilmiş bir araştırma sorusundan hipotezlere atlama mesafesi kısadır. Hipotezlerle ilgili ipuçları iyi bir

KUTU 6.11 Gece Lambaları ve Sahtelik

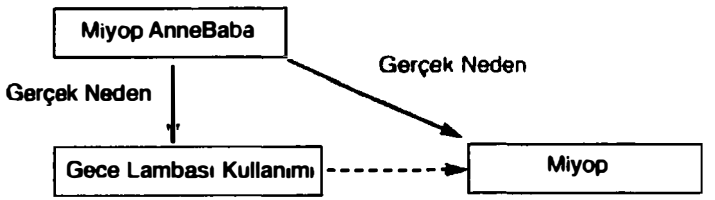
Uzun yıllar boyunca, araştırmacılar gece lambası kullanımıyla miyop çocuklar arasında güçlü bir olumlu ilişki gözlemledi. Çoğu, gece lambasının bir şekilde çocukların görme sorunları geliştirmesine neden olduğunu düşünüyordu (aşağıda a'da gösterilmektedir). Diğer araştırmacılar gece lambası kullanımı ve miyopluk gelişmesi arasında nedensel bir bağlantı olması için hiçbir gerekçe düşünemiyordu. 1999 tarihli bir çalışma yanıtı sağladı. Miyop anne-babaların gece lambası kullanma olasılığının daha yüksek olduğunu buldu; ayrıca genetik olarak görme bozukluğunu çocuklarına geçiriyorlardı. Çalışma, anne-babanın görüşü açıklamaya eklendikten sonra gece lambası kullanımı ve miyopluk arasında hiçbir bağlantı bulmadı (bkz. aşağıda **b**). Dolayısıyla başlangıçtaki nedensel bağlantı yanıltıcı veya sahteydi (*New York Times*'tan alınmıştır, 22 Mayıs 2001).

a. Başlangıçtaki ilişki

OLUMLU İLİNTİ

b. Eksik gerçek nedensel etkenin eklenmesi

SAHTE İLİNTİ

araştırma sorusunun içinde gizlidir. Buna ek olarak, hipotezler araştırma sorularına geçici yanıtlardır.

Örnek bir araştırma sorusu düşünün: "Evlenme yaşı boşanmayla ilintili midir?". Soru iki değişken içerir: "evlenme yaşı" ve "boşanma". Bir hipotez geliştirmek için araştırmacı sorar: "Hangisi bağımsız değişken?" Bağımsız değişken "evlenme yaşı"dır, çünkü evlenme mantıksal olarak boşanmadan önce gelmelidir. Araştırmacı ayrıca sorar: "İlişkinin yönü ne?". Hipotez şöyle olabilir: "Evlenme sırasında yaş ne kadar küçükse, evliliğin boşanmayla sonuçlanması ihtimali o kadar yüksektir". Bu hipotez araştırma sorusunu yanıtlıyor ve bir kestirimde bulunuyor. Araştırma sorusunun yeniden formüle edilebileceğine ve artık daha iyi odaklanabileceğine dikkat edin: "Daha gençken evlenen çiftlerin boşanması olasılığı daha mı fazladır?".

Bir araştırma sorusu için pek çok hipotez geliştirilebilir. Aynı araştırma sorusundan çıkan başka bir hipotez şöyledir: "Evlilik sırasında eşlerin yaşları arasındaki fark ne kadar azsa, evliliğin boşanmayla sonuçlanması olasılığı da o kadar düşüktür". Bu durumda, "evlilik yaşı" değişkeni farklı biçimde belirlenmiştir.

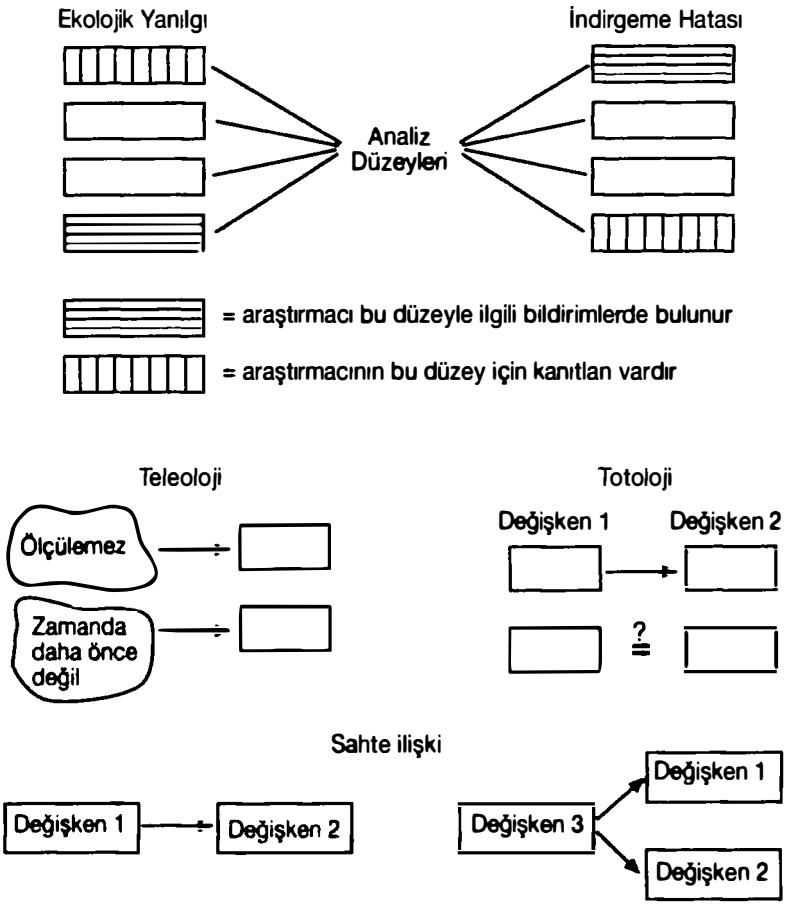
TABLO 6.2 Açıklama Hatalarının Özeti

HATA TÜRÜ	KISA TANIM	ÖRNEK
Totoloji	İlişki tanımı gereği doğrudur ve dairesel uslamlama içerir.	Yoksulluğa çok az para sahibi olmak neden olur.
Teleoloji	Neden, uygun olmayan bir niyettir veya zaman sırasını ortadan kaldırmıştır.	İnsanlar dinî törenlerle evlenir, çünkü toplum böyle ister.
Ekolojik Yanılgı	Ampirik gözlemler belirtilen nedensel ilişki için çok yüksek düzeydedir.	New York'ta suç oranı yüksektir. Joan, New York'ta yaşıyor, demek ki saatimi büyük olasılıkla o çaldı.
İndirgemecilik	Ampirik gözlemler belirtilen denesel ilişki için çok düşük düzeydedir.	Steven işini kaybettiği ve yeni bir araba almadığı için ülke uzun bir ekonomik durgunluk dönemine girdi.
Sahtelik	Görünmeyen üçüncü bir değişken hem bağımsız hem de bağımlı değişkenin gerçek nedenidir.	Saç uzunluğu TV programlarıyla ilintilidir. Kısa saçlı insanlar futbol izlemeyi tercih eder; uzun saçlı insanlar romantik filmleri tercih eder. (Görünmeyen: Cinsiyet)

Hipotezler bir ilişkinin bazı koşullar altında geçerli olduğunu, ama diğer koşullarda geçerli olmadığını belirleyebilir. Lieberson'un (1985:198) belirttiği gibi, "Verili bir nedensel önermenin faydasını değerlendirmek için o önermenin işleyeceği koşulların net bir bildiriminin olması önemlidir". Örneğin, bir hipotez şöyle bir bildirimde bulunuyor: "Evlenme sırasında eşlerin yaşı ne kadar küçükse, erken evlenmenin norm olduğu sıkı sıkıya birbirine bağlı dindar bir topluluğun üyeleri arasında gerçekleşmediği takdirde evliliğin boşanmayla sona ermesi şansı o kadar yüksektir".

Bir araştırma sorusu ve bir hipotez formüle etmenin sabit aşamalarla ilerlemesi gerekmez. Bir araştırmacı geçici bir araştırma sorusu formüle edip sonra olası hipotezler geliştirebilir; hipotezler daha sonra araştırmacının araştırma sorusunu daha kesin biçimde belirlemesine yardımcı olur. Süreç etkileşimlidir ve yaratıcılık gerektirir.

Şunu merak ediyor olabilirsiniz: Bir konudan test edebileceğim bir hipoteze geçme sürecinde kuram nereye oturur? 3. Bölümden hatırlayacağınız gibi kuram pek çok biçim alır. Araştırmacılar genel kuramsal başlıkları konular için bir kaynak olarak kullanır. Kuramlar, araştırmacıların değişkenlere dönüştürdüğü kavramların yanı sıra, araştırmacıların değişkenleri bir araştırma sorusuna bağlamasına yardım eden uslamlama veya mekanizmayı sağlar. Bir hipotez hem bir araştırma sorusunu yanıtlayıp hem de bir kuramın test edilmemiş bir önermesi olabilir. Araştırmacılar bir

ŞEKİL 6.4 Açıklamada Kaçınılması Gereken Beş Hata

hipotezi soyut, kavramsal bir düzeyde ifade edebilir veya onu daha somut, ölçülebilir bir biçimde yeniden oluşturabilir.

Belirli çalışmalarla ilgili örnekler araştırma sürecinin parçalarını gözünüzde canlandırmanıza yardımcı olabilir. Üç nicel çalışmayla ilgili örnekler için bkz. Çizelge 6.1; nitel çalışmalar için bkz. Çizelge 6.2.

ÇİZELGE 6.1 Nicel Çalışma Örnekleri

Çalışmaya Atıf ve Başlık	Ridgeway ve Erickson (2000), "Creating and Spreading Status Beliefs"	Musick, Wilson ve Bynum (2000), "Race and Formal Volunteering: The Differential Effects of Class and Religion"	Barlow, Barlow ve Chiricos (1995), "Economic Conditions and Ideologies of Crime in the Media"
Kullanılan Metodolojik Teknik	Deney	Anket	İçerik analizi
Konu	İnsanların, ötekilerin toplumsal statüsüyle ilgili inançlar geliştirme süreçleri	Beyaz ve Siyah yetişkinlerin gönüllü yazılma oranları	Kanuna karşı gelenlerin ABD kitlesel medyasında çizilen portreleri
Araştırma Sorusu	Bireyler etkileşim içindeyken, etkileşimi etkileyen dışsal, yapısal etkenler gelecekte tüm insan kategorileri hakkındaki inançlarını şekillendirir mi?	Siyahların gönüllü olması olasılığının neden daha az olduğunu açıklayan hangi farklı kaynak türleri Siyahlar ve Beyazlar için kullanılabilirdir?	Ekonomik koşullar medyanın saldırganların portresini çizme biçimini etkiler mi?
Test Edilen Ana Hipotez	İnsanlara, bir kategorinin daha fazla beceri gösterdiği bir etkileşime dayanarak aslında eşit olan insan kategorileri arasında statü ayrımları yapmaları "öğretilebilir".	Toplumsal sınıf ve din bir kişinin gönüllü olup olmamasını Beyazlar ve Siyahlar için farklı biçimlerde etkiler.	Medyanın suçu çarpıtması, ekonomik koşullar kötü olduğunda saldırganları daha olumsuz bir biçimde gösterir (onları suçlar).
Başlıca Bağımsız Değişken(ler)	Bir kişinin bir kategorideki biriyle etkileşiminin, o kategorinin üyelerinin görevlerde üstün veya aşağı becerilerinin olduğunu gösterip göstermediği	Toplumsal sınıf, dinî katılım, ırk	Ayrı yıllarda işsizlik oranı, 1953-1982
Başlıca Bağımlı Değişken	Bireylerin bir eşitsizlik inancını geliştirip bütün bir insan kategorisine uygulayıp uygulamadığı	Bir kişinin beş örgütlenmeden herhangi birine gönüllü yazıldığını söyleyip söylemediği (dinî örgütlenme, eğitim, politik veya emek örgütlenmesi, yaşlılar ya da yerel örgütlenmeler)	Ayrı yıllar için medyanın dikkati (Time dergisi makaleleri) ve suç istatistikleri arasında bir uyumsuzluk olarak ölçülen çarpıtmanın gerçekleşip gerçekleşmediği
Analiz Birimi	Tekil lisans öğrencisi	Tekil yetişkinler	Medya raporu
Evren	Tüm bireyler	ABD'deki tüm yetişkin Beyazlar ve Siyahlar	Tüm Amerikan kitlesel medya raporları

ÇİZELGE 6.2 Nitel Araştırma Örnekleri

Çalışmaya Atıf ve Başlık	Lu ve Fine (1995), "The Presentation of Ethnic Authenticity: Chinese Food as a Social Accomplishment"	Molotch, Freudenburg ve Paulsen (2000), "History Repeats Itself, but How? City Character, Urban Tradition, and the Accomplishment of Place"
Kullanılan Metodolojik Yöntem	Saha araştırması	Tarihsel-karşılaştırmalı araştırma
Konu	ABD'de etnik kültürlerin kabul edilebilirlik sınırları içinde sergilenme biçimleri ve kültürel kaynakları nasıl yaydıkları	Şehirlerin ayrıksı bir kent "karakteri" geliştirme biçimleri
Araştırma Sorusu	Çin lokantaları otantikliği dengelemek ve Çinli olmayan ABD'li müşterilerini tatmin etmek için yemeği nasıl sunmaktadır?	Neden Kaliforniya'nın yüzeyde çok benzer görünen Santa Barbara ve Ventura şehirleri çok farklı karakterler geliştirdi?
Temellendirilmiş Kuram	Etnik restoranlar yerel damak zevklerine uyacak biçimde yiyeceklerini Amerikanlaştırmakta, ama aynı zamanda bir otantiklik izlenimi oluşturmaktadır. Bu, müşterinin beklentilerini/damak tadı alışkanlıklarını, egzotik ve otantik bir yeme deneyimi arzusunu karşılamak için uzlaşılmış bir süreçtir.	Yazarlar, karakter ve geleneği ayrıntılandırmak için iki kavram kullamaktadır: "çarpışma" (pek çok etkenin etkileşimi) ve yapı (önceki olaylar sonrakiler üzerinde kısıtlar yaratır). Ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal etkenler birleşerek ayrıksı kültürel-ekonomik yerler oluşturur. Bağlama bağlı olarak benzer güçlerin zıt sonuçları olabilir.
Brikolaj	Yazarlar dört Çin lokantasında gözlem ve görüşme yaptı, ama geçmiş çalışmalardan kanıtlara dayandı.	Yazarlar tarihsel kayıtları, haritaları, fotoğrafları, resmî istatistiksel bilgileri ve görüşmeleri kullandı. Ekonomik, toplumsal koşullara ek olarak gönüllü derneklerini ve fiziksel materyalleri incelediler.
Süreç	Restoranlar kullanılabilir malzemelere, pazardaki yerlerine ve yerel müşterilerin kültürel ve damak zevklerine uymak için değişiklikler yapar.	İki şehirdeki koşullar, petrol ve otoyollara yönelik iki farklı ekonomik gelişme yanıtına katkıda bulundu. Ventura, petrole dayalı bir endüstriyel istihdam tabanı oluşturdu ve yeni otoyollara olanak tanıdı. Santa Barbara her ikisini de kısıtladı ve onun yerine bir turizm endüstrisi oluşturmaya odaklandı.
Bağlam	Çin restoranları, özellikle de Athens, Georgia'daki dört tanesi	Kaliforniya sahilinin orta kısmının son 100 yılı

SONUÇ

Bu bölümde, bir çalışmaya başlamak için gerekli ön hazırlıkları gördünüz. Nitel ve nicel tarzlardaki farklılıkların araştırmacıyı nasıl bir çalışma için hazırlanmaya farklı biçimlerde yönelttiğini gördünüz. Bütün toplumsal araştırmacılar konularını daha belirli, odaklı bir araştırma sorusuna daraltır. Araştırma tarzları, farklı bir biçimde ve sıradaki kararlar ve araştırmanın ne zaman, nasıl odaklanacağı sorusuna farklı yanıtlar sunar. Bir araştırmacının kullandığı tarz seçtiği konuya, araştırmacının amacına ve çalışma sonuçlarının hedeflenen kullanımına, sosyal bilime yönelik benimsediği yönelime ve tekil araştırmacının kendi varsayımlarına ve inançlarına bağlı olacaktır.

Nicel araştırmacılar doğrusal bir yol seçer ve objektifliği vurgular. Açık, standartlaştırılmış prosedürler ve nedensel bir açıklama kullanmaları olasılığı daha yüksektir. Kullandıkları değişkenler ve hipotezler dili, pozitivist bir geleneğe dayalı olan bilimin pek çok alanında bulunur. Süreç çoğunlukla tümdengelimlidir ve veri toplamadan önce gelen bir dizi ayrı basamak bulunur: Konuyu daha odaklanmış bir soruya daraltma, belirsiz kuramsal kavramları daha kesin değişkenlere dönüştürme ve test edilecek bir veya daha fazla hipotez geliştirme. Gerçek pratikte, araştırmacılar ileri ve geri gider, ama genel süreç tek bir doğrusal yönde akar. Buna ek olarak, nicel araştırmacılar hipotez geliştirmede ve nedensel açıklamada mantık hatalarından kaçınmak için özel önlem alır.

Nitel araştırmacılar doğrusal olmayan bir yol izler ve doğal bir ortamın veya belirli bir kültürel-tarihsel bağlamın ayrıntılarıyla içli dışlı olmayı vurgular. Daha az standartlaştırılmış prosedür veya açık basamaklar kullanırlar ve çoğunlukla bir durum veya çalışma için hemen oracıkta teknikler geliştirirler. Kullandıkları örnek olaylar ve bağlamlar dili, otantiklik arayışında onları belirli olayların veya süreçlerin ayrıntılı incelemesini yürütmeye yöneltir. Planlama ve tasarım kararlarını çok seyrek ayrı bir veri toplama öncesi aşamaya ayırırlar, bunun yerine veri toplamanın başlarında çalışma tasarımını geliştirmeye devam ederler. Aslında daha tümevarımsal olan nitel tarz, araştırmacının verilerden ne öğrendiğine dayalı olan belirli bir odağa doğru yavaş, esnek bir evrimi destekler. Temellendirilmiş kuram araştırmacının veriler ve bağlam üzerine sürekli düşünmesinden doğar.

Nitel ve nicel ayrım, çoğunlukla abartılır ve keskin bir ikilik olarak sunulur. Sık sık bir toplumsal araştırma tarzının izleyicileri diğer tarzı, kendi tarzlarının varsayımları ve standartlarına dayanarak yargılar. Nicel araştırmacı kullanılan değişkenleri ve test edilen hipotezi bilmek ister. Nitel araştırmacı insanlığı donuk sayılara çevirmeye direnir. Deneyimli, sağgörülü toplumsal araştırmacı her bir tarzı kendi içinde anlar ve takdir eder, her birinin güçlü yanlarını ve kısıtlarını tanır. Toplumsal dünyaya dair iyi bir kavrayış ve açıklama geliştirme nihai hedefi, her birinin sunduklarını takdir etmekten geçer.

ANAHTAR TERİMLER

Alternatif hipotez
Ara değişken
Bağımlı değişken
Bağımsız değişken
Birinci düzeyde yorum
Brikolaj
Kritik deney
Çifte-teminatlı hipotez
Değişken
Doğrusal araştırma yolu
Doğrusal olmayan araştırma yolu
Ekolojik yanılgı
Evren
Hipotezi yanlışlama mantığı
İkinci düzeyde yorumlama
İndirgemecilik
Nedensel hipotez
Nirengi
Özellikler
Sahtelik
Sıfır hipotezi
Teleoloji
Totoloji
Uygulamada mantık
Üçüncü düzeyde yorumlama
Yeniden oluşturulmuş mantık

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Nitel araştırmacının yeniden oluşturulmuş mantıktan çok uygulamada mantık kullandığını söylemenin içerimleri nelerdir?
2. Nitel araştırmanın doğrusal olmayan bir yol izlediğini söylemek ne anlama gelir? Doğrusal olmayan bir yol hangi açılardan değerlidir?
3. Bağımsız, bağımlı ve ara değişkenler arasındaki farkları tanımlayın.
4. Neden toplumsal araştırmada sonuçları *ispat* etmeyiz?
5. İlgilendiğiniz bir konuyu alın ve onun için iki araştırma sorusu geliştirin. Her bir araştırma sorusu için analiz birimlerini ve evreni belirleyin.
6. Eğer bir araştırmacı hipotezleri yanlışlama mantığını kullanıyorsa hangi iki hipotez kullanılır? Neden olumsuz kanıtlar daha güçlüdür?
7. Bunları bağımsız ve bağımlı değişkenleri olan bir hipotez olarak yeniden ifade edin: "Bir kişinin bir yılda arabayla gittiği kilometre sayısı, bir kişinin b enzin istasyonuna yaptığı ziyaretlerin sayısını etkiler ve değişkenler arasında olumlu bir tek yönlü ilişki vardır".
8. Nicel ve nitel araştırmacıların kişisel önyargıyla ve araştırmacıya güven sorunuyla uğraşma biçimlerini karşılaştırın.
9. Nitel ve nicel araştırmacılar kuramı nasıl kullanır?
10. Nitel araştırmacıların verilerin yorumlanması meselesine nasıl yaklaştığını açıklayın. Birinci, ikinci ve üçüncü düzeyde yorumlamalara başvurun.

NOTLAR

1. Bkz. Tashakkori ve Teddlie (1998).
2. Ward ve Grant (1985) ve Grant ve meslektaşları (1987), sosyoloji dergilerindeki araştırmaları analiz etti ve nitel araştırma makalelerinin oranının daha çok olduğu dergilerin cinsiyet konularını ele aldığını, ama bu cinsiyet çalışmalarının çoğunlukla nitel olmadığını ortaya koymuştur.
3. Bir tartışma için bkz. Kaplan (1964:3-11).
4. Nicel, istatistiksel teknikleri güvenin yerine kullanma konusunda bkz. Collins (1984), Porter (1995), Smith ve Heshusius (2004).
5. Tartışma için bkz. Schwandt (1997), Swanborn (1996) ve Tashakkori ve Teddlie (1998:90-93).
6. Kontrol etme örnekleri için bkz. Agar (1980) ve Becker (1970c).
7. Problem seçimi ve konu seçimi Campbell ve çalışma arkadaşları (1982) ve Zuckerman (1978) içinde tartışılmaktadır.
8. İkincil veri analizi ve var olan istatistikler araştırmaları istisnadır. Bu durumlarda nicel bir araştırmacı çoğunlukla kullanılabilir verileri inceledikten sonra araştırma sorusunu odaklar ve test edilmek üzere belirli bir hipotez geliştirir.
9. Bkz. Flick (1998:51).
10. Bkz. Ball ve Smith (1992) ve Harper (1994).
11. Nitel araştırmada kuramın yeri için bkz. Hammersley (1995).
12. Bkz. Harper (1987:9, 74-75) ve Schwand (1997:10-11).
13. Nitel araştırmada metin yorumlaması için bkz. Blee ve Billings (1986), Ricoeur (1970) ve Schneider (1987).
14. Bir nedensel bağlantılar kümesinde temel ve yüzeysel değişkenler için bkz. Lieberson (1985:185-187). Davis (1985) ve Stinchcombe (1968), toplumsal kuramda değişkenler arasında bağlantılar yapmaya iyi genel girişler sağlamaktadır.
15. Hipotezi yanlışlama mantığı Singleton ve çalışma arkadaşları (1988:56-60) içinde tartışılmaktadır.
16. Bu terimle ilgili bir tartışma için bkz. Bailey (1987:43).
17. Gözlem kümeleme ve nedensel sonuçlar çıkarma genel problemi, biraz teknik anlamda Blalock (1982:237-264) ve Hannan (1985) içinde tartışılmaktadır. O'Brien (1992) ekolojik yanıltmacanın, düzeyler ve analiz birimlerinin karıştırıldığı ve aşırı genellendiği büyük bir mantıksal yanıltmacalar grubundan biri olduğunu ileri sürmektedir.

VII. BÖLÜM

NİTEL ve NİCEL ÖLÇÜM

ÖLÇÜM NEDEN GEREKLİ?
NİCEL VE NİTEL ÖLÇÜM
ÖLÇÜM SÜRECİNİN BÖLÜMLERİ
Nicel Kavramlaştırma ve İşlemselleştirme
Nitel Kavramlaştırma ve İşlemselleştirme
GÜVENİLİRLİK VE GEÇERLİK
Nicel Araştırmada Güvenilirlik ve Geçerlik
Nitel Araştırmada Güvenilirlik ve geçerlik
Güvenilirlik ve Geçerlik Arasındaki İlişki
Güvenilir ve *Geçerli* Terimlerinin Öteki Kullanımları
NİCEL ÖLÇÜM İÇİN BİR REHBER
Ölçüm Düzeyleri
Özelleşmiş Ölçümler: Ölçekler ve Endeksler
ENDEKS OLUŞTURMA
Amaç
Ağırlık Belirleme
Eksik Veriler
Oranlar ve Standartlaştırma
ÖLÇEKLER
Amaç
Ölçeklendirme Mantığı
Yaygın Olarak Kullanılan Ölçekler
SONUÇ

> *Kısacası ölçüm, kendi içinde bir amaç değildir. Bilimsel değeri, yalnızca ölçümün hangi amaçlara hizmet etmesinin planlandığını, bilimsel durumda hangi rolü oynamak üzere çağırıldığını, incelemede hangi işlevleri gerçekleştirdiğini sorduğumuz araçsal bir perspektiften takdir edilebilir.*
> – Abraham Kaplan, *The Conduct of Inquiry* (Araştırma Yürütme), s. 171

Zekâyı ölçmek için Stanford Binet IQ testinin, ırk ayrımını ölçmek için Benzemezlik Endeksinin, kişinin yoksul olup olmadığını ölçmek için Yoksulluk Sınırının ya da

suç miktarını ölçmek için Birörnek Suç Raporlarının kulladıldığını duymuş olabilirsiniz. Toplumsal araştırmacılar bir hipotezi test ederken, bir açıklamayı değerlendirirken, bir kuram için ampirik destek sağlarken veya uygulamalı bir başlığı incelerken kavramları ve değişkenleri ölçerler. Toplumsal araştırmacıların toplumsal dünyanın sayısın yönünü –zekâ, ayrım, yoksulluk, suç, özgüven, politik iktidar, yabancılaşma veya ırk önyargısı gibi- nasıl ölçtüğü, bu bölümün odağını oluşturuyor.

Nicel araştırmacılar ölçüm meseleleriyle nitel araştırmacılardan çok daha fazla ilgilenir. Nicel araştırmacılar ölçümü veri toplamadan önce gerçekleşen araştırma sürecinde ayrıksı bir basamak olarak görür. Ölçüm için özel terminoloji ve teknikler geliştirmişlerdir. Tümdengelimli bir yaklaşım benimserler ve bir kavramla işe başlarlar, sonra onu sayısal olarak ifade edilebilenbiçimde kesin olarak yakalayan ampirik ölçümler oluştururlar.

Nitel araştırmacılar ölçüme çok farklı yaklaşır. Sayılara çeşitli alternatifler kullanarak kavramları yakalamak ve ifade etmek için yollar geliştirirler. Çoğunlukla tümevarımsal bir yaklaşım benimser, ölçümün parçası olarak yeni kavramlar yaratırlar.

İnsanların değişkenler hakkında nasıl düşündüğü, toplumsal meseleleri araştırma metodolojisi ile ilgili kaygıların ötesinde etkiler. Örneğin, psikologlar zekânın anlamı ve ölçümü üzerine tartışmaktadır. İnsanların okullarda, iş başvurularında ve ırksal ya da diğer kalıtımsal üstünlüklerle ilgili bildirimlerde bulunmak için kullandığı çoğu zekâ testi yalnızca analitik uslamlamayı (yani birinin soyut düşünme ve mantıksal çıkarımda bulunma kapasitesini) ölçer. Ancak pek çok kişi, analitik zekâya ek olarak pratik zekâ ve yaratıcı zekâ gibi başka zekâ türlerinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Diğer araştırmacılar toplumsal-kişiler arası, duygusal, beden-kinestetik, müzikal veya uzamsal zekâ gibi başka türler önerir. Eğer pek çok zekâ türü varsa, ama insanlar ölçümü dar biçimde tek bir türle sınırlıyorsa, bu okulların öğrenmeyi nasıl tanımladığı ve nasıl öğretim verdiğini; toplumun genelinin insanların katkılarını nasıl değerlendirdiğini, desteklediğini ve tanıdığını; ve bir toplumun çeşitli insan yeteneklerine nasıl değer verdiğini ciddi biçimde kısıtlamaktadır.

Aynı şekilde, çeşitli politika belirleyen kişiler ve araştırmacılar yoksulluğu farklı biçimde ölçer. İnsanların yoksulluğu nasıl ölçtüğü, insanların çeşitli toplumsal programlardan (örn. konut yardımı, gıda yardımı, sağlık, çocuk bakımı, vb.) yararlanıp yararlanmayacağını belirleyecektir. Örneğin, bazıları insanların ancak yetersiz beslenmeyi önlemek için gerekli gıdaya yetecek paraları yoksa yoksul sayılacağını söylemektedir. Ötekiler, insanların ancak ortalama (medyan) gelirin yarısından daha az yıllık gelirleri varsa yoksul olduğunu söylemektedir. Başkaları da insanların sağlık, güvenlik ve yeterli hijyen, barınma, giyim, beslenme, ulaşım ve benzerlerinde asgari toplum standartlarını sağlamak için gerekli gelirle ilgili bir yargıya dayalı

"geçimi sağlayabilecek bir maaş"ın altında kazançları varsa yoksul olduğunu söyler. Bir değişken –yoksulluk- hakkındaki kararlar, milyonlarca insanın günlük yaşam koşullarını büyük ölçüde etkileyebilir.

Brady (2003), pek çok akademisyen ve politika belirleyen kişinin ABD'nin resmî yoksulluk ölçümünü eleştirdiğini belirtmiştir. "ABD ölçümünün açıkça eğilimler hakkında yanlış sonuçlar sağladığı" (s. 743) sonucuna varmıştır. Örneğin, 1997'de resmî yoksulluk oranı yüzde 13,3 idi, oysa metodolojik olarak daha üstün ölçümler yüzde 17,6 ile yüzde 30,1 arasındakilerin yoksul olduğunu belirtiyordu.

ÖLÇÜM NEDEN GEREKLİ?

Günlük yaşamlarımızda pek çok ölçüm kullanırız. Örneğin, bu sabah uyandığımda diyetimin ne kadar faydalı olduğunu anlamak için banyodaki tartıya çıktım. Ceket giyip giymeyeceğime karar vermek için termometreye göz attım. Sonra, arabama bindim ve kampüse kadar gidebileceğimden emin olmak için benzin göstergesini kontrol ettim. Arabayı sürerken, ceza yememek için hız göstergesini izledim. Sabah 8:00 olduğunda ağırlık, ısı, benzin hacmi ve hızı ölçmüştüm –fiziksel dünyayla ilgili tüm ölçümleri yapmıştım. Günlük yaşamda kullandığımız bu tür kesin, iyi geliştirilmiş ölçümler doğa bilimlerinde temel önemdedir.

Ayrıca gündelik yaşamda fiziksel olmayan dünyayı da ölçeriz, ama bu daha az kesin biçimlerde gerçekleşir. Bir restoranın mükemmel olduğunu, Pablo'nun gerçekten çok akıllı olduğunu, Karen'in yaşama dönük olumsuz bir tavrı bulunduğunu, Cansen'in gerçekten önyargılı olduğunu ya da dün geceki filmin çok fazla şiddet içerdiğini söylerken ölçüm yaparız. Ancak "gerçekten önyargılı" veya "çok fazla şiddet" gibi gündelik yargılar kesinlikten yoksun, belirsiz veya sezgisel ölçümlerdir.

Ölçüm ayrıca duyularımızı ilerletir. Astronom veya biyolog, doğal görüşü ilerletmek için teleskobu ya da mikroskobu kullanır. Duyularımızın tersine, bilimsel ölçüm daha duyarlıdır, belirli bir gözlemciye göre daha az değişiklik gösterir ve daha kesin bilgi sağlar. Bir termometrenin dokunmaya oranla sıcaklığa dair daha belirli, kesin bilgi sağladığını fark edersiniz. Aynı şekilde, iyi bir banyo tartısı size 5 yaşında bir kızın ağırlığı hakkında, onu havaya kaldırıp "ağır" ya da "hafif" diye nitelendirmenizden daha belirli, sabit ve kesin bilgi sağlar. Toplumsal ölçümler, toplumsal gerçeklik hakkında bilgi sağlar.

Bunlara ek olarak, ölçüm insanların aksi halde görünmez olanı gözlemesine yardımcı olur. Ölçüm insan duyularını ilerletir. Bir zamanlar görünmez ve bilinmez olan, ama kuram tarafından kestirilen şeyleri gözlemlememize olanak verir.

Ölçmeden önce, neyle ilgilendiğiniz konusunda net bir fikriniz olması gerekir. Örneğin, manyetizmayı doğal duyularınızla göremez ve hissedemezsiniz. Manyetizma, fiziksel dünya hakkındaki bir kuramdan gelir. Etkilerini dolaylı olarak

gözlemlersiniz; örneğin, metal parçacıkları bir mıknatısa doğru hareket ede Mıknatıs sizin manyetik alanları "görmenize" ya da ölçmenize olanak verir. Doğ bilimcileri, sıradan duyularla gözlemlenebilir olmayan çok küçük şeyleri (molekülle ya da böceklerin organları) veya çok büyük şeyleri (devasa jeolojik yer kitleleri veya gezegenler) "görmek" için binlerce ölçüm icat etmiştir. Buna ek olarak, araştırmacılar sürekli yeni ölçümler oluşturmaktadır.[1]

Bir toplumsal araştırmacının ölçmekle ilgilendiği bazı şeyleri görmek kolaydır (örn. yaş, cinsiyet, deri rengi, vb.), ama çoğu doğrudan gözlemlenemez (örn. tutumlar, ideoloji, boşanma oranları, sapma, toplumsal roller, vb.). Fiziksel dünyanın "görünmez" nesneleri ve güçlerinin dolaylı ölçümlerini icat eden doğa bilimci gibi toplumsal araştırmacı da toplumsal dünyanın gözlemlenmesi zor olan yönleri için ölçümler planlar. Örneğin, bir okul müdürünün bir okuldaki öğretmenlerin moralinden yakındığını duyduğunuzu varsayalım. Öğretmenlerin morali ile ilgili bir ölçüm yaratabilirsiniz.

NİCEL VE NİTEL ÖLÇÜM

Hem nitel hem de nicel araştırmacılar yüksek kaliteli veriler toplamak için dikkatli, sistematik yöntemler kullanır. Her iki tarzda da veriler kavramların ampirik temsilleridir ve ölçüm, verileri kavramlara bağlar. Ancak, araştırma tarzlarındaki ve veri türlerindeki farklılıklar, ölçüm sürecine farklı yaklaştıkları anlamına gelir. Değişkenlerin ölçümünü tasarlamak, nicel araştırmacılar için bir çalışma planlamanın yaşamsal önemde bir basamağıdır. Nitel araştırmacılar daha büyük çeşitlilikte tekniklerle ölçüm yapar. Ölçüme iki yaklaşımın üç ayrımı bulunmaktadır.

İki tarz arasındaki farklardan biri zamanlamayla ilgilidir. Nicel araştırmacılar veri toplama veya analiz etmeden önce ve ayrı olarak gerçekleşen planlama aşamasında değişkenler hakkında düşünür ve onları belirli eylemlere çevirir. Nitel araştırmacılar veri toplama süreci sırasında ölçüm yapar.

İkinci fark bizzat verilerle ilgilidir. Nicel araştırmacılar sayılar biçiminde veri üreten teknikler geliştirir. Araştırmacı tümdengelimli biçimde soyut fikirlerden belirli veri toplama tekniklerine, teknikler tarafından üretilen kesin sayısal bilgilere geçer. Sayısal bilgiler, soyut fikirlerin ampirik bir temsilidir.

Nitel araştırmacılar için veriler bazen sayılar biçimindedir; daha çok, yazılı veya sözlü kelimeleri, eylemleri, sesleri, sembolleri, fiziksel nesneleri veya görsel imgeleri (örn. haritalar, fotoğraflar, videolar, vb.) içerir. Nitel araştırmacı gözlemlerin tümünü sayılar gibi tek bir ortak aracıya çevirmez. Bunun yerine verileri farklı şekiller, büyüklükler ve biçimlerde bırakan pek çok esnek, devam eden süreç geliştirir.

Üçüncü bir fark, iki tarzın yapıyla veri arasında bağlantı kurma biçimindedir. Nicel araştırmacılar herhangi bir veri toplamadan önce kavramlar üzerine

derinlemesine düşünür. Kavramlarla veriler arasında köprü kuran ölçüm teknikleri oluştururlar. Nitel araştırmacılar da herhangi bir veri toplamadan önce fikirler üzerine düşünür, ama veri toplama sırasında pek çok kavram –belki de kavramların çoğunu- geliştirirler. Nitel araştırmacı verileri,kavramları eş zamanlı olarak etkileşim içinde yeniden inceler ve üzerlerinde düşünür. Araştırmacılar veri toplamaya ve ölçüme karşılaştıkları şeye dayalı olarak başlar. Veri toplarken, süreç üzerine düşünürler, onlara yön veren ve yeni ölçüm yolları öne süren yeni fikirler geliştirirler. Buna karşılık, yeni ölçüm yolları da araştırmacıların veri toplamaya nasıl devam edeceğini belirler. Fikirlerle veriler arasında sürekli, etkileşimli bir süreç içinde köprü kurarlar.

ÖLÇÜM SÜRECİNİN BÖLÜMLERİ

Bir araştırmacı ölçüm yaparken, bir kavram, fikir veya yapıyla[2] işe başlar ve fikri ampirik olarak gözlemleyebileceği bir ölçü geliştirir (yani bir teknik, bir süreç, bir prosedür vb.). Nicel araştırmacılar soyut bir fikirle başlar, bir ölçüm prosedürünü izler ve fikirleri temsil eden ampirik verilere ulaşır. Nitel araştırmacılar en çok ampirik verilerle işe başlar, soyut fikirlerle devam eder, fikirlerle verileri ilişkilendirir, ardından fikirler ve verilerin bir karışımına ulaşır. Aslında, her iki araştırma türünde de süreç daha etkileşimlidir. Bir nicel araştırmacı ölçüler geliştirirken yapılar rafine hale gelir, netleşir ve araştırmacı veri toplamak için ölçümleri uygularken çoğunlukla ölçüm tekniğini ayarlar. Bir nitel araştırmacı veri toplarken veri toplamaya yardımcı olması için önceden var olan bazı fikirleri kullanır ve sonra eski fikirlerle verilerden geliştirilen yeni fikirleri karıştırır.

Tüm araştırmacılar iki süreç kullanır: kavramlaştırma ve ölçümde işlemselleştirme. **Kavramlaştırma**, bir yapıyı alma ve ona kavramsal veya kuramsal bir tanım vererek onu rafine etme sürecidir. **Kavramsal tanım** soyut, kuramsal anlamda bir tanımdır. Öteki fikirlere veya yapılara işaret eder. Bir yapıyı kesin bir kavramsal tanıma dönüştürmenin sihirli bir yolu yoktur. Dikkatli biçimde düşünmeyi, doğrudan gözlemlemeyi, ötekilere danışmayı ve olası tanımları denemeyi gerektirir.

İyi bir tanımın net, açık ve belirli bir anlamı bulunur. Belirsizlik veya birden çok anlama gelme söz konusu değildir. Bazı akademik makaleler anahtar kavramların kavramlaştırılmasına adanmıştır. Melbin (1978), *geceyi* bir sınır bölgesi olarak kavramlaştırmış, Gibbs (1989) *terörizm* kavramının anlamını analiz etmiş, Ball ve Curry (1995) *sokak çetesinin* ne demek olduğunu kavramlaştırmanın yoll-

Kavramlaştırma Soyut fikirler/kavramlar için net, titiz, sistematik kavramsal tanımlar geliştirme sürecidir.

Kavramsal tanım Açıkça yazılan bir yapının dikkatli, sistematik tanımıdır.

arını tartışmıştır. Araştırmacıların sağlam açıklamalar geliştirmek için kavramların net, belirsiz olmayan tanımlarına gereksinimi vardır.

Tek bir yapının birden çok tanımı olabilir ve insanlar tanımlar üzerinde anlaşmazlığa düşebilir. Kavramsal tanımlar, kuramsal çerçevelerle bağlantılıdır. Örneğin bir çatışma kuramcısı, *toplumsal sınıfı* toplumdaki bir grubun sahip olduğu ya da sahip olmadığı güç ve mülkiyet olarak tanımlayabilir. Bir yapısal işlevselci, aynı kavramı bir toplumsal statüyü, yaşam tarzını veya öznel özdeşliği paylaşan bireyler açısından tanımlar. Her ne kadar insanlar tanımlar üzerine anlaşmazlığa düşse de araştırmacının daima hangi tanımı kullandığını açıkça belirtmesi gerekir.

Bazı yapılar (örn. yabancılaşma) son derece soyut ve karmaşıktır. Düşük düzeyde kavramlar içerirler (örn. iktidarsızlık) ve bunlar daha da kesinleştirilebilir (örn. insanın nerede yaşayabileceği üzerine çok az iktidar sahibi olduğunu hissetmesi). Diğer yapılar somut ve basittir (örn. yaş). Bir araştırmacının bir yapının ne kadar karmaşık ve soyut olduğuna dikkat etmesi gerekir. Örneğin, *yaş* gibi somut bir yapıyı tanımlamak (örn. doğumdan itibaren geçen yılların sayısı), *moral* gibi karmaşık, soyut bir kavramı tanımlamaktan daha kolaydır.

Ölçmeden önce, ilgilendiğiniz şeyleri diğerlerinden ayırmanız gerekir. Neyi aradığınızı bilmezseniz bir şeyi nasıl gözlemleyebilir ya da ölçebilirsiniz? Örneğin, bir biyolog ne olduğunu bilmeden, bir mikroskoba sahip olmadan ve mikroskop altında hücreyi hücredışı "maddelerden" veya "ıvır zıvırdan" ayırt etmeyi öğrenmeden hücreyi gözlemleyemez. Ölçme süreci, yalnızca bir ölçüm aletine (örn. bir mikroskoba) sahip olmaktan fazlasını gerektiri. Araştırmacının ölçmek için üç şeye ihtiyacı vardır: bir yapı, bir ölçüm ve kişinin aradığı şeyi bulma yetisi.[3]

Örneğin ben öğretmenlerin moralini ölçmek istiyorum. Önce *öğretmen moralini* tanımlarım. *Moral* yapısı ne anlama gelir? Değişken bir yapı olarak, farklı değerler alır –yüksek veya düşük moral, iyi veya kötü moral. Sonra yapımın ölçüsünü oluştururum. Bu, anket soruları hazırlanması, okul kayıtlarının incelenmesi veya öğretmenlerin gözlemlenmesi olabilir. Son olarak, morali anket sorularına verilen yanıtlardaki, okul kayıtlarındaki ya da gözlemlerdeki diğer şeylerden ayırt ederim.

Bir toplumsal araştırmacının işi doğa bilimcisininkinden daha zordur, çünkü toplumsal ölçüm insanlarla konuşmayı veya onların davranışını gözlemlemeyi gerektirir. Gezegenler, hücreler veya kimyasalların aksine, insanların verdiği yanıtlar ve eylemleri muğlak olabilir. İnsanlar, soru soruluyor veya gözlemleniyor olmaları gerçeğinin kendisine tepki verebilir. Dolayısıyla, toplumsal araştırmacının yükü iki kat artar. Birincisi net bir yapısı, iyi bir ölçütü ve aranan şeyi tanıma yeteneği olmalıdır. İkincisi yalnızca bir araştırmacının ölçmeye çalışmasının farkında olmaktan dolayı bile değişebilecek olan akışkan ve kafa karıştırıcı toplumsal yaşamı ölçmeye çalışmaktadır.

Öğretmen moralinin kavramsal tanımını ya da başlangıç için en azından

geçici taslak tanımı nasıl geliştirebilirim? Gündelik moral anlayışımla başlarım –"insanların bazı şeyler hakkında nasıl hissettiği" gibi muğlak bir şey. Bazı arkadaşlarıma morali nasıl tanımladıklarını sorarım. Ayrıca ansiklopedik bir sözlüğe ve bir eşanlamlılar sözlüğüne bakarım. "Güven, şevk, canlılık, neşelilik, birlik ruhu, bir şeye dönük zihinsel durum" gibi tanımlar verirler. Kütüphaneye gider ve başkalarının bunu nasıl tanımladığını görmek için moral veya öğretmen morali üzerine literatürü tararım. Eğer başka biri zaten mükemmel bir tanım yapmışsa, onu ödünç alabilirim (tabii ki atıf yaparak). Eğer amaçlarıma uygun bir tanım bulamazsam, fikir edinmek için grup davranışı, bireysel zihinsel durumlar ve benzerleriyle ilgili kuramlara dönerim. Farklı tanımları, tanımların bölümlerini ve ilgili fikirleri toplarken temel fikrin sınırlarını görmeye başlarım.

Şimdi elimde pek çok tanım oldu ve onları düzenlemem gerekiyor. Tanımların çoğu moralin bir canlılık, bir şeye dönük duygu veya zihinsel bir durum ya da bir grup hissiyatı olduğunu söylüyor. Kurgumun iki uç noktasını ayırırım. Bu hareket, kavramı bir değişkene dönüştürmeme yardımcı olur. Yüksek moral güven, iyimserlik, neşelilik, birliktelik hisleri ve ortak yarar için güçlüğe katlanma istekliliğiyle ilgilidir. Düşük moral tam tersidir; güven eksikliği, kötümserlik, depresyon, yalıtıklık, bencillik ve başkaları için çaba göstermeye isteksizliktir.

Öğretmen moraliyle ilgileniyorum, yapıyı onlara özelleştirmek için öğretmenler hakkında bilgi edinirim. İzlenebilecek stratejilerden biri, yüksek veya düşük öğretmen morali örneklerinin bir listesini yapmaktır. Yüksek öğretmen morali, okul hakkında olumlu şeyler söylemeyi, fazla mesaiden yakınmamayı veya öğrencilerle birlikte olmaktan zevk almayı kapsar. Düşük moral, çok yakınmayı, zorunlu olmadıkça okul faaliyetlerine katılmamayı ya da başka işler aramayı içerir.

Moral, başka bir şeye dönük bir hisle ilgilidir; bir kişinin bir şeyle ilgili morali vardır. Öğretmenlerin his beslediği çeşitli "şeylerin" listesini yaparım (örn. öğrenciler, aileler, maaş, okul yönetimi, öteki öğretmenler, öğretmenlik mesleği). Bu, bir tanım geliştirirken çoğunlukla rastlanan bir sorunu ortaya çıkarır. Pek çok öğretmen morali türü mü vardır yoksa bunların hepsi bir yapının "şeyler" yönleri midir? Mükemmel bir yanıt yoktur. Moralin farklı parçaları veya boyutları olan tek bir genel his mi olduğuna, yoksa birçok farklı his mi olduğuna karar vermem gerekir.

Benim yapım hangi analiz birimi için geçerlidir: bir grup mu, yoksa bir birey mi? Moral bir bireyin özelliği mi, bir grubun (örn. bir okul) özelliği mi, yoksa her ikisinin özelliği midir? Amaçlarım açısından moralin yalnızca insan grupları için geçerli olduğuna karar veririm. Bu bana araştırma projemdeki analiz biriminin bir grup olacağını söyler: bir okuldaki tüm öğretmenler.

Bir araştırmacı, ilgilendiği yapıyı ilgili diğerlerinden ayırt etmelidir. Benim öğretmen morali yapım ilgili kavramlara nasıl benzer veya onlardan nasıl farklılaşır? Örneğin, *moral*, *ruh halinden* farklı mıdır? Ruh halinin moralden daha bireysel ve

daha geçici olduğuna karar veririm. Aynı şekilde moral, bireylerin geleceğe dönük bakış açıları olan iyimserlik ve kötümserlikten de farklıdır. Moral, öteki inançlar ve hislerin yanı sıra gelecek hakkında olumlu ya da olumsuz hisleri kapsayan bir grup hissidir.

Kavramlaştırma, bir yapının anlamları yoluyla düşünme sürecidir. Şu ana dek, öğretmen moralinin yüksekten (iyimser, neşeli) düşüğe (karamsar, depresif) uzanan zihinsel bir durum ya da his olduğunu öğrendim. Pek çok boyutu bulunuyor (öğrencilerle ilgili moral, öteki öğretmenlerle ilgili moral), bir grubun özelliği ve aylarca sürüyor. Başladığım zamana göre, ölçmek istediğim şeyin çok daha belirli bir zihinsel resmine sahibim. Eğer kavramlaştırmasaydım, başladığım şeyi -"insanların bazı şeyler hakkında nasıl hissettiğini"- ölçmeye çalışmış olacaktım .

Öğretmen morali ile ilgili tüm kavramlaştırmaya rağmen hâlâ biraz muğlaklık bulunuyor. Kavramlaştırma sürecini tamamlamak için onun içine neyi dahil etmek istediğimi kesin olarak düşünmem gerekiyor. Örneğin, öğretmen nedir? Öğretmene rehberlik danışmanları, müdürler, okul koçları ve kütüphaneciler dahil midir? Ya stajyer öğretmenler veya yarı zamanlı, geçici ya da vekil öğretmenler? Okullarda çalışmasalar bile hayatını kazanmak için eğitim veren herkesi (örn. şirket eğitmeni, bir çırağa eğitim veren görevli bir amir, mahalle sakinlerini eğiten bir hastane doktoru, vb) kapsar mı? Tanımımı okullardaki insanlarla sınırlasam bile okul nedir? Hemşirelik okulu, eğitim hastanesi, bir üniversitenin doktora programı, insanları standartlaştırılmış testlere hazırlayan kâr amaçlı bir şirket, bir köpek okulu, öğrencilere basketbol oynamayı öğreten bir yaz kampı ve ağır vasıta kullanmayı öğreten bir meslek okulu da okula dahildir.

Bazı insanlar "öğretmenin" sınıfları 1inci sınıftan 12nci sınıfa kadar olan bir okulun günün çoğunu bir sınıfta öğrencilerle geçiren tam gün, profesyonel olarak eğitim görmüş bir çalışanı olduğunu varsayar. Ötekiler, sınıflarda olmasalar da öğretmenlik sertifikası olan insanları dahil edebilen ve sınıflarda öğrencilerle birlikte olsalar da sertifikası bulunmayan insanları hariç tutabilen yasal veya resmî hükümet tanımını düşünür. Asıl nokta, kavramlaştırmanın, ölçümler geliştirmeden önce benim kendi düşüncemde öğretmenler ve moral ile neyi kastettiğim konusunda çok net olmam gerektiği anlamına geldiğidir. Neyi kastettiğimi başka insanların görmesi için çok net ve açık biçimde belirtmem gerekir.

İşlemselleştirme, kavramsal bir tanımı bir dizi belirli ölçüm tekniğine veya prosedüre, kuramın **işlemsel tanımına** (yani, bir araştırmacının yürüttüğü belirli işlemler veya eylemler açısından bir tanıma) bağlar. İşlemsel bir tanım bir anket formu, bir saha ortamında olayları gözlemleme yöntemi, kitlesel medyadaki sembolik içeriği ölçmenin bir yolu veya araştırmacı tarafından yürütülen, kavramsal tanımda ifade edildiği haliyle soyut yapıyı temsil eden, yansıtan veya belgeleyen herhangi bir süreç olabilir.

Çoğunlukla bir yapıyı ölçmenin birden çok yolu vardır. Bazıları ötekilerden daha iyi ya da daha kötü ve daha pratik ya da daha az pratiktir. İşin sırrı ölçümünüzü belirli kavramsal tanımınıza, içinde çalışmanız gereken pratik sınırlara (örn. zaman, para, var olan özneler, vb.) ve bildiğiniz ya da öğrenebileceğiniz araştırma tekniklerine uydurmaktır. Sıfırdan yeni bir ölçü geliştirebilirsiniz veya halihazırda diğer araştırmacılar tarafından kullanılmakta olan ölçüyü kullanabilirsiniz (bkz. Kutu 7.1).

İşlemselleştirme, kuramın dilini ampirik ölçümlerin diline bağlar. Kuram soyut kavramlar, varsayımlar, ilişkiler, tanımlar ve nedensellikle doludur. Ampirik ölçüler insanların belirli değişkenleri nasıl somut biçimde ölçtüğünü tanımlar. Belirli işlemlere veya insanların gözlemlenebilir gerçeklikte var olan bir yapının varlığına işaret etmek için kullandığı şeylere gönderme yapar.

Nicel Kavramlaştırma ve İşlemselleştirme

Nicel araştırma için ölçüm süreci açık bir sıra izler: önce kavramlaştırma, ardından işlemselleştirme, ardından işlemsel tanımı ya da ölçümü verileri toplamak için uygulama. Nicel araştırmacılar, soyut fikirleri ampirik gerçeklik hakkında kesin nicel bilgi üretecek olan ölçüm prosedürlerine titizlikle bağlamak için birçok yol geliştirmiştir.

Uyum kuralları ya da yardımcı kuram, yapıları ölçmek için yapıların kavramsal tanımlarını somut ölçülere veya işlemlere bağlar.[4] **Uyum kuralları**, bir göstergenin soyut bir yapıya nasıl uyduğunu gösteren mantıksal bildirimlerdir. Örneğin bir uyum kuralı, bir kişinin belirli 10 ifadeden oluşan bir kümeyi sözlü olarak onaylamasının o kişinin güçlü anti-feminist inançlar ve değerlere sahip olduğunun kanıtı olduğunu belirtir. Göstergelerin ve yapıların nasıl ve neden birbiriyle bağlantılı olduğunu açıklayan yardımcı kuramdır. Carmines ve Zeller (1979:11) şöyle belirtmiştir: "Kavramlar ve göstergeler arasındaki ilişkiyi belirleyen yardımcı kuram, toplumsal araştırma için kavramları biribirine bağlayan tözel kuram kadar önemlidir". Örneğin, bir araştırmacı yabancılaşmayı ölçmek istesin. Kurgunun dört bölümü vardır, her biri yaşamın farklı bir alanındadır: aile ilişkileri, iş ilişkileri, toplulukla ilişkiler ve arkadaşlarla ilişkiler. Yardımcı kuram, yaşamın her bir alanındaki belirli davranışlar veya hislerin yabancılaşmayı ifade ettiğini belirtir. Örneğin, çalışma alanında yabancılaşmanın bir göstergesi, kişinin ne zaman, nerede ve kiminle çalıştığı, çalışırken ne yaptığı veya ne hızda çalışması gerektiği konusunda denetimini tamamen yitirdiğini hissetmesidir.

İşlemselleştirme Bir yapının kavramsal tanımından araştırmacının yapıyı ampirik biçimde gözlemlemesine olanak veren belirli etkinliklere veya ölçümlere geçme sürecidir.

İşlemsel tanım Bir değişkenin ampirik dünyada ölçülmek veya gösterilmek için belirli eylemler açısından tanımlanmasıdır.

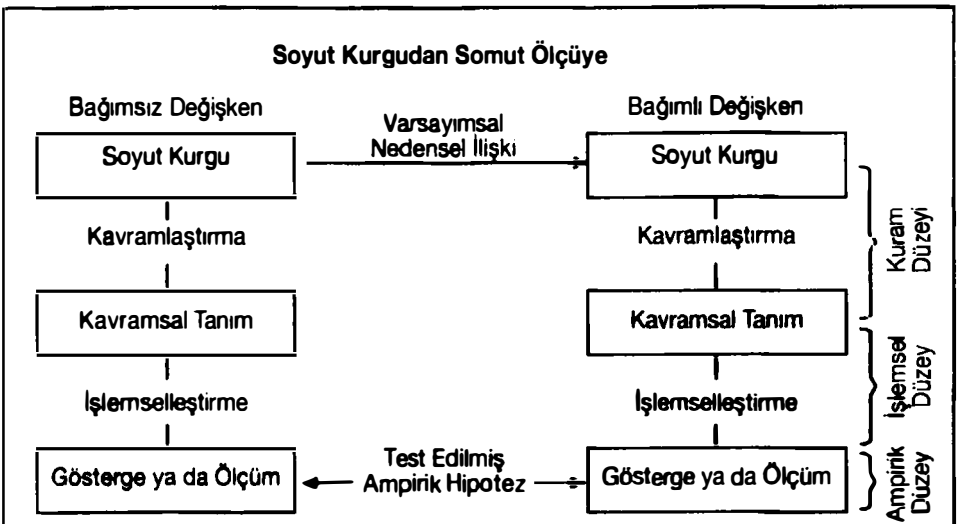
KUTU 7.1 Bir Ölçüm Oluşturmaya Dönük Beş Öneri

1. *Kavramsal tanımı aklınızda tutun.* Her ölçüm için temel ilke, onu çalışmada kullanılacak olan yapının belirli kavramsal tanımıyla eşleştirmektir.
2. *Açık fikirli olun.* Tek bir ölçüye ya da ölçüm tipine takılıp kalmayın. Yaratıcı olun ve sürekli daha iyi ölçütler arayın. Kaplan'ın (1964:28) "araç hukuku" dediği, tüm sorunlar için tek bir ölçüm aracı kullanmaya takılıp kalmaktan kaçının.
3. *Başkalarından ödünç alın.* Kaynağını belirttiğiniz sürece öteki araştırmacılardan ödünç almaktan çekinmeyin. Ölçümler için iyi fikirler başka çalışmalarda bulunabilir veya başka ölçümlerden biraz değiştirerek alınabilir.
4. *Zorlukları önceden tahmin edin.* İlgili değişkenleri ölçmeye çalışırken çoğunlukla mantıksal ve pratik problemler ortaya çıkar. Bazen bir sorun önceden tahmin edilebilir ve dikkatli ön düşünme ve planlamayla önlenebilir.
5. *Analiz biriminizi unutmayın.* Ölçümünüzün çalışmanın analiz birimlerine uyması ve sizin ilgili evrene genelleme yapmanıza izin vermesi gerekir.

Şekil 7.1 bir kuram ve bir hipotezde birbirine bağlı olan iki değişkenin ölçüm sürecini göstermektedir. Göz önüne alınması gereken üç düzey vardır: kavramsal, işlemsel ve ampirik.[5] En soyut düzeyde, araştırmacı iki yapı arasındaki nedensel ilişkiyle ya da bir **kavramsal hipotezle** ilgilenir. İşlemsel tanımlar düzeyinde, araştırmacı göstergeler arasındaki ilintinin derecesini belirlemek için **ampirik hipotezi** test etmekle ilgilenir. Korelasyonlar, istatistikler, anketler ve benzerlerinin kullanıldığı düzeydir bu. Üçüncü düzey, somut ampirik dünyadır. Eğer değişkenlerin işlemsel göstergeleri (örn. anketler) mantıksal olarak bir yapıya (örn. ırk ayrımcılığı) bağlıysa, ampirik toplumsal dünyada olanı yakalar ve kavramsal düzeyle ilişkilendirirler.

Ölçüm süreci tümdengelimli olarak soyuttan somuta ilerleyerek üç düzeyi birbirine bağlar. Araştırmacı önce bir değişkeni kavramlaştırır, ona net bir kavramsal tanım verir. Sonra, onun için işlemsel bir tanım veya bir göstergeler kümesi geliştirerek onu işlemselleştirir. Son olarak, göstergeleri veri toplamak ve ampirik hipotezleri test etmek için uygular. Bu testler mantıksal olarak tekrar bir kavramsal hipoteze ve kuram dünyasındaki nedensel ilişkilere bağlanır.

Öğretmen morali yapıma nasıl bir işlemsel tanım veririm? Önce, ötekilerin araştırma raporlarını okurum ve iyi bir göstergenin var olup olmadığına bakarım. Eğer halihazırda gösterge bulunmuyorsa, sıfırdan bir tane yaratmam gerekir. Moral zihinsel bir durum ya da histir, o yüzden onu insanların sözleri ve eylemleri yoluyla dolaylı olarak ölçerim. Öğretmenler için bir anket geliştirebilir ve onlara benim tanımımdaki moral boyutlarına dönük olarak ne hissettiklerini sorabilirim. Okula gidip öğretmenleri öğretmenler odasında, öğrencilerle etkileşim halinde ve okul etkinliklerinde gözlemleyebilirim. Morali gösteren ifadeler için öğretmen davranışlarıyla ilgili okulun personel kayıtlarını kullanabilirim (örn. devamsızlıklar, başka işler için tavsiye mektubu talepleri, performans raporları, vb.). Öğretmen

ŞEKİL 7.1 Kavramlaştırma ve İşlemselleştirme

morali hakkında ne düşündüklerini öğrenmek için öğrenciler, okul yöneticileri ve diğerlerine anket uygulayabilirim. Hangi göstergeyi seçersem seçeyim, onu geliştirirken (örn. belirli anket soruları yazarken) kavramsal tanımıma daha fazla incelik kazandırırım.

Kavramlaştırma ve işlemselleştirme süreçleri her değişken için gereklidir. Önceki örnekte, moral bir hipotez değildir. Bir değişkendir. Başka bir şeyin neden olduğu bağımlı bir değişken olabilirdi veya başka bir şeye neden olan bağımsız bir değişken olabilirdi. Bu benim kuramsal açıklamama bağlıdır.

Nitel Kavramlaştırma ve İşlemselleştirme

Kavramlaştırma. Nitel araştırmada kavramlaştırma süreci, nicel araştırmadakinden farklıdır. Soyut fikirleri araştırma sürecinin başlarında kuramsal tanımlara inceltmek yerine, nitel araştırmacılar gelişmemiş "taslak fikirleri" veri toplama ve analizi süreci sırasında rafine eder. Kavramlaştırma, kişi verilerden ve onunla ilgili kendi ön fikirlerinden "anlam çıkarmaya" ya da onları düzenlemeye uğraşırken tutarlı kuramsal tanımlar oluşturma sürecidir.

Araştırmacı nitel verileri toplar ve analiz ederken yeni kavramlar geliştirir, başlıca yapılar için tanımlar formüle eder ve onlar arasındaki ilişkiler üzerine düşünür. Sonunda, kavramları ve yapıları bağlantılandırarak kuramsal ilişkiler oluşturur. Nitel araştırmacılar verileri incelerken (yani, saha notlarını, fotoğraflar ve haritaları, tarihsel belgeleri, vb.) yapıları oluşturur, rafine eder ve veriler hakkında

kuramsal sorular sorar (örn. Bu bir sınıf çatışması örneği mi? Olayların sırası ne ve farklı olabilir miydi? Bu neden burada oldu da başka bir yerde olmadı?).

Bir nitel araştırmacı, belirli verilere sıkıca bağlı ve öteki fikirlerle bağlantılı olan net, açık tanımlar geliştirerek kavramlaştırır. Bunlar incelenen insanların sözlerinde ve somut eylemlerinde ifade edilir. Nitel araştırmada kavramlaştırma büyük ölçüde verilerden çıkar.

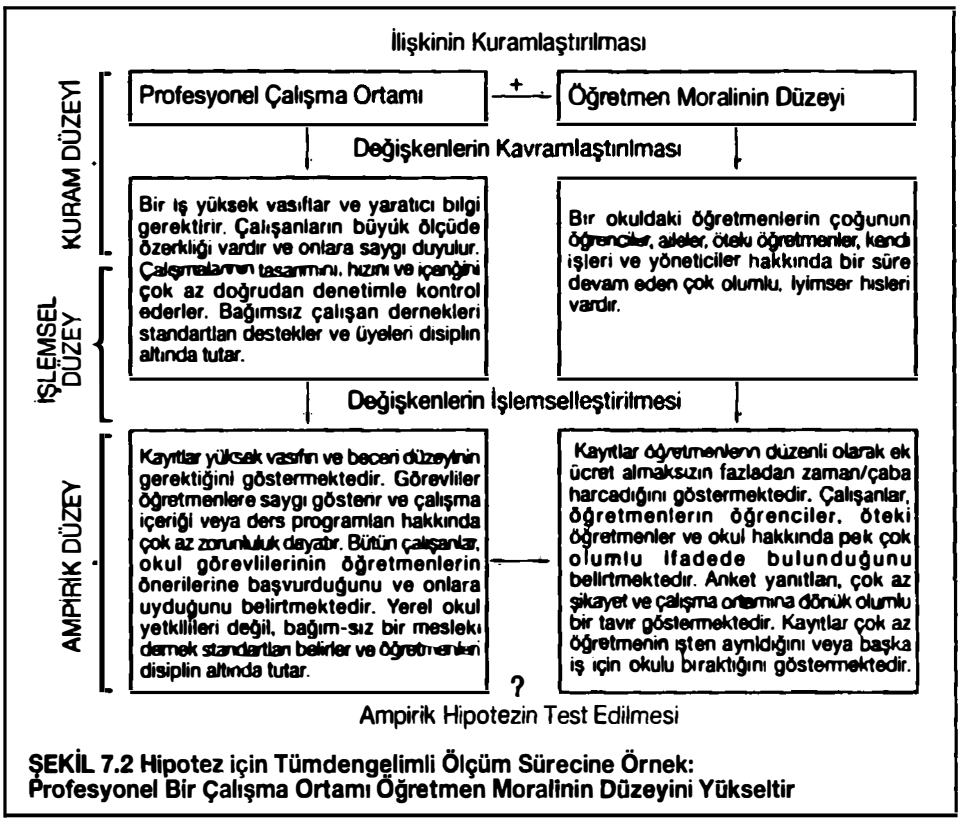
İşlemselleştirme. Nitel araştırma için işlemselleştirme süreci çoğunlukla kavramsallaştırmadan önce gelir. (Şekil 7.2 nicel araştırma için ölçüm sürecine bir örnek oluşturuyor ve Şekil 7.3 nitel araştırma için ölçüm sürecine bir örnek veriyor.). Bir araştırmacı kavramsal tanımları, gözlem yaparken veya veri toplarken, gelişmemiş "taslak fikirlerden" çıkarır. İnceltilmiş kavramsal tanımları ölçüm işlemlerine dönüştürmek yerine, bir nitel araştırmacı belirli gözlemlerin ve veriler hakkındaki düşüncelerin, kavramsal tanımlara ve yapıların temeli olan taslak fikirlere nasıl katkıda bulunduğunu tarif ederek işlemselleştirir.

İşlemselleştirme, bir araştırmacının gözlemler yaparken ve veri toplarken nasıl taslak fikirler geliştirdiğinin betimlemesidir. Belirli gözlemler veya verilerin, veriler hakkındaki ön fikirlerin ve verileri anlama çabalarının nasıl yapılara dönüştüğünün betimlemesidir. Önceden planlanmış bir teknikten çok olaydan-sonra-gelen bir betimlemedir.

Nicel işlemselleştirme nasıl katı bir tümdengelimli süreçten sapıyorsa, nitel araştırmacılar da belirli bir araştırma ortamının verilerinin ötesindeki fikirlerden yararlanabilir. Nitel işlemselleştirme, araştırmacının veri toplama süreci sırasında ortaya çıkanlarla harmanlanmış olarak önceden var olan teknikler ve kavramları da kullanmasını içerir.

Nitel işlemselleştirmeye bir örnek, Fantasia'nın (1988) yapı olarak *dayanışma kültürlerini* kullandığı çekişmeli emek eylemleri üzerine saha araştırmasında bulunabilir. Dayanışma kültürü, çatışmalı işyeri ilişkileri ve yönetimde bulunmayan çalışanlar arasında sınıf bilincinin artışı fikirleriyle ilişkilidir. Fantasia'nın kavramsal tanımı belirli yerlerde zaman içinde evrilen, işçilerin bir tür kültürel dışavurumu olduğu şeklindedir. İşçilerin ortak duyguları, yönetime ve şirket sahiplerine karşı olan bir birlik anlayışı geliştirdikleri bir süreçtir. İşçilerin ortak fikirlere, anlayışlara ve eylemlere ulaştığı etkileşimli bir süreçtir. Bu, "somut olmayan zihinsel bir tavırdan çok ampirik inceleme için kullanılabilir olan daha geniş bir pratikler ve repertuvarlar meselesidir" (Fantasia, 1988:14).

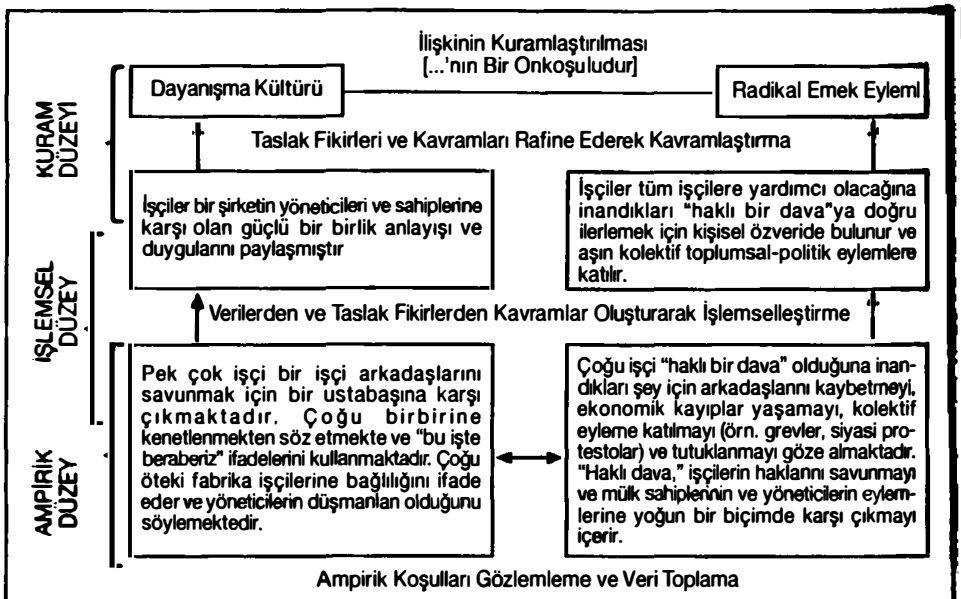
Fantasia, yapıyı nasıl veri topladığını tarif ederek, yapıyı tanımlayan verileri sunarak ve veriler hakkında düşünüşünü açıklayarak işlemselleştirmektedir. Verileri toplamak için özel olarak ne yaptığını (örn. belirli bir fabrikada çalışmış, bir basın toplantısına katılmış ve insanlarla görüşme yapmıştır) anlatır ve verileri ayrıntılarıyla

ŞEKİL 7.2 Hipotez için Tümdengelimli Ölçüm Sürecine Örnek: Profesyonel Bir Çalışma Ortamı Öğretmen Moralinin Düzeyini Yükseltir

sunar (örn. yapıyı belgeleyen belirli olayları tarif eder; insanların bir ustabaşıyla karşı karşıya gelme sırasında nerede durduğunu gösteren birçok harita, bir fabrikadaki olayların sırasını yeniden anlatma, yönetimde görevlilerin eylemlerini anlatma ve tekil işçilerin yaptığı açıklamaları tekrarlama gibi). Ayrıca yeni fikirler geliştirmek ve öteki akademisyenlerin fikirlerinden yararlanmak da dahil olmak üzere kendi deneyimleri üzerinde düşünürken ve onları anlamaya çalışırken kendi düşüncesine de bir bakış sağlar.

Örnek Olay Belirleme. Nitel araştırmada, fikirler ve kanıtlar karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır. Bu özellikle örnek olay çalışması analizi için geçerlidir. Örnek olaylar verili, önceden kurulu ampirik birimler veya verilerden ayrı kuramsal kategoriler değildir; veriler ve kuram tarafından tanımlanırlar. Bir durumu analiz ederek araştırmacı, bir örnek olay oluşturmak veya belirlemek için eş zamanlı olarak verileri düzenler ve fikirleri uygular. **Örnek olay belirleme,** yani bir örnek olay

ŞEKİL 7.3 Önerme için Tümevarımlı Ölçüm Sürecine Örnek: Bir Dayanışma Kültürünün Oluşturulduğu Yerde Radikal Emek Eyleminin Ortaya Çıkma Olasılığı Yüksektir

oluşturma veya yaratma, verileri ve kuramı bir araya getirir. Neyin örnek olay olarak değerlendirileceğini belirlemek, araştırmacının gözlemlediğiyle ona dair fikirleri arasındaki gerilimi veya gerginliği çözer. "Metodolojik bir basamak olarak görülen örnek olay belirleme, araştırma sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilir, ama özellikle projenin başında ve sonunda gerçekleşir" (Ragin, 1992b:218).

GÜVENİLİRLİK VE GEÇERLİLİK

Güvenilirlik ve geçerlik bütün ölçümlerin temel meseleleridir. Her ikisi de ölçümleri yapılara bağlamakla ilgilidir. Güvenilirlik ve geçerlik önemlidir, çünkü yapılar çoğunlukla belirsizdir, dağınıktır ve doğrudan gözlemlenemez. Kusursuz güvenilirlik ve geçerliğe ulaşmak neredeyse imkansızdır. Bunlar daha çok araştırmacıların elde etmeye çabaladığı ideallerdir.

Tüm toplumsal araştırmacılar ölçümlerinin güvenilir ve geçerli olmasını ister. Her iki fikir de bulguların doğruluğunu, sağlamlığını veya inanılırlığını sağlamaya yardımcı olur. Her iki terimin de birden çok anlamı vardır. Burada, ölçümün birbi-

Örnek olay belirleme Nitel araştırmada örnek olayların geliştirilmesidir.

riyle ilintili, istenen yanlarına işaret ediyorlar.

Güvenilirlik, tutarlılık veya sağlamlık anlamına gelir. Aynı şeyin eş veya benzer koşullar altında yinelendiğine veya tekrar oluştuğuna işaret eder. Güvenilirliğin zıddı dengesiz, istikrarsız veya tutarsız sonuçlar veren bir ölçüm sürecidir.

Geçerlik doğruluğa işaret eder. Bir fikrin fiili gerçekliğe ne kadar iyi "oturduğuna" gönderme yapar. Geçerlik eksikliği, bir araştırmacının toplumsal dünyayı tanımlamak, kuramlaştırmak veya analiz etmek için kullandığı yapılarla toplumsal dünyada gerçekte ne olduğu arasında kötü bir uyum varsa gerçekleşir. Basitçe geçerlik, araştırma yoluyla ölçülen toplumsal gerçekliğin araştırmacıların onu anlamak için kullandığı yapılarla ne kadar eşleştiği sorusunu yanıtlar.

Nitel ve nicel araştırmacılar güvenilir ve geçerli ölçüm yapmak isterler, ama genel bir düzeydeki temel fikirler üzerinde uzlaşmanın ötesinde her tarz, araştırma sürecinde güvenilirlik ve geçerliği farklı biçimde görür.

Nicel Araştırmada Güvenilirlik ve Geçerlik

Güvenilirlik. **Ölçüm güvenilirliği,** bir göstergenin ürettiği sayısal sonuçların ölçüm sürecinin özellikleri veya ölçüm aracının kendisi yüzünden çeşitlilik göstermediği anlamına gelir. Örneğin, banyo tartıma çıkıyorum ve ağırlığımı okuyorum. Tekrar tekrar iniyorum ve çıkıyorum. Eğer her seferinde bana aynı ağırlığı veriyorsa güvenilir bir tartım vardır –tabii arada yemediğimi, içmediğimi, kıyafet değiştirmediğimi vb. varsayarak. Güvenilmez bir tartı, benim "gerçek" ağırlığım değişmediği halde her seferinde farklı ağırlıklar gösterecektir. Başka bir örnek arabamın hız göstergesidir. Eğer düz bir yüzeyde sabit bir hızla gittiğim halde hız göstergesi bir uçtan diğerine atlayıp duruyorsa, arabamın hız göstergesi ne kadar hızlı yolculuk ettiğimin güvenilir bir göstergesi değildir. Gerçekte, üç tür güvenilirlik vardır.[6]

Güvenilirliğin Üç Türü

Kararlılık Güvenilirliği. **Kararlılık güvenilirliği,** zaman içinde güvenilirliktir. Şu soruyu ele alır: Farklı zaman dilimlerinde uygulandığında ölçüm aynı yanıtı veriyor mu? Biraz önceki tartı örneğindeki, bu türden bir güvenilirliktir.

Bir göstergenin kararlılık derecesini *test tekrarı* yöntemini kullanarak doğrulayabilirsiniz. Bu sizin göstergeyi aynı insan grubuna tekrar uygulamanızı ya da yeniden test etmenizi sağlar. Eğer ölçümünüz kararlıysa ve göstergenin kararlılık güvenilirliği varsa, her seferinde aynı sonuçlara ulaşırsınız. Test tekrarı yönteminin bir varyasyonu, testin alternatif bir biçimini uygulamaktır, ama alternatif biçimin çok benzer olması gerekir. Örneğin, Cinsiyet ve bir üniversite kantininde oturma kalıpları ile ilgili bir hipotezim olsun. Bağımlı değişkenimi (oturma kalıpları), masalardaki erkek ve kadın öğrencilerin sayısını gözlemleyerek ve kaydederek ve üç saatlik bir

süre boyunca kimin ilk, ikinci, üçüncü, vb. oturduğuna dikkat ederek ölçerim. Eğer gözlem yaparken yorulursam, dikkatim dağılırsa, ya da kayıt etmeyi unutursam ve üçüncü saatin sonlarına doğru daha fazla insanı kaçırırsam, o zaman göstergenin yüksek bir kararlılık güvenilirliği derecesi olmaz.

Temsil Güvenilirliği. **Temsil güvenilirliği**, altnüfuslar veya insan grupları arasındaki güvenilirliktir. Şu soruyu ele alır: Gösterge farklı gruplara uygulandığında aynı yanıtı veriyor mu? Bir göstergenin eğer farklı alt nüfuslara (örn. farklı sınıflar, ırklar, cinsler, yaş grupları, vb.) uygulandığında aynı sonucu verirse yüksek temsil güvenilirliği vardır. Örneğin, kişinin yaşı ile ilgili soru soruyorum. Eğer yirmilerindeki insanlar gerçek yaşlarını fazla göstererek benim sorumu yanıtlıyor, ellili yaşlardaki insanlarsa yaşlarını daha az gösteriyorsa, o zaman göstergenin düşük bir temsil güvenilirliği vardır. Ölçümün temsil güvenilirliğinin olması için her yaş grubu için doğru bilgiler vermesi gerekir.

Altnüfus analizi bir göstergenin bu türden güvenilirliğinin olup olmadığını doğrular. Analiz, göstergeyi farklı altnüfuslar veya altgruplar arasında karşılaştırır. Örneğin, bir kişinin eğitimini soran bir anket maddesinin temsil güvenilirliğini test etmek istiyorum. Sorunun erkekler ve kadınlar için eşit derecede iyi işlediğini gösmek için bir altnüfus analizi yaparım. Erkeklere ve kadınlara soruyu sorarım, sonra bağımsız bilgiler edinirim (örn. okul kayıtlarını kontrol ederim) ve soruyu yanıtlama hatalarının erkekler ve kadınlar için eşit olup olmadığını kontrol ederim. Eğer erkekler ve kadınların hata oranı aynıysa maddenin temsil güvenilirliği vardır.

Eşdeğerlik Güvenilirliği. **Eşdeğerlik güvenilirliği**, araştırmacılar *birden çok gösterge* kullandığı zaman, yani bir yapı birden çok belirli ölçüyle (örn. bir anketteki pek çok maddenin tümü aynı yapıyı ölçtüğünde) ölçüldüğü zaman gerçekleşir. Şu soruyu ele alır: Ölçüm, farklı göstergeler arasında tutarlı sonuçlar veriyor mu? Eğer birçok farklı gösterge aynı yapıyı ölçüyorsa, güvenilir bir ölçüm tüm göstergelerle aynı sonucu verir.

Araştırmacılar, eşdeğerlik güvenilirliğini *yarıya bölme yöntemiyle* doğrular. Bu, aynı yapının göstergelerini genellikle rastlantısal bir süreçle iki gruba bölmek ve her iki yarının da aynı sonuçları verip vermediğini belirlemekle ilgilidir. Örneğin, bir ankette 14 madde olsun. Bütün maddeler üniversite öğrencileri arasında siyasi muha-

Ölçüm güvenilirliği Bir değişkenin ölçümünün sağlamlığı veya tutarlılığıdır.

Kararlılık güvenilirliği Zaman içinde ölçüm güvenilirliğidir; ölçülen şeyin değişmediği varsayıldığında farklı zaman noktalarında tutarlı sonuçlar veren bir ölçektir.

Temsil güvenilirliği Gruplar arasında ölçüm güvenilirliğidir; çeşitli toplumsal gruplar için tutarlı sonuçlar veren bir ölçektir.

fazakârlığı ölçüyor. Eğer benim göstergelerimin (yani anket maddeleri) eşdeğerlik güvenilirliği varsa, o zaman rastlantısal olarak onları 7 soruluk iki gruba ayırabilir ve aynı sonuçları elde edebilirim. Örneğin, ilk 7 soruyu kullanırım ve 50 işletme anadal öğrencisinden oluşan bir sınıfın 50 eğitim anadal öğrencisinin bulunduğu bir sınıftan iki kat daha muhafazakâr olduğunu bulurum. İkinci 7 soruyu kullanarak aynı sonuçları elde ederim. Ayrıca bu güvenilirlik türünü belirlemek için özel istatistiksel ölçümler de vardır (örn. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı).

Özel bir eşdeğerlik güvenilirlik türü, kodlayıcılar arası güvenilirlik, birçok gözlemci, notlandırıcı veya bilgi kodlayıcı (11. Bölümde açıklanmaktadır) olduğunda ortaya çıkar. Bir anlamda, her gözlemci bir göstergedir. Eğer gözlemciler, notlandırıcılar veya kodlayıcılar birbiriyle uzlaşıyorsa ölçüm güvenilirdir. İçerik analizi çalışmalarında yaygın olarak bildirilen bir güvenilirlik türüdür. Örneğin, bir kantinde öğrencilerin oturma kalıplarını gözlemlemek için altı öğrenci tutuyorum. Eğer altısı da gözlemleme ve kaydetmede eşit derecede beceri sahibiyse, altısından gelen bilgileri tek bir güvenilir ölçümde birleştirebilirim. Eğer öğrencilerden biri ya da ikisi tembel, dikkatsiz ya da baştan savmacıysa, o zaman ölçümümün düşük güvenilirliği olacaktır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik, pek çok kodlayıcının tam olarak aynı şeyi ölçmesini sağlayarak ve sonra ölçümleri karşılaştırarak test edilir. Örneğin birbirinden bağımsız olarak üç farklı günde aynı saatte oturma kalıplarını kodlayan üç kodlayıcım olsun. Kaydedilen gözlemleri karşılaştırırım. Eğer uzlaşıyorlarsa, ölçümümün kodlayıcılar arası güvenilirliğinden emin olabilirim. Özel istatistiksel teknikler kodlayıcılar arası güvenilirliğin derecesini ölçer.

Güvenilirlik Nasıl Artırılır. Kusursuz güvenilirlik elde etmek zordur. Ölçeklerin güvenilirliğini artırmanın dört yolu, (1) yapıları net biçimde kavramlaştırmak, (2) kesin bir ölçüm düzeyi kullanmak, (3) birden çok gösterge kullanmak ve (4) pilot testler kullanmaktır.

Tüm Kurguları Net Biçimde Kavramlaştırma. Güvenilirlik, her bir ölçüm sadece ve sadece bir kavramı gösterdiğinde artar. Belirsiz olmayan, net kuramsal tanımlar geliştirmek anlamına gelir. Kurguların diğer yapıların neden olduğu "cızırtıyı" (yani dikkat dağıtıcı veya engelleyici bilgileri) önleyecek şekilde belirtilmesi gerekir. Örneğin, saf bir kimyasal bileşimin göstergesi, kimyasalın başka maddelerle veya tozla karıştığı bileşimden daha güvenilirdir. İkinci durumda, diğer maddelerin "cızırtısını" saf kimyasaldan ayırt etmek zordur.

Tekrar öğretmen moraline dönelim. Morali ilgili fikirlerden (örn. ruh hali, kişilik, şevk, iş tavrı) ayırmam gerekirdi. Eğer bunu yapmasaydım, gerçekten neyi

Eşdeğerlik güvenilirliği Göstergeler arasında ölçüm güvenilirliğidir; tümünün aynı yapıyı ölçtüğü varsayıldığında, farklı belirli göstergeler kullanarak tutarlı sonuçlar veren bir ölçektir.

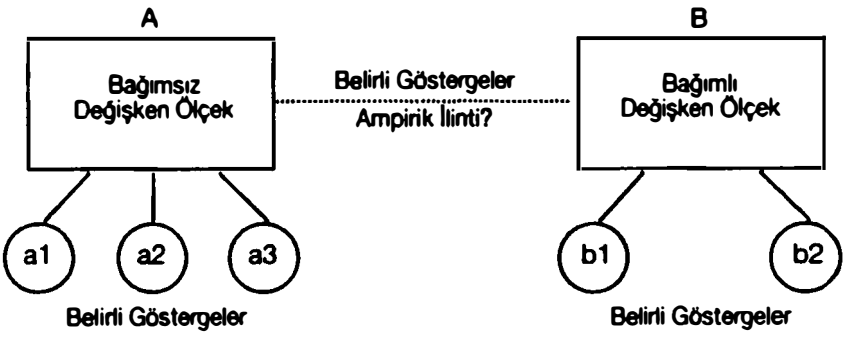
ölçtüğümden emin olamazdım. Moral için aynı zamanda kişiliğe de işaret eden bir gösterge geliştirmiş olabilirdim; bu durumda, kişilik yapısı moralinkine bulaşır ve daha az güvenilir bir gösterge üretir. Kötü ölçüm, gösterge farklı yapıları işlemselleştirmek için kullanıldığında (örn. moral ve kişiliği göstermek için aynı anket sorusu kullanıldığında) gerçekleşir.

Ölçüm Düzeyini Yükseltmek. Ölçüm düzeyleri bu bölümünt sonraki kısmında tartışılmaktadır. Daha yüksek veya kesin ölçüm düzeylerindeki göstergeler daha az kesin olan ölçütlerden büyük olasılıkla daha güvenilirdir, çünkü ikinciler daha az ayrıntılı bilgi toplar. Eğer daha kesin bir ölçüm yapılırsa, ölçüm sonunda yapının kendisi dışında bir şey elde etme ihtimali daha düşük olur. Genel ilke şudur: Mümkün olan en kesin düzeyde ölçüm yapmaya çalışın. Ancak daha yüksek ölçüm düzeylerinde ölçüm yapmak daha zordur. Örneğin, eğer morali yüksek ya da düşük veya aşırı düşükten aşırı yükseğe 10 kategoride ölçme seçeneğim olsa, 10 rafine kategoride ölçmek daha iyi olurdu.

Bir Değişkenin Birden Çok Göstergesini Kullanma. Güvenilirliği artırmanın üçüncü bir yolu, **birden çok gösterge** kullanmaktır, çünkü bir yapının iki (ya da daha fazla) göstergesi bir tanesinden iyidir.7 Şekil 7.4 hipotez testinde birden çok göstergenin kullanımını şekillerle ifade etmektedir. Bir bağımsız değişken yapının üç göstergesi birleştirilerek kapsamlı bir ölçüt, *A*, ve bağımlı bir değişkenin iki göstergesi birleştirilerek tek bir ölçüt, *B* oluşturulmuştur. Örneğin, üç belirli *A* ölçümüm bulunuyor, *A* burada öğretmen moralidir: okulla ilgili tutumları üzerine bir anket sorusuna verilen yanıtlar, hastalık dışında sebeplerle devamsızlık sayısı ve nakil talepleri, ve ötekilerin bir öğretmenden duyduğu yakınmaların sayısı. Ayrıca bağımlı değişkenim *B* için iki ölçümüm bulunuyor, *B* burada öğrencilere fazladan dikkat göstermektir: öğretmenin teke tek öğrencilerle görüşmek için okul saatlerinden sonra okulda kalarak geçirdiği saatlerin sayısı ve bir öğretmenin bir öğrencinin diğer derslerdeki başarısı hakkında sık sık soruşturma yapıp yapmadığı.

Birden çok gösterge bir araştırmacının bir kavramsal tanımın içeriğinin daha geniş bir dağılımından ölçüm yapmasına olanak verir. Bazı yazarlar buna kavramsal alandan örneklem alma adı verir. Kurgunun her birinin kendi göstergesi olan farklı yönleri ölçülebilir. Ayrıca bir gösterge (örn. bir anketteki bir soru) kusurlu olabilir, ancak birden çok ölçümün aynı (sistematik) hataya sahip olması olasılığı daha azdır. Birden çok gösterge ölçümleri tek bir maddenin olduğu ölçümlerden daha kararlı olma eğilimi gösterir.

Ön testler, Pilot Çalışmalar ve Yineleme Kullanın. Güvenilirlik, bir ölçümün önce bir ön testini veya pilot versiyonunu kullanarak geliştirilebilir. Ölçümün bir veya daha fazla taslak veya ön versiyonunu geliştirin ve bir hipotez test etme durumunda en son

ŞEKİL 7.4 Birden Çok Gösterge Kullanarak Ölçüm

versiyonunu uygulamadan önce bunları deneyin. Bu daha fazla zaman ve çaba ister. Örneğin, öğretmen morali anketimde, en son versiyondan önce bir sorunun pek çok taslağının üzerinden geçerim, ilk versiyonları insanlara soruyu sorarak ve net olup olmadığını kontrol ederek test ederim.

Pilot testler uygulama ilkesi, başka araştırmacıların kullanmış olduğu ölçümleri yinelemeye kadar gider. Örneğin, literatürü ararım ve önceki araştırmalardan moral ölçümleri bulurum. Eğer iyiyse önceki bir ölçümden yararlanmak ve onu temel olarak kullanmak isteyebilirim, tabii ki kaynağa atıfta bulunarak. Buna ek olarak, yeni göstergeler eklemek ve onları önceki ölçümle karşılaştırmak isteyebilirim (bkz. Kutu 7.2). Bu şekilde, aynı tanım kullanıldığı sürece, ölçümün niteliği zaman içinde gelişebilir. Güvenilirlik türlerinin bir özeti için Tablo 7.1'e bakın.

Geçerlik. Geçerlik aşırı kullanılan bir terimdir. Bazen "doğru" ya da "gerçek" anlamında kullanılır. Geçerliğin pek çok genel türü vardır. Biz burada **ölçüm geçerliğiyle** ilgileniyoruz. Ölçüm geçerliğinin de pek çok türü vardır. Ölçüm dışı geçerlik türleri daha sonra tartışılmaktadır.

Bir araştırmacı bir göstergenin geçerli olduğunu söylediğinde, belirli bir amaç ve tanım için geçerlidir. Aynı gösterge başka amaçlar için daha az geçerli veya geçersiz olabilir. Örneğin, burada tartışılan moral ölçüsü (örn. okula dönük hislerle ilgili sorular) öğretmenler arasındaki morali ölçmek için geçerli olabilir, ama polis memurlarının moralini ölçmek için geçersizdir.[8]

Temelde, ölçüm geçerliği kavramsal ve işlemsel tanımların birbirine ne kadar iyi oturduğuna işaret eder. Uyum ne kadar iyi olursa, ölçüm geçerliği o kadar fazladır. Geçerliği sağlamak güvenilirliği sağlamaktan daha zordur. Geçerlikten

KUTU 7.2 ABD'de Dinî Bağlantıların Ölçümünün Geliştirilmesi

Nitel araştırmacılar, bireysel dinî inançları (örn. Tanrıya inanıyor musunuz? Şeytana? Ölümden sonra yaşama? Sizce Tanrı nasıl?), dinî pratikleri (örn. Ne sıklıkta dua ediyorsunuz? Ne sıklıkta ayinlere katılıyorsunuz?) ve dinî bağlantıları (örn. Bir kiliseye ya da dinî gruba üyeyseniz, hangisi?) ölçer. ABD'deki yüzlerce dinî mezhebi ya üç bölümlü bir gruplandırmaya (Protestan, Katolik, Yahudi) ya da 1990 yılında ilk kez kullanılan üç parçalı bir sınıflandırmaya (köktenci, ılımlı, liberal) ayırmışlardır.

Steensland ve meslektaşları (2000), bağlantıyı yeniden kavramlaştırdı ve dinî teoloji ile toplumsal pratiklerdeki eğilimleri inceledikten sonra, tüm Amerikan mezheplerini altı ana kategoride sınıflandırmayı savundu: Ana akım Protestan, İncilci Protestan, Siyah Protestan, Roma Katolik, Yahudi ve Diğer (Mormon, Yehova Şahitleri, Müslüman, Hindu ve Üniter dahil olmak üzere). Yazarlar, yeni altı kategorilik sınıflandırmalarını, insanların dinî görüşleri ve pratiklerinin yanı sıra güncel toplumsal meseleler hakkındaki görüşlerini inceleyerek değerlendirdi. Amerikan vatandaşı örneklemlerinde, yeni sınıflandırmanın önceki ölçeklere göre dinî mezhepleri daha iyi ayırt ettiğini buldular.

kesin olarak emin olamayız, ama bazı ölçümler diğerlerinden ***daha geçerlidir***. Bunun nedeni, yapıların soyut fikirler olması, oysa göstergelerin somut gözleme işaret etmesidir. Bu dünyaya dair zihinsel resimlerimizle belirli zamanlar ve yerlerde yaptığımız belirli şeyler arasındaki uçurumdur. Geçerlik, zaman içinde kanıt toplamayla büyüyen dinamik bir sürecin parçasıdır ve o olmadan her türlü ölçüm anlamsız hale gelir.

Bazı araştırmacılar soyut fikirlerle belirli göstergeler arasındaki uçurumu daraltmak için uyum kurallarını (daha önce tartışıldı) kullanır. Örneğin, bir uyum kuralı şöyledir: Eğer bir öğretmen, "bu okulda son beş yıl içinde işler kötüye gitti" ifadelerine ve "çok az gelişme umudu var" ifadelerine katılıyorsa, bu öğretmen açısından düşük morali gösterir. Bazı araştırmacılar *epistemik korelasyon*dan söz eder. Epistemik korelasyon, gösterge ile göstergenin ölçtüğü yapı arasında varsayımsal bir korelasyondur. Böyle korelasyonları ampirik olarak ölçemeyiz, ama tahmin edebiliriz.[9]

Ölçüm Geçerliğinin Dört Türü

Görünüşte Geçerlik. En kolay sağlanan ve en temel geçerlik türü, **görünüşte geçerlik**tir. Bilimsel topluluğun, göstergenin gerçekten yapıyı ölçtüğüne dair bir yargısıdır. Şu soruyu ele alır: Görünüşte, insanlar tanımın ve ölçüm yönteminin uyuştuğuna inanıyor mu? Örneğin, çok az insan bir üniversite öğrencisinin matematik becerisinin öğrencilere şu soruyu sorarak ölçülebileceğini kabul eder: 2 + 2 = ? Bu, üniversite düzeyinde matematik yeteneğinin görünürde geçerli bir ölçüsü değilir. Bilimsel toplulukta örgütlü şüpheciliğin, araştırmanın çeşitli yönlerinin başkaları tarafından incelenmesi anlamına geldiğini hatırlayın.[10] Ölçüm geçerliğinin türlerinin bir özeti için bkz. Tablo 7.1.

Kapsam Geçerliği. **Kapsam geçerliği** şu soruyu ele alır: Bir tanımın tüm kapsamı bir ölçümde temsil ediliyor mu? Kavramsal bir tanım, fikirler içerir, fikirler ve kavramları içeren bir "alan"dır. Ölçeklerin kavramsal alandaki tüm fikirleri veya bölgeleri örneklemesi gerekir. Kapsam geçerliği üç basamağı kapsar. Birincisi, bir yapının tanımındaki kapsamı belirlemedir. Sonra, tanımın tüm bölgelerinden örneklem almadir. Son olarak, tanımın bütün bölümlerini kullanan bir veya daha fazla gösterge geliştirmedir.

Kapsam geçerliğine örnek olarak benim bir kişinin, sanat, entelektüel uğraşlar, aile, iş, politika ve otorite ilişkileri alanlarında erkeklerle kadınlar arasında tam eşitlik yaratan bir inançlar kümesine bağlılığı olarak *feminizm* tanımımı verelim. İki anket sorusu ile bir feminizm ölçüsü yaratıyorum: (1) Erkekler ve kadınlar eşit çalışma için eşit ücret almalı mıdır ve (2) Erkekler ve kadınlar ev işlerini paylaşmalı mıdır? Ölçeğimin düşük kapsam geçerliği vardır, çünkü iki soru yalnızca ücret ve ev işleri hakkındadır. Öteki alanları (entelektüel uğraşlar, politika, otorite ilişkileri ve çalışma ve ailenin diğer yönleri) yok sayarlar. Kapsam geçerliği olan bir ölçüm için ya ölçüyü genişletmem ya da tanımı daraltmam gerekir.[11]

Kriter Geçerliği. Kriter geçerliği bir yapıyı doğru biçimde göstermek için bazı standartlar veya kriterler kullanır. Bir göstergenin geçerliği, aynı araştırmacının emin olduğu yapının başka bir ölçümüyle karşılaştırarak doğrulanır. Bu tür geçerliğin iki alt türü vardır.[12]

Birlikte Geçerlik. **Birlikte geçerliğin** olması için bir göstergenin halihazırda geçerli olduğuna karar verilmiş (yani, görünürde geçerliği olan) önceden var olan bir göstergeyle ilintili olması gerekir. Örneğin, zekâyı ölçmek için yeni bir test geliştiriyorsunuz. Onun birlikte geçerliğinin bulunması için var olan IQ testleriyle son derece ilintili olması gerekir (aynı zekâ tanımının kullanıldığını varsayarsak). Bu, eski ölçümde yüksek puan alan çoğu insanın yenisinde de yüksek puan alması gerektiği anlamına gelir ya da tam tersi. İki ölçü mükemmel biçimde ilintili olmayabilir, ama aynı veya benzer bir yapıyı ölçerlerse benzer sonuçlar vermeleri mantıklıdır.

Ölçüm Geçerliği Bir ampirik göstergenin ve göstergenin ölçmesi beklenen yapının kavramsal tanımının ne kadar iyi birbirine "uyduğu"dur.

Görünüş Geçerliği Bir göstergenin başkalarının, özellikle de bilimsel topluluğun yargısına göre yapının bir ölçümü olarak "anlam ifade ettiği" ölçüm geçerliğidir.

Kapsam geçerliği Bir ölçümün, bir yapının kavramsal tanımının tüm yönlerini temsil etmesini gerektiren ölçüm geçerliğidir.

Kriter geçerliği Bağımsız, dışarıdan doğrulamaya dayanan ölçüm geçerliğidir.

TABLO 7.1 Ölçüm Güvenilirliği ve Geçerliği Türlerinin Özeti

GÜVENİLİRLİK (Güvenilebilir Ölçüm)	GEÇERLİLİK (Gerçek Ölçüm)
Kararlılık –zaman içinde (tekrarlanan test yöntemi kullanılarak doğrulanır)	Görünüş –başkalarının yargısına göre
Temsil -altgruplar arasında (yarıya bölme yöntemi kullanılarak doğrulanır)	Kapsam –tüm anlamı içerir
Eşdeğerlik –göstergeler arasında (altnüfus analizi kullanılarak doğrulanır)	Kriter –dışsal bir kaynakla uyuşur • Birlikte–önceden var olan bir ölçüyle uyuşur • Kestirimsel (yordama) –gelecekteki davranışla uyuşur
	Yapı–birden çok gösterge tutarlıdır • Uyuşma–benzer göstergeler benzer sonuç verir • Ayrışma –farklı göstergeler farklı sonuç verir

Kestirimsel Geçerlik (Yordama Geçerliği). Bir göstergenin mantıksal olarak bir yapıyla ilişkili olan gelecekteki olayları kestirdiği ölçüt geçerliğine **kestirimsel geçerlik** denir. Tüm ölçüler için kullanılamaz. Ölçü ve kestirilen eylem ayrı olmalı, ama aynı yapıya işaret etmelidir. Kestirimsel ölçüm geçerliğinin, bir değişkenin gelecekteki farklı bir değişkeni kestirdiği hipotez testindeki kestirimle karıştırılmaması gerekir. Örneğin, ABD'de pek çok lise öğrencisinin girdiği Eğitsel Değerlendirme Testi (SAT), eğitsel yeteneği –öğrencinin bir üniversite performansı gösterme becerisini- ölçer. Eğer SAT'ın yüksek kestirimsel geçerliği varsa, o zaman yüksek SAT puanları alan öğrenciler daha sonra üniversitede başarılı olacaktır. Eğer yüksek puanlı öğrenciler orta ya da düşük puanlı öğrencilerle aynı başarıyı gösterirse o zaman SAT'ın düşük kestirimsel geçerliği vardır.

Kestirimsel geçerliği test etmenin başka bir yolu, belirli özellikleri olan bir grup insan seçmek ve yapıya göre ne kadar puan alacaklarını kestirmektir (çok yüksek veya çok düşük). Örneğin, bir siyasal muhafazakârlık ölçümüm var. Muhafazakâr grupların üyelerinin (örn. John Birch Society, Conservative Caucus, Daughters of the American Revolution, Moral Majority) ondan yüksek puan alacaklarını, liberal grupların üyelerinin ise (örn. Democratic Socialists, People for the American Way, Americans for Democratik Action) düşük puan alacağını kestiri-

Birlikte geçerlik Bir yapının göstergesini doğrulamak için daha önceden var olan ve zaten kabul edilmiş bir ölçüme dayanan ölçüm geçerliğidir.

Kestirimsel geçerlik Bir yapının göstergesini doğrulamak için mantıksal olarak tutarlı olan bir gelecek olayın veya davranışın gerçekleşmesine bağlı olan ölçüm geçerliğidir.

yorum. Ölçümü, grupların üyelerine pilot test uygulayarak "geçerliğini ölçerim". Daha sonra kamu geneli için bir siyasal muhafazakârlık ölçüsü olarak kullanılabilir.

Yapı Geçerliği. **Yapı geçerliği** birden çok göstergeli ölçüler içindir. Şu soruyu ele alır: Eğer ölçü geçerliyse, çeşitli göstergeler tutarlı bir biçimde işliyor mu? Net biçimde belirtilmiş kavramsal sınırları olan bir tanım gerektirir.

Uyuşma Geçerliği. Bu geçerlik türü, birden çok gösterge uyuştuğunda ya da birbiriyle ilintili olduğunda söz konusudur. **Uyuşma geçerliği** aynı yapının birçok ölçümünün birbirine uyduğu veya benzer biçimlerde işlediği anlamına gelir. Örneğin, "eğitim" yapısını, insanlara tamamladıkları eğitimin ne kadar olduğunu sorarak, okul kayıtlarına bakarak ve insanlardan okul bilgisiyle ilgili bir testi tamamlamalarını isteyerek ölçüyorum. Eğer ölçümler uyuşmazsa (yani üniversite derecesi olduğunu iddia eden insanların üniversiteye devam ettiğine dair hiçbir kayıt yoksa ya da üniversite derecesi olanlar benim testlerimde liseden terk etmiş olanlardan daha iyi bir başarı göstermezse), o zaman benim ölçümümün zayıf uyuşma geçerliği vardır ve üç göstergenin hepsini bir ölçüde birleştirmemem gerekir.

Ayrışma Geçerliği. **Ayrışma geçerliği,** uyuşma geçerliğinin tam tersidir ve bir yapının göstergelerinin birlikte hareket ettiği ya da birbiriyle uyuştuğu, ama aynı zamanda karşıt yapılarla olumsuz ilintili olduğu anlamına gelir. Eğer iki yapı, *A* ve *B*, çok farklıysa, o zaman *A* ve *B*'nin ölçümlerinin ilintili olmaması gerektiğini söyler. Örneğin, siyasal muhafazakârlığı ölçen 10 sorum var. İnsanlar 10'unu da benzer biçimlerde yanıtlıyor. Ama ayrıca aynı ankete politik liberalizmi ölçen 5 tane soru koyuyorum. Eğer 10 muhafazakârlık maddesi hem birlikte hareket ediyorsa hem de 5 liberalizm maddesiyle olumsuz ilintiliyse, muhafazakârlık ölçümümün ayrışma geçerliği vardır. (Ölçüm geçerliğinin genel bir değerlendirmesi için bkz. Şekil 7.5.)

Nitel Araştırmada Güvenilirlik ve Geçerlik

Çoğu nitel araştırmacı temel güvenilirlik ve geçerlik ilkelerini kabul eder, ama nicel

Yapı geçerliği Birden çok gösterge kullanan ve iki alt türü olan bir ölçüm geçerliği türüdür: bir yapının göstergelerinin ne kadar iyi uyuştuğu ya da farklı yapıların göstergelerinin ne kadar iyi birbirinden ayrıştığı.

Uyuşma geçerliği Birden çok gösterge için, bir yapının göstergelerinin birbiri gibi davranacağı ya da uyuşacağı fikrine dayalı olan bir ölçüm geçerliği türüdür.

Ayrışma geçerliği Birden çok gösterge için, farklı yapıların göstergelerinin birbirinden ayrılacağı fikrine dayalı olan bir ölçüm geçerliği türüdür.

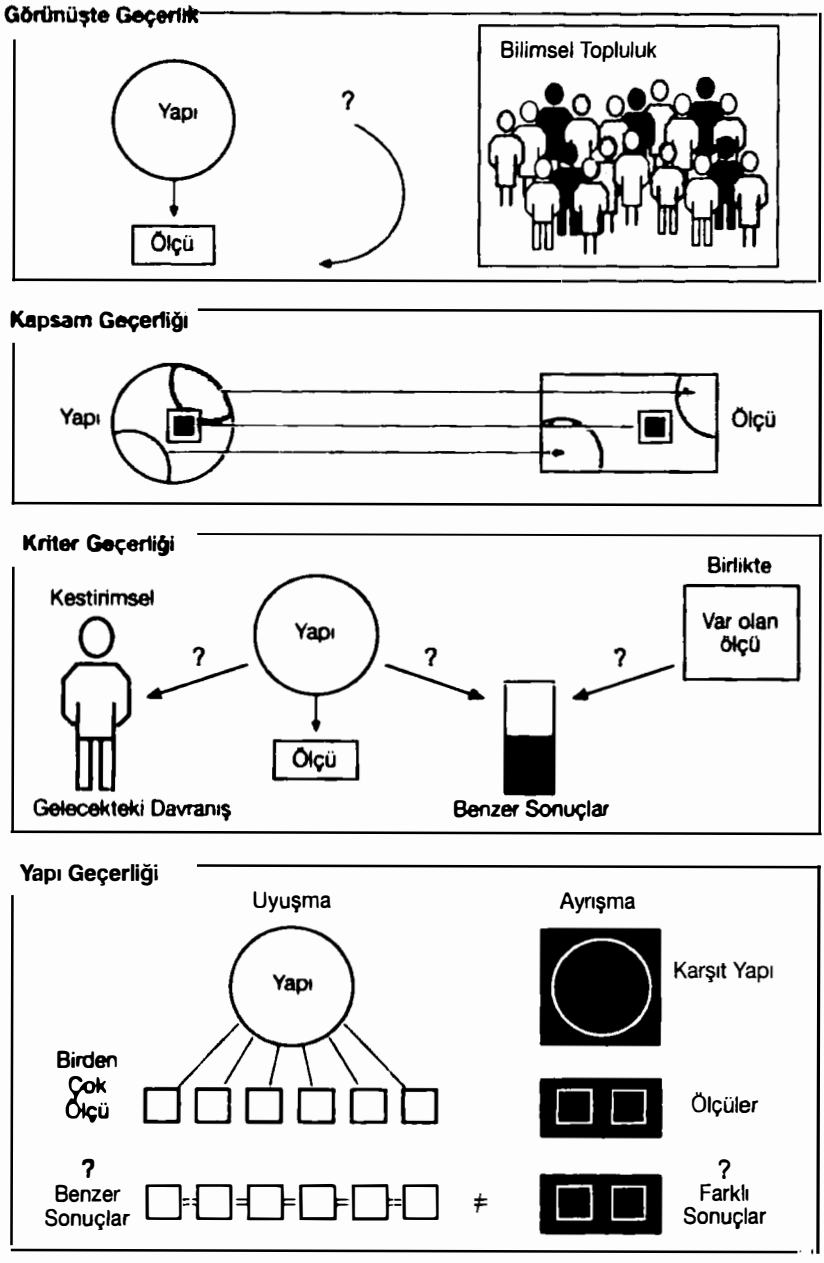
ölçümle ilintileri nedeniyle terimleri çok seyrek kullanır. Ayrıca nitel araştırmacılar ilkeleri farklı uygular.

Güvenilirlik. Güvenilirlik, tutarlılık veya sağlamlık anlamına gelir. Nitel araştırmacılar gözlemlerini tutarlı biçimde kaydetmek için çeşitli teknikler kullanır (örn. görüşmeler, katılım, fotoğraflar, belge incelemeleri, vb.). Nitel araştırmacılar zaman içinde gözlem yaparken tutarlı olmak (yani kararsız ve değişken olmamak) ister; bu, kararlılık güvenilirliği fikrine benzer. Bunun bir zorluğu, çoğunlukla zaman içinde kararlı olmayan süreçleri inceliyor olmalarıdır. Ayrıca, araştırmacıyla onun inceledikleri arasında değişen veya gelişen bir etkileşimin değerini vurgularlar. Nitel araştırmacılar, araştırma konusu ile araştırmacının konusuyla ilişkisinin evrilen bir süreç olması gerektiğine inanır. Bir araştırmacıyla veriler arasındaki ilişki için ilerleyen bir ilişki veya doğal olarak olgunlaşan bir canlı organizma (örn. bir bitki) metaforu yapılabilir. Çoğu nitel araştırmacı güvenilirliğe nicel yaklaşımı sürekli durağan, cansız malzemeye uygulanan soğuk, sabit mekanik bir araç olarak görür.

Nitel araştırmacılar bir dizi veri kaynağını değerlendirir ve birçok ölçüm yöntemi kullanır. Yineleme, eşdeğerlik ve altnüfus güvenilirliğine dair nicel-pozitivist fikirleri sorgularlar. Farklı araştırmacıların ya da alternatif ölçüler kullanan araştırmacıların farklı sonuçlar elde edeceğini kabul ederler. Bunun nedeni, veri toplamanın belirli araştırmacıların evrilen bir ortamda çalıştığı etkileşimli bir süreç olması ve ortamın bağlamının tekrarlanamayan benzersiz bir ölçüler karışımı kullanmayı zorunlu kılmasıdır. Farklı araştırmacılarla etkileşimler ve farklı ölçüler yararlıdır, çünkü bir araştırma konusunun farklı yüzlerini veya boyutlarını aydınlatabilirler. Pek çok nitel araştırmacı nicel araştırmacının standart, sabit ölçüler arayışını sorgular. Bu tür ölçülerin birçok yaklaşımla pek çok araştırmacı bulunmasının yararlarını göz ardı ettiğinden ve toplumsal dünyada var olan çeşitliliğin temel yönlerini ihmal edebileceğinden korkarlar.

Geçerlik. Geçerlik doğruluk anlamına gelir. Nitel araştırmacılar, tek bir tür doğru fikrinden çok otantiklikle ilgilenir. *Otantiklik* toplumsal yaşamın, onu her gün yaşayan birinin bakış açısından adil, dürüst ve dengeli bir anlatımını sunmak anlamına gelir. Nitel araştırmacılar soyut bir yapıyı ampirik verilerle eşleştirmekle daha az ilgilenir; daha çok, toplumsal yaşamın, incelenen insanların deneyimlerine sadık olan samimi bir toplumsal yaşam portresi çizmekle ilgilenirler. Çoğu nitel araştırmacı içeriden bir bakış yakalamaya ve incelenenlerin olayları nasıl anladığının ayrıntılı bir anlatımını sağlamaya konsantre olur (bkz. Kutu 7.3).

Nitel araştırmacılar, nicel araştırmanın geçerliğe yaklaşımının yerine başkalarını geliştirmiştir: ekolojik geçerlik veya doğa tarihi yöntemleri (bkz. 13. Bölüm). Bunlar, içeridekinin bakışını ötekilere iletmeyi vurgular. Tarihsel

ŞEKİL 7.5 Geçerlik Türleri

araştırmacılar, ellerindeki kanıtların gerçek mi olduğunu, yoksa onların mı gerçek olduğuna inandığını belirlemek için iç ve dış eleştirileri kullanır (bkz. 14. Bölüm). Nitel araştırmacılar geçerlik temel ilkesine, doğruluğa (yani yanlış ya da çarpıtılmış anlatımlardan kaçınmaya) bağlıdır. Toplumsal dünyayla ilgili anlayışları, fikirleri ve açıklamalarıyla gerçekten orada gerçekleşmekte olan arasında sıkı bir uyum oluşturmaya çalışırlar.

Güvenilirlik ve Geçerlik Arasındaki İlişki

Güvenilirlik geçerlik için zorunludur ve elde edilmesi geçerlikten daha kolaydır. Her ne kadar güvenilirlik bir kavramın geçerli ölçümünü yapmak için zorunlu olsa da bu ölçümün geçerli olacağını garantilemez. Güvenilirlik geçerlik için yeterli bir koşul değildir. Bir ölçüm her seferinde aynı sonucu verebilir (yani güvenilirliği olabilir), ama ölçtüğü şey yapının tanımıyla eşleşmeyebilir (yani geçerliği olmayabilir).

Bir ölçü güvenilir, ama geçersiz olabilir. Örneğin, tartıya çıkıyorum ve tartılıyorum. Tartının kaydettiği ağırlık her çıktığımda aynı. Ama sonra başka bir tartıya gidiyorum –gerçek ağırlığı ölçen "resmî" bir tartıya- ve benim ağırlığımın iki kat fazla olduğunu söylüyor. İlk tartı güvenilir (yani, sağlam ve tutarlı) sonuçlar veriyordu, ama ağırlığımın geçerli bir ölçümünü yapmadı.

Bir diyagram, güvenilirlik ve geçerlik arasındaki ilişkiyi görmenize yardımcı olabilir. Şekil 7.6 bir hedef tahtası analojisini kullanarak kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Hedef tahtasında on iki, bir ölçümle yapının tanımı arasındaki uyumu temsil etmektedir.

Geçerlik ve *güvenilirlik* çoğunlukla birbirini tamamlayıcı kavramlardır, ama bazı özel durumlarda birbirleriyle çatışırlar. Bazen, geçerlik arttıkça güvenilirliği sağlamak zorlaşır ya da tam tersi olur. Bu, yapının son derece soyut ve kolayca gözlemlenemeyen tanımı olduğunda gerçekleşir. Ölçü kesin ve gözlemlenebilir olduğunda güvenilirliği sağlamak en kolayıdır. Yani, son derece soyut yapının gerçek özüyle onu somut biçimde ölçmek arasında gerilim vardır. Örneğin, "yabancılaşma" çok soyut, son derece öznel bir yapıdır, çoğunlukla kişinin yaşamının pek çok yönüne (örn. toplumsal ilişkiler, benlik hissi, doğaya yönelim) yayılan insanlığını kaybettiğine dair içten derin bir his olarak tanımlanır. Bir anketteki son derece kesin sorular güvenilir ölçümler sağlar, ama yapının öznel esasını kaybetme tehlikesi vardır.

Güvenilir ve Geçerli Terimlerinin Öteki Kullanımları

Çoğu sözcüğün birden çok tanımı vardır, güvenilirlik ve geçerlik de bunlara dahildir, aynı sözcüğün farklı kullanımlarını ayırt etmediğimiz takdirde bu kafa karışıklığına yol açar.

KUTU 7.3 Nitel Araştırmada Geçerliğin Anlamları

Nitel araştırmada geçerlik ölçümü, dikkatle tanımlanmış soyut bir kavramla onun ampirik görünümünün kesin biçimde kalibre edilmiş ölçümü arasında sabit bir uyum olduğunu göstermeyi gerektirmez. Geçerliği sağlamak için araştırma ölçüm sürecinin diğer özellikleri önemlidir.

Geçerli sayılması için birincisi, bir araştırmacının gerçeklik iddialarının akla yatkın ve Fine'ın (1999) da ileri sürdüğü gibi öznelerarasılıkta "yeterince iyi" (yani pek çok başka insan tarafından anlaşılabilir) olması gerekir. *Akla yatkınlık*, onunla ilgili veriler ve bildirimlerin *dışlayıcı* olmaması anlamına gelir; olası tek iddia veya dünyadaki tek gerçeğin kesin açıklamaları değillerdir. Bu, onları uydurma veya keyfî yapmaz. Tersine bir araştırmacının ampirik verilerle gerçek deneyimlerini açığa çıkaran güçlü, ikna edici betimlemelerdir.

İkincisi, bir araştırmacının ampirik iddiaları, sayısız çeşitli ampirik veri parçasıyla desteklendikleri zaman geçerlik kazanır. Tek başına herhangi bir belirli ampirik ayrıntı dünyevi, sıradan veya "önemsiz" olabilir. Geçerlik, ancak bir araya geldiklerinde ağır bir kanıt kütlesi oluşturan yüzlerce küçük, çeşitli ayrıntının kümülatif etkisinden doğar.

Üçüncüsü, araştırmacılar sürekli farklı verileri inceleyip aralarındaki bağlantıları değerlendirdikçe geçerlik artar. Doğal toplumsal dünyadaki ham veriler özenli biçimde önceden paketlenmiş sistematik bilimsel kavramlar değildir; bunun yerine, "dinamik ve tutarlı bir bütün oluşturan" birbirinden apayrı sayısız unsurdur (Molotch ve d., 2000:816). Geçerlik bir araştırmacı birbirinden ayrı ayrıntılarda yoğun bir bağlanırlık olduğunu fark ettiğinde artar. Yalnızca bağlantılı olan özgüllüklerin sayısıyla değil, çeşitli alanlar arasındaki dinamik bağlantılardan oluşan bir ağın oluşturulmasıyla da artar.

Güvenilirlik. Güvenilirlik gündelik dilde kullanılan bir sözcüktür. Güvenilir kişi emin, kararlı ve sorumluluk sahibidir; güvenilir araba güvenli ve sağlamdır. Bu, kişinin farklı zamanlar ve koşullarda benzer, önceden kestirilebilir biçimlerde tepki verdiği anlamına gelir; aynı şey araba için de söylenebilir. Ölçüm güvenilirliğine ek olarak, araştırmacılar bazen bir çalışmanın veya sonuçlarının güvenilir olduğunu

ŞEKİL 7.6 Güvenilirlik ve Geçerlik arasındaki İlişki
Kaynak: Babbie'den (1998:128) uyarlanmıştır.

söyler, bu da öteki araştırmacıların çalışma yürütme yöntemini ya da onun sonuçlarının aynısını üretebileceği anlamına gelir.

İç Geçerlik. İç geçerlik, araştırma sürecinin tasarımına içkin hiçbir hata olmadığı anlamına gelir.13 Genellikle deneysel araştırmada denetim sağlama çabalarına karşın ortaya çıkan olası hatalardan veya sonuçların alternatif açıklamalarından söz etmek için kullanılır (9. Bölümde tartışılmaktadır).

Dış Geçerlik. Dış geçerlik en çok deneysel araştırmada kullanılır. Sonuçların belirli bir ortamdan ve küçük bir gruptan geniş bir ortamlar ve insanlar yelpazesine genellenebilmesi olanağıdır. Şu soruyu ele alır: Eğer bir laboratuvarda veya belirli bir özneler grubu içinde (örn. üniversite öğrencileri) bir şey gerçekleştiğinde bulgular "gerçek" (laboratuvar dışı) dünyaya veya genel kamuya (öğrenci olmayanlara) genellenebilir mi? (9. Bölümde tartışılmaktadır.)

İstatistiksel Geçerlik. İstatistiksel geçerlik doğru istatistik prosedürünün seçildiği ve varsayımlarının tamamen yerine getirildiği anlamına gelir. Farklı istatistiksel testler veya süreçler farklı koşullar için uygundur ve bunlar istatistik prosedürlerini anlatan ders kitaplarında tartışılmaktadır.

İstatistikler tümüyle kullanılan sayıların matematiksel özellikleri hakkındaki varsayımlara dayanır. Başlıca varsayımları ihlal ederse bir istatistik geçersiz ve sonuçları da anlamsız olur. Örneğin, bir ortalamayı hesaplamak için (gerçekte orta, daha sonraki bir bölümde tartışılacaktır), nominal ölçüm düzeyindeki bilgiler kullanılamaz (daha sonra tartışılacak). Örneğin, bir sınıf dolusu öğrencinin ırkını ölçüyorum diyelim. Her bir ırka bir sayı veriyorum: Beyaz = 1, Afrika kökenli Amerikalı = 2, Asyalı =3, ötekiler = 4. Bir sınıf dolusu öğrencinin "orta" ırkının 1,9 olduğunu (neredeyse Afrika kökenli Amerikalı?) söylemek anlamsızdır. Bu istatistik prosedürünün yanlış kullanımıdır ve hesaplama doğru bile olsa sonuçlar geçersizdir. İstatistiksel varsayımların ne ölçüde ihlal edilebileceği veya bükülebileceği (teknik terim *sağlamlıktır*), profesyonel istatistikçilerin çok ilgilendiği bir konudur.

NİCEL ÖLÇÜM İÇİN BİR REHBER

Şimdiye kadar, ölçüm ilkelerini öğrendiniz. Nicel araştırmacılar, güvenilir ve geçerli ölçümler ve değişken yapıları için sayısal veriler sağlayacak işlemsel tanımlar üretme sürecinde kendilerine yardımcı olacak özelleşmiş ölçüler ve fikirler geliştirmiştir. Bu bölümün bu kısmı bu fikirler ve bazı ölçüler için kısa bir rehberdir.

Ölçüm Düzeyleri

Ölçüm düzeyleri, soyut ama önemli ve yaygın olarak kullanılan bir fikirdir. Bazı ölçülerin daha yüksek veya daha rafine bir düzeyde olduğunu ve ötekilerin ham ve daha az kesin olarak belirtilmiş olduğunu belirtir. Ölçüm düzeyi bir yapının nasıl kavramlaştırıldığına bağlıdır –yani, belirli özellikleri olup olmadığıyla ilgili varsayımlara. Ölçüm düzeyi seçilen gösterge türlerini etkiler ve bir yapının tanımındaki temel varsayımlarla bağlantılıdır. Bir araştırmacının bir değişkeni kavramlaştırma biçimi, kullanabileceği ölçüm düzeylerini kısıtlar, ölçümün ve istatistiksel analizin nasıl ilerleyeceğiyle ilgili içerimleri vardır.

Sürekli ve Kesikli Değişkenler. Değişkenler sürekli veya kesiklidir. **Sürekli değişkenlerin** bir süreklilik boyunca akan sonsuz sayıda değişkeni veya özelliği vardır. Değerler pek çok daha küçük nicelik farkına bölünebilir; matematik kuramında, sonsuz sayıda nicelik farkı vardır. Sürekli değişkenlere örnekler arasında ısı, yaş, gelir, suç oranı ve eğitim miktarı bulunur. **Kesikli değişkenlerin** görece sabit bir ayrı değerler veya değişken özellikleri kümesi bulunur. Kesintisiz bir değerler sürekliliği yerine, kesikli değişkenler ayrı kategoriler içerir. Kesikli değişkenlere örnekler arasında cinsiyet (erkek veya kadın), din (Protestan, Katolik, Yahudi, Müslüman, ateist) ve medeni durum (hiç evlenmemiş bekâr, evli, boşanmış veya ayrılmış, dul) yer alır. Bir değişkenin sürekli mi, yoksa kesikli mi olduğu ölçüm düzeyini etkiler.

Dört Ölçüm Düzeyi

Kesinlik ve Düzeyler. Ölçüm düzeyleri fikri, sürekli ve kesikli değişkenler arasındaki ayrım üzerinden işler. Dört ölçüm düzeyi, ölçüm kesinliğini kategorilere ayırır.[14]

Bir yapıya uygun ölçüm düzeyine karar vermek çoğunlukla kafa karıştırıcıdır. Bir değişkenin uygun ölçüm düzeyi (1) bir yapının nasıl kavramlaştırıldığına ve (2) araştırmacının kullandığı gösterge veya ölçüm türüne bağlıdır.

Yapının kendisi kesinlik düzeyini sınırlar. Bir araştırmacının bir yapıyı kavramlaştırma biçimi, onun ne kadar kesin ölçülebileceğini kısıtlayabilir. Örneğin,

Ölçüm düzeyleri Değişkenlerin ölçümünde bilgileri sınıflandırma düzeyinden oran düzeyine dört düzeyde düzenlemek için bir sistemdir.

Sürekli değişkenler Değişken özellikleri arasında sonsuz sayıda daha küçük derecelendirmenin mümkün olduğu bir sürekli çizgi üzerinde ölçülen değişkenlerdir.

Kesikli değişkenler Özelliklerin ancak kısıtlı sayıda biribirinden ayrı belirli kategorilerle ölçülebileceği değişkenlerdir

daha önce sürekli olarak belirtilen değişkenlerden bazıları kesikli olarak yeniden kavramlaştırılabilir. Isı sürekli bir değişken olabilir (örn. dereceler, derece kesirleri) veya kabaca kesikli kategorilerle ölçülebilir (örn. sıcak veya soğuk). Aynı şekilde yaş sürekli olabilir (bir kişinin yıl, ay, gün, saat ve dakika olarak yaşı) veya kesikli olarak ele alınabilir (bebeklik, çocukluk, ergenlik, genç yetişkinlik, orta yaş, ileri yaş). Ancak çoğu kesikli değişken sürekli değişkenler olarak kavramlaştırılamaz. Örneğin cinsiyet, din ve medeni durum sürekli olarak kavramlaştırılamaz ancak ilgili yapılar sürekli olarak kavramlaştırılabilir (örn. kadınlık, dindarlık derecesi, bir evlilik ilişkisine bağlılık, vb.).

Ölçüm düzeyi kullanılabilecek istatistiksel ölçekleri kısıtlar. Daha yüksek ölçüm düzeyleri için daha geniş bir güçlü istatistik prosedürleri yelpazesi kullanılabilir, ama en düşük düzeylerle kullanılabilen istatistik türleri çok kısıtlıdır.

Değişkenleri en yüksek ölçüm düzeylerinde kavramlaştırmak ve ölçmek için pratik bir neden vardır. Yüksek düzeyleri düşük düzeylere daraltabilirsiniz, ama tersi doğru değildir.

Dört Düzeyi Ayırt Etmek. En düşükten en yükseğe veya en büyük kesinliğe doğru dört düzey sınıflandırma düzeyi, sıralama düzeyi, eşit aralıklı düzey ve oran düzeyidir. Her bir düzey farklı bir bilgi türü verir (bkz. Tablo 7.2). **Sınıflandırma düzeyinde ölçüm** yalnızca kategoriler arasında bir farklılık olduğunu gösterir (örn. din: Protestan, Katolik, Yahudi, Müslüman; ırksal köken: Afrikalı, Asyalı, Kafkas, Latin Amerikalı, diğer). **Sıralama düzeyinde ölçüm**, bir farklılık olduğunu *artı* kategorilerin sıralanabileceğini veya derecelendirilebileceğini gösterir (örn. harf dereceleri: A, B, C, D, F; fikir ölçüleri: Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum). **Eşit aralıklı ölçüm düzeyi** ilk ikisinin yaptığı her şeyi yapar, artı kategoriler arasındaki uzaklığın miktarını belirleyebilir (örn. Fahrenheit veya Celsius ısı derecesi: 5°, 45°, 90°; IQ puanları: 95, 110, 125). Eşit aralıklı ölçümlerde keyfî sıfırlar kullanılabilir; bunlar yalnızca puan vermeye yardımcı olmak için burdadır. **Oran düzeyinde ölçüm** öteki düzeylerin yaptıklarının tümünü yapar, artı ilişkileri oran veya orantı türünden belirtmeyi mümkün hale getiren gerçek bir sıfır bulunur (örn. parasal gelir: 10$, 100$, 500$; zorunlu eğitim süresi: 1 yıl, 10 yıl, 13 yıl). Çoğu pratik durumda eşit aralıklı düzey ve oran düzeyi arasındaki ayrım pek fazla fark yaratmaz. Bazı eşit aralıklı ölçülerin keyfî sıfırları kafa karıştırıcı olabilir. Örneğin ısının 30 dereceden 60 dereceye çıkması, sayılar iki katına çıktığı halde aslında ısının iki katına çıkması değildir, çünkü sıfır derece ısının yokluğu değildir.

Kesikli değişkenler sınıflandırma veya sıralama düzeyinde olur, sürekli değişkenler ise eşit aralıklı düzeyde veya oran düzeyinde ölçülebilir. Oran düzeyinde bir ölçüm eşit aralıklı düzeye, sıralama veya sınıflandırma düzeyine çevrilebilir. Eşit

TABLO 7.2 Dört Ölçüm Düzeyinin Özellikleri

DÜZEY	FARKLI KATEGORİLER	SIRALI	KATEGORİLER ARASINDAKİ UZAKLIK ÖLÇÜLÜYOR	GERÇEK SIFIR
Sınıflandırma	Evet			
Sıralama	Evet	Evet		
Eşit Aralıklı	Evet	Evet	Evet	
Oran	Evet	Evet	Evet	Evet

aralıklı düzey her zaman sıralama veya sınıflandırma düzeyine çevrilebilir, ama süreç tersine işlemez!

Genel olarak, eğer sıralama düzeyini kullanmak zorunluysa, en az beş sıralama kategorisi kullanın ve pek çok gözlem elde edin. Bunun nedeni, sürekli bir yapıyı daha az sayıda sıralı kategorilere indirmenin yarattığı çarpıtmanın, kategori sayısı ve gözlem sayısı arttıkça en aza inmesidir.[15]

Çoğu amaç için oran düzeyi eşit aralıklı ölçümden ayırt edilemez. Tek fark, oran düzeyinde bir "gerçek sıfır" bulunmasıdır. Bu kafa karıştırıcı olabilir, çünkü ısı derecesi gibi bazı ölçülerde gerçek sıfır olmayan sıfırlar bulunur.

Isı ölçekleri sayıları kullanır, ama bu onları oran ölçümleri yapmaz, sıfır keyfî olabilir. Örneğin su, Fahrenheit ısı ölçeğinde 32°'de donar. Celsius veya Santigrat ölçeğinde 0°'da ve Kelvin ölçeğinde 273°'de donar. Su sırasıyla 212°, 100°, veya 373,15°'te kaynar. İki ısı sayısı birbirinin iki katı olsa bile, diyelim ki 25° ile 50° Fahrenheit, "iki katı sıcak" değildir, çünkü gerçek bir sıfır olmadan gerçek bir oran ilişkisi olmaz. Örneğin, suyun kaynama ve donma derecelerinin oranı çeşitlilik gösterir; Fahrenheit'ta 6,625 kat daha fazladır, Celsius'ta 100 kat, ve Kelvin'de 1,366 kat daha fazladır. Kelvin ölçeğinde mutlak sıfır vardır (ısının tamamen yokluğu) ve oranı fiziksel koşullara denk gelir.

Sık rastlanan başka bir keyfî –doğru olmayan- sıfır örneği ifadelere atfedilen

Sınıflandırma düzeyinde ölçüm Bir değişkenin kategorileri arasında yalnızca tür farkının bulunduğu en düşük, en az kesin ölçüm düzeyidir.

Sıralama düzeyinde ölçüm Bir değişkenin kategorileri arasında bir farklılık belirleyen ve kategorilerin dereceye göre sıralanmasına olanak veren bir ölçüm düzeyidir.

Eşit aralıklı ölçüm düzeyi Değişken özellikleri arasında farklılıklar belirleyen, kategorileri sıralayan ve kategoriler arasındaki uzaklığı ölçen, ama gerçek sıfırın bulunmadığı bir ölçüm düzeyidir.

Oran düzeyinde ölçüm En yüksek, en kesin ölçüm düzeyidir; değişken özellikleri dereceye göre sıralanabilir, aralarındaki uzaklık kesin olarak ölçülebilir ve mutlak bir sıfır vardır.

sayılarla tutumları ölçerken gerçekleşir (örn. –1 = katılmıyor, 0 = fikri yok, +1 = katılıyor). Gerçek sıfırlar gelir, yaş veya eğitim süresi gibi değişkenler için vardır. Dört ölçüm düzeyinin örnekleri Tablo 7.3'te yer almaktadır.

Özelleşmiş Ölçümler: Ölçekler ve Endeksler

Bu son kısımda ölçekler ve endekslerin dahil olduğu bir dizi özelleşmiş ölçüme bakacağız. Araştırmacılar toplumsal değişkenleri ölçmek için binlerce farklı ölçek ve endeks yaratmıştır.[16] Örneğin ölçekler ve endeksler, bürokratik kurumlarda resmîleşme derecesini, mesleklerin prestijini, insanların bir evliliğe uyum sağlamasını, grup etkileşiminin yoğunluğunu, bir topluluktaki toplumsal etkinliğin düzeyini, bir devletin cinsel tecavüz yasalarının feminist değerleri ne derece yansıttığını ve bir ulusun sosyoekonomik gelişme düzeyini ölçer. Ölçek ve endeks oluşturma ilkelerine odaklanacağız ve bazı başlıca türleri inceleyeceğiz.

İki şeyi aklınızdan çıkarmayın. Birincisi, neredeyse her toplumsal fenomen ölçülebilir. Bazı yapılar doğrudan ölçülebilir ve kesin sayısal değerler üretebilir (örn. aile geliri). Diğer yapılar bir değişkeni dolaylı olarak ölçen vekiller ve aracılar kullanılmasını gerektirir ve o kadar kesin olmayabilir (örn. bir suç işlemeye yatkınlık). İkincisi, öteki araştırmacılar tarafından kullanılan ölçülerden çok şey öğrenilebilir. Yararlanabileceğiniz binlerce araştırmacının çalışması olduğu için çok şanslısınız. Her zaman sıfırdan başlamak gerekmez. Geçmişte kullanılmış bir ölçek veya endeksi kullanabilir veya onu kendi amaçlarınıza göre değiştirebilirsiniz. Ölçüler oluşturma süreci durmadan değişen sürekli bir süreçtir; yeni kavramlar geliştirilir, kuramsal tanımlar rafine edilir ve eski veya yeni yapıları ölçen ölçekler veya endeksler oluşturulur.

Endeksler ve Ölçekler. *Endeks* ve *ölçek* kelimelerinin kafa karıştırıcı olduğunu düşünebilirsiniz, çünkü ikisi çoğunlukla birbirinin yerine kullanılır. Bir araştırmacının ölçeği ötekinin endeksidir. Her ikisi de bir değişkenin sıralama düzeyinde –veya eşit aralıklı düzeyde- ölçümlerini gerçekleştirir. Karışıklığa ek olarak, ölçek ve endeks teknikleri tek bir ölçüde birleştirilebilir. Ölçekler ve endeksler bir araştırmacıya değişkenler hakkında daha fazla bilgi verir ve ölçümün niteliğini belirleme olanağı verir. Ölçekler ve endeksler güvenilirliği ve geçerliği artırır, veri azaltmaya yardımcı olurlar, yani, toplanan bilgileri yoğunlaştırır ve basitleştirirler (bkz. Kutu 7.4).

Karşılıklı Dışlayıcı ve Kapsayıcı Özellikler. Ölçekleri ve endeksleri tartışmadan önce, iyi ölçümün özelliklerini gözden geçirmekte fayda var. Tüm ölçümlerin özelliklerinin karşılıklı dışlayıcı ve kapsayıcı olması gerekir.

TABLO 7.3 Ölçüm Düzeylerine Örnek

DEĞİŞKEN (ÖLÇÜM DÜZEYİ)	DEĞİŞKENİN NASIL ÖLÇÜLDÜĞÜ
Din (sınıflandırma)	Farklı dinî mezhepler (Yahudi, Katolik, Lutherci, (nominal) Vaftizci) sıralı değildir, yalnızca farklıdır (eğer bir inanç cennete daha yakın olarak kavramlaştırılmamışsa).
Katılım (sıralama)	"Dinî törenlere ne sıklıkta katılıyorsunuz? (0) Hiçbir zaman, (1) yılda birden az, (3) yılda pek çok kez, (4) yaklaşık ayda bir, (5) haftada iki ya da üç kez, (8) haftada pek çok kez?" Eğer bunun yerine bir kişinin tam olarak kaç kez katıldığı sorulsaydı, oran düzeyinde ölçülebilirdi.
IQ Puanı (eşit aralıklı)	Çoğu zekâ testi 100 ortalama, orta veya normal olacak şekilde düzenlenir. Daha yüksek ya da düşük puanlar ortalamadan uzaklığı gösterir. 115 puan alan biri, teste girmiş olanlar arasında ortalamanın üzerinde ölçülmüş zekâya sahiptir, 90 ise ortalamanın çok az altındadır. 65'in altında ya da 140'ın üzerinde puanlara az rastlanır.
Yaş (oran)	Yaş, yaşanan yıllarla ölçülür. Gerçek bir sıfır vardır (doğum). 40 yaşındaki bir kişinin, 20 yaşındaki bir kişinin iki katı kadar uzun yaşamış olduğuna dikkat edin.

Karşılıklı dışlayıcı özellikler bir bireyin veya örnek olayın bir değişkenin yalnızca ve yalnızca tek bir özelliğine uyması anlamına gelir. Örneğin, din türünü ölçen bir değişken –Hıristiyan, Hıristiyan olmayan ve Yahudi özellikleriyle- karşılıklı dışlayıcı değildir. Musevilik hem Hıristiyan olmayan bir dindir hem de bir Yahudi dinidir, dolayısıyla Yahudi olan bir kişi hem Hıristiyan olmayan hem de Yahudi kategorisine girer. Nehir liman kenti, başkent ve uluslararası havaalanı özellikleriyle kent tipini ölçen bir değişken de aynı şekilde karşılıklı dışlayıcı özelliklerden yoksundur. Bir kent her üçü (nehir limanı ve uluslararası havaalanı olan bir başkent), üçünden herhangi biri veya hiçbiri olabilir.

Kapsayıcı özellikler tüm örnek olayların bir değişkenin özelliklerinden birine uyduğu anlamına gelir. Dini ölçerken, Katolik, Protestan veYahudi özellikleri olan bir ölçü dışlayıcı değildir. Bir Budist, bir Müslüman veya bir bilinemezci olan birey hiçbir yere oturmaz. Özelliklerin, her olası durumun kapsanacağı biçimde geliştirilmesi gerekir. Katolik, Protestan, Yahudi veya diğer, özel ve karşılıklı dışlayıcı bir özellikler kümesidir.

Tek Boyutluluk. Karşılıklı dışlayıcı ve kapsayıcı olmanın yanı sıra, ölçekler ve endekslerin aynı zamanda tek boyutlu veya bir boyutlu olması gerekir. **Tek boyutluluk**, bir ölçekteki veya endeksteki tüm parçaların birbirine uyduğu veya tek bir yapıyı ölçtüğü anlamına gelir. Tek boyutluluk, önceki yapı ve kapsam geçerliği

KUTU 7.4 Ölçekler ve Endeksler: Birbirinden Farklı mı?

Çoğu amaç için, ölçekler ve endeksleri birbirinin yerine kullanabilirsiniz. Toplumsal araştırmacılar onlar arasında ayrım yapmak için tutarlı bir adlar dizisi kullanmaz.

Bir *ölçek*, bir araştırmacının değişken bir yapının yoğunluğunu, yönünü, düzeyini ya da gücünü anladığı bir ölçüdür. Yanıtları ya da gözlemleri bir süreklilik çizgisinde düzenler. Bir ölçek tek bir gösterge veya birden çok gösterge kullanabilir. Çoğu ölçek sıralama ölçüm düzeyindedir.

Endeks, araştırmacının bir yapının birbirinden ayrı pek çok göstergesini tek bir puan oluşturacak şekilde topladığı ya da birleştirdiği bir ölçüdür. Bu bileşik puan çoğunlukla birden çok göstergenin basit toplamıdır. Kapsam ve uyuşma geçerliği için kullanılır. Endeksler genellikle eşit aralıklı düzeyde ya da oran düzeyinde ölçülür.

Araştırmacılar bazen ölçekler ve endekslerin özelliklerini tek bir ölçüde birleştirir. Buna, bir araştırmacının elinde ölçek olan (yani yoğunluğu ya da yönü ölçen) pek çok gösterge olduğu zaman sık rastlanır. Araştırmacı, daha sonra bu göstergeleri birbiriyle toplayarak tek bir puan elde eder, böylece bir endeks oluşturur.

tartışmalarında ima edilmişti. Tek boyutluluk şunu belirtir: Eğer birçok özel bilgi parçasını tek bir puanda veya ölçümde birleştirirseniz, bütün parçaların aynı şeyleri ölçmesini sağlayın. Daha gelişmiş tekniklerden biri –faktör analizi (bkz. Ek D)- çoğunlukla verilerin tek boyutluluğunu ölçmek için kullanılır.

Bir yapının parçalarını veya altparçalarını tek bir ölçüde birleştirmek için bir ölçek veya endeks kullanmakla tek boyutluluk arasında görünürde bir karşıtlık vardır. Ancak bu yalnızca görünürde bir çelişkidir, çünkü yapılar kuramsal olarak farklı soyutlama düzeylerinde tanımlanır. Daha yüksek düzeydeki veya daha soyut yapılar pek çok altparçayı içeriyor olarak tanımlanabilir. Her bir altboyut yapının genel kapsamının bir parçasıdır.

Örneğin, "feminist ideoloji" son derece soyut ve genel bir yapıdır. Toplumsal, ekonomik, siyasal ilişkiler, aile ilişkileri ve cinsel ilişkilere yönelik belirli inançları ve tutumları içerir. İdeolojinin beş inanç alanı, tek bir genel yapının parçalarıdır. Parçalar karşılıklı destekleyicidir ve birlikte kadınların saygınlığı, gücü ve iktidarı hakkında bir inançlar sistemi oluşturur.

Eğer feminist ideoloji tek boyutluysa, o zaman aşırı feminizm karşıtlığından aşırı feminizm taraftarlığına kadar çeşitlilik gösteren birleşik bir inanç sistemi vardır. Yapının altparçalarını birbirine bağlayan birçok göstergeyi içeren ölçümün uyuşma geçerliğini test edebiliriz. Eğer bir inanç alanı (örn. cinsel ilişkiler) ampirik testlerde diğer alanlardan tutarlı biçimde ayrıysa, o zaman onun tek boyutluluğunu sorgularız.

Kafa karışıklığı yaşamak kolaydır: Belirli bir ölçüm, bir durumda tek boyutlu bir yapının bir göstergesi olabilir ve başka bir durumda farklı bir yapının bir

Karşılıklı dışlayıcı özellikler Bir ölçümdeki değişken özelliklerinin ya da kategorilerin, yanıtlar yalnızca bir kategoriye oturacak ve çakışma olmayacak şekilde düzenlenmesi ilkesidir.

Kapsayıcı özellikler Bir ölçümdeki özellikler ya da kategorilerin tüm olası yanıtlar için bir kategori sağlaması gerektiği ilkesidir.

parçasını gösteriyor olabilir. Bu mümkündür, çünkü yapılar farklı soyutlama düzeylerinde kullanılabilir.

Örneğin, bir kişinin ücrette cinsiyet eşitliğine dönük tutumu, feminist ideolojiden (yani, toplumdaki cinsiyet ilişkileriyle ilgili inançlar) daha belirli ve daha az soyuttur. Eşit ücrete dönük bir tutum hem kendi başına tek boyutlu bir yapı olabilir, hem de daha genel ve soyut tek boyutlu bir yapı olan *cinsiyet ilişkilerine dönük ideolojinin* altparçası olabilir.

ENDEKS OLUŞTURMA

Amaç

Sürekli endekslerden söz edildiğini duyarsınız. Örneğin ABD gazeteleri Federal Soruşturma Bürosu (FBI) suç endeksini ve tüketici fiyat endeksini (TÜFE) bildirir. FBI endeksi endeks suçları denen yedi tane suçla (cinayet suçu, ağırlaştırıcı sebep taşıyan saldırı, zorla ırzına geçme, soygun, eve/binaya girerek hırsızlık, 50$ veya üzerinde para hırsızlığı ve araba hırsızlığı) ilgili polis raporlarının toplamıdır. 1930'da Birörnek Suç Raporuyla başlamıştır (bkz. Rosen, 1995). Bir enflasyon ölçüsü olan TÜFE, bir dizi mal ve hizmeti (örn. gıda, kira ve kamu hizmetleri) satın almanın toplam maliyetini bularak ve aynı listedekileri bir önceki yıl satın almanın maliyetiyle karşılaştırarak oluşturulur. Tüketici fiyat endeksi 1919'dan beri ABD Çalışma Bürosu İstatistikleri tarafından kullanılmaktadır; ücret artışları, sendika sözleşmeleri ve sosyal güvenlik ödemeleri ona dayandırılır. **Endeks**, çeşitli kalemlerin tek bir sayısal puanda birleştirilmesidir. Bir yapının çeşitli bileşenleri veya altparçalarının her biri ölçülür ve sonra tek bir ölçümde birleştirilir.

Pek çok farklı endeks türü vardır. Örneğin, 25 sorulu bir sınavı ele alırsanız, toplam doğru soru sayısı bir endeks türüdür. Her bir sorunun küçük bir bilgi parçasını ölçtüğü ve doğru veya yanlış olarak değerlendirilen tüm soruların tek bir ölçüm oluşturmak için toplandığı bir bileşik ölçümdür.

Endeksler yaşanacak en uygun yeri (işsizliğe, işe gidip gelme süresine, suç oranına, eğlence fırsatlarına, hava durumuna vb. dayalı olarak), suç derecesini (gerçekleşen belirli farklı suçların birleşimine dayalı olarak), bir kişinin zihinsel sağlığını (kişinin yaşamın çeşitli alanlarına uyum sağlamasına dayalı olarak) ve benzerlerini ölçer.

Endeks oluşturmak o kadar kolaydır ki, endeksteki her bir maddenin görünüş geçerliğinin bulunmasına dikkat etmek çok önemlidir. Görünüş geçerliği olmayan maddelerin dışarıda tutulması gerekir. Yapının her bir parçası en az bir göstergeyle ölçülmelidir. Tabii ki bir yapının parçalarının birden çok göstergeyle ölçülmesi daha iyi olur.

Bir endeks örneği, üniversite kalite endeksidir (bkz. Kutu 7.5). Benim kuramsal tanımım, yüksek kaliteli bir üniversitenin altı tane ayırt edici özelliği olduğunu söylüyor: (1) öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının daha az olması, (2) son derece eğitimli bir eğitim kadrosu, (3) kütüphanede daha fazla kitap bulunması, (4) üniversiteden ayrılan öğrenci sayısının daha az olması, (5) lisans üstü derecelerinc devam eden daha fazla öğrenci ve (6) öğretim üyelerinin kitaplar veya akademik makaleler yayınlıyor olması. Her bir maddede 100 üniversiteye puan veririm ve sonra her birinin puanlarını toplayarak üniversiteleri karşılaştırmak için kullanılabilecek bir üniversite kalitesi endeks puanı oluştururum.

Endeksler birbiriyle birleştirilebilir. Örneğin, üniversite kalitesi endeksimi güçlendirmek için öğretim kalitesiyle ilgili bir alt-endeks oluştururum. Bu endekste sekiz madde bulunur: (1) sınıfların ortalama büyüklüğü, (2) dersin tartışmaya ayrılan süresinin yüzdesi, (3) her bir öğretim üyesinin verdiği farklı derslerin sayısı, (4) öğretim üyelerinin sınıf dışından öğrencilere açık olup olmadığı, (5) verilen okumaların geçerliği ve miktarı, (6) verilen ödevlerin öğrenmeyi ne kadar desteklediği, (7) öğretim üyelerinin her bir öğrenciyi ne derece tanıdığı ve (8) öğrencilerin derse verdikleri not. Benzer alt-endeks ölçüleri üniversite kalite endeksinin diğer parçaları için de oluşturulabilir. Daha küresel bir üniversite kalitesi ölçüsü oluşturacak şekilde birleştirilebilirler. Böylece "üniversite kalitesi" yapısının tanımı daha fazla ayrıntılandırılmış olur.

Ağırlık Belirleme

Endeks oluşturmada önemli bir sorun, kalemlerin farklı ağırlıklarının olup olmayacağıdır. Aksi belirtilmediği sürece, bir endeksin ağırlıksız olduğunu varsayın. Aynı şekilde, farklı ağırlıklar atfetmek için iyi bir kuramsal nedeniniz olmadığı sürece de eşit ağırlıklar kullanın. *Ağırlıksız endeks*, her bir kaleme eşit ağırlık verir. Kalemleri değiştirmeden, sanki her birini 1 ile çarparmış gibi (ya da olumsuz kalemler için −1 ile çarparmış gibi) toplamayı gerektirir.

Ağırlıklı bir endekste, bir araştırmacı bazı kalemlere diğerlerinden daha fazla değer ya da ağırlık verir. Ağırlıkların büyüklüğü kuramsal varsayımlara, kuramsal tanıma veya etken analizi gibi bir istatistik tekniğine (bkz. Ek D) göre belirleniyor olabilir. Ağırlık belirleme, yapının kuramsal tanımını değiştirir.

Örneğin, üniversite kalite endeksinin kuramsal tanımını ayrıntılandırıyorum.

Tek boyutluluk Bir yapıyı ölçmek için birden çok gösterge kullanırken, bütün göstergelerin tutarlı biçimde birbirine uyması ve tek bir yapıyı göstermesi gerektiği ilkesidir.

Endeks Bir yapının ya da değişkenin birçok ayrı ölçümünü tek bir puan oluşturmak için toplamak ya da birleştirmektir.

KUTU 7.5 Endeks Örneği

Sembolik olarak,
Q = genel üniversite kalitesi

Üniversite kalite endeksi aşağıdaki altı maddeye dayanmaktadır:
R = öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı
F = doktora derecesi olan öğretim üyelerinin yüzdesi
B = kütüphanede öğrenci başına düşen kitap sayısı
D = üniversitenin ilk yılında ayrılan veya bitirmeyen öğrenci yüzdesi
A = lisans üstü derecesine devam eden mezunların yüzdesi
P = öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı

Ağırlıksız formül: (-1) R + (1) F + (1) B + (-1) D + (1) A + (1) P = Q
Ağırlıklı formül: (-2) R + (2) F + (1) B + (-3) D + (1) A + (3) P = Q

Asmaaltı Üniversitesi
Ağırlıksız: (-1) 13 + (1) 80 + (1) 334 + (-1) 14 + (1) 28 + (1) 4 = 419
Ağırlıklı: (-2) 13 + (2) 80 + (1) 334 + (-3) 14 + (1) 28 + (3) 4 = 466
Yerel Üniversite
Ağırlıksız: (-1) 20 + (1) 82 + (1) 365 + (-1) 25 + (1) 15 + (1) 2 = 419
Ağırlıklı: (-2) 20 + (2) 82 + (1) 365 + (-3) 25 + (1) 15 + (3) 2 = 435
Büyük Üniversite
Ağırlıksız: (-1) 38 + (1) 95 + (1) 380 + (-1) 48 + (1) 24 + (1) 6 = 419
Ağırlıklı: (-2) 38 + (2) 95 + (1) 380 + (-3) 48 + (1) 24 + (3) 6 = 392

Öğrenci/öğretim üyesi oranının ve doktora derecesi olan öğretim üyesi sayısının, kütüphanede kişi başına düşen kitap sayısından veya lisans üstü derecelerine devam eden öğrencilerin yüzdesinden iki kat önemli olduğuna karar veriyorum. Ayrıca, üniversitenin ilk yılında ayrılan öğrencilerin yüzdesi ve öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı da kütüphanedeki kitaplardan veya lisans üstü derecelerine devam edenlerin yüzdesinden üç kat daha önemli. Bu, bir formül olarak ifade edildiğinde anlaşılması daha kolaydır.

Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı ve ayrılanların yüzdesi eksi değerdedir, başlarında eksi işareti bulunur, çünkü onlar büyüdükçe üniversitenin kalitesi düşer. Ağırlıklı ve ağırlıksız endeksler farklı sonuçlar verebilir. Asmaaltı Üniversitesi, Yerel Üniversite ve Büyük Üniversite'yi ele alalım. Hepsinin eşit ağırlıksız endeks puanları bulunuyor, ama ağırlık belirlemeden sonra her bir üniversitenin farklı kalite puanları oluyor.

Ağırlık belirleme, bu örnekte farklı endeks puanlarına yol açmaktadır, ama çoğu durumda, ağırlıklı ve ağırlıksız endeksler benzer sonuçlar verir. Araştırmacılar, değişkenler arasındaki ilişkiyle ilgilenir ve ağırlıklı ve ağırlıksız endeksler çoğunlukla değişkenler arasındaki ilişkiler için benzer sonuçlar verir.[17]

Eksik Veriler

Eksik veriler, bir endeks oluştururken ciddi bir problem olabilir. Bazı örnek olaylar için veriler eksik olduğunda geçerlik ve güvenilirlik tehlikeye girer. Problemi çözmeye çalışmanın dört yolu bulunmakla birlikte (bkz. Kutu 7.6), hiçbiri onu tamamen çözemez.

Örneğin, 1975'te 50 ülke için toplumsal gelişme derecesinin bir endeksini oluşturuyorum. Endeks dört maddeden oluşuyor: yaşam süresi beklentisi, içinde sıhhi tesisat olan evlerin yüzdesi, okuma yazma bilen nüfusun yüzdesi ve 100 kişiye düşen telefon sayısı. Bana gerekli bilgiler için bir Birleşmiş Milletler istatistik kaynağı belirliyorum. Belçika için değerler 68 + 87 + 97 + 28; Türkiye için puanlar 55 + 36 + 49 + 3; ancak Finlandiya için okuryazarlık verilerinin bulunmadığını fark ediyorum. Bilgi için başka kaynakları kontrol ediyorum, ama hiçbirinde veri bulunmuyor, çünkü bu veriler toplanmamış.

Oranlar ve Standartlaştırma

Suç oranlarını, nüfus artışı oranlarını veya işsizlik oranını duymuşsunuzdur. Bazı endeksler ve tek göstergeli ölçümler oranlar halinde ifade edilir. Oranlar, karşılaştırmaları olanaklı hale getirmek için bir maddenin değerinin standartlaştırılmasıyla ilgilidir. Bir endeksteki maddelerin çoğunlukla birleştirilmeden önce standartlaştırılmaları gerekir.

Standartlaştırma, bir zemin seçmeyi ve kaba bir ölçümü bu zemine bölmeyi gerektirir. Örneğin, aynı yıl A Şehrinde 10 cinayet ve B Şehrinde 30 cinayet işlenmiş. İki şehirdeki cinayetleri karşılaştırmak için cinayetlerin ham sayısının şehir nüfusuna göre standartlaştırılması gerekir. Eğer şehirlerin büyüklüğü aynıysa, B Şehri daha tehlikelidir. Ama eğer B şehri çok daha büyükse daha güvenli olabilir. Örneğin eğer A Şehrinde 100.000 kişi ve B Şehrinde 60.000 kişi varsa, o zaman 100.000 kişi başına cinayet oranı A Şehri için 10 ve B Şehri için 5'tir.

Standartlaştırma, ortak bir zeminde farklı birimleri karşılaştırmayı mümkün hale getirir. Standartlaştırma süreci, ya da diğer adıyla *normlaştırma*, ilgili ama farklı özelliklerin etkisini ortadan kaldırarak önemli farklılıkları görünür hale getirir. Örneğin, iki sınıf dolusu öğrenci olsun. Sanat sınıfında 12 sigara içen ve biyoloji sınıfında 22 sigara içen bulunuyor. Bir araştırmacı, sigara içenlerin oranını ve sigara içme vakalarını, sigara içicilerin sayısını sınıfların büyüklüğüyle standartlaştırarak karşılaştırabilir. Sanat sınıfında 32 öğrenci ve biyoloji sınıfında 143 öğrenci bulunuyor. Zaten bildiğiniz bir standartlaştırma yöntemi, yüzdeler kullanmaktır, burada ölçümler 100 ortak zeminiyle standartlaştırılır. Yüzdelerle, sanat sınıfındaki sigara içen oranının (yüzde 37,5), biyoloji sınıfındakinin (yüzde 15,4) iki katından

KUTU 7.6 Eksik Verilerle Başa Çıkma Yolları

1. *Herhangi bir bilginin eksik olduğu tüm örnek olayları eleme.* Eğer Finlandiya çalışmadan çıkarılırsa, endeks, haklarında bilgi bulunan uluslar için güvenilir olacaktır. Bu eğer öteki uluslarla ilgili eksik bilgi varsa sorun olur. 50 ulusla ilgili bir çalışma, 20 ulusluk bir çalışmaya dönüşebilir. Ayrıca eksik bilgilerin bulunduğu örnek olaylar bazı açılardan benzer olabilir (örn. hepsi Doğu Avrupa'da ya da Üçüncü Dünyada olabilir), bu da bulguların genellenebilirliğini kısıtlar.

2. *Verilerin bulunduğu örnek olaylar için ortalama puanı eksik olan bilgilerin yerine kullanma.* Öteki ulusların ortalama okuryazarlık puanı vekil olarak kullanılır. Bu "çözüm" Finlandiya'nın çalışmada kalmasını sağlar ama ona yanlış bir değer verir. Birkaç maddesi bulunan bir endeks için ya da "ortalama" olmayan bir örnek olay için bu ciddi geçerlik problemleri yaratır.

3. *Örnek olayla ilgili nicel olmayan bilgilere dayalı veri koyma.* Finlandiya ile ilgili öteki bilgiler (örn. lisede okuyan 13 ile 18 yaş arasındakilerin yüzdesi), okuryazarlık oranı hakkında bilgiye dayalı bir tahminde bulunmak için kullanılır. Bu "çözüm" bu durumda marjinal olarak kabul edilebilir. Finlandiya'nın okuryazarlık oranını ölçmek kadar iyi değildir ve test edilmemiş bir varsayıma dayanır –okuryazarlık oranının öteki ülkelerin lisede okuma oranından kestirilebileceği varsayımına.

4. *Rastlantısal bir değer koyma.* Bu gelişme endeksi örneği için akıllıca olmaz. Eğer endekste çok fazla sayıda madde bulunsaydı ve örnek olay sayısı çok fazla olsaydı kabul edilebilir olurdu. Eğer durum öyle olsaydı, o zaman örnek olayı elemek büyük olasılıkla daha güvenilir bir ölçüm üreten daha iyi bir "çözüm" olurdu.

Kaynak: Ayrıca bkz. Allison (2001).

fazla olduğunu görmek kolaydır.

Standartlaştırmada kritik bir soru, hangi zeminin kullanılacağına karar vermektir. Yukarıda verilen örneklerde şehrin büyüklüğünü ya da sınıf büyüklüğünü zemin olarak kullanacağımı nereden biliyordum? Seçim her zaman apaçık değildir; bir yapının kuramsal tanımına bağlıdır.

Farklı zeminler farklı oranlar üretebilir. Örneğin işsizlik oranı, işgücü içindeki işsiz insanların sayısı olarak tanımlanabilir. Genel işsizlik oranı şöyledir:

İşsizlik oranı = İşsiz insanların sayısı / Toplam çalışan insan sayısı

Toplam nüfusu altgruplara bölerek nüfustaki altgruplar için oranlar elde edebiliriz, Beyaz erkekler, Afrika kökenli Amerikalı kadınlar, 18 ile 28 yaş arasındaki Afrika kökenli Amerikalı erkekler ya da üniversite derecesi olan insanlar gibi. Bu altgruplar için oranlar, kuramsal tanım veya araştırma problemi açısından daha ilgili olabilir. Örneğin, bir araştırmacı işsizliğin bütün bir haneyi veya aileyi etkilediğini ve zeminin bireyler değil haneler olması gerektiğini düşünüyor olsun. O zaman oran şöyle görünür:

Yeni işsizlik oranı = En az bir işsizin bulunduğu hanelerin sayısı / Toplam hane sayısı

Standartlaştırma Farklı birimlerin ölçümlerine ortak bir zemin vererek dürüst bir karşılaştırma yapmaya olanak vermek için ölçümleri istatistiksel olarak ayarlama prosedürleridir.

Farklı kavramlaştırmalar farklı zeminler ve farklı standartlaştırma biçimleri öne sürer. Birçok kalemi bir endekste birleştirirken, en iyisi kalemleri ortak bir zeminde standartlaştırmaktır (bkz. Kutu 7.7).

ÖLÇEKLER

Amaç

Ölçekler, bir araştırmacının bir bireyin bir şey hakkında nasıl hissettiğini ya da düşündüğünü ölçmek istediği durumlarda yaygındır. Bazıları buna duyguların sertliği veya gücü adını verir. Ölçekler ayrıca kavramlaştırma ve işlemselleştirme süreçlerinde yardımcı olur. Örneğin bir araştırmacı insanların belirli politikalar hakkındaki (örn. barınma, eğitim, dış ilişkiler, vb.) yargılarının altında yatan tek bir ideolojik boyut olduğuna inanıyor olsun. Ölçeklendirme, insanların belirli politikalara dönük olarak benimsediği konumların altında tek bir yapının –örneğin, "muhafazakâr/liberal ideoloji"– yatıp yatmadığını belirlemeye yardımcı olabilir.

Ölçeklendirme, hipotezlerin sınanmasında kullanılan nicel ölçüleri üretir.

Ölçeklendirme Mantığı

Ölçeklendirme bir değişkenin yoğunluğunu, yönünü, düzeyini veya gücünü ölçer. Grafik oranlama **ölçekleri**, ölçeklendirmenin temel biçimidir. İnsanlar bir oranlamayı bir uçtan diğer uca giden bir çizgi üzerinde bir noktayı işaretleyerek gösterir. Bu ölçek türünü oluşturmak ve kullanmak kolaydır. Bir süreklilik fikrini taşır ve sayılar atfetmek insanların miktarları düşünmesini sağlar. Ölçekler, aynı öznel duyguya sahip insanların grafik ölçeğin aynı yerini işaretlediğini varsayar.

Şekil 7.7, insanların toplumdaki çeşitli gruplar hakkında (örn. National Organization of Women, Ku Klux Klan, sendikalar, doktorlar, vb.) nasıl hissettiğni bulmak için kullanılan bir "duygu termometresi" örneğidir. Bu ölçü türü 1964'ten beri Ulusal Seçim Çalışması'ndaki siyaset bilimciler tarafından adaylar, toplumsal gruplar ve sorunlara yönelik olarak kullanılmaktadır[18].

Yaygın Olarak Kullanılan Ölçekler

Likert ölçeği. Büyük olasılıkla **Likert ölçekleri**ni kullanmışsınızdır; tarama araştırmasında yaygın olarak kullanılırlar. 1930'larda Rensis Likert tarafından bir kişinin tutumunun sıralama düzeyinde ölçümünü sağlamak üzere geliştirilmişlerdir.[19] Likert ölçeklerine *toplamlı-oranlama* veya *toplamlı ölçekler* denir, çünkü bir kişinin ölçekteki puanı, o kişinin verdiği yanıtların sayısının toplanmasıyla hesaplanır.

KUTU 7.7 Standartlaştırma ve Olimpiyatları Gerçekten Kazananlar

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki spor taraftarları, altın madalyaların çoğunu alarak 2000 Olimpiyatlarını "kazanmış" olmaktan coşku duydu. Ancak, *standartlaştırmayı* başaramadıkları için "kazanma" bir yanılsamadır. Tabii ki dünyanın üçüncü en büyük nüfusuna sahip en zengin ülkesi bütün uluslar arasında bire bir yarışmada başarı sağlar. Gerçekte ne olduğunu anlamak için, nüfus ya da refah zemininde standartlaştırma yapılmalıdır. Standartlaştırma, sonuçları ulusların eşit nüfusu ve zenginliği varmış gibi ayarlayarak daha doğru bir resim sunar. Sonuçlar, 300 binden az vatandaşı olan (orta büyüklükte bir ABD kentinden küçük) Bahamaların orantılı olarak en fazla altın madalyayı kazandığını göstermektedir. Nüfus büyüklüğü ya da refahı ayarlandığında, Amerika Birleşik Devletleri liste başının yakınından bile geçmez; yalnızca büyüklüğü ve refahı nedeniyle lider gibi görünmektedir. ABD'deki spor taraftarları en tepede olma yanılsamasını ancak Birleşik Devletler'in karşılaştırmalı avantajını görmezden gelerek sürdürebilir.

SYDNEY 2000 OLİMPİYATLARINDA İLK ONA GİREN ALTIN MADALYA KAZANAN ÜLKELER

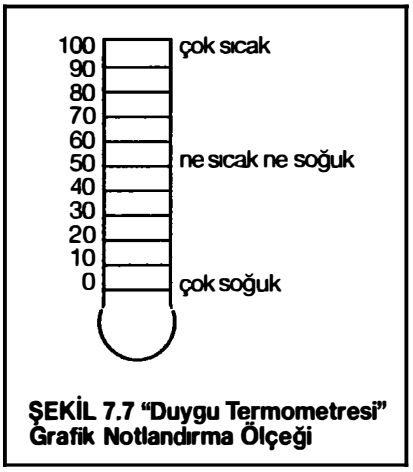
Standartlaştırılmamış Sıralama			*Standartlaştırılmış Sıralama**			
SIRALAMA	ÜLKE	TOPLAM	ÜLKE	TOPLAM	NÜFUS	GSYİH
1	ABD	39	Bahamalar	1	33,3	20,0
2	Rusya	32	Slovenya	2	10,0	10,0
3	Çin	28	Küba	11	9,9	50,0
4	Avustralya	16	Norveç	4	9,1	2,6
5	Almanya	14	Avustralya	16	8,6	4,1
6	Finlandiya	13	Macaristan	8	7,9	16,7
7	İtalya	13	Hollanda	12	7,6	3,0
8	Hollanda	12	Estonya	1	7,1	20,0
9	Küba	11	Bulgaristan	5	6,0	41,7
10	Britanya	11	Litvanya	2	5,4	18,2
	AB15**	80	AB15	80	2,1	0,9
			ABD	39	1,4	0,4

*Nüfus, 10 milyon başına düşen altın madalya ve GSYİH, 10 milyar dolar başına düşen altın madalya.
**AB15, Avrupa Birliğinin tek bir birim olarak ele alınan 15 ülkesidir.

Kaynak: *The Economist*, 7 Ekim 2000, s. 52'den uyarlanmıştır.

Likert ölçekleri çoğunlukla insanlardan bir bildirime katılıp katılmadıklarını belirtmesini ister. Başka değişiklikler mümkündür; insanlara onaylayıp onaylamadıkları veya birşeyin "neredeyse her zaman doğru" olduğuna inanıp inanmadıkları sorulabilir. Kutu 7.8 pek çok Likert ölçeği örneği sunmaktadır.

Likert ölçekleri için en az iki kategori gerekir, "katılıyorum" ve "katılmıyorum" gibi. Yalnızca iki seçeneğin kullanılması, kaba bir ölçüm yaratır ve ayrımları yalnızca iki kategoriye hapseder. Çoğunlukla dört ile sekiz arası kategori kullanmak daha iyidir. Bir araştırmacı kategorileri veriler toplandıktan sonra birleştirebilir veya birbirine ekleyebilir, ama kaba kategorilerle toplanan veriler daha sonra daha kesin hale getirilemez.

ŞEKİL 7.7 "Duygu Termometresi" Grafik Notlandırma Ölçeği

Kategori sayısını ölçeğin sonunda "son derece katılıyorum" ve "biraz katılıyorum", "tamamen katılıyorum" vb. ekleyerek artırabilirsiniz. Seçenek sayısını en fazla sekiz ya da dokuzla sınırlı tutun. Bundan fazla ayrım anlamlı olmaz ve insanların kafası karışır. Seçeneklerin eşit biçimde dengelenmesi gerekir (örn. "son derece katılıyorum", "katılıyorum" ile "son derece katılmıyorum", "katılmıyorum"). Nunnally (1978:521) şöyle belirtmiştir:

Ölçek basamaklarının sayısı 2'den 20'ye kadar artarken, güvenilirlikteki artış ilk başta çok hızlıdır. Yaklaşık 7'de düzleşme eğilimi gösterir ve yaklaşık 11 basamaktan sonra, basamak sayısını artırmak, güvenilirlikte çok az artış sağlar.

Araştırmacılar, taraflı kategorilere (örn., "katılmıyorum", "katılıyorum") ek olarak tarafsız bir kategori (örn. "bilmiyorum", "kararsızım", "fikrim yok") sunup sunmamak konusunu tartışmıştır. Tarafsız bir kategori kategorilerin sayısının tek sayı olmasını içerir.

Bir araştırmacı pek çok Likert ölçeği sorusunu, eğer tek bir yapıyı ölçüyorlarsa, bileşik bir endeks oluşturacak şekilde birleştirebilir. Sniderman ve Hagen (1985) tarafından kendi çalışmaları için oluşturulan Kadınlar için Eşit Fırsat Endeksi ve Özsaygı Endeksini ele alalım (bkz. Kutu 7.9). Daha büyük anketlerin ortasında, anketi yanıtlayanlara kadınların konumuyla ilgili üç tane soru soruldu. Araştırmacılar daha sonra yanıtları puanladı ve maddeleri 3 ile 15 aralığındaki bir endeks oluşturacak şekilde birleştirdi. Yanıt verenler ayrıca özgüvenle ilgili soruları yanıtladı. Bu maddeler puanlanırken, bir maddenin (soru 2) tersten puanlandığına dikkat edin. Bu şekilde yön değiştirmenin nedeni, **yanıt eğilimi** sorununun önüne geçmektir. *Yanıt tarzı* veya *yanıt önyargısı* olarak da adlandırılan yanıt eğilimi, bazı insanların tembellikten veya psikolojik yatkınlıktan dolayı soruların büyük

Ölçek Çoğunlukla tarama araştırmasında kullanılan, değişken bir yapının yoğunluğunu, yönününü, düzeyini veya gücünü bir süreklilik çizgisi boyunca belirten bir nicel veri ölçüleri sınıfıdır.

Likert ölçeği Çoğunlukla tarama araştırmasında kullanılan, insanların tutumları veya diğer tepkileri bir süreklilik çizgisi boyunca derecelendirilen sıralama düzeyinde kategoriler aracılığıyla (örn., katılıyorum, katılmıyorum) ifade ettiği bir ölçektir.

KUTU 7.8 Likert Ölçeği Türlerine Örnekler

ROSENBERG ÖZGÜVEN ÖLÇEĞİ

Her zaman kendimi kaybetmeye mahkum biri gibi hissetmeye eğilimliyim.

(1) Neredeyse her zaman doğru
(2) Çoğunlukla doğru
(3) Bazen doğru
(4) Çok seyrek doğru
(5) Asla doğru değil

ÖĞRENCİNİN DERSİ DEĞERLENDİRMESİ ÖLÇEĞİ

Genel olarak, bu dersteki eğitim kalitesini şöyle değerlendiriyorum:

Mükemmel *İyi* *Orta* *Az* *Zayıf*

BİR PAZAR ARAŞTIRMASI GARGARA NOTLANDIRMA ÖLÇEĞİ

Marka	*Hiç Beğenmedim*	*Pek Beğenmedim*	*Biraz Beğenmedim*	*Biraz Beğendim*	*Oldukça Beğendim*	*Tamamen Beğendim*
X	_____	_____	_____	_____	_____	_____
Y	_____	_____	_____	_____	_____	_____

ÇALIŞMA GRUBU AMİRİ ÖLÇEĞİ

Amirim:

	Asla	*Çok Seyrek*	*Bazen*	*Çoğunlukla*	*Her Zaman*
Üyelerin kendilerinden neyin beklendiğini bilmesini sağlar	1	2	3	4	5
Arkadaşça ve yakınlaşılabilir bir kişidir	1	2	3	4	5
Birim üyelerinin tümüne eşit davranır	1	2	3	4	5

bölümünü aynı biçimde (çoğunlukla katılarak) yanıtlama eğilimidir. Örneğin eğer sorular, "son derece katılıyorum" demenin her zaman özgüveni göstereceği biçimde kelimelere dökülmüşse, o zaman her zaman son derece katılmış olan bir kişinin yüksek özgüveni mi var yoksa yalnızca sorulara katılma eğilimi mi taşıyor bilemeyiz. Araştırmacılar ifadeleri alternatif yönlerde kelimeler döker, böylece her zaman katılan birisi tutarsız yanıtlar veriyor ya da karşıt fikre sahip gibi görünür.

Araştırmacılar çoğunlukla birçok Likert ölçekli tutum göstergesini bir endekte birleştirir. Ölçek ve endekslerin güvenilirliği ve geçerliği geliştirmekle ilintili özellikleri vardır. Bir endeks birden çok gösterge kullanır ve bu da güvenilirliği artırır. Bir yapının veya fikrin birçok yönünü ölçen birden çok göstergenin kullanımı kapsam geçerliğini artırır. Nihayet, endeks puanları, bir kişinin görüşünün daha kesin bir nitel ölçümünü verir. Örneğin, her kişinin görüşü, dört kategori ("son derece katılıyorum", "katılıyorum", "katılmıyorum", "son derece katılmıyorum") yerine 10'dan 40'a kadar bir sayı ile ölçülebilir.

Yanıt eğilimi Bir dizideki her bir soruyu dikkatlice enine boyuna düşünmek yerine bütün sorulara katılma eğilimidir.

KUTU 7.9 Likert Ölçeğinin Endeksler Oluşturmak için Kullanımına Örnekler

Sniderman ve Hagen (1985) kadınlar için eşit fırsat hakkındaki inançları ve özgüveni ölçmek için endeksler oluşturdu. Her iki endeks için de ağırlıksız bir endeks oluşturmak için puanlar eklendi.

KADINLAR İÇİN EŞİT FIRSAT ENDEKSİ
Sorular

1. Kadınlar en üst meslekler için eğitim görme konusunda erkeklerden daha az fırsata sahiptir.

Kesinlikle katılıyorum	Biraz katılıyorum	Biraz katılmıyorum	Büyük ölçüde katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Bilmiyorum

2. Pek çok vasıflı kadın iyi işler bulamıyor; aynı becerilere sahip erkekler daha az sorun yaşıyor.

Kesinlikle katılıyorum	Biraz katılıyorum	Biraz katılmıyorum	Büyük ölçüde katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Bilmiyorum

3. Toplumumuz kadınlara karşı ayrımcılık yapıyor.

Kesinlikle katılıyorum	Biraz katılıyorum	Biraz katılmıyorum	Büyük ölçüde katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Bilmiyorum

Puanlama: Bütün maddeler için, Kesinlikle katılıyorum = 1, Biraz katılıyorum = 2, Biraz katılmıyorum = 4, Büyük ölçüde katılmıyorum = 5, Bilmiyorum = 3.

Olası En Yüksek Endeks Puanı = 15, denek kadınlar için eşit fırsat olduğunu düşünüyor
Olası En Düşük Endeks Puanı = 3, denek fırsatların eşit olmadığını düşünüyor.

ÖZGÜVEN ENDEKSİ
Sorular

1. Tümüyle kendimden memnunum.	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bilmiyorum
2. Hiçbir işe yaramadığımı düşündüğüm zamanlar oluyor.	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bilmiyorum
3. Bazen (başka) erkeklerin benim fikirlerimi ciddiye almadığı hissine kapılıyorum.	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bilmiyorum

Puanlama: Madde 1 ve 3: 1 = Katılmıyorum, 2 = Bilmiyorum 3 = Katılıyorum, Madde 2: 1 = Katılmıyorum, 2 = Bilmiyorum, 1 = Katılıyorum.

Olası En Yüksek Endeks Puanı = 9, yüksek özgüven
Olası En Düşük Endeks Puanı = 3, düşük özgüven

Önceki örnekte olduğu gibi Likert sorularını puanlamak yerine, –2, –1, +1, +2 puanları kullanılabilir. Bu puanlamanın avantajı, sıfırın tarafsızlığa ya da tamamen belirsizliğe işaret etmesidir, yüksek bir negatif sayı ise yüksek bir pozitif sayı tarafından temsil edilen görüşe karşıt bir tutum anlamına gelir.

Yanıt kategorilerine verilen sayılar keyfîdir. Sıfır kullanmanın, ölçeğe veya endekse oran düzeyinde bir ölçü vermediğini unutmayın. Likert ölçeği ölçümleri

sıralama düzeyinde ölçümlerdir, çünkü yanıtlar yalnızca bir derecelendirmeyi gösterir. 1'den 4'e ya da –2'den +2'ye sayılar yerine 100, 70, 50 ve 5 sayıları da aynı işi görürdü. Ayrıca, sırf sayılar verilmiş diye sıralı kategoriler arasındaki araların eşit aralıklar olduğunu zannetme hatasına düşmeyin. Sayılar yalnızca kullanışlı olduğu için tercih edilir. Esas ölçüm yalnızca sıralıdır.[20]

Likert ölçeğinin kullanım basitliği ve kolaylığı onun asıl güçlü yanıdır. Birçok kalem birleştirildiğinde, daha kapsamlı birden çok göstergeli ölçümler mümkün olur. Ölçeğin iki kısıtlaması vardır: Birçok ölçek maddesinin farklı kombinasyonları aynı genel puanı veya sonucu verebilir ve yanıt eğilimi potansiyel bir tehlike oluşturabilir.

Thurstone Ölçeklendirmesi. Araştırmacılar bazen bir sayısal sürekliliği olan bir ölçü ister ancak ilgilendikleri tutum değişkeninin birçok özelliği veya yönü bulunur. Örneğin, bir kuru temizleme şirketi, Hızlı ve Temiz, Yeşilbelde'deki imajının başlıca rakibi olan Dost Temizleme'ninki ile karşılaştırılmasını istiyor. Hızlı ve Temiz için çalışan araştırmacı, bir kişinin şirkete yönelik tutumunu dört altbölüme ya da yöne sahip olarak kavramlaştırıyor: konumuna, saatlerine, hizmetine ve maliyetine dönük tutum. Hızlı ve Temiz daha elverişli saatlere ve konumlara sahip, ama maliyetleri daha yüksek ve hizmeti nezaketten yoksun olarak görülüyor. Araştırmacı, dört yönün temel tutumla –kuru temizlemecinin imajı- nasıl ilişkili olduğunu bilmediği sürece hangi şirketin genel olarak daha olumlu değerlendirildiğini söyleyemez. 1920'lerin sonunda, Louis Thurstone böyle durumlarda sayısal değerler vermek için ölçeklendirme yöntemleri geliştirmiştir. Bunlara şimdi **Thurstone ölçeklendirmesi** veya *eşit-görünen aralıklar yöntemi* adı verilmektedir.[21]

Thurstone ölçeklendirmesi karşılaştırmalı yargı yasasını kullanır. Yasa, her bir kişi benzersiz bir yargıda bulunduğunda tutumları karşılaştırma sorununu ele alır. Her biri bireysel bir yargıda bulunurken, bir kişinin tutumunun konumunu ötekilerinkine göre demirler veya sabitler.

Karşılaştırmalı yargı yasası, yargılanan her bir konu veya kavram için "en sık verilen yanıtı" belirlemenin mümkün olduğunu belirtir. Her ne kadar farklı insanlar farklı yargılara varsalar da tekil yargılar tek bir en yaygın yanıt çevresinde kümelenir. Bireysel yargıların en sık verilen yanıt çevresinde dağılımı, normal dağılım denen bir istatistiksel kalıba uyar. Yasaya göre, eğer pek çok insan iki konunun farklı olduğunda uzlaşıyorsa, iki konu için en sık verilen yanıtlar birbirinden uzak olacaktır. Tersine, eğer pek çok insanın kafası karışıksa veya uzlaşamıyorlarsa, iki konuyla ilgili en sık verilen yanıtlar birbirine daha yakın olacaktır.

Thurstone ölçeklendirmesi Araştırmacının bir grup hakeme pek çok soru maddesi verdiği ve onlardan maddeleri bir süreklilik çizgisi boyunca kategorilere ayırmalarını istediği, ardından hakemlerin aynı görüşü paylaştıkları maddeleri seçebilmek için çkan sonuçları sıraladığı ölçektir.

Thurstone ölçeklendirmesinde, bir araştırmacı, ilgilenilen konuya dair pek çok bildirim geliştirir (örn. 100'den fazla), sonra belirsiz bildirimleri eleyerek sayıyı daha küçük bir kümeye indirmek için (örn. 20) yargıçlar kullanır. Her bir yargıç altta yatan bir süreklilik üzerinde bildirimleri notlandırır. Araştırmacı notları inceler ve iki etkene dayalı olarak bildirimleri korur: (1) yargıçlar arasında uzlaşma ve (2) bildirimin olası değerler dağılımı içindeki konumu. En son bildirimler kümesi, bir değerler dağılımını kapsayan bir ölçüm ölçeğidir.

Thurstone ölçeklendirmesi tüm görüş tonlarını kapsayan çok sayıda bildirimle başlar. Her birinin net ve kesin olması gerekir. İyi bildirimler şimdiki zamandan söz eder ve olgular olarak yorumlanmaları mümkün değildir. Herkes tarafından onaylanmaları olasılığı yoktur, basit cümleler olarak ifade edilirler, *her zaman* ve *asla* gibi kelimelerden kaçınırlar. Araştırmacılar bildirimleri yazmak için literatür taramasından, kitlesel iletişim araçlarından, kişisel deneyimden ve ötekilere sorarak fikir edinir. Örneğin, kuru temizleme şirketiyle ilgili bildirimler, daha önce sayılan dört yönün yanı sıra, aşağıdakileri içerebilir:

- Bence X Temizlemeciler giysilere çabuk ve zamanında kuru temizleme yapıyor.
- Bana kalırsa, X Temizlemeciler dükkanlarının temiz ve cazip kalmasını sağlıyor.
- Bence X Temizlemeciler lekeleri çıkarmada iyi sonuç vermiyor.
- Ben X Temizlemecilerin kışlık ceketleri temizleme fiyatlarının uygun olduğuna inanıyorum.
- Ben X Temizlemecilerin giysileri temiz ve iyi ütülenmiş şekilde geri verdiğine inanıyorum.
- Bence X Temizlemecilerin eve teslim hizmeti zayıf.

Bir araştırmacı daha sonra 50 ile 300 arası yargıç belirler. Yargıçların bildirimlerdeki konu ya da kavramla aşina olması gerekir. Her bir yargıç bir dizi bildirim kartı ve talimatları alır. Her bir kartın üzerinde bir bildirim vardır ve yargıçlar her bir kartı birçok desteden birine yerleştirir. Destelerin sayısı çoğunlukla 7, 9, 11 ya da 13'tür. Desteler, değerlendirilen konuya veya kavrama ilişkin bir değerler dağılımını temsil eder (örn. olumludan tarafsıza, tarafsızdan olumsuza). Her bir yargıç öteki yargıçlardan bağımsız olarak kartları notlandırma destelerine yerleştirir.

Yargıçlar tüm kartları destelere yerleştirdikten sonra, araştırmacı desteleri ve bildirimleri çapraz-sınıflandıran bir çizelge oluşturur. Örneğin, 100 bildirim ve 11 deste, 11 x 100'lük bir çizelgeyle veya 11 x 100 = 1.100 kutuluk bir çizelgeyle sonuçlanır. Verili bir bildirime not veren yargıçların sayısı her kutuya yazılır. Her bildirimin ortalama notunu ve yargıçların uzlaşma veya uzlaşmazlığa düşme derecesini hesaplamak için istatistiksel ölçümler (şu anki tartışmamızın ötesinde) kullanılır.

Araştırmacı, yargıçlar arası en büyük uyumu ya da notlandırıcılar arası güvenilirliği olan bildirimlerin yanı sıra, tüm değerler dağılımını temsil eden bildirimleri de korur (bir örnek için bkz. Kutu 7.10).

Thurstone ölçeklendirmesiyle, araştırmacı bir tutum ölçeği oluşturabilir veya daha geniş bir tutum bildirimleri toplaması içinden bildirimler seçebilir. Yöntem kısıtlamaları yüzünden çok seyrek kullanılır:

1. Yalnızca bildirimlere katılmayı veya katılmamayı ölçer, katılma ya da katılmama yoğunluğunu ölçmez.
2. Yargıçlar ve diğerlerinin bildirimlerin notlandırma sisteminde nerede olduğu üzerinde uzlaştığını varsayar.
3. Zaman alır ve masraflıdır.
4. Pek çok biçimde aynı genel puanı elde etmek mümkündür, çünkü bildirimlerin farklı kombinasyonları katılma ya da katılmama aynı ortalamayı üretebilir.

Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeği. **Bogardus toplumsal uzaklık ölçeği**, etnik ya da diğer grupları birbirinden ayıran toplumsal uzaklığı ölçer. Bir hedefe veya "dışgruba" yönelik olarak ne kadar uzaklık hissettiğini belirlemek için bir grupla kullanılır. 1920'lerde Emory Bogardus tarafından farklı etnik grupların birbiriyle ilişkide bulunmaya istekliliğini ölçmek için geliştirilmiştir. İnsanların başka bir gruba karşı (örn. dinî bir azınlık veya bir sapkın grup) ne kadar yakın ya da uzak hissettiğini anlamak için kullanılabilir.[22]

Ölçeğin mantığı basittir. İnsanlar bir dizi sıralı bildirime yanıt verir; en tehditkâr veya toplumsal olarak en uzak olanlar bir uçta, en az tehditkâr veya toplumsal olarak yakın olanlar öbür uçta yer alır. Ölçeğin mantığı, toplumsal olarak uzak kalemlerle teması reddeden veya onlardan rahatsız olan bir kişinin toplumsal olarak daha yakın kalemleri reddedeceğini varsayar.

Araştırmacılar ölçeği pek çok biçimde kullanır. Örneğin, insanlara bir dizi bildirim verilir: X Grubundan insanlar ülkenize giriyor, kasabanızdalar, sizin işyerinizde çalışıyorlar, sizin mahallenizde yaşıyorlar, sizin kişisel arkadaşlarınız haline geliyorlar ve sizin kardeşinizle evleniyorlar. İnsanlara bildirimle ilgili olarak rahat hissedip hissetmedikleri veya temasın kabul edilemez olup olmadığı soruluyor. Ayrıca ilişkiden rahatsızlık duyup duymadıklarını sormak da mümkün. İnsanlardan bütün bildirimlere yanıt vermeleri istenebilir ya da bir ilişkiden rahatsız olana kadar okumaya devam edebilirler. Zorunlu olarak önceden belirlenmiş bir bildirim sayısı

Bogardus toplumsal uzaklık ölçeği İki veya daha fazla toplumsal grup arasındaki toplumsal uzaklığı, bir grubun üyelerinin diğer grubun (grupların) üyeleriyle çeşitli türlerde toplumsal etkileşime girme veya yakınlık kurma konusundaki rahatlıklarının sınırını göstermesini sağlayarak ölçen bir ölçektir.

KUTU 7.10 Thurstone Ölçeklendirmesine Örnek

Ölçülen Değişken: Ölüm cezasıyla ilgili görüş.

Basamak 1: Kişisel deneyimi, popüler ve profesyonel literatürü kullanarak ve başkalarını dinleyerek ölüm cezası hakkında 120 bildirim geliştirme.

Örnek Bildirimler

1. Bence ölüm cezası acımasız ve gereksiz bir cezadır.
2. Ölüm cezası olmasaydı, çok daha fazla şiddet içeren suç işlenirdi.
3. Ölüm cezasının yalnızca birkaç aşırı şiddet içeren suç için kullanılması gerektiğine inanıyorum.
4. Hiç kimsenin bir cinayet işlemesinin ölüm cezası korkusu sayesinde engellendiğini sanmıyorum.
5. İnsanlar deli bile olsalar bir cinayet işlemişlerse ölüm cezasından muaf tutulmaları gerektiğini düşünmüyorum.
6. İncil'in ölüm cezasını onayladığına inanıyorum.
7. Benim için sorun ölüm cezasının kendisi değil, ama elektrik vermenin insanları öldürmek için zalimce bir yol olduğuna inanıyorum.

Basamak 2: Her bir bildirimi ayrı bir karta veya kağıt parçasına yerleştirme ve 120 bildirimlik 100 küme oluşturma.

Basamak 3: Hakemlik yapmayı kabul eden 100 kişi belirleme. Her bir hakeme bir bildirim destesi ile onları, 1 = son derece olumsuz bildirim ile 11 = son derece olumlu bildirim arasındaki 11 desteden birine yerleştirme talimatlarını verme.

Basamak 4: Hakemler her bir bildirimi 11 desteden birine yerleştirir (örn. Hakem #1, bildirim 1'i deste #2'ye yerleştirir; Hakem #2 aynı bildirimi deste #1'e yerleştirir; Hakem #3 de onu deste #2'ye yerleştirir, Hakem #?4 onu deste #?3'e yerleştirir, vb.).

Basamak 5: Desteleri hakemlerden toplayarak yanıtlarını özetleyen bir çizelge oluşturma. Aşağıda örnek bir çizelge yer almaktadır.

HER BİR BİLDİRİMİ NOTLANDIRMA DESTESİNE KOYAN HAKEMLERİN SAYISINI GÖSTEREN ÇİZELGE

	Olumsuz					Tarafsız				Olumlu		
Bildirim	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Toplam
1	23	60	12	5	0	0	0	0	0	0	0	100
2	0	0	0	0	2	12	18	41	19	8	0	100
3	2	8	7	13	31	19	12	6	2	0	0	100
4	9	11	62	10	4	4	0	0	0	0	0	100

Basamak 6: Ortalama notlandırmayı ve hakemlerin uzlaşma derecesini hesaplama. Örneğin, soru 1 için ortalama 2 civarındadır, yani yüksek uzlaşma vardır; soru 3 için ortalama 5'e yakındır ve çok daha az uzlaşma vardır.

Basamak 7: Ölüm cezası görüşü ölçeğinde yer alacak son 20 bildirimi seçme. Hakemlerin üzerinde uzlaştığı (çoğu bir bildirimi aynı veya yakındaki bir desteye koymuşsa) bildirimi seçin ve olumludan tarafsıza ve olumsuza kadar bütün görüş dağılımını temsil eden bildirimleri seçin.

Basamak 8: Yirmi bildirimli bir anket hazırlayın ve bir çalışmada insanlara bildirimlere katılıp katılmadıklarını sorun.

bulunmaz; sayı çoğunlukla beş ile dokuz arasında değişir.

Bir araştırmacı Bogardus ölçeğini bir dışgruptan insanların diğerine karşı nasıl hissettiğini anlamak için kullanabilir (bkz. Kutu 7.11). Toplumsal uzaklık ölçüsü, bağımsız veya bağımlı bir değişken olarak kullanılabilir. Örneğin, bir araştırmacı bir gruptan toplumsal uzaklığın başka özellikleri olan insanlarda en fazla olduğuna inanıyor olsun. Bir hipotez, beyazların Vietnamlılardan toplumsal uzaklık hislerinin eğitimle olumsuz ilintili olduğu olabilir; yani, en az eğitimli olanlar en fazla uzak hisseder. Toplumsal uzaklık bağımlı değişken ve eğitim miktarı bağımsız değişkendir.

Toplumsal uzaklık ölçeğinin iki potansiyel kısıtlaması bulunmaktadır. Birincisi, araştırmacının kategorileri belirli bir dışgruba ve toplumsal ortama göre uyarlaması gerekir. İkincisi, araştırmacının soruları yanıtlayan kişinin birçok farklı gruba karşı nasıl hissettiğini karşılaştırması, denek aynı anda tüm dışgruplar için benzer bir toplumsal uzaklık ölçeğini tamamlamadığı sürece kolay değildir. Tabii, bir deneğin ölçeği nasıl tamamladığı ile belirli toplumsal durumlarda deneğin gerçek davranışı farklı olabilir.

Anlamsal Diferansiyel. **Anlamsal Diferansiyel**, 1950'lerde kişinin bir kavram, konu veya başka bir kişi hakkında nasıl hissettiğinin dolaylı ölçümünü sağlamak için geliştirilmiştir. Bir şey hakkındaki öznel duyguları sıfatlar kullanarak ölçer, çünkü insanlar değerlendirmeleri konuşma ve yazı dilinde sıfatlar kullanarak iletir. Çoğu sıfatın karşıt kutupları vardır (örn., *aydınlık/karanlık, sert/yumuşak, yavaş/hızlı*). Anlamsal Diferansiyel değerlendirilmekte olan şeyle ilintili yan anlamları yakalar ve onun dolaylı ölçümünü sağlar.

Anlamsal Diferansiyeli kullanmak için araştırmacı öznelere aralarında 7'den 11 puana kadar süreklilik çizgisi olan eşleştirilmiş karşıt sıfatlardan oluşan bir liste verir. Özneler süreklilik çizgisi üzerinde sıfatlar arasından kendi duygularını ifade edeni işaretler. Sıfatlar çok çeşitli olabilir ve çok iyi karıştırılmış olmaları gerekir (örn. olumlu maddelerin ya çoğunlukla sağa ya da çoğunlukla sola yerleştirilmiş olmaması gerekir). İngilizcede büyük bir sıfat çeşitliliği üzerine yapılan çalışmalar, sıfatların üç ana anlam sınıfından birine denk düştüklerini ortaya koymuştur: değerlendirme (*iyi-kötü*), güç (*güçlü-zayıf*) ve etkinlik (*aktif-pasif*). Bu üç sınıf arasından değerlendirme çoğunlukla en öne çıkanıdır. Sonuçları analiz etmek zordur ve araştırmacının öznenin kavrama yönelik duygularını incelemek için istatistik prosedürleri kullanması gerekir.

Anlamsal Diferansiyelin sonuçları bir araştırmacıya bir kişinin farklı

Anlamsal Diferansiyel Duyguları veya düşünceleri dolaylı olarak ölçen bir ölçektir. İnsanlara bir başlık veya konu ve karşıt kutupta sıfatlar veya zarflar verilir ve sonra iki sıfat veya zarf arasındaki pek çok boşluktan birini işaretleyerek duygularını gösterirler.

KUTU 7.11 Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeğine Örnek

Bir araştırmacı birinci sınıf üniversite öğrencilerinin iki farklı ülkeden, Nijerya ve Almanya'dan değişimle gelen öğrencilerden toplumsal olarak ne kadar uzak olduğunu bulmak istiyor. Öğren-cilerin Afrika'dan gelen öğrencilerden, mi yoksa Almanya'dan gelen öğrencilerden mi daha uzak hissettiğini anlamak istiyor. Aşağıdaki bir dizi soruyu bir görüşmede kullanıyor:

Lütfen aşağıdaki durumlarda (ülkenin adı) ülkesinden değişim programıyla gelen bir öğrenci bulunmasıyla ilgili rahat hissedip hissetmeyeceğinize dair ilk tepkinizi evet veya hayır olarak belirtin:

_____ Üniversitenize bir haftalık ziyaretçi olarak.
_____ Üniversitenize kayıtlı tam zamanlı bir öğrenci olarak
_____ Sizin aldığınız derslerin pek çoğunu alırsa
_____ Sınıfta yanınızda otururs a ve sizinle birlikte sınavlara çalışırsa
_____ Kaldığınız yurtta aynı katta birkaç oda ötede otururs a
_____ Yurt odanızda aynı cinsten oda arkadaşınız olarak
_____ Size çıkma teklif eden karşı cinsten biri olarak

Farazi Sonuçlar

Rahat Hissettiğini Bildiren Birinci Sınıf Öğrencilerinin Yüzdesi

	Nijerya	Almanya
Ziyaretçi	%100	%100
Kayıtlı	%98	%100
Aynı sınıfta	%95	%98
Birlikte çalışma	%82	%88
Aynı yurtta	%71	%83
Oda arkadaşı	%50	%76
Çıkma	%42	%64

Sonuçlar, birinci sınıf öğrencilerinin Nijeryalı öğrencilerden Alman öğrencilerden olduğundan daha fazla uzak hissettiğini akla getirmektedir. Neredeyse tümü uluslararası öğrencilerin ziyaretçi olarak gelmesini, üniversiteye kaydolmasını ve dersleri almasını rahatlıkla karşılamaktadır. Kişilerarası temas arttıkça, özellikle de temas kişisel yaşam ortamlarını veya sınıfla doğrudan ilişkili olmayan etkinlikleri içeriyorsa uzaklık hisleri artmaktadır.

kavramları nasıl algıladığını veya farklı insanların aynı kavramı nasıl gördüğünü söyler. Örneğin, politik analistler genç seçmenlerin kendi adaylarını geleneksel, zayıf, yavaş ve iyi ile kötü arasında orta noktada olarak gördüğünü keşfedebilir. Yaşça daha büyük seçmenler adayı güçlü, hızlı, iyiye eğilimli ve geleneksel ile modern arasında orta noktada algılamaktadır. Kutu 7.12'deki örnekte, bir kişi iki kavramı notlandırmıştır. Her kavram için yanıtların örüntüsü bu bireyin kavramlar hakkında nasıl hissettiğini gösterir. Bu kişi iki kavramı farklı görmektedir ve boşanma fikri hakkında son derece olumsuz hisler besliyor görünmektedir.

Sonuçların üç boyutlu diyagramlarını oluşturma teknikleri bulunmaktadır.[23] Üç yön, üç boyutlu "anlamsal uzam"da diyagramla gösterilir. Diyagramda "iyi" yukarı doğru, "kötü" aşağı doğru, "aktif" sola doğru ve "pasif" sağa doğru, "güçlü" bakan kişiden uzağa doğru ve "zayıf" yakına doğrudur.

Guttman Ölçeklendirmesi. **Guttman ölçeklendirme endeksi**, ya da kümülatif ölçeklendirme, araştırmacıların verileri topladıktan sonra değerlendirmek için kullandığı önceki ölçekler veya endekslerden farklılık gösterir. Bu, araştırmanın aklında Guttman ölçeklendirme tekniği olarak bir çalışmayı tasarlaması gerektiği anlamına gelir. Louis Guttman ölçeği 1940'larda bir göstergeler kümesi veya ölçüm kalemleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için geliştirmiştir. Altta yatan tek bir boyutu veya bir yapının kümülatif yoğunluğunu belgelemek için birden çok gösterge kullanmıştır.[24]

Guttman ölçeklendirmesi, bir göstergeler ya da kalemler kümesini ölçmekle başlar. Bunlar anket soruları, oylar veya gözlemlenen özellikler olabilir. Göstergeler çoğunlukla basit bir evet/hayır ya da var/yok biçiminde ölçülür. 3 ile 20 arasında gösterge kullanılabilir. Araştırmacı kalemleri aralarında mantıksal bir ilişki olduğu inancına göre seçer. Daha sonra sonuçları Guttman ölçeğine yerleştirir ve kalemlerin ilişkiye denk düşen bir örüntü oluşturup oluşturmadığını belirler.

Bir dizi madde ölçüldükten sonra, araştırmacı maddeler için yanıtların olası tüm kombinasyonlarını değerlendirir. Örneğin, üç madde ölçülüyor: bir kız çocuğun yaşını, telefon numarasını ve seçilmiş üç politik yetkiliyi bilip bilmediği. Küçük kız, yaşını bilebilir; ama diğer yanıtları bilmeyebilir ya da her üçünü de bilebilir veya yalnızca yaşını ve telefon numarasını bilebilir. Aslında üç madde için hiçbirini bilmemekten üçünü de bilmeye kadar olası sekiz yanıt kombinasyonu veya yanıt örüntüsü vardır. Kombinasyonların sayısını hesaplamanın matematiksel bir yolu vardır (örn. 2?) ama üç soru için evet veya hayır kombinasyonlarının tümünü yazarak sekiz olasılığı görebilirsiniz.

Guttman ölçeklendirmesinde maddeler arasındaki mantıksal ilişki hiyerarşiktir. Çoğu durumda daha düşük düzeyli maddeler bulunur ya da çoğu insan düşük düzeyli maddelere katılır. Daha az sayıdaki daha yüksek düzeyde madde bulunan durumda, daha düşük düzeydekiler de bulunur, ama tersi geçerli değildir. Başka bir deyişle, yüksek düzeydeki maddeler düşük düzeydekileri temel olarak kullanır. Düşük düzeydeki maddeler yüksek düzeydeki maddelerin ortaya çıkması için zorunludur.

Guttman ölçeklendirmesinin *skalogram analizi* olarak bilinen bir uygulaması, araştırmacının maddeler arasında hiyerarşik ilişki bulunup bulunmadığını test etmesine olanak verir. Örneğin, bir çocuğun kendi yaşını bilmesi telefon numarasını bilmesinden daha kolaydır ve telefon numarasını bilmesi, politik liderlerin isimlerini bilmesinden daha kolaydır. Eğer hiyerarşik bir örüntü bulunuyorsa, maddeler ölçeklenebilir olarak ya da bir Guttman ölçeği oluşturabilir olarak adlandırılır.

Guttman ölçeklendirme endeksi Araştırmacıların veriler toplandıktan sonra yanıtlar arasında, "daha yüksek düzeyde" yanıtlar veren insanların "daha düşük düzeyde" yanıtlar verme eğilimi gibi bir hiyerarşik kalıbın bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmak için kullandıkları bir ölçektir.

KUTU 7.12 Anlamsal Diferansiyel Örneği

Lütfen aşağıdaki sıfat çiftlerinin her birini okuyun ve sonra sizin ilk izlenim hissinize en yakın olan boşluğa bir işaret koyun. Doğru ya da yanlış yanıt yoktur.

Boşanma fikri hakkında nasıl hissediyorsunuz?

Kötü		X								İyi
Derin								X		Sığ
Zayıf			X							Güçlü
Adil								X		Adil değil
Sessiz									X	Sesli
Modern	X									Geleneksel
Basit						X				Karmaşık
Hızlı		X								Yavaş
Kirli		X								Temiz

Evlenme fikri hakkında nasıl hissediyorsunuz?

Kötü									X	İyi
Derin		X								Sığ
Zayıf								X		Güçlü
Adil		X								Adil değil
Sessiz			X							Sesli
Modern									X	Geleneksel
Basit						X				Karmaşık
Hızlı								X		Yavaş
Kirli							X			Temiz

Yanıtların örüntüleri iki gruba ayrılabilir: ölçeklendirilmiş ve hatalar (ya da ölçeklendirilemez). Bir çocuğun bilgisi örneğinde ölçeklendirilmiş örüntüler şu şekilde olur: hiçbir maddeyi bilmiyor, yalnızca yaşı biliyor, yalnızca yaşı ve telefon numarasını biliyor, her üçünü biliyor. Diğer yanıt kombinasyonları (örn. politik liderleri biliyor, ama yaşını bilmiyor) mümkündür, ama ölçeklendirilemez. Eğer maddeler arasında hiyerarşik bir ilişki bulunuyorsa, o zaman çoğu yanıt ölçeklenebilir kalıplara uyar.

Maddelerin ölçeklenebilirlik gücü ya da derecesi, yanıtların hiyerarşik bir örüntüye dayalı olarak yeniden üretilip üretilemeyeceğini ölçen istatistiklerle ölçülür. Çoğu sıfırdan yüzde 100'e kadar değişiklik gösterir. Sıfır puan, rastlantısal bir örüntüye ya da hiçbir hiyerarşik örüntünün bulunmamasına işaret eder. Yüzde 100 puan, tüm yanıtların hiyerarşik ya da ölçeklendirilmiş kalıba uyduğunu gösterir. Ölçeklenebilirliği ölçen alternatif istatistikler de ileri sürülmüştür.[35] (Guttman ölçeklendirmesini kullanan bir çalışma örneği için bkz. Kutu 7.13.)

Clogg ve Sawyer (1981), Guttman ölçeklendirmesini kullanarak insanların kürtajın kabul edilebilir olduğunu düşündüğü farklı koşullara bakarak (örn. annenin sağlığının tehlikede olması, hamileliğin tecavüzden kaynaklanması) ABD'lilerin

kürtaja yönelik tutumlarını inceledi. Yanıtların yüzde 84,2'sinin ölçeklendirilmiş bir yanıt örüntüsüne uyduğunu buldular.

SONUÇ

Bu bölümde, nicel ve nitel araştırmada ölçüm süreçleri ve ilkelerini öğrendiniz. Bütün araştırmacılar kavramlaştırır –ya da fikirlerini rafine ederek ve netleştirerek kuramsal tanımlar oluşturur. Bütün araştırmacılar işlemselleştirir –ya da kavramsal tanımlarını ampirik gerçekliğe bağlayacak olan bir dizi teknik veya süreç geliştirir. Ancak nitel ve nicel araştırmacılar bu süreçlere yaklaşımlarında farklılaşır. Nicel araştırmacı daha tümdengelimli bir yol izlerken nitel araştırmacı daha tümevarımsal bir yol izler. Hedef hâlâ aynıdır: bir araştırmacının soyut fikirleriyle ampirik veriler arasında belirsiz olmayan bağlantılar kurmak.

Ayrıca tüm araştırmacıların paylaştığı güvenilirlik ve geçerlik ilkelerini öğrendiniz. Güvenilirlik, bir ölçümün sağlamlığına işaret eder, geçerlik ise doğruluğuna ya da bir yapının ve verilerin birbirine ne kadar iyi uyduğuna işaret

KUTU 7.13 Guttman Ölçeğine Örnek

Crozat (1998), çeşitli politik protesto biçimlerine kamu tepkilerini inceledi. Büyük Britanya, Almanya, İtalya, Hollanda ve ABD'de 1974'te ve 1990'da halkın protesto biçimlerini kabullenmesi üzerine anket verilerine baktı. Halkın kabullenme örüntüsünün bir Guttman ölçeği oluşturduğunu buldu. Daha yoğun protesto biçimlerini (örn. grevler ve oturma eylemleri) kabul edenler neredeyse her zaman daha ılımlı biçimleri kabul ediyordu (örn. imza toplama ya da gösteriler), ama ılımlı biçimleri kabul edenlerin hepsi daha yoğun biçimleri kabul etmiyordu. Guttman ölçeğinin yararlılığını göstermenin yanı sıra Crozat, ayrıca farklı uluslardaki insanların protestoyu benzer biçimlerde gördüğünü ve Guttman ölçeklenebilirliğinin zaman içinde arttığını buldu. Böylece, her iki zaman diliminde de protesto etkinliklerini kabullenme örüntüsü, Guttman "ölçeklenebilir" idi, ama 1990'da Guttman örüntüsünü 1974'te olduğundan daha yakın izliyordu.

PROTESTO BİÇİMİ

İmza Toplama	*Gösteriler*	*Boykotlar*	*Grev*	*Oturma Eylemi*
Guttman Örüntüleri				
H	H	H	H	H
E	H	H	H	H
E	E	H	H	H
E	E	E	H	H
E	E	E	E	H
E	E	E	E	E
Öteki Örüntüler (yalnızca örnekler)				
H	E	H	E	H
E	H	E	E	H
E	H	E	H	H
H	E	E	H	H
E	H	H	E	E

eder. Nicel ve nitel araştırmacılar bu ilkeleri anlama biçimlerinde birbirinden ayrılır, ama tutarlı biçimde ölçüm yapmaya çalışır ve soyut fikirlerle ampirik toplumsal dünya arasında sıkı bir uyum ararlar. Bunlara ek olarak, nicel araştırmacıların endeksler ve ölçekler oluştururken ölçüm ilkelerini nasıl uyguladığını gördünüz ve kullandıkları bazı başlıca ölçekleri okudunuz.

Temel güvenilirlik ve geçerlik fikirlerinin ötesinde, artık iyi ölçümün ilkelerini biliyorsunuz. Kavramlar için net tanımlar oluşturma, birden çok gösterge kullanma ve uygun biçimde ağırlık belirleme ve verileri standartlaştırma. Bu ilkeler bütün çalışma alanlarında (örn. aile, kriminoloji, eşitsizlik, ırk ilişkileri, vb.) ve pek çok araştırma tekniğinde (örn. deneyler, anketler, vb.) geçerlidir.

Artık sizin de anlamaya başladığınız gibi, sağlam bir araştırma projesi araştırmanın her bir aşamasında iyi bir iş çıkarmayı gerektirir. Herhangi bir aşamada ciddi hatalar veya kaypaklık, araştırma projesinin öteki aşamaları hatasız biçimde yürütülse bile sonuçlara onarılamaz zararlar verebilir.

ANAHTAR TERİMLER

Ampirik hipotez
Anlamsal Diferansiyel
Ayrışma geçerliği
Birden çok gösterge
Birlikte geçerlik
Bogardus toplumsal uzaklık ölçeği
Endeks
Eşdeğerlik güvenilirliği
Eşit aralıklı düzeyde ölçüm
Görünüşte geçerlik
Guttman ölçeklendirme endeksi
İşlemsel tanım
İşlemselleştirme
Kapsam geçerliği
Kapsayıcı özellikler
Kararlılık güvenilirliği
Karşılıklı dışlayıcı özellikler
Kavramlaştırma
Kavramsal hipotez
Kavramsal tanım
Kesikli değişkenler
Kestirimsel geçerlik
Kriter geçerliği
Likert ölçeği
Oran düzeyinde ölçüm
Ölçek
Ölçüm düzeyleri
Ölçüm geçerliği
Ölçüm güvenilirliği
Örnek olay belirleme
Sınıflandırma düzeyinde ölçüm
Sıralama düzeyinde ölçüm
Standartlaştırma
Sürekli değişkenler
Tek boyutluluk
Temsil güvenilirliği
Thurstone ölçeklendirmesi
Uyum kuralları
Uyuşma geçerliği
Yanıt eğilimi
Yapı geçerliği

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Ölçümün üç temel bölümü hangileridir ve birbirine nasıl oturur?
2. Güvenilirlik ve geçerlik arasındaki fark nedir ve ikisi birbirini nasıl tamamlar?
3. Bir ölçümün güvenilirliğini artırmanın yolları nelerdir?
4. Ölçüm düzeyleri birbirinden nasıl farklılık gösterir?
5. Uyuşma geçerliği, kapsam geçerliği ve birlikte geçerlik arasındaki farklar nelerdir? Üçünü aynı anda sağlayabilir misiniz? Yanıtınızı açıklayın.
6. Neden birden çok gösterge çoğunlukla tek bir göstergeden daha iyidir?
7. Bir ölçek mantığıyla bir endeks mantığı arasında ne fark vardır?
8. Neden tek boyutluluk bir ölçeğin önemli bir özelliğidir?
9. Endekslerde ağırlığın avantajları ve dezavantajları nelerdir?
10. Standartlaştırma, karşılaştırmaları nasıl kolaylaştırır?

NOTLAR

1. Duncan (1984:220-239) her şeyin ölçülmesi konusunda pozitivist bir açıdan uyarılarda bulunmaktadır.
2. *Kavram, yapı* ve *fikir* terimleri az çok birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmaktadır, ancak aralarında anlam farkları vardır. *Fikir*, herhangi bir zihinsel imge, inanç taslağı, ya da izlenimdir. Herhangi bir belirsiz izlenim, kanı ya da düşünceye işaret eder. *Kavram*, bir nesneler sınıfı hakkında bir düşünce, genel bir nosyon veya genellenmiş bir fikirdir. *Yapı*, sistematik olarak bir araya getirilmiş bir düşünce, fikirlerin, olguların ve izlenimlerin sıralı bir düzenlemesidir. Burada *yapı* terimi kullanılıyor, çünkü belirsiz kavramları alıp onları sistematik olarak düzenlenmiş fikirlere dönüştürmeye vurgu yapıyor.
3. Daha fazla tartışma için bkz. Grinnell (1987:5-18).
4. Soyut kavramı ampirik göstergelere bağlayan uyum kuralları veya yardımcı kuramlar için bkz. Blalock (1982:25-27) ve Costner (1985). Ayrıca kuralların ölçüm sürecindeki yerini gösteren bir diyagram için bkz. Zeller ve Carmines (1980:5). 1979 yılında Amerikan Sosyoloji Derneğinde yaptığı başkanlık konuşmasında, Hubert Blalock (1979a:882) şöyle diyordu: "Acil ve ortak ilgimizi gerektiren en ciddi ve önemli sorunların, kavramlaştırma ve ölçüm sorunları olduğuna inanıyorum".
5. Üç düzeye dair bir tartışma için bkz. Bailey (1984, 1986).
6. Güvenilirlik ve güvenilirliğin çeşitli türleri ile ilgili tartışmalar için bkz. Bohrnstedt (1992a, b) ve Carmines ve Zeller (1979).
7. Birden çok gösterge için bkz. Sullivan ve Feldman (1979). Daha teknik bir tartışma Herting (1985), Herting ve Costner (1985) ve Scott (1968) içinde bulunabilir.
8. Bkz. Carmines ve Zeller (1979:17). Pek çok geçerlik türüyle ilgili bir tartışma için bkz. Brinberg ve McGrath (1982).
9. Epistemik korelasyon Costner (1985) ve Zeller ve Carmines (1980:50-51, 137-139) içinde tartışılmaktadır.
10. Kidder (1982), bir ölçümün anlamının bilimsel topluluk tarafından kabul edilmesi, ama incelenen öznelerin kabul edilmemesi gibi görünüşte geçerlikle ilgili uzlaşmazlıklar meselesini

tartışmıştır.
11. Bu Carmines ve Zeller'den (1979:20-21) uyarlanmıştır.
12. Kriter geçerliğinin türleriyle ilgili bir tartışma için bkz. Carmines ve Zeller (1979:17-19) ve yapı geçerliği için bkz. Fiske (1982)
13. Ayrıntılar için bkz. Cook ve Campbell (1979).
14. Ölçüm düzeyleri konusuyla ilgili bir tartışma ve eleştiri için bkz. Borgatta ve Bohrnstedt (1980) ve Duncan (1984:119-155).
15. Johnson ve Creech (1983) sürekli olarak kavramlaştırılan değişkenler bir dizi sıralı kategoride işlemselleştirildiğinde gerçekleşen ölçüm hatalarını incelemiştir. Dörtten fazla kategori ve büyük örneklemler kullanıldığında hataların ciddi olmadığını ileri sürmüşlerdir.
16. Toplumsal araştırmada kullanılan endeksler ve ölçeklerin listeleri için bkz. Brodsky ve Smitherman (1983), Miller (1991), Robinson ve meslektaşları (1972), Robinson ve Shaver (1969) ve Schuessler (1982).
17. Ağırlıklı ve ağırlıksız endeks puanlarıyla ilgili bir tartışma için bkz. Nunnally (1978:534).
18. Duygu termometreleri Wilcox ve çalışma arkadaşları (1989) içinde tartışılmaktadır.
19. Likert ölçekleriyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Anderson ve çalışma arkadaşları (1983:252-255), Converse (1987:72-75), Mclver ve Carmines (1981:22-38) ve Spector (1992).
20. Bazı araştırmacılar Likert ölçeklerini eşit aralıklı düzeyde ölçüler olarak ele alır ancak bu konuda anlaşmazlık vardır. İstatistiksel olarak, Likert ölçeğinin en az beş yanıt kategorisinin olup olmadığı ve her bir kategoriyi yaklaşık eşit oranda insanın yanıtlaması çok az fark yaratır.
21. Mclver ve Carmines (1981:16-21), Thurstone ölçeklendirmesi ile ilgili mükemmel bir tartışma sunmaktadır. Ayrıca bkz. Anderson ve meslektaşları (1983:248-252), Converse (1987:66-77) ve Edwards (1957) içindeki tartışmalar. Burada kullanılan örnek kısmen, Thurstone ölçeklendirmesini puanlama formülünü tarifeden Churchill'den (1983:249-254) ödünç alınmıştır.
22. Toplumsal uzaklık ölçeği Converse (1987:62-69) içinde tarif edilmektedir. En bütünlüklü tartışma Bogardus (1959) içinde bulunabilir.
23. Anlamsal Diferansiyel, Nunnally (1978:535-543) içinde tartışılmaktadır. Ayrıca ölçeklendirilmiş verilerin analizi üzerine bkz. Heise (1965, 1970).
24. Bkz. Guttman (1950).
25. Ölçeklenebilirliği belirlemek için geliştirilmiş Minimal Marjinal Yeniden Üretilebilirlik diye adlandırılan yöntemle ilgili bir tartışma için bkz. Bailey (1987:349-351). Guttman ölçeklendirmesi evet/hayır seçeneklerinden ve çok sayıda maddeden fazlasıyla ilgilidir, ama karmaşıklık çok çabuk artar. Guttman ölçeklendirmesinin daha ayrıntılı bir tartışması Anderson ve çalışma arkadaşları (1983:256-260), Converse (1987:189-195), Mclver ve Carmines (1981:40-71) ve Nunnally (1978:63-66) içinde bulunabilir. Clogg ve Sawyer (1981), Guttman ölçeklendirmesine alternatifler sunmuştur.

VIII. BÖLÜM

NİTEL ve NİCEL ÖRNEKLEME

OLASILIKLI OLMAYAN ÖRNEKLEME
- Gelişigüzel, Tesadüfi veya Keyfî Örnekleme
- Kotalı Örnekleme
- Amaca Yönelik veya Yargıya Dayalı Örnekleme
- Kartopu Örnekleme
- Aykırı Olay Örnekleme
- Ardışık Örnekleme
- Kuramsal Örnekleme

OLASILIKLI ÖRNEKLEME
- Nüfuslar, Unsurlar ve Örnekleme Çerçeveleri
- Neden Rastlantısal?
- Olasılıklı Örneklemlerin Türleri
- Gizli Nüfuslar
- Bir Örneklemin Büyüklüğü Ne Kadar Olmalıdır?
- Çıkarımda Bulunma

SONUÇ

Örnekleme, bütün araştırma türleri için büyük bir problemdir. İlgilendiğimiz her neyse onun her örneğini inceleyemeyiz, incelemek de istememeliyiz. Her bilimsel kurum, birkaç örneği inceleyerek çalışmanın sonuçlarının bizim deyişimizle "genellenebilir" olduğu, belirli bir türden olan her şeyi kapsayacak bir açıklama bulmaya çalışır.
– Howard Becker, *Tricks of the Trade* (Meslek Sırları), s. 67

Nitel ve nicel araştırmacılar örneklemeye farklı yaklaşır. Örneklemeyle ilgili çoğu tartışma nicel tarzı kullanan araştırmacılardan gelir. Başlıca amaçları, temsil gücü olan bir **örneklem** ya da çok daha büyük bir toplamdan veya nüfustan küçük bir birimler toplamı elde etmektir, böylece araştırmacı küçük grubu inceleyerek büyük grup hakkında doğru genellemeler üretebilir. Araştırmacılar son derece yüksek temsil gücü olan örneklemler (yani nüfusa çok benzeyen örneklemler) sağlayacak

Örneklem Bir araştırmacının daha büyük bir havuzdan seçtiği ve nüfusa genellediği daha küçük bir örnek olaylar kümesidir.

olan belirli tekniklere odaklanır. Örnekleme, matematiğin olasılık kuramlarına dayanır (buna *olasılıklı örnekleme* adı verilir).

Araştırmacıların olasılıklı ya da rastlantısal örnekleme kullanmak için iki motivasyonu bulunmaktadır. İlk motivasyon, *zaman* ve *maliyettir*. Eğer gerektiği gibi yürütülürse, bir örneklemden alınan sonuçlar, maliyet ve sürenin 1/1000'ine sonuç verebilir. Örneğin, 20 milyon insandan veri toplamak yerine bir araştırmacı 2.000 kişilik bir örneklem çekebilir; doğru genellemeler için o 2.000 kişiden alınan veriler, 20 milyonun tümünden alınanlara eşittir. İkinci motivasyon *doğruluktur*. İyi tasarlanmış, dikkatli biçimde uygulanmış bir olasılıklı örneklem, bütün nüfustaki her kişiye ulaşmaya çalışmakla eşit doğrulukta, hatta daha doğru sonuçlar üretecektir. Bir nüfus sayımı çoğunlukla herkesi sayma girişimidir.

Nitel araştırmacılar bir örneklemin temsil gücünden çok örneklemin veya küçük örnek olaylar, birimler ya da etkinlikler toplamının toplumsal yaşamı nasıl aydınlattığı üzerine odaklanırlar. Örneklemenin başıca amacı, anlayışı netleştirebilecek ve derinleştirebilecek olan belirli örnekler, olaylar ya da eylemler toplamaktır. Nitel araştırmacıların kaygısı, araştırmacıların belirli bir bağlamda toplumsal yaşam süreçleri hakkında öğrendiklerini geliştirecek olan örnek olaylar bulmaktır.

OLASILIKLI OLMAYAN ÖRNEKLEME

Nitel araştırmacılar örnek olayları yoğun biçimde incelemek için çok seyrek çok büyük sayıda örnek olaylar arasından temsili bir örneklem çeker. Nitel araştırmacılar için "incelenecek insanların seçilme biçimini belirleyen, temsil güçlerinden çok araştırma konusuyla ilgileridir" (Flick, 1998:41). Nitel araştırmacılar olasılıklı olmayan ya da **rastlantısal olmayan örneklemler** kullanma eğilimindedir. Bu, onların örneklem büyüklüğünü önceden belirlemelerine sık rastlanmadığı ve örneklemin alındığı daha büyük grup veya nüfus hakkında kısıtlı bilgiye sahip oldukları anlamına gelir. Matematiksel kurama dayalı önceden planlanmış bir yaklaşım kullanan nicel araştırmacının aksine, nitel araştırmacı vakaları yavaş yavaş seçer, bir vakanın seçilip seçilmeyeceğini belirleyen ise onun özel içeriğidir. Tablo 8.1 bir dizi olasılıklı olmayan örnekleme tekniğini göstermektedir.

Gelişigüzel, Tesadüfi ya da Keyfi Örnekleme

Gelişigüzel örnekleme etkisiz, son derece düşük temsil gücü olan örneklemler üretebilir ve tavsiye edilmez. Araştırmacı uygun olan örnek olayları gelişigüzel seçtiğinde kolaylıkla nüfusu ciddi ölçüde yanlış temsil eden bir örneklem elde edebilir. Böyle örneklemler ucuz ve çabuk elde edilir; ancak kolaylıkla oluşan sistematik hatalar, onları hiçbir örneklem olmamasından daha beter yapar.[1]

TABLO 8.1 Olasılık Dışı Örneklem Türleri

ÖRNEKLEM TÜRÜ	İLKE
Gelişigüzel	Uygun olan herhangi bir biçimde herhangi bir olayı seçme
Kotalı	Gelişigüzel yöntemler kullanarak nüfusun çeşitliliğini yansıtacak olan her biri önceden belirlenmiş olan pek çok kategoriden belirli sayıda örnek olay seçme.
Amaca yönelik	Çeşitli yöntemler kullanarak belirli kriterlere uyan olası tüm örnek olayları seçme.
Kartopu	Bir ya da birkaç örnek olaydan gelen göndermeleri kullanarak örnek olaylar seçme ve sonra bu örnek olaylardan gelen göndermeleri kullanma, vb.
Aykırı örnek olay	Egemen kalıptan büyük ölçüde farklılık gösteren örnek olayları seçme (özel bir amaca yönelik örneklem türü).
Ardışık	Ek bilgi ya da yeni özellik kalmayana kadar örnek olay seçme (genellikle öteki örnekleme yöntemleriyle birlikte kullanılır).
Kuramsal	Belirli bir ortam/konu hakkında kuramsal olarak önemli olan özelliklerin açığa çıkmasına yardımcı olacak örnek olayları seçme.

Televizyon programlarında sokaktaki insanla yapılan röportaj, gelişigüzel örnekleme bir örnektir. Televizyon röportajcıları kamera ve mikrofonu alıp sokağa çıkar ve görüşmeye uygun birkaç insanla konuşur. Gün ortasında bir televizyon stüdyosunun önünden yürüyerek geçen insanlar herkesi temsil etmez. Aynı şekilde, televizyon röportajları çoğunlukla kendilerine "normal" görünen insanları seçer ve itici, yoksul, çok yaşlı veya kendini ifade edemeyen insanlardan kaçınır.

Gelişigüzel örnekleme başka bir örnek, okurlarından gazetedeki bir anketi kesip postalamasını isteyen bir gazetenin örneklemesidir. Herkes gazeteyi okumaz, herkesin konuya ilgisi ya da anketi kesip postalayacak vakti yoktur. Bazı insanlar bunu yapacaktır ve bunu yapan insan sayısı çok görünebilir (örn. 5.000); ama örneklem, nüfusa doğru biçimde genelleme yapmak için kullanılamaz. Bu tür gelişigüzel örneklemlerin eğlendirici değeri olabilir, ama çarpık bir görüş sağlayabilirler ve nüfusu ciddi biçimde yanlış temsil edebilirler.

Rastlantısal olmayan örneklem Örnekleme unsurlarının matematiksel olarak rastlantısal bir süreçten başka bir şey kullanılarak seçildiği bir örneklemdir.

Gelişigüzel örnekleme Araştırmacının önüne çıkan herhangi birini seçtiği rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

Kotalı Örnekleme

Kotalı örnekleme, gelişigüzel örneklemeden daha ileridir.[2] Kotalı örneklemede, bir araştırmacı önce ilgili insan kategorilerini belirler (örn. erkek ve kadın; 30 yaşın altında, 30 ile 60 yaşları arasında, 60 yaşın üzerinde, vb.), sonra bir kategoriye kaç kişi gireceğine karar verir. Böylece örneklemin çeşitli kategorilerindeki insanların sayısı sabit olur. Örneğin, bir araştırmacı 40 kişilik bir örneklem için 30 yaşın altında 5 erkek ve 5 kadın, 30 ile 60 yaş arasında 10 erkek ve 10 kadın ve 60 yaşın üzerinde 5 erkek ve 5 kadın seçmeye karar veriyor. Nüfusun tüm özelliklerini doğru biçimde temsil etmek zordur (bkz. Şekil 8.1).

Kotalı örnekleme, bazı farklılıkların örneklemde bulunmasını garantiler. Gelişigüzel örneklemede, görüşülenlerin hepsi aynı yaşta, aynı cinsten veya aynı artalana sahip olabilir. Ama kotalı örneklemci bir kez kategorileri ve her bir kategorideki örnek olay sayısını sabitledikten sonra gelişigüzel örnekleme kullanır. Örneğin, araştırmacı karşılaştığı 30 yaşın altındaki ilk 5 erkekle görüşme yapar, oysa 5'i de bir siyasi adayın kampanya merkezinden o sırada çıkmış olabilir. Hiçbir şey araştırmacıyı "dostça davranan" ya da kendisiyle görüşme yapılmasını isteyen kişileri seçmekten alıkoymaz.

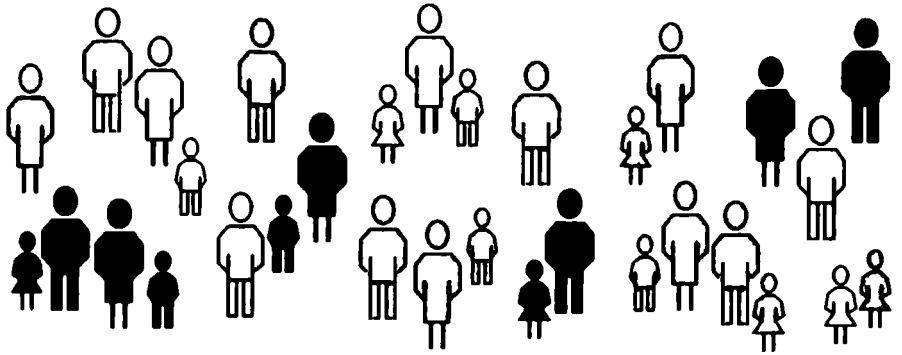
Örnekleme tarihinden bir olay, kotalı örneklemenin kısıtlamalarını göstermektedir. George Gallup'un Amerikan Kamu Görüşü Enstitüsü, kotalı örnekleme kullanarak 1936, 1940 ve 1944'teki ABD başkanlık seçimlerinin sonuçlarını başarılı biçimde kestirdi. Ama 1948'de Gallup yanlış adayı öngördü. Yanlış kestirimin pek çok nedeni vardı (örn. çoğu seçmen kararsızdı, görüşmeler erken bitti), ama büyük bir neden, kota kategorilerinin bütün coğrafi bölgeleri ve gerçekten oy kullanan tüm insanları doğru biçimde temsil etmemesiydi.

Amaca Yönelik ya da Yargıya Dayalı Örnekleme

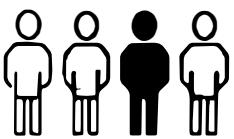
Amaca yönelik örnekleme, özel durumlar için değerli bir örnekleme türüdür. Açıklayıcı araştırmada ya da saha araştırmasında kullanılır.[3] Örnek olayları seçmede bir uzmanın yargısını kullanır ya da kafada belirli bir amaçla örnek olay seçer. Eğer "ortalama ev kadınını" ya da "tipik okulu" seçmek için kullanılıyorsa uygunsuzdur. Amaca yönelik örneklemeyle araştırmacı seçilen örnek olayların nüfusu temsil edip etmediğini hiçbir zaman bilmez.

Kotalı örnekleme Araştırmacının önce örnek olayların ya da kişilerin seçileceği genel kategorileri belirlediği ve daha sonra her bir kategoride önceden belirlenmiş örnek olay sayısına ulaşmak için örnek olayları seçtiği rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

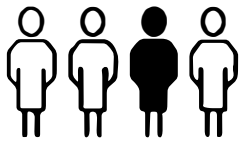
Amaca yönelik örnekleme Araştırmacının son derce özel ve ulaşılması güç bir nüfusun olası tüm örnek olaylarını belirlemek için geniş bir yöntemler yelpazesi kullandığı rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

Sokaktaki 32 yetişkin ve çocuk arasından, örneklem için 10 kişi seçin:

4 Yetişkin Erkek

4 Yetişkin Kadın

1 Erkek Çocuk

1 Kız Çocuk

ŞEKİL 8.1 Kotalı Örnekleme

Amaca yönelik örnekleme, özellikle bilgilendirici olan benzersiz örnek olayları seçmek için uygundur. Örneğin, bir araştırmacı kültürel temalar bulmak için dergileri incelerken içerik analizi kullanmak istiyor. Eğilim belirleyici olduğu için belirli bir popüler kadın dergisini seçer.

Bir araştırmacı ulaşılması güç, özelleşmiş bir nüfusun üyelerini seçmek için amaca yönelik örneklemeyi kullanabilir. Örneğin araştırmacı fahişeleri incelemek istiyor. Bütün fahişeleri listeleyip listeden rastlantısal örneklem oluşturmak imkansızdır. Bunun yerine, araştırma projesine dahil etmek için fahişelerin bir "örneklemini" belirlemek üzere öznel bilgileri (örn. fahişelerin sokakta beklediği yerler, fahişelerin ilişkide bulunduğu toplumsal gruplar, vb.) ve uzmanları (örn. fuhuş birimlerinde çalışan polisler, öteki fahişeler, vb.) kullanır. Araştırmacı örnek olayları belirlemek için pek çok farklı yöntem kullanır, çünkü amacı mümkün olduğu kadar çok örnek olay belirlemektir. Örneğin McCall (1980), St. Louis'de bir arkadaşına başka sanatçıları sorarak ve yerel bir sanat örgütlenmesine katılarak 31 kadın sanatçı belirlemiştir.

Amaca yönelik örnekleme için başka bir durum, bir araştırmacı derinlemesine inceleme için belirli örnek olay türleri belirlemek istediğinde gerçekleşir. Amaç, türlere dair daha derin bir anlayış kazanmaktır. Örneğin Hochschild, 28 kişiyle inançları hakkında yoğun biçimde görüşme yaptı. Bazılarını düşük gelirleri olduğu için, bazılarını yüksek gelirleri olduğu için seçti. Bazıları erkek ve bazıları kadındı.

> *Bu türden bir örneklemden ulusal nüfusa güvenli biçimde genelleme yapılamayacağı çok açıktır: örneğin, benim örneklemimin yüzde kaçının daha fazla ya da daha az devlet hizmeti istediğini göstermenin benim için bir değeri olmazdı... Yoğun görüşmeler, daha sonra nicel sosyal bilim yöntemleriyle test edilebilecek hipotezler oluşturacak şekilde biçimlendirilebilecek olan anlayışlar; anomaliler ve paradokslar üretmek için bir araçtır.* (1981:23-24)

Gamson (1992) amaca yönelik örneklemeyi işçi sınıfından insanların politika hakkında ne düşündüğüyle ilgili bir odak grubu çalışmasında kullandı. (Odak grupları 10. Bölümde tartışılmaktadır.) Gamson, işçi sınıfından toplam 188 kişinin 37 odak grubundan birine katılmasını istedi. Üniversiteyi bitirmemiş olan ama yaş, etnik köken, din, politikaya ilgi ve meslek türü açısından birbirinden farklı olan denekler aradı. Festivallere, pikniklere, panayırlara ve bit pazarlarına giderek ve pek çok kamu bülteninde ilan vererek Boston bölgesinde 35 mahalleden denekler topladı. Çalışmayı açıklamanın yanı sıra, normalde bir çalışmaya katılmayacak olan insanları çekmek için katılımcılara iyi para ödendi.

Kartopu Örnekleme

Toplumsal araştırmacılar çoğunlukla birbiriyle bağlantılı bir insanlar ya da örgütlenmeler ağıyla ilgilenir.[4] Bu ağ aynı problemi inceleyen dünyanın farklı yerlerindeki bilimciler, orta büyüklükte bir kentin seçkinleri, bir örgütlü suç ailesinin üyeleri, büyük bankalar ve şirketlerin yönetim kurullarında yer alan kişiler ya da bir üniversite kampüsünde birbiriyle cinsel ilişkide bulunmuş olan kişiler olabilir. Can alıcı özellik, her bir kişinin ya da birimin bir diğeriyle doğrudan ya da dolaylı bir bağlantıyla bağlı olmasıdır. Bu, her bir kişinin ağdaki diğer kişilerin tümünü doğrudan tanıdığı, onlarla etkileşime girdiği ya da onlardan etkilendiği anlamına gelmez. Bunun yerine ağ bir bütün olarak alındığında kişi, doğrudan ve dolaylı bağlantılarla çoğu birbiriyle bağlantılı bir bağlantılar ağı içinde yer almaktadır.

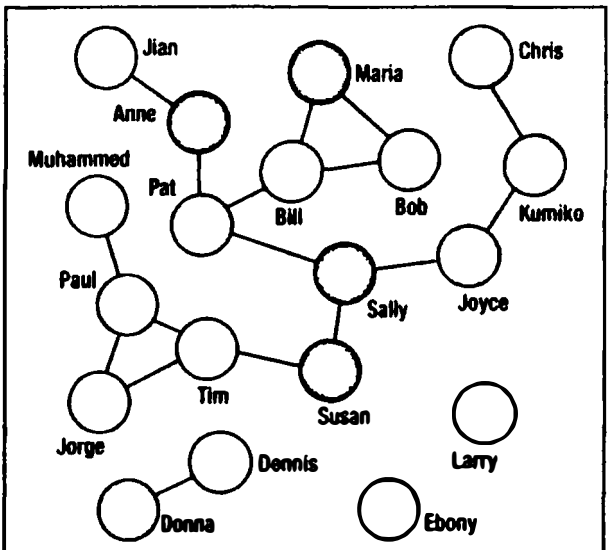
Örneğin, Sally ve Tim birbirlerini doğrudan tanımıyor, ama ikisinin de yakın

Kartopu örnekleme Araştırmacının bir örnek olayla başladığı, daha sonra o örnek olaydan aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnek olaylar belirlediği ve süreci tekrarladığı rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

bir arkadaşı var:Susan. Dolayısıyla ikisinin dolaylı bir bağlantısı bulunuyor. Her üçü de aynı arkadaşlık ağının parçası. Araştırmacılar bu türden bir ağı bir *sosyogram* - birbirine çizgilerle bağlı dairelerden oluşan bir diyagram - çizerek temsil eder. Daireler her bir kişiyi veya örnek olayı temsil eder, çizgiler de arkadaşlığı veya diğer bağlantıları temsil eder (bkz. Şekil 8.2).

Kartopu örnekleme (aynı zamanda *ağ, zincirleme gönderme* ya da *nama dayalı örnekleme* olarak da adlandırılır), bir ağdaki örnek olayları örneklemek (ya da seçmek) için bir yöntemdir. Küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopu analojisine dayanır. Kartopu örnekleme çok aşamalı bir tekniktir. Bir ya da birkaç kişi ya da örnek olayla başlar ve başlangıçtaki örnek olaylarla bağlantılar temelinde yayılır.

Örneğin, bir araştırmacı bir topluluktaki gençler arasında arkadaşlık ağlarını inceliyor olsun. Birbirini tanımayan üç gençle başlıyor. Her genç dört yakın arkadaşının ismini veriyor. Araştırmacı daha sonra dört arkadaşa gidiyor ve her birinden dört yakın arkadaşının ismini vermesini istiyor, sonra o dördüne gidiyor ve aynı şeyi yapıyor ve böyle devam ediyor. Çok geçmeden, çok sayıda insan dahil oluyor. Örneklem içindeki bir kişi doğrudan ya da dolaylı olarak başlangıçtaki gençlere bağlıdır ve pek çok insan aynı kişinin adını vermiş olabilir. Araştırmacı sonunda duruyor, ya artık yeni bir isim verilmediğinden –bu bir kapalı ağa işaret eder- ya da ağ çok büyük olduğu için inceleyebileceğinin sınırına gelmiş olduğundan. Örneklem, ağdaki en az bir kişi tarafından yakın bir arkadaş olarak ismi verilmiş kişileri içermektedir.

ŞEKİL 8.2 Arkadaşlık İlişkileri Sosyogramı

Aykırı olay örnekleme Bir araştırmacının toplumsal süreçlere ya da bir ortama yönelik daha fazla anlayış edinmenin bir yolu olarak bile bile sıradışı ya da topluma ayak uyduramayan örnek olayları seçtiği, özellikle nitel araştırmacılar tarafından kullanılan rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

Aykırı Olay Örnekleme

Bir araştırmacı **aykırı olay örneklemeyi** (aynı zamanda *uç olay örnekleme* olarak da adlandırılır) egemen kalıptan farklılık gösteren ya da öteki örnek olayların ağır basan özelliklerinden farklı olan örnek olaylar ararken kullanır. Amaca yönelik örneklemeye benzer şekilde, bir araştırmacı belirli özellikleri olan örnek olayları belirlemek için çeşitli teknikler kullanır. Amaç, bütünü temsil etmeyen alışılmadık, farklı veya özgün örnek olayların bir toplamını belirlemektir. Örnek olaylar alışılmadık oldukları için seçilir ve araştırmacı genel kalıbın dışına düşen ya da olayların ana akışı dışındakileri kapsayan örnek olayları ele alarak toplumsal yaşam hakkında daha fazla şey öğrenmeyi umar.

Örneğin, araştırmacı liseyi bırakan öğrencileri incelemekle ilgileniyor olsun. Diyelim ki önceki araştırmacı, okulu bırakanların büyük bir çoğunluğunun düşük gelirli ailelerden geldiğini, tek ya da dengesiz ebeveynleri olduğunu, coğrafi olarak hareketli olduklarını ve ırksal azınlıktan olduklarını ileri sürmüş. Aile ortamı, anne-babanın ve/veya kardeşlerin düşük eğitimli olduğu ya da kendilerinin de okuldan ayrılmış olduğu bir ortam. Bunlara ek olarak, okulu bırakanlar çoğunlukla yasadışı davranışlarda bulunuyor ve ayrılmadan önce sabıka kayıtları bulunuyor. Aykırı olay örnekleme kullanan araştırmacı çoğunluktaki gruptan, yasadışı etkinlik sabıkası bulunmayan,dengeli ebeveynleri olan, üst-orta gelirli, coğrafi olarak sabit ve iyi eğitimli ailelerden gelen okulu bırakan öğrenciler arayacaktır.

Ardışık Örnekleme

Ardışık örnekleme, amaca yönelik örneklemeye benzer; ama aralarında bir fark vardır. Amaca yönelik örneklemede, araştırmacı mümkün olduğunca çok sayıda ilgili örnek olay bulmaya çalışır. Olası her örnek olayı dahil etmek prensip gereğidir. Ardışık örneklemede, bir araştırmacı yeni bilgi miktarı ya da örnek olay çeşitliliği dolana kadar örnek olay toplamayı sürdürür. Prensip, bir doyma noktasına ulaşana kadar örnek olay toplamaktır. Ekonomik terimlerle ifade edecek olursak, ek örnek olaylar için marjinal fayda ya da artış yararı hız kesene ya da belirgin biçimde düşene kadar bilgi toplanır. Bu, bir araştırmacının toplanan örnek olayları sürekli değerlendirmesini gerektirir. Örneğin, araştırmacı 10 ya da daha fazla yıldır eşi olmadan yaşayan 70 yaşın üzerindeki 60 dul belirliyor ve onlarla derinlemesine görüşme yapmayı planlıyor olsun. Araştırmacının amaçlarına bağlı olarak yaşam deneyimleri, toplumsal artalanları ve dünya görüşleri ilk 60 duldan fazla farklılık göstermeyen 20 ek dul bulmak gereksiz olabilir.

Ardışık örnekleme Bir araştırmacının zaman, mali kaynaklar ya da kendi enerjisi tükenene kadar veya örnek olayların sağlayacağı hiçbir çeşitlilik ya da bilgi kalmayana kadar mümkün olduğunca çok sayıda ilgili örnek olay bulmaya çalıştığı rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

Kuramsal Örnekleme

Kuramsal örneklemede, örneklenen şey (örn. insanlar, durumlar, olaylar, zaman dilimleri, vb.) temellendirilmiş kuramdan gelir. Artan bir kuramsal ilgi örnek olayların seçimine yön verir. Araştırmacı örnek olayları onların sağlayabileceği yeni anlayışlara dayalı olarak seçer. Örneğin bir saha araştırmacısı, haftaiçi günlerde bir yeri ve bir grup insanı gözlemliyor olabilir. Kuramsal olarak araştırmacı, insanların başka zamanlarda aynı şekilde davranıp davranmadığını ya da yer değişikliğinin başka özelliklerini sorgulayabilir. O zaman, daha bütünlüklü bir resim elde etmek için ve önemli koşulların aynı olup olmadığını öğrenmek için öteki zaman dilimlerini (örn. geceleri ve haftasonlarını) örnekleyebilir.

OLASILIKLI ÖRNEKLEME

Olasılıklı örneklemede özelleşmiş bir kelime hazinesi kullanılır. Olasılıklı örneklemeyi incelemeden önce, dilini gözden geçirmek önemlidir.

Nüfuslar, Unsurlar ve Örnekleme Çerçeveleri

Araştırmacı daha geniş bir örnek olaylar ya da *unsurlar* havuzundan bir örneklem çeker. **Örnekleme unsuru**, bir nüfustaki analiz birimi ya da örnek olaydır. Ölçülen bir kişi, bir grup, bir örgütlenme, yazılı bir belge ya da sembolik bir mesaj hatta toplumsal bir eylem (örn. bir tutuklama, bir boşanma ya da bir öpüşme) olabilir. Geniş havuz, örneklemede önemli rolü olan **nüfus**tur. Bazen, *evren* terimi (6. Bölümde tanımlandı) *nüfus* yerine kullanılır. Nüfusu tanımlamak için araştırmacı örneklenen birimi, coğrafi yerini ve nüfusların zaman sınırlarını belirler. Kutu 8.1'deki nüfus örneklerini ele alalım. Tüm örnekler örneklenecek unsurları (örn. insanlar, şirketler, hastane başvuruları, reklamlar, vb.), coğrafi sınırları ve zaman sınırlarını içermektedir.

Bir araştırmacı nüfus fikriyle işe başlar (örn. bir kentteki tüm insanlar), ama onu daha kesin olarak tanımlar. **Hedef nüfus**, araştırmacının incelemek istediği belirli örnek olaylar havuzudur. Örneklemin büyüklüğünün hedef nüfusun büyüklüğüne oranı, **örnekleme oranı**dır. Örneğin, nüfusta 50.000 kişi var ve araştırmacı onun içinden 150 kişilik bir örneklem çekiyor. Bu durumda örnekleme oranı

Kuramsal örnekleme Araştırmacının bir toplumsal kuram geliştirmek ya da kuramsal fikirleri değerlendirmek için belirli zamanlar, yerler ya da olayları seçtiği rastlantısal olmayan bir örneklemdir.

Örnekleme unsuru Örneklenecek bir olay ya da tek bir birime verilen addır.

Nüfus Bir araştırmacının içinden bir örneklem çektiği ve bir örneklemin sonuçlarının genellendiği pek çok örnek olaydan oluşan büyük bir gruba dair soyut fikirdir.

KUTU 8.1 Nüfus Örnekleri

1. 2 Aralık 1989 tarihinde Avustralya'da yaşayan, hapse, akıl hastanesine ya da benzeri kurumlara girmemiş, 16 yaşında ya da daha büyük bütün insanlar.
2. Kanada'nın Ontario Eyaletinde 2005 yılının Haziran ayında faaliyette olan 100 kişiden fazla çalıştıran bütün şirketler.
3. New Jersey eyaletinde 1 Ağustos 1988 ile 31 Temmuz 1993 arasında özel hastanelere ya da kamu hastanelerine yapılan tüm girişler.
4. 1 Kasım ile 25 Ekim 2004 arasında üç büyük ABD televizyon kanalında Doğu Standart Saatine göre sabah 7:00 ile gece 11:00 arasında yayınlanan tüm televizyon reklamları.
5. ABD'de şu anda doktorluk yapan, tıp derecelerini 1 Ocak 1960'tan günümüze kadar almış olan tüm doktorlar.
6. Vancouver, British Columbia'da ya da Seattle, Washington'da metropollerde 2004 boyunca tüm Afrika kökenli Amerikalı erkek eroin bağımlıları.

150/50.000 = 0,003 ya da yüzde 0,3'tür. Eğer nüfus 500 ise ve araştırmacı 100'lük örneklem çekiyorsa, o zaman örnekleme oranı 100/500 = 0,20 ya da yüzde 20'dir.

Nüfus, soyut bir kavramdır. "Belirli bir zamanda verili sayıda insan varken nüfus nasıl soyut bir kavram olabilir?" diye sorabilirsiniz. Belirli küçük nüfuslar dışında bir nüfus, ölçüm için asla gerçekten dondurulamaz. Örneğin, bir kentte herhangi bir verili anda, bazı insanlar ölüyor, bazıları uçaklara biniyor ya da iniyor, bazıları arabalarında il sınırlarından dışarı çıkıyor. Araştırmacı tam olarak kimi sayacağına karar vermelidir. Zaman belirlendiğinde şehir dışında tatilde olan birini de sayacak mı? Belirlenen zaman içinde şehirde bir otelde kalan turisti dikkate alacak mı? Yetişkinleri, çocukları, hapistekileri, hastanedekileri de sayacak mı? Nüfus, 1 Mart 2005'te öğlen 12:01'de Milwaukee, Wisconsin il sınırları içinde 18 yaşın üzerindeki bütün insanların nüfusu bile olsa soyut bir kavramdır. Zihinde vardır, ama onu somut olarak kesin biçimde belirtmek imkansızdır.

Küçük özelleşmiş nüfuslar dışında (örn. bir sınıftaki tüm öğrenciler) nüfus, soyut bir kavram olduğu için araştırmacının nüfusu tahmin etmesi gerekir. Soyut bir kavram olarak nüfusun, ölçüm sürecinde kullanılana (bkz. 7. Bölüm) benzer işlemsel bir tanıma gereksinimi vardır.

Araştırmacı, nüfustaki tüm unsurlara dair yakın tahminde bulunan belirli bir liste geliştirerek işlemselleştirir. Bu liste **örnekleme çerçevesi**dir. Pek çok örnekleme çerçevesi arasından seçim yapabilir: telefon rehberleri, vergi kayıtları, sürücü ehliyeti kayıtları, vb. Bir nüfustaki unsurları listelemek kolay gibi görünür. Oysa çoğunlukla zordur, çünkü bir nüfustaki unsurların iyi bir listesi bulunmayabilir.

Hedef nüfus Bir araştırmacının içinden bir örneklem çektiği ve bir örneklemin sonuçlarının genellendiği pek çok örnek olaydan oluşan somut olarak belirlenmiş büyük gruptur.

Örnekleme oranı Örneklemdeki örnek olay sayısı bölü nüfustaki ya da örnekleme çerçevesindeki örnek olay sayısı ya da bir örneklemdeki nüfus oranıdır.

İyi bir örnekleme çerçevesi, iyi örnekleme için zorunludur. Örnekleme çerçevesiyle kavramsal olarak tanımlanan nüfus arasında bir yanlış eşleştirme, ciddi bir hata kaynağı olabilir. Bir değişkenin kuramsal ve işlemsel tanımları arasındaki yanlış eşleştirme nasıl geçersiz ölçüme neden oluyorsa, örnekleme çerçevesi ve nüfus arasındaki yanlış eşleştirme de geçersiz örneklemeye neden olur. Araştırmacılar yanlış eşleşmeleri en aza indirmeye çalışır. Örneğin ABD'nin bir bölgesindeki tüm insanları örneklemek istiyorsunuz, dolayısıyla sürücü ehliyeti sahibi olan herkesin listesini elde etmeye karar veriyorsunuz. Ama bazı insanların sürücü ehliyeti yoktur ve ehliyeti olanların listeleri de düzenli olarak güncellense bile çabucak eskir. Daha sonra, gelir vergisi kayıtlarını deniyorsunuz. Ama herkes vergi ödemez; bazı insanlar hile yapar ve ödemez, bazıları ölmüştür ya da vergi ödemeye başlamamıştır, başkaları da vergiler konmadan önce işten ayrılmıştır ya da onlar işe girdikten sonra vergi konmamıştır. Telefon rehberleri de daha iyi değildir, bazı insanlar telefon rehberine kayıtlı değildir, bazı insanların kayıtlı olmayan numaraları vardır ve bazıları da taşınmıştır. Birkaç istisna dışında (örn. bir üniversiteye kayıtlı tüm öğrencilerin listesi), örnekleme çerçeveleri neredeyse her zaman hatalıdır. Bir örnekleme çerçevesi hedef nüfusun dışında kalanların bir kısmını kapsayabilir (örn. taşınmış olan insanları listeleyen bir telefon rehberi) ya da hedef nüfusun içinde olanların bazılarını dışarıda bırakabilir (örn. telefonu olmayanlar).

Bir nüfusun herhangi bir özelliği (örn. sigara içen kent sakinlerinin yüzdesi, 21 yaşın üzerindeki tüm kadınların ortalama boyu, UFO'lara inanan insanların yüzdesi), nüfus **parametre**sidir. Bu, nüfusun gerçek özelliğidir. Parametre büyük nüfuslar (örn. bir ulusun tamamı) için hiçbir zaman kesin doğrulukla bilinemez, o yüzden araştırmacılar parametreyi örneklemler bazında tahmin etmelidir. Nüfus parametrelerini tahmin etmek için örneklemden gelen **istatistik** denen bilgiyi kullanırlar (bkz. Şekil 8.3).

Örnekleme tarihinde ünlü bir olay, bu tekniğin sınırlarını göstermektedir. Büyük bir ABD dergisi olan *Literary Digest* 1920,1924, 1928 ve 1932'deki ABD başkanlık seçimlerinden önce insanlara kartpostallar gönderdi. Dergi, örneklem için isimleri otomobil kayıtlarından ve telefon rehberlerinden –örnekleme çerçevesi– almıştı. İnsanlar kime oy vereceklerini işaretleyerek kartpostalları geri yolladı. Dergi her dört seçimin de sonucunu doğru biçimde kestirdi. Derginin kestirimlerdeki başarısı tanınıyordu ve 1936'da örneklemi 10 milyona çıkardı. Dergi, Alf Landon'ın Franklin D. Roosevelt'e karşı muazzam bir zafer elde edeceğini kestirdi. Ama

Örnekleme çerçevesi Bir nüfustaki örnek olayların bir listesi ya da ona en yakın tahmindir.

Parametre Bir örneklemden yola çıkarak tahmin edilen bütün nüfusun bir özelliğidir.

İstatistik Pek çok anlamı olan bir kelimedir, bunlardan biri de bir örneklemden hesaplanan bir nüfus parametresinin sayısal bir tahminidir

Literary Digest yanılıyordu: Büyük farkla Franklin D. Roosevelt kazandı.

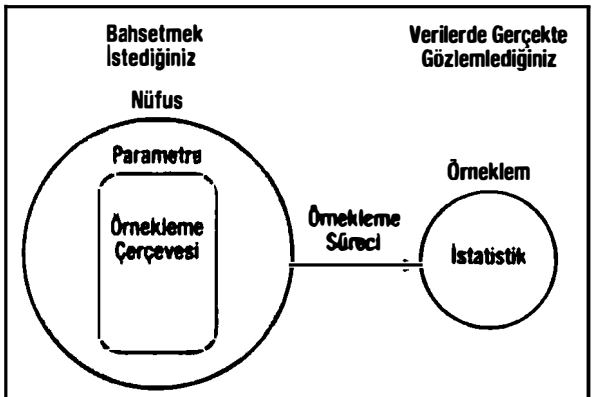
Kestirimin yanlış olmasının birçok nedeni vardı; ama en önemlisi, örneklemede yapılan hatalardı. Dergi çok sayıda insan örneklediği halde, örnekleme çerçevesi hedef nüfusu (yani, tüm seçmenleri) doğru olarak temsil etmiyordu. Telefonu ya da otomobili olmayan insanları dışarıda bırakmıştı, ki bu 1936'da nüfusun oldukça büyük bir yüzdesiydi. Çerçeve, nüfusun yüzde 65'i gibi büyük bir oranını ve seçmen nüfusunun Roosevelt'ten yana eğilimli olan bir kesimini (düşük gelirlileri) dışarıda bırakmıştı.[5] Dergi daha önceki seçimlerde doğru kestirimde bulunmuştu, çünkü yüksek gelirli ve düşük gelirli insanların oy kullanma biçimi farklılaşmamıştı. Ayrıca, Büyük Ekonomik Kriz'den önceki seçimlerde, düşük gelirli daha fazla insanın telefon ve otomobil sahibi olmaya maddi gücü yetiyordu.

Literary Digest hatasından iki önemli ders çıkarabilirsiniz. Birincisi, örnekleme çerçevesi can alıcı önemdedir. İkincisi, bir örneklemin büyüklüğü onun nüfusu doğru biçimde temsil etmesinden daha az önemlidir. Temsil gücü olan 2.500 kişilik bir örneklem, ABD nüfusu hakkında temsil gücü olmayan 10 milyonluk ya da 50 milyonluk bir örneklemden daha doğru kestirimlerde bulunur.

Neden Rastlantısal?

Uygulamalı matematikte olasılık kuramı rastlantısal süreçlere dayanır. Matematikte *rastlantısal* sözcüğü, matematik olarak rastlantısal sonuç üreten bir sürece işaret eder. Eğer seçim süreci gerçekten rastlantısal bir yöntemde (yani hiçbir kalıba uymadan) işlerse, araştırmacı sonuçların olasılığını hesaplayabilir. Gerçek rastlantısal süreçte, her unsurun eşit seçilme olasılığı bulunur.

Rastlantısal süreçlere dayanan rastlantısal ya da olasılıklı örneklemler, rastlantısal olmayanlara kıyasla daha fazla çalışmayı gerektirir. Araştırmacının örnekleme dahil edeceği belirli örnekleme unsurlarını (örn. kişi) belirlemesi gerekir. Örneğin eğer telefonla anket yürütüyorsa, doğru bir rastlantısal örneklem almak için araştırmacının dört beş kez tekrar tekrar arayarak örneklenen belirli kişiye ulaşmayı denemesi gerekir.[6]

ŞEKİL 8.3 Örnekleme Mantığının bir Modeli

Rastlantısal örneklemlerin nüfusu gerçekten temsil eden ve araştırmacının istatistiksel olarak örneklemle nüfus arasındaki ilişkiyi –yani, **örnekleme hatasının** büyüklüğünü- hesaplamasına olanak veren örneklem sağlama olasılığı çok yüksektir. Örnekleme hatası, örneklem sonuçlarıyla bir nüfus parametresi arasındaki rastlantısal süreçlerden kaynaklanan sapmadır.

Bu bölüm rastlantısal örneklemenin teknik ve istatistiksel ayrıntılarını kapsamıyor. Bunun yerine, örneklemenin işlemesinin temelleri, iyi ve kötü örneklemler arasındaki farklılık, bir örneklemin nasıl çekileceği ve toplumsal araştırmada temel örnekleme ilkeleri üzerine odaklanıyor. Eğer nicel araştırmacı olarak kariyer oluşturmayı planlıyorsanız, burada yerimizin elverdiğinden daha fazla istatistiksel artalan oluşturmanız gerekiyor.

Olasılıklı Örneklem Türleri

Basit Rastlantısal. **Basit rastlantısal örneklem,** öteki türlerin model aldığı örneklemdir. Basit rastlantısal örneklemede, araştırmacı doğru bir örnekleme çerçevesi oluşturur, matematiksel rastlantısal prosedüre uygun olarak örnekleme çerçevesinden unsurlar seçer ve sonra dahil edilmek üzere seçilen unsuru eksiksiz olarak örnekleme yerleştirir.

Örnekleme çerçevesindeki bütün unsurları numaralandırdıktan sonra, araştırmacı hangi unsurları seçeceğine karar vermek için rastlantısal sayılar listesi kullanır. Örneklenecek unsur sayısı kadar rastlantısal sayıya gereksinim duyar; örneğin 100'lük bir örneklem için 100 rastlantısal sayıya gerek vardır. Araştırmacı rastlantısal sayıları bir **rastlantısal sayı tablosu**ndan alabilir. Rastlantısal sayı tabloları çoğu istatistik ve araştırma yöntemleri kitabında bulunabilir, bu kitapta da bulunmaktadır (bkz. Ek B). Sayılar saf bir rastlantısal süreç tarafından üretilir, böylece her bir sayının herhangi bir konumda bulunmasının eşit olasılığı olur. Bilgisayar programları da rastlantısal sayı listeleri oluşturabilir.

Şunu sorabilirsiniz: Bir unsuru örnekleme çerçevesinden bir kez seçtikten sonra onu örnekleme çerçevesine geri mi koyarım yoksa ayrı mı tutarım? Sınırlamasız rastlantısal örnekleme, yerine koyarak örneklemedir; yani, bir unsuru örneklemeden sonra tekrar seçilebilsin diye yerine koyarak örneklemedir. Yerine

Rastlantısal örneklem Araştırmacının bir rastlantısal sayı tablosu ya da benzer bir matematiksel rastlantısal süreç kullandığı, böylece nüfustaki her bir örnekleme unsurunun eşit seçilme olasılığının bulunduğu bir örneklemdir.

Örnekleme hatası Bir örneklemin nüfusu temsil etmekten ne kadar saptığıdır.

Basit rastlantısal örneklem Bir araştırmacının bir örnekleme çerçevesi oluşturduğu ve örnek olayları seçmek için saf bir rastlantısal süreç kullandığı, böylece nüfustaki her bir örnekleme unsurunun eşit seçilme olasılığının bulunduğu bir rastlantısal örneklemdir.

Kaynak: © 1996 Thaves. NEA, Inc. tarafından dağıtılan gazete.

koymadan basit rastlantısal örneklemede araştırmacı, zaten örnekleme seçilmiş olan unsurları yok sayar.

Basit rastlantısal örnekleme mantığı kolay bir örnekle gösterilebilir –kavanozdan bilye örnekleme. Elimde 5.000 bilyeyle dolu bir kavanoz var, bilyelerin bazıları beyaz ve bazıları kırmızı. 5.000 bilye benim nüfusum ve tahmin etmek istediğim parametre de içindeki kırmızı bilyelerin sayısı. Rastlantısal olarak 100 bilye seçiyorum (Gözlerimi kapatıyorum, kavanozu sallıyorum, bir bilye çekiyorum ve prosedürü 100 kez tekrarlıyorum). Şimdi elimde rastlantısal bir bilye örneklemi bulunuyor. Nüfustaki kırmızı bilyelerin beyaz bilyelere göre yüzdesini tahmin etmek için örneklemimdeki kırmızı bilyeleri sayıyorum. Bu, 5.000 bilyenin tümünü saymaktan çok daha kolaydır. Örneklemimde 52 beyaz ve 48 kırmızı bilye bulunuyor.

Bu, nüfus parametresinin yüzde 48 kırmızı bilye olduğu anlamına mı gelir? Belki de hayır. Rastlantısal şansa bağlı olarak, benim özel örneğim yanlış olabilir. Sonuçlarımı, 100 bilyeyi tekrar kavanoza boşaltıp bilyeleri karıştırarak ve ikinci bir 100 bilyelik rastlantısal örnek çekerek kontrol edebilirim. İkinci denemede, örneklemimde 49 beyaz bilye ve 51 kırmızı bilye bulunuyor. Şimdi bir sorunum var. Hangisi doğru? Eğer aynı nüfustan farklı örneklemler farklı sonuçlar veriyorsa bu rastlantısal örnekleme ne kadar işe yarar? Prosedürü her biri 100 bilyelik 130 farklı örneklem çekene kadar tekrarlıyorum (sonuçlar için bkz. Çizelge 8.1). Çoğu insan kavanozu boşaltıp 5.000 bilyenin tümünü sayabilir, ama ben ne olduğunu görmek istiyorum. 130 farklı örneklemimin sonuçları net bir kalıbı ortaya koyuyor. En sık rastlanan kırmızı ve beyaz bilye karışımı 50/50. Bu paya yakın olan örneklemler, daha eşitsiz paylı olanlardan daha sık tekrarlanıyor. Nüfus parametresi yüzde 50 beyaz ve yüzde 50 kırmızı bilye gibi görünüyor.

Matematiksel ispatlar ve ampirik testler, Çizelge 8.1'de bulunan kalıbın her zaman ortaya çıktığını göstermektedir. Pek çok farklı örneklem kümesi, benim **örnekleme dağılımı**mdır. Bu, birbirinden ayrı birçok örneklemin farklı örneklem sonuçlarının sıklığını gösteren bir farklı örneklemler dağılımıdır. Örneklem büyüklüğü 100 yerine 1.000 olsa, 2 yerine 10 renkte bilye olsa, nüfusta 5.000 bilye yerine 100 ya da 10 milyon bilye olsa ve nüfus bilyeler yerine insanlar, otomobille ya da üniversiteler olsa bile kalıp yine de ortaya çıkacaktır. Aslında, nüfustan gittikçe daha fazla bağımsız rastlantısal örneklem çekildikçe kalıp daha da netleşecektir.

Örnekleme dağılımındaki kalıp, birbirinden ayrı birçok örneklem üzerinden, doğru nüfus parametresinin (yani önceki örnekte 50/50 pay) başka herhangi bir sonuçtan daha sık görüldüğünü düşündürmektedir. Bazı örneklemler nüfus parametresinden sapar, ama onlar daha seyrektir. Çizelge 8.1'deki grafikte olduğu gibi pek çok faklı rastlantısal örneklem işaretlendiğinde örnekleme dağılımı, normal ya da çan şeklinde bir eğri gibi görünür. Böyle bir eğri kuramsal olarak önemlidir ve istatistikte her zaman kullanılır.

Matematiğin **merkezî limit teoremi**, örnekleme dağılımındaki farklı rastlantısal örneklemlerin sayısı sonsuza doğru arttıkça örneklemlerin kalıbının ve nüfus parametresinin daha kestirilebilir hale geldiğini söyler. Çok fazla sayıda rastlantısal örneklemle, örnekleme dağılımı normal eğri oluşturur ve örneklem sayısı arttıkça eğrinin orta noktası nüfus parametresine yaklaşır.

Belki de pek çok farklı örneklem çekecek zamanınız ve enerjiniz olmadığı için yalnızca tek bir örneklem istiyorsunuz. Bu konuda yalnız değilsiniz. Araştırmacı çok seyrek olarak pek çok örneklem çeker. Çoğunlukla tek bir rastlantısal örneklem çeker, ama merkezî limit teoremi onun bir örneklemden nüfusa genelleme yapmasına olanak verir. Teorem pek çok örneklemle ilgilidir, ama araştırmacının belirli bir örneklemin nüfus parametresinden uzak olma olasılığını hesaplamasına imkan sağlar.

Rastlantısal örnekleme her bir rastlantısal örneklemin nüfusu mükemmel biçimde temsil etmesini garantilemez. Bunun yerine, çoğu rastlantısal örneklemin çoğu zaman nüfusa yakın olacağı anlamına gelir. Ek olarak, belirli bir örneklemin yanlış olması olasılığını hesaplayabilirsiniz. Bir araştırmacı, belirli bir örneklemin yanlış ya da temsil gücünden yoksun olma şansını (yani, örnekleme hatasının büyük-

Rastlantısal sayı tablosu Hiçbir kalıbı olmayan ve araştırmacıların örnek olaylar seçmek ve diğer rastlantısallaştırma amaçları için kullandığı bir sayılar listesidir.

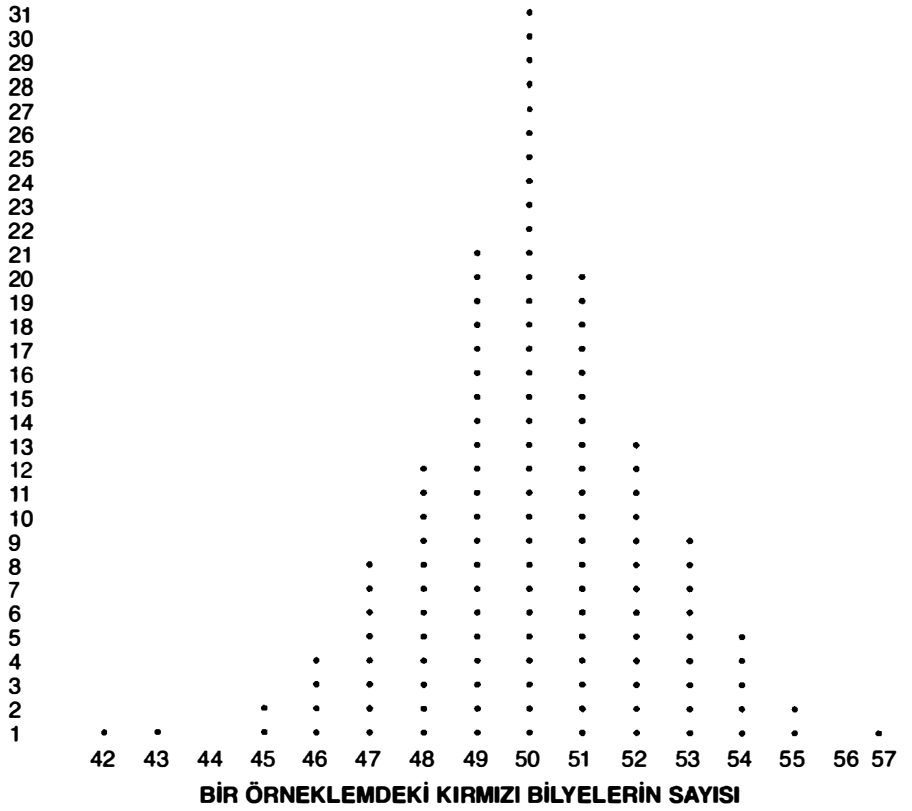
Örnekleme dağılımı Aynı nüfustan pek çok rastlantısal örneklem seçerek oluşturulan bir dağılımdır.

Merkezî limit teoremi Şunu belirten bir matematiksel ilişkidir: Ne zaman bir nüfustan pek çok rastlantısal örneklem çekilirse normal bir dağılım oluşur ve bir değişken için dağılımın merkezi, nüfus parametresine eşittir.

ÇİZELGE 8.1 Örnekleme Dağılımı Örneği

KIRMIZI	BEYAZ	ÖRNEKLEM SAYISI
42	58	1
43	57	1
45	55	2
46	54	4
47	53	8
48	52	12
49	51	21
50	50	31
51	49	20
52	48	13
53	47	9
54	46	5
55	45	2
57	43	1
	Toplam	130

5.000 bilyenin bulunduğu bir kavanozdan 130 bağımsız rastlantısal örneklem için her seferinde 100 bilye çekilmesinin 130 kez tekrarlanmasıyla rastlantısal olarak çekilen kırmızı ve beyaz bilyelerin sayısı.

lüğünü), örnekleme dağılımını tahmin etmek için örneklemden gelen bilgileri kullanarak tahmin eder. Bu bilgiyi merkezî limit kuramı bilgisiyle birleştirerek **güven aralıkları** oluşturur.

Güven aralığı, görece basit ama güçlü bir fikirdir. Televizyon ya da gazetelerde kamu yoklamaları bildirilirken, hata sınırının artı ya da eksi yüzde 2 puan olduğunu duyabilirsiniz. Bu, güven aralıklarının bir versiyonudur. Güven aralığı, bir nüfus parametresini tahmin etmek için kullanılan belirli bir puan etrafındaki aralıktır. Bir aralık kullanılır, çünkü rastlantısal süreçlerin istatistikleri araştırmacının kesin bir noktayı kestirmesine izin vermez, ama araştırmacının yüksek bir güven düzeyinde (örn. yüzde 95) gerçek nüfus parametresinin belirli bir aralık içinde olduğunu söylemesine izin verir.

Örnekleme hataları ya da güven aralıkları hesapları, bu tartışma düzeyinin ötesinde yer alıyor. Örnekleme dağılımı, araştırmacının örnekleme hatası ve güven aralığını hesaplamasına olanak veren temel fikirdir. Yani, araştırmacı "Bu örneklem nüfus parametresinin mükemmel bir ölçümünü veriyor" diyemez, ama "Gerçek nüfus parametresinin örneklemimde bulduğumdan yüzde 2'den fazla farklı olmadığından yüzde 95 eminim" diyebilir.

Örneğin ben, "bir rastlantısal örnekleme dayanarak kavanozda tam olarak 2.500 kırmızı bilye bulunmaktadır" diyemem. Şöyle diyebilirim: "Nüfus parametresinin 2.450 ile 2.550 arasında olduğundan yüzde 95 eminim". Örneklemin özelliklerini (örn. büyüklüğünü, içindeki varyasyonu) merkezî limit teoremiyle birleştirerek oldukça büyük güvenle parametre çevresindeki belirli aralıkları kestirebilirim.

Sistematik Örnekleme. **Sistematik örnekleme**, rastlantısal seçim için bir kestirme yolun bulunduğu basit rastlantısal örneklemedir. Yine, ilk adım örnekleme çerçevesindeki her bir unsurun numaralandırılmasıdır. Rastlantısal sayılar listesi kullanmak yerine araştırmacı, bir örnekleme aralığı hesaplar ve aralık onun yarı-rastlantısal seçim yöntemi haline gelir. Örnekleme aralığı (yani, k'de 1, k burada bir sayıdır) araştırmacıya bir örnekleme çerçevesinden, örneklem için bir unsur seçmeden önce çerçevedeki unsurları atlayarak nasıl unsur seçeceğini söyler.

Mesela, 900 isim içinden 300 isim örneklemek istiyorum. 300'lük bir örneklem elde etmek için rastlantısal bir başlangıç noktasından sonra 900 içinde her üçüncü ismi seçiyorum. Örnekleme aralığım 3'tür. Örnekleme aralıklarını hesaplamak kolaydır. Örneklem büyüklüğüne ve nüfus büyüklüğüne (ya da en iyi tahmin olarak örnekleme çerçevesinin büyüklüğüne) gerek duyarım. Örnekleme aralığını,

Güven aralıkları Bir araştırmacının nüfus parametresinin içinde olduğuna dair belirli ve yüksek derecede güven duyduğu, çoğunlukla bir örneklemde bulunan belirli bir değerden azıcık yüksek ve düşük olan değerler aralığıdır.

örnekleme oranının tersi olarak düşünebilirsiniz. 900 isimden 300 ismin örnekleme oranı 300/900 = ,333 = yüzde 33,3'tür. Örnekleme aralığı 900/300 = 3'tür.

Çoğu durumda, basit rastlantısal bir örneklem ve sistematik bir örneklem birbirine denk sonuçlar verir. Sistematik örneklemin basit rastlantısal örneklemin yerine kullanılamayacağı bir durum, örneklemdeki unsurların bir tür döngü ya da kalıp içinde düzenlendiği zaman gerçekleşir. Örneğin bir araştırmacının örnekleme çerçevesi, erkek birinci ve kadın ikinci gelecek şekilde evli çiftler şeklinde düzenlenmiş olsun (bkz. Tablo 8.2). Böyle bir kalıp, sistematik örnekleme kullanıldığı takdirde araştırmacıya temsil gücü olmayan bir örneklem verir. Araştırmacının sistematik örneklemi örnek olayların düzenlenme biçimi yüzünden temsil gücünden yoksun ve yalnızca kadınları kapsıyor olabilir. Örnekleme çerçevesi çiftler olarak düzenlendiğinde, çift sayılı örnekleme aralıkları yalnızca erkekler veya yalnızca kadınlardan oluşan örneklemlerle sonuçlanır.

Şekil 8.4 basit rastlantısal örnekleme ve sistematik örneklemeyi örneklerle göstermektedir. Her bir örneklemde farklı isimlerin çekildiğine dikkat edin. Örneğin, H. Adams her iki örneklemde de görünüyor, ama C. Droullard yalnızca basit rastlantısal örneklemde yer alıyor. Bunun nedeni, herhangi iki rastlantısal örneklemin birbiriyle aynı olmasının çok seyrek görülmesidir.

Örnekleme çerçevesi 20 erkek ve 20 kadın içeriyor (her ismin yanında parantez içinde cinsiyeti yer almaktadır). Basit rastlantısal örneklem 3 erkek ve 7 kadın sonuç vermiştir, sistematik örneklem ise 5 erkek ve 5 kadın sonuç vermiştir. Bu, sistematik örneklemenin daha doğru olduğu anlamına mı gelir? Hayır. Bunu kontrol etmek için, farklı rastlantısal sayıları kullanarak bir örneklem çekin; ilk iki basamağı alıp sondan başlamayı deneyin (örn. 11921'den 11, sonra 43232'den 43). Ayrıca farklı bir rastlantısal başlangıçla yeni bir sistematik örneklem çekin. Son seferinde rastlantısal başlangıç 18'di. Rastlantısal başlangıç olarak 11'i deneyin. Ne buldunuz? Her bir cinsten kaç tane var?[7]

TABLO 8.2 Döngüsel Verilerin Sistematik Örneklemesindeki Sorunlar

ÖRNEK OLAY	
1	Erkek eş
2[a]	Kadın eş
3	Erkek eş
4	Kadın eş
5	Erkek eş
6[a]	Kadın eş
7	Erkek eş
8	Kadın eş
9	Erkek eş
10[a]	Kadın eş
11	Erkek eş
12	Kadın eş

Rastlantısal başlangıç = 2
Örnekleme aralığı = 4.
[a] Örnekleme seçilen.

Katmanlı Örnekleme. **Katmanlı örneklemede,** araştırmacı önce ek bilgilere dayanarak nüfusu altnüfuslara (katmanlara) böler.[8] Nüfusu katmanlara böldükten sonra, araştırmacı her altnüfustan bir rastlantısal örneklem çeker. Katmanlı örneklemede, araştırmacı

her katmanın göreli büyüklüğünü rastlantısal süreçlerin kontrol etmesine izin vermek yerine kendisi kontrol eder. Bu, temsil etme gücünü garantiler ya da örneklem içindeki farklı katmanların orantısını sabitler. Tabii ki katmanlar hakkında gerekli bilgiler her zaman elde edilemeyebilir.

Genel olarak, katmanlı örnekleme, eğer katman bilgileri doğruysa, nüfusu basit rastlantısal örneklemeden daha fazla temsil eden örneklemler oluşturur. Basit bir örnekle bunun nedenini görebiliriz. Yüzde 51'i kadın ve yüzde 49'u erkek olan bir nüfus düşünün; nüfus parametresi, 51'e 49 cinsiyet oranıdır. Katmanlı örneklemeyle, bir araştırmacı kadınlar arasından ve erkekler arasından rastlantısal örneklemler çeker, böylece örneklem 51'e 49 cinsiyet oranı barındırır. Eğer araştırmacı basit rastlantısal örneklem kullanmış olsaydı, rastlantısal örneklemin nüfusun gerçek cinsiyet oranından uzak olması mümkün olurdu. Böylece, araştırmacı katmanlı örneklemeyle nüfusu temsil ederken daha az hata yapar ve daha küçük örnekleme hatası olur.

Araştırmacılar katmanlı örneklemeyi ilgilenilen bir katman, bir nüfusun küçük bir yüzdesi olduğunda ve rastlantısal süreçler şans eseri katmanı atlayabileceği zaman kullanır. Örneğin, araştırmacı 20.000 üniversite öğrencisi arasından 200'lük bir örneklem çekiyor. Üniversitenin kayıt memurundan 20.000 öğrencinin yüzde 2'sinin ya da 400'ünün 5 yaşın altında çocuğu olan boşanmış kadınlar olduğunu gösteren bilgiler ediniyor. Bu grubun örneklemde yer alması önemlidir. Temsil gücü olan bir örneklemde böyle 4 öğrenci (200'ün yüzde 2'si) olacaktır, ama araştırmacı tek bir basit rastlantısal örneklemde şans eseri onları atlayabilir. Katmanlı örneklemeyle, kayıt memurundan böyle olan 400 öğrencinin bir listesini alır ve içinden rastlantısal olarak 4 öğrenci seçer. Bu, örneklemin önemli katmanlarla ilgili olarak nüfusu temsil etmesini garanti eder.

Özel durumlarda araştırmacı bir örneklemdeki bir katmanın nüfustaki gerçek oranından farklı olmasını isteyebilir. Örneğin, nüfus yüzde 0,5 Aleut yerlilerini içermektedir, ama araştırmacı Aleut yerlilerini özel olarak incelemek istemektedir. Aşırı örnekleme yapar, böylece Aleut yerlileri örneklemin yüzde 10'unu oluşturur. Bu tür oransız katmanlı örneklemelerle araştırmacı özel ayarlamalar olmadan örneklemden doğrudan genelleme yapamaz.

Bazı durumlarda araştırmacı bir katmanın ya da altgrubun oranının nüfustaki gerçek oranından farklı olmasını ister. Örneğin, Davis ve Smith (1992), 1987'deki

Sistematik örnekleme Bir araştırmacının bir örnekleme aralığı kullanarak örnekleme çerçevesi içindeki her *k*'ıncı (örneğin 12nci) örnek olayı seçtiği bir rastlantısal örneklemdir.

Örnekleme aralığı Sistematik örneklemede örnek olay seçerken kullanılan, örnekleme oranının tersidir.

Katmanlı örnekleme Araştırmacının önce bir karşılıklı dışlayıcı ve kapsayıcı kategoriler kümesi tanımladığı, örnekleme çerçevesini kategorilere böldüğü ve sonra her bir kategoriden örnek olaylar seçmek için rastlantısal seçimi kullandığı bir rastlantısal örneklemdir.

ŞEKİL 8.4 Basit Rastlantısal ve Sistematik Örneklemler Nasıl Çekilir

1. Örnekleme çerçevesindeki her bir örnek olayı sırayla numaralandırın. 1'den 40'a kadar numaralandırılmış olan alfabetik sıraya konmuş 40 ismin listesi.
2. Bir örneklem büyüklüğüne karar verin. İki tane yüzde 25'lik (10 isimlik) örneklem çekeceğiz.
3. Basit rastlantısal örneklem için bir rastlantısal sayı tablosu belirleyin (bkz. aşağıdaki parça; daha bütünlüklü bir tablo Ek B'de yer almaktadır). Rastlantısal sayı tablosunu kullanmadan önce, örneklem için gereken en fazla basamak sayısını hesaplayın (örn. 40 isim için iki basamak gerekir; 100'den 999'a üç basamak; 1.000'den 9.999'a, dört basamak). Rastlantısal sayı tablosundan herhangi bir yerden başlayın (biz üst soldan başlayacağız) ve bir basamaklar kümesi seçin (biz son iki basamağı alacağız). Örnek olayın örneklem içinde yer aldığını göstermek için örnekleme çerçevesinde seçili rastlantısal sayıya denk düşen sayıyı işaretleyin. Eğer sayı çok büyükse (40'ın üzerinde), onu yok sayın. Eğer örneklemde sayı birden çok görünüyorsa (10 ve 21 örneklemde iki kez çıktı), ikinciyi yok sayın. Örneklemdeki örnek olay sayısına (bizim örneğimizde 10) ulaşana kadar devam edin.
4. Sistematik örneklem için rastlantısal bir başlangıçla başlayın. Bunu yapmanın en kolay yolu rastlantısal sayı tablosunda körlemesine bir yere işaret etmek ve örnekleme çerçevesinde görünen en yakın sayıyı seçmektir. Örnekte, 18 seçilmiştir. Rastlantısal sayıyla başlayın, sonra ilk sayıya ulaşmak için örnekleme aralığını ya da bizim örneğimizde 4 sayın. Onu işaretleyin ve sonraki sayı için örnekleme aralığını sayın. Listenin sonuna kadar devam edin. Sanki listenin başı sonuna eklenmiş gibi (bir çember gibi) örnekleme aralığını saymayı sürdürün. Sondan tekrar başlangıca bağlanana kadar ya da eğer örnekleme aralığı örnekleme çerçevesinin tamamını eşit aralıklarla bölüyorsa, başlangıca kadar saymaya devam edin.

No.	İsim (Cinsiyet)	Basit Rastlantısal	Sistematik
01	Abrams, J. (E)		
02	Adams, H (K)	Evet	Evet (6)
03	Anderson, H. (E)		
04	Arminond, L. (E)		
05	Boorstein, A. (E)		
06	Breitsprecher, P. (E)	Evet	Evet (7)
07	Brown, D. (K)		
08	Cattelino, J. (K)		
09	Cidoni, S. (E)		
10	Davis, L. (K)	Evet*	Evet (8)
11	Droullard, C. (E)	Evet	
12	Durette, R. (K)		
13	Elsnau, K. (K)	Evet	
14	Falconer, T. (E)	Evet (9)	
15	Fuerstenberg, J. (E)		
16	Fulton, P. (K)		
17	Gnewuch, S. (K)		
18	Green, C. (E)		BAŞLANGIÇ, Evet (10)
19	Goodwanda, T. (K)	Evet	
20	Harris, B. (E)		
21	Hjelmhaug, N. (E)	Evet*	
22	Huang, J. (K)	Evet	Evet (1)
23	Ivonovo, V. (K)		
24	Jaquess, J. (K)		
25	Johnson, A. (K)		
26	Kennedy, M. (K)		Evet (2)
27	Koschoreck, L. (K)		
28	Koykkar, J. (E)		
29	Kozlowski, C. (K)	Evet	
30	Laurent, J. (E)		Evet (3)
31	Lee, R. (K)		
32	Ling, C. (E)		
33	McKinnon, K. (K)		
34	Min, H. (K)	Evet	Evet (4)
35	Moini, A. (K)		
36	Navarre, H. (E)		
37	O'Sullivan, C. (E)		
38	Oh, J. (E)		Evet (5)
39	Olson, J. (E)		
40	Ortiz y Garcia, L. (K)		

Bir Rastlantısal Sayı Tablosundan Parça (Basit Rastlantısal Örneklem için)

15010	38221	94119	21280	07621	43232
18590	21529	11077	44506	51949	07984
00102	00013	01061	36457	79180	47169
42210	04734	27779	81994	25992	88094
94174	60457	13761	66611	46178	82752
22099	67256	23390	16597	23992	15318
90122	13887	12947	44457	62108	11921

* Seçilen rastlantısal sayılarda iki kez görünen sayılar.

KUTU 8.2 Katmanlı Örnekleme Örneği

Konuma Göre Katmanlara Ayrılmış 100 Çalışanlık Genel Hastane Örneklemi

KONUM	NÜFUS		BASİT RASTLANTISAL ÖRNEKLEM	KATMANLI ÖRNEKLEM	NÜFUSLA KARŞILAŞTIRILDIĞINDA HATALAR
	N	*Yüzde*	*n*	*n*	
Yöneticiler	15	2,88	1	3	–2
Kadrolu doktorlar	25	4,81	2	5	–3
İntern doktorlar	25	4,81	6	5	+1
Kayıtlı hemşireler	100	19,23	22	19	+3
Hemşire asistanları	100	19,23	21	19	+2
Tıp teknisyenleri	75	14,42	9	14	+5
Hastane hizmetlileri	50	9,62	8	10	–2
Sekreterler	75	14,42	5	14	+1
Bakım görevlileri	30	5,77	3	6	–3
Temizlik görevlileri	25	4,81	3	5	–2
Toplam	520	100,00	100	100	

Rastlantısal olarak 15 yöneticiden 3'ünü, 25 kadrolu doktordan 5'ini seçin, vb.
Not: Geleneksel olarak, *N* nüfus sayısını ve *n* örneklem sayısını temsil eder.
Basit rastlantısal örneklem hemşireleri, hemşire asistanlarını ve tıp teknisyenlerini aşırı temsil etmekte; ama yöneticileri, kadrolu doktorları, bakım görevlilerini ve temizlik görevlilerini az temsil etmektedir. Katmanlı örneklem her bir konumun doğru bir temsilini sağlar.

Genel Toplumsal Taramanın (11. Bölümde açıklanmaktadır) Afrika kökenli Amerikalıları aşırı örneklediğini belirtmektedir. ABD nüfusunun rastlantısal bir örneklemi 191 Siyah vermişti. Davis ve Smith sayıyı 544'e çıkarmak için Afrika kökenli Amerikalıların ayrı bir örneklemini aldı. 191 Siyah katılımcı, rastlantısal örneklemin yaklaşık yüzde 13'üdür, kabaca ABD nüfusundaki Siyahların yüzdesine eşittir. 544 Afrika kökenli Amerikalı oransız örneklemin yüzde 30'unu oluşturmaktadır. Bütün örneklemi kullanmak isteyen araştırmacı ABD nüfusuna genellemeden önce, örneklenen Afrika kökenli Amerikalıların sayısını azaltmak için ayarlamalıdır. Oransız örnekleme bir altnüfusla en fazla ilgili olan meseleler üzerine odaklanmak isteyen araştırmacıya yardımcı olur. Bu örnekte, yalnızca 191'lik bir örneklem kullanmaktansa 544 katılımcı kullanarak Afrika kökenli Amerikalılara daha doğru biçimde genelleme yapabilir. Daha büyük örneklemin Afrika kökenli Amerikalı altnüfusunun bütün çeşitliliğini yansıtması daha olasıdır.

Küme Örnekleme. Küme örnekleme iki sorunu ele alır: Araştırmacıların dağınık bir nüfus için iyi bir örnekleme çerçevesi yoktur ve örneklenen bir unsura ulaşmanın maliyeti çok yüksektir.[9] Örneğin, Kuzey Amerika'daki tüm otomobil tamircilerinin tek bir listesi yoktur. Doğru bir örnekleme çerçevesi oluştursam bile, coğrafi olarak

dağılmış olan örneklenen tamircilere ulaşmak çok pahalıya malolur. Tek bir örnekleme çerçevesi kullanmak yerine, araştırmacılar birden çok aşama ve küme içeren bir örnekleme tasarımı kullanır.

Bir *küme* nihai örnekleme unsurlarını içinde barındıran, ama kendisi geçici olarak bir örnekleme unsuru olarak ele alınabilecek olan birimdir. Önce kümeler örneklenir ve sonra ilk örnekleme aşamasında seçilen kümelerin içinden ikinci bir örneklem çekilir. Rastlantısal olarak kümeleri örneklersiniz ve sonra seçili kümeler içinden rastlantısal olarak unsurları örneklersiniz. Kümeler için iyi bir örnekleme çerçevesi oluşturabilirseniz, örnekleme unsurları için iyi bir örnekleme çerçevesi oluşturmak imkansız olsa bile, bunun büyük pratik avantajı vardır. Bir küme örneklemi oluşturduktan sonra, her bir küme içinde unsurlar için bir örnekleme çerçevesi oluşturmak kolaylaşır. Coğrafi olarak dağınık nüfuslar için ikinci bir avantajı, her bir kümenin içindeki unsurların fiziksel olarak birbirine daha yakın olmasıdır. Bu her bir unsurun yerini belirlemekte veya onlara ulaşmakta tasarruf sağlayabilir.

Küme örneklemede aşamalarda birçok örneklem çekersiniz. Üç aşamalı bir örneklemde, 1. aşama büyük kümelerin rastlantısal örneklenmesidir, 2. aşama seçilen her bir büyük kümenin içindeki küçük kümelerin örneklenmesidir ve son aşama örneklenen küçük kümeler içinden unsurların örneklenmesidir. Örneğin, Mapleville'deki bireylerin bir örneklemini istiyorsunuz. Önce kentteki blokları örneklersiniz, sonra bloklar içindeki haneleri, sonra haneler içindeki bireyleri örneklersiniz (bkz. Çizelge 8.2). Mapleville'deki tüm kent sakinlerinin doğru bir listesi olmasa bile, kentteki blokların doğru bir listesi vardır. Rastlantısal bir blok örneklemi seçtikten sonra, seçilen bloklardaki haneleri sayarak her bir blok için bir örneklem çerçevesi oluşturursunuz. Daha sonra hanelerin listesini kullanarak hane örnekleme aşamasında bir rastlantısal örneklem çekersiniz. Son olarak, örneklenen her bir haneden belirli bir bireyi seçersiniz.

Küme örnekleme çoğunlukla basit rastlantısal örneklemeden daha az maliyetlidir, ama daha az doğrudur. Küme örneklemede her aşama örnekleme hatalarını beraberinde getirir, dolayısıyla çok aşamalı bir küme örnekleminde tek aşamalı bir rastlantısal örneklemden daha fazla örnekleme hatası bulunur.[10]

Küme örnekleme kullanan araştırmacı, kümelerin sayısına ve kümeler içindeki unsurların sayısına karar vermelidir. Örneğin, Mapleville'den 240 kişilik iki aşamalı bir küme örnekleminde, rastlantısal olarak 120 küme ve her birinden 2 unsur ya da rastlantısal olarak 2 küme ve her birinden 120 unsur seçebilirsiniz. Hangisi en iyisidir? Daha fazla kümeli tasarım daha iyidir, çünkü kümeler içindeki unsurlar

Küme örnekleme Birden çok aşama kullanan ve çoğunlukla geniş coğrafi alanları kapsamak için kullanılan, kümelenmiş birimlerin rastlantısal olarak seçildiği ve sonra örneklenen kümelenmiş birimlerden ya da kümelerden örneklemlerin çekildiği bir tür rastlantısal örneklemdir.

ÇİZELGE 8.2 Küme Örnekleme Örneği

Hedef: Mapleville'den 240 kişilik bir rastlantısal örneklem çekmek.

1. Basamak: Mapleville'de 55 mahalle bulunuyor. Rastlantısal olarak 6 mahalle seçin.
1 2 3* 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15* 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27* 28 29 30 31* 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54* 55
* = Rastlantısal olarak seçilen.

2. Basamak: Seçilen mahalleleri bloklara bölün. Her bir mahallede 20 blok yer almaktadır. Mahalleden rastlantısal olarak 4 blok seçin.
1 2 3 4* 5 6 7 8 9 10* 11 12 13* 14 15 16 17* 18 19 20
* = Rastlantısal olarak seçilen.

3. Basamak: Blokları hanelere bölün. Rastlantısal olarak haneleri seçin.
Mahalle 3, Blok 4 örneği (2. basamakta seçilen):
Blok 4'te müstakil aile evleri, dubleksler ve dört daireli apartmanların bir karışımı yer almaktadır. Oak Sokağı, River Sokağı, South Caddesi ve Greenview Caddesi arasında yer almaktadır. Blokta 45 hane bulunmaktadır. 45 hane içinden rastlantısal olarak 10 hane seçin.

1 #1 Oak Sokağı
2 #3 Oak Sokağı
3* #5 Oak Sokağı
4 "
5 "
6 "
7 #7 Oak Sokağı
8 "
9* #150 River Sokağı
10* "
11 "
12
13 #152 River Sokağı
14 "
15 "

* = Rastlantısal olarak seçilen.

4. Basamak: Her bir haneden bir katılımcı seçin.

Küme örneklemenin özeti:
Hane başına rastlantısal olarak seçilen 1 kişi
Blok başına rastlantısal olarak seçilen 10 hane
Mahalle başına rastlantısal olarak seçilen 4 blok
Kentte rastlantısal olarak seçilen 6 mahalle
1 x 10 x 4 x 6 = 240 kişilik örneklem

(örn. aynı blokta yaşayan insanlar) birbirine benzer olma eğilimindedir (örn. aynı bloktaki insanlar farklı bloklardakilerden daha fazla birbirine benzeme eğilimindedir). Eğer birkaç küme seçilirse, birbirine benzer çok sayıda unsur seçilebilir, bu da toplam nüfusu daha az temsil eder. Örneğin, görece zengin insanların yaşadığı iki blok seçebilir ve her birinden 120 kişi çekebilirsiniz. Bu, 120 farklı blok ve her

birinden seçilen 2 bireyden daha az temsil gücüne sahip olacaktır.

Bir araştırmacı büyük bir coğrafi alandan örneklem alıyorsa ve her bir unsura yolculuk etmesi gerekiyorsa, küme örnekleme yolculuk masraflarını önemli ölçüde azaltır. Her zamanki gibi, maliyete karşılık doğruluktan ödün verilir.

Örneğin Alan, Ricardo ve Barbara'nın her biri kişisel olarak Kuzey Amerika'daki bütün üniversite öğrencileri nüfusunu temsil eden 1.500 öğrencilik bir örneklemle görüşme yapıyor. Alan bütün öğrencilerin doğru bir örnekleme çerçevesi elde ediyor ve basit rastlantısal örnekleme kullanıyor. Her birinde bir ya da iki öğrenciyle görüşmek için 1.000 farklı yere yolculuk ediyor. Ricardo 3.000 üniversitenin tümünün bulunduğu listeden üç üniversitelik bir rastlantısal örneklem çekiyor ve sonra üç üniversiteyi ziyaret ederek her birinden 500 öğrenci seçiyor. Barbara 300 üniversitelik bir rastlantısal örneklem çekiyor. 300 üniversiteyi ziyaret ediyor ve her birinden 5 öğrenci seçiyor. Eğer yolculuk masrafları yer başına 250$ tutarsa, Alan'ın yolculuk faturası 250.000$, Ricardo'nunki 750$, Barbara'nınki 75.000$ tutar. Alan'ın örneklemi son derece doğrudur. Barbara'nınki ise masrafın üçte birine biraz daha az doğrudur. Ricardo'nun örneklemi en ucuzudur, ama hiçbir temsil gücü yoktur.

Hane İçi Örnekleme. Araştırmacı küme örneklemede bir haneyi ya da benzer bir birimi (örn. aile ya da ikamet birimi) örneklediğinde, şu soru ortaya çıkar: Araştırmacı kimi seçmelidir? Telefonu, kapıyı ya da postayla gelen zarfı ilk açan kişi örneklemde kullanılırsa potansiyel bir yanlılık kaynağı ortaya çıkar. İlk açan kişi, onun açması ancak gerçekten rastlantısal bir sürecin sonucu olarak gerçekleşiyorsa seçilmelidir. Genellikle durum böyle değildir. Bazı insanların evde olma olasılığı düşüktür ve bazı hanelerde bir kişinin (örn. kocanın) telefonu ya da kapıyı açması olasılığı başka birininkinden yüksektir. Araştırmacılar, rastlantısal olarak bir hane seçildikten sonra hanenin içindeki bireyin de rastlantısal olarak seçilmesini sağlamak için hane içi örnekleme kullanır.

Araştırmacının hane içindeki bir kişiyi rastlantısal olarak seçmesinin birçok yolu vardır.[11] En yaygın yöntem, hanenin büyüklüğü ve bileşimi öğrenildikten sonra kimin seçileceğini gösteren bir seçim tablosu kullanmaktır (örn. en yaşlı erkek, en genç kadın, vb.) (bkz. Tablo 8.3). Bu, kapıyı ya da telefonu açan ilk kişiyi seçmekten ya da görüşmecinin en dostane görünen kişiyi seçmesinden kaynaklanabilecek herhangi bir yanlılığı ortadan kaldırır.

Büyüklükle Orantılı Olasılık (BOO). Küme örneklemenin iki yolu bulunur. Hemen yukarıda tanımlanan yöntem, orantılı ya da ağırlıksız küme örneklemedir. Orantılıdır, çünkü her bir kümenin büyüklüğü (ya da her aşamadaki unsurların sayısı) aynıdır. Küme gruplarının farklı büyüklüklerde olması daha yaygın bir durumdur. Böyle olduğunda araştırmacı örneklemedeki her aşama için olasılığı ayarlamalıdır.

Alan, Barbara ve Ricardo'nun yer aldığı önceki küme örnekleme örneği, ağırlıksız küme örnekleme ile ilgili sorunu ortaya koymaktadır. Barbara 3.000 üniversitenin tümünün yer aldığı bir listeden 300 üniversitelik bir basit rastlantısal örneklem çekti, ama bir hata yaptı –eğer her üniversitenin eşit sayıda öğrencisi bulunmuyorsa. Yöntemi her üniversiteye eşit seçilme şansı veriyordu -300/3.000 ya da yüzdc 10 şans. Ama üniversitelerin öğrenci sayısı farklıdır ve dolayısıyla her öğrencinin onun örnekleminde yer almak için eşit şansı bulunmamaktadır.

Barbara her üniversiteyi listeledi ve listeden örneklem çekti. 40.000 öğrencisi olan büyük bir üniversiteyle 400 öğrencisi olan küçük bir üniversitenin eşit seçilme şansı vardı. Ama eğer büyük üniversiteyi seçerse, o üniversitedeki verili bir öğrencinin seçilme şansı 40.000'de 5'ti (5/40.000 = yüzde 0,0125), küçük üniversitedeki bir öğrencinin seçilme şansı ise 400'de 5'ti (5/400 = yüzde 1,25). Küçük üniversitenin öğrencisinin Barbara'nın örnekleminde yer alma olasılığı 100 kat daha fazlaydı. Büyük üniversiteden bir öğrencinin toplam seçilme olasılığı yüzde 0,125 iken (10 x 0,0125) küçük üniversiteden öğrencinin seçilme şansı yüzde 12,5 (10 x 1,25) idi. Barbara rastlantısal örneklemenin bir ilkesini çiğnedi –her bir unsurun örnekleme seçilme şansının eşit olduğu ilkesini.

Eğer Barbara **büyüklükle orantılı olasılık (BOO)** kullanırsa ve doğru biçimde örnekleme yaparsa, o zaman her bir nihai örnekleme unsuru ya da öğrenci eşit seçilme olasılığına sahip olacaktır. Bunu, örneklemenin ilk aşamasında bir üniversiteyi seçme olasılıklarını ayarlayarak yapar. Daha fazla öğrencisi olan büyük üniversitelere daha büyük seçilme şansı ve daha küçük üniversitelere daha küçük seçilme şansı vermelidir. Bir üniversitenin seçilme olasılığını o üniversiteye devam eden tüm öğrencilerin nüfustaki oranına dayalı olarak ayarlar. Böylece, 40.000 öğrencisi olan bir üniversitenin seçilmesi olasılığı 400 öğrencisi olan bir üniversitenin seçilmesi olasılığından 100 kat fazladır (başka bir örnek için bkz. Kutu 8.3).

Rastlantısal Numara Çevirme. **Rastlantısal numara çevirme (RNÇ)** genel kamuyla telefonla görüşme yapılan araştırma projelerinde kullanılan bir örnekleme tekniğidir.[12] Yayımlanan telefon rehberini örnekleme çerçevesi olarak kullanmaz.

Örnekleme çerçevesi bir telefon rehberi olduğunda üç tip insan atlanır: telefonu olmayan insanlar, yakın tarihte taşınmış insanlar, ve listelenmeyen numaraları olan insanlar. Telefonu olmayanlar (örn. yoksullar, eğitimsizler ve geçici olanlar) herhangi bir telefonla görüşme çalışmasında atlanır, ama ileri sanayileşmiş ülkelerde insanların yüzde 95'inin telefonu bulunmaktadır. Pek çok türden insanın listelenmeyen numaralı bulunmaktadır: tahsilatçılardan kaçınmak isteyen insanlar çok zengin olanlar ve mahremiyetini korumak isteyen ve müstehcen aramaları, satıcıları

Büyüklükle orantılı olasılık (BOO) Küme örneklemede her bir küme aynı sayıda örnekleme unsuruna sahip olmadığı zaman yapılan bir ayarlamadır.

TABLO 8.3 Hane İçi Örnekleme

Örneklenen haneler içinden bireyleri seçme. Seçili numara, Çizelge 8.2'de seçilmiş olan hanedir.

Numara	Soyadı	Yetişkinler (18 Yaşın Üzerinde)	Seçilen Katılımcı
3	Able	1 erkek, 1 kadın	Kadın
9	Bharadwaj	2 kadın	Daha genç kadın
10	DiPiazza	1 erkek, 2 kadın	En yaşlı kadın
17	Wucivic	2 erkek, 1 kadın	En genç erkek
19	Cseri	2 kadın	En genç kadın
20	Taylor	1 erkek, 3 kadın	İkinci en yaşlı kadın
29	Velu	2 erkek, 2 kadın	En yaşlı erkek
31	Wong	1 erkek, 1 kadın	Kadın
32	Gray	1 erkek	Erkek
35	Mall-Krinke	1 erkek, 2 kadın	En yaşlı kadın

ÖRNEK SEÇİM TABLOSU (YALNIZCA YETİŞKİNLER SAYILMIŞTIR)

Erkek	Kadın	Kimin Seçileceği	Erkek	Kadın	Kimin Seçileceği
1	0	Erkek	2	2	En yaşlı erkek
2	0	En yaşlı erkek	2	3	En genç kadın
3	0	En genç erkek	3	2	İkinci en yaşlı erkek
4+	0	İkinci en yaşlı erkek	3	3	İkinci en yaşlı kadın
0	1	Kadın	3	4	Üçüncü en yaşlı kadın
0	2	En genç kadın	4	3	İkinci en yaşlı erkek
0	3	İkinci en yaşlı kadın	4	4	Üçüncü en yaşlı erkek
0	4+	En yaşlı kadın	4	5+	En genç kadın
1	1	Kadın	5+	4	İkinci en yaşlı erkek
1	2	En yaşlı kadın	5+	5+	Dördüncü en yaşlı kadın
1	3	İkinci en yaşlı kadın			
2	1	En genç erkek			
3	1	İkinci en yaşlı erkek			

+ = veya daha fazla

ve telefonda işletmek için arayanları önlemek isteyen kişiler. ABD'nin bazı kentsel bölgelerinde, listelenmeyen numaraların oranı yüzde 50'dir. Buna ek olarak, insanlar ikamet ettikleri yeri değiştirir, dolayısıyla yılda bir veya daha seyrek yayımlanan rehberlerde taşınmış insanların numaraları yer alır ve yakın zamanda bölgeye taşınmış olanlarınki yer almaz. RNÇ kullanan bir araştırmacı telefon numaralarını rastlantısal olarak seçer, dolayısıyla telefon rehberleriyle ilgili sorunlardan kaçınır. Nüfus, telefonu olan insanlar değil, telefon numaralarıdır. RNÇ zor değildir, ama zaman alır ve aramayı yapan insanı yıldırabilir.

ABD'de RNÇ şöyle işler: Telefon numaraları üç bölümden oluşur: üç basamaklı bir alan kodu, üç basamaklı bir santral numarası ya da merkezî büro kodu ve

Rastlantısal numara çevirme (RNÇ) Telefonla görüşmeler için tüm olası telefon numaralarını örnekleme çerçevesi olarak kullanan bir rastlantısal örnek olay seçme yöntemidir.

KUTU 8.3 Büyüklükle Orantılı Olasılık (BOO) Örnekleme Örneği

Henry, Riverdale kentinde yaşayan insanlarla bir saatlik yüz yüze görüşmeler yapmak istiyor. Riverdale geniş bir alana yayılmış bir kent; Henry, yolculuk süresini ve masrafları azalmak istiyor, bu yüzden bir *küme örnekleme tasarımı* kullanıyor. Son nüfus sayımı, kentte yaklaşık 490.000 kişi olduğunu bildiriyordu. Henry, yalnızca yaklaşık 220 kişiyle ya da kent nüfusunun yaklaşık yüzde 0,05'iyle görüşme yapabilir. Önce kentin vergi dairesinden ve itfaiye bölümü-den haritalar alıyor ve kentteki bloklarla ilgili sayım bilgilerini elde ediyor. Kentte 2.182 blok olduğunu öğreniyor. Önce, rastlantısal olarak blokların yüzde 10'unu seçebileceğini (yani 218 tanesini), bir bloğa gidip barınma birimlerini sayabileceğini ve her bir barınma biriminde (ev, apartman dairesi, vb.) görüşme yapmak için bir kişi belirleyebileceğini düşünüyor; ama blokla-rın coğrafi ve nüfus büyüklüğü eşit değil. Blokların nüfus yoğunluğunu ve her birindeki tahmini insan sayısını inceliyor ve sonra bir bloğun ortalama büyüklüğüne dayalı beş bölümlük bir sınıflandırma geliştiriyor:

Yoğunluk	*Blok Sayısı*	*Ortalama İnsan Sayısı*
Çok yüksek yoğunluk	20	2.000
Yüksek yoğunluk	200	800
Orta yoğunluk	800	300
Düşük yoğunluk	1.000	50
Yarı kırsal	162	10

Henry, ayarlama yapmadan rastlantısal olarak kent bloklarını seçmenin her bir kişiye eşit seçilme şansı vermeyeceğini fark ediyor. Örneğin, yüksek yoğunluklu 1 blokta düşük yoğunluklu 40 bloktakiyle aynı sayıda insan bulunuyor. Henry blok büyüklüğüne orantılı ayarlama yapıyor. Bunu yapmanın en kolay yolu tüm kent bloklarını en küçük kümeye ya da yarı kırsal kent bloklarına dayalı olan eşit büyüklükteki birimlere dönüştürmektir. Örneğin, yüksek yoğunluklu bir blokta yarı kırsal bir bloğa göre 2.000/10 ya da 200 kat daha fazla insan bulunuyor, dolayısıyla Henry böyle bir blok seçme şansını, bloğun olasılığını yarı kırsal bir bloğunkinden 200 kat büyük yaparak artırıyor. Özünde, Henry her biri 10 kişilik ayarlanmış küme birimleri yaratıyor (çünkü yarı kentsel bloklarda bu kadar insan bulunuyor) ve onları örneklemenin ilk aşamasında kent bloklarının yerine geçiriyor. 162 yarı kırsal blok değişmeden kalıyor; ama ayarlamadan sonra çok yüksek yoğunluklu bloklar için 20 x 200 = 4.000 birim, yüksek yoğunluklu bloklar için 200 x 80 = 16.000 birim elde eder ve toplam 49.162 birim için böyle devam eder. Henry, artık ayarlanmış küme birimlerini kulanarak pek çok blok birden çok sayı alacak şekilde her bir bloğu numaralandırır. Örneğin, ilk en yüksek yoğunluklu bloğa 1'den 200'e kadar sayı verir ve aşağıdaki gibi devam eder:

1 Çok yüksek yoğunluklu blok #1
2 Çok yüksek yoğunluklu blok #1
3 Çok yüksek yoğunluklu blok #1
.... ve böyle devam eder

3.999 Çok yüksek yoğunluklu blok #20
4.000 Çok yüksek yoğunluklu blok #20
4.001 Yüksek yoğunluklu blok #1
4.002 Yüksek yoğunluklu blok #2
... ve böyle devam eder

49.160 Yarı kırsal blok #160
49.161 Yarı kırsal blok #161
49.162 Yarı kırsal blok #162

Henry hâlâ yaklaşık 220 kişiyle görüşme yapmak ve her bir ayarlanmış küme biriminden bir kişi seçmek istiyor. 49.162 ayarlanmış küme biriminden 220 tanesini seçmek için basit rastlantısal örneklem yöntemleri kullanıyor. Örneğin eğer Henry rastlantısal olarak 25 ve 184 numaraları seçtiyse, bunların ikisi de çok yüksek yoğunluklu blok #1'de yer almaktadır ve sayılar, o bloktan iki kişi seçmesini söylemektedir. Eğer numara 49.161 rastlantısal olarak seçilmişse, yarı kentsel blok #161'den bir kişi seçer. Henry daha sonra seçilen her bir bloğa gider, o bloktaki tüm barınma birimlerini belirler ve rastlantısal olarak barınma birimlerini seçer. Tabii ki bir barınma birimi seçtikten sonra hane içi örnekleme kullanabilir.

dört basamaklı bir sayı. Örneğin Madison, Wisconsin için alan kodu 608'dir ve alan kodu içinde pek çok santral vardır (örn. 221, 993, 767, 455); ama 999 olası üç basamaklı santrallerin hepsi (001'den 999'a kadar) etkin değildir. Aynı şekilde, bir santraldeki 9.999 olası dört basamaklı sayının da hepsi kullanılmamaktadır. Bazı sayılar gelecekteki artış için ayrılmıştır, bağlantı dışıdır ya da biri taşındıktan sonra geçici olarak geri çekilmiştir. Böylece, olası bir ABD telefon numarası etkin bir alan kodu, etkin bir santral numarası ve bir santraldeki dört basamaklı bir sayıdan oluşur.

RNÇ'de araştırmacı, etkin alan kodlarını ve santralleri belirler ve sonra rastlantısal olarak dört basamaklı sayıları seçer. Bir sorun, araştırmacının bir santraldeki herhangi bir sayıyı seçebilmesidir. Bu, seçilen bazı sayıların hizmet dışı, bağlantısı kesilmiş, ödemeli telefonlar ya da işyeri numaraları olduğu anlamına gelir; yalnızca bazı numaralar araştırmacının istedikleridir – konutlara ait işleyen telefon numaraları. Araştırmacı arayana kadar numaranın işleyen bir konut numarası olup olmadığını bilmek mümkün değildir. Bu, bağlantısı kesilmiş olan, işyerlerine ait vb. numaralarla çok zaman kaybetmek anlamına gelir. Araştırma kuruluşları rastlantısal basamakları seçmek ve telefonu otomatik olarak aramak için çoğunlukla bilgisayar kullanır. Bu süreci hızlandırır, ama yine de numaranın bir konuta ait işleyen bir numara olup olmadığını anlamak için bir insanın dinlemesi gerekir.

RNÇ'deki örnekleme unsuru telefon numarasıdır, kişi ya da hane değildir. Pek çok aile ya da birey aynı telefon numarasını paylaşabilir ve öteki durumlarda her bir kişinin ayrı bir telefon numarası olabilir. Bu, işleyen bir konut telefonuna ulaşıldıktan sonra görüşülecek kişiyi seçmek için ikinci bir örnekleme aşamasının, hane içi örneklemenin gerekli olduğu anlamına gelir.

Kutu 8.4, belirli bir gerçek yaşam durumunda pek çok örnekleme terimi ve fikrinin nasıl birlikte kullanılabileceğine dair bir örnek içermektedir.

Gizli Nüfuslar

Genel nüfusu ya da görünür ve erişilebilir insanları örneklemenin tersine **gizli nüfusları** (yani, gizli saklı etkinliklerle uğraşan insanları) örnekleme, sapkın ya da damgalanmış davranış çalışmalarında yinelenen bir başlıktır. Örnekleme ilkelerinin yaratıcı biçimde uygulanmasına, nitel ve nicel araştırma tarzlarının birbiriyle harmanlanmasına, olasılıklı ve olasılıklı olmayan tekniklerin birleştirilmesine aydınlatıcı bir örnek sunar. AIDS araştırmacılarının "gizli nüfuslardan" örneklemler çektiği üç çalışma öğreticidir.

Watters ve Biernacki (1989), San Fransisco'daki HIV-pozitif damariçi uyuşturucu kullanıcılarını inceledi ve yeni bir AIDS önleme programını değer-

Gizli nüfus Gizlenen, toplumsal olarak onaylanmayan veya saklanan etkinliklerle uğraşan ve yerini tespit etmenin ve incelemenin zor olduğu insan nüfusudur.

lendirmeye çalıştı. Zincirleme gönderme (bir tür kartopu örnekleme), katmanlı örnekleme ve kotalı örnekleme kullandılar. Ayrıca dikkatlice seçilen, uyuşturucu kullanıcılarının çok yoğun olduğu coğrafi bölgelerde amaca yönelik örnekleme de kullandılar. "Bunlar rastlantısal örneklemler olmamakla birlikte, hedeflenen örneklemlerin keyfî örneklemler olmadığını vurgulamak özellikle önemlidir" diyorlardı (1989:420).

Martin ve Dean (1993) New York City'den eşcinsel erkekleri örnekledi. Erkeklerin kentte yaşıyor, 18 yaşın üzerinde, AIDS teşhisi konmamış ve öteki erkeklerle seks yapıyor olması gerekiyordu. Yazarlar, 291 katılımcı bulmak için beş ayrı

KUTU 8.4 Örneklem Örneği

Örneklemede, örneklemlerin farklı bölümleri ya da farklı örneklem türleri için pek çok terim bulunur. Karmaşık bir örneklem araştırmacıların bunları nasıl kullandığını aydınlatmaktadır. Sosyoloji alanında ABD'de en tanınmış ulusal tarama olan Genel Toplumsal Tarama için (11. Bölümde tartışılmaktadır) 1980 örneklemine bakın.

Nüfus, tüm Amerikalılar *evreni* için ABD'deki tüm ülkede yaşayan yetişkinler (18 yaşından büyük) olarak tanımlanmıştır. *Hedef nüfus*, hanelerde yaşayan İngilizce konuşan tüm yetişkinlerden oluşmaktadır; üniversite yurtları, bakım evleri veya askeri yerleşimler dışarıda tutulmuştur. Araştırmacılar, ülkede oturan tüm yetişkinlerin yüzde 97,3'ünün hanelerde yaşadığını ve hane nüfusunun yüzde 97'sinin görüşme yapılabilecek kadar yeterli İngilizce konuştuğunu tahmin ediyordu.

Araştırmacılar, hem bir *küme örneklemi* hem de *katmanlı örneklem* olan karmaşık bir çok aşamalı olasılıklı örneklem kullandı. Önce, tüm ABD ilçelerini, bağımsız şehirleri ve Nüfus Sayımı Dairesinin büyük şehirler ve çevrelerindeki alanlar için kullandığı tanım olan Standart Metropolitan İstatistiksel Alanlarını (SMİA'ları) kapsayan bir ulusal *örnekleme çerçevesi* oluşturdular. Bu ilk düzeydeki her bir *örnekleme unsurunda* yaklaşık 4.000 hane bulunuyordu. Bu unsurları katmanlara böldüler. Katmanlar, Nüfus Sayımı Dairesinin tanımladığı, metropollere ve metropol olmayan bölgelere ayrılmış olan dört ana coğrafi bölgeydi. Daha sonra *büyüklükle orantılı olasılık (BOO)* kullanarak her bir katmandan her bir ilçe ya da SMİA'daki barınma birimlerinin sayısına dayanarak rastlantısal seçimle örneklem aldılar. Bu onlara 84 ilçelik ya da SMİA'lık bir örneklem verdi.

İkinci aşama için araştırmacılar kentteki blokları, sayım alanlarını ya da bunların her bir ilçe ya da SMİA'daki kırsal dengini belirledi. Her bir *örnekleme unsurunda* (örn. kent bloğu) en az 50 barınma birimi bulunuyordu. Bazı ilçelerdeki barınma birimlerinin sayısını doğru biçimde sayabilmek için, bir araştırmacı sahadaki adresleri sayıyordu. Araştırmacılar, 562 blok elde etmek için BOO kullanarak her bir ilçe yada SMİA'da 6 ya da daha fazla blok seçti.

Üçüncü aşamada, araştırmacılar haneyi bir örnekleme unsuru olarak kullandı. Rastlantısal olarak bloktaki adreslerden haneler seçtiler. Bir adres seçtikten sonra bir görüşmeci haneyle bağlantıya geçiyor ve haneden uygun bir katılımcı seçiyordu. Görüşmeci olası katılımcılar için bir seçim tablosuna bakıyor ve tabloya dayalı olarak bir katılımcı türüyle (örn. ikinci en yaşlı) görüşme yapıyordu. Toplamda 1.934 kişiyle görüşmeler için bağlantıya geçildi ve görüşmelerin yüzde 75'i tamamlandı. Bu 1.468'lik bir nihai örneklem büyüklüğü verdi. *Örnekleme oranını*, 1.468'i hanelerde yaşayan yetişkinlerin toplam sayısına –bu 1980'de yaklaşık 150 milyondu– bölerek bulabiliriz ve bu da yüzde 0,01 eder. Örneklemlerinin temsil gücünü kontrol etmek için araştırmacılar ayrıca örneklemin özelliklerini nüfus sayımı sonuçlarıyla karşılaştırdı (bkz. Davis ve Smith, 1992:31-44).

kaynağı kullanarak amaca yönelik bir örneklemle başladı. Önce üyeleri büyük ölçüde homoseksüel ya da biseksüeller olan 150 New York City örgütlenmesiyle bağlantıya geçtiler. Daha sonra bunları eleyerek çalışmaya uygun erkeklerin bulunduğu 90 tanesine indirdiler. 90 örgütlenmeden, üye sayısının büyüklüğüne göre 52 örgütlenmelik bir katmanlı rastlantısal örnekleme çektiler. Örgütlenmelerin her birinden rastlantısal olarak 5 üye seçtiler. Martin ve Dean'in çalışmasının raporları yerel haber kaynaklarında yayımlandı. Bu sayede kendilerine gelen telefonlardan, kendilerinin arayıp bulmadığı 41 gönüllü elde ettiler. Ayrıca küçük bir pilot çalışmaya katılmış olan katılımcıların göndermeleri 32 erkeğe kaynaklık etti. Ek olarak, yıllık New York City Gay Pride Yürüyüşünde 72 erkek belirlendi. Bir New York City kliniğinde uygun 15 erkekle temasa geçildi ve çalışmaya katılmaları istendi.

Daha sonra, 291 katılımcının her birinden üç eşcinsel erkek arkadaşlarına bir başvuru paketi vermeleri istenerek kartopu örnekleme kullanıldı. Katılmayı kabul eden her arkadaştan da üç arkadaşına paketler vermesi istendi. Bu, başlangıçtaki 291 erkekten beş düzey dışarıya çıkana kadar devam etti. Sonunda 746 erkek çalışmaya dahil edilmiş oldu. Martin ve Dean örneklemlerini, San Fransisco'daki iki eşcinsel erkek örneklemiyle kontrol etti. Bunlardan biri 500'lük bir rastlantısal numara çevirme örneklemi ve diğeri de San Francisco nüfus sayımı bölgelerini kullanan 823'lük bir küme örneklemiydi. Örneklemleri ırk, yaş ve "eşcinsel tercihini açıklamış" olma yüzdesi açısından San Fransisco'dan gelenlere paraleldi.

Heckathorn (1997, 2002), iki küçük Connecticut kentinde ve onları çevreleyen alanda etkin olarak uyuşturucu enjekte edenleri inceledi. Temmuz 1996'da kasabalarda 390 AIDS vakası teşhisi konmuştu, bunların yaklaşık yarısı uyuşturucu enjekte etmekle ilgiliydi. Örnekleme amaca yönelikti, her bir örneklenen unsurun belirli kriterleri yerine getirmesi gerekiyordu. Heckathorn ayrıca "çifte ödül sistemi" olan değiştirilmiş bir kartopu örnekleme kullandı. Bir görüşmeyi tamamlayan her kişiye bir para ödülü verdi ve yeni bir katılımcı getirenlere ikinci bir para ödülü verdi. İlk kişiden, yeni kişinin kimliğini araştırmacıya bildirmemesi isteniyordu; bazen buna *maskeleme* (yani arkadaşları koruma) denir. Bu, "gammazlama" sorununu ve ABD bağlamında özellikle güçlü olan "uyuşturuculara karşı savaş" etkisini atlamayı sağlıyordu. Bu değiştirilmiş kartopu örnekleme, belirli bir süreden sonra araştırmacı doyma noktasına ya da bir dengeye ulaşana kadar gittikçe daha az yeni katılımcının bulunması açısından ardışık örneklemeye benzer.

Artık pek çok önemli olasılıklı örneklem türünü (bkz. Kutu 8.5) ve onlarla birlikte kullanılması uygun olabilecek destekleyici teknikleri (örn. BOO, hane içi, RNÇ) tanıyorsunuz. Bunlara ek olarak, araştırmacının gizli nüfuslar gibi özel durumlar için olasılıklı ve olasılıklı olmayan örneklemeyi nasıl birleştirdiğini gördünüz. Şimdi, olasılıklı örneklemler için bir örneklem büyüklüğü belirlemeye bakacağız.

Bir Örneklemin Büyüklüğü Ne Kadar Olmalıdır?

Öğrenciler çoğunlukla "Örneklemimin ne kadar büyük olması gerekir?" diye sorar. En iyi yanıt, "Duruma göre değişir"dir. Araştırmacının planladığı veri analizinin türüne, araştırmacının amaçları açısından örneklemin ne kadar doğru olması gerektiğine ve nüfusun özelliklerine göre değişir. Görmüş olduğunuz gibi, örneklemin büyük olması tek başına temsil gücüne sahip bir örneklemi garantilemez. Rastlantısal örnekleme olmadan ya da zayıf bir örnekleme çerçevesi olan büyük bir örneklem, rastlantısal örneklemenin ve mükemmel bir örnekleme çerçevesinin bulunduğu daha küçük bir örneklemden daha az temsil gücüne sahiptir.

Örneklem büyüklüğü sorusu, iki biçimde ele alınabilir. Birincisi, nüfus hakkında varsayımlarda bulunmak ve rastlantısal örnekleme süreçleriyle ilgili istatistiksel denklemler kullanmaktır. Bu yöntemle örneklem büyüklüğünün hesaplanması, bu metnin düzeyinin ötesine geçen bir istatistik tartışmasını gerektirir.[13] Araştırmacı, kabul edilebilir olan güven derecesi (ya da hata sayısı) ve nüfustaki varyasyon derecesi ile ilgili varsayımlarda bulunmalıdır.

İkinci bir yöntem, yaklaşık hesaptır –uygun olan ya da yaygın ölçüde kabul gören bir miktar. Araştırmacıların istatistiksel yöntemin gerektirdiği bilgilere çok seyrek sahip oldukları için bu yöntemi kullanır, çünkü istatistiksel yönteminkilere yakın örneklem büyüklükleri verir. Yaklaşık hesaplar keyfî değildir, istatistiksel yöntemin gereklerini yerine getirmiş olan geçmiş örneklem deneyimlerine dayandırılır.

Örneklem büyüklükleriyle ilgili bir ilke, doğru bir örneklem için (yani tüm nüfusla aynı sonuçları verme olasılığı yüksek olan bir örneklem için) nüfus ne kadar

KUTU 8.5 Olasılıklı Örneklem Türleri

ÖRNEKLEM TÜRÜ	TEKNİK
Basit rastlantısal	Bütün örnek olaylar için bir örnekleme çerçevesi oluşturulur, sonra saf bir rastlantısal süreç (örn. rastlantısal sayı tablosu ya da bilgisayar programı) kullanılarak örnek olaylar seçilir.
Sistematik	Bir örnekleme çerçevesi oluşturulur, örnekleme aralığı 1/*k* hesaplanır, rastlantısal bir başlangıç yeri seçilir ve her bir 1/*k* örnek olay alınır.
Katmanlı	Pek çok örnek olay kategorisinin her biri için bir örnekleme çerçevesi oluşturulur, her bir kategoriden bir rastlantısal örneklem çekilir ve sonra çok sayıda örneklem birleştirilir.
Küme	Daha büyük küme birimleri için bir örnekleme çerçevesi oluşturulur, küme birimlerinden bir rastlantısal örneklem çekilir, seçilen her bir küme birimi içindeki örnek olaylar için bir örnekleme çerçevesi oluşturulur, sonra örnek olaylardan bir rastlantısal örneklem çekilir, böyle devam eder.

küçükse, örnekleme oranının o kadar büyük olmasının gerektiğidir. Büyük nüfuslar eşit derecede iyi örneklemler için daha küçük örnekleme oranlarına izin verir. Bunun nedeni, nüfus büyüklüğü arttıkça örneklem büyüklüğünün doğruluğu için getirilerin azalmasıdır.

Küçük nüfuslar için (1.000'in altında) bir araştırmacının büyük bir örnekleme oranına (yaklaşık yüzde 30) gereksinimi vardır. Örneğin yüksek doğruluk derecesi için gerekli örneklem büyüklüğü yaklaşık 300'dür. Orta büyüklükteki nüfuslar için (10.000), eşit derecede doğruluk için daha küçük bir örnekleme oranı (yaklaşık yüzde 10) ya da örneklem büyüklüğünün yaklaşık 1.000 olması gerekır. Büyük nüfuslar için (150.000'in üzerinde), daha küçük örnekleme oranları (yüzde 1) mümkündür ve yaklaşık 1.500'lük örneklemler çok doğru olabilir. Çok büyük nüfuslardan (10 milyondan fazla) örnekleme yapmak için küçücük örnekleme oranları (yüzde 0,025) ya da yaklaşık 2.500'lük örneklemler ile doğruluk sağlanabilir. Örnekleme oranı çok küçük olduğunda nüfusun büyüklüğünün önemi azalır ve büyüklüğü yaklaşık 2.500 olan örneklemler, 10 milyonluk nüfuslar için ne kadar doğruysa 200 milyonluk nüfuslar için de o kadar doğrudur. Bunlar yaklaşık büyüklüklerdir ve bir araştırmacının kararında pratik kısıtlamalar da (örn. maliyet) rol oynar.

Bununla ilişkili bir ilke, küçük örneklemler için, örneklem büyüklüğündeki küçük artışların doğrulukta büyük kazançlar sağladığıdır. Örneklem büyüklüğünde eşit artışlar, büyük örneklemlerden çok küçük örneklemler için doğrulukta daha fazla artış sağlar. Örneğin, örneklem büyüklüğünün 50'den 100'e çıkması hataları yüzde 7,1'den yüzde 2,1'e indirir, ama örneklem büyüklüğünün 1.000'den 2.000'e çıkması hataları yüzde 1,6'dan yalnızca 1,1'e indirir.[14] (Bkz. Tablo 8.4)

Bir araştırmacının en iyi örneklem büyüklüğüyle ilgili kararı üç şeye dayanır: (1) gerekli doğruluk derecesi, (2) nüfustaki çeşitlilik ya da değişkenlik derecesi ve (3) veri analizinde aynı anda incelenen farklı değişkenlerin sayısı. Başka her şey eşit olduğunda, eğer yüksek doğruluk isteniyorsa, eğer nüfusta büyük ölçüde değişkenlik ya da heterojenlik varsa ya da eğer kişi veri analizinde aynı anda pek çok değişkeni incelemek istiyorsa daha büyük örneklemlere gerek vardır. Daha az doğruluk kabul edilebilirse, nüfus homojense veya bir seferde yalnızca birkaç değişken inceleniyorsa, daha küçük örneklemler yeterlidir.

Altgruplarla ilgili verilerin analizi de örneklem büyüklüğünü etkiler. Eğer nüfustaki altgrupları analiz etmek istiyorsanız daha büyük bir örnekleme gereksinim duyarsınız. Örneğin, 30 ile 40 yaşları arasındaki erkekler için dört değişkeni analiz etmek istiyorsunuz. Eğer bu örneklem genel halktan çekilecekse, o zaman örneklem vakalarının yalnızca küçük bir oranı (örn. yüzde 10) o yaş grubundaki erkekler olacaktır. Yaklaşık bir hesaba göre, analiz edilecek her bir altgrupta yaklaşık 50 örnek olay bulunmalıdır. Dolayısıyla eğer nüfusun yalnızca yüzde 10'unu oluşturan bir grubu analiz etmek istiyorsanız o zaman altgrup analizi için yeterli sayıda olması için örneklemde 10 x 50, yani 500 örnek olay bulunmalıdır.

Çıkarımlarda Bulunma

Bir araştırmacı, örneklemden nüfusa çıkarımlarda bulunabilmeki için örnekleme yapar. Gerçekte, istatistiksel veri analizinin bir alt dalına *çıkarımsal istatistik* denir (bkz. 12. Bölüm). Araştırmacı örneklemdeki birimleri kullanarak değişkenleri doğrudan gözlemler. Araştırmacılar örneklemlerin kendileriyle ilgilenmez; nüfusa çıkarım yapmak isterler. Böylelikle, araştırmacının somut olarak elinde bulunanla (bir örneklem) gerçek ilgisi (bir nüfus) arasında bir boşluk bulunur (bkz. Şekil 8.5).

Son bölümde, ölçüm mantığının nasıl soyut yapılarla somut göstergeler arasındaki bir boşlukla ifade edilebileceğini gördünüz. Somut, gözlemlenebilir verilerin ölçümleri, soyut yapılar için tahminlerdir. Araştırmacılar tahminleri gerçekten ilgilenilenleri (yani yapıları ve nedensel yasaları) kestirmek için kullanır. Kavramlaştırma ve işlemselleştirme, ölçümdeki boşluğa bir köprü kurarken örnekleme çerçevelerinin kullanımı, örnekleme süreci ve çıkarım, örneklemedeki boşluğun üzerinde bir köprü oluşturur.

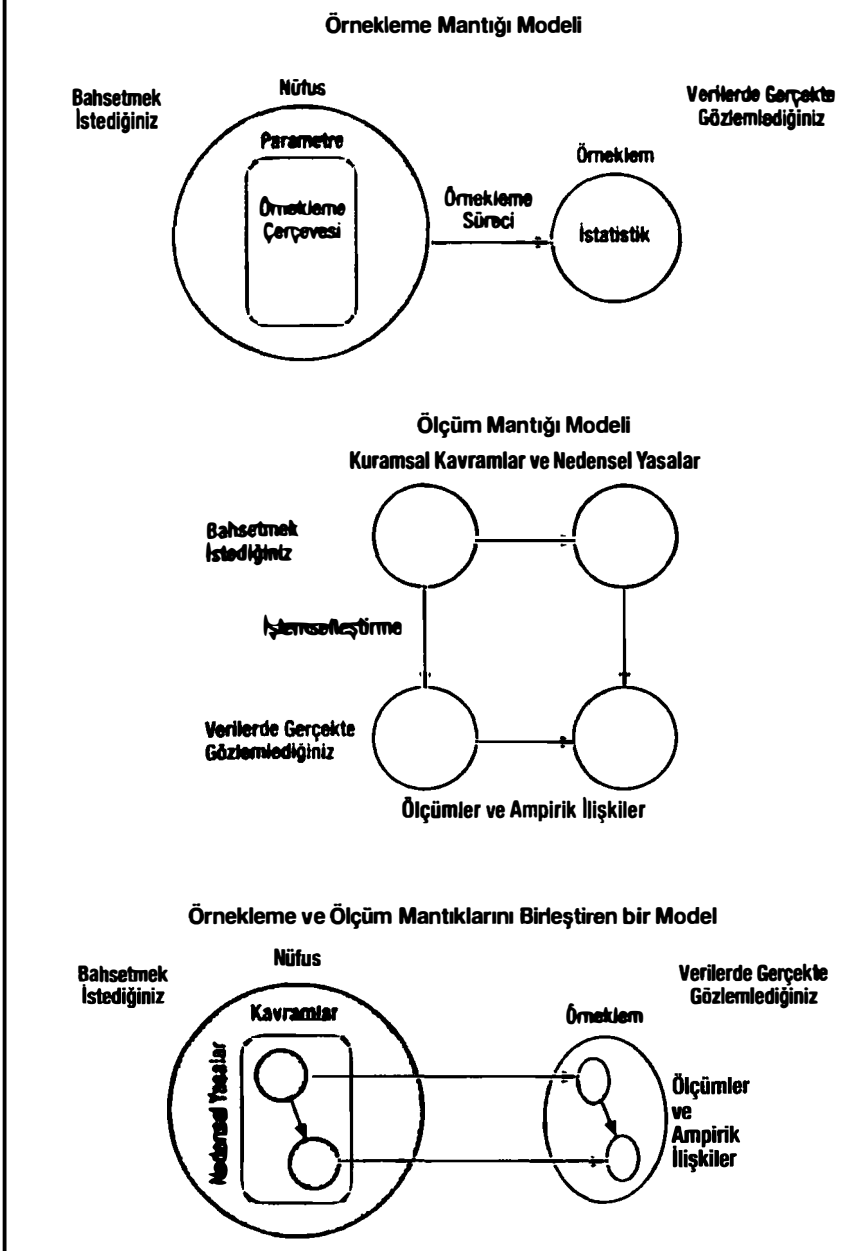
Araştırmacılar, yapıların ölçülerini ve ampirik ilişkileri örneklemlerde doğrudan gözlemleyerek örnekleme mantığını ve ölçüm mantığını bir araya getirir (bkz. Şekil 8.5). Ampirik olarak örneklemlerde gözlemleyebildiklerinden nüfustaki yapılara ve soyut nedensel yasalara çıkarımda bulunur ya da genelleme yaparlar.

Geçerlik ve örnekleme hatasının benzer işlevleri vardır. Bu, örnekleme mantığıyla ölçüm mantığı arasındaki –yani gözlemlenen ile tartışılan arasındaki- bir analojiyle anlaşılabilir. Ölçümde, yapıların geçerli göstergelerini–yani soyut yapıları doğru olarak temsil eden somut göstergeler- istersiniz. Örneklemede, çok az örnekleme hatası olan örneklemler –görünmeyen ve soyut nüfusları doğru biçimde temsil eden somut örnek olay toplamlar- istersiniz. Geçerli bir ölçüm temsil ettiği yapıdan çok az sapar. Çok az örnekleme hatası olan bir örneklem, nüfus parametrelerinden çok az sapan tahminlere izin verir.

Araştırmacılar örnekleme hatalarını azaltmaya çalışır. Örnekleme hatası iki etkene dayanır: örneklem büyüklüğü ve örneklemdeki çeşitlilik miktarı. Diğer her

TABLO 8.4 Yüzde 99 Güven Düzeyiyle Farklı Nüfuslar için Rastlantısal bir Örneklemin Örneklem Büyüklüğü

NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜ	ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ	ÖRNEKLEMDEKİ NÜFUS %'Sİ
200	171	%85,5
500	352	%70,4
1.000	543	%54,3
2.000	745	%37,2
5.000	960	%19,2
10.000	1.061	%10,6
20.000	1.121	%5,6
50.000	1.160	%2,3
100.000	1.173	%1,2

ŞEKİL 8.5 Örnekleme ve Ölçüm Mantığı Modeli

şey eşit olduğunda, örneklem büyüklüğü ne kadar büyük olursa örnekleme hatası o kadar küçük olur. Aynı şekilde bir örneklemde homojenlik ne kadar fazlaysa (ya da çeşitlilik ne kadar azsa), örnekleme hatası o kadar küçük olur.

Örnekleme hatası güven aralıklarıyla da ilişkilidir. Eğer iki örneklem, birinin daha büyük olması dışında birbiriyle aynıysa, daha fazla örnek olayın bulunduğu örneklemin daha küçük örnekleme hatası ve daha dar güven aralıkları olacaktır. Aynı şekilde, eğer iki örneklem, örneklemlerin birindeki örnek olayların birbirine daha benzer olması dışında birbiriyle aynıysa, daha homojen örneklemin daha küçük örnekleme hatası ve daha dar güven aralıkları olacaktır. Dar güven aralığı, verili bir güven düzeyi için nüfus parametresinin daha kesin tahminleri anlamına gelir. Örneğin, ortalama yıllık aile gelirini tahmin etmek istiyorsunuz. İki örnekleminiz var. 1. örneklem size yüzde 80'lik bir güven düzeyi için tahmini nüfus parametresi 33.000$ çevresinde 30.000$ ile 36.000$ arasında bir güven aralığı veriyor. Yüzde 95'lik güven düzeyi için aralık, 25.000$ ile 45.000$ arasıdır. Daha küçük bir örnekleme hatası olan (daha büyük ya da daha homojen olduğu için) bir örneklem, yüzde 95'lik bir güven düzeyi için 30.000$ ile 36.000$ aralığını verebilir.

SONUÇ

Bu bölümde, örneklemeyi öğrendiniz. Rastlantısal süreçlere dayanmayan örnekleme türlerini öğrendiniz. Bunların yalnızca bazıları kabul edilebilir ve o zaman bile kullanımları özel koşullara bağlıdır.[15] Genel olarak, olasılıklı örnekleme nicel araştırmacılar tarafından tercih edilir, çünkü nüfusu temsil eden bir örneklem üretir ve araştırmacının güçlü istatistik teknikleri kullanmasına olanak verir. Basit rastlantısal örneklemeye ek olarak sistematik, katmanlı ve küme örneklemeyi öğrendiniz. Bu kitap rastlantısal örnekmelemede kullanılan istatistik kuramını kapsamıyor olmakla birlikte, örnekleme hatası, merkezî limit teoremi ve örneklem boyutu tartışmasından rastlantısal örneklemenin daha doğru ve kesin örnekleme ürettiği açıklığa kavuşmuş olmalıdır.

Sonraki bölüme geçmeden önce, toplumsal araşıtrmanın temel bir ilkesini yeniden belirtmekte fayda olabilir: Araştırma sürecinin basamaklarını bölmelere ayırmayın; bunun yerine, basamaklar arasındaki bağlantıları görmeyi öğrenin. Araştırma tasarımı, ölçüm, örnekleme ve belirli araştırma teknikleri birbirine bağımlıdır. Ne yazık ki, bir ders kitabında bilgi vermenin kısıtları, parçaları ayrı ayrı, sırayla sunmayı gerektitir. Pratikte, araştırmacılar araştırmayı tasarlarken ve değişkenler için ölçüler geliştirirken veri toplamayı düşünür. Aynı şekilde, örnekleme sorunları araştırma tasarımını, değişkenlerin ölçümünü ve veri toplama stratejilerini etkiler. İlerideki bölümlerde göreceğiniz gibi iyi bir toplumsal araştırma, eşzamanlı olarak birçok farklı basamakta –araştırma tasarımı, kavramlaştırma, ölçüm, örnekleme, veri

toplama ve verileri ele alma- kalite kontrolüne bağlıdır. Herhangi bir aşamada büyük hatalar yapan araştırmacı bütün bır araştırma projesini işe yaramaz hale getirebilir.[16]

ANAHTAR TERİMLER

Amaca yönelik örnekleme
Ardışık örnekleme
Aykırı olay örnekleme
Basit rastlantısal örneklem
Büyüklükle orantılı olasılık (BOO)
Gelişigüzel örnekleme
Gizli nüfuslar
Güven aralıkları
Hedef nüfus
İstatistik
Kartopu örnekleme
Katmanlı örnekleme
Kotalı örnekleme
Kuramsal örnekleme
Küme örnekleme
Merkezî limit teoremi
Nüfus
Örneklem
Örnekleme aralığı
Örnekleme çerçevesi
Örnekleme dağılımı
Örnekleme oranı
Örnekleme unsuru
Parametre
Rastlantısal numara çevirme (RNÇ)
Rastlantısal olmayan örneklem
Rastlantısal örneklem
Rastlantısal sayı tablosu
Sistematik örnekleme

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Amaca yönelik örnekleme ne zaman kullanılır?
2. Kartopu örnekleme tekniği ne zaman uygundur?
3. Örnekleme çerçevesi nedir ve neden önemlidir?
4. Nüfusta pek çok grup olduğunda ve araştırmacı her bir grubun örneklemde yer almasını sağlamak istediğinde hangi örnekleme yöntemi en iyisidir?
5. Bir örnekleme oranından nasıl örnekleme aralığını elde edersiniz?
6. Bir araştırmacı ne zaman büyüklükle orantılı olasılık kullanmayı düşünmelıdır?
7. Rastlantısal numara çevirmede nüfus nedir? Örnekleme çerçevesi sorunlarının önüne geçilir mi? Açıklayın.
8. Araştırmacılar ne büyüklükte bör örneklem kullanacaklarına nasıl karar verir?
9. Örnekleme mantığı ve ölçüm mantığı birbiriyle nasıl ilişkılidır?
10. Rastlantısal numara çevirme ne zaman kullanılır ve avantajları ve dezavantajları nelerdir?

NOTLAR

1. Yanlı örneklemlerle ilgili olarak bkz. Stern (1979:77-81). Stern, ayrıca yayımlanmış raporlardaki örneklemlerle ilgili problemleri belirlemenin yollarını tartışmaktadır.
2. Kotalı örnekleme Babbie (1998:196), Kalton (1983:91-93) ve Sudman (1976a:191-200) içinde tartışılmaktadır.
3. Amaca yönelik örnekleme ile ilgili daha fazla tartışma için bkz. Babbie (1998:195), Grosof ve Sardy (1985:172-173) ve Singleton ve çalışma arkadaşları (1988:153,154, 306). Bailey (1987:94-95), amaca yönelik örneklemenin bir çeşidi olan "boyutsal" örneklemeyi tarif eder.
4. Kartopu örneklemeyle ilgili ek tartışmalar için bkz. Babbie (1998:194-196), Bailey (1987:97) ve Sudman (1976a:210-211). Ayrıca sosyometri ve sosyogramlarla ilgili tartışmalar için bkz. Bailey (1987:366-367), Dooley (1984:86-87), Kidder ve Judd (1986:240-241), Lindzey ve Byrne (1968:452-525) ve Singleton ve çalışma arkadaşları (1988:372-373). Ağ örnekleme sorunları Galaskiewicz (1985), Granovetter (1976) ve Hoffmann-Lange (1987) içinde tartışılmaktadır.
5. *Literary Digest* örnekleme hatasına dair bir tartışma için bkz. Babbie (1998:192-194), Dillman (1978:9-10), Frey (1983:18-19) ve Singleton ve meslektaşları (1988:132-133).
6. Temsil gücü olan bir örneklem için örneklenen katılımcılara ulaşmakta ısrar etmenin önemi üzerine bkz. Traugott (1987). Ayrıca tepkisizliğin önemi üzerine bkz. Kalton (1983:63-69).
7. Yalnızca bir isim her ikisinde birden görünmektedir. Katmanlı örneklemde 6 erkek ve 4 kadın bulunmaktadır; basit rastlantısal örneklemde 5 erkek ve 5 kadın vardır. (Aşağıdaki sayı bloğunu tamamladıktan sonra yukarıdaki bloğun en sağından başlayın.)
8. Katmanlı örnekleme teknikleri daha ayrıntılı olarak Frankel (1983:37-46), Kalton (1983:19-28), Mendenhall ve çalışma arkadaşları (1971:53-88), Sudman (1976a:107-130) ve Williams (1978:162-175) içinde tartışılmaktadır.
9. Küme örnekleme Frankel (1983:47-57), Kalton (1983:28-38), Kish (1965), Mendenhall ve meslektaşları (1971:121-141, 171-183), Sudman (1976a:69-84) ve Williams (1978:144-161) içinde tartışılmaktadır.
10. Bir tartışma için bkz. Frankel (1983:57-62), Kalton (1983:38-47), Sudman (1976a:131-170) ve Williams (1978:239-241).
11. Hane içi örnekleme Czaja ve çalışma arkadaşları (1982) ve Groves ve Kahn (1979:32-36) içinde tartışılmaktadır.
12. Rastlantısal numara çevirme sorunlarıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Dillman (1978:238-242), Frey (1983:69-77), Glasser ve Metzger (1972), Groves ve Kahn (1979:20-21, 45-63), Kalton (1983:86-90) ve Waksberg (1978). Kviz (1984), telefon rehberlerinin kırsal alanlarda en azından postayla anket taramaları için görece doğru örnekleme çerçeveleri üretebileceğini bildirmiştir. Ayrıca bkz. Keeter (1995).
13. Bir örneklem büyüklüğü seçmekle ilgili teknik bir tartışma için bkz. Kraemer ve Thiemann (1987).
14. Bkz. Sudman (1976a:99).
15. Berk (1983), rastlantısal olmayan örneklemenin ya da rastlantısal olmayan bir örnek olaylar altkümesini dışarıda bırakan bir örnekleme sürecinin nedensel ilişkilere dair ciddi ölçüde yanlış tahminler yaratabileceğini ileri sürmüştür.
16. Örneklem büyüklüğü hesaplamayla ilgili daha ileri bir tartışma için bkz. Grosof ve Sardy (1985:181-185), Kalton (1983:82-90), Sudman (1976a:85-105) ve Williams (1978:211-227).

Toplumsal araştırmanın önemli bir süreç olduğunu gösteren bu kitap, modaların, acil meselelerin ve kamusal kaygıların araştırma üzerindeki olumsuz etkilerine karşı, eleştirel bilimsel perspektifin korunmasına yardımcı oluyor. Toplumsal araştırmaların basit bir teknolojiye indirgenmemesini, etiği ve tavrı ile bir bilgi yaratım süreci olarak görülmesini sağlıyor ve pratik uygulamalarla kurulması gereken dengeye bir giriş özelliği sunuyor.

Nitel ve nicel yaklaşımlarda çeşitliliğin değerini gösteren, yaygın kabul görmüş bu kitabın altıncı baskısı, güncellenmiş örnekleri, veri toplama teknikleri üzerine yakın tarihli araştırmaları da kapsıyor ve anahtar öneme sahip terimleri gerçek bağlamlarında sunuyor.

9 789944 171076

ISBN 978 9944 171 06 9 (TAKIM)
ISBN 978 9944 171 07 6 (1. CİLT)

TOPLUMBİLİM DİZİSİ

YAYINODASI

www.yayinodasi.com